

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÖK BAYRAK
(İNCELEME-METİN)**

**SEDA ÖZTÜRK
13723001**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. ALİ YILDIZ**

**İSTANBUL
2017**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÖK BAYRAK
(İNCELEME-METİN)**

**SEDA ÖZTÜRK
13723001**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. ALİ YILDIZ**

**İSTANBUL
2017**

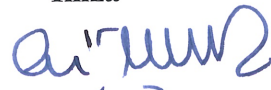
T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖK BAYRAK
(İNCELEME-METİN)

SEDA ÖZTÜRK
13723001

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih:
Tez Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIZ	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Talip Çelikkale	
	: Yrd. Doç. Dr. Fırat Kargılı	

İSTANBUL
HAZİRAN, 2017

ÖZ

GÖK BAYRAK (İNCELEME-METİN)

Seda Öztürk
Haziran, 2017

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonunda, kültürel alanda yer edinmeye başlayan Türkçülük hareketi, 20. yüzyılın başında kendini kabul ettirmiştir. Türkçülük fikrinin edebiyattaki bir yankısı olan Milli Edebiyat akımı ise, 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde hâkim sanat anlayışı haline gelmiştir. Devletin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durumun yanı sıra, Batılı müsteşriklerin Türk dili, kültürü ve tarihi üzerinde yaptığı çalışmalar, bu fikrin Osmanlı aydınları tarafından kabul edilmesinde etkili olmuştur. Bahsi geçen müsteşriklerden Fransız Léon Cahun'un birçok eseri Osmanlı aydınlarınca okunmuş ve birçoğunun tercümesi yapılmıştır. Bu çalışmada üzerinde durulan eser, Léon Cahun'un 1877 yılında yayımladığı *La Bannière Bleue* isimli romanıdır. 20. yüzyılın başında iki farklı tercümesi yapılan bu romana gösterilen ilgi Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam eder. Romanın Galip Bahtiyar tarafından yapılmış *Gök Bayrak* isimli tercümesinin dönemin ünlü Türkçü gazetelerinden *İkdam*'da yayımlandıktan sonra *Türk Yurdu* tarafından kitap olarak çıkarılması, bu tercümenin Necip Âsım'ın *Gök Sancak* tercümesine göre ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmada *Gök Bayrak* bugüne kadar yayımlanmış olan Latin harfli baskılarından farklı olarak, aslına sadık bir biçimde Latin harflerine aktarılmıştır. Çalışmanın inceleme bölümünde ise, hem *La Bannière Bleue* hem *Gök Sancak* üzerinde ayrı ayrı durulmuştur. Ayrıca *Gök Sancak* ile *Gök Bayrak*'ın bir mukayesesi yapılmıştır. Son olarak, Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış bütün *Gök Bayrak* baskıları incelenmiş, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milli Edebiyat, Léon Cahun, La Bannière Bleue, Gök Bayrak

ABSTRACT

GÖK BAYRAK (ANALYSIS-TEXT)

Seda Öztürk
June, 2017

At the end of the 19th century in the Ottoman Empire, the Turkism movement, which began to take its place in the cultural field, gained acceptance at the beginning of the 20th century. The National Literature movement, which is a reflection of the Turkism idea in literature, became the most dominant artistic understanding in the Ottoman Empire at the beginning of the 20th century. In addition to the current social and political situation of the country, the studies of the Western orientalist on Turkish language, culture and history had been influential in the acceptance of Turkism idea by the Ottoman intellectuals. Léon Cahun is one of the Western orientalist and so, many works of him is read by the Ottoman intellectuals and a few of them is translated. This study focused on one of his novels called *La Bannière Bleue* which is published in 1877. The interest toward this novel, which is translated two times in the early 20th century, has continued after the Foundation of the Republic. The translation of this novel called *Gök Bayrak* is serialised in *İkdam* which was one of the most famous Turkist newspapers in that period of time. After that, in 1914 *Gök Bayrak* is published by *Türk Yurdu* as a book. This fact caused that *Gök Bayrak* to get to the forefront in comparison with *Gök Sancak*, which is translated by Necip Âsım. In this study, *Gök Bayrak* is transcribed to the Latin alphabet in a loyal manner to the original translation, unlike the other transcribed texts published to date. In the section of analysis of this study, is focused on not only *Gök Bayrak* but also *Gök Sancak* and *La Bannière Bleue*. Besides, *Gök Bayrak* is compared with *Gök Sancak*. In addition, all the prints of *Gök Bayrak* published in the Republican Period is scrutinised and compared with each other.

Key Words: The National Literature, Léon Cahun, La Bannière Bleue, Gök Bayrak

ÖN SÖZ

19. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti'nde gelişmeye başlayan Türkçülük hareketine zemin oluşturan yerli ve Batılı kaynaklardan hareketle, Türkçülüğün 20. yüzyılda kendine edindiği önemli yer ve bu fikir akımının edebiyat sahasıyla ne denli etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, Türkçülük ve onun edebiyat sahasındaki yankısı olan Milli Edebiyat akımlarına ve bu akımlara yön veren şahsiyetlere etki eden Fransız müsteşrik Léon Cahun ve onun Türk edebiyatında bilinen en önemli romanlarından *La Bannière Bleue* üzerinde durulmuştur.

Bu roman, büyük ölçüde Fransızca bilen Osmanlı aydınlarınca okunmuş ve takdir edilmiş, 20. yüzyılın başında ise, iki farklı tercümesi yapılmıştır. Necip Âsım (Yazıksız) ve Galip Bahtiyar (Göker) tarafından yapılan bu tercümeler, romanın daha geniş bir kitleye ulaşmasına imkân sağlamıştır. Bu çalışmanın temel konusu Galip Bahtiyar'ın *Gök Bayrak* isimli tercümesidir. Önce İkdâm Gazetesi'nde tefrika edilen *Gök Bayrak* ardından 1914 yılında "Türk Yurdu Kitabhanesi" tarafından bastırılmıştır. *Gök Bayrak*'ın bu çalışmaya konu olmasının sebebi, Necip Âsım'ın tercümesi olan *Gök Sancak*'a göre, *Gök Bayrak*'ın günümüze kadar etkisini devam ettirmiş olmasıdır. *Gök Sancak* 1912'de yayımlandıktan sonra adeta unutulmuş, *Gök Bayrak*'ın ise Cumhuriyet Dönemi'nde Latin harfleriyle birçok baskısı yapılmıştır.

Bu çalışma yapılırken, Türkçülük akımına zemin hazırlayan kişiler ve olaylar üzerinde durulmuş, özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında bu akıma etki eden kişiler üzerinde yoğunlaşmış, yazılı eserler taranmış; akımın ortaya çıkışı ve yayılışı, devletin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durum ile ilişki kurularak açıklanmıştır. Bu bağlamda Türkçülük akımı ile ilgili, bahsi geçen dönemde yazılmış eserler ile gazete ve dergi yazıları taranmıştır. Türkçülük akımı ile onun edebiyattaki yansıması olarak bilinen Milli Edebiyat akımının belli başlı temsilcilerinin eserleri ve bu temsilcilerin dönemin diğer aydınlarıyla olan tartışmaları, bu bağlamda önemli başvuru kaynaklarını meydana getirmiştir. Merkeze alınan *La Bannière Bleue* isimli romanın yazarı Léon Cahun ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklardan erişilebilen kaynaklara ulaşılmış, yazarın eserlerinin Osmanlı aydınlarının Türkçülüğü bir fikir akımı olarak benimsemesindeki rolü üzerinde durulmuştur. Romanın Fransızca olan aslı, eski harfli iki farklı tercümesi ve Cumhuriyet Dönemi'nde yayımlanmış olan beş farklı baskısı okunmuş, bu okuma karşılaştırmalı bir bakış açısıyla derinleştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan Latin harfli baskılarda, metin üzerinde yapılan tasarruflar ve bunların nedenleri tartışılmıştır. Çalışmanın konusunu *Gök Bayrak* teşkil ettiğinden, bu tercüme detaylı bir şekilde tahlil edilmiştir. *Gök Bayrak*'ta kullanılan dilin Türkçülük hareketleri ve Milli Edebiyat'ın getirdiği Dilde Sadeleşme cereyanı ile ilişkisine vurgu yapılan çalışmada, Galip Bahtiyar'ın Yeni Lisan anlayışının da ötesinde, Orta Asya'da konuşulan Türkçeye ait çok sayıda kelime kullandığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular neticesinde oluşan bu çalışmanın sonucunda, bir romanın ve yankılarının bir fikir akımının doğuşuna ve gelişimine etkisi ortaya konmuş ve dağılmış bir

imparatorluktan arta kalmış bir ulusun şekillendirilmesinde ne ölçüde etkili olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Bu çalışma “inceleme” ve “metin” olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Çalışmanın “metin” kısmında Galip Bahtiyar’ın *Gök Bayrak* tercümesi Latin harflerine aktarılmıştır. Bu aktarım, tercümenin Cumhuriyet Dönemi’nde yapılmış bütün Latin harfli baskılarından farklı olarak, metnin aslına olabildiğince sadık kalınarak yapılmıştır. Metin üzerinde herhangi bir sadeleştirmeye gidilmemiştir. Fakat günümüzde halen kullanılan ve o dönemde yazım itibarıyla farklılık gösteren bazı kelimelerde günümüzde kullanılan biçim tercih edilmiştir. Bununla birlikte *La Bannière Bleue*’de kullanılmış olan ve *Gök Bayrak*’ta büyük ölçüde korunan resimler ve bunların altlarında bulunan yazılar, metin içine nakledilmiştir. Galip Bahtiyar’ın metin üzerinde kullanmayı tercih ettiği, parantez içi açıklamalar ve dipnotlar da tercümenin aktarımında muhafaza edilmiştir. Çalışmanın “inceleme” kısmı beş ana bölümden oluşur. Giriş bölümünde, çalışmanın amacı, niteliği, içeriği detaylı bir biçimde açıklanmış ve çalışmada takip edilen yöntemlerden bahsedilmiştir. Ayrıca bölümlerin içeriklerine de ayrıca değinilmiştir. İkinci bölümde, Osmanlı Devleti’nde görülen Türkçülük hareketleri ve buna bağlı olarak gelişen Milli Edebiyat akımından bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, Léon Cahun’ün hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. İnceleme kısmının en hacimli bölümü olan dördüncü bölümde, Léon Cahun’ün *La Bannière Bleue* isimli romanının yayımlanma tarihinden günümüze kadar başından geçenler, “Romanın Macerası” başlığı altında incelenmiştir. Bu ana bölüm, kendi içinde iki ara bölümde ele alınmıştır. Bu bölümlerin ilkinde, *La Bannière Bleue*’nün Fransızca aslı esas alınmıştır. İkinci ara bölümde ise *La Bannière Bleue*’nün Türkçe tercümeleri irdelenmiştir. Sonuç bölümünde araştırmalar ve incelemeler sonucunda, elde edilen bilgiler neticesinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana yol gösteren, değerli danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız’a, değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Yakup Çelik ve Sayın Doç. Dr. Nihayet Arslan’a teşekkür ederim. Ayrıca üzerimdeki maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme, bu çalışma meydana gelirken desteklerini her daim hissettiğim arkadaşlarıma, zengin arşivine erişim imkânı sağladığından dolayı ISAM’a ve bu çalışmada faydalandığım birçok nadir metne ulaşım olanağı sunan İBB Atatürk Kitaplığı’na teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul; Haziran, 2017

Seda Öztürk

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE GÖRÜLEN TÜRKÇÜLÜK HAREKETLERİ VE MİLLİ EDEBİYAT AKIMI.....	3
3. LÉON CAHUN: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	14
4. ROMANIN MACERASI.....	17
4.1. La Bannière Bleue.....	17
4.2. Romanın Tercümeleri.....	21
4.2.1. Necip Âsım'ın Tercümesi: Gök Sancak.....	21
4.2.2. Galip Bahtiyar'ın Tercümesi: Gök Bayrak.....	25
4.2.3. Gök Bayrak Tercümesinin Tahlili.....	27
4.2.3.1. Biçim.....	28
4.2.3.2. Özet.....	39
4.2.3.3. Olay Örgüsü.....	45
4.2.3.4. Kişiler.....	49
4.2.3.5. Zaman.....	57
4.2.3.6. Mekân.....	60
4.2.3.7. Konu.....	62
4.2.3.8. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	64
4.3. Tercümelerin Mukayesesi: Gök Sancak - Gök Bayrak.....	66
4.4. Romanın Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılmış Baskıları.....	73
4.4.1. Leon Kahun, <i>Gök Bayrak</i> , çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Hilmi Kitaphanesi, 1933).....	74
4.4.2. Leon Kahun, <i>Gök Bayrak</i> , çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Burhan Basım ve Yayınevi, 1957).....	75

4.4.3. Leon Kahun, <i>Gök Bayrak</i> , çev. Galip Bahtiyar, 2.bs. (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1970).....	76
4.4.4. Leon Cahun, <i>Gök Bayrak</i> , (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989).....	76
4.4.5. Leon Kahun, <i>Gök Bayrak</i> , çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Sebil Yayınevi, 2004).....	78
5. SONUÇ	79
KAYNAKÇA	84
EKLER	87
Ek 1. Metin: <i>Gök Bayrak</i>	87
ÖZ GEÇMİŞ	361

1. GİRİŞ

Meşrutiyetten sonra teşekkül eden ve Türk edebiyatında özellikle dil bakımından önemli bir dönüşüme yol açan Milli edebiyat akımı, başka fikir hareketlerine mensup yazarları içine alan bir genişliğe sahip olmakla birlikte, aslında Türkçülük hareketine bağlı gelişmiştir. Türkçülük fikrinin oluşumuna etki eden, dolaylı olarak Milli edebiyat akımına da zemin hazırlayan önemli yazarlar ve eserler vardır. Bu yazarların içinde Léon Cahun önemli bir yer işgal eder.

Dönemin yazar ve düşünürlerini derinden etkileyen ve gerek araştırmaları gerekse edebî eserleriyle onlara esin kaynağı olmuş Léon Cahun'un *La Bannière Bleue* (Mavi Bayrak) isimli tarihi romanı da dönemin aydınlarınca ilgi görmüş ve tercümeleri yapılmıştır. 1912 yılında yayımlanan ilk tercüme Necip Âsım tarafından yapılmıştır ve *Gök Sancak* ismini taşır. Galip Bahtiyar'ın 1914'te yayımlanıp, daha önce *İkdam*'da tefrika edilmiş olan tercümesi *Gök Bayrak*, hem konusu hem dili itibarıyla Türk Edebiyatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Gerek Milli edebiyatçıların savunduğu dil anlayışının bu eserde önemli ölçüde görülmesi gerekse Orta Asya coğrafyasını ve kültürünün işlenmesi bakımından Türk edebiyatını derinden etkilemiş olan esere gösterilen ilgi, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. *Gök Bayrak*'ın şimdiye kadar yapılmış Latin harfli baskıları incelendiğinde, metne tam anlamıyla sadık kalmış bir baskıya rastlanmaz. Bu denli önemli bir eserin çok daha titiz biçimde Latin harflerine aktarılması ve kurgusu ile dili bakımından dönemle ilişkilendirilerek kapsamlı bir incelemeye tabi tutulması özellikle Milli edebiyat dönemi araştırmaları açısından zaruridir.

Bu çalışmada Léon Cahun'un *La Bannière Bleue* isimli romanının Meşrutiyet Dönemi'nde yapılmış iki tercümesi ele alınmış, bu tercümeler romanın orijinalinin ışığında kapsamlı bir okuma ve incelemeye tabi tutularak mukayese edilmiştir. Bu iki tercümeden 1914 tarihinde yayımlanmış olan *Gök Bayrak*, aslına olabildiğince sadık kalınarak Latin harflerine aktarılmış ve kapsamlı bir tahlili yapılmıştır. İki tercüme içinden *Gök Sancak*'ın değil, *Gök Bayrak*'ın seçilmiş olmasında; Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış olan Latin harfli baskıların hepsinin bu tercümeyle dayanması

rol oynar. Romanın yazarının şöhreti ve eserlerinin etkileri göz önüne alındığında bu konuyla ilgili daha önce yapılmış bilimsel bir çalışmaya rastlanmaması dikkat çekicidir. Bu çalışmanın amacı Osmanlı toplumunda geniş çapta bir ilgi gören *La Banniére Bleue*'nün tercümelerine ışık tutmak ve Cumhuriyet döneminde birçok baskısı yapılan *Gök Bayrak* tercümesine yeni bir gözle bakılmasına zemin hazırlamaktır. Çalışma yürütülürken geniş çaplı edebiyat tarihi araştırması yapılmış, 20. yüzyılın başında çıkan süreli yayınlar taranmıştır. Ayrıca, *La Banniére Bleue*, *Gök Bayrak* ve *Gök Sancak* ile *Gök Bayrak*'ın Latin harfli beş baskısı sistemli bir yakın okumaya tabi tutulmuştur. Léon Cahun, Necip Âsım ve Galip Bahtiyar'ın diğer çalışmaları ve yazıları da göz ardı edilmemiştir. *Gök Bayrak* Latin harflerine aktarılırken yer yer *Gök Sancak* ile *La Banniére Bleue* 'ye başvurulmuştur.

Bu incelemenin ikinci bölümünde, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonunda teşekkül etmeye başlayıp 20. yüzyılda kendine geniş yer edinen Türkçülük ideolojisini hazırlayan olaylar, eserler ve kişiler ele alınmış, Türkçülük hareketlerine bağlı olarak gelişme gösteren ve edebiyatımızda Milli Edebiyat akımı olarak bilinen hareketin sebepleri, sonuçları ve etkileri üzerinde durulmuştur. İncelemenin üçüncü bölümü döneminin tanınmış Fransız müsteşriklerinden Léon Cahun'e ayrılmış, onun hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durularak Türk fikir ve edebiyat hayatına etkileri incelenmiştir. "Romanın Macerası" adını taşıyan üçüncü bölümde ise, Léon Cahun'ün *La Banniére Bleue* isimli romanının günümüze kadar başından geçenler incelenmiştir. Bu bölüm kendi içinde dört ara bölümden oluşur. İlk bölümde *La Banniére Bleue*'nün Fransızca aslı üzerinde, biçim ve muhteva olarak, durulmuş; eserin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci bölümde, romanın Meşrutiyet Dönemi'nde yapılmış iki tercümesi üzerinde durulmuştur. Mütercimlerin hayatı, edebi kişilikleri ve eserleri hakkında bilgiler ile esas üzerinde durulan *Gök Bayrak* tercümesinin tahlili de bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, bir önceki bölümde ele alınan iki tercümenin geniş bir mukayesesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde Galip Bahtiyar'ın *Gök Bayrak* tercümesinin Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış baskıları irdelenmiş, bunların esas tercümeyle göre farklılıkları ve yayınevlerinin görüşlerine göre geçirdikleri dönüşümler ortaya konmuştur.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE GÖRÜLEN TÜRKÇÜLÜK HAREKETLERİ VE MİLLİ EDEBİYAT AKIMI

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda entelektüel mecrada, özellikle dil alanında yapılan çalışmalarla gelişmeye başlayan Türkçülük hareketi, ardından ideolojik ve siyasi boyutlar kazanmıştır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra “Osmanlıcılık” anlayışı devleti bir arada tutmanın tek çaresi görülmüşse de gittikçe artan milli nitelikli iç isyanlar bu fikrin önemini kaybetmesine neden olmuştur. Türkçülük'ün bir ideoloji olarak ortaya çıkmasındaki en önemli amaç, imparatorluğun devamını sağlamaktır. Fakat bu yapılırken tebaa içindeki “Türk” vurgusu öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

“19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'yı iç meselelerinin yanında ayrıca huzursuz eden Kırım Savaşı (1853-1856) ve Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) Osmanlı milliyetçiliği anlayışını belirginleştirmiş, I. Meşrutiyet'in ilân ve feshinin sebep ve sonuçlarıyla 1897 Türk-Yunan Savaşı, bu tabloyu 20. yüzyılın başlarında Türk milliyetçiliği lehine değiştirmiştir.”¹

Bununla birlikte Osmanlı Devleti sınırları içinde en geç başlayan milli hareket de Türkçülük olmuştur.

“Ondokuz ve yirminci yüzyıllardaki Türkçülük kavramı her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nu kapsadıysa da, Osmanlı döneminde imparatorluğun içindeki entelektüellerin bu fikri benimsemeleri hayli geç olmuştur. (...) Türkçülük ve Türkler'in anavatanı anlamında bölgesel olarak tanımlanmış bir Türk ulusu nosyonu, Osmanlı İmparatorluğu'nda, “Osmanlıcılık/Osmanlılık” ideolojisinin çöküşüne kadar, gelişmemiştir.”²

Osmanlı Devleti'nde Türkçülük ideolojisinin siyasi anlamda ilk kez kullanılması II. Meşrutiyet'ten sonrasına tekabül eder.³

18. yüzyılın başlarında Türk tarihi ile ilgili yazılan eserler “Türk” kavramının yeniden anlamlandırılmasına neden olmuştur. Bu eserlerden en önemlileri, Joseph de

¹ Hülya Argunşah, “Milli Edebiyat”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, ed. Ramazan Korkmaz, 4.bs. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2007), 189.

² Uli Schamiloglu, “Tatar mı, Türk mü? Müslüman Türk Dünyası'nın Rakip Kimlikleri”, **Türkçe Konuşanlar: Orta Asya'dan Balkanlar'a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür**, ed. Doğan Kuban. (İstanbul: Ergun Çağatay, Tetragon A.Ş., 2007), 239.

³ “II. Meşrutiyet'in, bütün fikirlere ifade imkânı sağlayan özgürlük anlayışı özellikle de Müslüman ve Türk olmayan Osmanlı tebaasının kendi içinde gelişen milliyetçilik çalışmalarına bir tepki olarak gerçekleşir.” [Hülya Argunşah, “Milli Edebiyat”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, ed. Ramazan Korkmaz, 4.bs. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2007), 200.]

Guignes'nin dört ciltlik *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentaux, & avant et depuis Jésus-Christ jusqu'à Present* (Paris 1756-1758⁴) ve Arthur Lumley Davids'in *A Grammar of the Turkish Language with a Preliminary Discourse on the Language and Literature of the Turkish Nations: Copious Vocabulary, Dialogues, A Collection of Extracts in Prose and Verse, and Lithographed Specimens of Various Ancient and Modern Manuscripts* (London 1892)⁵tidir. Davids erken yaşta ölünce annesi eserini Fransızca'ya çevirerek Sultan II. Mahmut'a ithaf etmiş ve bastırmıştır. Osmanlı Devleti'nde de baskıları yapılmış olan eserin adına "Kitâbü İlmi'n-Nâfi' fi Tafsîli Sarf ve Nahv-i Türkî" başlığı da eklenmiş, böylece eser dönemin entelektüellerinin, özellikle dilcilerin dikkatini çekmiştir. Ali Suâvi'nin de eseri dikkatle okuduğu anlaşılmaktadır. Davids bu eserinde, farklı Türk kavimleri için "Tatar" yerine "Türk" adının kavram olarak kullanılması gerektiğini iddia etmiş, çeşitli Türk lehçelerinden örnekler sunarak bu lehçelerin aynı dil grubuna mensup olduğunu söylemiştir. Bu bilgiler ışığında Osmanlı entelektüelleri arasında tartışmalar başlamıştır. Bundan sonra Mustafa Celâleddin Paşa, Joseph de Guignes'nin eserinden faydalanan *Les Turcs Anciens et Modernes*⁶ adlı Fransızca kitabını 1869'da yayımlayarak ciddi bir entelektüel tartışmayı başlatmış olur.

Tanzimat döneminde dil ve tarih alanında yaptıkları çalışmalarıyla Şinasi, Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa gibi entelektüeller kültürel anlamda Türkçülüğün önünü açmışlardır. Tanzimat devri biterken Batı'da yapılmış çalışmaların etkisiyle Türklerin etnik kökeni, diğer ırklarla ilişkisi ve Türk dilinin tarihi gelişimi ile alakalı tartışmalar yapılmış, bu konuyla ilgili eserler, çeviri bazında da olsa, verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde *Tercüman-ı Ahvâl* ve *Basîret* gazeteleri, yurt dışında *Hürriyet* ve *Ulûm* dergilerinde kültürel anlamda Türkçülüğe ilgi olarak yorumlanabilecek atıflar yapılmıştır. Kültürel Türkçülüğe büyük katkısı olan Ali Suâvi de 1873'te Paris'te yayımlanan *Hîve (La Khiva)* adlı eserinde kültürel Türkçülüğü çağrıştıran mevzulardan bahsetmiştir. 1868'de İstanbul'da yayımlanmaya başlayan *Terakkî* ilk kez gazetenin isminin sonuna "Türk gazetesi"

⁴ Bu kitap Mustafa Kemal Atatürk'ün etkilendiği eserler arasında gösterilir.

⁵ M. Şükrü Hanioglu, "Türkçülük", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.41, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 551.

⁶ Moustapha Djelaleddin, **Les Turcs Anciens et Modernes**, Imprimerie du Courrier D'Orient, (İstanbul: Courrier D'Orient, 1869)

ibaresini eklemiştir. Bununla birlikte Osmanlı basınında Türk ve Osmanlı toprakları için “Türkistan” gibi kelimeler kullanılmaya başlanmıştır.

Bu gelişmelerin neticesi olarak kültürel Türkçülük II. Abdülhamid döneminde yayılmaya başlamıştır. Vilhelm Thomsen’in 1893’te Orhun yazıtlarını okuması, Macar Türkologların çalışmaları gibi etkenler de bu yayılmayı hızlandırmıştır. Türkçülük hareketinin gelişimine en önemli katkılardan biri de İsmail Gaspıralı’nın 1883’te yayımlamaya başladığı *Tercüman* gazetesidir. Bahçesaray’da Kırım Türkçesiyle yayımlanan gazete Osmanlı entelektüelleri tarafından da okunmuştur. “Gaspıralı ancak 1905’ten sonra, tüm Türkler için tek bir yazın Türkçesi yaratma çabası içinde olduğunu açıklar.”⁷ Joseph de Guignes’den etkilenen bir diğer devlet adamı Süleyman Hüsnü Paşa⁸ da 1876’da *Târih-i Âlem*⁹ kitabını yayımlamış, farklı Türk kavimlerinin tarihlerini, eserinde ayrıntılı olarak anlatmıştır. Dönem itibarıyla zaten büyük bir ilgiyle karşılanan eserin Mekteb-i Harbiye’de ders kitabı olarak okutulması etkisini daha da arttırmıştır. Osmanlı tarih yazıcılığının çok dışında olan bu yaklaşım daha sonra Mizancı Murad ve David-Léon Cahun’dan etkilenen Necip Âsım tarafından sürdürülmüş ve ilerletilmiştir. “1908 inkılabından evvel, Türkçülüğün filoloji ve tarih tetkikatı şeklinde tecelli eden devresinde, Şemsettin Sâmî Bey ve Veled Çelebi Ahmet Vefik Paşa’yı, Necip Âsım Bey Süleyman Paşa’yı, Bursalı Tahir Bey de Ali Suavi’yi takip etmişlerdir.”¹⁰ Ahmet Vefik Paşa¹¹ ve Şemsettin Sâmî’nin dil alanındaki çalışmaları bu noktada çok önemli bir yere sahiptir. Ahmet Mithat Efendi, geniş kitlelere hitap edebilen popüler bir yazar olarak Türkçülük fikrinin yayılmasına katkıda bulunur. Bursalı Mehmed Tâhir İslam medeniyetinin yükselişinde Türklerin rolünü ön plana çıkarmış, Mehmet Emin ise, Türkçülüğün edebiyat alanındaki gelişimine şiirleriyle öncülük etmiştir.

Başta *Mîzan* ve *İkdam*¹² olmak üzere basında, Türklerin etnik kökenleri, Osmanlı Devleti sınırları dışında yaşayan Türkler ve Macarlar ile Türkler arasındaki ortak köken meseleleri yer bulmaya başlamıştır. Yazılarını sade bir dil ile yazan Ahmet

⁷Schamiloglu, “Tatar mı, Türk mü? Müslüman Türk Dünyası’nın Rakip Kimlikleri”, *age*, s.237.

⁸Süleyman Hüsnü Paşa’nın “Osmanlı” yerine “Türk” teriminin kullanılmasını teklif etmesi ise dönemine göre oldukça yenilikçi bir girişimdir.

⁹Süleyman Hüsnü Paşa, *Tarih-i Âlem*, (İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Hazret-i Şahane Matbaası, 1293/1876)

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 3.bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 227.

¹¹Ahmet Vefik Paşa *Lehçe-i Osmanî* adlı eserinin giriş bölümünde Türk lehçelerinin hepsini aynı dilin parçaları olarak belirtir.

¹² Bu iki gazete de *Terakkî* gibi kendilerini “Türk gazetesi” olarak nitelemişlerdir.

Cevdet bu görüşünü savunduğu gibi Türkçülük ülküsünü savunan yazarları gazetesinde toplamıştır. “İkdam”da Türkçülük ve dil hakkında en çok yazarlar arasında Ahmet Refik, Necip Asım (Yazıksız), Veled Çelebi (İzbudak) bulunmaktadır.”¹³¹⁴ Ayrıca Macar Türkologların kullandıkları “Turan” gibi kelimeler de kültürel anlamda Türkçülüğün benimsenmesinde etkili olmuştur. Dönemin siyasi şartları ve sansür sebebiyle bu meseleler kültürel tartışmalar düzeyinde kalmış, siyasi anlamda yankısını bu yüzyılda bulamamıştır.

Jön Türk muhalefetine ilk döneminde, Osmanlı Devleti’nde yaşayan hâkim etnik unsurun Türkler olduğu, bu gerçeğin kabul edilmesi ve Türkler için yüce sıfatlar kullanılması gibi kültürel Türkçülük alanına giren konularda makaleler yazılmıştır. Fakat 1902’de Paris’te gerçekleşen “Osmanlı Hürriyetperverân Kongresi”nde Prens Sabahattin yanlılarının ve Türk olmayan temsilcilerin aldıkları kararlara tepki gösteren Ahmed Rızâ Bey ve kendilerine “icraatçılar” diyen küçük Jön Türk grupları kültürel ve siyasal anlamda bir Türkçülük hareketini başlatmışlardır. “Siyasal Türkçülük tartışması, Jön Türk basını diye adlandırılan ve yurt dışı merkezlerde basılarak Osmanlı vilâyetlerine gizlice sokulan dergilerle başladı.”¹⁵ Mısır’da Süleyman Vâhid ve Tarsusîzâde Münif’in yayımladıkları *Anadolu* dergisi siyasi Türkçülüğün ilk ürünlerini vermiştir. Türkçülüğü siyasi bir ideoloji olarak yaymak amacıyla Kahire’de yayımlanmaya başlayan ilk gazete ise bizzat *Türk* ismini taşır. Bu gazete 1903 yılından 1907’ye (derginin kapatılması) kadar siyasi Türkçülüğün gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Yusuf Akçura *Türk* gazetesinde 1904’te yayımlanan *Üç Tarz-ı Siyâset* isimli eserinde, Osmanlı Devleti’nin elinde üç siyasi ideoloji olduğunu (Pan-İslamizm, Osmanlıcılık ve Türkçülük), bunların içinde en makûlünün ise Türkçülük olduğunu söylemiştir. Türkçülük dendiğinde ilk akla gelen eserlerden olan *Üç Tarz-ı Siyâset* Ali Kemal ve Ahmed Ferid’in itirazlarının da etkisiyle dönemin Türkçülük tartışmalarının odak noktası haline gelmiştir. “Ali Kemal ve Ahmed Ferid (Tek) beylerin Akçura’nın tezine karşı verdikleri cevaplar tartışmayı daha da ateşlendirdi ve siyasal Türkçülüğü imparatorluğun temel entelektüel tartışmalarından biri haline getirdi.”¹⁶

¹³İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, 5.bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 82.

¹⁴ Veled Çelebi, Yusuf Akçura ve Necip Asım dil üzerindeki çalışmalarına devam edip 1908’de Türk Derneği’ni kurarlar.

¹⁵ Hanioglu, “Türkçülük”, **age**, 552.

¹⁶ Hanioglu, “Türkçülük”, **age**, 553.

1908 yılında Ahmet Mithat Efendi, Necip Âsım, Mehmet Emin, Yusuf Akçura ve Ahmet Ferid'in öncülüğünde kurulan Türk Derneği¹⁷, 1911-1912 yıllarında kurulan Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı¹⁸ gibi kurumlar Türkçülüğün kültürel tartışmalarda güçlenmesini sağlamıştır. Türkçülük, Ziya Gökalp¹⁹ gibi entelektüeller aracılığıyla iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Partisi'nin ideolojisini derinden etkilemiştir.

*Türk Yurdu*²⁰, *Yeni Mecmua* gibi dergiler, *Şûra-yı Ümmet* ve *Tanin* gibi gazetelerde ciddi biçimde tartışılan Türkçülük, edebiyat alanında Yeni Lisan Hareketi'nin oluşumuna yol açmıştır. Yeni Lisan, Selanik'te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler*²¹ dergisinde oluşmaya başlayan dilde sadeleşme fikrine hizmet etmiş ve bu anlamda uzun vadede başarı sağlamıştır. Ziya Gökalp Türkçülüğün sosyolojik bir temele oturtulması, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türkleri kapsayan bir "Türk Dünyası" fikrinin oluşumu ve Türklük fikrinin kavramlaşması, Ömer Seyfettin ve Mehmet Emin ise sade Türkçe ile verdikleri eserleriyle Türkçü/Milli edebiyat anlayışının oluşumunda önemli rollere sahip olmuşlardır. "Türk milliyetçiliğinin başlangıç noktasında geniş bir Türk coğrafyasını içine alan "Turancılık" vardır. Bu görüşün fikir babası da Ziya Gökalp'tır."²²

1913'ten sonra yürürlüğe giren milli iktisat politikasıyla Türkçülüğün ekonomik yansımaları da görülmeye başlar. "1913 yılına gelindiğinde Türkçülük sosyolojik, ekonomik, kültürel tezleri olan, yaygın basın desteğine sahip, iktidar partisi tarafından içselleştirilen bir ideoloji haline gelmişti."²³ 1912-1913 Balkan savaşları Osmanlıcılık fikrini iyice sarsınca Türkçülük kültürel düzeyde daha da güç kazanmıştır. Balkan savaşlarının kayıplarının hemen ardından I. Dünya Savaşı'na girilmesiyle bu Türkçü-Milliyetçi tutum daha da güçlenmiştir. 1918 yılında Mondros

¹⁷Türk Derneği'nin kurucuları Ahmet Mithat Efendi, Necip Asım, Bursalı Mehmet Tahir, Veled Çelebi, Akçuraoglu Yusuf, Agop Boyacıyan Efendi, Arif Bey, Akyığıtoğlu Musa Bey, Fuad Raif Bey, Rıza Tevfik, Ferid Bey ve Celâl Bey'dir.

¹⁸25 Mart 1912'de Türk Ocağı faaliyete geçmiştir. 1912'de yayımlanan Türk Ocağı Nizamnamesi'ne göre ocağın amacı, "Akvam-ı İslamiyenin bir rükn-i mühimmi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve i'lasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak"tır.

¹⁹Ziya Gökalp, özellikle Selanik'te bulunduğu sırada, *Genç Kalemler*, *Yeni Felsefe*, *Rumeli* gibi dergi ve gazetelerde Türkçülük ve dilde sadeleşme ile ilgili düşüncelerini yayımlar.

²⁰Türk Ocağı'nın yayımladığı *Türk Yurdu* (1911-1928) bünyesinde birçok önemli yazarları barındırmış, Rusya'daki Türklerden gelen yazıları da yayımlayarak Türk dünyasına seslenme amacı taşımıştır.

²¹*Genç Kalemler*, II. Meşrutiyet döneminin en önemli fikir hareketi olan Türkçülüğün ve Türk dilinin en önemli savunucusu olmuştur.

²²Argunşah, "Milli Edebiyat", *age*, 186.

²³Hanioğlu, "Türkçülük Maddesi", *age*, 553.

Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Türkçü iktidar kaybetmiş olsa da hem ulus-devlete geçiş sürecinde hem de erken Cumhuriyet döneminin ideolojik temellerinden biri olarak Türkçülük çok önemli bir etkiye sahip olmuştur.

II. Meşrutiyetten sonra teşekkül eden ve Türk edebiyatında özellikle dil bakımından önemli bir dönüşüme yol açan Milli Edebiyat akımı, daha önce farklı fikir ve sanat anlayışlarına mensup sanatçıları da içine alan bir genişliğe sahip olmakla birlikte, aslında Türkçülük hareketine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başında siyasi ve askeri alandaki kötü durum kültürel hayatı etkilemiş ve Osmanlıcılık, Batıcılık ve İslamcılık gibi Osmanlı Devleti'ni kurtarmaya yönelik ideolojiler önemini kaybederken Türkçülük her zamankinden daha da önemli bir konuma yükselmiştir. Milli edebiyat akımı da Türkçülük ideolojisinin kültürel hayattaki en önemli yansımalarından biridir. Milli Edebiyat akımı, “1910-1923 yılları arasındaki edebiyatın odak noktasını” oluştursa da “bu tarihlerden sonra da gündemde kalmaya” devam etmiştir.

“XX. yüzyıl Türk edebiyatında en çok bahsi geçen bir akım olmakla beraber belli kuruluş zamanı ve beyannâmesi bulunmadığı, hatta mensuplarını tek bir grup olarak düşünmek kolay olmadığı için millî edebiyatın ne olduğu hususunda tartışmalar daha o zaman başlamış, Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda da devam etmiştir.”²⁴

Dolayısıyla Milli Edebiyat akımına mensup olan sanatçıların kimler olduğu, bu akımın Türkçülük hareketiyle ilişkisi, milli edebiyat ile milliyetçi edebiyatın farkları gibi meselelerde hiçbir zaman mutabakat sağlanamamıştır.

“Karmaşa, Türk milletinin imparatorluk anlayışından çıkarak milli bir devlete doğru gidiş yıllarında milliyetçi/Türkçü düşüncenin etrafında meydana gelen edebiyatı ortaya atan savunucularından kaynaklanmaktadır. Ömer Seyfettin ve arkadaşları kendilerine kadar devam eden edebiyatı önce doğruya ardından batıya yönelişinden dolayı milli bulmaz ve Yeni Lisan'ın ilk makalesinden itibaren bunu vurgularlar.”²⁵

Edebi eserlerde “millî” ifadesinin kullanılışı 19. yüzyılın son çeyreğine dayansa da bu kullanım edebi eserin “yabancı” değil de “yerli” oluşunu vurgulamak için kullanılır.

“Edebî eserler hakkında “millî” vasfının kullanılması daha 1880'li yılların bazı yayınlarında eser adlarının altında “millî oyun, millî dram, millî roman” şeklindeki açıklamalarda görülmektedir. Ancak buradaki millî kavramının tercüme veya adapteye karşılık yerliliği ifade ettiği veya konusunun Osmanlı dışında yahut azınlıklar arasında geçmediği mânasında kullanıldığı anlaşılmaktadır.”²⁶

²⁴M. Orhan Okay, “Millî Edebiyat Akımı”, TDV **İslam Ansiklopedisi**, c.30, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 72.

²⁵Argunşah, “Millî Edebiyat”, **age**, 173.

²⁶Okay, “Millî Edebiyat Akımı”, **age**, 72.

Türk edebiyatında milliyetçilik hareketlerine bağlı olarak meydana çıkan Milli Edebiyat akımı, Türk kimliğinin oluşmasına kültürel ve edebi sahada destek sağlamıştır. “Meşrutiyeti müteakip belki başka ırklara mensûb münevverlerin milliyet sevdalarını aleniyete vurmalarının da tesiriyle Türk gençliğinin ruhunda bir duygu belirdi ve bu o zaman evvelâ lisan ve edebiyat bahsinde kendini gösterdi.”²⁷ Toplumsal ve kültürel düzeyde oluşan Milli Edebiyat akımının sınırlarını çizmek çok kolay olmasa da genel kanı bu akımın 1911’de *Genç Kalemler*²⁸ dergisinde yayımlanan *Yeni Lisan* makalesi ile başladığı yönündedir. Fakat *Genç Kalemler*’den çok önce Mehmet Emin Yurdakul’un 1897 yılında Yunan Savaşı sırasında yazdığı *Anadolu’dan bir Ses Yahut Cenge Giderken*²⁹ adlı manzumesi bu yolda atılmış en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ardından Selanik’te çıkan *Çocuk Bahçesi*³⁰ isimli dergide Rıza Tevfik ve Ömer Nâci’nin hece-aruz tartışması bu adımları devam ettiren gelişmeler olarak kaydedilir. 1911’de Selanik’te *Genç Kalemler*³¹ bünyesinde toplanan sanatçılar ve fikir adamlarının sayesinde ise, milli edebiyat yüzyılın başında konuşulan en önemli edebi mesele haline gelir.

Milli edebiyat akımının üzerinde durduğu sorunların ilk olarak sistematik biçimde ele alınması *Yeni Lisan*³² makalesiyle olmuştur.

“Yeni Lisan, ilmî planda başlayan ve fikrî bir akım haline gelmiş olan Türk milliyetçiliğinin yayılarak benimsenmesine zemin hazırlamış, Türk milletinde topyekûn bir uyanışı gerçekleştirmiştir. Bu sebeple Yeni Lisan, milli edebiyatın doğuşunu sağlar ve prensiplerini içerir.”³³

Bu makalede dil konusu üzerinde durulmuş, milli bir edebiyatın meydana gelebilmesi için öncelikle milli bir dile ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemde

²⁷Ali Canip Yöntem, “Tanzimat’tan Sonra Yazı Dilinin Geçirdiği Safhalar”, **Prof. Dr. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**, 2.bs. (Konya: Tablet, 2005) 496.

²⁸ Bu derginin adı önce *Hüsün ve Şiir*’dir. Daha sonra Ali Canip’in teklifiyle *Genç Kalemler* olarak değiştirilir.

²⁹ Mehmet Emin’in “Anadolu’dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken” isimli şiirinin ise bu anlamda en önemli mısrası şudur: *Ben bir Türk’üm dinim, cinsim uludur*

³⁰ Mehmet Emin 1905’te *Çocuk Bahçesi*’nde yeni şiirlerini yayımlamaya başlamıştır. Mehmet Emin’in şiirleri etrafında gelişen tartışmalar da onun tarzının ve şiirlerinin dönem üzerinde ne kadar önemli bir tesir bıraktığını gösterir.

³¹*Genç Kalemler*’den önce de birçok süreli yayında Türkçülük hareketini kültürel olarak savunmak amacıyla yazılar yayımlanmıştır. Fakat yayımlanan yazılardaki fikirler sistemsizdir ve yazarların şahsi görüşlerini yansıtır. *Genç Kalemler*’in teklif ettiği dilde sadeleşme gibi makul olmaktan uzak olup; tasfiyecilik, Doğu Türkçesi (Çağatayca)’ndan kelime alma gibi daha radikal olan bu fikirler kabul görmemiştir.

³² Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin’in vefatından sonra “Yeni Lisan” makalesini Ömer Seyfettin’in yazmış olduğunu açıklar. Fakat bu makale o dönemde *Genç Kalemler* dergisinde imzasız olarak (?) yayımlanmıştır. Ali Canip’e göre ise bunun sebebi, dilde sadeleşme hareketini tek bir kişiye mal etmek istememiş olmalarıdır. Çünkü bu makale başlı başına bir “beyanname” özelliği gösterir.

³³Argunşah, “Milli Edebiyat”, **age**, 194.

öncelikle Türk dilinin millileşmesi amaçlanmış, yabancı unsurlardan, mümkün olduğunca, arındırılmış bir dil meydana getirilmeye çalışılmıştır. Bu ideal dil vasıtasıyla da milli edebiyata ulaşmak amaçlanmıştır. Milli edebiyat bahsi de *Genç Kalemler* dergisinin sanatçıları tarafından yazılmış edebi eserler çevresinde konuşulmaya başlanmıştır. “Millî edebiyat düşüncesinin edebî eserlere yansımada eski edebiyat anlayışına Tanzimat’tan beri gelen tepki rol oynamakla beraber aşırı şekilde Batı taklidi bir edebiyata karşı olmanın da tesiri vardır.”³⁴

Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip *Genç Kalemler*³⁵’de bu akımın fikri ve edebi altyapısını hazırlamış ve ortaya koydukları ilkeler doğrultusunda edebi ürünler vermişlerdir. Bu üç önemli ismin dergi içerisinde kendilerine mahsus birer işlevleri vardır. Ziya Gökalp dilde sadeleşme hareketinin sistemli bir şekilde gelişmesini sağlarken, Ömer Seyfettin bu hareketin ilkeleri doğrultusunda edebi eserler kaleme alır. Ali Canip ise dilde sadeleşme hareketinin ve milli edebiyatın savunuculuğunu üstlenmiş, *Yeni Lisan* hareketine yönelik sert eleştirileri cevaplandırmak ve kendi davalarını tanıtmak için çok sayıda makale yazmıştır. Bu eleştirilerin en önemlileri, milli edebiyat ile milliyetçi edebiyatın karıştırılmaması gerektiği, *Yeni Lisan*’cılarının ırkçı oldukları, “dilde tasfiyecisi”³⁶ davrandıkları gibi konular üzerine odaklanmıştır. Nitekim bütün bu eleştiriler neticesinde “millî” edebiyat kavramı, önce “kavmi” ardından da “iptidai” edebiyat şeklinde değiştirilmiştir.³⁷ Ali Canip’in şu fikirleri *Yeni Lisan*’cılarının milli edebiyatın ne olduğuna ilişkin görüşlerini daha iyi anlamak açısından anlamlıdır.

“Genç Kalemler” bir taraftan “lisan” ilminin, diğer taraftan meşrutiyet hayatının büyük bir ısrarla luzûm gösterdiği “Yeni Lisan”ı ta’min etmek istedi. (...) Biz Türk lisanının ancak Türkçe olabileceğini ve birkaç lisandan mürekkep bir lisanın yaşayamayacağını, hattâ mevcut sayılamayacağını ispat ettik.³⁸ (...) fakat unutulmamalıdır ki edebiyat diğer san’atlar gibi kavmiyetten tecerrüt edemez; çünkü ancak kavmi bir mahiyeti haiz bulunan bir lisan vasıtasıyla tecelli edebilir.³⁹ Kavim bizce “lisanî bir cemaat”ten başka bir şey değildir. Bir lisanla tekellüm edenlerin mecmûu bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu fertlerin bir ırktan neş’et etmesi icâb etmez. (...) Türk kavmi, Türk ırkı demek değildir. Irkın nesebî müessiriyetini kabul etmekle beraber bu mefhumu “yeni lisan” bahsinden hâric tutarız.⁴⁰

³⁴Okay, “Millî Edebiyat Akımı”, *age*, 73.

³⁵ Dergide yazıları yayımlanan diğer sanatçılardan bazıları şunlardır: Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Faik Ali (Ozansoy), Ali Naci (Karacan), Yunus Nadi, Celâl Sahir (Erozan), Kâzım Nâmi (Duru), Hüseyin Siret...

³⁶ Dilde sadeleşmenin konuşma diliyle yazı dilinin birleşmesiyle oluşacağına inanan Yeni Lisancılar kesinlikle tasfiyecisi değildir. “Yeni Lisan” makalesinde de bunu açıkça belirtmişlerdir.

³⁷ 20. yüzyılın siyasi ve kültürel hayatında bu kavramların belirsiz olması bu hareketin temsilcilerinin yanlış anlaşılma sebeplerinin en önemlilerinden biridir.

³⁸Yöntem “‘Millî’, Daha Doğrusu ‘Kavmi’ Edebiyat Ne Demektir?”, *age*, 323-324.

³⁹Yöntem, “‘Millî’, Daha Doğrusu ‘Kavmi’ Edebiyat Ne Demektir?”, *age*, 324.

⁴⁰Yöntem, “‘Millî’, Daha Doğrusu ‘Kavmi’ Edebiyat Ne Demektir?”, *age*, 325.

Yeni Lisan veya “Dilde Sadeleşme” hareketi diyebileceğimiz bu girişim *Genç Kalemler*’den sonra, İstanbul’da *Türk Yurdu* dergisinde devam eder. Milliyetçilik ve Milli Edebiyat ile ilgili tartışmalar başta *Türk Yurdu* olmak üzere, *Yeni Hayat*, *Türk Sözü* ve *Yeni Mecmua* gibi çeşitli mecralarda hemen hemen aynı yazar kadrosuyla *Yeni Lisan*’ın dil ve edebiyat görüşlerinin daha da benimsenmesini sağlarlar.

“*Genç Kalemler*’deki milli edebiyat konusu ve etrafındaki tartışmalar bu noktada kalır, derginin mensupları daha ziyade dil konusunda odaklanırlar. Fakat onlarla konu tam bir açıklık kazanamamış olsa da bir noktaya ulaşmış, milli dil, milli edebiyat konusu gündeme getirilmiş ve milli şuurun uyanması sağlanmıştır. Bu şuurun uyanmasında hemen aynı günlere kuruluş hazırlıkları yapılan ve Ocak 1912’de çalışmalarına başlayan Türk Ocağı’nın faaliyetleriyle 1912 sonlarında çıkmaya başlayan ve sayfalarında Türklük ve Türkçülük ile ilgili yazılara yer veren *Türk Yurdu* dergisinin katkılarını unutmamak gerekir.”⁴¹

Fakat Trablusgarp ve Balkan Savaşları bu çalışmalarını etkiler. *Genç Kalemler* yazılarına ara verirlerken *Türk Yurdu* İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden gördüğü destek sayesinde yeniden toparlanır.

Bilindiği gibi milli edebiyat meselesi, bir akım olarak husule gelmeden önce de tartışılmış, böyle bir edebiyata ne kadar ihtiyaç olduğu konusu öne sürülmüştür. Tanzimat yıllarından itibaren II. Meşhuriyet’e kadar gerçekleşen küçük adımlar esasen Türkçülük ve onun paralelinde Milli Edebiyat akımının oluşumunda çok önemli bir ön hazırlık devresini oluşturmuştur.

“(…) daha Edebiyât-ı Cedîde döneminde (1896-1901) konuyla ilgili ve aynı anlamda olmak üzere birtakım yazıların kaleme alındığı da bilinmektedir. Bu gibi ifadeler, kendilerine “mutavassıtîn” (ılımlılar) adını veren ve genellikle Servet-i Fünûn’a karşı Ma’lûmât dergisi etrafında toplanan yazarların makalelerinde rastlanmaktadır. Bu gruptan Mehmet Ziver’in ‘İcmâl-i Edebî’ başlıklı dizi yazılarında, ‘Biz bugün hakikaten millî bir edebiyata muhtacız’ demesi (Ma’lûmât, nr. 94, 25 Temmuz 1896), yabancı edebiyatları taklit etmeyerek bir ‘edeb-i millî’ meydana getirmekten bahsetmesi (a.g.e., nr. 145, 11 Ağustos 1898), aynı dergide Ahmed Râsim, Müstecâbîzâde İsmet ve Necip Âsım (Yazıksız) gibi imzaların yazılarında bu kavramlara veya ‘fıkr-i milliyet, hiss-i millî, zevk-i millî, bedâyi-i milliye, meâsir-i milliye’ gibi ibarelere sıkça yer vermesine yol açmıştır (Uç, s.2, 69-74).”⁴²

Dilde sadeleşme fikrinin ilk temelleri Tanzimat Dönemi’nde Namık Kemal, Şinasi⁴³, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi önemli isimlere dayanır. Bu isimler Türkçülük gibi belirli bir milli hisle birebir ilişkilendirilemeseler dahi halkın anlayacağı sade bir dille, milli mevzulara dair yazmanın önemini erken idrak etmişler, bu alanda da önemli tecrübelerde bulunmuşlardır. Bu dönem sanatçılarının “millî” kavramı, elbette Türk milliyetçiliğini değil Osmanlı milliyetçiliğini işaret

⁴¹Argunşah, “Millî Edebiyat”, *age*, 198.

⁴²Okay, “Millî Edebiyat Akımı”, *age*, 72.

⁴³İbrahim Şinasi, Arapça ve Farsça ağırlıklı Osmanlı Türkçesi’nin yerine sade ve halk tarafından da rahatlıkla anlaşılabilir bir Türkçe arayışında bulunmuştur.

eder. Bu sanatçıların ne denli önemli olduğunu ve “lisan” meselesinin ciddiyetini Yahya Kemâl’in şu sözleri izah eder.

“Vatan fikri bizde dâimâ vardı; fakat “Namık Kemal”in, bu fikri kalbimizde yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri daha uyanıyoruz.”⁴⁴ “(...) Heyhât bir kimse zuhûr edip de lisan fikrini bizim kafalarımızda kudsileştiremedi. Türkçe’yi sevmiyor değil, seviyoruz, fakat tıpkı vatani Nâmık Kemal’den evvel sevdiğimiz gibi.”⁴⁵

Namık Kemâl, “Lisan-ı Osmani’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir” isimli makalesinde eski edebiyata neden karşı olduğunu ve Türk dilinin bir gramere, sözlüğe, antolojiye ve belâgat kitabına ne kadar ihtiyacı olduğunu belirterek bunların yazılmasını teklif eder. Ayrıca Türk dilinde kullanılan yabancı kökenli kelimelerin Türkçe okundukları ve anlaşıldıkları gibi sözlükte yer alması gerektiğini de belirtir. Namık Kemal’in “Lisan-ı Osmani’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir” başlıklı makalesi, Türk dili ve edebiyatını böylesine geniş ele alan ilk yazıdır.”⁴⁶ Osmanlı Devleti’nde konuşulan dilin önemine birçok kere vurgu yapan Namık Kemal bu anlamda dilde sadeleşme hareketinden ayrı düşünülmemelidir.

“Konuşulan dilin aynı zamanda imparatorluk unsurlarını birleştirici bir işlevi olduğunu belirten Namık Kemal; bu görüşleriyle bir bakıma, Türkçülük hareketinin öncüleri arasına girer. Bunlar ilerde Ömer Seyfettin tarafından da tekrarlanacaktır. Mamafih, Namık Kemal’in hazırlanmasını dilediği kitaplardan bazıları yayımlanır: Ekrem’in Talim-i Edebiyat’ı, Ebüzziya Tevfik’in Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye’si ve sözlüğü, Şemsettin Sami’nin sözlüğü ve ansiklopedisi, Cevdet ve Süleyman Paşalar’ın –dilbilgisi kitapları”.⁴⁷

Bu erken dönem hazırlıklarından yola çıkarak denilebilir ki, dilde sadeleşme hareketinin ve milli edebiyatın kabul edilip benimsenmesinde dönemin siyasi ve kültürel şartlarının etkisi büyük olsa da önceki tecrübelerin de bu başarıdaki rolü yadsınamaz.

Dilde sadeleşme, edebiyatta millileşmeye gidilmesinin yakın plandaki en önemli amacı, Türk tarihini ve edebiyatını inceleyip mevcut edebiyatı bu çizgide devam ettirmeye çalışmaktır. Böyle bir idealin oluşumu, hem memleketin o dönem içinde bulunduğu şartlar hem de Batı’dan gelen etkiyle açıklanabilir. Ne de olsa “milliyetçilik” gibi modern bir fikrin doğuşunda 1789 Fransız İhtilâli’nin etkisi vardır. “Filhakika, XVIIIinci asırda bazı şimal memleketlerinde başlayan ve sonunda romantizmi ve ondan gelen büyük cereyanları doğuran fikir ve edebiyat

⁴⁴Yahya Kemal Beyatlı, “Bugünkü Türkçe”, **Edebiyata Dair**, 7.bs. (İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2010), 83.

⁴⁵Beyatlı, “Bugünkü Türkçe”, **age**, 84.

⁴⁶İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, 5.bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010) 61.

⁴⁷**age**, 61.

hareketlerinin hep bu cinsten millî uyanışlara dayandığını artık hepimiz biliyoruz.”⁴⁸ Bu akımın ve getirdiklerinin geniş ölçüde kabul edilmesinin arkasındaki en önemli etken dönemin şartları olsa gerektir. “Filhakika bu siyasî hâdiseler arasında 1911-1913 Balkan Harbi, o zamana kadar az sayılı bir zümrede taraftar bulan Türkçülük ve Milliyetçilik fikirlerinin gelişmesine ve yayılmasına sebep olduğu için saf Türkçe yazmak cereyanına yol açmıştır.”⁴⁹

Hülâsâ, 20. yüzyılın en önemli ideolojisi olan Türkçülük ve onun edebiyattaki tezahürü olan milli edebiyat akımı, Batı temelli “milliyetçilik” kavramının bir neticesidir. Bununla birlikte Batılı oryantalistlerin Doğu’ya olan ilgileri ve çalışmalarının neticesinde Avrupa’da Asya ve Türk tarihine ilişkin birçok eser yayımlanmıştır. Dolayısıyla bu akımın oluşumuna etki eden en önemli kaynaklar Batılı yazarların elinden çıkmıştır. Yukarıda da örnekleri verilen bu yazarların eserleri entelektüel çevrede yankı bulmuş ve dikkate değer görülmüştür. Hatta birçok yazar bu Batılı eserlerden ilham alarak çalışmalar yapmış ve bunları yayımlamıştır. Bahsi geçen yazarlardan biri de Léon Cahun⁵⁰’dür.

⁴⁸Tanpınar, “Halk Destanlarından Millî Edebiyata”, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 8.bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 97.

⁴⁹Tanpınar, “Türk Edebiyatında Cereyanlar”, **age**, 104.

⁵⁰ David Léon Cahun (1841-1900)

3. LÉON CAHUN: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Eserleri devrin Türkçü aydınları için ilham kaynağı olmuş, Yahudi asıllı bir Fransız oryantalist olan Léon Cahun⁵¹ gezgin bir tarihçi ve yazardır. 23 Haziran 1841'de Haguenau, Alsace'da doğup, 30 Mart 1900 yılında Paris'te vefat eden Léon Cahun, ailesi tarafından asker olmaya teşvik edilmesine rağmen, kendini coğrafya ve tarih çalışmalarına adanmıştır.

Yazarlığa roman denemeleri ve edebi yazılarla başlayan Léon Cahun, 1863'te *Revue Française*'de Mısır ve çevresindeki ülkelere yaptığı seyahatlerin notlarını içeren bir coğrafi makaleler serisi yayımlamaya başlamıştır. Hemen hemen aynı tarihlerde günlük basında türünün ilk örneği olarak, gezi mektupları ve coğrafi bir inceleme yazısı yayımlamıştır. 1864'te Mısır, Nubiya⁵², Kızıl Deniz'in batı sahili ve Anadolu'yu keşfetmek üzere yola çıkmıştır. 1866'da Fransa'ya dönen Léon Cahun *La Liberté*'de politik yazılar yazmaya başlar, gazete imparatorluğu desteklemeye başlayınca, oradan ayrılıp *La Réforme*⁵³ ve *La Loi* gazetelerinin kadrolarına katılmıştır. Fransa-Prusya Savaşı boyunca birçok dergide muhabirlik yapmıştır. 4 Eylül 1870'te gönüllü olarak orduya katılan Léon Cahun deniz teğmeni olarak görevlendirilmiştir. Barış sağlandığında oryantalist çalışmalarına devam eden Cahun, kendini Türk ve Tatarlar ile ilgili çalışmalara adanmıştır. 1874'ten itibaren analitik bir katalog derlemesi çalışmasını yürüttüğü *Bibliothèque Mazarine*'e 1875 yılında atanmıştır. Bu sırada, Anacharsis'in seyahatleri tarzında, antik çağlar ile ilgili tarihi bir roman serisi yayımlamaya başlamıştır. Léon Cahun'un bu romanları yazmaktaki amacı, genelde bilinmeyen antik çağlar tarihiyle ilgili gerçekleri sunmak ve böylece genel tarih ve coğrafyaya katkıda bulunmaktır. Léon Cahun'un yazmış olduğu bu seri şu romanları içerir; *Les Aventures du Capitaine Magon*⁵⁴ (Paris, Hachette,

⁵¹ Léon Cahun, ataları IX. Louis zamanına dayanan seçkin bir aileden gelir. Kız kardeşi Mathilde Cahun'un oğlu, Cahun'un yeğeni, Marcel Schwob üretken bir Fransız yazardır. Fransız yazar ve fotoğrafçı Claude Cahun ise, kardeşinin torunudur.

⁵² Mısır'ın güneyinde, Nil Nehri boyunca Kuzey Sudan'a uzanan bir bölgedir.

⁵³ 1869.

⁵⁴ Günümüzden bin yıl önce yaşamış Fenikeliler üzerine keşifler

1875), *La Bannière Bleue*⁵⁵ (1876), *Les Pilotes d'Ango*⁵⁶ (1878), *Les Mercenaires*⁵⁷ (1881), *Les Rois de Mer*⁵⁸ (Chasavay, 1887), *Hassan le Janissaire* (1891)⁵⁹, *La Tueuse*⁶⁰ (1893).

Léon Cahun edebi⁶¹, eleştirel, coğrafi, etnografik yazılarıyla⁶² birçok gazete ve dergiye katkıda bulunmuştur. 1878'de eşiyle birlikte uzun bir seyahate çıkan Léon Cahun, Orta Suriye'deki Ansari Dağları⁶³, Faroe Adaları⁶⁴ ve İzlanda⁶⁵ ile Orta Suriye ve Mezopotamya⁶⁶'yı gezmiştir. 1879'da *Tour du Monde* Cahun'un Suriye ve Ansari Dağları gezisi notlarını *Voyage en Syrie et dans la montagne des Ansariés* (Suriye'de ve Ensari Dağlarında Gezi) adıyla yayımlamıştır. Cahun 1884'te aynı konuyu işleyen, *Excursions sur les Bords de l'Euphrate*⁶⁷ (Fırat Kıyılarında Gezintiler) isimli bir gezi notu daha yayımlamıştır. Yerel geleneklerle ilgili bilimsel çalışması *Scènes de la Vie Juive en Alsace*⁶⁸ da aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Léon Cahun 1884'te, *Le Congo, La Véridique Description du Royaume Africain, Traduite pour la Première Fois en Français sur L'Edition Latine Faite par les Frères de Bry en 1598, D'Après les Voyages Portugais et Notamment Celui d'Edouard Lopez en 1578* isimli eserlerini yayımlamıştır. 1890'da Sorbonne'da Asya'nın coğrafyası ve tarihini öğrettiği ders serisini başlatmıştır. Léon Cahun'un seyahatleri süresince topladığı materyallere dayanan *Introduction l'Histoire de l'Asie*⁶⁹ (Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar) (1896) adlı eserinin, Asya'nın "bütün ve kesin" bir tarihi olduğu söylenmiştir. Léon Cahun'un üzerinde çalıştığı bir Arap tarihi ile aynı konuda bir tarihi romanı yarım kalmıştır. Ayrıca Fransız tarihçi Ernest Lavisse ve arkadaşlarının 1893-1900 yılları arasında 12 cilt olarak yayımladıkları *IV. Yüzyıldan*

⁵⁵ Haçlı Savaşları ve Moğol Fethi zamanında bir Müslüman, bir Hristiyan ve bir Paganın Maceraları

⁵⁶ 16. yüzyıl Fransız tarihiyle ilgili bir romandır.

⁵⁷ Kartaca savaşlarını anlatır.

⁵⁸ Normandiya istilaları üzerine yazılmıştır.

⁵⁹ 16. yüzyılda geçen roman bir Türk askerin hayatını konu alır. Fransız Akademisi tarafından ödüllendirilmiştir.

⁶⁰ 13. yüzyılda geçen roman Moğolların Macaristan istilasını sahneleri anlatılır.

⁶¹ *Revue Bleue, Le Journal des Débats* vd.

⁶² *Bulletin de la Société d'Ethnographie, Bulletin de la Société Académique Indo-Chinoise, Bulletin de la Société Japonaise, Bulletin de la Société Americaine, Bulletin de l'Athénée Oriental*, vd.

⁶³ 1878.

⁶⁴ Günümüzde Danimarka'ya bağlı bir ülkedir.

⁶⁵ 1879.

⁶⁶ 1880.

⁶⁷ Paris 1884.

⁶⁸ Paris Baş Hahamı Zadoc Kahn'ın ön sözüyle yayımlanmıştır. (1885)

⁶⁹ Paris 1896.

Günümüze Değın Genel Tarih isimli eserin 11. cildinde, Osmanlı Devleti'ne ait bölümü (Tanzimat Dönemi) Léon Cahun yazmıştır.

Abdülhak Şınası Hisar Yahya Kemal'in Paris'teki yaşamından söz ederken, şairin kendisinden aktardığını ilave ederek, onun Léon Cahun ile tanışmış olduğunu söyler.

“Yine, Yahya Kemal başka bir gün de, Paris'te, Mazarin Kütüphanesi'ndeki bir memurdan bir kitap istemiş. Mütevazı giyimli bu adam, kendisine istediğı kitabı vermekle yetinmeyerek, bir de Türk olduğunu anlayınca: “Siz Türk değıl misiniz? Benim sizin milletiniz için bir tarih kitabı neşrettiğimi bilir misiniz?” diye sormuş. Bu adam 1896'da “**Introduction à l'Histoire de l'Asie**” müellifi, muhterem bir üstat telâkki etmemiz iktiza eden Türkolog ve ırken Yahudi bir Fransız müverrihi olan Léon Cahun imiş. Yahya Kemal, onun 1891'de neşretmiş olduğı **Jean le Yannisnaire** isimli tarihî romanını da okumuş.”⁷⁰

Fakat tarih itibariyle böyle bir şey söz konusu olamaz. Çünkü Yahya Kemal'in Paris'te bulunduğı yıllarda Léon Cahun hayatta değıldir. Ayrıca Léon Cahun Mazarin Kütüphanesi (Bibliothèque Mazarine)'nde müdür olarak görev yapmıştır. Bununla birlikte bahsi geçen romanın adı “Jean le Yannisnaire” değıl, *Hasan le Jannisnaire*'dir.

Léon Cahun'un *La Bannière Bleue* (1877) adlı romanı Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğı akımı için büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Onun tarihi eseri, *Introduction l'Histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405* (1896) ise, Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığı üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Ayrıca Necip Âsım'ın 1900'de yayımladığı *Türk Tarihi* çalışması da Léon Cahun'un bu eserinden mülhemdir. Türkiye Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de Léon Cahun'un bu tarihi eserini çokça okuduğı bilinmektedir.⁷¹ Yazarın 1873'te I. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'nde sunduğı “*Origine Touranienne de l'idiom qui a Précédé en France Les Langues Ariennes*” adlı tebliğı dil devrimi sırasında önemli görölmüş ve Atatürk'ün emriyle Ruşen Eşref (Ünaydın) tarafından, “*Fransa'da Ârî Dillere Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei*” adıyla 1930'da Türkçeye çevrilmiş ve küçük bir kitap olarak yayımlanmıştır. Güneş-Dil Teorisi, ana hatlarıyla bu tebliğden ilham alınarak ortaya atılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki Léon Cahun etkisi, Türkçölük hareketlerinden önce de görölebilir. Tanpınar'a göre, Namık Kemal'in tarihe olan eğilimi de Léon Cahun tesiriyle ilişkilidir.⁷²

⁷⁰ Abdülhak Şınası Hisar, **Yahya Kemal'e Veda**, (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1959), 40.

⁷¹ Léon Cahun'un *Asya Tarihine Giriş* adlı bu eseri Atatürk'ün Çankaya Kütüphanesi'nde bulunur. Atatürk'ün bu kitabı, cümlelerinin altını çizerek ve notlar alarak okuduğunu anlaşılmaktadır. Kitabın hem orijinal metnini hem de Necip Âsım tercümesini okumuştur.

⁷² Tanpınar, **Edebiyat Dersleri**, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 286.

4. ROMANIN MACERASI

Léon Cahun'ün 1877 yılında yayımlamış olduğu *La Bannière Bleue*⁷³ *Aventures d'un Musulman d'un Chrétien et d'un Païen A l'epoque des Croisades et de la Conquête Mongole* (*Mavi Bayrak Haçlı Seferleri ve Moğol İstilas Döneminde Bir Müslüman, Bir Hristiyan ve Bir Paganın Maceraları*), hem Osmanlı hem Cumhuriyet döneminde çok okunmuş, etkilenilmiş bir eserdir. 12. yüzyıl sonlarıyla 13. yüzyıl başlarında Müslüman, Hristiyan ve putperest üç kişinin Haçlı Seferleri ve Moğol istilaları sırasında başından geçenlerin anlatıldığı roman, 1912 yılında "Gök Sancak" adıyla Necip Âsım tarafından; 1913 yılında Galip Bahtiyar tarafından "Gök Bayrak" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu iki tercümeden başka, Cumhuriyet döneminde Galip Bahtiyar'ın tercümesi esas alınarak günümüze kadar romanın beş farklı yayınevinden çıkmış yedi baskısı yapılmıştır. 1968'de Natuk Baytan tarafından filmi de çekilen Gök Bayrak'ın kültürel ve sosyal hayata ne denli etki ettiği açıktır.

4.1. La Bannière Bleue

Elde bulunan eserin kopyasının kapağında romanın tam adı, basıldığı yer ve romanın illüstrasyonlarının kimin elinden çıktığı belirtilmiştir. Buna göre romanın asıl adı *La Bannière Bleue* (*Mavi Bayrak*), bu adı açıklayan *Aventures d'un Musulman d'un Chrétien et d'un Païen* (*Bir Müslüman, Hristiyan ve Paganın Maceraları*) ve son olarak *A l'epoque des Croisades et de la Conquête Mongole* (*Haçlı Seferleri ve Moğol İşgali Zamanında*) şeklinde aşamalı bir açıklama verilmiştir. Bu başlık verilen sıraya bağlı olarak büyükten küçüğe doğru bir puntoyla yazılmıştır. Romanın illüstrasyonları J. Lix isimli bir sanatçı tarafından çizilmiştir. Ayrıca romanda 73 adet illüstrasyon olduğu da yine kitabın kapağında belirtilmiştir. *Ouvrage illustré de 73 gravures dessinées sur bois Par J. Lix*. Bu illüstrasyonların ahşap üzerine çizilmiş gravürler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca eser, Librairie Hachette⁷⁴ (Hachette Kitabevi)

⁷³ Léon Cahun, **La Bannière Bleue**, (Paris: Librairie Hachette et Cie, 1877.)

⁷⁴ Matbaacılık: Typographie Lahure, Rue de Fleurus 9, Paris.

tarafından yayımlanmıştır.⁷⁵ Romanın iç kapağında Léon Cahun, *Auteur des Aventures de Capitaine Magon (Kaptan Magon'un Maceraları'nın Yazarı)* olarak tanıtılmıştır.

Roman notlar ve açıklamalar bölümü haricinde on dokuz bölümden meydana gelir. Toplam 430 sayfadan oluşan romanın sonunda “Notes et Éclaircissements” (Notlar ve Açıklamalar) adıyla bir ek bölüm bulunur. Bu bölüm yirmi beş sayfadan meydana gelir. Buradan hareketle 405 sayfadan oluşan romanın on dokuz bölümü de kendi içinde sayfa sayısı bakımından oldukça tutarlıdır. Bölümlerin hacim bakımından en küçüğü 18, en büyüğüse 26 sayfadır. Bu bölümlerin isimleri şöyle sıralanabilir:

- Le Grand Saint (Büyük Aziz)
- La Migration des Peuples (Kavim/Halkların Göçü)
- Djébé le Joyeux (Neşeli/Şen Cebe)
- La Première Victoire (İlk Zafer)
- La Roi de Fer (Demir Kral)
- De Mongolie en Turkestan (Moğolistan'dan Türkistan'a)
- Nomades et Sédentaires (Göçebeler ve Yerli/Şehirliler)
- La Dague Mystérieuse (Gizemli Hançer)
- Samarkand la Bien-Gardée (Bakımlı Semerkant)
- La Grande Impératrice (Büyük İmparatoriçe /Ulu Hatun)
- De Samarkand à Basrah (Semerkant'tan Basra'ya)
- Le Pays des Sarrasins (Sarazenler/Araplar Ülkesi)
- Allemands et Sarrasins (Almanlar ve Sarazenler/Araplar)
- Le Pays des Chrétiens (Haçlılar Ülkesi)
- Errant Pendant Quatorze Ans (On Dört Yıllık Seyahat/Dolaşma)
- Le Prince Avant-Garde (Öncü/Yenilikçi Prens)
- La Chasse à l'homme (Adam/İnsan Avı)
- Le Temps de la Colère de Dieu (Tanrı'nın Gazabının Zamanı)
- La Bonne Dame (İyi Hanım)

Notlar ve Açıklamalar bölümünde, 13.yüzyılın en önemli belirleyicisi olan Moğol istilaları ve bunların sonuçları ve uzun süreli etkilerinden bahsedilir. Bu noktada Léon Cahun, M. Léon Feer'in *La Puissance et la Civilisation mongoles au treizième*

⁷⁵ Boulevard Saint-Germain 79, Paris

sièele isimli çalışmasından geniş alıntılar yapar. 13. yüzyılın ilk yarısında, özellikle Moğol fetihlerinin etkisiyle şekillenmiş Asya'yı roman biçimiyle anlatmayı denediğini belirten Léon Cahun, romanın bir okuyucuya bile klasik Avrupalı çemberin dışına çıkmasını telkin etse, amacına ulaşmış olacağını söyler. Yazar romandan ilham alıp konu üzerinde araştırma yapmak isteyen okuyuculara yararlandığı kaynakların bir listesini de sunar. Cahun'un listesi şu şekildedir:

- Aboulghazi Bahadour Khan (Ebu'l Gazi Bahadır Han), Chedjret-i-Turk (Şecere-i Türk) : Orta Asya tarihi, Türklerin soy ağacı.
- Sanang Setzène, Histoire des Mongols orientaux (Doğu Moğollarının Tarihi)
- Ala ed din Ata Melik Djouveïni (Alâeddin Âta Melik Cüveynî), Tarikhi-djihan Kouchaï (Tarih-i Cihan-güşâ) : Dünya fatihinin tarihi.
- Bâber (Babür), Mémoires de Bâber (Babürnâme)
- Rachid ed Dine (Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî, La Somme des chroniques (Câmi'ut-Tevârih) : Moğolların genel bir tarihi.
- Ibn Batoutah (İbn-i Batuta), Seyahatnâme
- Marco Polo, Le Livre des Merveilles (Harikalar Kitabı)
- Rubruquis ; Jean de Plan Carpin : 13. Yüzyılda Kağan (Mengü Han)'ın sarayında bulunan iki gezgin keşif.
- Joinville, Vie de saint Louis (St. Louis'in Yaşamı)
- Ducange, Familles d'outre-mer (Denizaşırı Aileler)
- G. Rey, Études sur les Monuments de l'architecture militaire des Croisés en Syrie (Suriye'deki Haçlıların Askeri-Mimari Anıtları)
- Erdmann, Temudschin der Unerschütterliche (Sarsılmaz Timuçin)
- Radloff, Proben der Volkslitteratur der Turkischen Stämme Süd-Sibiriens Gesammelt und übersetzt von W. Radloff (Türk-Tatar Dillerinde Şarkı, Şiir ve Masal Derlemeleri) : Güney Sibirya Türk boylarının folklor örnekleri.
- Vambéry, Tschagataïsche Sprachstudien (Çağatayca Üzerine Çalışmalar)
- Vambéry, Kudatku Bilik (Kutadgu Bilig)

- Emir Timour (Tamerlan), Teuzuk i Emir Timour (Tüzükât-ı Emir Timur)
- Ibn Arabchah (İbn-i Arabşah), Tarikh-i-Timour (Tarih-i Timur) : Nazmizade Tercümesi
- Maçoudi (El-Mesudî), Les Prairies d’Or (Altın Bozkırlar)

Léon Cahun, romanını yazarken faydalandığı bu kaynak eserler ve bunların yazarları hakkında kısa açıklamalar yapar. Ayrıca romanda geçen özel isimler hakkında bir bilgilendirme kısmı da yine bu bölümde yer alır. Son olarak, Can Bek⁷⁶ isimli Müslüman bir Uygur Türkü olan baş karakterin perspektifinden okuyucuya aktarılan bu romanda geçen İslami-dini ifadelerden dolayı okuyucularından özür dileyen Léon Cahun, Can Bek’in Müslüman bir Türk olarak düşünüp konuştuğunu hatırlatır. “İslamcılık” ile şekillenmiş yarı barbar bir göçebe olan Can Bek’in beyinde neler olduğunu okuyucularına göstermeye çalıştığını belirtir. Yazar Moğol istilasını farklı bir bakış açısıyla anlamaya çalıştığını, bir göçebenin “medeni” bir adam hakkında ne düşündüğü göstermek istediğini söyler. Yazar, Asyalılar hakkında çalışmalar yaptığı için bu insanların beyinlerini kavrayabildiğini ekler. Hatta bu romanın okuyucularının da Orta Asya’nın Müslüman göçebelerinin nasıl düşünüp konuştuğu hakkında genel bir kanıya sahip olacakları görüşündedir. Ayrıca romanda geçen olaylar da kronolojik bir sırayla bu bölümde verilir. Yazar romanda geçen birçok olayın ve bilginin dayandığı tarihi gerçekleri veya eserleri ayrıntılı olarak verdiği bu bölümde, romanın bölümlerini esas alarak bu açıklamaları yapar. Örneğin romanın başkarakteri Can Bek’in bir Uygur olması dolayısıyla Uygurlar hakkında bilgi verilir. Bu bilgilerin kaynakları gösterilir. Can Bek isminin anlamı, nereye dayandığı gibi dil ile ilgili meseleler, romanın besmeleyle başlaması⁷⁷ gibi romanda dikkat çeken birçok husus bu bölümde ayrıntılarıyla okuyucuya verilir. Bu noktada yazarın tarihçi olmasının rolü büyüktür. Çünkü bu bilgiler oldukça sistemli ve dayanaklı bir biçimde sunulmuştur.

⁷⁶ Sadri Maksudi (Arsal)’ın bu müstear isimle yazı yazdığı bilinmektedir. “Türkiye’de kurulan Türk ocakları ve çıkardıkları ‘Türk Yurdu’ onu mutlu eder ve Can Bek adıyla yazılar yazar.” (Enginün, “Fikir Hayatımızda Sadri Maksudi”, **Bir Sığınak Olarak Kitap ve Edebiyat**, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), 146.

⁷⁷ Yazar bu kullanımı Ebu’l Gazi Bahadır Han’ın eserinde gördüğünü açıklar. (Cahun, **age.**)

4.2. Romanın Tercümeleri

Romanın Meşrutiyet'ten sonra yapılmış iki adet Türkçe tercümesi mevcuttur. Bu bölümde bu tercümeler ve bunların mütercimleri üzerinde durulacaktır.

4.2.1. Necip Âsım'ın Tercümesi: Gök Sancak

29 Aralık 1961'de Kilis'te dünyaya gelen Necip Âsım, 12 Aralık 1935'te İstanbul'da vefat etmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki ilk Türkçülerden olan Necip Âsım, Kilis çevresinde “Balhasanoğulları” diye bilinen bir sipahi ailesinden gelmektedir. İlk ve orta öğretimini memleketinde tamamladıktan sonra, önce Şam Askeri İdadîsi'nde ardından Kuleli Askeri İdadîsi'nde öğrenim görmüştür. “Necip Âsım, daha Şam İdadîsi'nde okuduğu sırada Suriye'de bazı çevrelerde Türkler'e karşı takınılan menfi tavır onda millî şuurun erken yaşta uyanmasında etkili olmuştur.”⁷⁸ Kuleli Askeri İdadîsi'nde okurken Ahmet Mithat Efendi'nin Beykoz'daki yalısında Veled Çelebi (İzbudak), Şemseddin Sâmî, Emrullah Efendi, Fuad (Köseraif) ve diğer Türkçülerle tanışma fırsatını bulan Necip Âsım, ilk yazılarını da Ahmet Mithat Efendi'nin gazetesi *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımlamıştır. 1879-1881 yılları arasında Mekteb-i Harbiye'de öğrenim gördükten sonra, İstanbul'da farklı rüştiyelerde ve Mekteb-i Harbiye'de Fransızca, Türkçe ve Tarih öğretmenliği yapmıştır.

“1895'ten itibaren, devrin önde gelen Türkçü yazarlarının toplandığı “İkdam” gazetesinde yazılar yazmaya başlayan Necip Âsım'a Veled Çelebi ile birlikte, ‘Türk’ kelimesini o dönemde kullanılan imlânın aksine ‘vav’ ile yazdıklarından dolayı ‘Vavlî Türk’ lakabı verilmişti.”⁷⁹

Servet-i Fünûn, *Malûmât*, *Maârif* ve *Mektep* gibi dergilerde yazılar yazan Necip Âsım Türk dilinin sadeleşmesini savunmuş, fakat tasfiyeci olmamıştır. “Ben bir Arap'ın da, Acem'in de dostuyum. Bu iki milletin lisanca bizden ileri olduğunu da itiraf ederim. Bu iki lisandan dilimize geçmiş, bize mal olmuş kelimelerin de muhafazasını isterim. Yani tasfiye taraftarı değilim.”⁸⁰ II. Meşrutiyet'in ilânından (1908) sonra Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer alan Necip Âsım, daha sonra derneğin başkanlığını da yapmıştır. Bu dönemde *Türk Yurdu*, *Bilgi Mecmuası*, *İctihâd*, *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Anadolu Mecmuası*, *Millî Tettebbûlar Mecmuası* ve *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nda Türk dili ve tarihiyle ilgili yazılar yayımlarken, Osmanlı Türkçesi grameri ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

⁷⁸ Abdullah Uçman, “Necip Âsım Yazıksız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.32, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 493.

⁷⁹ Uçman, “Necip Âsım Yazıksız”, *age*, 493.

⁸⁰ Necip Âsım Yazıksız, “Millî Aruz”, *Osmanlı Türkçesi Metinleri II*, 11.bs. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2008), 95.

“Bir süre Anadolu diyalektolojisiyle de meşgul olan Necip Âsım, Macarlar’ın Peşte’de çıkardığı “Keleti Szemle” dergisinde Balhasanoğlu ve Balkanoğlu imzasıyla bu konuda Fransızca incelemeler neşretmiştir.”⁸¹

En Eski Türk Yazısı aslı eserinde Göktürk alfabesini⁸² tanıtan Necip Âsım, Orhun Abideleri’nin orijinal metni ile tercümesini de yayımlamıştır.⁸³ *Eski Savlar* kitabında eski Türk atasözlerini inceleyen Necip Âsım, *Atabetü’l-hakâyık*’ı da bilim dünyasına tanıtan ilk kişidir. Süleymaniye Kütüphanesi’nde eserin Uygur ve Arap harfleriyle yazılmış bir nüshasını bulmuş ve bir ön söz ilavesiyle yayımlamıştır. Ardından Kilisli Rifat (Bilge) yine Süleymaniye Kütüphanesi’nde aynı eserin farklı bir nüshasını bulunca Necip Âsım iki nüshayı mukayese ederek farklılıklarını ortaya koymuş ve bu eseri de *Hibetü’l-hakâyık* ismiyle yayımlamıştır. Türk diliyle ilgili çalışmalarının yanında genel Dilbilim ve Ural-Altay dilleriyle ilgili çalışmalar da yapan Necip Âsım, Darülfünun’da Türkoloji’yi kuran kişi olarak kabul edilmektedir. Türk dili alanındaki çalışmalarına binaen kendisine 1892’de Chicago Sergisi’nde bir madalya ve diploma verilmiştir. 1895’te ise Paris’teki Société Asiatique’e üye olarak seçilmiştir. Necip Âsım, vefatına kadar Türk dili ile ilgili çalışmalarına Türk Dil Kurumu bünyesinde devam etmiştir.

1913’te miralaylıktan emekli olunca Maarif Nezareti tarafından Darülfünun’a Türk tarihi ve Türk dili müderrisi olarak tayin edilen Necip Âsım, 1927’de Erzurum mebusu olarak Büyük Millet Meclisi’ne girmiştir. Necip Âsım, bir Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi olarak, Türk tarihiyle ilgili çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların neticesinde, büyük bir eserin ilk cildi olarak, Mehmet Arif Bey ile birlikte *Tarih-i Osmanî*’yi yayımlamıştır. “(...) bununla Türk tarihini ve Bizans tarihini tetkik ve telhis etmek lüzumunu görmüşlerdi.”⁸⁴ Ayrıca, Necip Asım ve Mehmet Arif’in yol göstermesiyle Bahriye Matbaası’nda *Selçukname* basılmaya başlanmış fakat “(...) on bir formasının intişarından sonra, muharebe vesâir sebeplerle devam edilememiştir.”⁸⁵ Necip Asım’ın *Türk Tarihi* adlı çalışmasında ise, Léon Cahun’ün

⁸¹ Uçman, “Necip Âsım Yazıksız”, *age*, 493.

⁸² Runik Türk alfabesidir.

⁸³ Yazıksız, *En Eski Türk Yazısı*, (İstanbul: Kitabhane-i İkdâm, 1315).

⁸⁴ Abdülhak Şinasi Hisar, “Kitaplarımız: Tarihimize Dair Neşriyat”, *Kitaplar ve Muharrirler I: Mütareke Dönemi Edebiyatı*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 87.

⁸⁵ Hisar, “Kitaplarımız: Tarihimize Dair Neşriyat”, *age*, 87.

⁸⁶ “Bir aralık Necip Asım Bey’le Halis Efendi ve Halil Fuad Beylerin, bu beş nüshayı bil-mukayese tab ettireceklerini duymuştum. Fakat görülüyor ki böyle mühim teşebbüsler için şahsi himmetler yetiştiriyor. Müşterek himmetler iktizâ ediyor.” (Hisar, *age*, 88.)

Introduction l'Histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405 isimli eserinden etkilendiği ve faydalandığı bilinmektedir.

Necip Asım'ın *La Bannière Bleue* tercümesi, 1328 yılında (1912) İstanbul'da Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaasında, *Gök Sancak* adıyla basılmıştır.⁸⁷ Kitabın sahibi ve “naşiri” Kitapçı Nasrah⁸⁸ olarak belirtilmiştir. Bu baskının kapağında, “Fransa Akademisi'nin takdirine mazhar olmuştur” açıklaması yer alır. Ayrıca kitabın iç kapağında “Türkmenzade Mustafa Hamid, Sadakat Kütüphanesi” mührü bulunur. Toplam 330 sayfadan oluşan kitabın ilk iki sayfası ön söz, son sayfası ise son söz niteliğindedir. Eserin orijinalinde olduğu gibi on dokuz bölümden oluşan romanda, orijinalinden farklı olarak, illüstrasyonlar yer almaz. Romanın bölümleri de hacim bakımından birbirine yakındır. Bölümlerin sayfa sayıları 11 ile 21 arasında değişiklik gösterir. Tercümede yer alan bölüm isimleri ise şu şekildedir:

- Ulu Aziz
- Göç
- Şen Cebe
- İlk Nusret
- Timur Melik
- Moğolistan'dan Türkistan'a
- Göçebeler, Yerliler
- Tılsımlı Kama
- Semerkant Belde-i Mahrûse
- Büyük Hatun
- Semerkant'tan Basra'ya
- Arap Memleketi
- Almanlar ve Araplar
- Hristiyan İli
- On Dört Yıl Gezgincilik
- Umulmadık Yerde Bir Arkadaş
- İnsan Avı
- Allah'ın Gazaplı Zamanı

⁸⁷ Cahun, **Gök Sancak**, çev. Necip Âsım, (İstanbul: Kitapçı Nasrah, 1328/1912).

⁸⁸ Bu isim kitabın sonunda hakiki biçiminde “Kitabhane-i Nusret” olarak yeniden kullanılır. Nâşir, Nasrullah Bahaî'dir.

- İyi Kadın

Gök Sancak, Necip Âsım tarafından yazılmış “Bir İki Söz” isminde ve mukaddime niteliğinde bir bölümle birlikte yayımlanır ve tercümeden çok adapte bir eser özelliği gösterir. Necip Âsım bunu mukaddimede açıklarken bu yolu tercih etmesinin sebepleri üzerinde de durur. “Tercümede biraz tadilat icra ettim. Cahun romanını Fransızlar için yazmış, ben Türkler için tercüme ediyorum. Tadilatın sebebi budur.”⁸⁹ Ayrıca, Cengiz Han’ın bir barbar olarak anıldığını fakat bütün büyük hükümdarların kan dökmek durumunda kaldıklarından bahseder. Dolayısıyla Cengiz Han’ın İskender’den veya Napolyon’dan bir farkı yoktur. “Cengiz bundan sekiz asır evvel bir Türk ittihağı, kocaman bir Türk hakanlığı çıkarmağa uğraştı.”⁹⁰ Bu romanı Cengiz’in itibarını kurtarmak için tercüme ettiğini belirten Necip Âsım, “İşte o zaman, Cengiz’in, meydan aldığı bir devrin halini göstermek üzere dostum müteveffa Léon Cahunalı ‘La Bannière Bleue’ adlı eserini ‘Gök Sancak’ diye tercüme ediyorum”,⁹¹ der. Necip Âsım son olarak tercümenin okuyucularda Türk tarihine bir merak uyandırmasını ümit ettiğini belirtir.

Gök Sancak’ın yayımlanma tarihi 1328 (1912) olsa da Necip Asım bu romanı altı sene önce, 1322 (1906)’de, tercüme ettiğini fakat hafiyelerden saklamak için tefrika ettirmediğini, eserin sonunda “Hatime” bölümünde paylaşır. Dolayısıyla Galip Bahtiyar’ın *Gök Bayrak*’ı henüz *İkdam*’da tefrika edilirken *Gök Sancak* yayımlanır. Necip Asım isim vermeden *İkdam* Gazetesi sermuharririnin⁹² bu gerçeği bildiği halde gazetesinde bu romanı tefrika ettirdiğini belirtir. “‘İkdam’ gazetesi müdir ve sermuharriri bunu bildiği halde gazetesinde bu romanı tefrika etmektedir.”⁹³ Emeğinin boşa gitmemesi için tercümesini kitap halinde yayımlatmaya karar veren Necip Asım, amacının rekabet etmek olmadığını da belirterek bir anlamda kendi savunmasını yapar. “Maksadım rekabet değildir, sarf ettiğim emeği sıyânettir. *İkdam*’da görülmekte olan tercüme ile kendiminkini de karşılaştırmadım, eski tercümemden bir harf bile değıştirmedim.”⁹⁴ Ayrıca Galip Bahtiyar’ın adını anmadan

⁸⁹Yazıksız, “Bir İki Söz”, *age*, 4.

⁹⁰ Yazıksız, “Bir İki Söz”, *age*, 3.

⁹¹ Yazıksız, “Bir İki Söz”, *age*, 4.

⁹² Bahsi geçen dönemde *İkdam*’ın başmuharriri Ali Kemal Bey’dir.

⁹³ Yazıksız, “Hatime”, *age*, 332.

⁹⁴ Yazıksız, “Hatime”, *age*, 332.

ona teşekkür etmeyi de ihmal etmez. “Binaenaleyh İkdâm’ın muktedir mütercimine pek samimi teşekkürât ve takdîrâtımı arz eylerim.”⁹⁵

4.2.2. Galip Bahtiyar’ın Tercümesi: Gök Bayrak

1881 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Galip Bahtiyar Galatasaray Lisesi’ni bitirdikten sonra Darülfünun Hukuk Mektebi’ne devam etmiştir. Çeşitli şehirlerde öğretmenlik, okul müdürlüğü, eğitim müdürlüğü gibi görevler yaptıktan sonra; Kosova, İzmir ve Cezayir-i Bahr-i Sefid⁹⁶ Umum Müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. Halep ve Edirne’de Maarif Müdürlüğü ile Mütareke döneminde, Trakya ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri kurucu üyeliği yapmış ve daha sonra bu cemiyetin başkanlığına seçilmiştir. Ayrıca Milli Ajans idareciliği, yazarlık, gazetecilik, İstanbul Ticaret Odası Müdürlüğü ve İstanbul vilayeti idare azalığı gibi çeşitli görevlerde hizmet vermiştir. Galip Bahtiyar bu çeşitli görevlerinin yanı sıra Osmanlı Meclis-i Mebusan’ının dördüncü döneminde⁹⁷ Edirne mebusluğu⁹⁸; TBMM’nin altıncı ve yedinci dönemlerinde ise İstanbul milletvekilliği yapmıştır.⁹⁹ TBMM’nin birinci döneminde ise, Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumi görevinde bulunmuştur.

Nutuk’un birkaç bölümünde adı geçen Galip Bahtiyar Bey’in incelenen meclis tutanaklarında söz aldığı konular ağırlıklı olarak eğitime yöneliktir. Özellikle Meclis-i Mebusan’ın dördüncü döneminde, maaşlarını alamayan öğretmenlerin durumlarıyla yakından ilgilenmiştir. Kendisi de öğretmenlik yapmış olması dolayısıyla bu konuya hassas yaklaştığı düşünülebilir. TBMM milletvekilliği döneminde ise İstanbul milletvekili olarak vazifesini ihmal ettiği dolayısıyla hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. “İstanbul Mebusu Galip Bahtiyar Gökere isnad edilen, vazifesini ihmâl suçu, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27 nci maddelerinde tayin ve tahdid edilen cürümler haricinde görüldüğünden takib ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir.(20/12/1939)”¹⁰⁰ Galip

⁹⁵ Yazıksız, “Hatime”, **age**, 332.

⁹⁶ Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti veya Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliği, Ege Denizi’ndeki On İki Ada’nın oluşturduğu Osmanlı eyaletine verilen isimdir. Bu eyalet 16. yüzyılda kurulmuş, 1864 yılında ortadan kalkmıştır.

⁹⁷ Son Osmanlı Mebusan Meclisi

⁹⁸ Osmanlı Mebusan Meclisi İngilizler tarafından basılıp kapatılınca Galip Bahtiyar, Trakya’da direniş örgütleriyle çalışmıştır.

⁹⁹ CHP İstanbul milletvekili Galip Bahtiyar (Göker) (1939-1945)

¹⁰⁰ **Resmî Gazete**, 26 Kânunuevvel 1939, s.13015.

Bahtiyar, Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı işgal etmesinden çekinen Edirneliler'in kurdukları Trakya Paşaeli Cemiyeti'ne de üye olmuştur.

“Bu cemiyet Edirne eşrafından Şevket, Kasım (Yolageldili), Avukat Şeref Beyler vesair kişilerden oluşuyordu. Bu cemiyetin İstanbul delegeleri, Kasım (Yolageldili), Mebus Faik ve Galip Bahtiyar beylerden ibaretti, daha sonra Şükrü bey dahi bu kişilere katılmıştı. (...) “Batı Trakya Fransızlar tarafından işgal edilince, Trakya Paşaeli Cemiyeti bir şeyler yapmak istemiştir. Batı Trakya'nın muhtariyetini temin ederek orada Yunanlılara karşı bir tampon bölge tesis etmek istemiş ve bu maksatla oraya giden ‘Faik, Şakir ve Galip Bahtiyar Beyler’ bir şey yapmayı başaramayarak Edirne'ye dönmüşlerdir. (Haziran-Temuuz 1920)”¹⁰¹

Galip Bahtiyar, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması üzerine İttihat ve Terakki Fırkası'nın 1918'deki son kongresinde kendini feshederek kurduğu Teceddüd Fırkası'nın yönetici kadrosunda da bulunmuştur.¹⁰²¹⁰³ Bu firkada Mustafa Kemal'e yakın Enver Paşa'ya muhalif kanadın isimleri yönetime gelmiştir. İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal edip bazı mebusları tutuklamaya başlayınca Teceddüd Fırkası mebuslarının birçoğu Ankara'ya geçmiş, 23 Nisan 1920'de TBMM'ye katılmıştır.

1928 yılında yayımlanan Yusuf Akçura'nın hazırladığı *Türk Yılı*¹⁰⁴ isimli sâlnâmede Galip Bahtiyar'ın yazıları da bulunur.

Galip Bahtiyar Bey ile Hediye Hanım¹⁰⁵,ın evliliklerinden Handan¹⁰⁶ ve Turhan¹⁰⁷ isimli iki çocukları dünyaya gelmiştir. Daha çok eğitimci ve siyasetçi olarak bilinen Galip Bahtiyar'ın dönemin birçok Türkçü gazete ve dergilerinde yazıları yayımlanmıştır. 22 Eylül 1945 yılında vefat eden yazarın iki tercüme eseri mevcuttur. *Türk Yurdu*'nun 1913 yılında çıkmaya başlayan haftalık yayın organı *Halka Doğru*¹⁰⁸ dergisinin daimi yazar kadrosunda yer almıştır. Galip Bahtiyar'ın *Halka Doğru* dergisinde yayımlanmış yazıları şunlardır:

- “Bağlama”, Sayı 9, 6 Haziran 1329, s.65, 66, 67.¹⁰⁹

¹⁰¹ Arif Cemil Denker, **Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa**, (İstanbul: Arma Yayınları, 1997), 352.

¹⁰² Damat Ferit Paşa, 5 Mayıs 1919'da “İttihat ve Terakki Fırkası'nın devamı olduğu” gerekçesiyle bu fırkayı kapatmıştır.

¹⁰³ Galip Bahtiyar dışındaki diğer yöneticiler şunlardır: Hüseyin Hüsnü Paşa, İsmail Canbulad, Şemsettin (Günaltay), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Tevfik Rüştü (Aras), Muhittin (Birgen), Fazıl Arif, Reşit Paşa, Babanzade Hikmet

¹⁰⁴ Bir Türk Ocağı yayını olan eser, 654 sayfadır.

¹⁰⁵ Hediye Göker

¹⁰⁶ Handan Birol

¹⁰⁷ Turhan Göker

¹⁰⁸ *Türk Yurdu* dergisi bünyesinde ve Celal Sahir Bey'in yönetiminde çıkan haftalık dergi. 24 Nisan 1913 – 20 Nisan 1914 tarihleri arasında toplam 52 sayı yayımlanmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi Türkçü akımın ve Türk halkçılığının önemli yayın organlarından.

¹⁰⁹ Milliyetçilik/Türkçülük hissi etrafında örülmüş bir aşk şiiridir.

- “İki Köy”, Sayı 11, 20 Haziran 1329, s.84, 85, 86, 87.¹¹⁰
- “Nora”, Sayı 14, 10 Temmuz 1329, s.105.¹¹¹

Galip Bahtiyar’ın *Hayat* mecmuasında ve *İkdam*¹¹², da tercümeleri yayımlanmıştır.¹¹³ *Hayat*’ta tefrika edilip 1926 yılında kitap olarak basılan Faust¹¹⁴ tercümesi Milli Matbaa’dan çıkmıştır. *Türk Yurdu*’nda “Şehidin Şekvâsı” isimli bir yazısı yayımlanmıştır.¹¹⁵ Ayrıca dönemin popüler eserlerinden olan Léon Cahun’un *La Bannière Bleue* isimli romanını tercüme eden Galip Bahtiyar Bey’in bu çalışması *Gök Bayrak* adıyla önce *İkdam*’da tefrika edilmiş, ardından bir sene sonra kitap olarak yayımlanmıştır.

4.2.3. Gök Bayrak Tercümesinin Tahlili

Gök Bayrak, *İkdam*’da tefrika edildikten sonra Türk Yurdu Kitabhanesi tarafından, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı’na yayımlattırılır. Eserin iki kapağında farklı basım tarihleri bulunur. Dış kapakta 1330 (1914) olan tarih iç kapakta 1329 (1913)’dur. 1329, tercümenin *İkdam*’daki tefrika tarihi olmalıdır. Tefrika edildikten bir sene sonra kitap olarak da basılan eser, 376 sayfadır. Kitap *Gök Sancak*’tan farklı olarak aslındaki resimlerle birlikte basılmıştır. “‘İkdam’ gazetesinde tefrika edildikten sonra aslındaki resimlerle beraber kitap şeklinde çıkarılmıştır.”¹¹⁶ Kitapta bulunan resimler çeşitlidir. Romanın orijinalinde bulunanların yanında farklı resimler de kullanılmıştır. Fakat bu resimlerin kimin elinden çıktığı belirtilmemiştir. Örneğin, kitabın dış kapağında bulunan resim romanın aslında yoktur. Romanın aslı ve *Gök Sancak* gibi, bu tercüme de on dokuz bölümden oluşur. Bölümler hacim bakımından, orijinal roman ve *Gök Sancak*’a nispeten, daha uyumsuzdur. En küçük bölüm on sayfa, en büyükü otuz sayfaya kadar ulaşır. Kitapta herhangi bir ön söz veya son

¹¹⁰ Eğitim, öğretim ve bilimin cehalet karşısındaki üstünlüğü iki köy karşılaştırılmak suretiyle işlenmiştir.

¹¹¹ Türkçülük fikrinin övüldüğü yazı on iki bölümden oluşmaktadır.

¹¹² 5 Temmuz 1894-31 Aralık 1928 tarihleri arasında İstanbul’da yayımlanan günlük siyasi bir gazetedir. Sahibi ve başyazarı Ahmet Cevdet (Onan) olan gazete yayın hayatının ilk yıllarından itibaren dilde sadeleşme akımının öncülerinden ve Türkçülük akımının etkili savunucularından olmuştur.

¹¹³ Dergide A. L. Gabriel, V. V. Barthold, E. G. Browne, T. Kowalsky gibi müsteşriklerin yazıları Hasan Cemil (Çambel) ve Galip Bahtiyar tarafından tercüme edilmiştir.

¹¹⁴ Bazı özel ilâveler ile özel sayı veya sayfalar yayımlayan *Hayat* mecmuası ikinci sayısından başlayarak her sayıda bir Faust ilavesi vermiştir.

¹¹⁵ Galip Bahtiyar Göker, “Şehidin Şekvâsı”, *Türk Yurdu*, c.2, s.44, (Ankara: Tutibay Yayınları, 1998), 355.

¹¹⁶ Cahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Türk Yurdu Kitabhanesi, 1330).

söz niteliğinde bir yazı da bulunmaz. *Gök Sancak*'ta romanın tercüme ediliş sebebini açıklayan ve neden kitap halinde neden basıldığını belirten ön söz ve son söz bölümleri bulunmaktadır. Fakat her iki tercümede de romanın aslında bulunan geniş notlar ve açıklamalar niteliğinde bir kısım yoktur. *Gök Bayrak*'ta Besmele ile başlayan bir giriş bölümü vardır. Bunun haricinde ilk bölüme isim de verilmemiştir. Romanın aslında *Le Grand Saint* olan bu bölümün adı *Gök Sancak*'ta *Ulu Aziz* 'dir. Galip Bahtiyar'ın diğer bölümleri isimlendirip ilk bölümü atlamış olmasının özel bir sebebi vardır, denilemez. Bu durum dikkatsizlikten kaynaklanan bir kusur olmalıdır. Buraya kadar bir değerlendirme yapılacak olursa, Necip Asım ön sözünde “uyarlama” yaptığını açıkça belirtmesine rağmen, *Gök Sancak*'ın romanın aslına daha çok riayet ettiği görülür. *Gök Bayrak* ise bölüm isimleri, kelime seçimi bakımından, romanın aslından uzaktır.

4.2.3.1. Biçim

Gök Bayrak tarihi bir romandır. Toplam 376 sayfa olan roman, 19 bölümden oluşur. Bu bölümlerin hacimleri hemen hemen aynıdır ve 16 sayfa ile 25 sayfa arasında değişir. Bu durum, yazarın bölümler arasında belli bir uyum oluşturmak istediğini gösterir.¹¹⁷ İlk bölüm dışında, her bölümün kendine ait bir adı bulunur. Aşağıda bölümlerin isimleri ve sayfa sayıları verilmiştir.

- Adı Yok (17 sayfa)
- Göç (16 sayfa)
- Cebe (19 sayfa)
- İlk Kavga (20 sayfa)
- Timuçin Han (17 sayfa)
- Moğolistan'dan Türkistan'a (18 sayfa)
- Göçebe ve Kasabalı (20 sayfa)
- Tılsımlı Bıçak (20 sayfa)
- Semerkant (18 sayfa)
- Ulu Hatun (25 sayfa)
- Semerkant'tan Basra'ya (21 sayfa)
- Arap Diyarı (25 sayfa)

¹¹⁷ Metin tercüme bir eser olmasına rağmen, eserin aslında mevcut olan bölümler arasındaki denge bu tercümede de görülür.

- Araplar ve Almanlar (20 sayfa)
- Hristiyan İli (18 sayfa)
- On Beş Sene Seyahat (19 sayfa)
- Karagul Noyan (23 sayfa)
- İnsan Avı (21 sayfa)
- Tanrı Cezası (16 sayfa)
- Merhametli Hanım (18 sayfa)

Bu sayfa sayılarına, romanda bulunan resimler de dâhildir. Romanda, iç kapak da dâhil olmak üzere, toplam 75 adet resim bulunur. Bu resimlerin boyutları metindeki yerlerine göre değişiklik gösterir. Her bölümün girişinde bir resim yer alır. Bu resimlerin boyutu, sayfanın yaklaşık 1/3'ü kadardır. Romanda on dokuz bölüm olduğundan bu resimlerin sayısı da on dokuzdur. İç kapakta bulunan resim de yaklaşık bu giriş resimlerinin boyutundadır. Bunların dışında sayfa aralarında bulunan ve tüm sayfayı kaplayan resimler vardır. Bu resimlerin sayısı bölümden bölüme farklılık gösterir. “Cebe” ismini taşıyan üçüncü bölümde bir adet resim varken, isimsiz ilk bölüm ve “İlk Kavga” isimli dördüncü bölümde üç adet resim bulunur. Bu istisnalar dışında, bölümlerin hepsinde ikişer adet resim yer alır. Son olarak, bölüm sonlarında giriş resimlerinden de küçük boyutlu olan resimler vardır. Bu resimler “Tılsımlı Bıçak” isimli yedinci bölüm ve “On Beş Sene Seyahat” isimli on beşinci bölüm haricindeki bütün bölüm sonlarında yer alır. Metinle resimler arasında birebir bir uyum mevcuttur. Bölüm sonu resimleri haricindeki resimlerin altında birer cümle de bulunur. Bu cümleler romana ek olmaktan çok resmi betimlemek için bölümün içinden alınmış cümlelerdir.

4.2.3.2. Özet

“591 senesi (Safer’ül-Hayrî’nin beşinci Çarşamba günü) 18 yaşında Moğol hanının ordusuna katıldım.”

Can Bek, Isıg Göl kenarındaki Almatı kasabasında doğar. Kabilesi göçebe olsa da babasının sayesinde eğitim alır. On yaşında iken ata binmeyi ve ok atmayı öğrenir. Türkçe’yi hem Uygur hem Arap alfabesiyle okuyup yazar. Kuran-ı Kerim’i bir iki defa hatmetmiş, İslam kurallarına da hâkim olmuştur. Can Bek henüz on beş yaşına girdiğinde, Muharrem ayının son günlerinde, babasının değerli bir atını aramak için yola çıkan hizmetçilerle birlikte babası, annesi ve kız kardeşine veda ederek evden

ayrılır. Üç gün geçmesine rağmen atı bulamadıkları gibi Tekrinler denen, Moğollara komşu ve müttefik olan yağmacı bir kabile tarafından baskına uğrarlar. Hizmetçilerden en yaşlısı Can Bek'in kaçmasını sağlar. Yarım saat at üstünde gittikten sonra kendini, hiç bilmediği ıssız bir yerde bulan Can Bek, Tekrinler tarafından yakalanır. Geceye kadar onlarla at sürdükten sonra iki dağ arasında bir yerde durup yemek yerler ve sabah olunca yağma ettikleri malları paylaşırlar. Bu esnada Tekrinler ve Can Bek arasındaki iletişim bir tercüman vasıtasıyla sağlanır. Bir ay kadar seyahat ettikten sonra İrtiş Gölü kenarındaki Tekrin memleketine varırlar ve Can Bek'in ne olacağını tartışır. (Bu bir ay içerisinde Can Bek Tekrin lisanını oldukça öğrenir.) Tartışma sonunda Tekrinler tarafından itibar gören, Gökçe isminde bir adamın yanına gönderilmesi kararlaştırılır. Akşam olunca beş kişiyle birlikte Can Bek'i Gökçe'ye gönderirler.

Gökçe'nin yaşadığı mağara uzakta olduğundan bir buçuk ay kadar bir yolculuktan sonra oraya varırlar. Oldukça vahşi görünen Gökçe, Can Bek'e sorular sorar. Onun inançlı bir Müslüman olduğunu öğrenince, ona kaderinin buraya gelmek olduğunu söyler. Tekrinler gittikten sonra mağarada Gökçe ile yalnız kalan Can Bek korksa da kendini toparlar. Gökçe, Can Bek'e o zaman üç yaşında olan atı, Sayın Boğrul'u, hediye eder. Birkaç ay birlikte yaşamayı sürdürürler. Gökçe Can Bek ile az konuştuğu gibi onu özgür de bırakır ve bazen kendisi de günlerce mağaraya gelmez. Gökçe, Can Bek'e her zaman çok iyi davranır bu yüzden de Can Bek korkmaya devam etse de onu sevmeye başlar. Gökçe, bir gün, Can Bek'e oğlu gibi sevdiği birinin düzgün kıyafetler giymesini istediğini söyler ve ona çok güzel bir elbise, yay, ok ve değerli bir bıçak verir.

Can Bek Gökçe ile kaldığı süre içinde, Gökçe ona silah kullanmayı ve ata binmeyi öğretir, öğütler verir. Can Bek, Gökçe'nin mağarasının yakınındaki Arolat kışlağını görür, oralı delikanlılarla tanışır. Gökçe ile yaşadığını bildiklerinden ona saygı gösterenler delikanlılar içinden o, yalnız Alak'ı sever. Alak, Arolat beylerinden birinin oğludur. Can Bek, Timuçin'i Arolatlar'ın Hanı olarak ilk kez Alak'tan duyar. Tekrinler'den başka Arolatlar'ın da Gökçe'den korktukları anlaşılır. Onu insan olarak değil de ruhani bir varlık olarak görürler. Timuçin Han'ın da Gökçe'ye saygı duyduğu anlaşılır. Alak Timuçin ile ilgili daha birçok şeyi Can Bek'e anlatır.

“Timuçin'in babası zehir içirilerek öldürülür. Babası öldüğünde yaşı çok küçük olan Timuçin, babasının yönettiği kabileleri bir arada tutamayınca, kabileler teker teker

dağılır. Bu kabileler Taycigutlar'a sığınır. Timuçin üç yüz kadar aileyle kalır. Timuçin'in annesi akıllı bir kadın olduğundan Gökçe'yi bulur ve ona oğlunu koruması için yalvarır. Bir zaman sonra, ayrılan kabileler yavaş yavaş Timuçin'e dönmeye başlar. O zamandan sonra Timuçin Taycigutlar ve onların müttefiki kabilelerle çatışma haline girer. Timuçin'in en yakın dostlarından Boğorcu da ona yardım eder." (591 senesinde Timuçin kırk yaşında kadar gözüktür.)

Can Bek, Alak'ın ailesiyle de Boğorcu ile de tanışır. Taycigutlar, Arolatlar'ı Timuçin'i onlara vermeleri için tehdit ederler. Bu da bir savaşın başlangıcı olur. Bu tehditten sonra birçok kabile Arolatlar ile birleşmeye başlar. Bu kabileler göç ederek Arolatlar'a katılmaya gelirler. Bu esnada Can Bek, kim olduğundan haberi olmasa da ilk kez Timuçin ile karşılaşır. Timuçin'in buyruğuna giren kabilelerden birinin reisi de Cebe'dir.

Cebe ile Can Bek, Cebe'nin Gökçe'nin yanına gitmek istemesi üzerine tanışır. Gökçe'ye giderken Can Bek kimsesizliğinden şikâyet eder. Cebe de onun iyi ata bindiğini, iyi ok attığını görünce onu evlatlık alır. Böylece Can Bek artık Besedlilerden biri ve Gök bayrak için savaşan bir asker olur. Cebe'nin yanına gitmeden, son geceyi Gökçe'nin mağarasında geçiren Can Bek, Timuçin ve Gökçe'nin büyük gelecek planlarına kulak misafiri olur. Timuçin'in amacı sadece Taycigutlar'ı alt etmek değil, bütün dünyaya diz çöktürmektir. Sefer ayının beşinci Çarşamba günü, sabah olunca, Can Bek Gökçe'ye veda eder ve ayrılır. Onca iyiliğini gördüğü Gökçe'den ayrıldığına üzülürken, savaşa girecek olmaktan da büyük bir heyecan duyan Can Bek, dağdan indiğinde önce Alak ile karşılaşır sonra Cebe'yi bulur. Göç de başka yere taşınmak için hazırlık içindedir. Timuçin'in konuşmasından sonra meydandaki bütün askerler sıraya dizilir ve savaşa gitmeye hazırlanırlar. Dört gün dört gece süren yolculuktan sonra Taycigutlar'ın öncü birlikleriyle çatışma olur. Ertesi gün de savaş başlar. Moğollar Taycigutlar'ı alt ederler. Taycigutlar'ın Hanı Büke Çilger'i öldüren Cebe, Timuçin tarafından noyan yapılır, emrine bin asker verilir. Savaştan sonra, ganimet paylaşılır ve göç kaldırılır. Önceki göçe dört bin kadar kişi daha eklenir.

İki ay sonra Arolat kabilesi, Taycigutlar'dan daha kalabalık hale gelir, millet olma yolunda ilerler. O sene içinde Gök Moğollar yakın kabilelere baskın yapar. Bu kabilelerden biri olan Keraitler, Karakurum şehrini kurup göçebeliği bırakmış, Nasturi Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Hanları Tuğrul (Ong)dur.

Can Bek, Cebe'nin komutasında Coyratlar'ın üzerine yürüdüğü vakit Timur Melik ile tanışır. Timur Melik Can Bek'i son anda ölümden kurtarır. Coyratlar yeniden üzerlerine saldırırlar. Bu kez içlerinde Camuka da vardır. Yenildiklerinde Camuka, ardında on kişiyle kaçar. Bundan önce Timur Melik'i atından düşürdüğünden, Timur onu aramak için peşine düşer. Bu günden sonra yedi gün içinde dört kez çatışmaya girerler. Bin iki yüz kişiden beş yüz kişi kalırlar. Timuçin'in ana ordusu ise dört bin kişiyle Camuka'nın üzerine yürür ve ona baş eğdirir. Orduya katılmaya giderlerken yolda Marguz'un tutsak alındığını gören Can Bek onu serbest bırakır. Marguz'a orduda yer teklif edilse de o, Hz. İsa'nın gömüldüğü toprakları ziyaret edeceğini söyler. Bunun üzerine Can Bek yolda kendi kabilesini ve ailesini bulmasını ve onlara yazdığı mektubu onlara vermesini ister. Marguz onlardan ayrılmadan önce ise, Can Bek, Alak ve Marguz kan kardeşi olup, hangi bayrak altında savaşılırsa savaşınlar birbirlerine kargı kaldırmayacaklarına yemin ederler. Ertesi gün ana orduya katılan Cebe ve askerleri, kışın sonuna kadar savaşmaya devam ederler. Tatarlar'ın birçoğunu Moğollar'a katarlar. Boş zamanlarında da “Yasak” öğrenirler. (Yasak, Timuçin'in askerliğe dair kanunları demektir.) Yaza kadar göç hali devam eder.

593 senesinin Ramazan ayının on sekizinci günü, Timuçin Can Bek'i yanına çağırır. Ona bir görev verir. Buhara'ya gidip Mahmut Yalvaç isimli birini bulacak ve onun dediği işleri görecektir. Bu habere bir taraftan sevinirken diğer taraftan üzülen Can Bek, ertesi gün yola çıkar. Yanındaki iki at oğlanı Cebe tarafından seçilir. Bunlardan biri Susur (Sansar) diğeri Kotak (At Kuyruğu)tır. Gobi Çölü'nü geçtikten üç gün sonra, karşılarına yeşil bir ova çıkar. Buradaki Müslüman çobanları gören Can Bek selam verir ve asıl amacını gizleyerek Buhara'ya gittiğini söyler. Karluk Türklerinden olan bu çobanlar onları misafir eder ve yolu öğretirler. Dört gün boyunca Müslüman yurtlarından geçen Can Bek ve at oğlanları, sonunda Almalık Ovası'na inerler. Ailesini bulmak için sabırsızlanan Can Bek, karşısında bir Budist kasabası bulur. Kendi kabilesini sorduğunda ise, Gur Han'ın Uygur göçebelerini sürdüğünü öğrenir. Üzülerek oradan ayrılırlar. Sonunda düzgünce bir yola çıktıkları zaman yolun güzelliğine oldukça şaşırlar, ama yol kapalıdır ve geçenlerin gümrük ücreti ödemesi gerekmektedir. Can Bek ve at oğlanları bunu reddedince askerlerle kavgaya girişirler. Yenileceklerini anlayan askerler tarlalara doğru kaçarlar. Can Bek ve adamları da işlerine yarayacak şeyleri toplayıp karakolu ateşe verirler ve oradan uzaklaşmaya başlarlar. On gün boyunca çölde dolaşırlar. Onuncu gün karlı dağlarda

dolaşmaya başlayıp altı günde bu dağlardan zor kurtulurlar. Dağlardan aşağı inerken yiyecekleri biter, zor duruma düşerler. Dağdan indiklerinde ise yeşil bir ovayla karşılaşır. İnsan eli değmiş bu toprakları görünce hem sevinir hem şaşkına dönerler. O zamana kadar çöl, dağ, kara orman ve çayırdan başka bir şey görmedikleri için bu düzgün topraklar ve yeşillikler onlara çok güzel görünür. Biraz ilerleyince buranın bir Müslüman kasabası olduğunu anlarlar. Sonra önemli bir kişi olduğu anlaşılan bir adam görürler. Adam o ahalinin Tacik Türklerinden oluştuğunu ve onları misafir etmek istediğini söyler.

Can Bek ve at oğlanları, atının peşinden eve geldikleri zaman alışık olmadıkları birçok şeyle karşılaşır. Daha önce hiç görmedikleri meyveler, yemekler, eğlenceler birbirini takip eder. Tacik atlı, adının Niyaz olduğunu söyler ve Can Bek'e içmesi için şarap ikram eder. Can Bek kabul etmese de müzikten kendini kaybeder ve içmeye başlar. Bu esnada şarkı söyleyen bir kız onu yardıma çağırır. Bu kızdaki Karagözlü Begüm diye bahsedilir. Niyaz Can Bek'e hem bu kıızı hem de Marguz'u kurtarması için Semerkant'a gitmesi gerektiğini söyler. Oraya gittiğinde Can Bek'in kardeşi Ayşe ile ilgili gerçeği de öğrenecektir. Ardından ona, gittiği yerde tanınmasını sağlayacak, değerli bir bıçak verir. Bunu duyan Can Bek hemen yola çıkar. On beş gün karlı dağlarda dolaştıktan sonra, Rebiülevvel'in dördüncü günü ovaya inerler. Sonra Şiraz şehrinin önünden geçip Mesike Dağları'na varır. İki gün sonra da Küllin Suyu kenarındaki Mitan şehrine gelirler. Bu şehirde yine görmedikleri, bilmedikleri şeyler görürler. (Köprüler, camiler...) Öğle namazını duyunca camiye giren Can Bek bir şeyh tarafından fark edilir ve namazdan sonra çağırılır. Şeyh, Can Bek'in belindeki bıçaktan onu tanımıştır. Adıyla ona hitap edince, Can Bek korkuya kapılır. O anda bilmese de aslında bunun bir oyun olduğunu daha sonra öğrenecektir. Aslında Niyaz ona uzun bir yol tarif etmiş, ondan önce adamlarının şeyhe ulaşmasını ve ona gerekli bilgileri vermesini sağlamıştır. Semerkant'a gitmek için yola çıkmadan önce şeyhin konuğu olan Can Bek ve at oğlanları, üç gün bir köşte kalırlar. Dördüncü gün ev sahibi gelir ve Can Bek'e yolu öğretir. Yol boyunca dört konakta ağırlanan Can Bek, yeşillikler, bol bol yemek ve şaraptan ne için orada olduğunu unutmaya başlar. Artık seyahati, eğlence için ister. Yola çıktığının dördüncü günü Semerkant'ın bir köyü olan Soğdu Kelan'a varır. Can Bek sabah oluncaya kadar Şehit Kasım'ın mezarı yanında uyumaya niyet eder. Susur ve Kotak da çayıra uzanıp uyurlar. Namazını kılıp uyumaya başlayacakken

dışarıdan sesler duyan Can Bek, içeriye gelenin Timur Melik olduğunu sonradan anlar. Timur Melik, Ulu Hatun ile barıştığını ve Han'ı görmek için Buhara'ya gittiğini söyler. Konuşurlarken Can Bek asıl niyetinin ne olduğunu Timur'a da söylemez. Bu sırada Timur'un Sengün ile dövüşüp onu yendiğini, Camuka'yı kaçırttığını öğrenir. Timur'un bir derdi olduğunu gören Can Bek, bu derdi öğrenmeden ondan ayrılmak istemez. Sorduğunda da Hasanîler ve Şeyh'ül Cebel hakkındaki gerçekleri öğrenir. Timur Hasanîler'den birini öldürdüğü için ölüm tehlikesi altındadır. Türbede iken onu uyaran ikinci mektup gelir. Bunu gören Timur Melik, Can Bek ile vedalaşır ve ayrılır.

Sabah olunca Can Bek ve at oğlanları Semerkant'a girerler. Gördüğü şeylerden yine şaşkına dönen Can Bek, sokaklarda dolaşmaya başlar ve bir dükkânda oturur. Yemek yedikten sonra Niyaz'ın evinde gördüğü adamlardan birini yeniden görür. İçine bir kuşku düşer. Sonra ardından biri, adamın yanındaki kadının kız kardeşi Ayşe olduğunu söyler. Bu adam da Almatı'daki gümrük baskınında kolunu kestikleri adam çıkınca, Can Bek kalkar ve yola çıkar. İpekçiler Pazarı'na gelince, Niyaz'ın adamlarından biri olan Hüseyin, Can Bek'i bulur, yanına çağırır. Onu misafir edeceğini, akşam camiye gitmesi gerektiğini, Sultan Tekeş Cengâver'in haremi Turhan Hatun¹¹⁸'un ondan haberi olduğunu anlatır. Ardından Marguz, Ayşe ve Karagözlü Begüm'den bahseden şeyhi dinledikten sonra neyin içinde olduğunu anlayamayan Can Bek hayrete düşer. Akşam namazı zamanına kadar şehrin görülecek yerlerini dolaşmaya başlayan Can Bek, yolda bir Nasturi Hristiyan kilisesi görür. Kilisenin kapısında da sevimli yüzlü, ihtiyar bir keşiş durmaktadır. Keşiş Can Bek ile konuşmaya başlayınca, Marguz'u tanıdığı açığa çıkar. Keşiş Can Bek'e, Marguz'un Can Bek'in kız kardeşi Ayşe'yi Gur Han'ın baskınından kurtardığını, buraya geldiğinde de Gur Han'ın adamları tarafından tanınıp zindana atıldığını söyler. Kız kardeşi ise kaçırılmıştır. Bu haberden sonra keşişe, gece gelip onu göreceğini söyleyen Can Bek camiye gider.

Ezan okunduktan sonra hemen namaz kılınacağını sanan Can Bek yanılır. Çünkü namaz için Turhan Hatun'un gelişi beklenir. Can Bek yine hayrete düşer. Borularla takdim edilen Hatun'un önünde herkes başını eğerken Can Bek ve at oğlanlarının başları dik kalır. Ulu Hatun gelip bir işaretiyle namazı başlatır. Namazdan sonra

¹¹⁸ Genelde "Ulu Hatun" olarak anılan bu karakterin adı bazen "Türkân" bazen "Turhan" olarak kullanılmıştır.

Kur'an okunurken Ulu Hatun başka işlerle meşgul görünür ve yanındakilere emirler verir. Bunu hem Can Bek hem Şeyh Necmettin fark eder. Şeyh Necmettin vaaz vermek için kürsüye çıkınca imalı bir üslupla Ulu Hatun'u ve ona hizmet edenleri yerer. Vaaz bittikten sonra Can Bek, Ulu Hatun'un huzuruna çıkartılır. Ulu Hatun, Can Bek'i üstü kapalı biçimde tehdit ederek, Marguz, Ayşe ve Karagözlü Begüm'ün elinde olduğunu, eğer düşmanı olan adamı öldürürse onları serbest bırakacağını söyler. Can Bek, Hatun'un istediğini yapmazsa, onların öldüreceğini düşündüğü için kabul etmiş görünür ve zaman kazanmak ister. Konuşma bitince Ulu Hatun, onu misafir edeceğini söyler. Ama Can Bek bilir ki onun elinde esirdir ve o izin vermedikçe dışarı dahi çıkamaz. Can Bek ve at oğlanları bir köşke götürülür, yemek yedikten sonra Can Bek, Susur ve Kotak'a orada esir olduklarını, kilisedeki aksakallı ihtiyardan öğüt almak için dışarı çıkacağını anlatır. Susur ve Kotak yardım edip onu sokağa indirirler. Can Bek yolda bir grup silahlı adamla karşılaşır. Bunlar kollukçulardır. Başlarında da Koca Sakal Salama denilen bir adam vardır. Salama Can Bek'i zindana atmak üzereyken, Timuçin'in Can Bek'in bulmasını istediği Mahmut Yalvaç, onun karşısına çıkar. Mahmut Yalvaç, Can Bek'i Salama'nın elinden kurtarıp saraya götürür. Can Bek zaten orada tutulduklarını anlatınca, Susur ve Kotak'ın olduğu köşke dönüp etraflıca konuşmaya başlarlar.

Mahmut Yalvaç, aslında bir Türkmen göçebesi olduğunu, şimdi Timuçin'in casusluğunu yaptığını, Mâverâünnehir, İran ve Harezmi bölgesinin karmaşık politik oyunlarını Can Bek'e detaylı biçimde anlatır. Ulu Hatun'un Şeyh'ül-Cebel ile anlaştığını, kocasını tahttan indirip oğlu Muhammed Kutbeddin'i tahta geçirmek istediğini söyler. Bu konuşmada Ulu Hatun'un Can Bek'ten öldürmesini istediği kişinin de Timur Melik olduğu ortaya çıkar. Ertesi gün Semerkant'tan Buhara'ya gitmek üzere görkemli bir kabile yola çıkar. Yolculuk on gün sürer ve bu süre zarfında Mahmut Yalvaç Can Bek'e tek kelime söylemez. Onuncu gün çukur bir ovaya konarlar. Buradan Buhara'nın köyleri, camilerinin minareleri görünmektedir. Şehrin kapısında ise bir çadır kurulmuş, içinde Harezmi Sultanı Cengâver Tekeş oturmaktadır. Ulu Hatun çadıra doğru gider. Can Bek de onun ardındaki alaya katılır. Ulu Hatun içeri girdiğinde Sultan eğlenceyi başlatır. Daha sonra Timur Melik gelir. Bunun üzerine Ulu Hatun, Sultan'ın kulağına bir şey fısıldadıktan sonra Sultan, Can Bek'i huzuruna çağırır ve Timur Melik ile dövüşmesini ister. İkisi de kabul ederler. Kavgaya giriştiklerinde Can Bek bir şekilde Timur Melik'e durumu anlatır. Kavgaya

esnasında Mahmut Yalvaç'tan da kaçış işareti gelince Timur Melik, Can Bek'i çadırdan çıkartmak için tolgasını keser ve kavgaya devam edemeyeceğini ve at yarışı yapmak istediklerini söyler. Sultan da kabul eder. Böylece Can Bek ve Timur Melik çadırdan çıkmış olur. Can Bek ise yolda Marguz, Karagözlü Begüm ve Ayşe'yi, at oğlanlarıyla birlikte bulur. Bu esnada Timur Melik ve asıl adı Remonda dö Şatiyon olan Karagözlü Begüm'ün daha önceden tanıştıkları anlaşılır. Remonda ailesini ve başından geçenleri anlattıktan sonra onu Suriye'ye dindaşlarının yanına götürmelerini ister. Yalnız Timur Melik, Gur Han'ın buyruğunda olduğunu söyler ve gider. Ama Timur Melik'in Reymonda'ya âşık olduğu, Can Bek'in gözünden kaçmaz.

Can Bek, Susur, Kotak, Marguz, Ayşe, Reymonda ve Mahmut Yalvaç'ın onların yanına kattığı Yusuf ile beraber yolculuğa devam edip Ulang köyüne varırlar ve daha pek çok yere uğrayarak yola devam ederler. Buhara'dan kaçtıklarının on birinci günü Amuderya Suyu'nun kenarındaki Merv yoluna gelirler. Bu arada Yusuf'un da Susur ve Kotak gibi konuşkan olmadığı anlaşılır. Ama Can Bek'in arkadaşlarını nasıl kaçırdıklarının düzenini anlatır. Ayşe de Bayan Avul kabilesinin Gur Han'a karşı nasıl ayaklandığını anlatır. Bu esnada Niyaz'ın da Şeyh'ül-Cebel'in ta kendisi olduğu ortaya çıkar. Merv yolunu tercih ederek üç ayda Acem diyarını geçerler. 596 Koyun (Hamel) yılının ilkbaharında Basra'ya gelirler. Bir zamanlar dünyanın en zengin şehri olan Basra, şimdi yıkık döküktür. Şehre doğru ilerlerken karşılarına bir grup yabancı adam çıkar. Korkunç görünüşlü bu adamlarla kavga ederler ve Araplar'dan birkaçı ölür. Can Bek Arapça konuşmasa da Reymonda adamların ne dediklerini anlar ve ortaya çıkar. Adamlar onu görünce sevinirler. Reymonda da adamları tanır ve yanlarına gider. (Bedevi olan bu adamların, Selahaddin Eyyûbî Reymonda'nın babasını öldürmeden önce onun buyruğunda yaşamış oldukları belli olur. Hatta Beni Selam kabilesinden olan bu adamların başbuğu olan Zebir'in elinde büyüyen Reymonda'ya Zebir'in karısı süt annelik etmiştir.) Bunlar ortaya çıkınca kaynaşırlar ve Bedeviler'den ikram görürler. Ertesi gün yola çıkıp iki gün sonra Kûfe şehrine varırlar. Burada Bedeviler kendi yollarına giderler. Bir süre yürüdükten sonra Hz. Ali'yi öldüren İbn-i Mülcem'in gömülü olduğu yerdeki garip bir törene şahit olurlar. Kûfe'den Bir-Mahalla'ya, oradan da Kerbela'ya geçerler. Kerbela'dan çıktıktan üç gün sonra Bağdat'a girerler. İki gün Bağdat'ta kalıp Mahmut Yalvaç'ın yoldaşı Süfyan'ı bulur, onun evinde konaklarlar. Bu süre zarfında Bağdat'ın âdetlerini, cami

ve hamamlarını görürler. Ardından Süfyan, Can Bek ve arkadaşlarını Şam'a giden bir kervana katar. Sefer ayının ikinci günü kervan yola çıkar, Zilhicce ayının altıncı Cumartesi günü Şam'a varırlar. Kervandaki tacirler dağıldıkları sırada Yusuf, diğerlerini dar sokaklardan silahçı Ganem'in evine götürür. Mahmut Yalvaç onları Ganem'e göndermiştir. Ganem'in evini ararlarken yolda iki adama rastlarlar. Reymonda bu adamları görünce heyecanlanır. Adamlardan ihtiyar olan Reymonda'nın babasının hizmetkârlarından Jan Lermen'dir. Jan Lermen de Reymonda gibi Frenk'tir. Jan Lermen yanındaki diğer adamı, Sir Hugo'yu, Reymonda ile tanıştırır. Can Bek, Sir Hugo'dan hiç hoşlanmaz. Şam'a gelene kadar Reymonda Can Bek'e Frenkçe öğretmiş olduğundan aralarında geçen konuşmaları çoğunlukla anlayan Can Bek, Sir Hugo Reymonda'nın elini öpünce onunla Frenkçe tartışmaya başlar. En sonunda Reymonda araya girer ve dövüşmelerine engel olur. Ganem'in evine hep birlikte girerler. Jan Lermen, Kudüs Hanı Amuri'nin tuğcubaşısı olduğundan ok yapmak için lazım olan öküz boynuzu almak için Ganem'e gelmiştir. Sir Hugo ise Şam'ı görmek için geldiğini söylese de Can Bek onun bir casus olduğundan şüphelenir. Ganem hepsini ağırlar ve bir gün dinlenmelerini, ertesi gün iş konuşacaklarını söyler. Bu esnada Jan Lermen on senede Suriye'de neler olup bittiğini Reymonda'ya anlatır.

Şam'da dört gün kalırlar ve silah işini neticeye bağlarlar. Bundan sonra Reymonda'yı Hristiyan iline götürme işi kalır. Reymonda Trablusşam'a gitmek istediğini söyler. Bunun üzerine Hugo, onu vazgeçirip Akka'ya götürmek için çok uğraşır ama başarısız olur. Şam'daki beşinci günlerinde Baalbek'e, oradan da Kerak'a varmak için yola çıkarlar. Kendilerine Jan Lermen, Sir Hugo ve onların at ve silah oğlanları da katılmıştır. Jan Lermen'in okçusu Etiyen Can Bek'in yanından ayrılmaz. Ona türlü sorular sorar. En sonunda Marguz'dan onu yanına at oğlanı olarak almasını ister. Jan Lermen önce buna karşı çıksa da sonradan razı olur. Bunun üzerine Etiyen, onunla sürekli dalga geçen Hugo'ya gidip ona meydan okur. En sonunda Hugo, Sayın Boğrul'un başına vurunca Can Bek kendini kaybeder. Kavga ederler, Hugo yenilir ve ölür. Hugo'nun at oğlanlarına da Can Bek'in arkadaşları saldırırlar. Ölülerini gömüp yaralıları atlara yükleyerek yola devam ederler. Ertesi gün Baalbek'e varırlar. Baalbak'ten çıktıklarının ertesi günü de Nehr'ül-Asi ovasına gelirler. Jan Lermen Can Bek'e buradaki Humus Sultanı ile Hristiyanlar arasındaki çatışmaları ve Şeyh'ül-Cebel'in işlerini anlatarak bunlardan kaçınmak gerektiğini söyler. Bu esnada

iki bölük süvari bunları kuşatır. Can Bek'in yanındaki Hristiyanları isteyen Humus Sultanı Nureddin, Can Bek'i tehdit eder ve onu esir aldığını söyler. Tam bu esnada Şeyh'ül-Cebel'in adamları gelir, Nureddin'e öldürüleceğini bildirirler. Can Bek de bu fırsattan faydalanıp kaçar, Marguz daha önceden Hristiyanları zaten uzaklaştırmıştır. Can Bek ve yoldaşları ilerledikçe takip edildiklerini anlarlar. Çatışmaya başlarlar, Almanlardan biri ölür. Etiyen, Jan Lermen ve Yusuf yaralanır. Saldırganlardan da birçok ölü çıkar. En sonunda Can Bek artlarından gelenlerin başbuğlarını öldürür. Bunun üzerine Tampil süvarileri de gelince kalan askerler geri çekilirler. Tampil beyleri Reymonda'yı görünce şaşırırlar da saygı gösterirler. Reymonda'yı Can Bek'in kurtardığını öğrenen beyler, Can Bek'e önemli bir rütbe teklif ederler. Fakat Can Bek başka bayrağa hizmet ettiğini söyler ve tekliflerini reddeder.

Marguz Can Bek'e altı aydır Müslüman olduğunu ve kardeşi Ayşe ile evlenmek istediğini söyler. Can Bek Marguz'a inansa da Ayşe'nin de fikrini alır. Ayşe kararı ağabeyine bırakınca Can Bek, Margoz'a Sıtkı adını verir ve onu kız kardeşiyle nikâhlar. Can Bek, o akşam Tampil beylerinin konuğu olur. Herkes uyuduktan sonra Reymonda onu görmeğe gelir ve asla Semerkant'tan geçmemesini, Ulu Hatun'dan uzak durmasını söyler. Daha birçok şey söyledikten sonra asıl istediğini, Can Bek'in onun yanında kalıp beyliğinin başına geçmesini, kendinin de eşi olmasını ima eder. Can Bek'in beylikte gözü yoksa da Reymonda'yı sever. Fakat ikisi de ayrılmak gerektiğini fark ederler ve Can Bek sabaha karşı Şam'a doğru yola çıkar. Yola çıktığının ikinci günü ormanlık bir yerde bir kervanla karşılaşır. Kervandaki bir tüccar olan Mafyo ile anlaşır ve Hindistan'a kadar gidecek olan bu kervana katılıp, oradan Tibet'e geçmeyi planlar. Tüccarlar memnun olurlar. Alışveriş ederek yedi ayda Şam'dan Basra'ya giderler. 597 senesi Rebiülevvel'in onuncu günü Basra'ya varırlar. Siraf'a geçmek için altı ay gemi bekledikten sonra, Cemaziyelevvel'in son günü büyük bir inci kayığına yerleşirler. Can Bek, at oğlanları ve Yusuf deniz yolculuğuna alışık olmadıklarından gemi duruncaya kadar hasta gibi yatarlar. Gemi Siraf'a gelince rahatlayıp inerler. Barınacak bir kervansaray bulup sokaklarda gezinmeye başlarlar. Mafyo, tüccar olduğundan, Türkçe'den başka Arapça ve Farsça da konuşur. Birçok yeri de bildiğinden kolaylıkla gezer. Siraf çok sıcak olduğu için Can Bek ve arkadaşlarına yeni giysiler almak maksadıyla bir dükkâna girerler. Mafyo Can Bek için pazarlık yapar. Kervansaraya dönüp dinlenirler. Ertesi gün

uyandıklarında binecekleri gemiyi kaçırmış olduklarından, bir sene beklemeye mecbur olduklarını öğrenirler. Bir sene sonra, 598 senesi Recep'inin yedinci günü bekledikleri gemi gelir. (Geminin geldiği gün Kerait Hanlığı yıkılmış, Ong Han ve Sengün kaçmışlardır. Alak'ın babası Baysungar ölmüş, Alak savaş meydanında Timuçin Han tarafından hezarbaşı (binbaşı) yapılmıştır. Can Bek bunları eve döndüğünde öğrenir.) Gelen Çin gemisi, rüzgârların geçtiğini ve bir sene daha beklemek gerektiğini söyler. Can Bek bu sene zarfında da fıkıh kitapları okur, yedi farklı yazı çeşidi çalışır. 599 senesi Cemaziyelevvel'inde Süraf'a yeni bir Çin gemisi gelir. Fakat bu kez de Can Bek'in elindeki tüm para biter. Mafyo'dan ödünç para isteyince, Mafyo belindeki hançeri ve zırhlarıyla kumaşları satın alabileceğini söyler. Verdiği parayı çok bulan Can Bek hemen razı olur ama sonradan öğrenecektir ki yalnız Şeyh'ül-Cebel'in verdiği hançerin üzerindeki taşlar iki bin dinar eder. Mafyo ise her şeye beş yüz dinar vermiştir.

Cemaziyelâhir'de gemiye binerler, üç ayda Hint ilindeki Kambay şehrine gelirler. Gemicilerin burada altı ay kalması adet olduğundan mecburen beklerler. Sene sonlarına doğru gemi demir alır ve 600 senesi sonlarında Kalküta'ya varırlar. (Buranın beyine "Samurn" adı verilir.) Samurn Can Bek'in silah kullanışını beğenip onu yanında alıkoyar. Can Bek istemese de beş ay onun yanında kalır. Gemiler çoktan kalkıp gitmiştir. 601 senesinde bir daha gelen gemiye binmek için Samurn'a yalvaran Can Bek'e izin verilir. Fakat gemiyle ilgili yine bir aksilik çıkar ve bir sene daha burada kalmaya mecbur olur. Samurn Can Bek'i o kadar sever ki hiç bırakmak istemez. Hanover Şahı'yla savaşa girip kazanırlar. Samurn Can Bek'i ordusunun başbuğu yapmak istediğini ve onu Hint begümlerinden bir yeğeniyle evlendirmek istediğini söyleyince Can Bek istemez, yalvarır ve izin ister. Samurn razı olur ve onun için bir gemi hazırlatır, hediyeler verir. Sonunda 603 senesi Receb-i Şerif'inin beşinci günü gemiye biner ve Çin'e doğru yol alır. Serendib Adası'na geldiklerinde iyi bir rüzgâr çıksın diye üç ay beklerler. Ordan kalkınca otuz dört gün yolculuk edip Sumatra Adası'na varırlar. Sultan'ın Can Bek'i görmek istemesi üzerine, onu alıp divan odasına götürürler. Divan kıyafetleri giydirip dört gün boyunca küçük bir evde gözcüler eşliğinde alıkoyarlar, cuma günü Ulu Cami'de Sultan'ı göreceğini söylerler. İkindiye kadar camide Sultan'la kalan Can Bek sonra saraya götürülüp bir köşke yerleştirilir ve emrine bir köle verilir. Günahkâr olduğunu söylerler ve üç sene orada kalıp tövbe etmesini isterler. Üç sene sonunda izin isteyen Can Bek'e vezirlik teklif

edilir. Artık başka çaresi kalmayan Can Bek, Mekke'ye gitmeye niyeti olduğunu söyler. Bu Sultan'ın hoşuna gider ve Can Bek'i Hindistan'a giden bir gemiye bindirir. Yeniden bu yolları geçen Can Bek en sonunda aşağı Çin'deki Siton şehrine varır. Burada bir halk kargaşası olduğunu öğrendikleri zaman gemi yeniden Sumatra'ya döner. Bu kez gemiden hiç ayrılmayan Can Bek, 611 senesi Sefer ayının ikinci günü Hang Çeo şehrine çıkar.

Hang Çeo'da, yolda gördüğü birine barınacak bir han soran Can Bek, Hintçe anlamayan adamla Moğolca konuşunca kendini mahkemede bulur. Can Bek'in bir Moğol göçebesi olduğunu anlayan hâkim, bir de Cebe'nin bayraktarı olduğunu duyunca idam emrini verir. Ardından zindana atılan Can Bek, orada Etiyen'i bulur. Etiyen'e neden zindanda olduğunu sorar. Timuçin, Çin'in payitahtı Hang Çeo'yu kuşatmış olduğu için bu şehrin halkı Moğollar'dan nefret eder. Etiyen'den o yokken neler olup bittiğini öğrenen Can Bek oldukça şaşırır: "Can Bek yolda iken; Keraitler, Naymanlar, Uygurlar ve pek çok kabile Moğollar'a dâhil olmuştur. Timuçin Han Sengün'ün kız kardeşini büyük oğluyla evlendirmiştir. Merkitleri de yendikten sonra Miladi 1206 yılında Timuçin Deligün Buldak Tepesi'nde kendini bütün Moğollar'ın, Tatarlar'ın, Türkler'in Hanı olarak ilan etmiştir. Timuçin, kardeşi Kasar'a Gökçe'yi öldürtmüştür. 1207 yılında Naymanlar ile savaşa girişen Moğollar Küşlük Han ile karşılaşmışlardır. Küşlük'ün babası Tayang ve Camuka öldürülmüştür. Ertesi sene Tangutlar ile savaşmışlar ama Küşlük'ü yine elden kaçırmışlardır. Aynı sene Kırgızlar, Moğollar'a sığınmışlardır. Küşlük Gur Han'a sığınmış, ondan da pek çok toprak almıştır. Uygurlar Moğollar'a katıldıktan sonra Karluk Türkleriyle savaşa girmişler ve sonunda Karluklar da Moğollar'a katılmıştır. Çin ile Moğollar arasındaki savaş da 1207 senesinde çıkmıştır. Altın Hakan ölünce, yerine çıkan yenisi Timuçin'e haber gönderip haraç vermesini istemiş, Timuçin de kimseye haraç vermeyeceği için Hakan'a haber yollayıp buyruğuna girmesini istemiştir. Bunun üzerine savaş başlamıştır. Kırk iki şehri alan Moğollar'a en çok direnen şehir Hang Çeo olmuştur." Etiyen bunları anlatırken dışarıda büyük bir gürültü başlar. Pencereden baktıklarında Moğolların yaklaştıklarını, mancınıklarla iri kaya parçalarını şehre fırlattıklarını görürler. Bu esnada hâkim, cellâtlar ile birlikte içeri girer, Can Bek ile Etiyen'in cezasının infaz edilmesini emreder. Bunun üzerine Can Bek arkadaşıyla vedalaşmak ister. Etiyen, Reymonda'nın ona vermiş olduğu bileziği çıkarıp Can Bek'e verir. Bu esnada yine büyük bir gürültü kopar. Bu kez Moğollar

kaleye girmiştir. Hâkim ve cellâtlar mecburen Can Bek ve Etiyen'i orada bırakıp kaçarlar. Can Bek ve Etiyen dışarı çıktıklarında, Can Bek kaleye giren bir başbuğ görür. Başbuğ, Can Bek'in önünden geçerken atından inip boynuna sarılır. Bu başbuğun Alak olduğunu anlayan Can Bek, arkasında bekleyen Susur ve Kotak'ı tanır. Son olarak Cebe gelir. Cebe hemen askerlerine emirler verir ve askerler Can Bek'e at, silah ve zırh getirirler. Can Bek'in saçını ve sakalını Moğol "Yasak"ına göre kesmesini isteyen Cebe'ye bir haber gelir ve Cebe kaleden ayrılır. Bu sırada Alak ve Can Bek Altın Hakan'ın sarayına giderler. Can Bek şehirden geçerken her şeyin darmadağın olduğunu, evlerin şimdiden yandığını görür. Saraya gidince değerli eşyaların yerlerde, askerlerin ellerinde dolaştığını, süslü saray odalarında atla dolaşan Moğol askerlerini görür. Alak'ı görünce toparlanan askerler çekilir, sofralar kurarlar. Alak ve Can Bek yemek yedikten sonra Cebe çıkagelir. Önce onu yemeğe beklemedikleri için kızan Cebe sonradan duruma kendisi de güler. Çünkü onca zenginliğin içinde, onun gibi itibarlı bir komutan aç kalmaktadır. Hakan'ın aşçısının kendisine sunduğu çeşit çeşit yemekleri de istemeyen Cebe, her zaman yediği sıradan yiyeceklerden ister. Cebe yerken Timuçin'den bir buyruk gelir. Buyruk üzerine Küşlük Han ile çarpışmak için hazırlıklar başlar. 613 senesi kışı sonunda Billûr Dağları'nda bir muharebe olur. Merkitler yenilir, Cebe Kaşgar'ı alır ve Can Bek yaralanır. Ama bu muharebede gümüş payza alıp yüzbaşı olan Can Bek, Timuçin'in ordugâhından geçtiği vakitte Alak'ın kız kardeşi Çağan'ı Müslüman edip onunla evlenir. Küşlük öldükten sonra Sıtkı, askerlerin toplandığını Harezm Şahı Sultan Muhammed'e savaş açıldığını bildirmek için Cebe'nin yanına gelir. Timur Melik'in Harezm'e bağlı olduğunu bilen Cebe hemen yola çıkmak için hazırlanır. 612 Bakar senesinin yedinci Cemaziyelevvel'inde bütün Moğol ordusu Kaşgar'da toplanır.

Birçok savaştan sonra Buhara'ya gelen ordu, şehre girer. Şehirde silahlı askerler olmasına rağmen, kapılar açılmıştır. Can Bek, on yedi sene önce, aynı yerde Harezm Sultanı'nın tahtında oturduğunu hatırlar. Şimdi bütün başbuğlar Timuçin'in önünde silah bırakır, halk aman diler. Timuçin şehre askerden önce girer, Ulu Cami'yi görünce Can Bek'i yanına çağırır ve binanın ne olduğunu sorar. Cami olduğunu duyunca içeri girer, halka seslenir. Onların (şehirli/yerli halkın) başına bir ceza olarak geldiğini söyler. Daha sonra kaledeki askerlerin hücum ettiklerini duyan Timuçin, askerine yağma emri verir. Can Bek buna dayanamayarak avludan çıkar. O akşam Buhara şehri alev alev yanar. Cebe ile Alak, Can Bek ve Sıtkı'nın yanına gelir

ve Sebüktaý'ın Hoçent'te yenildiğini, Alak ile oraya gideceklerini bildirir. Can Bek, Buhara'dan ayrılacağına sevinir. Cebe Hoçent¹¹⁹'i Timur Melik'in koruduğunu ve dikkatli olmalarını öğütler, ardından Can Bek'i kenara çekerek, Timur Melik'i öldüren kişinin kendisi olması gerektiğini söyler. Can Bek bağırarak Timur Melik'in canının kendisi için önemli olduğunu söylediğinde, Cebe Timur'un ölmesini istemediğini ama ölmesi gerekirse de bunu kendisinden başka kimsenin yapmasını istemediğini söyler. Can Bek, Timur'u koruyacağını söyler ve aklına Reymonda gelir. Göğsünden Reymonda'nın bileziğini çıkarır ve ağlamaya başlar. Cebe, Can Bek'in bu haline çok üzüldüğünü belli eder. Can Bek, Alak ve Moğollar sekiz gün sonra Hoçent önüne gelirler. Hoçent kaleleri öyle güçlüdür ki üç hafta boyunca çarpışmalarına rağmen kaleyi alamazlar. Bir gün çepeçevre kuşatılmış kaleye hücum ederler. Can Bek hemen kale üstüne Gök bayrağı çeker. Ardından Timur Melik görünür. Yüzünde hiçbir kızgınlık emaresi bulunmadan Can Bek'e Reymonda'yı güvenli bir yere ulaştırıp ulaştırmadığını sorar, sonra ona veda eder ve nehir yoluyla kaçıp gider. Bu gidişi gören Alak ve Sebükay hırslanırlar. Üç bin Moğol askeri Timur Melik'in peşinden gider. Hoçent alındıktan sonra, vakit kaybetmeden Alak'ın tümeni Cuci Bey ile Harezm'i, Timuçin de en sevdiği oğlu Tuluy ile Horasan'ı almaya gider. Artık savaşların başı sonu gelmez. Bu sırada Timur Melik yedi ay boyunca Amuderya Suyu kenarında Moğollarla çarpışır. Ürgenç'i yedi ayda alan Oktay'ın ordusunda Can Bek de bulunur. Ürgenç şehri de alındıktan sonra bütün Harezm Bölgesi Moğollar'ın hâkimiyetine girmiş olur. Timur Melik de gözden kaybolmuştur. Timuçin Horasan'ı alıp Celaleddin'i Hint sınırına kadar sürer. Sultan Muhammed'in hazinesini yağma edip, karısını ve çocuklarını götüren Moğol ordusunun haberini alan Sultan, Hazar Denizi kıyısında kederinden ölür. Öldüğünde gömülecek kefeni bile olmayan Muhammed'i kürküne sararak gömerler.

Artık Moğollar'ın önünde kimse duramaz olur; 618'de Kafkaslar ve Bulgaristan'ı ele geçirir, 619'da Kalka Meydan Muharebesi'nde Ruslar'ı yenerler. Bu savaştan sonra bütün Kıpçak diyarı Moğollar'ın buyruğuna girer. Savaşlar bittikten sonra Karakurum'a dönen ordu görkemli şenliklerle karşılanır. 623'te Tangut ve Tibet üzerine sefere çıkan Timuçin, o sene vefat eder. Cuci ve Boğorcu ise Timuçin'den iki sene önce ölürlər. Bu yüzden Moğol tahtına Oktay çıkar. 1233 senesinde de tahta Oktay'ın büyük oğlu Gayuk geçer. Can Bek, Gayuk'un hâkimiyetinde kalan

¹¹⁹ Hucend, Hücend veya Hocend, günümüzde Tacikistan'da bulunan bir şehir.

Mâverâünnehir’de biraz vakit geçirir. Ardından Cuci’nin oğlu Kıpçak hükümdarı Batu Han’ın yanına gider. Cebe ve Can Bek tümen başı olarak Batu Han’a hizmet ederler. Bunlardan sonra Moskova, Leh, Macar savaşları çıkar. Cebe, Liyeginç Savaşı’nda Almanlar’ı mağlup eder. Alak Macaristan’da, muharebe meydanında vurulup ölür. Mahmut Yalvaç da ölmüştür. Can Bek yavaş yavaş yalnız kalmaya başlar. 1244 senesinde Batu Han, Suriye’deki Frenklere, Bağdat Halifesi’ne ve Mısır Sultanı’na elçiler gönderip haraç toplanmasını ister. Bu iş için de Can Bek görevlendirilir. Yanına Susur ve Kotak’ı alan Can Bek, Sıtkı’ya ve kardeşine veda ettikten sonra yola çıkar. Kafkas çevrelerini dolaştıktan sonra Lazkiye Limanı’na gelir, oradan da Akka’ya geçer. Şehir yortudadır, bütün ahali kapıların önüne çıkmıştır. Müslümanlar ve Frenkler bir arada gezer, Humus Sultanı Melik Mansur’u selamlarlar. Merakını yenemeyen Can Bek oradaki bir Frenk’e neler olduğunu sorar. Adam, Fars Şahı Korkunç Barbakan’ın Suriye’ye saldırdığını, Frenkler ve Araplar’ın da onu yenmek için birlik olduğunu söyler. Şaşırان Can Bek, Fars diyarında bir Şah olmadığını, Fars ilinin Çağatay Bey’in buyruğunda olduğunu söylese de adam Barbakan’ın Araplar arasındaki adını söylemesiyle donup kalır. Barbakan Timur Melik’tir. Adamın, Melik Mansur ve kendi beyleri Gotye dö Briyen’in Timur Melik’ten daha yüce savaşçılar olduklarını söylemesiyle Can Bek onun üzerine yürür ve ortalık karışır. Bu esnada kalabalık saygıyla yarılr ve fakir giyimli bir kadın meydana gelir. Can Bek Reymonda’yı tanıyınca hemen atından iner, onun önünde diz çöker ve ellerine sanılır.

Hem Reymonda’nın sözleri, hem de Tampil beylerinden birinin Can Bek’i tanıyıp övmesi üzerine, Frenkler ona saygı gösterip bir ziyafete davet ederler. Şehrin ileri gelenleri ile aynı sofrada oturan Can Bek, Reymonda’nın malını mülkünü fakirlere dağıttığını, bu yüzden kendisine “Merhametli Hanım” dendiğini öğrenir. Ziyafet akşamı, Taberiye Kalesi’nden kurtulup gelen birisi Timur Melik’ten haber getirir. Bunun üzerine meclis kurulur ve Timur Melik’e haber gönderilmesine karar verilir. Bu görev Can Bek’e düşer. Timur Melik’in ordugâhına giden Can Bek, yine Timur Melik ile karşı karşıya gelir. Artık yaşlanan Timur, Can Bek’i Celaleddin Harzemşah ile tanıştırır. O esnada Şeyh’ül-Cebel’in sözü geçer ve Can Bek Şeyh’ül-Cebel’in başına gelenleri anlatır. Cebe, kendisini öldürmek isteyen Şeyh’ül-Cebel’in Alamut Dağı’ndaki kalesini yerle bir etmiştir. Başına geleceği anlayan Şeyh’ül-Cebel de kendini asmıştır. Timur Melik sessizce düşünür ve sonunda Reymonda’yı sorar. Can

Bek Reymonda'nın iyi olduğunu, Timur'un üç gün önce aldığı Safed Kalesi'nin onun olduğunu anlatır. Timur şaşırır, hemen mücevher dolu bir sandık hazırlatıp Reymonda'ya gönderir. Celaleddin'in Cebe'nin hayatta olup olmadığını sorması üzerine Timur sinirlenir ve Timuçin öldükten sonra dünyada en çok Cebe'ye kin beslediğini, bir gün bunu yüzüne de söylemek istediğini anlatır. Can Bek veda edip ayrılırken, Timur Moğolları aşağı düşürmek için yazılmış Farsça beyitler okur. Can Bek geri döndükten sonraki gün muharebe açılır. Frenk beyleri ölür ya da esir edilirken, karşıdaki Türk askerleri de azalır. Bunun üzerine Timur ordugâhtan ayrılır. Muharebeden sonra Can Bek ve Reymonda'nın yanına giden Timur, zırhını silahlarını çıkarmış, derviş gibi giyinmiştir. Reymonda'nın elini öpen Timur, bunun son kavgası olduğunu, artık dünyadan çekildiğini söyler ve gider. Can Bek o diyarlarda dört sene daha kalır. Hicaz'a gider, Kudüs-i Şerif'teki mübarek yerleri ziyaret eder. Bir ara Mısır'a gider. Suriye'deki dördüncü senesinde Frenk Kralı Lui'nin Mısır Sultanı ile savaşmak için Kıbrıs'a geldiğini öğrenir. Batu Han'ın mektubunu Kral'a vermek üzere Kıbrıs'a geçer. Lui'ye önce hediyeler sunar, ardından mektubu okur. Batu Han'ın ondan haraç istediği, yoksa onu yok edeceğini söylediği mektup bitince, Can Bek çıkar. Yanındakiler Lui'nin çok kızdığını, Batu Han'a hediye gönderdiğine pişman olduğunu söylerler.

Bir an önce Moğol yurduna varmak isteyen Can Bek'e bu kez Reymonda da eşlik eder. Ama zaten zayıf ve güçsüz olan Reymonda yol zahmetine dayanamaz, Semerkant'ta hastalanır. Bir gün fenalaşan Reymonda bir papaz ister. Papazla uzun uzun konuştuktan sonra ayağa kalkıp, ölmeden önce Can Bek ile evlenmek istediğini söyler. Papaz karşı çıksa da arkalarından gelen keşiş buna izin verir. Can Bek iki Müslüman çağırıp, Reymonda'yla kendi dinince evlenir. Bunun üzerine sevinen Reymonda huzur içinde ölür. Çok üzüлp ağlayan Can Bek, cenazede yüzü örtülü bir derviş görür. Kotak ve Susur da bu dervişi görüp tanırırlar. Bu dervişin Timur Melik olduğunu öğrenen Can Bek heyecanlanır. Çünkü o gün Cebe, Semerkant'a gelecektir. Timur'u arar ama bulamaz ve camiye gidip dua eder. O akşam Semerkant valisi Mahmut Yalvaç'ın oğlu Mesut Bey, Cebe için bir ziyafet düzenler. Timur, saraya gelip Cebe'nin karşısına çıkar. Cebe Timur'u hoşlukla karşılar. Artık ona kin gütmediğini, Gök bayrağın her yerde üstün geldiğini, ona ne isterse vereceğini söyler. Timur irkilir ve dünyaları yakıp yıkan Moğollar'a hakaretler eder. En sonunda Gök bayrağı alıp çiğnemeye başlar. Cebe artık dayanamaz ve Timur'un

üstüne yürür. Ona kalmadan Cebe'nin at oğlanlarından biri Timur'un ardından ok çekerek Timur'u öldürür. Yaşlanmış olan Can Bek, ihtiyarlığını Karakurum'da Gayuk Han'ın sarayında geçirir. Artık tarhan olan Kotak ve Susur da Can Bek'i yalnız bırakmazlar. Üçü yalnız kaldıkları zaman birlikteyken gördüklerinden, Timur Melik ve Reymonda'dan bahsederler.

4.2.3.3. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, romanın başkarakteri ve anlatıcısı olan Can Bek'in hayat çizgisi ile paralellik gösterir. Olay örgüsünü biçimlendiren olay halkaları ise, bu çizgi üzerinde oluşur. Dolayısıyla olay örgüsüne anlamını kazandıran Can Bek'in başına gelen olaylardır. Romanın olay örgüsünü, genel olarak, üç temel halkada meydana gelen olaylar biçimlendirir. Birinci halkada, Can Bek'in Moğol ordusuna girmesi ile Türkistan'a gitmesi arasındaki olaylar; ikinci halkada, Can Bek'in Türkistan'dan Moğolistan'a dönene kadar başına gelenler; üçüncü halkada ise, Can Bek'in Moğol topraklarından Mâverâünnehir'e gitmesi ve o bölgede yaşananlar işlenir.

Birinci halka, kendi içerisinde üç olay dizisinden meydana gelir. Hem bu halkanın hem de olay örgüsünün en kritik noktası, Can Bek'in Moğol ordusuna girmesidir. Bu durumun önemi, hem Can Bek'in hayatının değişmesi hem de Moğol İmparatorluğu'nun yayılışının ordunun içinden bir kişinin bakış açısı ile anlatılabilesidir. Bu noktaya gelene kadar geçen olay dizisi Can Bek'in Cebe ile tanışmasına neden olur. Bu tanışma, Can Bek'in ordu içinde önemli bir yere sahip olmasında (Cebe'nin bayraktarı olarak) en büyük role sahiptir. Esasen Can Bek'in ömrünü şekillendiren olayları bulunduğu mekânlar ve tanıştığı kişiler belirler. Bu olay dizisindeki en önemli çatışma Can Bek'in kendi içindeki kimlik kargaşasıdır. Bir Uygur Türkü olan Can Bek, Moğollar için savaşmayı başta kabullenemez. Daha sonra ise, Türk ve Moğol olmak konusunda hep bir karmaşa yaşar. Bu halkanın bir diğer önemli olay dizisini Can Bek'in Timur Melik ile tanışması meydana getirir. İlk halkada cereyan eden, Timur Melik'in Can Bek'in hayatını kurtarması sayesinde meydana gelen bu tanışma, romanın ilerleyen bölümleri için ipucu teşkil eder. Çünkü Can Bek, Timur Melik'ten oldukça detaylı ve hayranlık ifade eden bir biçimde bahseder. Bu noktaya kadar Can Bek'in zihninde iki adet kahraman imajı şekillenmiş olur. Bunların biri Cebe diğeri Timur Melik'tir. Cebe ile Timur Melik'in tanışması ve aralarında başlayan çatışma da bu halkada cereyan eder. İlk halkada bireyler

üzerinden verilen bu çatışma ilerleyen halkalarda daha geniş anlamlar kazanır. Birinci halkada verilen bir diğer önemli olay dizisi ise, Can Bek'in Timuçin ile tanışması; Timuçin'in akıl hocası saydığı Gökçe ile konuştukları, geleceğe dönük planları duymasındır. Bu nokta da olay örgüsünün ilerleyen bölümleri için ipucu niteliği taşır. Timuçin'in Gökçe'ye söylediği şu sözler bu noktada önemlidir.

Ben çok şeyler gördüm, acıyı, tatlıyı da duydum! Ben öyle kötü bir yerde büzülüp kalamam. Gökçe ben dünyaları alt etmek isterim! Ben isterim ki dağlar, yerler benim bayrağım önünde titresin.¹²⁰ (...) Ben Tanrı başına ant içmişim ki bütün dünyada hanlık eden on iki reisi alt edeyim de sonra insanları rahata çıkarayım. Eğer yedi bin millet bana ram olursa ben de dünyaya rahat veririm.¹²¹

Dünyayı ele geçirmek isteyen Timuçin, bu noktada dünyanın geri kalanıyla bir çatışma içerisine girmiş olur. Cebe ile Timur Melik'in çatışması daha bireysel kalırken, Timuçin'in çatışması daha genel ve belirleyicidir. Romanın tümüne egemen olan göçebe ve şehirli çatışmasını açıklar niteliktedir. Can Bek bu genel çatışma içinde, elbette, göçebelerden yana tavır alır. “Şimdiye kadar şehirlilerin, kasabalıların göçebelere ettikleri fenalıkların öcünü çıkaracak ancak Timuçin Han'dır.”¹²² Timuçin'in Can Bek'e gizli bir görev vermesi ve onu Buhara'ya göndermesi ile birinci olay halkası ikincisine bağlanır.

İkinci halka, kendi içerisinde üç olay dizisinden meydana gelir. Bunların ilki Can Bek ile Niyaz (Şeyh'ül-Cebel)'in tanışmasıdır. Timuçin'in emri üzerine Türkistan'a giden Can Bek, onu misafir etmek isteyen Niyaz ile tanışır. Bu tanışma, Can Bek'in egemen olduğu olay örgüsünü, içine Reymonda, Marguz ve Ayşe'yi alacak şekilde genişletir. Bu halkada, Niyaz'ın, Can Bek'in başta sandığı gibi bir bey değil de o dönemin en tehlikeli kişilerinden olan Şeyh'ül-Cebel olduğu anlaşılır. Şeyh'ül-Cebel'in o dönemde, Türkistan, Moğolistan ve Mâverâünnehir bölgelerindeki üstünlüğü bu halkada vurgulanırken, diğer halkada çözüme kavuşur. Can Bek Niyaz'ın yönlendirmesiyle Marguz, Reymonda ve Ayşe'yi kurtarmak için Semerkant'a gittiğinde, bu halkanın ikinci önemli olay dizisi oluşmaya başlar. Can Bek, Türkân Hatun ile tanışır. Can Bek'in Marguz, Reymonda ve Ayşe'yi kurtarması ve Türkân Hatun'dan kaçmasıyla biten bu olay dizisi, Mâverâünnehir bölgesi ve Harezm Devleti'nin dönem içindeki özelliklerini öne çıkarması itibarıyla önemlidir. Çünkü Harezm Devleti, birinci kısımda belirtilen göçebe ve şehirli çatışmasının bir ayağını teşkil eder. Moğollar göçebeleri Harezm Devleti ise, şehirlileri, yani

¹²⁰Cahun, **Gök Bayrak**,(1998), 48.

¹²¹ **age**, 48.

¹²² **age**, 189.

yozlaşmış bir kültürü temsil etmektedir. Bu halkadaki ikinci olay dizisi Timur Melik'in Can Bek ile yeniden buluşması ile başlar. Semerkant'taki bu bir araya geliş, Buhara'da Timur Melik'in Can Bek'in Türkân Sultan'dan kaçmasına yardım etmesiyle devam eder. Bu olay dizisinde Türkân Hatun ile Timur Melik arasındaki çatışma ön plana çıkar. Sultan Tekeş'in eşi olan Türkân Hatun, Harezmi Devleti'ne bağlı bir vali olan Timur Melik'in ölmesini ister. Aynı olay dizisindeki diğer kritik nokta bir çatışma değil aşktır. Timur Melik, Can Bek'in Türkân Hatun'dan kurtardığı Reymonda'yı daha önceden tanır ve ona âşıktır. Bu aşk Can Bek'in bir dikkati olarak sunulur. Türkân Hatun ve Timur Melik çatışması bir sonraki olay halkasında devam edecek kadar derinleşmemesine rağmen, Timur Melik'in Reymonda'ya olan aşkı, tek taraflı da olsa, son halkada da devam eder. Reymonda'nın Can Bek'e olan aşkı, yine bu halkada cereyan eder. Can Bek'i Reymonda'yı Suriye'ye götürmesiyle başlayan bu aşk, olay halkasının sonuna doğru Reymonda'nın Can Bek'ten onunla birlikte kalmasını istemesiyle açığa çıkar. Bununla ilgili çatışma ise Can Bek'in ruhunda meydana gelir. Can Bek aşkı ile vatani arasında kalır. Bir Moğol askeri olarak Timuçin'e ve Moğollar'a duyduğu görev bilinciyle Reymonda'yı reddeder. Bu olay dizisi üçüncü halkada, aradan çok uzun bir zaman geçtikten sonra zirve noktasına ulaşır. Bu halkada, Can Bek'in ilk halkada başlayan kimlik çatışmasının devam ettiğini görülür. Can Bek kendini bazen Türk bezen Moğol olarak niteler.

Üçüncü halka, kendi içinde üç olay dizisinden meydana gelir. İlk olay dizisi, Can Bek'in Moğolistan'a döndüğünde Moğolları teşkilatlanmış bir devlet olarak bulması ile başlayıp yeniden orduya katılması ve ardı arkası kesilmeyen savaşlarda bulunmasıyla oluşur. Moğolların o dönemde çok büyük bir coğrafyanın hâkimi olmaları, Harezmi Devleti'ni mağlup etmeleri, Avrupa'ya kadar genişleyen bir imparatorluğu oluşturmalarıyla ilk olay halkasında başlayan ve ikinci halkada Can Bek tarafından çokça dile getirilen göçebe ve şehirli çatışması göçebelerin lehine sonuçlanır.

“Ben dilerim ki biz çobanların adı ortalığa yayılınca dünyada ne kadar can varsa titresinler. Hanlar, reisler kendilerini benliğe, fenalığa kaptırmışlardır. Tanrı beni bunların başına salıvere ki uslansınlar! Alınan can ve başka yüce hanların adları yeryüzünden kalkacak ama bizim adımız söylenecek; herkes bunları unutacak, fakat biz unutulmayacağız! Biz yeryüzünde ne kadar Tanrı kulu varsa hepsini bir yere toplayacağız.”¹²³

Kendisini yozlaşmış, ahlakını kaybetmiş şehirlielerin başına gönderilen bir Tanrı cezası olarak gören Timuçin, ömrünü savaşlarda geçirir ve bir sefer sırasında ölür.

¹²³ age, 50.

Öldükten sonra bile varisleri sayesinde imparatorluğu genişlemeye devam eder. İkinci olay dizisi, Can Bek'in Cebe ile birlikte Timuçin'in torunu Batu Han'ın ordusuna girmeleri ile başlar, Can Bek'in bir görev dolayısıyla Suriye bölgesine gitmesiyle devam eder. İkinci halkada başlayan Can Bek ile Reymonda aşkı, bu olay dizisiyle zirveye çıkar ve Reymonda Can Bek ile birlikte Moğolistan'a gitmeye karar verdikten sonra çözülmeye başlar. Reymonda yolda hasta olduğundan ancak Semerkant'a kadar gidebilirler. Semerkant'ta ölmek üzere olan Reymonda, Can Bek ile evlenmek ister ve nikâhın ardından ölür. Üçüncü halkanın son olay dizisi Timur Melik etrafında cereyan eder. Moğollar, valisi olduğu Hoçend'i almaya geldiklerinde Timur Melik ile yeniden karşılaşan Can Bek, bundan sonra onu Celaleddin Harzemşah ile son muharebesinde görür. Burada Timur Melik'in yaşlanmış olduğunu ama Reymonda'yı hala sevdiğini anlar. Muharebeyi kaybeden Timur Melik'in dünyadan kendini çekmesiyle devam eden bu dizi, onun Semerkant'a Reymonda'nın cenazesine gelmesiyle sona yaklaşır. Bu olay dizisinde Timur Melik'in Reymonda'ya olan karşılıksız aşkı nihayet bulmuş olur. Fakat en önemlisi, Cebe ile Timur Melik'in birinci halkada başlayan ve ikinci halkada devam eden çatışmaları bu halkada çözülür. Timur Melik'in Semerkant'ta bulunduğu gün, Cebe de şehre gelir. Timur Melik Cebe ile yüzleşir. Moğollara olan nefretini en şiddetli biçimde gösteren Timur Melik'in ölümü ise Cebe'nin elinden değil, onun at oğlanından olur. Sinirinden Gök bayrağı ayaklarının altına aldığı için sırtından bir okla öldürülür. Timur Melik ve Cebe çatışması bireysel anlamda Timur Melik'in mağlubiyetiyle geniş anlamında ise göçebelerin galibiyetiyle sona ermiş olur. Can Bek'in tüm romana hâkim olan kimlik çatışması da bu halkada sonuçlanır. Çünkü Moğol İmparatorluğu artık Türkleri de içine almış ve özellikle Uygurlara devlet içinde önemli görevler verilmiştir. Nitekim roman, Can Bek'in Karakurum'da Gayuk Han'ın sarayında yaşamaya başlamasıyla son bulur.

Romanın iskeletini Can Bek ve onun hayat hikâyesi oluştursa da Moğollar'ın Dünya'ya yayılışı ve Reymonda ile Timur Melik romanda çok önemli konumdadır. Romanın sonunda yer alan Can Bek'in son sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

“İşte, dünyada en özge kahramanların yücesi olan Timur Melik böyle öldü. Rahmetullahialeh..

Timur Melik yumuşak söylerdi, fakat pek vuruşurdu.

Bana gelince: Bunca dünya kavgalarında bulunmuş, bunca kahramanlar içinde yaşamış, bunca acılar çekmiş olan Can Bek, artık kocamıştım.

İhtiyarlığımı Karakurum'da, hanımızın sarayında geçiririm.. Benim sadık at oğlanlarım da beni bırakmamışlardır. Hanımız bunlara buyrultu verdi, hepsini tarhan yaptı. Yalnız kaldığımız vakit birbirimize, gördüklerimizi anlatırız. Gün geçmez ki Karagözlü Begüm'ün, Timur Melik'in adları, sanları dilimizden düşsün.¹²⁴

4.2.3.4. Kişiler

Romanda hayat hikâyesi anlatılan Can Bek, hem romanın başkarakteri hem anlatıcısıdır. Can Bek'in Moğollar ile kesişen hayat hikâyesi, Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşunu ve gelişimini de ön plana alması bakımından önem taşır. Romanda yer alan diğer kişilerse Can Bek'e olan yakınlıkları derecesinde önem kazanırlar. Zamandaki genişlemelerle birlikte yaklaşık elli sekiz senelik bir zaman dilimini ve Uzak Asya'dan Avrupa'ya kadar çok geniş bir coğrafyayı anlatan romanın şahıs kadrosu elbette çok geniştir. Fakat bu bölümde olay örgüsü içinde kritik öneme sahip olan kişiler üzerinde durulacaktır.

Can Bek, on beş yaşındayken bir Moğol kabilesi olan Tekrinler'e esir düşer. Bu vasıtayla Cengiz Han'ın en yakınlarından olan Gökçe'ye takdim edilir. Can Bek on sekiz yaşına kadar Gökçe'nin mağarasında onunla birlikte yaşar. On sekizine geldiğinde yavaş yavaş teşekkül etmeye başlayan Moğol ordusuna katılır. Cengiz Han'ın en önemli komutanlarından olan Cebe'nin isteği üzerine, onun bayraktarı olarak görev yapmaya başlar. Aslen Bayan Avul isimli bir Uygur kabilesinden olan Can Bek, romanın idealize edilmiş karakterlerinden biridir. Romanda cesareti ve mertliğiyle öne çıkar. Çok iyi silah kullanıp ata biner. Bunların yanında Türkçe, Moğolca ve Fransızca konuşur. Babası Öktülmüş ve annesi Nigâr'ın romanda sadece isimleri geçer. Kız kardeşi Ayşe dışında aile üyelerinden kimse romanda önemli bir yere sahip değildir. Can Bek'in bir diğer özelliği ise, Müslüman olmasıdır. Bu durum, Moğol İmparatorluğu'nun milli çeşitliliğin yanı sıra dini çeşitliliği de barındırdığını gösteren önemli bir noktadır. Çünkü Can Bek'in en yakın arkadaşları olan Alak Şaman, Marguz ise Hristiyan'dır. Can Bek'in romanda idealize edilmiş kişiliği ismi ile de örtüşmektedir. Çünkü Can Bek¹²⁵, özü pek, güçlü kişilikli kimse demektir. Romanda da bu karakterin güçlü olduğu ve samimiyete verdiği önem ön plana çıkarılır.

Can Bek'in romanda öne çıkan bir diğer özelliği vatansever ve görevine sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Örneğin, Tampil beylerinin Can Bek'e teklif ettikleri Türkopol

¹²⁴ age, 376.

¹²⁵ Can Bek (Farsça+Türkçe): Özü pek, güçlü kişilikli kimse. ("Kişi Adları Sözlüğü", TDK, tdk.gov.tr [03.06.2017])

reisliği görevini, bunun getireceği güç ve zenginliği reddeder. Reymonda'nın ona aşkını itiraf etmesi ve onunla birlikte kalıp topraklarını yönetmesini istemesini de Moğol ordusundaki görevi nedeniyle reddeder. Bunlar Can Bek'in ne güce ne zenginliğe ne de aşka tamah ettiğini gösterir. Can Bek'in Alak ve Marguz ile olan ilişkisi ise, onun ne kadar arkadaşlarına bağlı, sadık biri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte Timur Melik'in Can Bek'in hayatını kurtarması Can Bek'in ona ömrü boyunca borçlu hissetmesine ve ona hayranlık duymasına neden olur. Romanın anlatıcısı olan Can Bek'in, birçok mekânı, insanların kıyafetlerini en ince detayına kadar anlatmasına rağmen kendisinin nasıl görüldüğü meçhuldür. Yalnız Moğolistan'a dönüşüne kadar Can Bek'in uzun sakallı ve saçlı olduğu bilinir. Aslında bu genel göçebe Türk tipidir. Can Bek'in sakalları seyrek, teni yanıktır. Romanda zaman zaman kendi gibilerle diğerlerini karşılaştırırken bu bilgiler ortaya çıkar.

Can Bek ile ilintili diğer önemli karakter bir Fransız olan Reymonda'dır. Romanda ilk olarak Şeyh'ül-Cebel Niyaz'ın evinde görülen Reymonda, Can Bek ile tanışana kadar Karagözlü Begüm¹²⁶ olarak anılır. Hakikatte ise İkinci Haçlı Seferlerine katılmış, Antakya'yı yönetmiş olan meşhur Şatıyon ailesinden Montreal Beyi Reno dö Şatıyon'un kızıdır.¹²⁷ Hıttin Savaşı'ndan sonra Montreal'in düşmesi ve babasının ölümüyle birlikte Reymonda, Selahattin Eyyûbî'nin esiri olur. Selahattin onu Bağdat halifesine gönderdikten sonra, halifenin adamı Şeyh Mecdettin aracılığıyla Şeyh'ül-Cebel ile müttefik olan Türkân Hatun'a esir olan Reymonda, Can Bek tarafından ilk kez Niyaz'ın evinde görülür. Can Bek'in anlatımıyla Reymonda romanda, "On altı çağlarında melekler gibi şirin, çiçekler gibi ince, kuşlar gibi yosma bir kız"¹²⁸ olarak çizilir. Görünüşünden onun soylu bir kadın olduğunu anlayan Can Bek onu Karagözlü Begüm¹²⁹ diye anar. Buhara'da Can Bek ve yoldaşları Reymonda'yı kurtarınca, Reymonda'nın asıl kimliği gün yüzüne çıkar. Can Bek Reymonda ile tanıştığında onu şu şekilde anlatır.

"Karagözlü Begüm'ün yüzünde nikap yoktu. Elbisesi, gök ipekli kumaştan olduğu gibi başına da gül renkli sarı çiçekli bir çevre geçirmişti. Karagözlü Begüm'ün üzerinde mücevher, süs

¹²⁶ Karagözlü Begüm, Türkmenler arasında bilinen kahraman bir kıza göndermedir.

¹²⁷ Reno Şatıyon tarihi gerçekliği olan bir şahıs ise de, Reymonda isimli bir kızı yoktur.

¹²⁸ Cahun, **Gök Bayrak**, (1330), 131.

¹²⁹ Begüm, kelime anlamı olarak; hanım, hanımefendi demektir. Ayrıca Hindistan'da prenseslere verilen bir unvan olarak bilinir.

yoktu. Fakat atının üstünde kibarcasına duruyordu ve beline de ensiz, uzun bir kama takmıştı.”¹³⁰

Reymonda’nın Can Bek’ten çok önce Timur Melik ile tanıştığı da anlaşılır. Hatta Timur Melik Reymonda’ya âşık olmuştur. Fakat Reymonda’nın romandaki ehemmiyeti Can Bek’in âşık olduğu kadın olmasıdır. Bu aşk ilişkisinde, Can Bek’in görevine bağlılığı dolayısıyla Reymonda daha yönlendirici görünür. Reymonda, Alman kökenli bir sözcük olan Raymond’un dişilidir. Yol gösterici, bilge anlamına gelen bu isim, romanın sonunda Reymonda’nın büründüğü kişilikle uyum gösterir. Çünkü romanın son bölümü Reymonda’ya ithafen “Merhametli Hanım” adını taşır. Bu bölümde Can Bek Reymonda’nın yanından ayrıldıktan sonra o, bütün servetini yoksullara dağıtmış ve oldukça basit bir hayat süren ve halk tarafından saygı duyulan yaşlı bir kadın haline gelmiştir. Can Bek’in Reymonda’ya olan aşkı bir hayranlık boyutunda kalırken Reymonda, Can Bek ile yeniden karşılaştıklarında onunla birlikte Moğolistan’a gitmek ister. Yolda hastalanan Reymonda’nın Semerkant’ta ölmeden önce istediği son şey Can Bek ile evlenmek olmuştur. Timur Melik’in Reymonda’ya olan aşkı ise hiçbir zaman neticelenmez. Fakat Reymonda ve Timur Melik bir gün arayla aynı şehirde vefat ederler. Bu durum yazarın Timur Melik ve Reymonda ilişkisini sonlandırış biçimi olabilir.

Romana hâkim olan bir diğer önemli karakter Timur Melik’tir. Müslüman bir Türkmen olan Timur Melik’in Türkistan’da birçok toprağı ve Hoçent’te bir malikânesi olduğundan o bölgeye hâkim olan Gur Han’ın buyruğundadır. Fakat Gur Han’ın isteğı üzerine, Harezmi Sultanı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışır. Sultan Tekeş’in torunu olan Celalettin ile yakın dost oldukları belirtilir. Timur Melik tarihi gerçekliği olan karakterlerdendir. Romandaki karakteriyle tarihi karakteri arasında uyum olduğu söylenebilir. İlk kez Karakorum şehrinin civarında Can Bek’in hayatını kurtardığında görülen Timur, romanın en kritik noktalarında olay örgüsüne dâhil olur. Can Bek’in hayatını kurtaran Timur, romanın idealize edilen kişilerindendir. Cesur, asil, çok zeki ve mert bir karakter olarak çizilen Timur, çok iyi bir savaşçı ve yöneticidir. Bu yüceltilişin sebebi, Cüveynî’nin *Tarih-i Cihân-gûşâ* isimli eserinde Timur Melik’ten övgüyle bahsetmesi ve romanın yazarı Léon Cahun’ün eserini yazarken faydalandığı kaynaklardan birisinin bu eser olması olabilir. Romandaki en büyük düşmanı olan Cebe tarafından bile takdir edilen ve saygı duyulan biridir. Timur Melik Şeyh’ül-Cebel’in de öldürtmek istediğı devlet adamlarından olmuştur.

¹³⁰ age, 209.

Üç önemli karakter ile olan çatışması ve Can Bek ile olan dostluğu Timur Melik'in romanda çok önemli bir konuma yerleşmesini sağlar. Reymonda ile tanıştıktan sonra ölene kadar ona âşık kalan Timur, görevleri dolayısıyla hiçbir zaman bunu açığa vurmamıştır. Can Bek Timur Melik'i ilk gördüğünde şöyle tasvir eder.

“Ne de güzel, ne de gösterişli babayığitti. Kılıcı Ali'nin Zülfikar'ı gibi şimşekler çakıyor, yüzü Yusuf-ı Kenan gibi parlıyordu. Altındaki at da İskender'in atı (Rahşi) gibi şahlanıyordu. Beni böyle ölümden çekip kurtaran bu yiğit, balık pulu gibi birbirleri üzerlerine bindirilmiş ve zırh parçalarından yapılmış bir gömlek giyinmiş ve ellerine çelik zihgir takmıştı. Altından üç yumrulu kalkanını ise eğrinin kaşına asmıştı. Yiğidin giyiminde, kuşamında en ziyade gözüme çarpan şey, yeşil kadifeden kenarları sırmalı kalçınları oldu.”¹³¹

Can Bek'in en yakın arkadaşlarından biri olan Alak, Arolat beylerinden biri olan Baysungar'ın oğludur. Can Bek, Gökçe ile birlikte yaşadığı dönemde Alak ile tanışmış, arkadaş olmuştur. Romanın ilk bölümlerinde Alak'ın ailesinden ve çevresinden bahsedilse de ilerleyen bölümlerde buna gerek görülmez. Can Bek'in Moğolistan'dan uzak kaldığı dönemde Alak orduda çok ilerler, “noyan”¹³² olur. Ordunun en önemli bölümünü idare eder. Can Bek, Alak ve Marguz birbirlerine hiç silah çekmeyeceklerine dair bir de yemin etmişlerdir. Bunun yanında, Can Bek Moğolistan'a dönüp yeniden orduya girdikten sonra, Alak'ın kız kardeşi Çağan'ı Müslüman yapmış ve onunla evlenmiştir. Fakat bu konunun üzerinde çok durulmaz ve Çağan'dan bir daha bahsedilmez. Macaristan'da bir savaş meydanında ölen Alak'ın fiziki ve ruhsal özellikleri üzerinde durulmaz.

Can Bek'in diğer yakın arkadaşı ise Alak'tan daha sonra tanıştığı Kerait kabilesinden olan Marguz'dur. Marguz Can Bek'in hayatını kurtardığı için silah arkadaşı olurlar. Marguz'un babası Zabe, Kerait Hanı Tuğrul'un oğlu Sengün'ün baş ağasıdır. Keraitler Nasturi Hristiyan'dırlar. Fakat Marguz, Can Bek'in kız kardeşi Ayşe ile tanıştıktan sonra Müslüman olur; Can Bek'ten izin alıp Ayşe ile evlenir. Marguz'un Müslüman olma nedeni kesin olarak belirtilmese de Ayşe ile evlenmek için olmadığına Can Bek ikna olur. Müslüman olduktan sonra Sıtkı ismini alan Marguz, Moğolistan'a döndüklerinde Moğol ordusuna katılır ve önemli yerlere gelir. Can Bek Marguz'u romanın sadece bir yerinde tasvir eder. “Bu atlının zırhı yoktu. Üzerinde yalnız pamuklu bir hırka ve başında ise tilki postundan bir kalpak vardı. Fakat, uzun bir kılıç atının karnını dövdüğü gibi belinde de bir sadak şakırdıyordu.”¹³³

¹³¹ age, 83.

¹³² Noyan (Moğolca): 1. Başkomutan. 2. Bey. TDK tdk.gov.tr [03.06.2017]

¹³³ age, 207.

Romanın en önemli kişilerinden olan Timuçin'in Moğol İmparatorluğu'nu kuruşu ve genişletmesi romanın önemli bir kısmını meydana getirir. Tarihi gerçekliği olan kişilerden en önemlisi olan Timuçin'in romandaki karakteri ismiyle de uyum gösterir. Timuçin, katı, sağlam demir anlamına gelir. Timuçin, çocukluğundan itibaren birçok felaketle karşılaşmasına rağmen eğilip bükülmeden hayata devam eder ve dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurar. Timuçin tarihte kanlı, acımasız bir imparator olarak anlatılsa da romanda sadece bu yönü üzerinde durulmaz. Tam tersine onun daha insani ve hoş yanları öne çıkarılır. Timuçin, mert, yiğit, akıllı, mütevazı ve çok iyi bir savaşçı olarak anlatılır. 591 senesinde Timuçin'in kırk yaşlarında olduğu ve 632 senesinde de öldüğü bildirilir. Can Bek romanda Timuçin'i birkaç kez yakından görür. İlk görüşünde onun kim olduğunu bile bilmez. Bu durumlar haricinde Timuçin ile ilgili bilgilerden sadece bahsedilir. Timuçin'in "Cengiz" unvanı romanda hemen hemen hiç kullanılmaz. Can Bek Timuçin'i ilk gördüğünde, onun kim olduğunu bilmediği halde ondan çok etkilenir. Zaten romanın birçok yerinde Timuçin ile ilgili önseziler ortaya konur. Timuçin, Can Bek'in yanına geldiğinde ona ok atmayı öğretir. Can Bek'in Timuçin ile ilgili ilk izlenimleri şöyledir.

"Gelişini hiç duymadığım bu adam, benekli bir ata binmiş ve kaba saba meşinden bir urba giyinmiş idi. Başına siyah tilki tüyünden bir kalpak geçirmiş ve beline gümüş çivili bir kemer kuşanmıştı. Yayını, okunu omzuna asmış ve kemerine de kısa ve enli ağızlı bir kılıç sallandırmıştı. Bu kılıcın başı gümüş kakmalı boynuzdan yapılmıştı. (...) Fakat bu gördüğüm yüzden insan korkuyordu. Rengi gayet beyaz, burnu uzun olan bu yabancı, bıyıklarını yukarıya doğru kaldırmıştı. Fakat bütün kıyafetinde en ziyade göze çarpan yeri, alnı ve gözleri idi. Ben böyle geniş alın, böyle keskin bakış görmedim. Mutlak aslanların, kaplanların da bakışları, gözleri de böyle olmalıdır. Zira bir kere gözünü değdi mi, insan yüreğine ok saplanıyormuş sanırdı. Bununla beraber bu adamın gidişinde bakışından bir mertlik, bir bahadırılık vardı."¹³⁴

Hasan Sabbah'ın takipçilerinden olan şeylere de Şeyh'ül Cebel denir. Romanda yer alan Niyaz da Hasan Sabbah'tan sonra onun işini sürdüren bir Şeyh'ül Cebel'dir. Romanda sıradan bir çiftlik sahibi olarak Can Bek ile tanışan Niyaz, onu anlaşmaları olduğu Türkân Hatun'a gönderebilmek için Reymonda, Marguz ve Ayşe'den bahsedip onların esir olduklarını söyler. Böylece Can Bek Semerkant'a gider. Şeyh'ül-Cebel Timur Melik'i, Cebe'yi ve o dönemde öne çıkmış birçok komutan ve hükümdarı da öldürtmeye çalışır. Romanın sonlarına doğru Şeyh'ül-Cebel'in sonunun Cebe tarafından getirildiği belirtilir. Timur Melik Can Bek'e Şeyh'ül-Cebel'i anlatırken şunları söyler.

¹³⁴ age, 35.

“Bundan yüz elli sene evvel Hasan namında biri bir çığır açtı. Kim bu çığıra girerse canını da iblise tapşırır. Çünkü Hasan ile yanına aldığı yüreksizler her memlekette çıkan, yavuz, mert kişileri habersizce, kaltabanca öldürmeğe ant içmişlerdir. (...) Bu adamlara “Hasaniler” denir ki şeyhlerinin sözünü körü körüne dinlerler, birçok adamları yok ederler. Bu Hasan Horasan’daki “Alamut” Dağı tepesinde kendisine öyle sağlam bir kale yaptırmıştır ki dünyanın duvarları bir araya toplansa o kalenin taşlarını sökemezler. Hasan Suriye diyarlarında ve başka yerlerde nice böyle kaleler yaptırarak kanlı adamlarını oraya yerleştirdi, geberdi gitti. O öleliden beri adamları ve o çığıra giden canavarlar onun kanlı yolundan yürürler. Araplar bunlara “Şeyh’ül-Cebel” “Dağ Ağaları” derler. Bu adamların birkaçı bilinir, görünürse de başbuğlarını tanıyan yoktur.”¹³⁵

Can Bek’e yakınlığı itibariyle önem arz eden bir başka karakter ise Cebe’dir. Cebe de tarihi gerçekliği olan kişilerden olup, Timuçin’in gözde komutanlarından. Besed kabilesinin reisi Cebe zamanla Moğol ordusunda yükselir, noyan olur. Romanda “Kurt Cebe” olarak geçer. Can Bek’i bayraktar olarak yanına alan Cebe, çok iyi bir asker olmasının yanında çok şakacı ve neşeli bir kişidir. Kendisini “Şakrak Cebe” olarak tanıtır. Tarihte de Cebe’nin bu özelliğinden bahsedilmiştir. Moğol ordusundan Can Bek’e en yakın iki kişiden biri olan Cebe, göçebe kültürün de en önemli temsilcisidir. Timur Melik ile olan ezeli çatışmaları ancak romanın nihayetinde, Timur Melik’in Cebe’nin at oğlanlarından biri tarafından öldürülmesiyle son bulur. Fakat Cebe Timur Melik’i alt etmek isterken ona saygı da duyan bir kişidir. Esasen bu özellik Moğolları temsil eden Cebe ve Timuçin’de özellikle belirgindir. Timuçin de düşmanına saygı duyar, onun iyi yönlerini takdir eder. Çünkü Moğollar cesareti ve yiğitliği yücelten kimselerdir. Timuçin’in basit yaşam tarzı Cebe’de de görülür. Hatta Can Bek ile Alak Cebe’yi ilk kez gördüklerinde onun Besed kabilesinin hizmetçisi olduğunu düşünürler.

“Halinden kabilenin sergerdesi olduğu anlaşılan bu genç yiğit, yeleşi ve kuyruğu ak, cins bir ata binmiş idi. Bu sergerde meşinden urba giymiş, başına kurt büstünden bir kalpak geçirmişti. Silah pusat olarak yanında yalnız bir ok, bir de kılıç vardı. Elinde gök bayraklı bir mızrak görünüyordu. Delikanlının ardında yalnız sekiz atlı vardı. Bunların hepsi cins atlara binmiş güzel silahlar takınmış iseler de kıyafetleri fakircene idi.”¹³⁶

Kişi kadrosunun bir diğer önemli kişisi Gökçe’dir. Romanın ilk bölümünde etkinliği olsa da Moğollar ile Can Bek’in etkileşimine zemin hazırlayan bir karakter olması nedeniyle önemlidir. Gökçe de tarihi gerçekliği olan kişilerdendir. Romanda Timuçin’in yakın bir dostu olarak işlenen karakter, onun dünyayı ele geçirme hayalinin de ortağıdır. Hatta Can Bek de bu hayallere Gökçe’nin mağarasındayken kulak misafiri olmuştur. Timuçin ile Gökçe arasında geçen aşağıdaki diyalog, Moğol İmparatorluğu’nun kuruluşunun sebeplerini ve Timuçin’in gelecek planlarını göstermesi bakımından önem arz eder.

¹³⁵ age, 150.

¹³⁶ age, 29-30.

“Gökçe karşısındakine diyordu ki:

-Demek ki bahadır Timuçin, dediklerini, düşündüklerini yapacaksın ha, vakit geldi mi dersin?

-Vakit geldiğini bilmem ama, artık gücüm kuvvetim yetiştiriyor. İçimden çıkan bir ses bana ‘Vakit geldi, ne duruyorsun?’ diyor.

-Düşün. Düşün ki bu girişeceğin işte can taşıyan Tanrı kuluna hiç acımaçlık göstermeyeceksin, kendini kavgaya saldıgın günden itibaren artık rahattan ayrılacaksın. Sen kim bilir, ne öz kabilene, ne başkalarına nefes aldıracaksın, böyle güçlüklü işe girişeceğine yalnız Taycigutları tepelense de bayrağın ardından gelenleri biraz rahat ettirsen daha kâr etmiş olmaz mısın? Bütün gününü kavgalar içinde, kanlar içinde geçireceğine kabileni doğru yola götürecek usuller göstersen olmaz mı? Böyle yaparsan sen ve kabilen kaygısız, dertsiz olarak Tanrı’nın size verdiği yerlerde yaşarsınız.

Timuçin sesini birdenbire yükselterek:

-Bunları söyleyen sen misin Gökçe? Benim yüreğimde bu alevi uyandıran sen değil misin? Eğer iş yalnız rahatta kalsaydı, ben çoktan o rahata ererdim bilirsin ya! Ben bu mağarada düşmanla çevrildiğim sırada kendimi esir ettirseydim, şimdi çoktan bir köşede rahatça yaşıyordum. Çünkü Taycigutlar yalnız benim onlarla kavga etmeyeceğime söz vermemden başka bir şey istemiyorlardı. Ben zincirleri kırıp böyle senelerce dağlarda, bayırlarda gezinmezdim, yalnız ben han olayım diye kardeşim Bekter’in kanına girip anamdan lanet almazdım. Anamın lafı hiç yüreğimden çıkmaz: ‘Eğer adam öldürmek istiyorsanız beni öldürün de Bekter’e el uzatmayın’ diyordu. Kardeşimin kanlar içinde uzandığını görünce anam ağladı, ve en sonra bana dedi ki: ‘Timuçin sen bir kurt, bir atmacadan daha kanlısın! Dilerim Tanrı’dan ki sen de böyle acılara düşesin’ anlıyor musun? Ben çok şeyler gördüm, acıyı, tatlıyı da duydum! Ben öyle kötü bir yerde büzülüp kalamam. Gökçe ben dünyaları alt etmek isterim! Ben isterim ki dağlar, yerler benim bayrağım önünde titresin.

-Demek ki kabilenin rahatını, istediklerine kurban edeceksin? Sen hiç rahat tatmayacak mısın?

Ben Tanrı başına ant içmişim ki bütün dünyada hanlık eden on iki reisi alt edeyim de sonra insanları rahata çıkarayım. Eğer yedi bin millet bana râm olursa ben de dünyaya rahat veririm.

Gökçe yine sözüne devam etti:

-Dünya büyük. Bizim milletimiz ise pek küçüktür. Senin; dünyada alt edeceğin milletler kadar adamın var mı? Sen yalnız bir avuç kaba saba çobanların reisisin. Ben işittim ki güneşin battığı çevrelerde Roma derler bir yurt var, buranın hanı yüz kere yüz binlerce asker çıkarırmış! Altın Kağan (Çin imparatoru) yedi yüz kabile üzerine hanlık eyler. Hint, Sartagol hanlarının kavga için yirmi bin filleri vardır. Ey Timuçin! Sen bunları tepelemeğe çıkmışsın ama bunlar senin daha adımı bile işitmemişlerdir.

Timuçin yine bağırdı:

-Özüm hakkı için derim ki bu senin dediğin hanlar, tez vakitte adımı işiteceklerdir. Hem de öyle bir işitiş işiteceklerdir ki kulakları çınlayacaktır. Ben dilerim ki biz çobanların adı ortalığa yayılınca dünyada ne kadar can taşıyan varsa titresinler. Hanlar, reisler kendilerini benliğe, fenalığa kaptırmışlardır. Tanrı beni bunların başına salıvere ki uslansınlar! Alınan can ve başka yüce hanların adları yeryüzünden kalkacak ama bizim adımız söylenecek; herkes bunları unutacak, fakat biz unutulmayacağız! Biz yeryüzünde ne kadar Tanrı kulu varsa hepsini bir yere toplayacağız.

Bu sözler üzerine Gökçe Timuçin’in kolları arasına atılarak:

-Borcigene Reis! İşte ben seni böyle görmek isterim. Ben seni denemek için böyle söyledim. Seni sözünde durur görünce o kadar sevindim ki...

Haydi Timuçin, sözünden dönmez Timuçin, sür atını koca Cengiz Han! Ben sana bundan sonra bu adı koştum!

Dünyayı bayraklarımıza alt et. Haydi yürü! Yolun geniş, uğurun açık olsun!..

Timuçin sözlerine nihayet vererek dedi ki:

-Yarın dağa çıkıp kabileleri yola koşacağım. Ey Gökçe! Bu kere pek kanlı bir yolculuk edeceğiz....

Biraz ilerimde sözleşen adamlar, birbirlerinin ellerini sıktıktan sonra Timuçin atına bindi ve uzaklaştı.”¹³⁷

Moğollar Gökçe’yi ilahi bir varlık, bir büyücü olarak görüp ondan çekinirler. “Sen de bilirsin ki Gökçe adam değil, o; hava, su gibi bir şey...”¹³⁸ Fakat Müslüman olan Can Bek, Gökçe’nin normal bir insan olduğunun bilincindedir.

Can Bek’in at oğlanları olan Susur ve Kotak hemen hemen romanın tümünde Can Bek’in en yakınında bulunurlar. Susur, çok az konuşan, bir soru sorulduğunda tek kelimeyle cevap veren; Kotak, sessizce gülen, bir soru sorulursa “ağzını kulaklarına kadar” açıp, çizmelerinin ucuna bakan biridir. Susur ve Kotak romanda Can Bek’e olan sadakatleriyle öne çıkarlar. Aynı zamanda romanın komik unsurlarından olan bu tipler, Moğolcadan başka dil konuşamaz, yabancı olduğu yerlerdeki şaşkınlıkları ve umursamazlıklarıyla öne çıkarlar. Can Bek’e çok yakın da olsalar romanda derinlemesine incelenmezler. Tek yönlü oluşlarıyla daha çok birer tiptirler.

Türkân Hatun, Harezm Sultanı Cengâver Alaettin Tekeş’in haremidir. Devlet işleriyle çok ilgilenen Türkân Hatun, Sultan’ın aleyhinde gizli ittifaklar içindedir. Şeyh’ül-Cebel ile anlaşılan Hatun, Sultan’ı öldürtüp onu yerine Muhammed (Kutbettin)’i tahta geçirmek ister. Türkân Hatun, Timur Melik’ten de nefret eder ve onu öldürtmek ister. Çünkü Muhammed’in küçük oğlu Celaleddin’e çok sözü geçen Timur Melik’ten korkar. Can Bek, Ulu Hatun’u ilk kez Semerkant’ta, Ulu Cami’de görür. Ulu Hatun, romanda farklı isimlerle anılır. Önce “Turhan Hatun”, ardından uzun bir süre Ulu Hatun olarak bahsedilir. Fakat daha sonra Türkân Hatun olarak geçer. Turhan ve Türkân isimlerinden yalnızca biri doğru olmalıdır. Bu durum bir hata olsa gerektir. Romanın orijinalinde Ulu Hatun “Türkân” ismiyle geçer. Tarihi gerçekliği olan bu karakter “Türkân Hatun” olarak bilinir.

“Şurasını da bil ki Hanımız “Sultan Tekeş Cengâver”in haremi “Turhan Hatun” uğurlu ayağını Semerkant’a basacak.”¹³⁹ (...) “Ulu Hatun bir düziye yanındaki yaverlerine emir veriyordu.”¹⁴⁰ (...) “Evvela şunu bil ki (Türkân Hatun) insan yüzlü bir iblistir.”¹⁴¹

Romanda bahsi geçen diğer kişilerden bazıları şunlardır: Niyaz’ın adamlarından olup Semerkant’ta ipekçilik yapan Hüseyin; o dönemde Harezm’in payitahtı olan Ürgenç’ten vaaz vermek için Semerkant’a gelen Şeyh Necmettin; Ulu Hatun’un en önemli gözdelelerinden Buharalı Şeyh Mecdettin; Can Bek’in kız kardeşi ve daha

¹³⁷ age, 47-52.

¹³⁸ age, 19.

¹³⁹ age, 157.

¹⁴⁰ age, 166.

¹⁴¹ age, 184.

sonra Marguz'un eşi olacak olan Ayşe; Harezmi Sultanı Alaettin (Cengâver) Tekeş; Timuçin'in en yakınlarından olan Nago Bayan oğlu (Yigit) Boğorcu; Semerkant'ta Timuçin için casusluk yapan Türkmen Mahmut Yalvaç.

Romanda yer alan en öncelikli kadın kişiler Harezmi Sultanı Alaettin Tekeş'in eşi Türkân Hatun, Reymonda dö Şatıyon ve Can Bek'in kız kardeşi Ayşe'dir. Bu kişilerin içinde en güçlü kadın karakter hem politik pozisyonu hem yaşı ve kişiliği itibarıyla Türkân Hatun'dur. Duygusal anlamda yetersiz olan bu karakter yaşlı olmasına rağmen çok güzel, fakat kendi hesapları uğruna hareket eden, kendi eşine ve torununa, dolayısıyla devlete ihanet etmekten çekinmeyen bir kadın olarak öne çıkar. Reymonda ise genç, güzel, zengin ve itibarlı bir Bey kızıdır. Romanda en ön plandaki kadın karakterdir. Türkân Hatun'dan farklı olarak Reymonda politik meselelerle değil; merhameti, Can Bek'e olan aşkı ve Timur Melik'in aşkının muhatabı olarak vurgulanır. Ayşe ise, romanın hem anlatıcısı hem başkarakter olan Can Bek'in kız kardeşi ve Marguz'un eşi olmasına rağmen; diğer kadınlara oranla çok silik kalmıştır. Hemen hemen hiçbir diyalogu yoktur. Sadece adından bahsedilen bir kişidir. Görünüşü, kişiliği gibi hususlara ise hiç değinilmez. Reymonda ve Ayşe, romanın büyük bir bölümünde aynı ortamlarda olsalar da Reymonda'nın yanında onun hiçbir önemi yok gibidir. Bunun nedeni romanın yazarı Léon Cahun'un kendi milletinden ve dininden bir kadın olarak çizdiği Reymonda'yı daha detaylı anlatabilecek durumda olması olabilir. Müslüman bir Uygur Türkü olan Ayşe ile ilgili yazarın ulaşabileceği malumat ise sınırlı olduğundan onunla ilgili detaylı bir kişilik oluşturamamış olması mümkündür.

4.2.3.5. Zaman

Romanda yaklaşık elli sekiz senelik geniş bir zaman dilimi söz konusudur. Ağır bir seyirde başlayan olaylar gittikçe artan bir tempoda gelişir ve bu tempo romanın sonuna kadar sürer. Olay örgüsü verilirken kronolojik zamana büyük ölçüde uyulur. Açıklama gereken bazı durumlarda ise bu zaman geriye doğru genişler. Yapılan geriye dönüşlerde ölçü anlatıcı-kahramanın "biyografik çizgisi" değil, dönemin karakteristik olaylarıdır. Örneğin, Timuçin'in 591 senesinden önceki yaşamı Can Bek'in arkadaşı Alak tarafından aktarılır. Ayrıca Can Bek'in bizzat şahit olmadığı Moğollar'ın devletleştirdiği zaman diliminde geçen olaylar, Etiyen isimli kahraman tarafından Can Bek'e, dolayısıyla okuyucuya aktarılır. Anlatıcıyla ilgili bir diğer

husus ise Can Bek'in olayları geçmiş zaman biçiminde aktarmasıdır. Bu durum reel zaman ile anlatma zamanı arasında farklılık olduğunu bildirir. Anlatma zamanı kesin olarak verilmesi de Can Bek'in artık "kocamış" olduğu belirtilir. Romanda Can Bek anılarını kaleme almış olduğunu ilk bölümde açıklar.

Romanın zaman örgüsü, 588 senesinde, Can Bek'in on beş yaşındayken kaçırılmasıyla başlar ve 646 senesinde, Karakurum'a dönüp yaşlılığını Gayuk Han'ın sarayında geçirmesiyle sona erer. Fakat romanda 588 ve 646 seneleri açıkça verilmez, dolaylı yoldan anlatılır. Bu duruma göre romanın sonunda Can Bek, yaklaşık 73 yaşındadır. Romanda ilk verilen tarih aynı zamanda romanın da ilk cümlesidir. "591 senesi Saferü'l-Hayrî'nin Beşinci Çarşamba günü on sekiz yaşında Moğol Şahı'nın askerî miyânına dâhil oldum."¹⁴²

Romanda son verilen tarih ise 1244 senesidir. Bu tarihte Batu Han, Suriye'deki Frenklere, Bağdat Halifesi'ne ve Mısır Sultanı'na elçiler göndererek haraç ister. Elçi olarak da Can Bek gönderilir.

Yaklaşık elli sekiz sene olan reel zaman geriye dönüşlerle genişletilir. Geriye dönüşler genellikle kişilerin hayat çizgisini aydınlatmak için yapılır. Böylelikle anlatıcıya gerek duyulmadan okuyucuya bilgi verilmiş olur. Dolayısıyla hem kişiler daha iyi tanınmış hem de olay örgüsü genişlemiş olur. Örneğin, ilk bölümde Can Bek'in doğduğu yeri, çocukluğunu, eğitimini anlatmasıyla on beş senelik bir zaman özetlenmiş olur. 588 senesinde başlayan olay örgüsüne on beş sene daha eklenir ve 573 tarihine kadar bu zaman genişletilir. Ayrıca, Alak Can Bek'e Timuçin'i anlatırken yine zamanda geriye gidilir ve Timuçin'den öncesi, onun doğumu, çocukluğu ve gençliği özetlenir. Fakat zaman belirtilmez. Timuçin 591 senesinde kırk yaşlarında olduğuna göre, 551 senesine kadar bu zaman genişletilebilir. Ayrıca Can Bek'in doğrudan şahit olmadığı, ona daha sonra anlatılan olaylar vardır. Bunların en önemlisi Etiyen'in Çin zindanlarında Can Bek'e anlattığı yaklaşık on sekiz senelik zamandır. Bu zaman aralığı Can Bek'in doğrudan tanık olmadığı dönemdir. Bu dönem, 593 (Ramazan'ın 18. Günü) senesinde Timuçin'in onu Buhara'ya göndermesiyle başlayıp 611 (Sefer ayının ikinci günü) senesi Hang Çeo'ya dönmesiyle sona erer.

¹⁴²age, 5.

Romanın olay zamanının üç “daire”den oluştuğunu söylemek mümkündür. Romanın ilk dairesi Can Bek’in evden ayrıldığı sene olan 588 senesi değil, Moğol ordusuna katıldığı 591 senesi olmalıdır. Çünkü anlatıcı romanın ilk cümlesinde bu tarihi açıkça belirttikten sonra o tarihe kadar geçen olayları anlatmaya başlar. Bu seneye romanın girişinde vurgu yapılmasının nedeni, olay örgüsünün bu tarihe dayanması olmalıdır. Dolayısıyla ilk daire, 591 ile 593 seneleri arasındadır. Bu, romanda olayların en ağır ve detaylı verildiği dairedir. Can Bek’in Moğol ordusuna girmesinden başlayıp Timuçin’in onu gizli bir görevle Buhara’ya göndermesine kadar devam eder. İkinci daire, 593 ile 611 seneleri arasını kapsar. Bu on sekiz senenin çoğu yolculuk esnasında geçer. Can Bek’in Moğolistan’dan çıkıp on sekiz sene sonra buraya geri dönmesine kadar geçen bu zaman dilimi, Can Bek’in romanın tamamına yayılmış olan serüveninin en yoğun biçimde verildiği bölümdür. Üçüncü daire ise, 611 ile 645-646 senesine kadar sürer. Yaklaşık otuz beş yıllık bir zaman dilimini anlatan bu daire, en çok hadisenin olduğu bölüm olsa da bu hadiseler çok hızlı anlatılır. Can Bek’in Moğolistan’a dönüp yeniden orduya katılmasından başlayıp romanın sonuna kadar süren bu dairede, Moğol İmparatorluğu’nun ne kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığı ön plana çıkarılır. Çok sayıda savaş olsa da bunlar sadece okuyucuya bildirilir, detaya verilmez. Bu üç daireye bakıldığında, romanda zamanın ağırdan hızlıya artan bir tempoda işlendiği anlaşılır. Nitekim ilk dairede iki, ikincisinde on sekiz, üçüncüsünde ise otuz beş sene geçmesi bu yargıyı destekler. Yani zamanın bölümlere dağılışı, olayların yoğunluğuna göre değişir.

Romanın bütününe hâkim olan bireyselliği ikinci plana itme durumu dönemin atmosferiyle ilgilidir. Örneğin Can Bek, Reymonda ona âşık olduğunu söylediğinde kendini devletine karşı sorumlu hissettiği için onu reddeder. Bir asker olarak yerinin Moğolistan olduğunu dile getirir. Bu durum milli değerlerin üstün tutulduğu, bireyin göz ardı edilebileceği gerçeğini gösterir. Elbette bu durum Can Bek’in kişiliğiyle de alakalıdır. Fakat olayları ve kişileri romanın tarihinden ayrı düşünmek, bu hususta mümkün değildir. Zaman örgüsü tarihsel boyutuyla işlenir. Olay örgüsünü tarihsel gerçekliğe bağlayan en önemli kahramanlar şüphesiz Timuçin, Şeyh’ül-Cebel gibi tarihi gerçekliği olan kişilerdir.

Romanda zamanla ilgili bir diğer nokta, farklı takvimlerin aynı metinde kullanılmasıdır. Örneğin, önce Hicrî sene kullanılırken, bazı yerlerde hem Hicrî hem Milâdî, bazı yerlerde ise sadece Miladî sene kullanılır. Hatta bazı durumlarda Hicrî

seneye birlikte Hayvanlı Takvim senesi birlikte verilir. Bazen sadece sene verilirken, bazen ay ve sene, bazen de gün ve vakit bile metinde yer alır.

4.2.3.6. Mekân

Romanda genel olarak yirmiden fazla mekân olmasına rağmen üzerinde en çok durulan ve romanın karakteristiğini oluşturan iki mekân öne çıkmaktadır: Moğolistan ve Türkistan. Bu mekânlar romanın başkarakteri Can Bek'in hayat çizgisinde yer alan en önemli geniş mekânlardır. Hatta bu iki mekân kendi içerisinde karşılaştırılır. Romanın genel çatışmasını meydana getiren göçebe ve şehirli kavramları bu mekânlarla bütünleşir. Moğolistan göçebelerin, Türkistan ise şehirlilerin hayat tarzını yansıtır.

Moğolistan diye betimlenen geniş mekân içerisinde en önemli dar mekânlar, Gökçe'nin mağarasının bulunduğu Deligün Buldak Tepesi ve civarındaki ova ile Karakurum şehridir. Can Bek Gökçe ile birlikte yaşadığı sırada Moğollara kendi rızasıyla dâhil olur. Ayrıca, Can Bek Timur'un büyük gelecek planlarına bu mağarada şahit olduğu için Gökçe'nin evi olan bu mağara, romanın önemli mekânlarından biri durumundadır. Karakurum şehri, ilk olarak Keraitler'in yaşadığı yer olarak romana girse de Moğollar burayı işgal ettikten sonra hanların ülkeyi idare ettikleri mekân, başkent konumuna yükselir. Romanın sonunda da Can Bek'in Karakurum'da Timur'un torunu olan Gayuk Han'ın sarayına yerleştiği belirtilir. Bu iki mekân dışındaki yerler, savaş meydanları gibi açık mekânlardır.

Türkistan olarak genellenen geniş mekân, Buhara ve Semerkant olarak kendi içinde ikiye ayrılabilir. Semerkant Can Bek'in Türkân Hatun ile tanıştığı yer olması sebebiyle önemlidir. Semerkant'a dâhil olan en önemli iç mekân ise Ulu Cami'dir. Can Bek Türkân Hatun'u ilk kez bu camide görür. Ayrıca romanın son bölümünde Can Bek ve Reymonda Moğolistan'a dönerken, Reymonda'nın hastalanması sonucunda Semerkant'ta kalmak zorunda kalırlar. Can Bek ve Reymonda bu şehirde evlenirler. Reymonda yine bu şehirde vefat eder. Fakat bu olayların özellikle geçtiği bir iç mekân bulunmaz. Romanın en önemli bölümlerinden olan Timur Melik'in ölümü de yine Semerkant'ta gerçekleşir. Mâverâünnehir valisinin Cebe için verdiği ziyafet dolayısıyla bulundukları saray, bu noktada önem arz eder. Reymonda'yı ilk gördüğü günden beri ona âşık olan Timur Melik ile Reymonda'nın aynı şehirde ve bir gün arayla ölmeleri ilginç bir ayrıntıdır. Türkistan'daki ikinci önemli şehir,

Semerkant kadar önemli olayları barındırmasa da, Buhara'dır. Can Bek Buhara'da Sultan Tekeş ile tanışır ve Timur Melik ile yaptıkları küçük bir oyun sayesinde esaretten kurtulur. Can Bek Reymonda ile Buhara'ya dâhil edilebilecek bir yerde tanışır. Bu şehirde bahsi geçen tek kapalı mekân ise, Sultan'ın çadırıdır.

Romanda çok büyük önem arz etmemekle beraber, yalnız adı anılan yerlere nispeten öne çıkan bazı mekânlar vardır. Bunlardan en önemlileri, Türkistan'da bulunan ve Moğollar tarafından alınana kadar Timur Melik'in valiliğini yaptığı Hoçent Kalesi, Kara Çin olarak anılan ülkenin başkenti olan Hang-Çeo şehri, Can Bek'in doğduğu yer olan Almatı, Suriye ve Kıbrıs gibi mekânlardır. Romanda adı geçen diğer mekânlardan bazıları ise şunlardır: Kumul, Kaşgar, Şiraz, Mitan, Tur, Ulang, Nahşeb, Zernuk, Beş Balık, Soğdu Kelan, Deligün Buldak.

Romanda öne çıkan bir başka husus mekânlar arasındaki gidiş gelişlerdir. Can Bek'in Moğolistan-Türkistan-Suriye doğrultulu seyahati, Moğolistan'a dönerken farklı bir güzergâh tercih etmesi sebebiyle değişiklik gösteren mekânlar hikâyeye hareket kazandırır. Ayrıca Can Bek'in romanda birden fazla gidiş dönüş yaptığı mekânlar da vardır. Bunlar Semerkant, Suriye gibi yerlerdir.

Mekân anlatımlarında önemli hususlardan bir diğeri ise betimlemelerdeki detaylardır. Açık mekânların aksine kapalı mekânlar çok ince tasvirlerle verilmiştir. Bu mekânların en önemlileri camilerdir. Anlatıcının kolon sayılarından kirişlere, binaların yapımında kullanılan taşlara kadar birçok bilgiyi okuyucuya aktarması, olay örgüsünün akışında kesintilere sebep olsa da önem taşır. Bu detaylı bilgilerin yazar tarafından verilebilmesinin sebepleri arasında, Léon Cahun'un romanda geçen yerleri gezip görmüş ve bu yerler hakkında derin araştırmalar yapmış olması gösterilebilir. Can Bek her gördüğü mekâna bir göçebe perspektifinden bakar. Çünkü Can Bek büyük şehirler ve yapılar görmemiş, kırlarda çadırlarda yaşamış biridir. Bu durum romanda verilen mekânları daha dikkat çekici ve etkileyici kılar. Bununla birlikte mekânlar arasında doğal bir kıyaslama durumu meydana gelir. Romanın çatışmasını da destekleyen bu mekân ve eşya karşılaştırması enteresan boyutlara taşınır. Göçebelerin basit ve samimi hayatlarının karşısında şehirlilerin, özellikle saraylıların gösterişli hayat tarzları yansıtılır. Fakat bu gösterişin içerisinde bir "çürümüş"lük vardır. Mahmut Yalvaç'ın Can Bek'e Harzemşahlar ile ilgili politik hadiseleri anlattıktan sonra durumu özetleyen şu sözü önemlidir. "Görüyor musun bu

Mâverâünnehir, Harezm, İran diyarları ne çürümüş ülkedir.”¹⁴³ Özellikle Can Bek’in Kıbrıs’ta Fransa Kralı Lui¹⁴⁴’yi Cengiz Han ile kıyaslaması oldukça dikkat çekicidir. Cengiz Han’ın çok büyük bir coğrafyaya hükmetmesine rağmen ne kadar gösterişsiz ve basit bir hayat sürmüş olduğu bu karşılaştırmada özellikle göze çarpar.

“(…) bir zaman bizim Timuçin Han’ın divan formasını gözümün önüne getirdim. Divan odası bir çadır, taht ise üzeri keçe serili bir at kaltağı idi. Hanın başında tüy, parmağında zümrüt yoktu. Başında posttan bir kalpak, ayağında tozlu çizmeler ve elinde ise kırbacı, yahut kılıcı vardı. Yemeği ise çavdar haşlamasından başka bir şey değildi. Böyle olmakla beraber Timuçin Han’a Hint, Çin hakanları, yüce beyler hizmetkârlık ederlerdi.”¹⁴⁵

4.2.3.7. Konu

Gök Bayrak, konu itibariyle tarihi bir romandır. Romanın konusunu, bir Moğol kabilesi tarafından kaçırılan Can Bek adında bir Uygur Türkünün Cengiz Han’ın ordusuna girmesi, ordudaki bir görevi sebebiyle Moğolistan’dan çıkıp Suriye’den Çin’e kadar birçok ülkede seyahat ederken başından geçen macera meydana getirir. Bu macera kahramanlık, aşk, dostluk gibi temaları içinde barındırır. Can Bek’in başından geçen olayların arka planında ise Moğol İmparatorluğu’nun dünyaya yayılışı yer alır.

Roman, vermek istediği mesaj bakımından değerlendirildiğinde somut bir yargıya varmak güçtür. Yazarın romanda işlediği bariz bir tez olmamakla birlikte, Dünya’nın, özellikle Batı’nın, Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu’na yönelik menfi tutumuna zıt bir biçimde, Asya’ya, Moğol İmparatorluğu ve bünyesinde barındırmış olduğu milletlere ve dinlere, özellikle Cengiz Han’a karşı daha ön yargısız bir bakış açısıyla yaklaşıldığı görülür. Cengiz’in geçmişi, verdiği mücadele ve dünyayı ele geçirmek istemesinin ardında yatan sebeplere eğilen romanda, Cengiz Han tarihi bir karakter olması sebebiyle çok ön planda olmasa da, onun eylemleri ve bunların ardında yatan nedenler okuyucuya sezdirilir. Yazarın tarafsız gibi görünen yaklaşımının sebebi, romanın başkarakteri ve anlatıcısının göçebe ve Müslüman bir Türk olmasıdır. Çünkü Léon Cahun’ün tarihi çalışmalarında, romanda varmış gibi görünen tarafsızlıktan eser yoktur. Roman kendi yapısı içinde değerlendirilip, metindeki somut ipuçlarıyla mesaja ulaşılmaya çalışıldığında, olay örgüsündeki çeşitlilik ve çok yönlü çatışma unsurlarıyla karşılaşılır. Bu unsurlar romandan tek bir mesaj çıkarabilmeyi zorlaştırır. Fakat bireysel ve siyasi iki çizgide ilerleyen romanda

¹⁴³ age, 193.

¹⁴⁴ Romanda açıkça belirtilmese de dönem itibariyle bu kral, 9. Louis olmalıdır.

¹⁴⁵ age, 372.

iki mesaja ulaşmaya çalışmak nispeten daha tutarlı olacaktır. Siyasi anlamda, Moğol İmparatorluğu'nun doğuşu, dünyaya yayılışı ve Cengiz'in varisleri arasında bölünmesi anlatılırken; bireysel anlamda Can Bek'in yaşam öyküsü anlatılır. Romanda Can Bek'in yaşam çizgisi okuyucuya sunulurken, onun Moğol ordusuna katılması ve Reymonda'ya âşık olması iki kırılma noktasını oluşturur. Can Bek'in Moğol ordusuna katılışı, Gök bayrak altında savaşması, romanın adından da belli olduğu üzere, daha ön planda olan bir mesaja ulaşmayı mümkün kılar. Çünkü Can Bek'in Reymonda ile tanışması da bir Moğol askeri olması ve bunun gerektirdikleri sonucunda gerçekleşir.

Romanın siyasi bağlamda ulaşılabilir mesajlarından birini göçebe ve şehirli çatışmasının sonucu oluşturur. Romanda göçebe kültürü devam ettiren topluluklar, genel itibarıyla, idealize edilirken; şehir hayatını benimseyip, yozlaşmış olan topluluklar karikatürize edilir. Göçebeler doğruluğun, cesaretin ve hoşgörünün temsilcisi konumundadır. Şehir ise aldatan, yalan söyleyen, güvenilmez, ahlaki ve kültürel değerleri çürümüş insanları temsil eder. Şehirlilerin bir diğer özelliği ise zenginliktir. Rahat ve lüks içinde yaşarlar. Bu bağlamda Can Bek'in Kıbrıs'ta Fransız Kralı Louis'yi Cengiz ile karşılaştırması önemlidir. Kral geniş, ferah saraylarda ipekler içinde ve mücevherle süslü iken; Cengiz, çok geniş topraklarda hüküm sürmesine rağmen, at eyerlerinden kurulmuş bir tahta oturup, askerinden ve halkından farksız bir yaşam sürmüştür. Roman kişilerinin özellikleri de bu doğrultuda vurgulanır. Cengiz Han'ın da amacı kendi kimliklerini unutup, doğru yoldan sapmış olan şehirlileri cezalandırıp buyruğuna almaktır. Bu çatışma da bayrak meselesiyle yakından ilgilidir. "Gök bayrak" göçebeleri temsil eder. Bu bayrak altında savaşan insanların milli veya dini kimliği önemli değildir. Çünkü Cengiz'in savaşı Moğol olmayanlarla değil, bu bayrağın temsil ettikleriyle çatışanlardır. Bayrak her şeyin üzerindedir. Farklı dinlerden, milletlerden ve kültürlerden insanların tek bayrak altında savaşmaları ve bu bayrak adına fedakârlıkta bulunmaları romanın geneline yayılmış önemli bir mesajı oluşturur. Örneğin, Can Bek bayrağına duyduğu sorumluluk yüzünden Reymonda'nın aşkına cevap verip onunla Suriye'de kalmaz. Orada kalıp bir "bey" olarak yaşamını devam ettirmektense, bayrağına hizmet eden sıradan bir asker olmayı tercih eder. Romanın sonunda Timur Melik'in Cebe'nin bir silahtarı tarafından öldürülmesi de onun bu bayrağa hakaret etmesi yüzündendir. Romanda sadece "Gök bayrak" değil, bütün

bayraklar, uğrunda savaşılıp can verilebilecek sembolik değerlerdir. Cebe'nin ve Moğolların en büyük düşmanlarından Naymanlar'ın Hanı Küşlük'ün ölürken bayrağını öpmek istemesi ve Cebe'nin bu davranışa duyduğu büyük saygı neticesinde onu bayrağıyla gömmesi bu meseleye örnek teşkil eder. Ayrıca Cengiz Han'ın büyük düşmanlarından Alaettin Muhammed Harzemşah'ın oğlu Celaleddin Harzemşah'ın cesaretini beğenip, onu oğullarına örnek göstermesi de yine bayrak için savaşan kim olursa olsun takdir görmesi bakımından önemli bir örnektir.

Bireysel cepheden bakıldığında Can Bek ile Reymonda aşkı göze çarpar. İki zıt karakter olan bu kişiler hikâye içinde bir araya getirilerek aşkın milli, dini ve kültürel değerlerden bağımsız olduğu vurgulanır. Can Bek, Müslüman ve Türk bir Moğol askeridir. Reymonda ise, Hristiyan ve soylu bir Fransız ailesinden gelir. Bu aşk psikolojik boyutlarıyla derinlemesine işlenmese de romanın hemen hemen bütününe hâkimdir. Üstelik kendi içinde bir etkileşimi de barındırır. Çünkü Reymonda Can Bek'e âşık olsa da Can Bek'in çok değer verdiği bir insan olan Timur Melik de Reymonda'ya âşıktır. Üstelik Timur Melik'in Reymonda'ya olan sevgisi Can Bek'e göre daha ön plandadır. Timur Melik de Can Bek'e yakın bir kültürel altyapıyla yetişse de siyasi anlamda göçebelerin karşısında yer alan şehirli gruba mensup olduğu söylenebilir. Nitekim romanın sonuna kadar Moğollardan ve onların gittiği her yere götürdüğü yıkımdan şikâyet eder. Romanın sonunda da bir Moğol tarafından öldürülür. Bu anlamda Reymonda ile Timur Melik aynı kategoride değerlendirilebilir. Fakat Reymonda Can Bek'e âşık olur ve yıllarca onu sever. Can Bek'in onu terk bırakmasından sonra yeniden bir araya gelseler de sonunda ölüm onları ayırır. Neticede göçebe ve şehirli ortak paydada buluşamaz.

4.2.3.8. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda hayat hikâyesi anlatılan kişi olarak Can Bek, kahraman-anlatıcı konumundadır. Can Bek, eserdeki yeri gereği hem anlatıcı hem de anlatılan kişidir. Hem kendi macerasını hem de romandaki diğer kişilerin başına gelenleri anlatan Can Bek, olayları gözlemci bakış açısıyla aktarır. Okuyucu olaylara onun bakış açısıyla bakar, onun bildiklerinden ve gördüklerinden ya da ona anlatılanlardan haberdar olur. Can Bek ya bizzat tanık olduğu olayları anlatır ya da olay örgüsünün gerektirdiği olayların anlatılmasına yardımcı olur.

Olay örgüsünden hareketle, Can Bek'in birinci olay halkasında anlatıcı merkezli bir konumu olduğu söylenebilir. Bu halkada henüz olay örgüsü genişlemediği, mekân ve kişi çeşitliliği artmadığı için sadece Can Bek'in hayatına odaklanılır. Roman şu cümleyle başlar. "591 senesi (Safer'ül-hayrî'nin beşinci Çarşamba günü) 18 yaşında Moğol Hanı'nın ordusuna katıldım."¹⁴⁶ Romanın ilk cümlesi bu olsa da aslında olaylar Can Bek'in kendini tanıtmayı ve başından geçenleri anlatmasıyla başlar. İlk cümlede bahsedilen ve olayların asıl başladığı yer olan bölüme gelinceye kadar romanda, üç bölüm geçer. Olay örgüsünde çok kritik bir yeri olan Can Bek'in Moğol ordusuna girmesi, romanın ilk cümlesi olması itibarıyla de önem arz eder. Can Bek'in romanın sonuna kadar anlattıkları geçmiş zamanda cereyan eden olaylardır. Can Bek yaşam öyküsünü kendi ağzından anlatırken o güne kadar kimsenin Cengiz Han ve varisleri ile Moğollar'ı anlatmadığını belirtir. Dolayısıyla romanın hikâyesini, Can Bek'in yazdığı eser meydana getirir. Can Bek bu olayları, anlatma zamanından geriye doğru bakarak anlatır. Birinci halkada hep ön planda bulunan ve olayların meydana gelmesinde önemli bir rol oynayan Can Bek, ikinci halkada biraz daha geri plana çekilir. Çünkü bu halkada kişi kadrosu, olaylar ve mekânlar genişlemiştir. Can Bek, olay örgüsünün merkezinde de olsa zaman zaman sadece bir gözlemci görevi üstlenir. Bazen sadece gören veya anlatan işlevini sürdürür. İlk olay halkasında zaman bakımından da bir ağırlık olduğundan, ikinci halkaya gelindiğinde zamanın daha hızlı akmaya başlamasıyla Can Bek'in göstermekten ziyade anlatmaya yer verdiği görülür. Üçüncü olay halkasına gelindiğinde Moğollar'ın hızla dünyaya yayılışları Can Bek tarafından okuyucuya aktarılır. Bu kısımlardaki savaşlar olabilecek en kısa ifadelerle dile getirilir. Birinci olay halkasında bulunan Can Bek'in Taycigutlar ile olan ilk muharebesindeki birinci tekil şahıs anlatımı ile kıyaslandığında bu fark belirginleşir. Bu ilk muharebe oldukça detaylı ve ağır anlatılırken, bundan sonraki savaşlar daha genel ve yüzeyseldir.

Olay ağırlıklı olan romanda, kişilerin iç dünyalarına yok denecek kadar az yer verilir. Buna Can Bek de dâhildir. Genel anlamda gözlemci bakış açısıyla olayları anlatan Can Bek, bazı olayları gerçek zamanından önce bildirir. Bu gibi durumlarda ilahi bakış açısına başvurulmuş olur. Bunun nedeni, Can Bek'in olayları anlatma zamanıyla reel zamanın farklı olmasıdır. Fakat bu vaktinden önce verilen bilgiler, romandaki heyecan unsurunu yok etmekten başka bir işe yaramaz.

¹⁴⁶ age, 5.

4.3. Tercümelerin Mukayesesi: Gök Sancak-Gök Bayrak

La Bannière Bleue, başkarakter Can Bek'in kendi hayat hikâyesini kaleme aldığı bir eserdir. Romanın başından sonuna kadar Müslüman bir Türk olan Can Bek'in bakış açısı ve anlatımıyla karşı karşıya kalan okuyucu, arada başka bir anlatıcı olmaksızın, kendini bu karakterin yaşadığı olayların, zamanın ve coğrafyanın içinde bulur. Orta Doğu ve Asya kültürleri hakkında bilgi sahibi olan yazar Léon Cahun, romanı bu şekilde kaleme alırken karakteri olabildiğinde gerçekçi biçimde çizebilmeye özen göstermiştir. İlk olarak eserin birinci bölümü “besmele” ile başlar : *Au nom de Dieu Clément et Miséricordeuxile*¹⁴⁷ (*Merhametli Tanrı'nın adıyla*). Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e övgüyle devam eden bölüm klasik eserlerin girişini andırır. Yazar bu kullanımı Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın eserlerinde görüp uyguladığını kitabın sonunda belirtir. Devamında Can Bek (Djani-Bek)'in tanıtıldığı bu giriş bölümünde onun kim olduğu, milleti, dini ve Cengiz Han'ın torunu Batu Han'ın sarayında yaşadığı kaydedilir. Batu Han (Sain Khan)'a büyük övgülerde bulunan Can Bek “dünyanın fatihi ölümsüz Cengiz Han”ın hayatını o zamana kadar kimsenin anlatmadığını söyleyerek, açıkça hizmetinde bulunduğu bu insanların hikâyesini anlatacağını belirtir. Hikâyesinin başından geçen maceralar, dünyayı fethederken açılan savaşlar ve gördükleri yabancı ülkelerin garipliklerini barındırdığını açıkladıktan sonra hikâye başlar. Tercümelere gelince, *Gök Sancak'ta* bu giriş bölümü yoktur. Tercüme direkt hikâyeden başlar. *Gök Bayrak'ta* ise ilk bölümün adı olmamasına rağmen bu giriş bölümü yer alır. Direkt besmele ile başlayan bu bölümün dili de romanın kalanından çok farklıdır. Klasik nesir üslûbunu andıran bu bölümde, orijinal eserde olduğu gibi Allah'a ve peygambere övgüler yer alır. Ardından Can Bek neden bu hikâyeyi anlatmak istediğini söyler. Bölümün ismi olmamasına rağmen romanın aslına oldukça yakın bir görünüm arz eder.

Romanın hikâyesi ayrıntılı bir tarihle, Can Bek'in on beş yaşında Moğol ordusunda bir asker olduğunun bildirilmesiyle başlar. Buna göre Can Bek, Kaplan yılı/591 senesi Sefer ayının beşinde bir Çarşamba günü bir Moğol askeri olur. Miladi 1194 yılına tekabül eden bu vakit, *Gök Sancak'ta* sadece 591 senesi, Pars yılı olarak geçer. Bu noktada Necip Âsım'ın kelime seçimi göze çarpar. *On beş yaşında iken Moğol*

¹⁴⁷ Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 1.

*padişahının çerisi oldum.*¹⁴⁸ Bu husus hakkında yazarın ön sözdeki uyarısı akla gelir. Necip Asım, bu eseri Türk okuyucular için tercüme ettiğinden onların anlayacağı ifadeler kullanmayı tercih etmiş olmalıdır. *Gök Bayrak*'ta ise tarih “591 senesi Saferü'l-hayri'nin beşinci Çarşamba günü” olmasına rağmen, Can Bek'in orduya katıldığında on sekiz yaşında olduğu belirtilir. Ayrıca hayvan yılı kullanılmamış, han veya imparator yerine de Necip Âsım gibi daha yerli bir kelime tercih edilmiştir. “591 senesi Saferü'l-hayrinin beşinci Çarşamba günü on sekiz yaşında Moğol şahının askeri miyânına dâhil oldum.”¹⁴⁹

Léon Cahun okuyucusuna yabancı olduğunu düşündüğü her kelimeyi veya ifadeyi dipnotlarla açıklar. Necip Asım'ın da *Gök Sancak*'ın ön sözünde belirttiği gibi, Cahun eserini Fransızlar için yazdığından, her yabancı ifadeyi okuyucusunun anlayacağı biçimde örneklendirerek aydınlatır. Bu noktada iki tercüme de eserin aslının yanında oldukça sönük kalmaya mahkûmdur. *Gök Sancak*'ta kullanılan “ulus” kelimesi dikkat çekicidir. Parantez içinde “aşiret” kelimesiyle birlikte kullanılan bu kelime “millet” ifadesini karşılamak için kullanılmış gibidir.¹⁵⁰ Çünkü Can Bek'in “kabile”sinin adı ayrıca belirtilmiştir. Hem romanın tercüme edildiği 1322 (1906) hem neşredildiği 1328 (1912) yılında Osmanlı Devleti'nde “ulus” kelimesinin kullanımı oldukça yenidir. Bu kelime tercihinde Necip Asım'ın Orhun Abideleri'ni ülkede tanıtmasının önemli bir rolü olduğu yadsınamaz. Asım 1315 (1895) yılında Orhun Abideleri'ni tanıtan ve tercüme eden *En Eski Türk Yazısı* isimli bir inceleme neşretmiştir. Bahsi geçen kelimenin bu abidelerde geçiyor oluşu bu anlamda önemlidir. *Gök Bayrak*'ta ise bu kelime kullanılmazken millet ve kabile ayrımı yapılmış, Can Bek'in milliyetinin Uygur, kabilesinin Bayan Avul olduğu söylenmiştir.

Verilen detaylar bakımından *Gök Sancak* eserin aslına çoğu durumda daha uygun görünmesine rağmen bazen metnin orijinalinde olmayan detaylara da rastlanır. Örneğin romanın orijinalinin ilk bölümünde, Can Bek'in ailesinden bahsedilen kısımda aile efradından kimsenin adı geçmezken Necip Asım, Can Bek'in kız kardeşinden Ayşe diye bahseder. Hatta sonraki bölümlerde Ayşe'ye sıfatlar yüklenir,

¹⁴⁸ Cahun, *Gök Sancak*, (1328), 5.

¹⁴⁹ Cahun, *Gök Bayrak*, (1330), 5.

¹⁵⁰ Léon Cahun'ün “klan, kabile” anlamına gelecek şekilde kullandığı bu ifadeyi Necip Asım “ulus”; Galip Bahtiyar “kavim” olarak kullanmayı tercih etmiştir.

bu kişi “kara gözlü” Ayşe olarak metinde kendine yer bulur.¹⁵¹ *Gök Bayrak*’ta ise böyle bir bahis yoktur. Detaylardan bahsederken *Gök Sancak*’ta adı geçen Can Bek’in babasının “uşaklar”ı, *Gök Bayrak*’ta “hizmetkâr” olur. Fakat bu noktadaki farklılık, *Gök Sancak*’ta bu kelime seçimleri metnin tümünde aynı şekilde kullanılırken; *Gök Bayrak*’ta değişikliğe uğrar. Mesela aynı ifade bezen “hizmetkâr” bazen “uşak” kelimesiyle karşılanır. Yine *Gök Sancak*’ta kullanılan “baba” kelimesi, *Gök Bayrak*’ta “peder” şeklinde yer alır.

Bu aktarım ve incelemede Can Bek olarak geçen başkarakterin ismine gelince, romanın orijinalinde Djani-Bek olan bu ismi Necip Asım, Cani; Galip Bahtiyar ise, Can Bek/Beğ biçiminde okunacak şekilde aktarmıştır. Léon Cahun’ün romanın sonunda bu ismin “ruh” anlamına geldiğini belirtmesi sebebiyle Galip Bahtiyar’ın tercihi daha makul görünmektedir.

La Bannière Bleue’de yazarın kullanmayı seçtiği, Osmanlı toplumu için “yeni” sayılabilecek kelimelerin yer aldığı görülür. Tercümelerin 20. yüzyılın başında neşredilmiş olması, kökenleri Orta Asya’ya dayanan birçok kelimenin yeniden kullanılmaya başlanmasına etki ettiği söylenebilir. Léon Cahun bu gibi kelime ve kavramları mutlaka dipnotlarda ayrıntılı olarak açıklarken, mütercimler Necip Âsım ve Galip Bahtiyar da, Léon Cahun kadar değilse de, bu yola başvururlar. Örneğin, Can Bek’in Moğol kavminden olan ve Uygurlar’a komşu bulunan Tekrinler tarafından esir alınması üzerine, Can Bek ve Moğollar arasında tercümanlık yapan kişi için “dilmaç” ifadesi kullanılır. Yazar, bu kelimenin hem Türkçede hem Moęolcada “çevirmen” anlamına geldiğini ve Almanların bu sözcüğü “dollmetsch” olarak değiştirdiklerini belirtir.¹⁵² Ayrıca dönem itibariyle nispeten yeni olan Moğolca ve Türkçenin birbirine benzeyen diller olması gerçeği de romanda kendine yer bulur. Yazara göre, Can Bek’in Moğol dilini çok kısa sürede öğrenebilmesinin sebebi Moęolcada Uygurcaya benzeyen birçok kelime bulunmasıdır. Romanda yer alan isimlerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için yazar kelime tahlillerine de başvurur. Örneğin Can Bek’in Tekrinler tarafından götürüldüğü Gökçe (Keuktché)’nin isminin Keuke/Gök (mavi) kelimesinden geldiği ve bu kelimenin semavi, kutsal sayıldığı belirtilir. Necip Asım’ın dipnot kullandığı noktalar romanın aslıyla hemen hemen aynıdır. Burada yazarın açıklama yaparken yerel söyleyişin

¹⁵¹ Cahun, **Gök Sancak**, (1328), 13.

¹⁵² Galip Bahtiyar ise bu kelimeyi kullanmaz, “tercüman” demekle yetinir. (Cahun, **Gök Bayrak**, (1330), 8.)

yanında Fransızca kelimeler de kullandığı görülür. Bu kullanımlar tercümede Latin harfleriyle yer alır. Bu noktada bir hatadan bahsetmek yerinde olur. Léon Cahun Can Bek'in kabilesinin adının “Bayan Avul” olduğunu söyler. Fakat Necip Asım'ın da tercümesinin bir dipnotunda belirttiği gibi “avul” zaten küçük kabile anlamına gelmektedir. “Bayan” ise Can Bek'in kabilesinin asıl adıdır. Bir kabile adı olarak bu biçimin kullanılması küçük de olsa bir hata teşkil etmektedir.

Gök Bayrak'ta zaman zaman kullanılan ek tabirler anlatımı renklendirmek için tercih edilmiş olmalıdır. Örneğin, Can Bek ağlamak istediğinde bu hissi “erkekliğime yediremiyordum” ifadesiyle geçiştirdiğini söyler. Romanın aslında ve *Gök Sancak*'ta Can Bek'in birçok durumda tekbir getirdiği görülür. “Allahü ekber” ifadesi orijinal eserde de Âsım tercümesinde de açıklıkla belirtilirken, *Gök Bayrak*'ta “Allah yardımcısı olsun” biçiminde bir ifade tercih edilmiştir. *Gök Bayrak*'ta ön plana çıkan bir diğer kullanım ise metinde ilk kez kullanılan özel isimlerin parantez içinde verilmesidir.¹⁵³ Örneğin Almatı, Tekrinler gibi isimler ilk kullanıldıklarında parantez içinde yazılırlar. Bu isimlere yabancı olan okur için bir okuma kolaylığı sağlayan bu duruma *Gök Sancak* ve romanın aslında rastlanmaz. *Gök Sancak*'ta bazı sözcüklerin daha iyi anlaşılması için parantez içinde onunla aynı anlama gelebilecek bir sözcük kullanılırken, *La Bannière Bleue*'da zaman zaman metin içinde çok önemli görülen isimler tamamen büyük harflerle yazılır. Örneğin Cengiz Han'ın tam adı kullanılırken bu stil tercih edilmiştir: SOUTOU BOGDA DAIMING TCHINGGUIZ KHAGHAN¹⁵⁴

Léon Cahun romanda Moğol ve Türk tarihi, İslamiyet ile ilgili oldukça detaylı dipnotlar kullanır. Kullanılan kelimelerin kökeni, siyasi dinamiklerin arka planı, metinde adı geçen kabilelerin köken olarak kimlere kadar uzandığı gibi konularda oldukça ayrıntılı tarihi bilgiler verilir. Cengiz Han kabileleri birleştirmeden önce “Moğol” adının olmaması, Moğol fatihlerinin dört farklı isimle anılması (Arlad¹⁵⁵, Soldouz, Berlass, Tarkhan) ve Emir Timur gibi çok meşhur bir hükümdarın soyunun da bu kabilelerden birine (Berlass/Barlas) dayandığı bilgisi bu dipnotlarda okuyucuya verilir. Bu hususta romanın aslında ve *Gök Sancak*'ta imparatorluk öncesi

¹⁵³ Bu kullanım her zaman düzgün işlemez. Bazı durumlarda parantez içi kullanım birkaç kez tekrarlanırken bazı istisnai durumlarda ise parantezin yerini tırnak işareti alır.

¹⁵⁴ Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 2.

¹⁵⁵ Arolat: Timuçin romanın başında yani 1194 senesinde bu kabilenin hanıdır.

kabilelerden “Moğol” değil “bede”¹⁵⁶ diye bahsedilir. Fakat *Gök Bayrak*’ta böyle bir ayırım gözetilmez.

Gök Sancak’ta kullanılan oldukça farklı bir kelimeden bahsetmekte fayda var. “Oğan” kelimesi Tanrı anlamına gelir ve metinde kullanılırken parantez içinde (Cenâb-ı Hak) açıklamasıyla birlikte verilir. Ne romanın aslında ne de *Gök Bayrak*’ta geçen bu eski kelime, Necip Âsım’ın Eski Türkçe ile ilgili çalışmalarına dayanıyor olmalıdır. Ayrıca il, vatan, Tengri gibi kelimeler de bu tercümede dikkat çeken detaylardır. Bununla birlikte Türk folklorunda çok önemli bir yere sahip olan “rüya motifi” de bu tercümede kendine yer bulur. Can Bek Tekrinler tarafından Gökçe’ye teslim edildiğinde, Onon Irmağı’nda abdest alıp namaz kılar, ardından uykuya dalar. Rüyasında hocasını gören Can Bek’e korkmaması, başının sıkıştığı anda Hz. Ali’nin onun yardımına koşacağını müjdesi verilir. *Gök Bayrak*’ta bu rüyadaki Hz. Ali detayı yok sayılmıştır. Léon Cahun ve Necip Âsım romanın başından itibaren Tekrinler’den “putperest” diye bahsetmelerine rağmen Galip Bahtiyar bunu yapmaz. Yalnız, *Gök Bayrak*’ta, Gökçe’nin yanına geldiğinde, onun Tekrinler’e farklı davrandığını fark eden Can Bek onlardan “vahşi” diye bahseder.

Her iki tercümede de yer yer kısaltmalar, metinden çıkarmalar yapıldığı görülür. Örneğin Gökçe’nin Tekrinler için yaptığı dua romanın aslında ve *Gök Sancak*’ta genişçe yer alırken *Gök Bayrak*’ta üstünkörü geçilir. Timuçin’in geçmişinin ve ailesinin anlatıldığı geniş bir kısım ise *Gök Sancak*’ta yer almaz. Ayrıca Cebe ile Gökçe arasında geçen tek diyalog da *Gök Sancak*’ta kendine yer bulmaz. Ayrıca, *Gök Bayrak*’ta 818 km uzunluğundaki Onon Nehri’nden “çay” diye bahsedilmesi ayrı bir hata olarak göze çarpar.

La Bannière Bleue’da bahsi geçen Arolatlar¹⁵⁷’ın atalarının Hunlara uzanması, Mavi Kurt efsanesi gibi detaylar Türk tarih yazıcılığında da başvuru detayları olması bakımından önem arz eder. Metinde Türk kabileleriyle ilgili herhangi bir ima olmasa da efsaneler ve “kurt” motifi, Türk okuyuculara hiç de yabancı değildir. Ayrıca bu inanışın göçebe Türkler arasında da yaygın olduğu söylenir.¹⁵⁸ *Gök Sancak*’ta aynen aktarılmış olan bu kehanet hadisesi (*Gök Börü*) *Gök Bayrak*’ta yer almaz. Timuçin’in

¹⁵⁶ “Daha o tarihte Moğol adı ün kazanmamıştı.” (Cahun, **Gök Sancak**, (1328), 19.)

¹⁵⁷ Eskiden kendilerine Hun dendiğine inanırlar. (Khiounnou/Kurtlar) Çinlilere hükmettikleri zamanlardan bahseder ve kehanetlere göre bu zamanların yeniden geleceğine inanırlar. Bunları getirecek olan kişinin de Timuçin olduğuna inanırlar.

¹⁵⁸ Doğu ülkelerinden çıkacak bir fatihin, bütün göçebeleri bir araya getirip bayrağı altına alacak ve onları dünyanın hâkimi yaptıracığı inancından bahsedilir.

fiziksel görünüşüne de değinilen romanın aslında, onun bilinen Moğol tipiyle örtüşmediği fark edilir.¹⁵⁹ Beyaz tenli, kahverengi bıyıklı, uzun burunlu, büyük sarımsı kahverengi gözlü ve geniş alınlı¹⁶⁰ olarak betimlenen Timuçin'in bu farklılığı belki annesinin Türk olmasıyla açıklanabilir. Belki de yazar onun diğer insanlardan – lider olması yönüyle- farklılığını vurgulamak için böyle bir yol seçmiştir.¹⁶¹ Fakat onun liderliğine herkes inanır. Kurduğu konfederasyon devlet değişik milletlerden, dinlerden insanları bayrağı altında toplar. Müslüman bir Türk olan Can Bek'in bakış açısından bu gerçek somutlaştırılır. Ona göre bir Moğol pagan olsa bile ona daha çok benzer, çünkü göçebedir. Romana göre, Timuçin'in ve bayrağı atındakilerin savaşı bir millet veya dinle değil, yerleşik halklardır. Çünkü onlar bozulmuş, doğru yoldan sapmışlardır.¹⁶² Timuçin kendisini Tanrı'nın onların başına musallat ettiği bir ceza olarak görür.¹⁶³ “Tengri beni şahların kibirlerini, fena huylarını kırmak için gönderdi.”¹⁶⁴ Can Bek Timuçin'in ordusuna katılmadan önce tereddüt etse de bu fikirle kendini avutur. Ayrıca bu noktada Hz. Muhammed'in olduğu söylenen bir söz aktarılır.¹⁶⁵ Ayrıca Can Bek kendisine altında savaşıacağı bir bayrak bulduktan sonra kendi ailesini hatırlayınca biraz tereddüde düşse de yine kendini rahatlatacak bir sonuca varıyor. “Türk ata bindiğinde babasını bile tanımaz”¹⁶⁶ şeklinde bir atasözünden bahsedilirken bu sözün kaynağına değinilmez. Bu tavır Léon Cahun'un zihnindeki “Türk” imajını yansıtmaya bakımından önemlidir. Ona göre Türkler savaşmak için yaşayan, uğrunda savaşmışları neden ne olursa olsun, en belirgin

¹⁵⁹ *Gök Bayrak*'ta da Timuçin'in bayrağı altında toplanmak için göç eden kabilelerin çocuklarından “iri, kara gözlü çocuklar” şeklinde bahsedilir. Bu betimleme, bugün bilinen şekliyle, ne Moğol ne de herhangi bir Orta Asya kavmini anımsatır. (Cahun, *Gök Bayrak*, (1330), 30.)

¹⁶⁰ Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 38.

¹⁶¹ *Gök Sancak*'ta bu betimleme biraz daha ileri gider ve Timuçin'in gözlerinin çakır renkli olduğu söylenir. (Cahun, *Gök Sancak*, (1328), 41.)

¹⁶² Cengiz Han'ın en önemli komutanlarından ve romanda Can Bek'in koruyucusu olan Cebe de “yerlilerin göçebeler için çalışıp güzel ürünler meydana getirdiklerini ama bunların bir atı bile idare edemeyen, boyun eğmeyi bilen ‘köleler ve köpekler’ olduklarını” söyler. (Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), s.44.) Fakat *Gök Bayrak*'ta Cebe'nin kullandığı bu aşağılayıcı tabirler yer almaz. Bu durum mütercimin çizmek istediği imajla çelişen ifadeleri kullanmayı tercih etmemesiyle açıklanabilir. (Cahun, *Gök Bayrak*, (1330), 39.)

¹⁶³ “Je suis le terrible fléau de Dieu!” (Ben Tanrı'nın korkunç kırbaçyım!) Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 58.

¹⁶⁴ Cahun, *Gök Sancak*, (1328), 53.

¹⁶⁵ “Ruhlar silahlı askerler gibidir: Birbirlerini tanıyanlar birlik halinde olun, birbirlerini tanımayanlar savaşmayın” biçiminde çevrilebilecek olan bu söz ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamış, yalnızca alıntı olarak verilmiştir.

¹⁶⁶ “Quand le Turk est à cheval, il ne connaît plus son père” (Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 50.)

karakteristiği bu tavırları olan kimselerdir. Cahun bu iletiyi, romanda üstü kapalı şekilde, *Aşya Tarihine Giriş*¹⁶⁷ çalışmasında ise açıkça belirtir.

Gök Sancak ve *Gök Bayrak* arasındaki en önemli farklıklardan biri anlatım ile ilgilidir. Olay, kelime seçimi gibi durumlar dışında tercümelerde dilin kullanımı çarpıcı şekilde göze çarpar. Necip Âsım'ın tercümesi romanın tümünü aktarmaz. Fakat bu durum, bazı olayları kısaltılması veya olay örgüsünden çıkarılması şeklinde olsa da romanın aslını bilmeyen bir okuyucu bu eksiklikleri fark etmekte güçlük çeker. Çünkü olay ve durum geçişlerini çok doğal bir şekilde veren mütercimmin dili oldukça sade ve anlaşılır, cümleleri derli topludur. Noktalama işaretlerini kullanırken de bu intizam görülür. Fakat *Gök Bayrak*'ta bu durumun aksi söz konusudur. Cümle yapısı, zaman kullanımı gibi birçok dilbilgisi hatası, çoğu durumda anlamı belirsiz hale getirir ve okuyuşu aksatır. Noktalama işaretlerinin kullanım yerleri birçok durumda hatalıdır. *Gök Sancak*'ın okunuşu ne kadar kolay ve akıcı ise, *Gök Bayrak*'inki o kadar meşakkatlidir. Bu durum *Gök Bayrak*'ın tefrika olarak neşredilmiş olmasıyla da açıklanamaz. Necip Âsım'a göre onun tercümesi 1906 yılında hazırlanır. 1912 yılında kitap olarak basıldığında *Gök Bayrak*'ın tefrika süreci devam etmektedir. İki tercüme arasında altı senelik bir fark olmasına rağmen ilk tercümenin, dil bakımından, çok daha başarılı olması mütercimlerin edebi faaliyetlerinin arka planıyla açıklanabilir.

Can Bek ve Arolat kabilesinden kendi akranı bir delikanlı olan Alak, bir gece Deligün Buldak'ın üstünde bir görüntüye şahit olurlar. "Timuçin'in yükselişi" olarak yorumladıkları bu olay romanın aslında ve *Gök Sancak*'ta herhangi bir açıklama olmaksızın yer alırken, *Gök Bayrak*'ta bir dipnotla bu hadisenin kuzey bölgelerinde görülen bir gök olayı olduğu açıklanır. Romanın aslında olmamasına rağmen böyle bir müdahalede bulunulması dikkat çekicidir. Ayrıca Can Bek Timuçin'in ordusuna katılmak için Gökçe'nin yanından ayrılırken sergilediği tavır orijinal metinde ve *Gök Sancak*'ta itaatkâr, saygılı ve minnettar iken; *Gök Bayrak*'ta dik başlı, adeta kabadır. Asıl romanda ve tercümede Gökçe'nin önünde eğilen Can Bek, *Gök Bayrak*'ta kollarını göğsüne kavuşturarak onu dinler. *Yerimden kalktım ve kollarımı göğsüme*

¹⁶⁷ Cahun, *Aşya Tarihine Giriş: Kökenlerden 1405'e, Türkler ve Moğollar*, çev. Sabit İnan Kaya, (İstanbul: Seç Yayın Dağıtım, 2006).

*kavuşturarak sözlerini dinledim.*¹⁶⁸ Can Bek'in böyle bir tavır almasındaki neden Gökçe'nin pagan, onunsa Müslüman olmasıyla açıklanır.

Romanın ismiyle ilgili aydınlatıcı bir açıklama yapmak yerinde olur. Moğol İmparatorluğu'nun bayrağı hiçbir zaman mavi renk olmamıştır. *Dünya boyun eğmeli ve siyah sancaklarım önünde titremeli*¹⁶⁹ diyen Timuçin'in sancağının siyah renkli olduğu aşikârdır. "Mavi bayrak" roman kahramanı Can Bek ile ilişkilidir. Cengiz Han'ın en önemli komutanlarından olan Cebe, romanda Can Bek'i evlatlık alarak onun koruyucusu olur. Can Bek de bu sayede orduda askerlik yapmaya başlar. Bu "mavi bayrak" da Cebe'nin kabilesi Besedliler'in sancağının rengidir. Moğol imparatorluğu esasen bir konfederasyon olduğundan Can Bek öncelikle Cebe'nin sancağı olan "gök/mavi sancak/bayrak"a bağlıdır.

Galip Bahtiyar'ın kelime seçimi ve metinden çıkardığı bölümlere bakıldığında onun çizmek istediği bir resim olduğu fark edilir. Metinde yer alan baskın Moğol unsurlar ve dönem itibarıyla hoş görülemeyecek ifadeler kullanılmaz. Moğollar'ın soylarının Hunlara dayanması, Cebe'nin yerleşik yaşam süren insanlar hakkındaki düşünceleri gibi fikirler onun tercümesinde yer almaz. Bazı Moğol adetleriyse "Türk" olarak ön plana çıkarılmaya çalışılır. Bu durum, devasa Moğol İmparatorluğu'ndaki Türk unsurların kuvvetini gösterme ve "bilinen ilk Türk devleti" olan Hunlar ile Moğollar arasındaki akrabalık bağının göz ardı edilmeye çalışıldığını düşündürür. Léon Cahun Moğol ve Türk kavimlerinin akrabalığına inanır. Necip Asım'ın tercümesinden ve konuyla ilgili makalelerinden anlaşıldığı kadarıyla, o da Cengiz Han'ı bir "ata" gibi kabul eder. Fakat Galip Bahtiyar bu durumu verildiği şekliyle almaz, onu kendine veya beklentiye göre değiştirir.

4.4. Romanın Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılmış Baskıları

La Bannière Bleue'nin 20. yüzyılın başında iki tercümesi neşredilmiştir. Necip Asım'ın tercümesi olan *Gök Sancak*'ın günümüze kadar yapılmış başka baskısı bulunmaz. Galip Bahtiyar'ın tercümesi *Gök Bayrak*'a duyulan ilgi ise Cumhuriyet Dönemi'nde de devam eder. Latin harflerinin kabulünden sonra, *Gök Bayrak* beş farklı yayınevi tarafından yayımlanır. Yetmiş üç yıl içinde yapılan bu baskılarda büyük değişiklikler göze çarpmaktadır. Roman hangi yayınevinden çıkıyorsa, o

¹⁶⁸ Cahun, *Gök Bayrak*, (1330), 35.

¹⁶⁹ Cahun, *La Bannière Bleue*, (1877), 57.

yayınevinin görüşüne göre adeta yeniden biçimlendirilir. Elde bulunan bu beş baskıdan hiçbirinin tercümenin aslına riayet etmediğini söylemek yanlış olmaz. Bu çalışmanın bir amacı da yapılmış bu Latin harfli baskılardaki hatalara düşmeden, tarafsız bir bakış açısıyla tercümeyle Latin harflerine aktarmaktır. Bu bölümde ise, bu beş baskının tercümenin aslına göre ne gibi değişiklikler gösterdiği ve kendi aralarındaki farklılıklar üzerinde durulacaktır.

4.4.1. Leon Kahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Hilmi Kitaphanesi, 1933)

Kitap 278 sayfadan oluşur. Kitabın sonunda iki sayfalık bir açıklama ve dört sayfalık “İçindekiler” bölümü yer alır. Romanın aslı ve yapılan ilk tercümeler gibi bu baskıda da on dokuz bölüm mevcuttur. Fakat bölüm isimlerinde oldukça değişiklik yapılmıştır.¹⁷⁰ Bu basım Galip Bahtiyar henüz hayattayken yapılmıştır. Kendi isminin Léon Cahun’dan büyük puntoyla yazılmış olması ve birçok bibliyografyada *Gök Bayrak*’ın bu baskısının yalnız Galip Bahtiyar ismiyle anılır olması¹⁷¹ sebebiyle kendi tercümesi üzerinde değişiklikler yaparak yeniden neşrettiğini söyleyebiliriz. “Öz Türkçe ile yazılmış, eski Türklere ait bir romandır” ibaresiyle ve resimli olarak yayımlanmıştır. Romanın aslında ve Galip Bahtiyar’ın ilk tercümesinde olduğu gibi resimler altındaki yazılar da kullanılmıştır. Elbette buradaki resimler orijinal romanda kullanılmış olanlar değildir.

Bu baskının Galip Bahtiyar’ın gözetiminde yapıldığı varsayıldığında, metinde değişikliğe gidildiği görülür. Burada başkarakterin adı Can Bey olarak geçer. Ayrıca bahsi geçen tercümede mütercim ilk bölüm için başlık kullanmazken burada ilk bölüm, romanın aslından bağımsız biçimde isimlendirilmiştir: “Can Bey Türk Bayraktarı”. Ayrıca romanın ilk bölümündeki giriş kısmı tamamen çıkarılmış, Can Bek’in kim olduğu, bu hikâyenin neden anlatıldığı gibi konular göz ardı edilmiştir. Bu çıkarılmış olan bölümde dini öğeler ağır basmaktadır. Bu baskının tamamında bu tavır görülür. Dini unsurlardan mümkün olduğunca arındırılmış bir metin olduğu göz

¹⁷⁰ Genel olarak Farsça’da mekân anlamı katan “-(i)stan” eki, “diyar” gibi kelimeler yerine “el” kelimesi kullanılmıştır. Örneğin Moğolistan yerine “Moğol elleri”; Arap diyarı yerine “Arap elleri” gibi ifadeler kullanılır.

¹⁷¹ Mehmet Narlı’nın *Roman Ne Anlatır Cumhuriyet Dönemi (1920-2000) Türk Romanı Üzerine Tematik Bir Tasnif ve Değerlendirme* isimli çalışmasının “1920-2000 Arasında Yayımlanan Romanlar” isimli ek bölümünde *Gök Bayrak* bir telif eser gibi değerlendirilmiş, yazarı Galip Bahtiyar olarak gösterilmiştir. (Galip, Bahtiyar, *Gök Bayrak*, İstanbul 1933.) Mehmet Narlı, **Roman Ne Anlatır Cumhuriyet Dönemi (1920-2000)**, 2.bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 306.

ardı edilemez.¹⁷² Galip Bahtiyar'ın ilk *Gök Bayrak* tercümesinde de, romanın aslı ve *Gök Sancak* ile mukayese edildiğinde, mütercimmin keyfî denebilecek tasarruflarda bulunduğu fark edilir, fakat buradaki durum bunun çok daha ilerisindedir.¹⁷³ Bu nedenle de Léon Cahun'ün ismi geri plana itilmiş olabilir. Çünkü bu roman, kahramanı her ne kadar bir Türk olsa da, Moğol İmparatorluğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat bu baskıda hâkim olan tema Türk milliyetçiliğidir.

Galip Bahtiyar tercümesindeki dil kusurları bu basımda da artarak devam eder. Bununla beraber yeni harflerin kabulünün üzerinden çok zaman geçmemesi dolayısıyla henüz yerleşmemiş olan gramer ve imla kurallarının kullanımı da göze çarpar. Galip Bahtiyar'ın daha önce kullandığı sözcükleri, özellikle, Eski Türkçe'ye çevirmeye çalıştığı görülür. Necip Âsım'ın kullandığı “ulus” sözcüğü bu baskıda yer alır. Fakat bununla yetinilmez benzer anlamlara gelen kelimeler, hatalı da olsa, kullanılır.¹⁷⁴ Örneğin, selamlamak yerine “aydınlamak” ifadesi tercih edilmiştir. Kısaca içinde çok fazla hata barındıran bu baskıyla romanın orijinali arasındaki ilgi yok denecek kadar azdır.

4.4.2. Leon Kahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Burhan Basım ve Yayınevi, 1957)

İlk Latin harfli baskıdan yirmi dört yıl sonra yapılmış olan bu baskı, “Büyük Tarihi Romanlar” dizisinin ilk kitabıdır. Kitabın kapağında “Leon Kahun'den” ibaresi mevcuttur. Ayrıca baskının Galip Bahtiyar tercümesine dayandığı da kapakta belirtilmiştir. “Eser Türkçeleştirilirken Galip Bahtiyar Beğ'in tercümesinden istifade edilmiştir. Adını hürmetle anarız.”¹⁷⁵ Romanın yapılan bu baskısında da yer yer resimler kullanılmıştır. 196 sayfadan ibaret olan bu baskı bir öncekine göre kısadır. Kapakta Galip Bahtiyar'ın tercümesinden “istifade edildiği” söylenmesine rağmen baskı bir öncekiyle hemen hemen birebir aynıdır. 1933 baskısında bulunan hatalar bile tekrar edilmiş, yalnız bazı kelimeler değiştirilmiş gibidir. Bölüm isimleri ve

¹⁷² Romanın en belirgin özelliklerinden detaylı tarih verme bu baskıda hemen hemen yoktur. Bütün Hicri tarihler çıkarılmış, romanın aslında ve hiçbir tercümede bulunmayan, duyulmamış zaman biçimleri kullanılmıştır. “Onbeş çağlarında idim ki kızıl ayın son günlerinde babamın sevgili bir kısırağı kaçtı.” (Kahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Hilmi Kitaphanesi, 1933), 3.)

¹⁷³ Can Bek'in rüyasında hocasını gördüğü, hocasının ona korkmamasını, başı sıkıştığı anda Hz. Ali'nin onun yardımına koşacağını söylediği bölüm, “onun önünde dağların eriyeceği yüce bir ulusun “uşağı” olduğu ve hocasının her zaman onun yanında olduğu” ifadesiyle değiştirilmiştir.

¹⁷⁴ Örneğin Orhun Abideleri'nde geçen, “boy, millet” gibi anlamlara gelen “urug” kelimesi burada “oruğ” şeklinde kullanılmıştır. (Kahun, *Gök Bayrak*, (1933), 8)

¹⁷⁵ Kahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Burhan Basım ve Yayınevi, 1957)

hacimleri de önceki baskıyla paraleldir. Hacim olarak, önceki baskıya göre, küçük olan romanın olay örgüsünde atlamalar mevcuttur.

4.4.3. Leon Kahun, *Gök Bayrak*, çev. Galip Bahtiyar, 2.bs. (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1970)

1957 baskısından on üç yıl sonra yapılmış bu baskı toplam 336 sayfadan meydana gelir. Kitabın sonunda dört sayfalık bir “İçindekiler” bölümü, başında ise iki sayfalık, romandan bahseden “ön söz” niteliğinde bir açıklama bulunur. İçindekiler bölümü 1933 baskısında da vardır. Fakat “ön söz” daha önceki iki baskıda kullanılmamıştır, yayınevinin bir tercihidir. Romanın bölüm başlıkları diğer baskılarla paralellik gösterir. Önceki iki baskıya göre yazım yanlışları giderilmiş, kurgu daha çok ön plana çıkmıştır. Fakat bunun dışında 1933 baskısından farklı olduğu söylenemez. Eski harfli baskılar hiç göz önüne alınmamış gibidir. Ön söz bölümünde Léon Cahun’dan, eserlerinden, Türk fikir ve edebi hayatına etkisinden bahsedilir. Önceki iki baskıya göre çelişkili ifadeler ve aynı kavram için farklı kelimeler kullanma eğiliminde azalma görülür.

4.4.4. Leon Cahun, *Gök Bayrak*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989)

1970 baskısından on dokuz sene sonra yapılan bu baskı, *Gök Bayrak*’ın en farklı ve deforme edilmiş olanıdır. Toplam 214 sayfadan oluşan baskıda, Ali Ergenekon tarafından yazılmış iki sayfalık bir ön söz bulunur. Roman aslından olabilecek en aşırı biçimde uzaklaştırılmıştır. Roman önce 1987 yılında *Tercüman Gazetesi*’nde tefrika olarak neşredilmiş, ardından 1989’da kitap olarak basılmıştır. Ali Ergenekon, ön sözde, eserin dil ve üslup bakımından gözden geçirildiğini açıkça belirtir. Fakat “gözden geçirilmiş” bu baskıda, Türk kimliği öncekilere oranla çok daha fazla vurgulanırken, İslami üslup da hiç olmadığı kadar öne çıkarılmıştır. Ali Ergenekon bu “gerekli müdahale”yi romanın yazarının yabancı olmasıyla açıklar. Ona göre Türk ruhu gerektiği gibi yansıtılamamıştır. “Büyük bir Türk dostu olmasına rağmen, Türk ruhunu tam manâsıyla anlamasına Türk’ün kader çizgilerine tam manasıyla eğilip vakıf olmasına imkân yoktur.”¹⁷⁶ Léon Cahun’dan “Türk dostu” olarak bahsedilen satırlar dahi Ergenekon’un eserden ve yazarından bihaber olduğuna delildir. Léon Cahun’un Türk milletine karşı herhangi bir sempatisi bulunduğu dair hiçbir kanıt olmamakla beraber, yazarın *Asya Tarihine Giriş* isimli çalışması okunduğunda bu

¹⁷⁶ Cahun, **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989, 5.

durumun hemen hemen aksinden bahsedilebilir. Ayrıca, Cahun'un amacı, Türk tarihini anlatan bir tarihi roman yazmak değildir. Bahsi geçen roman Moğol İmparatorluğu'nun Batı'ya yayılışını konu alır. Odak noktası Türk milleti değildir. Ergenekon, kitap üzerinde yapılan köklü değişiklikleri şu şekilde belirtir.

“İşte biz, 1987 senesinde bu eseri, Tercüman Gazetesinde neşretmek için, mazinin tozlu raflarından indirip gerek dil, gerek üslup bakımından gözden geçirdik. Amma en mühim değişikliği Türk ruhunun manevi cephesini de esere katarak yaptık. Türk'ün İslâm ile kemâle eren kader çizgisini belirttik.”¹⁷⁷

Fakat eser üzerindeki deformasyon dil ve üsluptan ibaret değildir. Romanın orijinalinde, tercümelerinde ve bu baskıdan önce yapılan Latin harfli baskılarında korunan on dokuz bölümlük biçimi tamamen bozulmuş, bölüm sayısı artırılarak isimleri değiştirilmiştir. Ayrıca romanın son bölümünde büyük çapta bir değişikliğe gidilmiş, 13. yüzyıldan günümüze bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. “Gökbayrak'tan Albayrak'a” isimli bu bölümde romanın olay örgüsü gereği hayatta olmayan bir karakter yer alır. Normalde verilmeyen bilgiler verilir. Kısaca roman yeniden kurgulanır.

“O zaman şu mesele ortaya çıktı. Eser kimindir? Leon Cahun yazmış, Galip Bahtiyar Bey tercüme etmişti. Biz ise adeta yeniden işlemiştik. Tamamen eski malzemeyi kullanarak tamamen yeni bir ruh vermiştik. Bunu eserin Türk-Moğol ayrımı yapmayan aslını, Türkün farkını ve mana zenginliğini ortaya koyarak zenginleştirmek suretiyle yaptık.(...) Ortaasya Türklüğü Anadolu Türklüğüne bağlanmış, yani dünya Türklüğü fikri ruh dolu bir iklimde verilmiştir. Bu bakımdan hatta eserin ismini de “Gökbayraktan Albayrağa” şeklinde değiştirmek düşünülmüşse de, eski hizmetlere ve emeklere saygı icabı aynen korunması tercih edilmiştir.”¹⁷⁸

Destansı bir havanın hâkim olduğu değiştirilmiş bu kurguda dramatik detaylar ağır basar. Dil, baskının yayımlandığı dönemin Anadolu ağızlarına yakındır. Yapılan işlerin sebepleri anlatılmıştır. Dikkate değer en önemli nokta ise eski harfli Galip Bahtiyar tercümesinin, baskıdan anlaşıldığı kadarıyla, okunmamış olmasıdır. Ön sözde esere İslami bir yorum getirildiği söylense de romanın orijinalinde ve eski harfli tercümelerinde bahsi geçen Can Bek'in namaz kılma, dini içerikli rüya görme sahneleri bu baskıda yer almaz. Ayrıca romanın orijinalinde baskın olan Moğol kavimlerinin bahsi bile geçmeyen bu baskıda, her şey Türklere mal edilir. “Moğol'la karıştıracam, Türk'le barıştıracam. Sel gider kum kalır. Moğol gider Türk kalır.”¹⁷⁹ Roman, belli ki, önceki Latin harfli baskılara bir tavır denebilecek şekilde değiştirilmiştir. Anakronizm yalnız dil ile sınırlı kalmamış kurgunun tamamına

¹⁷⁷ age, 5.

¹⁷⁸ age, 5.

¹⁷⁹ age, 18.

yayılmıştır. Roman 13. yüzyılda değil de 20 yüzyıl Anadolu coğrafyasında geçiyor gibidir. Ayrıca bu baskı Gök Sancak'tan sonra resimsiz yayımlanmış ilk baskıdır.

4.4.5. Leon Kahun, Gök Bayrak, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Sebil Yayınevi, 2004)

Romanın günümüze kadar yapılmış son baskısı olan bu kitap 1989 baskısından on beş sene sonra yayımlanmıştır. Toplam 312 sayfadan oluşan romanın sonunda 12 sayfalık bir de ek bölüm mevcuttur. Bu bölümde romanın yazarı Léon Cahun, romanın içeriği ve tercümeleri hakkında açıklamalar yer alır. Ayrıca romanın önemli parçaları olan Moğollar ve Şeyh'ül-Cebel hakkında da bilgi verilir. Eserin orijinalinde olduğu gibi, on dokuz bölümden meydana gelen roman sadeleştirilmek suretiyle yayımlanmıştır. Sadeleştirme işlemi Cüneyd Emiroğlu tarafından, Galip Bahtiyar'ın eski harfli tercümesi üzerinden yapılmıştır.¹⁸⁰ “Bu eser, GÂLİB BAHTİYAR BEY'in İstanbul'da 1913 yılında basılan tercümesinden sadeleştirilmiş ve lâtın asıllı yeni harflere naklederken bütün yeni basımlarında yapıldığı gibi ‘İslâmî ifâdeler’ çıkarılmayıp aynen muhafaza edilmiştir.”¹⁸¹ Sadeleştirilmiş bir baskı olmasına rağmen 1913 tarihli Gök Bayrak tercümesine en uygun olanıdır. Tercümede yer alan ifadeler atılmamış, Latin harfli hiçbir baskıda yer almayan giriş bölümüne ise bu baskıda yer verilmiştir. Yayınevinin eklediği açıklama bölümünde, Léon Cahun'un Yahudi asıllı bir Fransız olarak, Osmanlı Devleti'nde cereyan eden Türkçülük ve Turancılık gibi fikir akımlarını politik bir niyetle desteklemek amacıyla eser verdiği iddia edilir. Ayrıca romanda ima edildiği gibi Moğol ve Türk ırklarının akraba olmadığı ileri sürülür. “Gerçekten sarı ırka mensup olan ‘Moğollar’la beyaz ırka mensup olan ‘Türkler’ arasında ayniyet değil, akrabalık bile yoktur.”¹⁸² Resimli olarak yayımlanan bu baskıda sadeleştirme uygulandığından günlük dilde kullanılan ifadeler bağlam itibarıyla yabancı durur.

¹⁸⁰ Cüneyd Emiroğlu müstearı Sebil Yayınevi'nin kurucusu Kadir Mısıroğlu'na aittir.

¹⁸¹ Kahun, **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar, (İstanbul: Sebil Yayınevi, 2004) (İç kapaktan)

¹⁸² **age**, 326.

5. SONUÇ

18. yüzyılın başında Batı’da Türk tarihiyle ilgili yazılan eserler Osmanlı Devleti’nde “Türk” kavramının yeniden anlamlandırılmasında etkili olmuştur. Bu eserler dönemin aydınları ve dilcilerinin gözünden kaçmamış, bunlardan yola çıkılarak çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar çevresinde tartışmalar başlamıştır. Tanzimat devri kapanırken Batı’da yapılmış bu eserlerden yola çıkılarak Türklerin tarihi kökeni, etnik kimliği, Türk dilinin tarihi gelişimi gibi meseleler üzerinde çeşitli mecralarda tartışmalar hız kazanmıştır. Abdülhamid dönemi siyasi şartları ve sansür nedeniyle Türkçülük, yalnızca kültürel alanda kendine yer bulabilmiştir. Kısaca, dil ve tarih çalışmalarıyla kendine yer bulan Türkçülük, kültürel alanda filizlenip ardından siyasi mecrada kendine yer bulması bakımından dikkate değerdir. Siyasi anlamda Türkçülük Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu zor duruma bağlı olarak, savaşlar ve milli nitelikli iç isyanlar, devleti bir arada tutmanın bir yolu olarak görülmüş ve kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde en geç başlayan milli nitelikli hareket olan Türkçülük, siyasi anlamda ilk kez II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kendine yer bulabilmiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki hükûmetinin ideolojisini derinden etkileyen Türkçülük 20. yüzyıla damgasını vurmuştur. Hükümetin resmi ideolojisi haline geldikten sonra dernekler, dergiler ve gazeteler vasıtasıyla geniş çapta kendine yer bulan bu fikir akımının yayılmasında akla gelen en önemli isim şüphesiz Ziya Gökalp’tir. Türkçülüğün edebi alandaki yansıması olan Yeni Lisan cereyanı 1911’de Selanik’te *Genç Kalemler* dergisi çevresinde oluşmaya başlar. Aralarında Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem’in bulunduğu bu genç aydınların çalışmaları Milli Edebiyat denilen akımın doğmasına yol açar. Odak noktası 1910-1923 yılları olsa da bu akımın tarihi sınırlarını ve mensuplarını belirlemek güçtür. Milli edebiyat akımının yüzyılın ilk yarısına damga vurmuş olması Türkçülük fikriyle ilişkili olduğu kadar bu akımın çektiği tepkiyle de açıklanabilir. Yeni Lisan makalesinin yayımlanmasından itibaren bu akımın savunucuları çok şiddetli tenkitlere maruz kalmışlardır. Bu cereyanla ilgili geniş

çaplı ve uzun soluklu polemikler basında kendine yer bulmuştur. Böylelikle dilde sadeleşme niyetiyle başlayan bu hareket milli edebiyat gibi bir akımı meydana getirmiştir. Milli edebiyat akımının yankıları Cumhuriyet döneminde de devam eder.

Türkçülük hareketinin oluşumunda önemli bir yeri olan Fransız müsteşrik Léon Cahun'un eserleri Osmanlı topraklarında okunmaya başladıktan sonra bu eserlerin tercümeleri ve bunlardan mülhem çalışmalar yapılır. Yazarın *Introduction l'Histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405* (1896) (Asya Tarihine Giriş: Kökenlerden 1405'e Türkler ve Moğollar) isimli çalışması ile *La Bannière Bleue* (1877) isimli romanı, özellikle dönemin aydınları arasında çok popüler hale gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de Léon Cahun'un eserlerini okuyup ondan etkilendiği ve Türk Tarih Tezi'nin onun fikirlerinden mülhem olduğu bilinen bir gerçektir. Bu çalışma Léon Cahun'un *La Bannière Bleue* (1877) isimli romanı ve onun tercümeleri üzerine odaklanmıştır.

Bir Müslüman, Bir Hristiyan ve Bir Paganın Moğol İstilaları ve Haçlı Seferleri sırasında başından geçenlerin anlatıldığı *La Bannière Bleue*'nin Osmanlı döneminde birbirlerine yakın zamanlarda iki tercümesi yapılmıştır. 1912'de Necip Asım tarafından *Gök Sancak* adıyla, 1913'te Galip Bahtiyar tarafından *Gök Bayrak* adıyla tercüme edilen roman, Cumhuriyet döneminde de çeşitli yayınevleri tarafından yayımlanır. Cumhuriyet döneminde yapılan bütün baskılar Galip Bahtiyar'ın *Gök Bayrak* tercümesini esas alır. Bunda Galip Bahtiyar'ın, romanın Cumhuriyet'ten sonraki ilk baskısı olan, 1933 tarihli Latin harfli baskısını gözden geçirmiş olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca, *Gök Bayrak*, hem dönemin önemli Türkçü gazetelerinden olan *İkdam*'da tefrika edilir hem de Türk Yurdu tarafından kitap olarak bastırılır. Bütün bu sebepler *Gök Sancak*'ın göz ardı edilmiş olmasına sebep olmuş olabilir. Necip Asım, tercümesinin son sözünde *Gök Bayrak*'ın *İkdam*'da tefrika edilmesi ile ilgili olarak, eseri çok daha önce tercüme etmiş olduğunu söyler ve *İkdam*'da tefrika edilen tercüme üzerine, romanı yayımlama kararı aldığını belirtir. *İkdam* gazetesinin başmuharriri ve müdürünün de bunu bildiği halde *Gök Bayrak*'ı tefrika ettirdiğini söyleyen Necip Asım'ın yazdıklarına bakılınca, durumun iç yüzünün kayıtlara geçenden daha farklı olduğu izlenimi oluşur.

Osmanlı Dönemi'nde hemen hemen art arda yapılmış bu iki tercümeyle yakından bakıldığında, *Gök Sancak*'ın romanın bölümleri ve bunların isimleri bakımından eserin aslına daha sadık olduğu tespit edilmiştir. *Gök Bayrak*'ta romanın ilk

bölümünün girişini teşkil eden ve hikâyenin bütün mantığını ele veren bölüm yer alırken *Gök Sancak*'ta bu bölümün verilmediği görülür. Romanın tarihi olması dolayısıyla hem aslında hem iki tercümede oldukça yoğun dipnot kullanımı söz konusudur. Romanda geçen yabancı yer isimleri, kişiler, Eski Türkçe, Moğolca veya Çince sözcükler gerektiğinde ya dipnotla ya da parantez içinde okuyucuya sunulur. Fransızca yazılmış olan eserde hat safhada olan dipnot, açıklama ve bilgi verme hususu, yazarın hem konu hakkında geniş bilgi birikimine hem de romanı –elbette- Fransız okuyucular için yazmış olduğuna işaret eder. Tercümelere gelince *Gök Sancak*'ta okuyucuya bilgi verme özeni daha çok göze çarpar. Yine her iki tercümede de metnin bağlamına uygun kelime kullanma eğilimi tespit edilmiştir. Türkçülük ideolojisi ve dilde sadeleşme cereyanının etkili olduğu bu dönemde bu girişim doğaldır. Bu açıdan *Gök Sancak*'ın daha başarılı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mütercim bağlama göre uygun kelime seçimine özen göstermiş ve bunu gerektiği kadarıyla yapmasını bilmiştir. Bunun sebebinin Necip Asım'ın Türk dili ve tarihiyle ilgili çalışmaları olduğu muhakkaktır. Tercümelerin dil ve üslubu ile metin içi tutarlılık bakımlarından da *Gök Sancak* çok daha nitelikli bir yapı arz eder. Mütercimin dili döneme göre oldukça sadedir. *Gök Bayrak*'ta ise cümle kuruluşunda aksaklıklar, metin içerisinde tutarsızlıklar görülür. Bu durum Necip Âsım'ın yazı tecrübesiyle olduğu kadar, *Gök Bayrak*'ın tefrika olarak neşredilmiş olmasıyla da ilgilidir. Her iki tercümede de mütercimlerin göz ardı ettiği ve metne almadığı bölümler mevcuttur. Bu bölümler iki tercümede de farklılık göstermektedir. Dolayısıyla metinden çıkarılan bu bölümler toplumsal veya siyasi durumla alakalıdır, denilemez. Olsa olsa mütercimlerin şahsi tercihleriyle açıklanabilir. *Gök Bayrak*'ta Moğol unsurlar geri plana itilirken, Türklük ile ilişkili değerler ve unsurlar ön plana çıkarılır.

Can Bek isminde Müslüman bir Türk'ün başından geçen olayların anlatıldığı *Gök Bayrak*'ta, Asya'dan Avrupa'ya uzanan çok geniş bir coğrafya, ırk ve din çeşitliliği mevcuttur. Romanın başkarakteri ve anlatıcısı Can Bek'in yaşam çizgisi ise, Moğol İmparatorluğu ile kesiştiğinden, onun başına gelen olayların arka planında Moğollar ve onların fetihleri vardır. Romanda geçen olayları anlayabilmek için, 12. yüzyılın son yarısı ile 13. Yüzyılın ilk yarısında Asya'da olup bitenleri iyi bilmek gerekir. Çünkü roman bu dönem ve coğrafyada olup bitmiş önemli her hadiseyi içine alacak genişliktedir. *Gök Bayrak*'ta öne çıkan ve konuyu belirleyen en önemli çatışma

göçebeler ile şehirli halk arasında yaşanır. Moğol İmparatorluğu ve Can Bek “göçebe” kültürü temsil ederlerken, Türkistan’da ve Mâverâünnehir’de hüküm süren o devirdeki büyük devletler ve bu devletlerin yönettiği halk ise “şehirli/yerli” kültürü temsil etmektedir. Romanda yer alan kişiler, ya Can Bek’e olan yakınlıklarıyla ya da tarihi gerçeklikleriyle önem kazanırlar. *Gök Bayrak*, Moğol İmparatorluğu’na ve Cengiz Han’a farklı bir bakış açısından yaklaşılmasına olanak sağlarken, zaman ve mekân genişliği ile okuyucuya çok geniş bir perspektif de sunar. Konu itibarıyla tarihi bir roman olan *Gök Bayrak*’ta siyasi meselelerin yanında, kahramanlık, aşk gibi temalar da kendine yer bulur. Romanın adından da anlaşıldığı üzere, “bayrak” bir sembol olarak, temsil ettikleri bakımından, romanda çok önemli bir konumdadır.

La Bannière Bleue’nın Cumhuriyet’in ilanından sonra yapılmış Latin harfli beş baskısı tespit edilmiştir. Yapılmış bu baskıların hepsi, Galip Bahtiyar’ın *Gök Bayrak* tercümesine dayanmaktadır. Beş farklı yayınevinden çıkan bu beş baskının yayım tarihleri 1933, 1957, 1970, 1989 ve 2004 şeklindedir. Latin harfli ilk baskı olan 1933 tarihli romanın Galip Bahtiyar tarafından Latin harflerine aktarıldığı söylenebilir. Çünkü Galip Bahtiyar adı hem kapakta Léon Cahun’dan ön plana çıkarılmış hem de bibliyografyalarda bu baskıdan sadece Galip Bahtiyar adıyla söz edilmiştir. Mütercim 1913 tarihli tercümesi üzerinde değişikliklere gidip eseri yeni harflerle neşretmiş olmalıdır. Bu baskının en önemli özelliği romanda yer alan “gerekli” dini öğelerin, tarihlerin metinden çıkarılmış olmasıdır. Bunun yanında baskının kapağında eserin öz Türkçe ile yazılmış olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla metinde aşırıya varan kelime değişimleri, eski Türkçe kelime kullanma kaygısı ön plana çıkar. Romanda geçen zaman belirsizlikleri de dikkat çekicidir. Bahsi geçen eser tarihi bir roman olmasına rağmen, romanın aslında ve tercümelerde sıkça kullanılan tarih/takvim kullanma durumu bu baskıda söz konusu değildir. Ayrıca romanda baskın olan Moğol kavmi bu baskıda yerini Türk hâkimiyetine bırakır. Türklere özgü öğeler ön plana çıkarılır ve yüceltilir. Bu baskının 1931’de gerçekleşen Türk Tarih Kongresi’nden iki sene sonra yapılmış olması bu noktada önem arz eder. Bu baskıda da bundan sonra yapılmış olan iki farklı baskıda da “Türk Tarih Tezi”nin yansımaları açıkça görülür. Zaten 1989’a kadar yapılmış üç baskı vardır. Bunlardan son iki tanesi olan 1957 ve 1970 baskıları, bahsi geçen 1933 baskısını kendilerine temel almışlardır. 1957 baskısı önceki baskıya göre hacim bakımından daha küçüktür. Ayrıca bu baskıda 1933 baskısında bulunan yazım kusurlarının azaldığı tespit

edilmiştir. Bu noktalar haricinde pek bir değişiklikten söz etmek mümkün değildir. 1970 baskısında farklı olarak bir ön söz yer alır. Latin harflerinin kabulü üzerinden kırk iki yıl geçmesi sebebiyle artık gramer ve imla hataları yok olmuş ve noktalama işaretlerinin kullanımı dile yerleşmiş, dolayısıyla ilk iki baskıda karşılaşılan okuma güçlüğü bu baskıda hemen hemen yok olmuştur. İçerik bakımından yer yer kelime değişimleri dışında ilk iki baskıdan bir farkı olmayan 1970 baskısından on dokuz sene sonra yayımlanan 1989 baskısının kitap olarak neşredilmeden önce *Tercüman Gazetesi*'nde tefrika edildiği anlaşılır. Bu baskının romanın aslından da tercümelerinden de tamamen uzaklaştığı ve hat safhada bir deformasyona uğradığı görülür. Roman adeta yeniden yazılmış, ilk üç baskıdan farklı olarak Türk kimliğinin yanında İslam dini de ön plana çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk resimsiz baskı yine 1989 baskıdır. Bununla birlikte, romanın olay örgüsüne ekleme yapılarak 13. yüzyıldan 20. yüzyıl Türkiye'sine bir köprü kurulmuştur. Bu kullanım Nihal Atsız'ın 1946 yılında yayımlanan *Bozkurtların Ölümü* isimli romanında da kullanılmıştır. Bu baskıyla ilgili son olarak, anakronik ifadelerle sıkça rastlandığı söylenebilir. Romanın günümüze kadar yapılmış son baskısı 2004 tarihlidir. Cumhuriyet döneminde Latin harfli yapılmış ve Galip Bahtiyar'ın 1913 tarihli tercümesini temel alan ilk baskıdır. Ayrıca, romanın orijinalinde ve sadece 1913 tarihli *Gök Bayrak*'ta bulunan, ilk bölümdeki giriş faslı da yalnız bu baskıda yer alır. Fakat bu baskıda sadeleştirme yapılmıştır.

Hülâsâ, Osmanlı Devleti'nde öncelikle kültürel sahada kendine yer bulan Türkçülük fikri ve bu fikir ile yakından ilişkili Milli Edebiyat akımına önemli ölçüde etki eden müsteşriklerden biri Léon Cahun'dür. Bu çalışmada Léon Cahun'ün eserlerinin Türk düşünce dünyasını ve edebiyatını büyük ölçüde etkilediğinin altı çizilmiştir. Onun Türkçede en bilinen eserlerinden olan *La Bannière Bleue*'nün aynı dönemde iki tercümesinin yapılması ve Harf İnkılâbından sonra yapılmış Latin harfli baskıları bu etkinin kanıtlarıdır. Bu çalışmada, *La Bannière Bleue*'nün Galip Bahtiyar tarafından yapılmış *Gök Bayrak* isimli tercümesi üzerinde durulmuştur. *Gök Bayrak* Latin harflerine aktarılmış, tahlili yapılmış ve edebiyatımızdaki yeri ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Argunşah, Hülya. “Milli Edebiyat”. **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**. ed. Ramazan Korkmaz, 4. bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.
- Banarlı, Nihad Sâmî. **Edebiyat Sohbetleri**. 5. bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010.
- Belge, Murat. **Genesis “Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni”**. 2.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Beyatlı, Yahya Kemal. **Edebiyata Dair**. 7. bs. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2010.
- Cahun, Léon. **La Bannière Bleue**. Paris: Librairie Hachette et Cie, 1877. gallica.bnf.fr [28.05.2016]
- _____. **Gök Sancak**. çev. Necip Âsım (Yazıksız). İstanbul: Kitabhane-i Nusret, 1328/1912. katalog.ibb.gov.tr [18.02.2016]
- _____. **Gök Bayrak**. Çev. Galip Bahtiyar (Göker). İstanbul: Türk Yurdu Kitabhanesi, 1330. katalog.ibb.gov.tr [20.04.2015]
- Cahun, Leon. **Asya Tarihine Giriş: Kökenlerden 1405’e, Türkler ve Moğollar**. çev. Sabit İnan Kaya. İstanbul: Seç Yayın Dağıtım, 2006.
- _____. **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar (Göker). İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989.
- Denker, Arif Cemil. **Birinci Dünya Savaşı’nda Teşkilât-ı Mahsusa**. İstanbul: Arma Yayınları, 1997.
- Engin, Vahdettin. “1912 Yılı Gelişmeleri”. **Havadis: Yüz Yıl Önce**. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2012.
- Enginün, İnci. **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Yeni Türk Edebiyatı (1839-1923)**. 5. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- _____. **Bir Sığınak Olarak Kitap ve Edebiyat**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
- _____. **Mukayeseli Edebiyat**. 2.bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Forster, E. M.. **Roman Sanatı**. Çev. Ünal Aytür. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2014.

Göker, Galip Bahtiyar. “Şehidin Şekvâsı”. **Türk Yurdu**. c.2. s.44. Ankara: Tutibay Yayınları, 1998.

Hanioğlu, M. Şükrü. “Türkçülük”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. c.41. www.islamansiklopedisi.info [08.12.2016]

Hisar, Abdülhak Şinasi. **Yahya Kemâl’e Veda**. İstanbul: Hilmi Kitaphanesi, 1959.

_____. **Kitaplar ve Muharrirler I: Mütareke Dönemi Edebiyatı**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Jusdanis, Gregory. **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi**. Çev. Tuncay Birkan. 2.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.

Kabaklı, Ahmet. **Türk Edebiyatı**. c.1. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2006.

Kadirbaev, Aleksandr. “Uygurlar ve Moğollar”. **Türkçe Konuşanlar: Orta Asya’dan Balkanlar’a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür**. ed. Doğan Kuban. İstanbul: Ergun Çağatay, Tetragon A.Ş., 2007.

Kahun, Leon. **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar (Göker). İstanbul: Hilmi Kitaphanesi, 1933.

_____. **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar (Göker). İstanbul: Burhan Basım ve Yayınevi, 1957.

_____. **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar (Göker), 2.bs. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1970.

_____. **Gök Bayrak**, çev. Galip Bahtiyar (Göker). İstanbul: Sebil Yayınevi, 2004.

“Kişi Adları Sözlüğü”. **TDK**. tdk.gov.tr [03.06.2017]

Komisyon. **Türk Tarihinin Ana Hatları**. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.

Moustapha Djelaleddin. **Les Turcs Anciens et Modernes**. Constantinople: Imprimerie du Courrier D’Orient, 1869.

Narlı, Mehmet. **Roman Ne Anlatır Cumhuriyet Dönemi (1920-2000)**. 2. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Okay, Orhan. “Milli Edebiyat Akımı”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. c.41. www.islamansiklopedisi.info [07.12.2015]

Schamiloglu, Uli. “Tatar mı, Türk mü? Müslüman Türk Dünyası’nın Rakip Kimlikleri”. **Türkçe Konuşanlar: Orta Asya’dan Balkanlar’a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür**. ed. Doğan Kuban. İstanbul: Ergun Çağatay, Tetragon A.Ş., 2007.

Süleyman Hüsni Paşa. **Tarih-i Âlem**. İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Hazret-i Şahane Matbaası, 1293/1876.

Şengül, Abdullah. “Edebî Eleştiri”. **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**. ed. Ramazan Korkmaz, 4. bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

_____. **Edebiyat Üzerine Makaleler**. 8. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

_____. **Edebiyat Dersleri**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

TC Resmî Gazete. s.4394. 26 Kânunuevvel 1339.

Uçman, Abdullah. “Necip Âsım Yazıksız”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. c.41. www.islamansiklopedisi.info [08.12.2016]

Yazıksız, Necip Âsım. **En Eski Türk Yazısı**. Dersaâdet: Kitabhane-i İkdâm, 1315/1897-1898. katalog.ibb.gov.tr [27.03.2017]

_____. “Milli Aruz”. **Osmanlı Türkçesi Metinleri II**. ed. Faruk Kadri Timurtaş, 11. bs. İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.

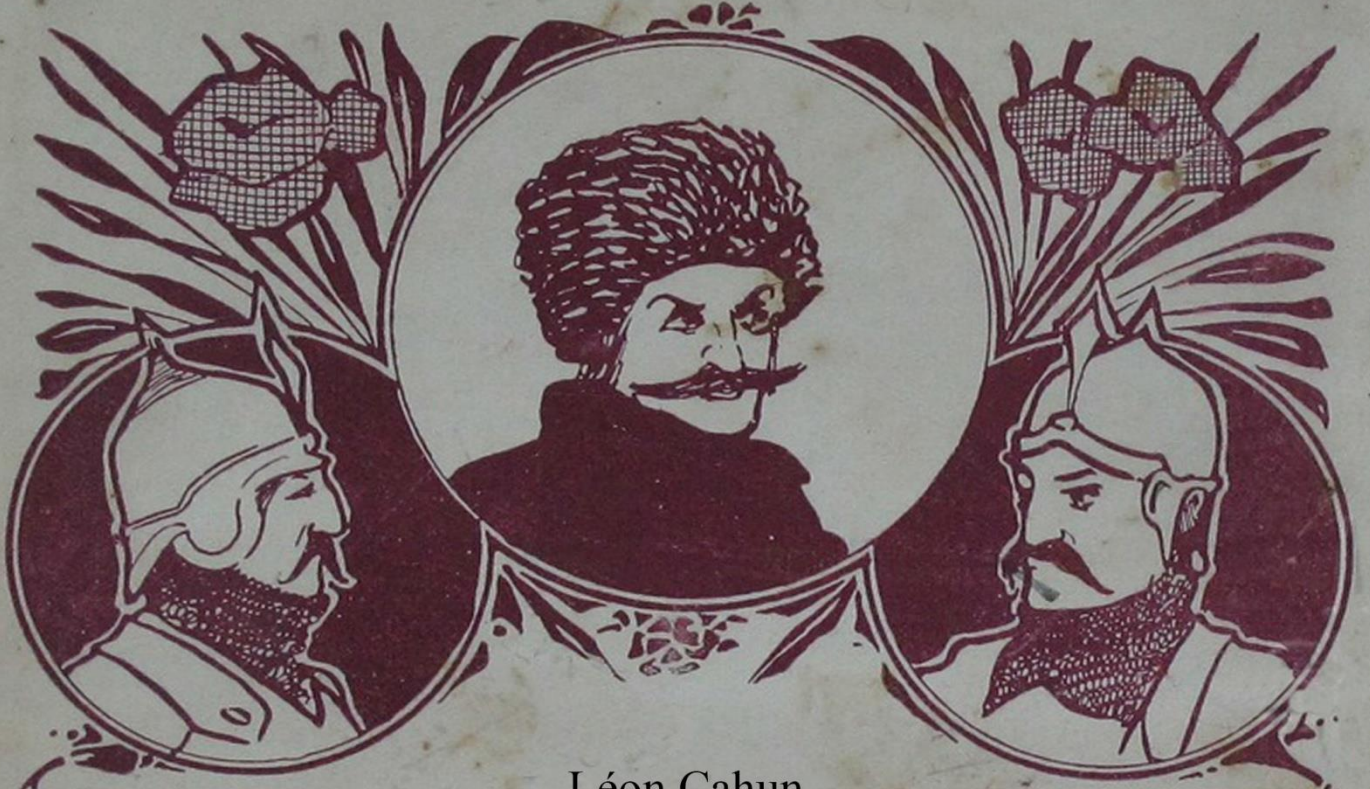
Yöntem, Ali Canip. **Prof. Dr. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. ed. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, 2. bs. Konya: Tablet, 2005.

EKLER

Ek 1. Metin: Gök Bayrak

Bu bölümde, çalışmanın yarısını teşkil eden *Gök Bayrak* isimli roman tercümesinin Latin harflerine aktarılmış metni yer almaktadır. Çalışmanın taşınması gereken biçimsel gereklilikler metnin bu bölümde bulunmasını zorunlu kılmıştır. Tercümenin özgün biçimine sadık kalması bu tercihin en önemli sebeplerindendir.

GÖK BAYRAK

Léon Cahun

GÖK BAYRAK

Türkçe'ye Çeviren: Galip Bahtiyâr

“İkdam” gazetesinde tefrika edildikten sonra aslındaki resimler
ile beraber kitap şeklinde çıkarılmıştır.

Çıkaran

“Türk Yurdu” Kitâbhânesi

İstanbul

1330

[Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı]

GÖK BAYRAK

Léon Cahun

Türkçe'ye Çeviren: Gâlip Bahtiyâr

Çıkaran:

“Türk Yurdu” Kitâbhânesi

VV Bâb-ı Âli Caddesi VV

İstanbul

1329

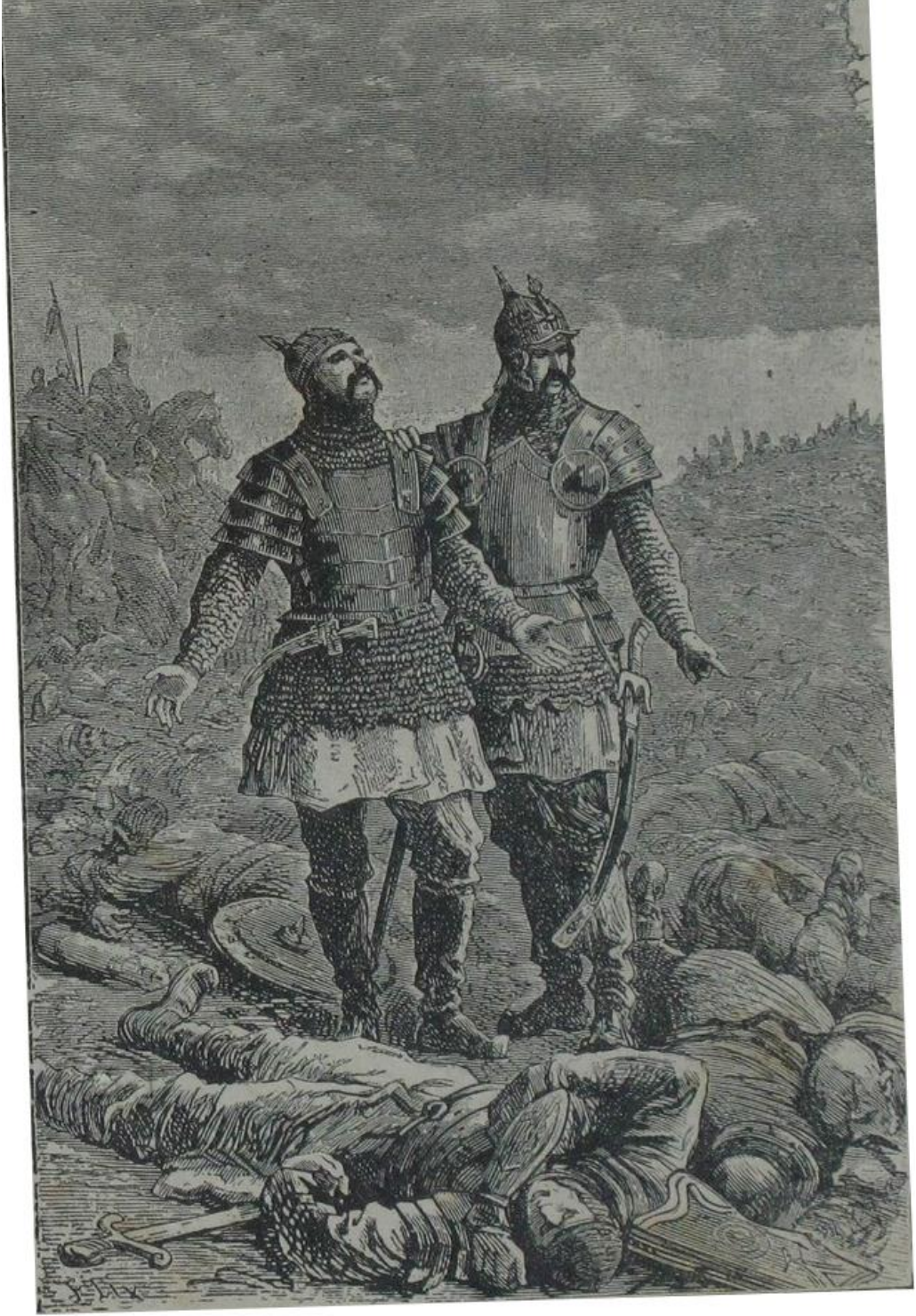
[Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı]

Bismillahirrahmanirrahim

Şükr ü sipâs u sitâyîş ol kâdir-i lemyezel Tanrı teâlâ celle celâlühü ve takaddes isme Hû'ya olsun kim yedi kat yeri ve on sekiz bin âlemi ketm-i hâne-i ademden sâha-i vücûda getirmiştir ve yüz bin salavât ve tahiyyât mazhar-ı sırr-ı “levlak” ol hâtemü'l-enbiyâ' ve'l-mürselîn Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi ve sellem hazretlerinin ruh-ı pür-fütûhuna değsün kim kâffe-i ins ü cinne meb'ûs olmuştur. İmdi bu fakir-i meftûr yani Uygur kavminden “Öktülmüş”ün oğlu (Can Bek) muhtâc u ilâ Rabbihi'l-gafûr bu kitab-ı mustatâbın sebep-i te'lifini îzâh sadedinde şu tarzda hâme-rân-ı acz ve kusûr olur ki:

Şimdiye kadar hiç kimse ne Hakan-ı Âzam “Sotu Boğda Dayming Cengiz Hakan” ile evlâd ve incisâlinin ve ne de bu hakîr-i nâtüvânı nân-ı ni'metiyle perverde eden “Sain Han” lakab-ı pür-şerefiyle vâyedâr “Batu” edâmallâh u izzehu hazretlerinin sahne-i âlemde îkâ' ettikleri havadis-i gûnâ-gûnu keşîde-i silk-i tahrîr ve ol sülâle-i ebed-karînin nâm ü şânını sahâif-i tarihte takrîr etmedi. İmdi bu müellif-i fakîr gerek fâtih-i a'zam ve incisaliyle gerekse Hakan-ı Mes'adet-nişan Batu Hazretleriyle şeref-kârîn olmak pâye-i cihân bahasına nâil olduğu ecilden diledi ki Allah'ın inâyeti ve peygamberin ruhaniyetiyle Hakan-ı Müşarü'l-ileyhümâ Hazerâtının müeyyed min indillâh olarak icrâ ettikleri esfârı sebt ve tahrir ve ol münasebetle manzûr çeşm-i tahayyür olan ekâlîm ve bilâd-ı ahvâlini yegân yegân tasvir ve sevk-i rüzgâr ile müsâdif olduğu nice nice garâib ve mezâhimi bi-temâmihâ takrir eyleyerek Türk milletine yadigâr bıraksın ta ki onlar ecdâd-ı meâlî nejadlarının menâkıb-ı hamâsetine ve dasitân-ı besâletine bîgâne kalmayalar.

Fallahü âlemü bi's-sevâb

(Cebe) elini omzuma koydu...

Uykudan gözlerim kapanıyordu..

591 senesi Saferü'l-hayrinin beşinci Çarşamba günü on sekiz yaşımda Moğol şahının askeri miyânına dâhil oldum.

Ben (Isığ Göl) kenarındaki (Almata) kasabası yanında doğdum. Her ne kadar kabilemiz göçebe halinde yaşar ise de babam hoca tutarak beni güzelce okutup yazdırmıştı. On yaşımda iken kabiledaki öbür çocuklar gibi ata binmeği, ok atmağı öğrenmiş idim. Türk dilini; hem Arap, hem Uygur yazılarıyla okuyup yazmağı da bilirdim. Bundan başka Kur'ân-ı Kerîm'i bir iki defa hatim, akâid-i İslâmiyye'yi mükemmel zapt etmiştim.

On beş yaşına henüz girmiş idim ki bir Muharrem ayının son günlerinde pederimin gayet sevgili bir aygırı kayboldu. Bu at hem cins, hem de değerli bir hayvan olduğundan pederim hizmetkârlarına bunu nerede ise arayıp bulmağı emretti.

Mevsim kara kış idi. Karlı ovalarda dizgin boşaltmak, yamaçlardan beygir koyuvermek, buz tutmuş göller üzerinde yarış etmek, korkunç çam ormanlarından geçmek, çalılıklar arasında tavşan avlamak için içimde öyle bir istek vardı ki dayanamadım ve hemen pederimin yanına gidip hizmetkârlarla gitmeme müsaade etmesini rica ettim.

Pederim epeyce tereddütten sonra razı oldu ve bana beş yaşında boz bir beygir verdi. Vâlidem ise beni alınımdan öptü ve kendimi şikâr peşine kaptırmamaklığımı güzelce tembih ettikten ve daha birçok nasihatler verdikten sonra, bana hayır dua etti. Pederime, vâlideme, birader ve hemşireme veda ederek kışlağımızdan çıktım ve epeyce yol almış olan uşaklarımızın ardından atı sürmeğe başladım.

Üç gün gittik de ata rast gelmedik. Fakat ben bazı kere tavşanları avlıyor, bazen kement ile kurtları kovalıyor, doludizgin atımla yamaçları iniyor velhâsıl pek eğleniyordum. Bir gün yol bulmak için önden giden hizmetkârlardan biri dörtnala bize doğru koşar-Aman Tekrinler geliyor.. diye bağırdı ve lakırdısını bitirir bitirmez atından düşüp öldü.

Tekrinler Moğollarla müttefik bir kavim olup Uygurlara komşu bulunurlar ve yağma-gerlikle te'mîn-i maîşet ederler. Hatta bu defa da bizim kabile aksâmından bir yeri basmışlar ve birçok beygir ve başka mal aldıktan sonra dönmüşler iken yolda hizmetkârımıza karşı gelmeleriyle bîçareyi hemen yaralayarak bize hücûm göstermişlerdi.

Tekrinler üzerimize gelmekte iken yanımdaki uşakların en ihtiyarı bana hitaben dedi ki:

-Can Bey! Altındaki at rüzgâr gibi kaçır, haydi uzaklaş, sen eminliğe çıkıncaya kadar biz burada vuruşuruz. Hayvanı çay boyuna sür, çok geçmez kışlağa varırsın...

Doğrusu yoldaşlarımı tehlike önünde bırakıp gitmeği erkekliğime yediremiyor idim. Fakat ihtiyar hizmetçi tereddüdümü görerek atımı başlığından yakaladı ve yüz adım koşturduktan sonra bırakarak birkaç kırbaç salladı, sonra arkadaşlarına dönüp:

-Allah yardımcısı olsun.. dedi.

Ben hayvanla hayli uzaklaşmıştım. Bir aralık Tekrinlerin naraları kulağıma geliyor ve bunların bizimkilerin üzerine düştüklerini anlıyor idim. Artık geri dönmenin bir faydası yok idi. Çaresiz atı kendi haline bıraktım. Bîçare hayvan çok ürkmüş olduğundan alabildiğine koşuyordu. Böylece yarım saat kadar yol aldıktan sonra biraz nefes alsın diye hayvanı durdurdum.

Bulunduğum yer bir baştan öbür başa karla örtülü düz bir ova olup yalnız sağımda bir çam ormanı görülmekte idi. Ne ıssızlık yâ Rab.. Ben ve beygirimden başka görünürde in cin yok idi. Ben ne yapacağımı düşünürken ormandan birdenbire çıkan otuz kadar Tekrin, hayvanlarını bana doğru sürmeğe başladılar. Bana yirmi adım kalınca atlarını durdurdular, içlerinden ikisi meydana çıkarak ellerindeki mızrakları tarla içine sağıma soluma sapladılar. O kadar taaccüp içinde idim ki bir müddet kımıldamak hatırıma gelmiyordu. Fakat Tekrinler beni aşağı alınca aklım başıma geldi ve beni ne yapacaklar diye düşünmeğe başladım.

Karşımdakilerden biri esvabının altından bir ip çıkararak ellerimi ardımdan bağladı, fakat arkadaşı anlayamadığım bir lisan ile bir iki kelime söylemiş olmakla diğeri bu defa belinden bıçağını çekip iplerimi kesti. Sonra beni tekrar ata bindirdiler, fakat okumu, yaylarımı almağı unutmadılar. Kaçmayayım diye atın dizginlerinden tutarak beni orman içine sürüklediler.

Biraz sonra ormanın açıklık bir yerine geldik, Tekrinlerin kalabalığı asıl orada tecemmu' etmişti. Yağma-gerlerin beraberlerinde getirdikleri hayvanlar arasında zavallı hizmetkârlarımızın beygirlerini görmem üzerine Türkçe, adamlarımızın ne olduğunu sordum. Zalim herifler sözüme cevap vermeyerek gülmekle iktifâ ettiler.

Biraz sonra yola düzüldük ve sular kararınca kadar yol aldık. Gece olmağa başlamıştı ki (Tekrinler) iki dağ aralığı bir mahalde konakladılar. İçlerinden bir kısmı ateşlerini yakıp koyunlarını kestiler. O parça parça etleri toprak tencereler içinde ateşe vurdular.

Bu esnada refikleri hayvanları köstekleyip mızrakları yere diktikten sonra ateş etrafına diziliyorlardı. Doğrusu benim yemek yemeğe hiç iştihâm yoktu. (Tekrinler) karınlarını doyururken içlerinden birisi bana tercümanlık ediyor, ismim ve memleketim hakkındaki suallerine verdiğim cevapları arkadaşlarına tercüme eyliyordu. Bir aralık (Tekrinler)in reisi tencereden bir parça et çıkararak beni yanına oturttu ve verdiği eti yememi işaret etti. Çarnaçar yedim. Yorgunluk, heyecan beni bîtap bir hale koymuş olduğundan olduğum yerde uyuyakalmışım.

Sabah olup da uyandığım vakit yapayalnız ve yanımda kimse kalmamış olduğunu gördüm. Tekrinler ortadan kaybolmuşlardı. Böyle beyâbânda tek başıma beygirsiz kalmaktan fevkalâde korktuğumdan ağlamağa ve öteye beriye koşmağa başladım. Şaşkın şaşkın geze geze ileride bir duman gördüm ve oraya doğru

yürüdüm. Biraz sonra dumanın çıktığı yerde Tekrinleri gördüm ve yanımdan kaybolmalarının sebebini de anladım. Yağma ettikleri malları rahatça paylaşmak için biraz ileri konmuşlardı. Ben derhal tercümana gidip:

-Mademki beni yalnız başıma bıraktınız, bari atımı verin ve evimin yolunu gösterin.. dedim.

Tercüman gülmeğe başladı.

-Biz seni bırakmadık ki... Biz çocuk olsun, koyun olsun elimize geçen şeyi bırakmak âdetimiz değildir. Zaten senin gelip bizi bulacağını biliyorduk.. cevabını verdi.

Ba'de elimden tutarak bir iri keçe yığımına götürdü:

-Nah! Bunların içinden kendine bir yorgan ayır. Gece bu yorganı ikiye bölersin, yarısını altına alır, yarısını da üstüne çeker uyursun.. dedi.

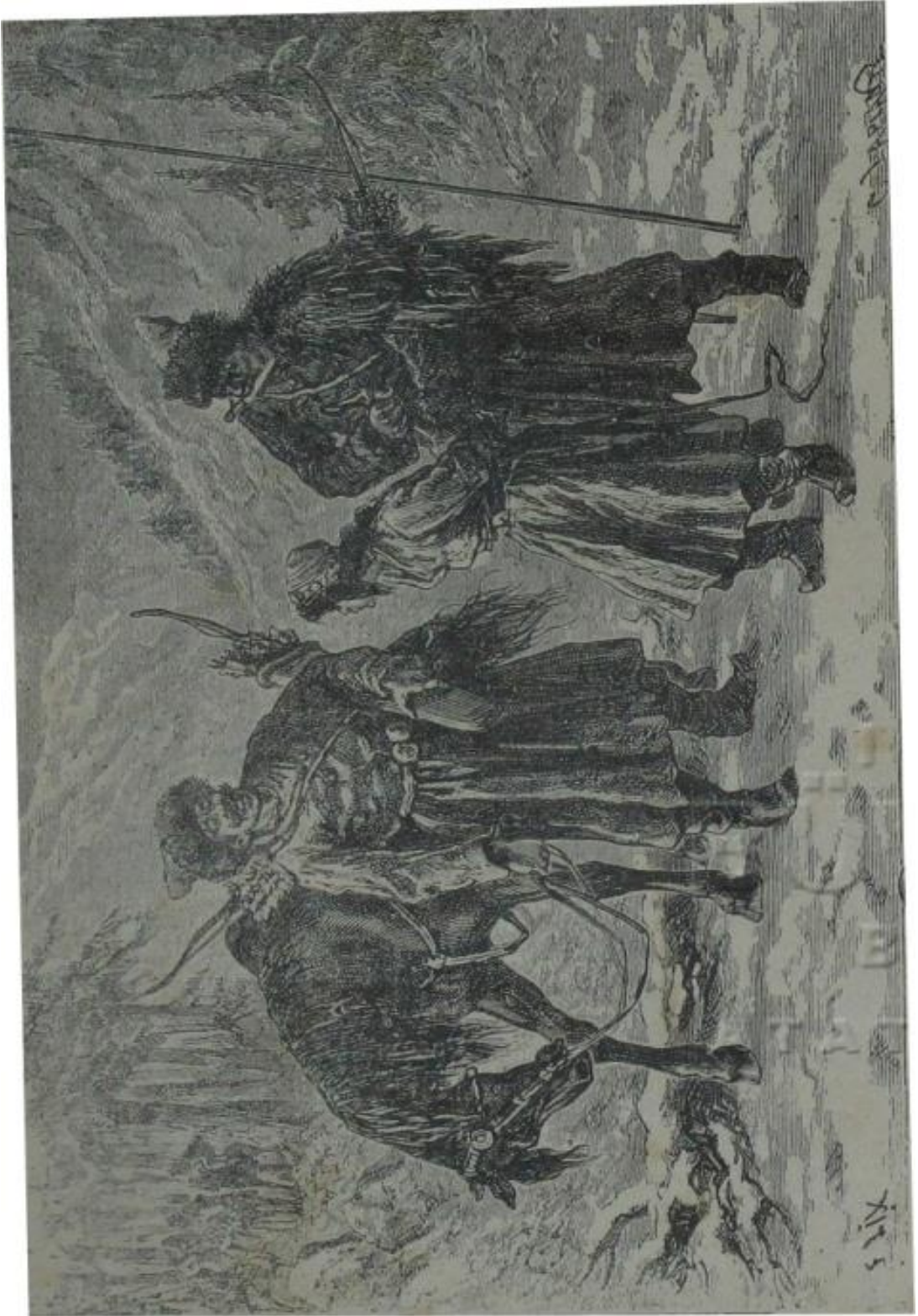
Ben yorgan yerini tutacak olan keçeyi ayırınca Tekrin kendi hayvanlarından bir beygir seçmemi ve kendi eğerlerinden bir eğer beğenmemi tembih etti. Fakat pederimin verdiği aleti, oklarımı, yayımı iade etmedikleri gibi kürkümdeki gümüş düğmeleri de söküp aldılar.

Bir ay kadar seyahatten sonra (İrtiş) Gölü'nün kenarlarında bulunan Tekrin memleketine vardık. Muhafızların yurduna gelir gelmez beni ne yapacaklarını müzakereye koyuldular. Müzâkerât benim yanımda cereyan ediyor ve ben de söylediklerini az çok anlayabiliyordum. Tekrin lisânı Türkçeye çok benzediğinden bir ay zarfında epeyce öğrenmiştim. Müzâkerât ilerlemişti ki içlerinden bir ihtiyar, ayağa kalkarak şu sözleri söyledi:

-Gökçe Tanrı Sotu, Türkçe okuryazar bir delikanlı istemişti bu çocuğu ona gönderelim.

(Gökçe Sotu)'nun, Tekrinler indinde gayet muhterem ve aziz ve adeta sâhib-i kerâmet farz olunur bir adam olduğunu öğrenmekte güçlük çekmedim.

İhtiyar sözünü bitirdiği zaman rüfekâsı derhal onun reyine iştirak eylediler ve hemen o akşam yanıma beş kişi katarak Gökçe'ye i'zâm eylediler. Meğerse bu Gökçe'nin bulunduğu yer pek uzak imiş. Tamam bir buçuk ay yollarda kaldık. Tekrinler düşmanlarıyla meskûn bulunan köy ve kasabaya tesadüf etmemek için sarp kayalıklardan, ıssız ovalardan geçiyorlardı. Bereket versin ki yola çıkarken yanımıza

Öbürü bıçağını çekti ve bağları kesti.

birçok beygirle nevâle almış olduğumuzdan açlıktan sıkıntı çekmedik. Kış sonlarına doğru kayalık, sırtları karaçamlarla örtülü bir dağ eteğine eriştik. Dağın alt taraflarından “Onon” namında bir nehir peyda olmuştu. Tekrinler dağ önüne gelince durdular ve yere kapanıp dinlerince tazarrûatta bulundular. Biraz sonra beygirlerini ağaçlara bağlayarak kemâl-i edeple dağa tırmanmağa başladılar. Birdenbire bir yamacın ortasında bir yerde önümüze bir mağara çıktı. Muhafızlarım bu mağaranın medhalinde yine yere kapandılar. Birisi yavaşça:

-İşte azizin makamı burasıdır. Fakat kendisinin nerede olduğunu kimse bilmez. Belki göğe uçmuştur, belki de yalınayak karlar, sivri taşlar üstünde koşmaktadır.

Tekrin lakırdısını henüz bitirmişti ki mağaradan bir adam çıkarak önümüzde belirdi. Oldukça genç ve gayet sert bir çehreye malik bulunan bu garip adamın saçları omuzlarına dökülmüş ve gözlerinden bir vahşet fışkırmakta bulunmuştu. Bu defa muhafızlarım titreşmeğe başladılar. Ben de bu hiç görmediğim vahşi manzaralı adama bakarak biraz korku duydum ise de cenâb-ı Hakk'a tevekkül eyledim ve deruni tekbir aldım. Derhal içimdeki korku zail oldu. Gözlerimi bilâ-pervâ Gökçe'ye diktim. Benim bu bakışımı gören Gökçe'nin yüzünde bir an evvelki vahşet yerine büyük bir halavet peydâ oldu ve bana nevâziş-kârâne bir surette bakarak dedi ki:

-Bu çocuk kimdir, bunu buraya getirdiniz?

Tekrinler derhal cevap verdiler:

-Ey aziz! Bizden Türk hurufatıyla okuryazar bir çocuk istedindi. Biz de bunu bulduk, sana getirdik.

Gökçe bana yanına gelmemi işaret etti. Mütebessimâne şu suali îrâd eyledi:

-Adın nedir, ataların kimlerdir?

-Benim adım Can ve pederimin adı Öktülmüş'tür. Milletim Uygur, kabilem ise Bayan Avul'dur.

-Hangi dindensin?

-Allah'a hamdolsun Müslüman'ım.

Bu son cevap üzerine Gökçe'nin yüzünde bir vakar, bir ciddiyet peydâ oldu ve yavaş yavaş şu kelimeleri söyledi:

-Cenâb-ı Hakk her yerde hazır ve nazırdır. Dünyada her ne olursa onun kuvvet ve kudretiyle olur. Seni buraya gönderen de yine odur. Sen benim oğlum ve benim hadimim olacaksın.

Ben bu lakırdılardan son derece hayrete düştüm. Mamafih Gökçe'nin de Hakk dinine sâlik olduğuna ve vahşi Tekrinler'e karşı başka türlü muamele ettiğine kâ'il oldum.

Biraz sonra Gökçe Tekrinler'e dönerek eliyle uzaklaşmalarını işaret etti. Fakat Tekrinler kımıldamıyorlardı. İçlerinden biri korka korka dedi:

-Bize bir şey söylemedin, yabancı çocuğa dua ettin de senin kavminden olduğumuz halde bize hiçbir hayır dua eylemedin.

Gökçe tebessüm etti ve ellerini kaldırarak Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine ekmek, koyun, sağlık ihsan etmesini temenni suretiyle Tekrinler'e de dua etti. Biraz sonra refiklerim gözlerini kaldırmaksızın, başlarını çevirmeksizin dağdan aşağı indiler.

Dağ başında Gökçe ile yalnız kaldığım vakit yine beni korku aldı. Biraz ileride bulunan bir taş üzerine oturup başımı ellerim arasına aldım ve anamı babamı, bizim kebe ile örtülü yazın gayet serin, kışın gayet sıcak olan obamızı, cesur ağabeyimi, daima tebessüm eden hemşiremi velhâsıl sevdiklerimi düşünmeğe başladım. Bu korkunç beyabanda yalnız başıma bu sihirbaz kılıklı adamla benim halim ne olacak diye endişe ediyordum. Fakat Cenâb-ı Hakk'a tevekkülü asla hatırımdan çıkarmıyordum. Nihayet tahammül eyleyemedim. Hemen yüzümü kürkümün eteğiyle örterek ağlamağa başladım. Ne kadar ağlamışım bilemiyorum, bir aralık kalktım. Hemen dağ eteğindeki çaya indim, abdest aldım ve Cenâb-ı Hakk'tan bana necat ihsân buyurmasını niyaz ettim.

Boynumu bükmüş, duaya dalmış idim ki birdenbire üzerime bir ağırlık çöktü. Kendimden geçtim. Rüyamda yanında birçok kişilerle hocamı gördüm. Hocam bana dedi ki:

-Can Bek, oğlum, korkma: Sen özünü Tanrı'ya tut, o senin daima imdadına erişir. Haydi kalk uyan!

Titreye titreye uyandım. Fakat sıkıntım geçmiş, gönlüm açılmıştı. Bu esnada omzuma birisi dokunuyordu. Başımı kaldırınca karşımda Gökçe'yi gördüm. Gökçe:

-Çok güzel rüyalar gördün sanırım, dedi.

Ben kalbimden geçen şeyleri anlamış olduğunu görünce ürktüm:

-Neden biliyorsunuz, diye sordum.

Gökçe yine tebessüm ederek cevap verdi:

-Ben her şeyi bilirim. Sen rüyada kabilenin adamlarını gördün değil mi?

-Doğru! Mademki siz her şeyi biliyorsunuz; anamı, babamı, yurdumu, ocağımı nasıl bulayım, söyleyiniz.

-Sabret. Elbette bir gün gelir, onları bulursun. Tanrı seni denemek istemiştir. Sen adam olursan o güne çabuk yetişirsin.

Bu söz üzerine içimden bir ateş çıktı ve sertçe:

-Tanrı izin verirse ben çabuk adam olurum. Ben Uygur’um, hem de “Bayan Avul” Uygurlarındanım. Benim kabilem yavuzluğu ile nam salmıştır, dedim.

Gökçe yavaşça yüzüme vurarak:

-Mertçesine söz söylüyorsun oğlum. Yavuz kişileri herkes sever. Ardımdan gel, yatacağın yeri göstereyim, dedi.

Biraz sonra önümüzdeki mağaraya girdik. İçerisi çok karanlık idi. Yalnız bir çıra parçası, azıcık ışık veriyordu. Mağarada döşeme olarak eski bir sandık, ocak yanında iki taş, bir bakır kazan, birkaç tane de post ve kilim var idi. Mağaranın ağzında ayakları köstekli al donda bir at beni görünce sevinçli sevinçli kişnedi.

Gökçe, hayvanı okşayarak bana dedi ki:

-Bu atın adı, “Sayın Boğrul”dur. Daha üç yaşına henüz girdi. Al sen bin.

O kadar sevindim ki Gökçe’ye ne diyeceğimi bilemiyor idim. Lakin hayvanda eşi görülmemiş bir küheylan idi. Ben şimdiye kadar öylesini hiç görmemiştim. Hemenöpmeğe, sevmeye, okşamağa başladım. Beygir de beni eskiden beri tanıyor imiş gibi seviniyor, kişniyor idi.

Biz böyle oynasırken Gökçe yorganları, kürkleri ortaya yığmıştı. Bana dönerek:

-İşte yatağın.. aç isen oradaki sandık içerisinde yiyecek vardır, dedi ve eliyle mağaranın ağzında duran düz bir taş gösterdi.

Taşın yanına vardığım vakit üzerinde birçok koyun, karaca etleri, çanaklarla süt, temiz tereyağı ve daha birçok yiyecek şeyler gördüm. Bunlardan çoğu epeyce zamandan beri orada durduklarından bozulmuşlardı. Gökçe:

-Beğendiğin etleri ayır, ateş yak, dilediğin gibi pişir, geri kalanları mağaradan dışarı at. Kuşlar, dağdaki hayvanlar gelsinler, yesinler. Bunları getiren delikanlılar benim bu kadar şey yemediğimi daha öğrenemediler... dedi.

Bir çamçak süt alarak birkaç yudum içtikten sonra ocağın yanındaki sandıktan bir kitap çıkardı ve ışığın yanında okumağa başladı. Ben kitaba göz attım ise de içindeki harfleri tanıyamadığım için neler yazılı olduğunu anlayamadım. Biraz sonra pişirdiğim yemekleri yiyip yattım.

Birkaç ay böyle yaşadım. Gökçe'ye getirilen yiyeceklerin yarısından ziyadesini hayvanlara veriyor, atım "Sayın Boğrul"u tımar ediyor ve yemek pişirmek için çalı çırpıyı topluyor ve böylece günlerimi akşam ediyor idim. Gökçe benim ile gayet az konuşuyor, fakat dilediğim gibi hareket etmeme müsaade ediyor idi. Kendisi de ekseriya günlerce ortadan kayboluyordu.

Çok defalar gece uyandığım vakit mağarada onu görmez idim. Günlerden sonra eve geldiği vakit tavrı daha garip ve gözleri daha korkunç olurdu. Bununla beraber bana karşı çok iyi bulunuyordu. Ben de gitgide kendisine karşı hem korku, hem de sevgi duymağa başladım.

Bir gün ovada bir koşu yapmak için "Sayın Boğrul"a bineceğim sırada Gökçe elimden tuttu ve:

-Can! Öz oğlum gibi sevdiğim bir delikanlının böyle elbisesiz, silahsız, pusatsız gitmesi yaraşmaz. Ben seni temiz giyinmiş görmek isterim.. dedi. Ve beni mağaranın ta içerisine götürerek kilim sargının içinden mükemmel bir takım elbise, yay, ok ve gümüş kakmalı, boynuz saplı bir bıçak çıkardı, dedi ki:

-Bunları al, sana veriyorum. "Sayın Boğrul" da senindir.

Sevincimden deli gibi olmuşum. Teşekkür için eline ayağına sarıldım. Fakat Gökçe elimden kurtularak ortadan kayboldu.

Yalnız kalınca hemen koştum, Sayın Boğrul'un boynuna sarıldım. Öptüm, onunla konuştum, yelesini okşadım, boynuna vurdum. Böyle bir küheylanın benim olduğunu düşününce kendimden geçiyordum. Zeki "Sayın Boğrul" ise ahu gibi siyah

gözlerini bana dikmiş, ön ayağıyla toprağı tarıyor, kişniyor, ipek gibi uzun kuyruğunu sağa sola savuruyordu.

Beygiri bırakıp giyinmeğe başladım. Elbiselerim içinde sırma işlemeli meşin bir çakşır, dizden yukarı çizmeler, gümüş dökmeli celâli gömlek var idi. Giyinmem bittikten sonra belime gümüş tokalı kemerimi bağladım, yayımla sadağımı omzuma vurdum, başıma da kalpağı geçirdim. Elime okları alınca uçlarının gümüşten, kirişinin sarı ipekten, yay kertiğinin kılâptan ile sarılı olduğunu gördüm. Sağ elime kemankeş zihgirini takarak yayı bir kere denemek istedim. Fakat yay o kadar sert idi ki bütün kuvvetimle çektiğim halde yine bükemedim, birkaç kere daha uğraştım ise de yine istediğim gibi çekemediğimden biraz kederlendim. Yarı sevinçli, yarı kederli “Sayın Boğrul”u mağaranın ağzına çekerek üzerine atladım ve hayvanı dörtnala dağdan aşağı sürmeğe başladım.

Oklarımın yeleklerinden çıkan sesler, gök içinde ateş gibi parlayan güneş, tozlu, dumanlı ovalar, yapraklar, ağaçlar, bana son derece keyif veriyorlardı. Altımdaki Sayın Boğrul da keyifleniyor gibi idi. Hem kaçıyor, hem kişniyordu.

Atımı oralara yakın olan (Arolat) kışlağına sürdüm. Yeşil bir yamacın ortasında bulunan bu kışlağı o taraflarda gezindiğim sıralar görmüş ve kabile delikanlılarıyla tanışmıştım.

Delikanlılar benim Gökçe ile oturduğumu bilerek bana riayet ederlerdi. Fakat ben içlerinden yalnız birisini severdim. (Alak) namında olan bu delikanlı Arolat beylerinden birinin oğlu olup bana karşı gayet dostluk gösterirdi. Çok defa Alak ile ovalarda koşar, birbirimizle yarışa çıkardık. Bazı defa güreşe tutuşur veyahut ok atardık.

(Alak)’ın güzel bir oku vardı. Ormandan kesip yonttuğumuz ağaçlarla da kılıç, kalkan oynardık. Bunlardan başka atlama, atış gibi oyunlar da oynadığımız olurdu. Yalnız uçurtma uçuramayışımız bizi çok kederlendirirdi. Ben Almata kasabasına gittiğim vakit bir iki çocuğun uçurtma uçurduklarını görmüştüm. (Alak) uçurtmayı görmemiş ve yalnız benden duymuştu.

İkimiz de bir uçurtma yapıp havalandırmağı pek isterdik ama Moğol taifesinden olan (Arolat)lar okumak, yazmak nedir bilmediklerinden kabilede bir parça kâğıt bulmak mümkün değildi. Kâğıt olmayınca uçurtma da yapamıyorduk.

Ben atımı sürmekte iken uzakta arkadaşım (Alak)’ı gördüm, Alak tıkız bir yedek beygirine binmiş, elindeki sopayı mızrak gibi tutmuştu. Beni görünce o, düdüğünü çaldı. Hayvanını bana doğru dörtlale sürdü. Daha uzaktan:

-Can, Can! Kâğıt buldum. Şimdi uçurtma yapabiliriz, çabuk gel, ağam Can!.. diye bağırdı.

Birkaç dakika sonra Alak’ın yanına varınca, refikim dedi ki:

-Bu ne takım, bu ne elbise, ne güzel ok, ne güzel bıçak, han gibi giyinmişsin, bunları nerede vurdun?

-Bu elbiseyi bana Gökçe verdi. Ey!.. sen uçurtmalık kâğıt nereden buldun?

-Babam verdi. Babam, bizim hanımız Timuçin (Cengiz Han) ile (Taycigut) kabilelerini bastılar. Yağma arasında babam içi Çince kitaplardan başka kâğıtla dolu bir sandık bulmuş, getirdi, bana verdi. Can Bek, seni böyle güzel elbise ile görünce ne kadar seviniyorum, bilsen! Şimdi ikimizin de bir okumuz, bir bıçağımız, bir atımız var. Birer de kılıçla mızrak bulduk mu, asker olduk, gitti!...

-Han buraya döneli çok oldu mu?..

-Evvelki günden beri! Fakat, gelir gelmez gözden kayboldu. Dağ taraflarına gitti. Yarın Taycigutlar’dan yağma edilen mallarla büyük bir dernek yapacaklar, sen de gelirsin değil mi?

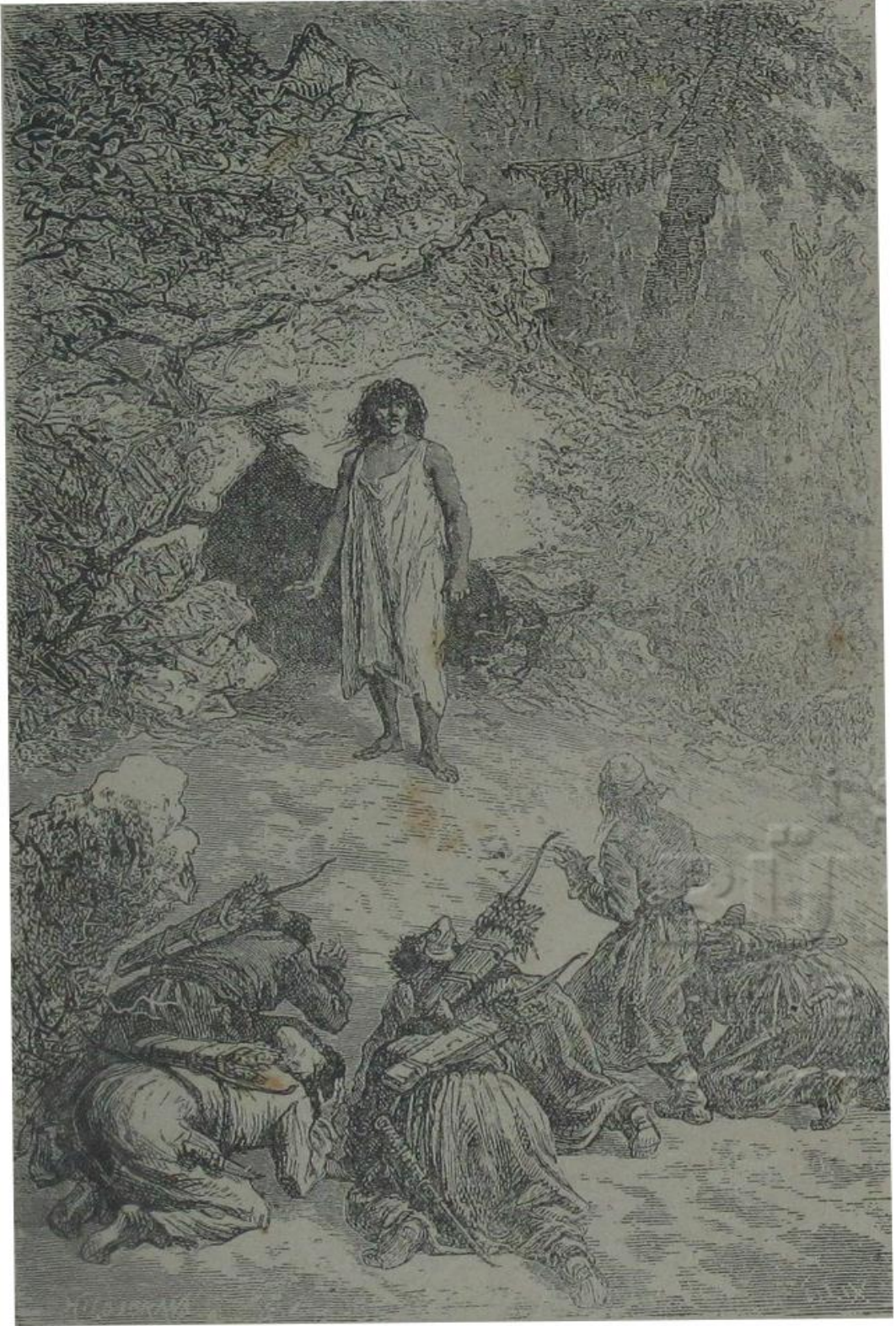
-Gelirim, kardeşim. Timuçin Han’ı çok görmek isterim, çünkü herkes onun yiğitliğini söylüyor.

Alak; bu söz üzerine kendinden geçti ve Timuçin Han’ın yararlıklarını övmeye başladı:

-Timuçin Han aslandır. Hanın babası Yavuz (Yesukay) da mert bir adam olduğu gibi yiğitlikleri ile de tanınmıştı, fakat Timuçin Han’ın mertliği, yiğitliği hepsini geçer.

-Doğrusu Timuçin Han gibi bir adamı görmeği çok isterim. Fakat ben bir şey söyleyeyim mi?. Benim her gün görmekte olduğum Gökçe, Timuçin Han’ı da geçer, ben yeryüzünde Gökçe gibi bir adama hiç rast gelmedim.

Bu sözler üzerine Alak gözlerini yere dikti ve:

Mağaradan bir adam çıktı.

-Gökçe başka! Bizim hanımız dünya adamıdır. Asaletçe, mertlikçe, akılca dünyadaki adamların en büyüğüdür. Fakat Gökçe bizim gördüğümüz gibi adamlardan değil ki!.. dedi.

-Ya nedir? Gökçe'nin pederi senin, benim gibi bir adamdır.

Alak sesini kıstı ve dedi ki:

-Sus!. Sen her vakit Gökçe ile düşüp kalkıyorsun, böyle söyleme. Sen de bilirsin ki Gökçe adam değil, o; hava, su gibi bir şey...

-Bizim dinimiz bir Tanrı'dan başka uluya inanmağı yasak etmiştir Alak! Yalnız bir Allah vardır. Ama Gökçe yalnız bir div veya bir cin olabilir. Fakat öyle iblis ile düşüp kalkan fena divlerden değildir.

-Timuçin Han ona çok riâyet eder.

Böyle konuşa konuşa epeyce yürümüşüz. Biraz sonra attan indik ve orada bulunan bir bayıra çıktık oturduk.

Alak, buradan bekçilik ettiği beygirleri görebiliyordu. Oturur oturmaz torbasından biraz peynir, ve eğerin terkisinden bir ufak testi, kımız (kısarak sütü) çıkardıktan sonra beraber çay kenarına indik. Uçurtmamız için söğüt dalları kesmeğe başladık. Bir taraftan söğüt dallarının kabuklarını çıkartıyor bir taraftan Alak'ın nevalelerini yiyorduk.

Alak bana; babasının ve Cengiz'in mensup oldukları kabilenin şeceresini ve Cengiz'in pederi Yesukay'a zehir içirilerek öldürüldüğünü anlattı. (Yesukay) öldüğü vakit pek ufak kalmış olan Timuçin babasının topladığı kabileleri bir yerde saklayamadığından bunlar birer birer dağılıp şimdi Alak'ın kabilesiyle Timuçin'in düşmanı olan (Taycigut)lara sığınır. Timuçin üç yüz kadar aile ile yalnız başına kalır; fakat validesi akıllı bir kadın olduğundan gider Gökçe'ye yalvarır, oğlunu himayesine almasını söyler. Gökçe de Timuçin'e uğur getirir ve yavaş yavaş civardaki kabileler Timuçin'e gelmeğe başlarlar. İşte bu vakitten beri Timuçin Taycigut ve müttetikleri kabilelerle muharebeye girer. Bir gün Taycigutlar Timuçin'in sekiz kadar atını çalarlar. Timuçin avdan dönüş edip de atlarını bulamayınca hemen kardeşinin hayvanına biner ve Taycigutların izleri ardından yürümeğe koyulur. Yolda (Nago Bayan)'ın oğlu Boğurcu namındaki delikanlı kahramana rast gelir. (Boğurcu) Timuçin'i böyle kederli görünce:

-Timuçin! Senin kederlerini, başına gelen acıları duydum. Ben de bu yiğitlik yolunun yolcusuyum. Sana yoldaş olacağım. Senin ile beraber istersen dünyanın bir ucuna gideceğim... der ve sözlerini söyler söylemez bir ata biner ve yola düzülürler.

Gece vakti düşmanlarının konak yerine varırlar. Timuçin düşmana yalnız başına sokulmak isterse de Boğorcu:

-Timuçin! Ben sana yoldaş oldum. Böyle bir günde senden ayrı mı bulunacağım? der ve ikisi tek başlarına hücum ederler, düşmanlarını dağıtırlar. Sonra Nago Bayan'ın karargâhına dönerler.

Nago oğluyla yoldaşının sergüzeştini işitince ikisinin göstermiş olduğu yiğitliğe o kadar sevinir ki sevincinden ağlamağa başlar, biraz sonra her ikisine dönerek:

-Yiğitliğe, mertliğe hep bir yoldan gidilir, bunu unutmayınız oğullar! der ve hemen bir koyun keserek bunları ağırlar.

Ertesi günü Boğorcu, tuğunu alır ve kabilesiyle beraber Timuçin'in ardından yürümeğe başlar. Ve bu günden itibaren Timuçin'in en sadık yoldaşı olur. O vakte kadar yalnız yaşamış olan Arolatlar, Mangonlar Timuçin ile birleşirler, artık bunları kimse tanıyamaz olur. Timuçin validesi tarafından Türk olduğundan ne kadar Türk kabilesi varsa kendine çağırır ve bunlarla Taycigutlar'ı alt eder. Böylece bütün ora kabileleri üzerine hüküm sürer.

Timuçin kışlağına dokuz ak tuğlu bir bayrak ve yazlık konağına da dört kara tuğlu bir bayrak diker. İşte 591 senesinde oralara geldiğim vakit ahval bundan ibaret olup Timuçin de (40) yaşında kadar gözüküyordu.

Alak hikâyesini söylerken biz kendimizden geçmiş ve vakti unutmuştuk. Hatta uçurtma oklarımız bile aklımızdan çıkmıştı. Alak birdenbire dedi ki:

-Can! Akşam oldu. Biz daha atları toplamadık. Hayvanları ne vakit yurda götüreceğiz? Ne vakit köstekleyeceğiz? Sağlam, babam yine kızacaktır. Bir iki tokat yemezsem çok iyi!..

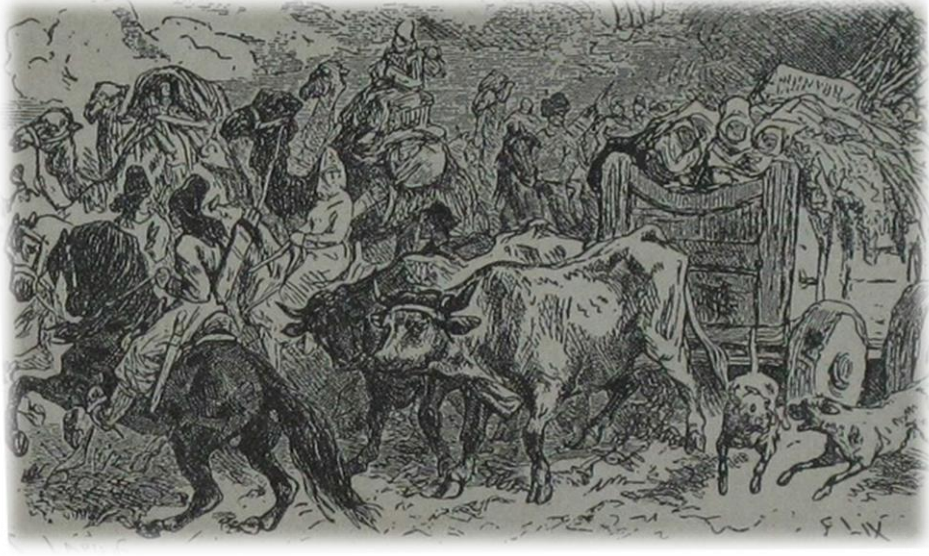
Ben şu yolda cevap verdim:

-Dinle, boş yere söz söyleyeceğimize biraz iş görelim. Sürüyü toplamağa başla, ben de yardım ederim. Sen kementli sırığınla tayları kovalarsın, ben de kırbaçla ihtiyar beygirleri toplarım.

Hemen atlara bindik, öteye koşa, beriye kırbaç ata, bağıra çağıra ve bazı kere huysuz hayvanları kement ile getire getire Alak'ın atlarını topladık ve birbirine sıkıştırıp ortalık kararmadan yola düzüldük.

Alak sırığıyla önden giderek, ben de solda kırbaç şakırdatarak yurda geldik. Ben köstekleri hazırlarken Alak hemen evinin kafeslerine asılı olan tahta çekici aldı, yere iki demir kazık çaktı. Kazıklara ipleri taktık ve hayvanları köstekledik, saydığımız vakit içinden eksik çıkmadığını gördük. Biraz sonra kendi atlarımızı çadırın yanındaki kırmızı direğe bağladık. Alak kulübenin keçeli kapısını açtı, ikimiz de girdik.

Göç

İçeriye girdiğimiz vakit چراغ yanmış ve tencere ocaktan inmişti. Alak'ın pederi, validesi, küçük kardeşleri ve ihtiyar hizmetkârları tencerenin etrafında dizilmişler, ellerindeki kaşıklarla çorbaya taşınıyorlardı.

Alak'ı görür görmez babası kollarını sıvayarak yerinden kalktı ve oğluna:

-Köpek! Yine mi geç kaldın, diye çıkıştı.

Anladım ki Alak dayak yiyecek. Hemen oradan kaçmak istedim. Zira tokat ziyafetinde bana da hisse çıkmasından korkuyordum. Fakat Alak'ın babası beni görünce yüzünü tatlılandırıdı:

-Vay! Konuk mu var? Safa geldin, Can Bek! Sen bize uğur getirdin, gel sağıma otur, eğer kaşığın yoksa şurada vardır, al dedi. Ba'de Alak'a dönerek:

-Bu kere bağışladım.. sözlerini ilave etti. Ben ihtiyar serdarıma gücüm yettiği kadar teşekkür ettim. Alak çapkın çehre ile yanıma oturdu. Fakat yiğitçesine yemek yemeği unutmadı. Bir aralık ev sahibinin gözü elbiseme ilişti ve kemâl-i taaccüble!

-Bu ne ok! Bu ne bıçak! Bunları tanıdım. Taycigutlar'dan yağma edilen mallar içinde bunlar Timuçin'in payına düşmüştü; dedi.

Ben biraz azametle:

-Bunları bana Gökçe verdi.. dedim.

-Ha! Gökçe seni çok seviyor, sen de bütün gün onunla yaşadığın için ne kadar talihlisin, doğru söyle Can! Gökçe sana sihirbazlık gösterdi mi? Sana ulular dilini öğretti mi?..

-Gökçe bana öyle şeyler öğretmez. Hem dinimizde öyle şeylerle uğraşmak günahtır. Gökçe bana öğüt verdi.. Mert ol, kimseden korkma.. dedi ve bundan başka bana ata binmeği, silah kullanmağı öğretti. Gökçe her sabah bana, atalarımı, komşu kabilelerin reislerini sorardı

Alak'ın babası söylediklerime inanmadığını gösterir bir tavırla gözlerini kırparak:

-Bilirim, bilirim; sihirbazın şakirdleri bir şey söylemezler öyle değil mi, Can! dedi.

Fakat cevabımı beklemeksizin hızlı hızlı söylenmeğe başladı:

-Ne ise! Eğer Gökçe istese on beş yaşındaki çocuklar bile harbe girebilirlerdi. Bize de şimdi asker pek lazımdır, zira tez vakitte atalarımızın bile görmediği kavgaları göreceğiz.

Bu esnada iri bir erkek sesi:

-Evet, tez vakitte çok kavgalar göreceğiz, biz de bu kavga meydanlarında er dileyeceğiz. sözlerini söyledi, ve bir adam başını eğerek kapıdan girdi.

Alak'ın babası misafiri karşılamak için yerinden kalkarak:

-Selam, Nago Bayan'nın oğlu; selam, yiğit Boğorcu diye bağırdı.

Misafir yine iri sesiyle:

-Selam Baysungar, selam reis.. cevabını vererek Alak'ın iki ellerini sıktı, evin içerisindekileri de, beni de selamladıktan sonra Baysungar'ın gösterdiği baş yere geçti oturdu ve o esnada kendisine verilen kımızdan iki bardak dolusu içiverdi.

Yiğit Boğorcu, iri boylu, geniş omuzlu, kalın boyunlu bir cengâver idi. Güneşten yanmış kanlı yüzünden doğruluk akıyor ve daima gülüyor, güldüğü zaman da bembeyaz dişlerini gösteriyordu. Gözleri ufak olduğu halde bakışında bir aslanlık vardı. Dört örgü ile bölünmüş olan saçları yüzünün iki tarafında sallanıyor, sivri bıyıkları ise yağdan parlıyordu. Velhasıl Boğorcu'nun bütün kalıbı, endamı, adı gibi

bir yiğit olduğunu gösteriyordu. Boğorcu arkasına bir galtak (pamuklu Buhara hırkasına benzer bir kisve) giymiş, ayaklarına diz çizmelerini çekmişti. Kemerinde bir ufak kama ile düz ağızlığı, enli, fakat kısaca bir kılıç gözükmekte olup yayı ile sadağı arkasında asılı idi.

Cengâverin yegâne süsü, mercan başlı bir düdükle keza gümüş başlı bir akikten ibaretti. Yalnız kalpağının üstündeki sülün tüyü gayet parlıyordu.

Alak'ın babası sordu ki:

-Ne var, Boğorcu kardeşim?

-Ne mi var, Taycigutlar, son defa bize yenilmiş olmalarını bir türlü yiğitliklerine yediremediklerinden bütün Tatar kabilelerini başlarına toplamışlar, bizim üzerimize yürüyeceklermiş. Reisleri, ya Timuçin'i ele versinler veyahut ne kadar Uygur ve dostları varsa kılıçtan geçirip sürülerini, çadırlarını yağma edeceğim, diyor.

Baysungar bu sözleri işitince hiddetinden ateş kesildi ve:

-Timuçin'i ele vermek mi? Arolatlar gibi öz yiğitlerin, reislerini ele verdikleri ne vakit görülmüş, işitilmiştir.

diye bağırdı ve devam etti:

-Sonra halimiz ne olur? Öyle bir kaltabanlık yaparsak bir tek koyunumuz, bir tek atımız mı kalır?

Alak dayanamadı!

-Timuçin'i ele vermeyiz, Timuçin'i ele vermeyiz, Taycigutları kıyma gibi doğrarız, diye bağırmağa başladı ise de babası bir iki şaplak aşk etti ve böylece büyüklerin lafına karışmanın münasip olmadığını anlatmış oldu.

Baysungar sözüne devam ile dedi ki!

-Ben okumuş, bilgiç değilim, ne reml atmasını, ne de yıldızları okumasını bilirim. Fakat biraz evvel dediğim gibi görülmedik şeyler olacak, içime böyle doğuyor.

-Olacak ya! Hem de bu kere öyle eskiler gibi yalnız bir baskın etmekle kalmayacağız. Ya biz Taycigutlar'a, veya Taycigutlar bize alt olacaklar, ne zamandan beri bizi üzüyorlar.

Baysungar yine bağırarak dedi ki:

-Ah bizi üzmeyen, bize hücum etmeyen kaldı mı? Bizim atalarımıza bunca eziyetler eden Kara Çinlilerden nice öç almalıyız ki kanlarını ödeyelim. Bizimle herkes eğleniyor. Çinliler mallı, paralı oldular; biz fakir kaldık. Hem de kimse bizim adımızı dile almaz oldu, babalarımıza bakılırsa bir aralık bizim atalarımız, Çinliler üzerinde hanlık etmişler, o vakit yer ve gök bizim silahlarımızın şakırtısından titirmiş, bütün tılsımlar, uğurlar bizim orduda imiş. Yedi bin kabile bizim önümüzde yere kapanırlarmış..

Alak'ın babası, babalarının yiğitliğini, kabilesinin eski hanlarını hatırladıkça hıçkırma hıçkırma ağlamağa koyuldu. Babasının ağladığını görünce Alak da ağladı, ayıp olmasın diye ben de ağlamağa mecbur oldum. Bizi ağlar gören hizmetkârlar, Alak'ın anası bir çığlıktır kopardılar, bu gürültüyü dışarıdan köpekler işitince onlar da havlamağa ve biraz sonra yurttan ne kadar köpek varsa bir ağızdan ulumağa giriştiler, ağıldaki öküzler, köstekteki atlar bu kadar gürültüden ürkmüş olmalıdırlar ki onlar da böğürmekte, kişnemekte, tepinmekte kusur etmediler. Bir ağlaşma, bir haykırışmadır gitti; sanırdık ki dünya birbirine giriyor.

Fakat Boğorcu birdenbire ayağa kalktı ve külahını yere atarak hırsından, acısından tir tir tepindi. Baysungar ağlamasını kesmeksizin oğlu Alak'ın ensesine üç tokat indirdi. Dördüncüsünü indireceği sırada Alak birdenbire boynunu kesince tokat benim yüzümde patladı, ne yaman tokatmış.

Kafamın içi birbirine karıştı, zavallı Alak!.. Baysungar tokadı vurduktan sonra oğluna çıkıştı:

-Yaramaz!. Hayvanlar dışarıda bunca gürültü ettikleri vakit sen burada kaplumbağa gibi büzülüp oturmağı ar etmiyor musun? Kalk, hayvanları sustur!.

Alak biri iki dedirtmeden dışarıya fırladı ben de arkasından....

Dışarıya çıktığımız vakit ortalığın alacakaranlık olduğunu gördüm. Her ne kadar yeni ay çıkmış ise de bir taraftan da kırları duman basmış olduğundan çevre iyi seçilemiyor ve ağaçlar, çadırlar adama pek tuhaf gözüküyorlardı.

Baysungar'ın hizmetçileri gürültüden uyanmışlar ve:

-Ne oluyoruz, diye dışarıya fırlamışlardı.

İçlerinden biri elinde baltasıyla önüme çıktı. Beni tanıyınca arkadaşlarına seslenerek yabancı olmadığımı anlattı. Doğrusu vaktinde iş görmüş oldu; zira hizmetçiler; Taycigutların baskınına uğradık sanarak oklarını geriyorlar, kılıçlarını sıyrıyorlardı.

Alak ile ben kırbaçlarımızı alarak sis arasında canavara benzeyen hayvanları susturmağa giriştik.

Bir aralık Alak bana bağırdı:

-Can! Önce kır öküz “Boro”yu sustur. Her vakit yaygaraya o başlar, haydi durma. Öküzlerin yanına koş, ben atları sindireceğim.

Hemen Pars ve Alağa adındaki köpekleri aldım, öküzlerin yanına vardım. Bu defa Alak:

-Can! “Boro”dan kendini sakın. (Süsge)dir, diye bağırdı.

Ben kırbacımı şaklatarak mandıraya girdim. Uzaktan Alak’ın sesini işitiyordum. Zavallı arkadaşım atları uslu durduracağım diye ne tatlı diller döküyordu.

-Haydi özüm, haydi benim şirin oğlum, korkma bir şey yok, baskına uğramadık, haydi yiğidim.

Ben de öküzleri söylemeğe başladım. Fakat bir taraftan da kırbaç indirmeği, köpekleri bacaklarına saldıрмаğı unutmuyordum; çünkü öküzler atım (Sayın Boğrul)’a boynuz savuruyorlardı. Ben işimi bitirip ağıldan çıkıyordum ki Alak’ın dörtlü bana at sürdüğünü gördüm.

Alak benim ile sağrı sağrıya geldi, elini omzuma koyarak eğildi, kulağıma dedi ki:

-Aman, şuraya, tepeye doğru bak!..

Arkadaşımın elleri titriyordu. Eliyle gösterdiği yere bakınca ben de titremeğe başladım ve tekbir alarak atın başına doğru eğildim.

Dağın ay tarafında olan tepesinden dumanlar içinde bir parlak ışık iniyordu. Değirmi biçiminde olan bu ışıktaki ayrı ayrı dokuz renk vardı. Ortalık o kadar aydınlanmıştı ki dağın yamaçları gün ortasında imişiz gibi meydana çıkmıştı. Yalnız

ışığın üst tarafında gökyüzü alevlenmiş gibi gözüküyordu* dağın altında iri, div gibi bir atlı, bir siyah bayrak açmış, öyle duruyordu. Doğrusu ben de korktum.

Bu hayalet bir ok atımı kadar sürdü. Önce atlı ve daha sonra dokuz renkli ışık kayboldu. Bizim dilimiz tutulmuştu, neden sonra aklımız başımıza geldiği zaman Alak dedi ki:

-Gördün mü? Babamın dediği doğru imiş! Hiç olmadık şeyler göreceğiz. Düşüne düşün'e eve geldik. Biz kapıya dayandığımız vakit Boğorcu evden çıkıyordu. Yiğit Boğorcu ata bindi, yanağımıza bir iki vurup bize:

-Allah'a ısmarladık, dedi ve duman içinde kayboldu, gitti.

Çadıra girdiğimiz vakit Alak'ın sapsarı kesilmiş olduğunu gördüm. Ben de onun gibi benizsiz olmalı imişim ki Baysungar ikimizin korku geçirdiğimizi anladı ve hemen oğlunu bağrına basarak:

-Uşağım!. dedi; ne oldun, bir yerin mi ağrıdı?

Gördüğümüzü anlatınca Baysungar üzüntüden kurtuldu, fakat bu kere de derin düşüncelere daldı. Biraz sonra bize, yere keçeler sererek:

-Uşaklar yatınız! Bunları yarına düşünürüz. Sen, Can! Bu kadar şeyler içinde dağa çıkamazsın, burada yat! Tanrı ne yazmış ise onu görürüz.. dedi. Biz de hemen yerdeki keçelerin birine yan yana yattık.

Hizmetçiler birer birer evden çıkıp kulübelerine gidiyorlardı. Alak'ın validesi diğer çocuklarını yatırdı, en ufağını salıncağına koydu ve salıncağı bir iki defa salladıktan sonra çekildi. Baysungar silahlarını, sadağını hazırlayıp bıçağını, oku yastığının yanına dizdikten sonra çırağı dinlendirdi. Biraz sonra çadır içinde uyanık kimse kalmamıştı.

Sabahleyin erkenden Alak ile ata bindim ve Baysungar ile karısından izin alıp arkadaşım ile yola düzüldüm. Hava gayet güzeldi. Ot ve çimenlerle örtülü olan kırlar, rüzgârdan titreşiyorlardı. Her taraftan otağa çıkan hayvanların çingirakları, çobanların haykırışmaları işitiliyordu. Birdenbire karşımıza bir alay atlı çıktı. Bunların hepsi silahlanmış olup ellerinde de mızrakları bulunmakta ve mızrakların uçlarında sarı bayraklar sallanmakta idi. Bunları görünce büyük meraka düştük. Zira

* Can Bek'in burada tarif eylediği hadise-i cevviyye Türkistan-ı Şimâli'de ara sıra görülen fecr-i şimâlidenden başka bir şey değildir.

belki bize doğru gelenler düşman idi. Fakat bir dakika sonra bunların önünde Boğorcu bulunduğunu görerek genişledik. Boğorcu bizi uzaktan selamladı ve bağırarak:

-Bakın, bakın, danışıklılarımız Oryan hanlar bizimle birleştiler, dedi.

Oryan hanlar önümüzden geçtiler. Kabilenin reisi kır bir ata binmiş, başına sivri bir külâh geçirmiş ve sarı bir elbise giyinmiş, yanına uzun bir kılıç sallandırmış ve eline bir bayrak almıştı. Arkasından gelen atlıların hepsi zırh içinde idiler. Reisin adını Alak'tan sordum. Alak:

-Bu reisin adına Kaplan öldüren Celme derler, cevabını verdi.

Oryan hanlıların ardı sırasından az doru bir ata binmiş başı miğferli, kırmızı elbiseli bir atlı daha sükün etti. Bunun da solunda uzun bir kılıç asılı ve elinde bir bayrak vardı. Fakat bayrağın rengi kırmızıydı. Bu atlının ardından elli kadar süvari gelmekte idi. Alak bu reisi de bana bildirdi:

-Buna Mangot Tayci derler. Bu da kahraman kişidir. Şimdiye kadar üç Çin hanını tepeledi. Öyle bir yerde oturur ki orada ayılardan, kurtlardan başka kimse yaşayamaz.

Artık atlıların, süvarilerin, reislerin ardı kesilmiyordu. Mangot reisten sonra kara bir ata binmiş bir cengâver daha göründü. Bunun elbisesi yukarıdan aşağı gök renginde olup başında samurdan bir kalpak vardı. Bu reisin esmer yüzünde bir ağalık, bir büyüklük görünüyordu.

Artık Alak benim sormama bırakmadan bunları anlatıyordu:

-Bu şimdi gelen Celayirler'in başı, akıllı Mukuli'dir. Mukuli Boğorcu'nun silahdaşı olup düşünmesi derin bir yiğittir.

(Mukuli) de atlılarla geçtikten sonra bir delikanlı gözüme ilişti. Halinden kabilenin sergerdesi olduğu anlaşılan bu genç yiğit, yelesi ve kuyruğu ak, cins bir ata binmiş idi. Bu sergerde meşinden urba giyinmiş, başına kurt postundan bir kalpak geçirmişti. Silah pusat olarak yanında yalnız bir ok, bir de kılıç vardı. Elinde gök bayraklı bir mızrak görünüyordu. Delikanlının ardında yalnız sekiz atlı vardı. Bunların hepsi cins atlara binmiş güzel silahlar takınmış iseler de kıyafetleri fakircene idi.

Atlılar önümüzden geçtikleri sırada Alak:

-Ben bu delikanlıyı tanımıyorum. Fakat görünüşe bakarsak babayiğit bir cengâvere benziyor.. dedi.

Bunun üzerine yanımızdaki hizmetçilerden biri bu cengâveri bize anlattı, dedi ki:

-Buna adla sanla (Kurt Cebe) derler. Kendisi Besed kabilesindendir. Bulunduğu yerde bu gördüğünüz atlar gibi cins hayvanlar yetişir. Kabilesinin dölü döşü pek çoksa da yanında yalnız at oğlanlarını getirmiş olsa gerektir.

Bir yandan atlılar önde bayrak toz kopararak önümüzden uçuyorlardı. Askerin geçişi bitince iri öküz arabaları yürüyüş ettiler. Artık tekerleklerin gıcirtısından, kısırakların, develerin boynuna asılmış olan çingirakların, çanların gürültüsünden başka bir şey duyulmuyordu. Arabada karıların, çocukların çığlıkları, köpeklerin ulumaları, sürüleri güden kölelerin bağrıışmaları karışınca ortalık birbirine girmişti.

Kahramanlar oğul, uşak göç ediyorlardı. Bu göç bana o kadar tuhaf geliyordu ki! Nasıl tuhaf gelmesin, develerin her iki yanına kalın kilim heybeler sarkıtmışlar, içine ev takımlarını, aş takımlarını tıkmışlardı. Bazıları heybenin içine saman doldurmuşlar ve içlerine çocukları yerleştirmişlerdi.

Bu miniklerin, kafalarını torbanın ağzından çıkararak iri kara gözleriyle şıldır şıldır ortalığa bakışları, pek tuhaf idi. Kadınların kimi öküz arabalarına yerleşmişler, kimi arkalarında okları, bellerinde kılıçları yavuzcasına atlara binmişlerdi. Çoğu çocuklarını emzirerek gidiyorlardı. Biraz kabaca uşaklar yeni koşuya alıştırılmağa başlanan kaltaksız taylara binmişler, tozun, dumanın, bağrıışmanın arasında koşuyorlardı.

Fakat genç kızların at oynatışları beni her şeyden ziyade eğlendirdi. Şirin kızlar kısıraklarını, küheylanlarını şaha kaldırıyorlar, ellerinde kırbaç, omuzlarında ok yay ortalığa gösteriş ediyorlardı. Kızların kimisi dilber gözlü develere çıkmışlar, ya kemane çalıyorlar veyahut küpelerini ve başka süslerini parlatmağa uğraşıyorlardı. Kimisi de yanık türküleriyle erlik yolunda ölen atalarının destanlarını okuyorlardı.

Ben de göçebe olduğum için çok kere göç görmüştüm. Zira her sene kışlağımızdan yaylalara çıktığımızda böyle alay ile taşınırdık. Fakat dumanlar, tozlar içerisinde gözümün önünden geçen bu göç gibisini hiç görmemiştim. O ne kadar kalabalık idi. Beş bin adam mı diyeyim, on bin adam mı diyeyim, ne diyeyim bunca

kişinin sayısını ancak Tanrı bilir. Yiğitler, dağlardan inen taşkın sular gibi akıyorlardı. O kadar ki alayın başını, sonunu görmek mümkün olamıyordu.

Hey ulu Allah'ım! O ne alay, bu ne gidiş idi. Önde davullar gümbürdüyor, borular çalınıyor, yiğitler bağrıışıyordu. İçerim öyle kabardı, öyle hopladı ki oturduğum yerden uçasım geldi.

Bulunduğumuz yerlere yakın dağlardaki kabile reisleri de inmişler, bizim yanımızda duruyorlardı. Bunlar arasında (Baysungar) ile (Yavuz Sebüktay)'ı tanıdım Alak'ın anası bile kocasıyla gelmiş, seyrancılık ediyordu. Zavallı kadın arkasına kundağı ile çocuğunu asmış, altı yaşındaki kızını da ahu gibi bir taya bindirmişti.

Alak'ın bu altı yaşındaki kız kardeşini pek severdim; çünkü gün, gündüz gibi yosma şirini idi. Bizle duranlar arasında Timuçin ile Boğorcu da bulunmakta idi. Herkes bu bizimle söz birliği edenleri ağırlamağa çıkıyordu. Aralarındaki delikanlılar ise göçü kondurmağa yardım ediyorlardı. Kabilede ne kadar atlı cengâver varsa gelenler ile bayram etmek için atlarına biniyor, silahlarını kuşanıyorlardı. Her oba gözükmünce bizi selamlıyor, biz de:

-“Orcan - hoş geldiniz” diye karşılıyorduk.

Önümüzden bir bayrak, bir tuğ geçti mi, bizim davullarımız vurmağa çalınmağa başlıyor, böyle bayrağı selamlıyorlardı. Ben, yanımdaki Alak ile kendimizden bütün bütün geçmiştik. Çizmelerimin ucuyla üzengilerimi çalınan havalara uyduruyordum. Alak ise sesi yettiği kadar alabildiğine bağırıyordu. Diyordu ki:

-Ha yiğitlerim, ha yavuzlarım, yürüyün kara aslanlarım, yürüyün öz yoldaşlarım, can kardeşlerim.. Haydi Besedliler.. İlerleyin koca kemankeşler.. hayda.. Hayda.. hayda Uğur'um, atın yelesine yapış da bir koşu et ki ağalarım görsün..

Alak daha böyle nice laflar söyleyerek konukları ağırlıyordu. Yüzü sevinçten kıpkırmızı kesilmiş, eğerinin üzerinde bir türlü oturamıyordu. Babası Baysungar o kadar sevinçli idi ki oğluna bu sefer şaplak indirmek hatırına gelmedi. Ne yalan söyleyeyim; her bayrağı, her bir tuğu görünce canım, yüreğim arkasından uçuyordu. Önümüzden geçen tuğların biri ardından atımı sürmek için tatlı canımı vermeğe razı idim.

Karşımızda bir atlı heykel gibi duruyordu.

Delikanlılar gök kubbeye, dağlara selam göndererek davul gürültüleri, boru sesleri, at kişnemeleri içinde geçtiler, gittiler. Hepsinin zırhları parıltıyor, kılıçları, mızrakları şıkırdıyordu. Dayanamadım, üzengilerimin üzerinde doğrularak:

-Allahü ekber.. Allahü ekber.. diye bağırdım.

Baysungar başını çevirerek bana sordu:

-Ne diyorsun Can Bek?

-Bir Tanrı'nın ululuğunu yerlere, göklere anlatıyorum ağam... cevabını verdim. Baysungar eliyle omzumu okşayarak:

-Can Bek! Sen özüne has bir yiğitsin, Tanrı her vakit sana yardım eder, dedi ve sonra Alakla konuşan delikanlıları göstererek:

-Şimdi sen, Alak ve öteki delikanlılar hep birlikte atları çayıra salınız, sonra kısrakları sağınız ki konuklara süt verelim. Ben, gidip semiz koyunları bulayım da biraz yemek hazırlatalım. Hem de hayvanlara birer yatak buldurayım... dedikten sonra uzaklaştı.

Alak ile ben işimize gittik. Doğrusu o gün dernek yapmadıklarına biraz üzüldük ama, kısrakları sağdıktan sonra ok atacağımızı düşünerek sevindik ve koşa koşa atlara doğrulduk. İşimizi bitirip meşin kovaları ak süt ile köpürttükten sonra Alak ve hizmetçileri, sütleri ulaştırmağa gittiler. Ben yalnız kalmıştım.

Bir eyyâm ovanın ötesinde berisinde yurtlarını, otlaklarını araştıran göç halkının seslerini dinledim. Bu sesler de yavaş yavaş tozlar, dumanlar arasında kaybolunca sıkıldım ve okumu denemek hevesine düştüm. Hemen sadağımı açtım, içinde yirmi dört ok vardı. Fakat ne güzel oklardı?

Kavga için olanlarının uçları oluklu, av için olanların uçları yassı idi. Bu düz, ince, biz uçlu parlak okları görünce o kadar seviniyordum ki avuçla altın verseler bu kadar haz duymazdım. Okumu aldım. Zihgirini parmağıma taktım, ayaklarımı çatal açtım, sol kolumu gerip sağ elimin iki parmaklarıyla kirişi tutarak dirseğimi kaldırdım ve bileğimi bükmeden kolumu geri aldım. Fakat yay o kadar sert idi ki kirişimi kulağıma kadar getirmek mümkün olamadı. Hemen dağarcığımdan biraz tereyağı çıkararak yayı yumuşatmak için ovalamağa başladım. Tekrar denedim. Bu kere de beceremedim, kirişi güç bela bir iki parmak çekebildim. O kadar acıklandım,

o kadar hayıflandım ki hemen bir taş üzerine oturarak yüzümü ellerim arasına aldım ve ağlamağa koyuldum.

Ben böyle ağlarken, birdenbire omzuma bir elin değdiğini duyup hemen yerimden fırladım ve karşımda tanımadığım bir adamı görünce, dondum kaldım.

Gelişini hiç duyamadığım bu adam, benekli bir ata binmiş ve kaba saba meşinden bir urba giyinmiş idi. Başına siyah tilki tüyünden bir kalpak geçirmiş ve beline gümüş çivili bir kemer kuşanmıştı. Yayını, okunu omzuna asmış ve kemerine de kısa ve enli ağızlı bir kılıç sallandırmıştı. Bu kılıcın başı gümüş kakmalı boynuzdan yapılmıştı. Yabancı “Sayın Boğrul”un yüzünü okşuyordu. Akıllı hayvan da karşısındakini evvelden beri tanıyormuş gibi seviniyordu. Ben şaşır kalmış ve yalnız atlının yüzüne bakmağa dalmıştım. Fakat bu gördüğüm yüzden insan korkuyordu. Rengi gayet beyaz, burnu uzun olan bu yabancı, bıyıklarını yukarıya doğru kaldırmıştı.

Fakat bütün kıyafetinde en ziyade göze çarpan yeri, alnı ve gözleri idi. Ben böyle geniş alın, böyle keskin bakış görmedim. Mutlak aslanların, kaplanların da bakışları, gözleri böyle olmalıdır. Zira bir kere gözünü değdi mi, insan yüreğine ok saplanıyormuş sanırdı. Bununla beraber bu adamın gidişinde bakışında bir mertlik, bir bahadırılık vardı.

Benim şaşkınlığım daha geçmemiş idi ki yabancı ağır ağır söz söylemeğe başladı. Sözlerinin her biri yüreğimde ötüyordu. Yerimden kalktım ve kollarımı göğsüme kavuşturarak sözlerini dinledim, yabancı bana diyordu ki:

-Oğul, niçin ağlıyorsun?

-Yayımı germeğe gücüm, kuvvetim yetmiyor da onun için ağlıyorum.

-Güç kuvvet yürekten gelir, kollara gider. Al yayını da bir ok tak, bakayım.

Dediğini yaptım. Yabancı başımız üstünde uçan bir kartalı göstererek:

-Şu kartalı nişanla, yere indir, dedi.

Ben korka korka:

-Gücüm yetmez ağam! cevabını verdim.

Fakat yabancı gözlerini bana öyle bir dikti ki göğsümün genişlediğini duydum. O, hâlâ bana keskin gözleriyle bakıyor ve diyordu ki:

-Şu kartalı indir göreyim!..

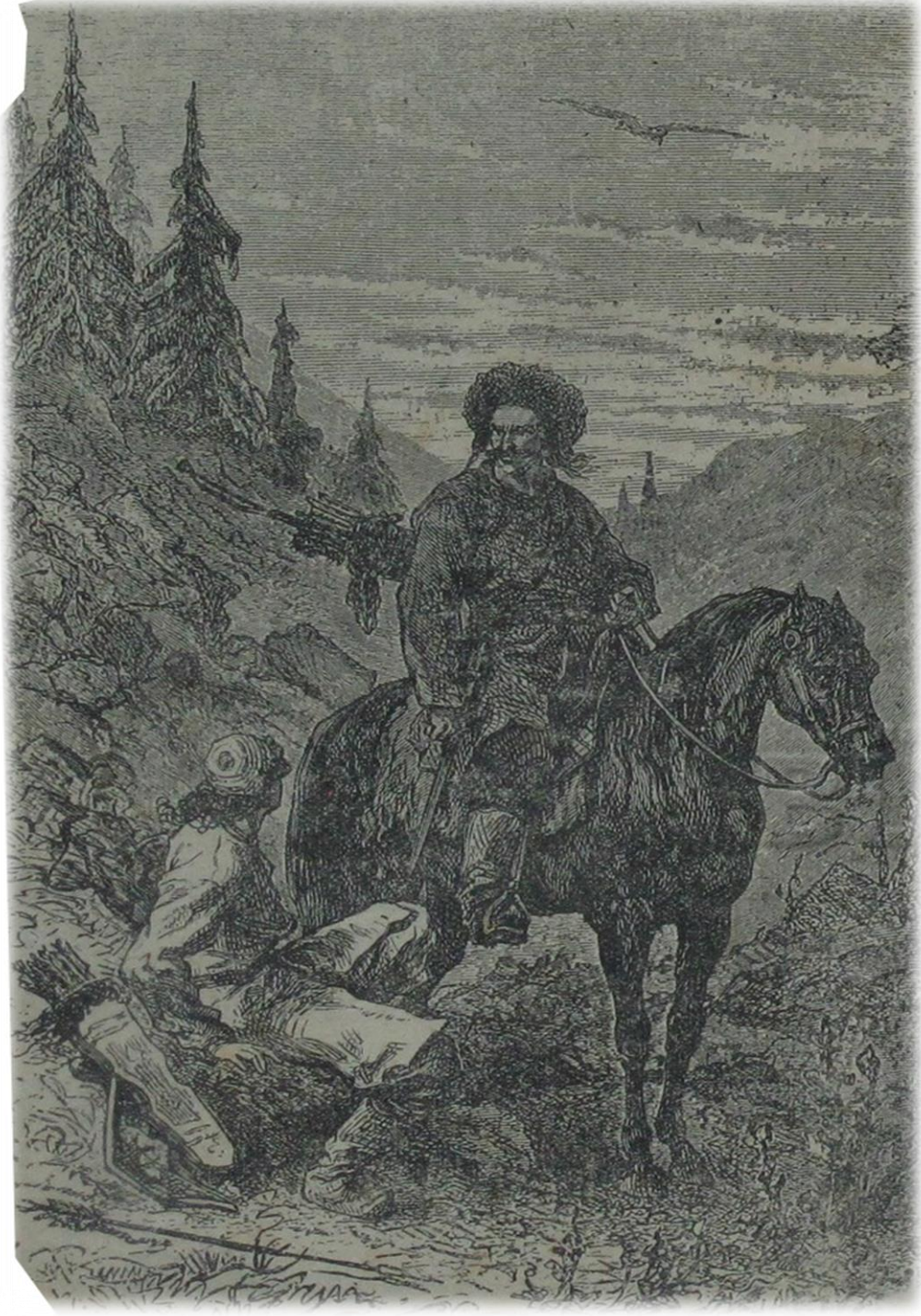
O anda kollarım demir kesildi, bir çekişte kirişi kulağıma kadar getirdim ve bileğimi bükerek oku yolladım. Kiriş çan gibi öttü, ok titredi ve yay havaları yararak yükseldi, gözle görülmez oldu. Arası çok geçmeden kartal bir durdu ve yavaş yavaş indi, indi; yirmi adım ötemde kanatları açık olduğu halde yere serildi.

Yabancı hiç ses çıkarmıyordu. Kartalın düştüğünü görünce bana gülümsedi ve atını kırbaçlayarak çayırılık içinde kayboldu, gitti.

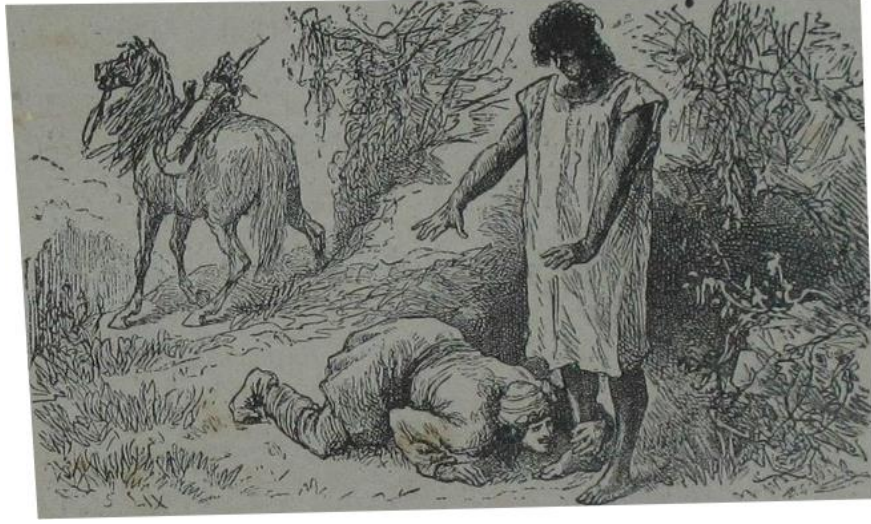
Ben hâlâ kendime gelemiyordum. Fakat karşıma çıkan adamın başka yapılı birisi olduğunu anlamakta güçlük çekmedim. Aklımı başıma toplayınca yayıma sarıldım, bir, bir daha ok çektim, artık kolayca ok atabildiğimi anlayınca çok sevindim. Hemen kartaldan iki tüy koparıp külâhımın yanına soktum. Sonra gidip Sayın Boğrul'u öptüm. Sevgili atım sevinçli sevinçli kişnedi. Ben de anlıyordum ki görülmedik şeyler göreceğiz. Kabilemizde söylenilen hikâyeler yavaş yavaş hatırıma geliyordu. Ta küçüklüğümden beri duyardım, güneşin çıktığı çevredeki memleketlerin birinden bir bahadır çıkacak, bütün cengâverleri bir araya toplayacak, dünyayı ellerine geçirecek.

Bir aralık kabilemin gayri adamlarla birlikte kavgaya girişmek gücüme gider gibi olduysa da düşündüm ki ben bunların içine karıştım, ben de bunlardan oldum.

Önümde bir adam gördüm.

Cebe

Çok geçmeden bir at şakırtısı işittim, bir de baktım ki Alak hizmetçiler ile yanıma geliyor. Başıma geleni anlatmağa başladığım sırada çayırıktan bir atlı koptu ve bizim yanımıza doğru gelmeğe koyuldu. Geleni tanıdık, Cebe idi.

Genç serdar atını durdurur durdurmaz:

-Selam oğullar, dedi, biz de selamını aldık:

-Selam, Yavuz Cebe, dedik.

Cebe ismini tanıdığımıza memnun olur gibi göründü ve yine söze girişti:

-Hey Arolat uşakları, içinizden biriniz Gökçe'nin yerini bana diyebilir mi? Yolları tanıyamıyorum.

Ben cevap verdim:

-Ben sana gösteririm, istersen beraber gidelim.

-Çok iyi, beni sihirbazın yerine götür, ona sözüm vardır.

Sayın Boğrul'a gem vurduğum sırada Cebe, beygir sürüsünü seyr ediyordu. Birdenbire bir kırbaç şaklattı, hayvanın baldırlarına yapışmış bir at sineğini kırbacının ucuyla aldı, sonra Alak'a dönerek:

-Doğrusu cins hayvanlarınız var. Sen mutlak bir reis oğlu olmalısın dedi. Alak cevap verdi:

-Baysungar'ın oğluyum, bu da kardeşimdir.

Ben Alak'ın sözünü kestim:

-Hayır, Alak iyiliğinden öyle söylüyor, ben kimsesiz öksüz bir garibim, atam ve yurdum buraya çok ırak yerdedir.

Cebe bana bir zaman baktı. Ben yenimle yüzümü örtüyordum ki gözyaşlarım görünmesin. Cebe bana sordu ki:

-Senin yurdun nerededir? Yedi ceddin kimdir?

-Benim yurdum Isığ Göl kenarındadır. Ben kendim de Uygur kabilesinden Bayan Avullu Bir Türküm.

Cebe Biraz düşündü, sonra şu sözleri söyledi:

-Ben bu memleketi, bu kabileyi tanımıyorum. Siz göçebe misiniz, yoksa şehirli mi?

-Bizde hem göçebe var, hem şehirli. Ben göçebeyim.

-Doğrusu atını eyerlediğın vakit senin göçebe olduğunu derhal anlamıştım. Şehirli at kullanmağı hiç beceremezler. Onlar yalnız bez dokumağı, tarla sürmeğı bilirler.

Cebe ile ata binerek dağın dibine kadar vardık. Yokuşa tırmandığımız sırada Cebe birdenbire sordu:

-Mademki kabilen filan yok, bari kendine başka bir kabile araştır.

-Nasıl olur, ben kavgada esir edilmiş bir çocuğım. Beni Gökçe'ye verdiler. Ben kendime yurt, mülk nerede bulayım? Alak'ın bir yurdu var, Alak hangi bayrak altında çarpışacağını biliyor. Alak'ın bir babası var, bende bunların hiçbirisi yoktur.

Cebe atını durdurmuş, beni dikkatle dinliyordu. Bulunduğumuz yer bir uçurum kenarında idi. Cebe birdenbire:

-Şurada uçurumun ortasına eğilen çama kadar at sürebilir misin? dedi.

Cevap vermedim, hemen Sayın Boğrul'u dört nala uçurumun kenarındaki yalçın kayalıklara sürdüm ve çam ağacının yanına varınca hemen çark edip ters yüzüne Cebe'ye doğru koştum.

Cebe dayanamadı:

-Ne güzel ata biniyorsun, doğrusu sen ata ve at da binicisine düşmüş, ver okunu!.. dedi.

Okumu uzattım. Cebe kirişi bir iki defa çekip bırakarak oku denedikten sonra bana vererek dedi ki:

-Şu oku çek, göreyim..

Hemen sadağımdan bir ok alarak kabzanın kertiğine yerleştirdim ve bir çekişte fırlatıp kırk adım ilerideki ağaçtan ince bir dal düşürdüm. Cebe bu ustalığımı görünce kollarımı tutarak sıktı ve böylece pazularımı epeyce yoğurduktan sonra güneşten yanmış yüzü tuhaflaştı. Fakat birdenbire elini kaldırarak yüzüme bir şaplak attı ki gözlerimden alev fişkırdı; acıdan, hırsmıdan bütün kanım başıma sıçradı.

-Bu ne?. Ne yapıyorsun? diye bağırarak hemen elimi bıçağıma saldırdım. Fakat Cebe öyle bir gülüş güldü ki bıçağımy kınından çekeceğim yerde Cebe'nin gülmesini seyre daldım. Cebe yüzünü gözünü buruşturarak gülüyor, o kadar gülüyordu ki gözlerinden yaş geliyor ve omzu kalkıp iniyordu. Ben gittikçe şaşkın kalıyordum. Nihayet zorla gülmesini kesti:

-Oğul, dedi, senin elin ne çabuk bıçağa gidiyor. Hem bana kılavuzluk edeceğim, dedin. Hem de bıçağa saldırıyorsun değil mi? Deminden Alak'ın babası gibi bir babam yok diye kederleniyordun. Ben senin ata binişini, ok atışını gördüm, gücün kuvvetin de yerinde olduğunu anladım. Ben seni kendime oğul edineceğim. Sana tokat atışım kendine bir baba bulduğunu anlatmak içindir, gel elimi öp, oğul!..

Bunu der demez Cebe beni kolları arasında sıktı ve yine söylenmeğe başladı:

-Senin gibi has uşağın anası, babası, kabilesi bayrağı olmasın ha!. Bundan sonra senin kabilen (Besed)dir. Eğer birisi sana bayrağın nedir, diye sorarsa (Gök bayrak) diye cevap verirsin. Eğer bir adam çıkar da bayrağın önünde eğilmezse kemiklerini kırarsın, işitiyor musun oğul?..

-Evet; işitiyorum, anlıyorum. Ölünceye kadar (Gök bayrak)'a hizmet eyleyeceğim.. diye bağırdım.

Cebe beni tekrar bağrına bastı.

Ne tuhaf adam, gülüyor, atının üstünde oynuyor. Şaklabanlık ediyordu. Şimdiye kadar düşmana arkasını göstermemiş olan bu bahadır, karı gibi geveze görünüyordu.

Cebe epeyce gülüp zevklendikten sonra benimle tekrardan lafa girişti:

-Dinle oğul, benimle bulundukça hiç canın sıkılmaz, benim adıma (Kurt Cebe) dedikleri gibi (Şen Cebe) de derler. Sen benim oğlum ve bayraktarım olacaksın ve her vakit ardından “Savulun, bayrak geliyor!” diye bağırırsan bak sana şimdiden söyleyeyim: Kavgada önüme geçecek olursan kafanı patlatırım. Doğrusu seni şimdiden sevmeye başladım. Daha atım kadar seveceğim sanırım. Senin ne kadar güzel atın var, oğul! Adı nedir?

-Sayın Boğrul!..

-Hoş at. Benim atıma “Kaşka” derler. Cins hayvandır, yüz adımlık yoldan düşmanın kokusunu alır. Mızrağı koltuğum altına alıp da ileri uzattığım vakit hemen dörtmala kalkar, senin mızrağın yok mu? Ben sana bir mızrak ve bir de balta veririm.

Cebe lafını bitirince ben dedim ki:

-Hepsi iyi ama; Gökçe beni salıvermez ki...

Cebe kırbacını şaklatarak:

-Gökçe mi?.. dedi. Gökçe bana hiç söz mü söyleyebilir. Gökçe sihirbaz ise ben de Kurt Cebe'yim. Hem benim öyle tılsımım vardır ki bana karşı Gökçe bir şey yapamaz. Ama yine gidip göreceğim, böyle adamlarla görüşmek fena değildir.

-Ey, kardeşim Alak'tan nasıl ayrılırım? Ben seninle gidersem onu bir daha görebilir miyim?

-Oğul, biz buraya Timuçin ile birleşmeğe geldik. Onun ardı sıra kavgaya yürümeğe ant içtik. Eğer Alak babasıyla bizim ardımızdan gelmezse ona artık yiğit denmez, köpek denir.

Bu son lakırdıya o kadar kızdım ki kendimi tutamadım:

-Alak, köpek değildir. Bizle beraber nereye olsa atını sürer. Önünde divler, canavarlar belirse yine geri dönmez diye bağırdım.

Cebe kızacağı yerde yine güldü.

-Ne güzel söz söylüyorsun oğul, dedi. Bak sormağı hatırlamadım, sana baban ne ad koymuştur?

-Bana Öktülmüş'ün oğlu Can Bek derler.

Cebe lafımı keserek:

-Öktülmüş'ün oğlu değil, Cebe'nin oğlu, Cebe'nin oğlu, diye bağırdı.

Birdenbire yüzü ağırlaştı, haline bir ağalık geldi ve kolumdan tutarak dedi ki:

-İyi dinle: “Savulun bayrak geliyor” de bakayım.

Ben, dediğini söyleyince Cebe sert bir sesle sözüne devam etti:

-Bu sana öğrettiğim söz “Besed”lilerin kavga naralarıdır. Bu nara ortaya çıkınca ne kadar Besedliler varsa birleşirler. Ne vakit davulların gümbürdediğini, boruların çaldığını ve “Savulun bayrak geliyor” narasını işitirsen yüreğini genişlet, ferahlan, yoldaşlar içinde bulunduğunu bil; sonra hücum sesini duyunca kılıcını çek, ileriye atıl ve şunu da hiç unutma ki bizlerde geri dönmek yoktur.

İçime öyle bir şevk, öyle bir sevinç geldi ki üzengilerin üzerinde kalkarak:

-Savulun bayrak geliyor.. İleri.. diye bağırdım.

Cebe beni alnımdan öptü ve:

-Oğlum Can, Gök bayrak uşağı, haydi şimdi Gökçe'yi görmeğe gidelim; zira yarın belki kavgaya gireriz. Artık şimdi senin de bir kabilen bir bayrağın vardır; dedi.

Dörtnala sarp yalçın kayalara atlarımızı sürmeğe başladık. Sevinçten yüreğim parçalanıyor sanıyordum. Bayrağıma karşı o kadar büyük bir aşk duymağa başlıyordum ki dünya gözüme gözükmüyordu. Yalnız kavgaları, kavgalarda yeneceğimiz düşmanları düşünüyordum.

Bir aralık babam, anam hatırıma geldiyse de çabuk unuttum. Tevekkeli atalar:

-Türk ata binince babasını bile tanımaz. dememişler midir?..

Epeyce yol aldıktan sonra mağaranın başına geldik ve hemen yere indik. Cebe eğerinden uzun bir kayış çıkararak hayvanını köstekledi. Ben mağaranın içerisine bakınca Gökçe'nin yüzükoyun yere kapanmış olduğunu görmemle Cebe'ye yavaşça:

-Aman, ses etmeyelim, dedim.

Fakat Cebe beni dinlemedi ve korkusuzca Gökçe'ye yaklaştı. Gökçe ayak gürültüsünü işitince birdenbire kalkarak öyle sert sert bakmağa başladı ki korkumdan titremeğe başladım. Yanımdaki genç reis bile ötkeldi ve bir iki adım geri çekildi.

Şimdi Gökçe:

-Kim imiş benim rahatımı bozan? diye bağıırıyordu.

Ben hemen ellerine sarıldım ve:

-Kusuruma bakmayın, ben getirdim. Yanımdaki yabancı değil (Kurt Cebe)'dir. Senin elini öpmeğe gelmiş dedim.

Gökçe bana gülümseyerek baktı. Cebe ise başka bir kıyafet almıştı. Biraz durduktan sonra başını sallayarak Gökçe'ye:

-Eğer sihirbaz olmayaydın, şimdiye kadar çoktan kafanı kırmıştım. demez mi?

Cebe'nin pervasızlığından ürktüm, bir kenara çekildim. Fakat Gökçe işittiği sözlere kızmadıktan başka yine güldü:

-Demek benden korkmuyorsun ha?. dedi.

Cebe, cevap verdi:

-Ben canlı adamdan korkmam!

Fakat bu cevap üzerine Gökçe, reisin üstüne yavaş yavaş yürümeğe başladı. Karşısındaki, üzerine doğru geldikçe Cebe geriliyordu. Bir zaman sonra Gökçe yine gülerek dedi ki:

-De bakalım yiğit delikanlı, niye geriliyorsun!

Artık Cebe'nin sesi titriyordu ve boğuk boğuk:

-Bilmiyorum, gerilemek istemiyorum, fakat sende bir şey var ki ona karşı duramıyorum.. dedi ve bunu der demez yere düştü. Fakat Gökçe kaldırdı ve ne istediğini sordu.

Cebe'nin yüzü kan ter içinde kalmıştı. Kendi kendine homurdanarak:

-Bir daha sihirbazla işe girişmem.. diye söylendikten sonra Gökçe'ye dönerek yalvardı:

-Eğer büyü yaptıysan boz!..

Gökçe ağırca cevap verdi:

-Bozdum, korkma. Ne istiyorsan de bakalım.

Cebe biraz genişledi ve kulağının ardını kaşıyarak isteklerini saymağa başladı:

-Ben Timuçin'in ardında Taycigutlarla kavgaya geldim. Taycigutların sert mızraklı, iyi nişancı adam olduğunu bilirim. Bundan başka bu kere onlar bizden çoklar.

Gökçe bunu işitince suratını astı ve:

-Öyle ise geri dön!.. dedi.

Fakat Cebe kızdı ve Gökçe'yi falanı unutarak bağırdı:

-Geri dönmek mi?! Ne diyorsun büyücü; ben buraya geri dönmek için gelmedim. Ben, vuruşmak, dövüş etmek için geldim.. Ben yalnız bir şeyden korkarım. O da; Timuçin azlık olduğumu görerek beni askerin en sonuna bırakmasın! Benim senden isteyeceğim de bu idi. Bana öyle bir tılsım ver ki Timuçin beni mızraklıların en önüne geçirsin.

Gökçe genç reisin omzuna vurarak dedi ki:

-Korkma oğul, sen askerin en ilerisine geçeceksin.

-Çok iyi bana başka bir tılsım daha yapar mısın?

-Ne istersen de.

-Benim Kaşka gibi yeryüzünde bir tane daha yoktur. Bir tılsım yap ki ona bir fenalık gelsin. Ben kendimi düşünmem; zira düşman okuna karşı okum, düşman kılıcına karşı kılıcım var. Ama atım Kaşka kendini koruyamaz. Taycigutlar da yalnız ata saldırırlar.

Gökçe yine gülümsüyordu:

-Meraklanma! Kaşka kavgadan sağ çıkacaktır. Başka var mı?

-Ey koca sihirbaz! Bana iyilik etmek istersen, beni bir kere daha dinle: Çin Hanı Arabolod'un "Kemşin" adında bir kızı vardır. Babası kendi gibi bir Çin ulularından başkasına vermek istemiyor. Ama bilir misin, ne güzel bir kızdır. Babasına gittim, kızı için yüz öküz, elli at verdim. Fakat herif beni kovdu, bana hırsız dedi. Eğer ben Timuçin ardından kavga etmeğe ant içmemiş olsaydım, adamlarımı toplar, onun üstesinden gelirdim, ama ne yapayım ki söz verdim. Tanrı başı için onun

otağını yakar yıkar, kızını alır kaçırdım. O da Cebe'ye hırsız demenin neye varacağını anladı. Benim kabilem namuslu adamlardır Gökçe!..

Gökçe bu kadar laftan şaşırmıştı:

-Çok iyi, çok iyi. Ne istiyorsun, Kemşin için ne yapayım?

-Ne yapacaksın! Bir tılsım ver ki Kemşin benim için ateşlensin de benim ile beraber gelsin. Ben de onu atımın terkisine alayım da kaçırayım. O bir kere benimle beraber gelmeğe razı olsun, ötesi benim işimdir. Bütün Çinliler önüme çıksalar ortalarını yarar, Kemşin'i obama getiririm.

Gökçe şenlik ve sevinç ile:

-Tılsımı vereceğim.! Kemşin sana ateşlenecek, dedi.

Cebe bunu işitince Gökçe'nin dizlerine sarıldı ve sonra bana dönerek:

-Artık Cebe'nin ve bayraktarı Can Bek'in uğurları açık, denizler kadar geniştir. Gökçe; bana ve beraberimde alıp götüreceğim Can Bek'e hayır-dua et, haberin yoksa söyleyeyim; ben Can Bek'i alıp götürüyorum, o benim oğlumdur.

Gökçe bir eyyam bana baktı. Ben kıpkırmızı kesildim. Sonra omuzlarımdan tutarak bağrına bastırdı:

-Oğul, kavgaya mı gitmek istiyorsun? diye sordu.

Ben kıpkırmızı olduğum halde önüme baktım. Gökçe bana yine tatlı tatlı söylüyordu ki:

-Çok iyi oğul, çok iyi. Sen çok yiğit bir çocuksun. Bu akşam burada kal, yarın Cebe'ye kavuşursun. Sana bu gece diyeceğim var.

Ben bir şey söylemedim. Gökçe biraz dua ettikten sonra Cebe gitmeğe hazırlandı. Fakat mağaradan çıkmazdan evvel koynundan bir inci gerdanlık çıkardı ve Gökçe'ye uzatarak dedi ki:

-Bunun ne olduğunu pek bilemiyorum. Hiç gördüğüm şey değil, ama bakılırsa güzel olacak, güneşe karşı tutunca ıslıyor. Ben bunu Kitad hanını öldürdüğüm zaman boynundan kopardım, aldım. Al sihirbaz! Sana armağan veriyorum.

Gökçe yine gülümseyerek:

-İstemez, dedi. Bu gerdanlığa tılsım yaptım. Onu Kemşin kıza gönder, tez vakitte sana alevlenir.

Bu kere Cebe kızardı:

-O beni biraz sever ama görüyor musun köpek babasını; o istemiyor. Ben senin dediğini yapayım da o da görsün.

Cebe bunu der demez bir sıçrayışta atına bindi ve bana dönerek:

-Gün çıkınca beni orman başında gel bul, ben orada konaklarım, diye bağırdı ve dört nala dağdan aşağı inmeğe başladı.

Artık karanlık çökmüştü. Ben çırağı uyandırdım ve yerime yattım ise de aklım, gönlüm o kadar karışmıştı ki bir türlü gözümü uyku tutmadı. Yatağımda öteye beriye dönerken bir at sesi işittim, yattığım yerden başımı uzattım, baktım ki mağaranın ağzında bir adam belirmiş, çırağa karşı oturan Gökçe'ye doğru ilerliyor. Biraz dikkatli bakınca bu gelen adamın bir gün bana zorla ok attırmış olan bahadır olduğunu tanıdım ve titremeğe başladım.

Gökçe ile misafiri önce yavaş yavaş laf ettilerse de biraz sonra sesleri dikleşti. Öyle laflar duydum ki yaşadıkça unutamayacağım.

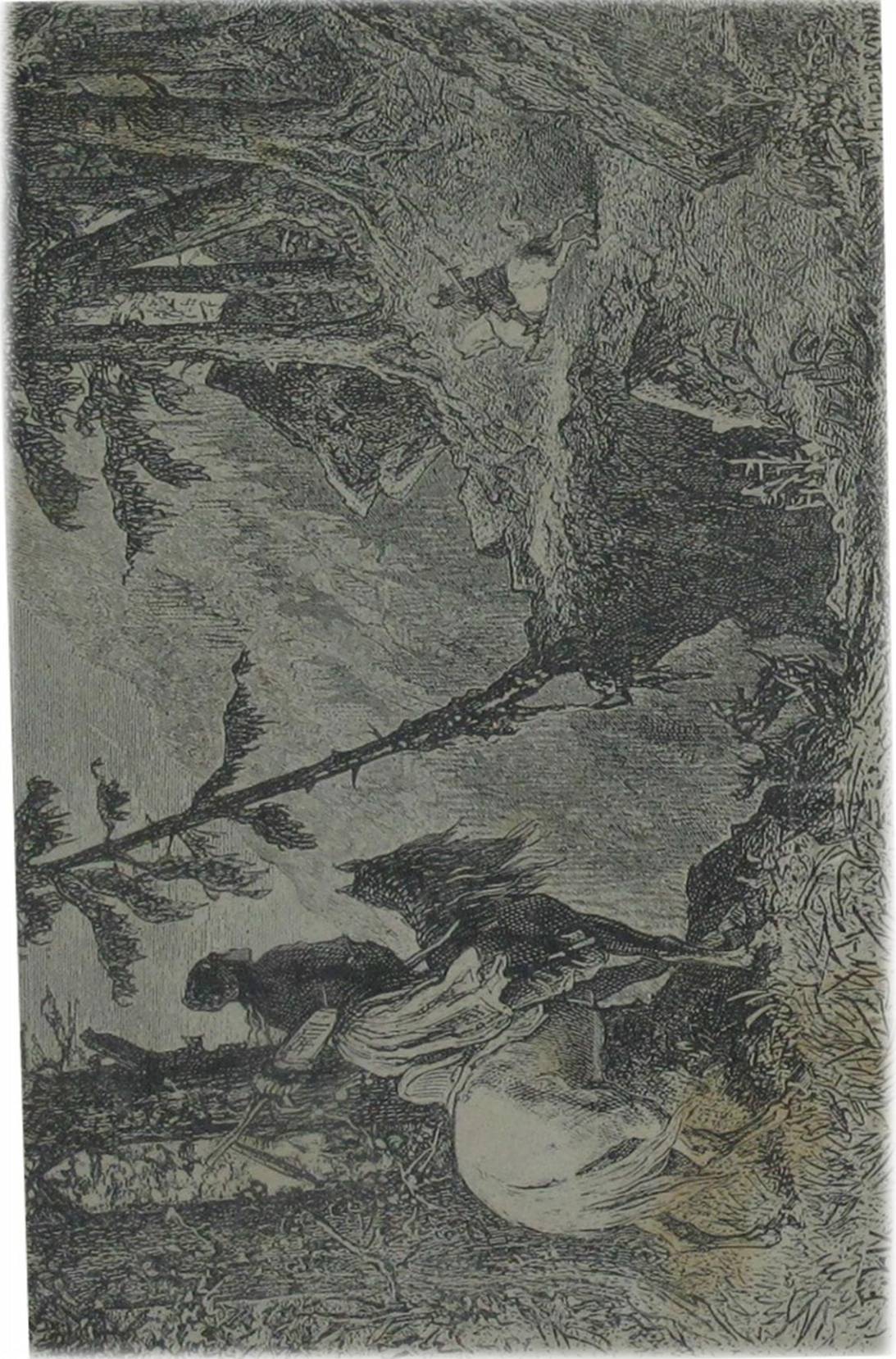
Gökçe karşısındakine diyordu ki:

-Demek ki bahadır Timuçin, dediklerini, düşündüklerini yapacaksın ha, vakit geldi mi dersin?

-Vakit geldiğini bilmem ama, artık gücüm kuvvetim yetişiyor. İçimden çıkan bir ses bana “Vakit geldi, ne duruyorsun?” diyor.

-Düşün. Düşün ki bu girişeceğin işte can taşıyan Tanrı kuluna hiç acımaçlık göstermeyeceksin, kendini kavgaya saldıgın günden itibaren artık rahattan ayrılacaksın. Sen kim bilir, ne öz kabilene, ne başkalarına nefes aldıracaksın, böyle güçlüklü işe girişeceğine yalnız Taycigutları tepelesen de bayrağın ardından gelenleri biraz rahat ettirsen daha kâr etmiş olmaz mısın? Bütün gününü kavgalar içinde, kanlar içinde geçireceğine kabileni doğru yola götürecek usuller göstersen olmaz mı? Böyle yaparsan sen ve kabilen kaygısız, dertsiz olarak Tanrı'nın size verdiği yerlerde yaşarsınız.

Timuçin sesini birdenbire yükselterek:

Hemen Sayın Boğrul'u dörtlale uçurum kenarındaki yalçın kayalıklara sürdüm.

-Bunları söyleyen sen misin Gökçe? Benim yüreğimde bu alevi uyandıran sen değil misin? Eğer iş yalnız rahatta kalsaydı, ben çoktan o rahata ererdim bilirsın ya! Ben bu mağarada düşmanla çevrildiğim sırada kendimi esir ettirseydim, şimdi çoktan bir köşede rahatça yaşıyordum. Çünkü Taycigutlar yalnız benim onlarla kavga etmeyeceğime söz vermemden başka bir şey istemiyorlardı. Ben zincirleri kırıp böyle senelerce dağlarda, bayırlarda gezinmezdim, yalnız ben han olayım diye kardeşim Bekter'in kanına girip anamdan lanet almazdım. Anamın lafı hiç yüreğimden çıkmaz: "Eğer adam öldürmek istiyorsanız beni öldürün de Bekter'e el uzatmayın" diyordu. Kardeşimin kanlar içinde uzandığını görünce anam ağladı, ve en sonra bana dedi ki: "Timuçin sen bir kurt, bir atmacadan daha kanlısın! Dilerim Tanrı'dan ki sen de böyle acılara düşesin" anlıyor musun? Ben çok şeyler gördüm, acıyı, tatlıyı da duydum! Ben öyle kötü bir yerde büzülüp kalamam. Gökçe ben dünyaları alt etmek isterim! Ben isterim ki dağlar, yerler benim bayrağım önünde titresin.

-Demek ki kabilenin rahatını, istediklerine kurban edeceksin? Sen hiç rahat tatmayacak mısın?

Ben Tanrı başına ant içmişim ki bütün dünyada hanlık eden on iki reisi alt edeyim de sonra insanları rahata çıkarayım. Eğer yedi bin millet bana râm olursa ben de dünyaya rahat veririm.

Gökçe yine sözüne devam etti:

-Dünya büyük. Bizim milletimiz ise pek küçüktür. Senin; dünyada alt edeceğin milletler kadar adamın var mı? Sen yalnız bir avuç kaba saba çobanların reisisin. Ben işittim ki güneşin battığı çevrelerde Roma derler bir yurt var, buranın hanı yüz kere yüz binlerce asker çıkarırmış! Altın Kağan (Çin imparatoru) yedi yüz kabile üzerine hanlık eyler. Hint, Sartagol hanlarının kavga için yirmi bin filleri vardır. Ey Timuçin! Sen bunları tepelemeğe çıkmışsın ama bunlar senin daha adını bile işitmemişlerdir.

Timuçin yine bağırdı:

-Özüm hakkı için derim ki bu senin dediğin hanlar, tez vakitte adımı işiteceklerdir. Hem de öyle bir işitiş işiteceklerdir ki kulakları çınlayacaktır. Ben dilerim ki biz çobanların adı ortalığa yayılınca dünyada ne kadar can taşıyan varsa titresinler. Hanlar, reisler kendilerini benliğe, fenalığa kaptırmışlardır. Tanrı beni bunların başına salıvere ki uslansınlar! Alınan can ve başka yüce hanların adları

yeryüzünden kalkacak ama bizim adımız söylenecek; herkes bunları unutacak, fakat biz unutulmayacağız! Biz yeryüzünde ne kadar Tanrı kulu varsa hepsini bir yere toplayacağız.

Bu sözler üzerine Gökçe Timuçin'in kolları arasına atılarak:

-Borcigene Reis! İşte ben seni böyle görmek isterim. Ben seni denemek için böyle söyledim. Seni sözünde durur görünce o kadar sevindim ki...

Haydi Timuçin, sözünden dönmez Timuçin, sür atını Koca Cengiz Han! Ben sana bundan sonra bu adı koştum!

Dünyayı bayraklarımıza alt et. Haydi yürü! Yolun geniş, uğurun açık olsun!..

Timuçin sözlerine nihayet vererek dedi ki:

-Yarın dağa çıkıp kabileleri yola koşacağım. Ey Gökçe! Bu kere pek kanlı bir yolculuk edeceğiz....

Biraz ilerimde sözleşen adamlar, birbirlerinin ellerini sıktıktan sonra Timuçin atına bindi ve uzaklaştı.

Biraz sonra tanyeri ağarmağa başladı. Yavaş yavaş ovanın içinde çıkan davulların, boruların sesi göğe doğru yükseldiler, Sayın Boğrul da sevinçli sevinçli kişneyip aşağıdaki seslere cevap verdi. Kalktım, kendimi o kadar güçlü, kuvvetli buldum ki göğsümün içinde on aslan yatıyor sandım.

O gün Safer ayının beşinci Çarşamba günü idi. Havada bir küskünlük, bir kapanıklık vardı. Vakit öğleye düşmüştü ki Sayın Boğrul'a bindim ve Gökçe'den izin isteyerek dağı inmeğe başladım. Gökçe arkamdan bana dua ediyordu. Doğrusu ne yalan söyleyeyim; benim de yüreğim kabarmıştı. Zira Gökçe'nin çok iyiliğini görmüştüm.

Ovaya indiğim vakit gürültü patırtı ortalığı tutuyordu. Borular, davullar birbirlerine ses veriyorlar ve dört çevreyi bürüyen toz duman ise oba, ocak, insan, hayvan ne varsa hepsinin ayakta olduğunu gösteriyordu. Bayrağımın altına varmakta geç kalmamak için Sayın Boğrul'u sürdüm. Atımı çayırılık içinde dörtnala kaldırdığım sırada, arabalarını yeni koşan, çadırlarını develere yükleyen bir alay delikanlı arasında parlak zırhlı bir atlı ile karşı karşıya geldim. Bu atlı başına çelik telden bir tolga geçirmiş, altına da gayet cins kır bir at çekmişti. Ben bu yiğidi görünce âdet olduğu üzere baş kırıp geçmek istedim. O atımı tutarak:

-Hey Can, ağam Can! Böyle tez nereye varırsın.. diye bağırdı. Ben de hemen Alak'ı tanıdım. Lafa girişmeden birbirimizin boynuna atıldık öpüştük. Alak söylemeğe başladı:

-Ben babamın askeriyle birlikte gidiyorum. Boğorcu Reis bayrak ardından geleceğini söyledi.

-Ben de Kurt Cebe ile yola düştüm.

-Öyle ise elbette birbirimizi görür, mızrak ormanlıkları içinde elbet birbirimizi buluruz. Görüyorsun ya! Ortalık karmakarışık, göc başka yurda kaldırıyoruz. Doğrusu doğduğum, büyüdüğüm bu çayırları, bu dağları bırakmağı, ay ışığında gümüş mızrak gibi parlayan ırmaktan uzaklaşmağı istemedim ama yine seviniyorum. Zira ne derlerse desinler, yolculuk kadar tatlı şey bulunmaz.

Alak bunu söyledikten sonra birbirimize veda ederek ayrıldık, atıma biraz dokundum ve bayrağımın bulunduğu menzile doğru yol almağa başladım. Biraz sonra Cebe ile yoldaşlarının bulunduğu yere vardım.

Bunların hepsi yere saplanmış olan gök bayraklı mızrağın arkasında hayvanlarını dizmişler ve Cebe bunlardan üç adım ileride bayrağın sağında durmuştu. Atlıların biraz ardında duran iri bir öküz arabasına eşyaları yerleştirmişler ve yatakların üzerine bir kadın oturtmuşlardı. Öküz arabasının yanında iki deve görünüyordu. İşte Cebe'nin malı, mlk, dünyalığı hep bu araba ile bu deve de ne varsa o kadardı.

Cebe beni uzaktan görünce:

-Tez yetiş oğul, tuğ alayına başladılar bile... diye bağırdı ve sonra hemen öküz arabasına giderek kırmızı boyalı, oluklu, demirli bir mızrak, bir kavga baltası, meşinden bir su matarası ve bir de zırlı tolga çıkardı. Ve bunları bana vererek dedi ki:

-İşte avadanlıkların oğul. Matarayı kımız ile doldurursan çayırılıkta susuzluktan ölmekten yakayı kurtarabilirsin. Baltanı, eğerinin kayışına asar ve çelik tolgayı başına geçirirsin. Bak, uşak! Eğer mızrak ile kavga ediyorsan düşmanı soluna al. Eğer balta veya bıçak ile vuruşursan karşındakini sağından ayırma. Kendini korumaktan ziyade vurmağa bak, hem çok vur. Eğer mızrağın, bıçağın kırılırsa

yumruğunla düşman üzerine atıl, vur, ısır, tırmıkla, aşağı al, öldür. Onları da yapamazsan kavgalaşırken öl.

Cebe bunları der demez bayrağı kaldırdı. Fakat yola düzülmezden evvel karısına dönerek:

-Hey karı, göçü Arolatlar kabilesiyle birlikte kaldır, dedi ve sonra bize dönüp:

-Haydin, delikanlılar, sol tarafıma.. İleri!.. emrini verdi, atını dağa sürdü. Biz de civan serdarımızın ardından koşmağa başladık.

Çayırılığın ortasına eriştiğimiz vakit oraların mızraktan görünmez olduğunu gördük. Ne kadar cengâver varsa ufak bir tepenin çevresine dizilmişlerdi. Tepenin orta yerine dokuz ak tuğlu bir bayraklı yanına, kara tuğlu bir bayrak daha dikilmişti. Birdenbire Timuçin altında kır bir at, ortamıza çıkıverdi ve doğru tuğların yanına giderek orada durdu.

Timuçin'in ardında zırhlar içinde kaybolmuş Boğorcu ve yanında ise Gökçe bulunuyordu. Timuçin sesini dikleştirerek söze girdi. Öyle güzel söyleşti ki laflarının biricigi hala kulağımdan çıkmıyor.

Timuçin tuğunun etrafında toplanmış olan kabilelere diyordu ki:

-Ey yavuz kabileler! Ben yenilmiş, kimsesiz kalmış olduğum zamanlar siz beni yine bırakmadınız. Sizin her biriniz o açık, ak alınlarınızı bâlâya doğru kaldırdınız. Ey taş altından çıkan elmaslar gibi pak yürekli kabileler! Siz ki bulaştığım işte beni tek, yalnız bırakmamak için ardımdan koşup gelmişsiniz. İsterim ki bundan sonra sizlere “Gök Moğol”^{*} desinler. İsterim ki sizler yeryüzünde canlı ne varsa hepsinden daha yüce, daha mert olasınız...

Timuçin bu sözler üzerine yerde dikili ak tuğu kavrayarak Boğorcu'ya uzattı. Boğorcu da tuğu eline alır almaz yükseğe kaldırdı. Biraz sonra Gökçe öteki kara tuğu yerden alarak Timuçin'e verdi. Timuçin de tuğu bütün kabile önünde üç defa salladı. Daha tuğ elinde iken ortalığı bir bağrıışmadır kapladı:

-Gök Moğol, Gök Moğol!.. Yavuz kişiler!..

Ben ne olduğumu bilemiyordum. İçerimden bir ateş, bir alev parlıyordu. Avazım çıktığı kadar:

^{*} Moğol, Uygur lisanında cesur ve metin demektir.

-Gök Moğol, Gök Moğol.. diye bağıırıyordum.

Bir aralık sevincimden, ateşten kendimi unutup Çalap'ın şükrünü yerine getiremediğimi gördüm. Hemen tövbe ve istiğfar çektim. Artık borular çalmağa, davullar dövmeğe alaylar yol almaya başlamıştı ki tekbir aldım ve atımı sürdüm.

Biraz sonra Cebe sevincinden yüzünde güneş doğmuş gibi gözleri parıldayarak yanımıza seğırtti:

-Tez uşaklar!. diyordu, tez!. Atları dörtнала kaldırın, yavuzlarım!. Boğorcu'nun bayrağına yetişelim. Biliyorsunuz ya, biz Boğorcu'nun ardında gideceğiz. Aferin Gökçe'ye.. sözünün eri imiş. Timuçin bizi ön sıraya koydu.

Şimdi Cebe Gök bayrağını kaldırırıyordu. Hemen yanına atıldım. Elinden bayrağı kaparak üzengilerim üzerinde doğruldum ve naramı bastım:

-Savulun yiğitler, savulun bayrak geliyor..

Cengâverler sağa, sola yarıılıyorlar, gülerek bize yol veriyorlardı. Biz; dörtнала koştukça etraftakiler bizi uğurluyorlar, fakat ön sıralarda kavgaya gireceğimizden haset çekiyorlardı.

Biraz sonra sıramıza girdik. Boğorcu askerlerini sıralarken bizi gördü ve hemen hepimizi sağ kola koydu. Önümüzde yalnız yüz kişilik bir kol vardı. O kol askeri de Boğorcu'nun döl döşleri, oğulları, amcası oğulları idi. Doğrusu bizi yine çok ağırlamışlardı.

Aralıktan epeyce zaman geçmişti ki Timuçin Han yağız atıyla yine önümüze çıktı. Bu kere yanında kardeşleri (Kasay) ile (Beliktay) bulunmakta idiler. Han biraz Boğurcu ile yapça yapça konuştuktan sonra bize hiçbir söz söylemeksizin günbatısı çevrelerini göstererek atını tırısı kaldırdı. Bütün alay ardından tozu dumana katarak kızıl otlu çayırlar arasından koşmağa başladı. Şimdi ta alnımıza gelmiş olan güneş gözümüze vuruyor, ortalığı ateş içinde gösteriyordu. Atlarımız hep bir ayak atıyor, çalılar otlar, arasından birçok tavşanlar kaldırırıyordu.

Uçuyor muyduk, yoksa rüzgâra havaya mı karışmıştık. Yeryüzünde olduğumu unutuyordum. İçimde öyle bir sevinç, öyle bir genişlik vardı ki gövdemi duymuyordum. Hepimizde de bu sevinç vardı. Acaba bunca atlılar düğüne, derneğe mi gidiyorlardı. Evet.. derneğe, kan derneğine, bahadırlık derneğine, Türk derneğine koşuyorduk. Dünyayı ezmeğe gidiyorduk.

Baktım ki mağaranın ağzında bir adam belirmiş, çırağa karşı oturan Gökçe'ye doğru ilerliyor.

Atının yelesine tutuna tutuna yere yuvarlandı.

İlk Kavga

Dört gün dört gece yol kestirdik. Ara sıra yalnız hayvanları otlatmak ve göçleri nefeslendirmek için biraz eğleşiyorduk. Bu gidişte öküzlerden, develerden birçok zebunları öldüler. Dördüncü günün akşamında (Selenge) Suyu başına eriştik. Orada Taycigutların bizim izlerimize basarak art sıralarla ok kavgasına girişmiş olduklarını öğrendik. Baysungar'ın kolu bizimkilere yardımcı gönderildi. Hemen delikanlılar onar kişilik takım olarak vuruşulan yerlere uçuştular. Koca bahadırlar mızraklarını üzengilere dikmişler, oklarını ellerine almışlar, rüzgâr gibi kaçıyorlardı. Alak da bunlar içinde idi. Beni görünce selamladı:

-Tanrı seni kayırsın Alak!.. diyerek selamını aldım.

Cebe kızdı, böyle çoluk çocuğun kendinden evvel kavgaya girişmelerini bir türlü yediremiyordu. Homurdana homurdana:

-Bak şimdi su kurbağaları bizden evvel çarpışacaklar ha!
diyordu.

Fakat Boğorcu bunun hiddetini yendi:

-Meraklanma Yavuz Cebe!. Hepimiz için kavga sırası var.

Bulunduğumuz yer kavga yerine ırak olduğundan yalnız vuruşanların sesleri kulağımıza erebiliyordu. Böylece yarım saat kadar kımıldamaksızın, ses etmeksizin yerimizde eğleştik. Yavaş yavaş gürültü söndü ve gitgide hiç işitilmez oldu. O vakit Boğorcu attan inmemizi emir etti. Yere yeni ayak basmıştık ki ardımızda kalmış olan göç geldi çattı. Hemen arabaları dört köşe dizerek birbirlerine zincirlerle, kayışlarla sıkı sıkı bağladık. Konak yeri böylece bir kaleye çevrilmiş, ve yalnız bir köşede ufak bir aralık bırakılmıştı. Bu aralık yan yana iki atlının geçeceği kadar genişti. Arabaların art sırasına develeri çöktürerek ve dört köşenin tam orta yerine kadınları, uşakları ve hayvanların değerlilerini yerleştirdik. Cılız öküzler, topal ve sarkık atların bazısını otağın dışarısına bağladık, bazısını da başıboş otlamağa saldık.

Yiğitlerin bir bölüğü hayvanlarını yedeğe alarak dört köşenin öbür çevresine geçtiler, biz kaldık; Boğorcu da gidenlerle birlikti. Otağdan ayrılırken geceleyin ateş yakmamamızı söyledikten sonra kendisi dönüş edinceye kadar alay başılığını Cebe'ye verdi.

Artık gece gelmiş, karanlık çökmüştü. Göçle kalan kişiler otağın etrafına derin çukurlar kazıyorlardı.

Boğorcu uzaklaştıktan sonra biz; üç yüz kişi kadar kalmıştık. Hemen mızraklarımızı yanımıza diktik ve hayvanlarımız başında nöbet bekledik.

Biraz sonra gün batımı çevresinden ay doğdu. Her gece bana elmas gibi parlak görünen ay bu akşam kanla boyanmış gibi kıızıl görünüyordu. Ortalığa öyle bir sessizlik çökmüştü ki çıt işitilmiyor, yalnız ara sıra rüzgâr estiği vakit kırlar, çayırlar nefes alıyorlar gibi geliyordu.

Cebe bir zaman kımıldamaksızın durduktan sonra kuşağından bir bileği taşı çıkararak bıçaklarını bilemeğe, mızrağının ucunu sivriltmeğe başladı. Ben de bıçaklarımı bilemeğe koyuldum. Bizi gören nice asker varsa onlar da bıçaklarını, mızraklarını, önlerine gelen taşlara sürterek bilemeğe uğraştılar. Otağın içinde bir şakırtıdır gitti. Cebe işini bitirince söze girişerek:

-Acaba Baysungar ile Arolatlar ne oldular?. diye sordu, hiç ses veren olmadı. Ben dedim ki:

-Ah!. Korkarım ki bizim yoldaşlara bir keder gelmiş olmasın, acaba Alak kavgada öldü mü?

Cebe yüzünü bozmayarak cevap verdi.

-Hey oğul!. Bahadır kişi evinde doğar ama kavga meydanında ölür. İnsanın kafası ikiye yarılsa, göğsüne bir mızrak gelir de ardından çıkarsa bunda ne fenalık var?

Bunu işitince içim öyle kabardı ki hemen ağlayasım geldi. Öz kardeşim gibi sevdiğim Alak'ın otlar içinde cansız yatıp kalmış olmasını düşündükçe içim yandı. Birdenbire bulunduğum yere iki köpek sıçrayarak Sayın Boğrul'un ayakları dibinde ulumağa başladılar, eğildim, baktım, Alak'ın köpeklerini tanıdım. Çok geçmeden yoldaşım da, babası ve otuz kadar atlı ile geldi, çattı ve nefes nefese:

-Oldu bitti.. Tepeledik.. diye bağırdı. Fakat babası hemen şaplağı indirerek, böyle ufak bir şey için övünmenin yakışmayacağını anlattıysa da Alak'ın içi içine sığmıyordu ki kulağına eğildi ve yavaşça:

-Can! Ağam, senin başın için bir tanesini alaşağı ettim. Kendi elimde hakladım, dedi.

Alak daha anlatacaktı. Fakat Baysungar Cebe'ye dönerek dedi ki:

-Cebe! Yola düzülmeli. Bizim çarpıştığımız pişdârlarmış, yarın adamakıllı dövüşeceğiz, tez gidip dere boyunda pusu tutmalı.

Cebe buna cevap olarak:

-Ata bin! Sağdan ileri!.. narasını attı ve atına atıldığı gibi bir boy ilerledi. Biz de ardını bırakmadık. Yarım saat sonra pusuya girmiştik.

Ay şimdi ta tepemize kadar yükselmişti. Öyle de parlak ışıklar yağdırıyordu ki önümüzde ürpere ürpere akan çayın sularından binlerce elmaslar fışkırıyordu. Ne ıssızlık, ne sessizlik!.. Yalnız suyun çarpıntısı ve ara sıra nallarını sürçen atların ayak seslerinden başka bir şey duyulmuyordu.

Cebe birdenbire sordu ki:

-Yiyecek bir şeyin var mı?

Hemen heybemdeki külleme et parçasını uzattım. Cebe eti bıçağıyla ikiye bölerek yarısını bana verdi.

Şimdi herkes ay ışığında karnını doyurmağa çalışıyordu. Fakat iyi bakınca gördüm ki ne kadar er atlı varsa peşin arpa torbasını hayvanının başına geçiriyor, sonra heybesinden yiyeceğini çıkarıyordu. Ben de Sayın Boğrul'un torbasını taktım. Onlar bir taraftan yemlerini kestirirken biz de yere çömelerek yiyorduk. Yemekten sonra hayvanları, kendimizi çaya salarak hem onları suladık, hem de kendimiz kandık.

Bunun üzerine bir iki de kımız çektikten sonra keyfimiz yerine gelmişti. Atları gemledik ve kavgaya hazırlandık.

Böyle nice durmuşuz bilmem, vakit seher çağına döndü ve arası çok geçmeden güneş kalkarak ovayı altın yaldıza boyadı.

Cebe güneşin kalkmasını, ovaları, çayırları bir eyyam seyrettikten sonra bana dönerek dedi ki:

-Şu altına boyanmış çayırları, tarlaları gördün mü?

-Gördüm..

-İyi bak oğul! Bu akşam bütün bu çayırlar kızıl kana boyanacak..

Bilmem neden?.. Bu sözleri işitince bir titreyiş titredim ki ben de şaşım ve sonra lazım mı imiş gibi iki üç kere öyle esnedim ki çene kemiklerim ayrılazdı!

O vakte kadar duymadığım bir yorgunluk, bütün kollarımı, bacaklarımı uyuşturdu, üşümeğe başladım. Şimdi ortalığa sis çöküyordu. Ak, sarı, gök çiçeklerle bir gelin gibi tellenmiş, pullanmış çayırlar kırağıdan parlıyor ve o kadar şirin, yumuşak gözüküyordu ki hemen gidip içinde yuvarlanasım geliyordu. Dizginleri bırakmış kendimi seyre kaptırmıştım. Çayırılığın ucunda karanlık bir çam ormanı gözüküyor ve onun ilerisinde bir alay tepeler, tümsekler göz alabildiğine kadar uzuyorlar, sonra dumanlar içinde kayboluyorlardı. Bu aralık yanıma kadar gelmiş olan Cebe, kırbacının ucuyla, çamlıklarla tepeleri göstererek kayıtsızca:

-Taycigutlar bu yerlerin ardındadırlar, dedi, geçti.

Ben başımı döndürüp bizim tarafımıza baktım. Bin adım öteye kadar uzayıp giden atlılarımız, mızraklarıyla çam ormanının karşısında başka bir orman varmış gibi ortalığı kaplıyorlardı.

Otağın olduğu yerde davullar vurmağa, borular ötmeğe başladı. Artık herkes ayaklanıyor, kavgaya hazırlanıyor ve benim içimden de büyük bir sevinç kalkıyordu. Boğorcu doludizgin at sürerek geldi, başımıza geçti. Hepimiz hazırlığımızı bitirmiş, kiriş üzerindeki ok gibi davranıyorduk. Biraz böyle durduktan sonra tepelerin birisinden bir bölük atlı çıkarak ağır ağır bize doğru yollandı. Bizim taraftan da bir o kadar mızraklı bunları önledi. Cebe bunu görünce söylenmeğe başladı:

-Bu ne demek? Şimdi kavgayı bırakıp esir almaca mı oynayacağız?

Boğorcu cevap dikti:

-Yok Cebe! Taycigutlar'ın reisi, Timuçin Han ile sözleşmeğe gelir..

-Ben hanın yerinde olsam bunlara pek kanmazdım.

-Timuçin Han yapacağını bizden artık bilir Cebe!..

-Yahşi dersin. Hanın kârına karışmak bana gerekmez ama ben de kendimi baskına kaptıramam.

Cebe bu son sözü söyleyerek atına bindi ve silahlarını hazırladı. Biz de öyle yaptık. İyi de olmuş, hazırlanmışız. Zira Boğorcu ne düşündü ne düşünmedi, bize doğru gelerek hepimizi bölük bölük ayırdı. Şimdi ortaya çıkan iki taraf atlıları bizden yüz adım ileride durarak attan inmişlerdi. Herkes ne olup biteceğini gözlüyordu.

Bunlar bir eyyam birbirleriyle görüştüler. Bir aralık Taycigutlar'dan biri Timuçin Han'ın atına yanaşarak hayvanı okşar gibi yaptıktan sonra üzengiye doğru eğildi.

Cebe yine duramadı:

-Ne yapıyor bu adam? dedi; hanın üzengilerini niye karıştırıyor?. Boğorcu da üzengilerinin üzerinde dikilmiş bakıyordu. Bir aralık sapsarı kesildi ve bize dönerek:

-Yakın gelin, sadakları elleyin.. diye bağırdı.

Hemen sadağı açtım. Fakat okumu kirişe yerleştirmemiştim ki Timuçin'in Tayciguta doğru elini salladığını ve biraz sonra tepe üstü atından yuvarlandığını ve bunun üzerine herkesin atına koştuğunu gördüm.

Boğorcu yine bağıırıyordu:

-Uşaklar, ileri ileri! Doğru hana!..

Bu kere Cebe de bağrıışmağa başladı:

-Hanın üzengi kayışlarını kestiler. Ha yürüyün; ha yoldaşlar!

Bütün bu dediklerim bir şimşek çakması kadar sürmedi, fakat yüz adım ilerlemiştik ki hanın üzengisini kesmeğe çalışan Tayciyutun yuvarlandığını gördük. Beliktaş Reis bir vuruşta herifin kafatasını ikiye ayırmıştı. Fakat başka bir Tayciğut da Beliktaş'ın atını öldürmüş ve Beliktaş'ı yere atmıştı. Hemen Toktaş Reis yere inerek at kısrağını hanın altına çekti, han da kısrağa atlar atlamaz kılıcı sıyırarak düşmanlar içine karıştı.

Biz hala nefes nefese koşuyorduk, yetişmeğe az kalmıştı; bizim bahadırlardan biri oku çekince Tayciğutlardan biri daha kollarını uzatarak yere yattı. Yaradana sığındım; bir bir daha iki ok da ben çektim ve hayvanımı ileri sürdüm.. Aman Cebe'ye ne olmuş.. Koca yiğidin etrafını Tayciğutlar sarmış, o da elindeki mızrağını savuruyor, yanına kimseyi sokmuyordu.

Ben atımı geri alıp reisime yardıma koştuğum sırada Tayciğutlardan birinin alını ortasına bir mızrak yiyerek art üstü attan aşağı yuvarlandığını gördüm.

Hemen o zaman da evvela tarafımızdan bir bağrııştır koptu. Neye uğradık ulu Allah'ım! Toz duman çayırılıkları örtüyor; yer, gök titriyordu. Şöyle irkildim; neye uğradığımızı tez anladım. On bin Tayciğut tepelerin ardından, orman içlerinden uğramışlar, doludizgin bize doğru geliyorlardı. Arkamdan bir bağrıışma daha koptu. Fakat bu kere bunun ne olduğunu düşünmeğe varmadım. Bizimkilerin seslerini tanımıştım. Koca bahadırlar derneğe gidermişçesine düşmana karşı çıkıyorlardı.

Düşman üzerimize doğru öyle çabuk geliyordu ki iki oktan ziyade atamadım. Zira; arada menzil kalmamıştı. Baktım ki oktan hayır yok. Hemen kargımı koltuğum altına sıkıştırarak Sayın Boğrul'a yol verdim, insan kümesine daldım. Düşmana o kadar çabuk sokulmuş, kavgaya o kadar tez girişmiştik ki kendimden bütün bütün geçmiş, özümü, Cebe'yi, Gök bayrağı, dünyayı unutmuştum. Doğrusu ne yaptığımı, ne işlediğimi de bilmiyordum.

Yalnız görüyordum: Sağımda solumda, önümde ardımda birçok tunç yüzler, tolgalar, zırhlı gövdeler, parlak kılıçlar, atlar, tuğlar vardı. Bunlar da gözümün önünden bir düş gibi uçuşuyorlar, kaçıyorlar, adam denizine dalıyorlardı. Ne patırtı, ne gürültü! İnsan kendi bağırmasını bile sesleyemeyecek. Sanırsın ki on bin demirci örsü üzerinde demir dövüyorlar... Doğrusu da böyle ya! Bu vuruşanların hepsi dövüş

demircileri değil mi idi? Tolgalar, zırhlar üzerine inen kılıçlar, kargılar demirden daha pek olan düşmanı vurup ezmek için değil mi idi? Tanrı başı için bundan daha keyifli dernek olamaz. Şimdi avazım çıktığı kadar bağıryordum:

-Gök Moğol!.. Gök Moğol!...

Ardıma hiç baş çevirmiyordum. Kim bilir, neler oluyor. Ben hep öne, ileri koşuyordum.

Ne oldu bilmem; birdenbire sağ dirseğim zorlukla kakıldı, gözümü açtım. Kargım bir demir göğüslüğe değmişti. Öyle zorlukla dokunmuşum ki kargı bir kamyş ok gibi eğildi.. Hemen geri aldım, fakat kayışla koluma bağlamadığımdan kargım yere düştü, düşmana da bir şey olmadı. Şimdi karşımdakiyle göğüsleşmeğe başlamıştık. Taycigut sağıma geçerek kafama doğru bir kılıç tersi savurdu. Daha kolu yukarı kalkarken hemen eğerin kaşı ağacına kadar eğildimse de kılıç başıma yıldırım gibi indi. Bereket versin tolgam dayanıklı imiş, hiç kesilmedi.

Ama başım da fena ağrıdı. Hemen yüzümü Sayın Boğrul'un yelesine yapıştırdım, yere yıkılmamak için bacaklarımı sıktım. Atı sürdüm geçtim. Başım uğulduyordu. Biraz da incinmişti galiba. Bütün gücümü topladım, eğer üzerinde doğruldum yanlarıma bakınca orman başında olduğumu gördüm. Topu topu Cebe ile beraber on iki atlı idik. Hey gidi koca aslanlar! Düşman ordusunu bir baştan bir başa yarıp geçmiştik. Ardımızda Taycigutlar vuruşuyor, bir takımı da doludizgin bize doğru koşuyorlardı.

Cebe gülmeğe başladı. Kargısını üzengisindeki halkaya dikerek eline okunu aldı ve:

-Hay sersem Taycigutlar!.. Daha dövüşün yolunu bile bilmiyorlar. Bizim ardımız sıra koşacaklarına otağı yararak hepimizi suya dökselerdi, kavgayı kazanmışlardı. Şimdi biz onları otağın önünde sıkıştırmalıyız.

dedi ve üzengileri üzerine kalkarak ovaya baktı. Biraz sonra nara vurarak ileri atlıyordu:

-Tez yollanın yavuzlar!. Boğorcu'nun tuğuna doğru arş ileri!. emrini verdi.

Hemen hayvanları dörtnala kaldırdık. Şimdi Taycigutlar ormanlığa doğru su gibi akıyorlar ve artlarını bırakmayan bizimkilere ok çekiyorlardı. İki asker birbirine tokuşmuş ve sonra yine ayrılmışlardı. Otuz adım kala birbirimizin önünü keserek ok

atmağa giriştik. Oklar kulağımın ardından vız, vız diye geçiyorlardı, ben de şimdiye kadar bu işitmediğim vızıltılardan hoşlanıyordum. Hey Ulu Tanrı, uçuyor muyuz, nedir? Bu ne gidiş, bu ne koşu? Atlar binicilerinden daha keyifli idiler. Hem soluk soluğa koşuyorlar, hem de kişneyerek birbirlerine selam gönderiyorlardı.

Bir aralık bir ok sağ baldırımı sürterek kalkanımı baştanbaşa deldi geçti, ok çeken Taycigutu gördüm, hemen geriye dönerek bir ok da ben yolladım, anlaşılan can alacak yerini nişanlamışım ki herif okunu elinden bırakarak atının yelesine tutuna tutuna yere yuvarlandı.

Sağa vura, sola dürte kendimize yol açtık ve Boğorcu'nun tuğu altında birleştik. Bizimkiler gelip etrafımızda toplandılar. Üç yüz adım ilerimizde Taycigutlar orman başında takımlarını topluyor ve kavgaya düzülüyorlardı. Aramızdaki ova; adam, hayvan ölüleri ile dolmuştu. Birkaç süvarisiz at sarkık sarkık öteye beriye dolaşıyorlar, yaralılarından birçoğu da elleri böğürlerinde yerden kalkmağa uğraşıyorlar, subaşına doğru sürünüyorlardı.

Birdenbire sağımızda bir gürültüdür koptu ve otağın bulunduğu yer dumana büründü. Düşmanın bir takımı bu çevreyi basmağa çalışıyorlarsa da bizle karşılaşanlar yine önümüzde duruyorlardı. Şimdi Taycigutlar o kadar çoğalmıştılar ki bizi dört alından çevrelerine alıyorlardı. Nice zaman geçti bilmem; Taycigutlar bizim üzerimize saldırış ettiler. Yirmişer yirmişer bölük olmuşlar, bize doğru ok atarak ilerliyorlar ve tam on beş adım kaldı mı hemen çark ediyorlar, hem ok atıyorlar, hem kaçıyorlardı. Bir bölük böyle geçince bizimkiler ardına düşüyorlar, fakat bu sefer de başka bir Taycigut bölüğü erişiyor ve her iki takım okun ardını kesmediğinden gökyüzü oktan görünmez oluyordu. Bir saat kadar durduğumuz yerde kavga ettik. Otağ tarafından silah sesleri, vuruşanların naraları, bağrıışmaları ortalığı tutuyordu. Ovalardan öyle toz kalkıyordu ki güneş adeta kararmış gibi gözüküyordu. Toz, kızgın rüzgâr boğazımızı kurutmuş idi. Göz gözü seçemiyor ve yalnız okların parlak uçları, kılıçların parıltıları bulutlar arasında çıkan şimşek gibi gözleri kamaştırıyordu.

Ortalığa öyle sıcak basmıştı ki damarlarımın içindeki kanları bile kavuracak sanıyordum. Artık ne bağrıışmalar, ne ok ısıkları, ne at nalları, ne silah tokuşmaları, ne gürz inişleri, hiçbir şey işitilmiyor, yalnız yakınlarda bir kovan arı varmış gibi bir uğultu kulakları, beyni dolduruyordu. Hiç durmadan yay çekiyor, hiç durmadan ok

Kana kana içtik.

yyorduk. Yoldaşlarımız göz önünde azalıyorsa da biz de bir adım gerilemiyor, durduğumuz yerde kar gibi eriyorduk.

Sadağımda ok kalmamıştı. Cebe altı defa saldırdı. Altıncısında elinde kırılmış, güdük kalmış olan kargısını yere atarak kılıcını sıyırdı. Kayışıyla koluna sıkıca bağladıktan sonra kollarını sıvamağa başladı, bize dönerek:

-Arkadaşlar! Sıra kol dövüşüne geldi. şimdiye kadar birbirimizi boş yere üzüyorduk; bakalım kılıçlarımız mı sert, yoksa Taycigutlar'ın kafası mı?..

Cebe lakırdısını bitirmemişti ki Boğorcu, yüzu gözu, toza, kana bulanmış, gözleri parlayarak, önümüzde belirdi ve bağırdı:

-Kargılar, oklar aşağı! Gürzleri, kılıçları kavrayın.. Cebe'nin bayrağına yüz kişi!..

Cebe yine üzengiler üzerinde doğrularak:

-Ardımdan.. Cebe'nin ardından ileri arş!.. narasını attık.

Boğorcu başka bir yere emir vermeğe seğirtti. Cebe hemen yüz adam toplayarak ilerlemeğe başladı. Gözümlle Alak'ı aradımsa da böyle toz duman arasında kandan kıpkırmızı kesilmiş yüzleri tanımak kolay değildi.

Biz henüz yola düzülmüştük ki otağ tarafından gürültü ziyadeleşti. Bizim taraftan düdükler çalmağa, davullar dövölmeğe ve cengâverler türkü çağırmağa başladılar.

Cebe bizden on adım ötede durdu. Biraz ilerisinde Boğorcu yanında bayraktarıyla duruyordu. Öteki reisler de adamlarının önüne dizilmişlerdi. Boğorcu'nun sesi gürültüyü bastırdı:

-Hazır olun! Saldıracağız uşaklar!.. Bayraktarım tuğu kaldırır kaldırmaz hepiniz birden düşmana yanaşacaksınız.

Bu sırada davullar, borular kavga havalarını çalıyorlardı. Bayraktar herkes görsün diye tuğunu havaya kaldırdı.

Boğorcu nara vurdu:

-İleri!.. Gök Moğollar... İleri!..

Bizim bölük dörtnala koşmağa başladı.. Yer, gök titriyor, tozlar göğe doğru yükseliyor, üç bin ses haykırıyordu!

-İleri.. İleri.. Vur... Davranın, ileri Moğollar!..

Cebe'nin sesi başkalarınınkini bastırıyordu:

-İleri Besedliler.. Savulun, bayrak geliyor!...

Ağam Cebe, Taycigutların içine öyle bir giriş girdi ki düşman birbirine karıştı. Doğrusu koru içine girmiş bir balta gibi Cebe ortalığı yarıp yıkıyordu.

Kılıçlar, gürzler inmeğe başladı. Ben de kılıcımınla hem dürtüyor, hem de düşmanı sağıma almak için atımı fırladık gibi çeviriyordum. Bir aralık öyle sıkıştım ki kendim mi ilerliyorum, yoksa beni başkası mı itiyor, anlayamıyordum, bir de baktım: Herifin biri üzengi kayışına, çizmelerime yapışmış, beni aşağı çekmek istiyor. Kendimi toplamağa kalmadı. Bizim askerlerden biri yetişip Taycigutun başına bir gürz indirdi, yere kapattı, hemen o zaman başka bir Taycigut atını şaha kaldırarak bana bir kılıç salladı. Bu kere pek çabuk eğildim ve hayvanlar birbirine yapışmış olduğundan herifin böğrüne tolgamı vurdum. Kılıç iki omzum ortasına ineceği yerde boşa gitti. Fakat kılıcın kabzası sırtıma indi. Hemen dizgini bırakarak sol elimle düşmanın elbisesini asıldım. Başımı karnından ayırmıyordum, sağ elimle de gücüm yettiği kadar karnını bıçaklıyordum. Birdenbire iki demir elin boynumu cendereye aldığını duydum. Bir yandan da kafama kılıç kabzasının topuzu iniyordu. Taycigutla gövde gövdeye geldiğimizden herif kılıcını kullanamıyor ve yalnız kılıç kabzasının tepesiyle kafamı ezmeğe uğraşıyordu.

Hemen baldırlarımı Sayın Boğrul'un karnına yetiştirdim. Mübarek hayvan beni düşürmemek için ne tarafa kımıldasam o tarafa dönüyordu. Şimdi bıçağımla düşmanın böğrünü yırtıyor, parçalıyordum. Artık bıçağım ta sapına kadar girmiş, herifin kasıkları içinde kolayca oynuyordu.

Bir aralık yenimden aşağı sıcak sıcak bir şeyin aktığını duydum, yaralandım sandım. Fakat iyice bakınca Taycigutun yarasından oluk gibi kan akarak kolumdan aşağı döküldüğünü anladım. Taycigut artık vurmuyor, yalnız boynumu, ensemini sıkıyordu. Bir zor ettim. Başımı düşmanın ellerinden kurtardım, hemen bıçağımla kendime doğru çektim, doğruldum. Taycigut artık kımıldamıyor, yüzü atının yelesine yapışmış, kolları sarkık duruyordu. Hayvanı bir sıçrayınca tepesi aşağı taş gibi yuvarlandı...

Başıma yediğim topuzlardan hala aklımı toplayamamıştım. Burnumdan kan akıyordu. Hemen Sayın Boğrul'un gemlerini topladım, üzengilerim üzerine kalkarak:

-Allahü Ekber... diye bağırdım. Biraz sonra hayvanımı dürterek:

-Savulun bayrak geliyor... İleri Gök Moğollar! narasını vurarak ileri atıldım. Etrafıma göz gezdirince yanımdakilerin hep bizim yoldaşlar olduğunu gördüm. Cebe ellerini eğrinin kaşına dayamış. Bileğinde kılıç asılı teprenmeksizin duruyordu. Bir de baktım ki zırh giyinmiş, başında cîfe (tüylü sorguç)lu bir tolga; iri yarı bir düşman başbuğu yere uzanmış yatıyor. Cebe'nin at oğlanı (Soso) da bir tutsağın (esir) ensesinden yakalamış, herifi kımıldatmıyordu. Cebe tutsağa dönerek dedi ki:

-Tez, de! Şu bir kılıçta yere serdiğim başbuğun adı nedir?

Tutsak ağlamağa başlayarak cevap verdi.

-Ah! Ah! Yazık bana... Ne olaydı, gök kubbe başıma yıkılırdı da ben bugünü görmeyeydim. Bu yatan kimdir bilir misiniz? Bu; dünyada en yavuz adamlardan biridir. Bu, bizim hanımız (Büke Çilger)dir.

Cebe:

-Hele geberdi de kurtulduk. Yoksa yiğit gibi kılıç oynar bir han imiş...

diyerek atından aşağı indi, Çilger'in kafasını kestikten sonra eğrinin kaburluğuna astı.

Tutsak bu hali görünce hanının üstüne kapanarak ağlamağa başladı. Cebe bir aralık düşmanın gövdesi üzerinde ağlayan esiri seyrettikten sonra bize dönerek:

-Anlaşıldı. Doğrusu ağasını yürekten sever uşakmış. Bunu da becerelim de efendisine yoldaşlık etsin, dedi.

Bu sözü Cebe'nin öteki at oğlanı (Kup Kuru) işitince hemen yerden bir kargı alarak Taycigutun arkasına sançıp (saplayıp) göğsünden çıkardı. Herif efendisinin üzerinden kalkmadan yalnız bir ah çekerek katıldı kaldı.

Cebe şimdi yine nara vuruyordu:

-Haydi uşaklar.. Ardım sıra geliniz. Bu akşam güneşin son ışıkları bizim bayraklarımızın üst geldiğini yedi dünyaya bildirecektir...

Cebe'nin sözlerine sevinçle bağırarak cevap verdik ve ardı sıra ormana doğru yürüdük.

Ovada hâlâ kavga olduğundan Taycigutlar önümüzdeki yolu boşaltmış ve ortaya doğru seğırtmişlerdi. Biz doğru ormana daldık.. Çamlar altına girdik. Hava

serin, tozsuz, dumansız olduğundan hepimizin ciğerleri tazelendi. Hemen birkaç yudum kımız çektim, canlandım.

Cebe bize bir göz atarak sayımızı buldu:

-Seksen kişi kalmışsınız uşaklar. Şimdi orman aralığından sessizce gider, otağa saldıran düşmanın ardından basarsınız. Ses yok ha... İleri!..

dedi, yarım saat sonra orman başında tam otağın karşı altında durduk. Biraz keskince bakınca düşmanın su kenarına doğru akın ettiğini anladık. Doğrusu ben; bunca toz, duman içinde bir şey seçemedim. Cebe her şeyi görüyordu. Bize kavgayı anlatmağa koyuldu:

-Boğorcu'yu geri itmişler... Vah zavallı.. Ne kadar Taycigut varsa üzerine çullanmağa hazırlanıyorlar.. Bakın bakın.. Otağdakiler de ortalığa atılıp düşmana saldırış edecekler.. Hazır olun!..

Epeyce vakit merak içinde kaldık. Su kenarında kavga sesi gittikçe çoğalıyor, fakat bizim olduğumuz yere pek az varıyordu. Birdenbire otağın içinden kıyamet kopuyormuş gibi bir gürültü çıktı. Sesledik... Davullar, borular süren kavgası havasını çalıyorlardı.

Biraz sonra Timuçin Han kabilesinin naralarını işittik ve çok geçmeden otağın içinden mızrak, ok, bıçak bulutlarıdır koptu, ortaya atıldı.

Timuçin Han askerin önüne geçerek düşmana saldırıyor, sokuluyordu.

Cebe bunu gördü ve hemen kılıcı kaldırıncı:

-İleri Gök Moğollar. İşte yiğitlik vakti işimdi geldi... İleri... Savulun bayrak geliyor.. diye bağırdı.

Hepimiz bir ağızdan:

-Savulun bayrak geliyor!.. diye nara atarak düşmanın ardını basmağa koştuk.

Timuçin Han, Mukuli, ve bir iki reis daha yandan saldırıyorlar, Baysungar ile Boğorcu düşmana karşı koyuyorlardı.

Ok gibi, yıldırım gibi kaçıyorduk. Biraz sonra seksen atlımız düşmanın ardına çattık. Ben artık kılıcı kınına sokmuş, balta ile vuruşuyordum. Cebe de balta savuruyor ve her bir indirışinde bir düşmanı deviriyordu. Önümüze ne çıkarsa deviriyor, çiğniyor, sürüp geçiyorduk. Hem bu kere düşman arasından yol açarak

ilerlediğimizi de anlıyorduk. Uzaktan Timuçin Han'ın tuğu ve bizimkilerin bayrakları, Taycigutlar ve danışıklıları yararak bize doğru ilerlediklerini görüyorduk!

Biraz daha zor çektik. Timuçin Han'la karşı karşıya geldik.

Güneş kara bulutlar arasından nasıl kurtulup çıkarsa Timuçin Han da düşman arasından öyle çıkıyordu. Hanın yanında Kasar Başbuğ yüzü askın, elde ok; onun ardından Beliktay Başbuğ yüzü gözü kan içinde yürüyorlardı. Biraz daha arkadan Mukuli Başbuğ Timuçin bayrağını tutarak geliyordu. Bunların ardı ise mızraktan, oktan görülmüyordu.

Koca Han! Eğrinin üzerinde dimdik durmuş, elinde kılıç, şanla, yiğitlikle ilerliyordu. Gözlerinden ateş fışkırıyor ve bakışı tüyleri ürpertiyordu. Cebe hemen atını hanın önüne sürerek Büke Çilger'in kellesini uzattı. Timuçin Han, ölmüş düşmanın kellesi önünde eğilip ona riayet etti, sonra şu sözleri söyledi:

-Ey Büke Çilger! Yiğitliğimize, şanımıza karşı koyamadın, öldün, ama yiğitçe öldün. Tanrı'nın isteği bu imiş! Mertliğine bin aferin Büke Çilger! Seni alt eden kahramanın yavuzluğuna da aferin...

Sonra ardındakilere dönerek,:

-Cebe'ye bir tuğ verin, dedi.

Kara bir tuğ taşıyan bir atlı başbuğumuza tuğu verdi, Cebe tuğu bana uzatarak:

-Yere dik, göreyim, emrini verdi.

Hemen tuğu alarak atımın önüne diktim. Cebe Büke Çilger'in kafasını tuğun önüne attı ve bağıra bağıra dedi ki:

-Gök Moğollar bayrağı! İşte sana düşman kanı içiriyorum. Bu benim armağanımdır, al kabul et.

Yanımızda ne kadar delikanlı varsa bağrıışmağa başladılar. Bunun üzerine Cebe'nin at oğlanı (Soso) kelleyi yerden alarak tuğun ucuna geçirdi. Ben, bu tuğ yağlanma âdetini daha yeni görüyordum. Hemen bayrağı kavradım ve yukarı kaldırdım. Han, yine Cebe'ye döndü:

Herif efendisinin üzerinden kalkmadan yalnız bir ah çekerek katıldı kaldı.

-Kurt Cebe, dedi; bundan sonra sana (Cebe Noyan)* adını da koştum. Seni (bey), bin kişinin başbuğu ettim. Bundan sonra ardında bir tuğ, önünde iki davul götürebilirsin... Şimdi yine ileri!.. Kazanç yenme kargılarımızın ucundadır.

Cebe:

-İleri!.. Savulun bayrak geliyor!

diye gürledi.

Şimdi sağdan basıyor, Tayciyutları, (Merkit)leri önümüze katarak orakla ekin biçer gibi biçiyorduk. Biraz sonra Baysungar ile Boğorcu'nun kavga naralarını duyduk. Düşmanın çoğu bozulmuş, darmadağınık bize doğru koşuyor, fakat bizim takımlarla Boğorcu'nun bölükleri arasında sıkışıp kaldıklarından ercesine, yiğitçesine ölmek için mızraklarımız ucuna atılıyorlardı. Tayciyutlardan birçoğu da üzerlerine doğru ilerleyen demir dağlardan kurtulmak için (Selenge) Suyu'na atılıyorlardı. Çoğu suda boğuldular. Birkaç tanesi de karşı kıyıdaki sazlıklara kadar varıp saklanmağa kalkıştılsa da bunları da ok ile yaban ördeği avlar gibi vurduk, bitirdik.

Güneş batmağa üç mızrak boyu kadar kalmıştı ki borular, davullar düşmanın basıldığını, bizlerin üst geldiğimizi bildirdiler. Gün tamam olmuş, kavgayı biz kazanmıştık. Düşmandan beş altı bini kavga meydanında ölmüşler, bir o kadarı esir edilmiş, geri kalanı kaçarak yakayı kurtarmıştı. Biz de bitmiştik, su kenarında konakladık. Hemen atımdan inip dereye temiz bir abdest aldım, namazımı kıldım. Sonra Sayın Boğrul'a koştum. Biçare hayvan kan tere batmış, toza bulanmış, nefesi kesilmişti. Tokulga (örtü)sını örttüm, yedeğime alarak terini alıştırmak için ağır ağır yürütmeğe başladım. Bir de önüme Alak çıkagelmez mi? Birbirimize bir sarılış sarıldık ki... Alak başına gelenleri anlatmağa başlamamış idi ki kulağımıza birçok sesler geldi. Herkes su kenarına koşuyordu. Biz de ne oluyor, diye gittik.

Dere kenarında ölüler, silahlar arasında Timuçin Han için bir taht yaptılar. Taht olup da öyle altından falan değil... Üzeri ak kebe örtülü bir at eğeri... Han arkasına bayraktarını alarak bu yeni çeşit tahtına oturdu. Biraz sonra beşer, altışar esirleri önüne getiriyorlardı. Bunların hepsi aman dilediklerini anlatmak için boyunlarına kılıçlarını, sadaklarını asmışlardı. Bu gelenler de bayağı adamlardan

* Noyan Şark Türkçesi'nde ceneral, prens, asilzade anlamına gelir.

olmayıp hep başbuğlardan idi. Ötekiler bunların buyruğu altında iş görür asker takımı idi.

Timuçin Han önüne çıkarılan esirlere kendi tarafına geçip geçmeyeceklerini ve kendisini öz serdar tanıyıp tanımayacaklarını soruyor, evet derlerse hemen bayrağı altına alıyor, her birisine birkaç atlı vererek bölükbaşı yapıyordu. Fakat esir içinden özü mert olanlar da vardı ki bunlar Timuçin'in sorduğuna evet demiyorlardı. Böylelerini han kendi ardındaki ağalara, beylere esir veriyordu.

Bu alay gece yarısına kadar sürdü. Artık yorgunluktan ayakta duramıyorduk. Hemen yattık ve ölümlerle, yaralılarla birlikte sabaha kadar uyku çektik.

Gün henüz olmağa başlamıştı ki davullar sevinçli sevinçli dövmeğe, yiğitleri uyandırmağa başladı. Kalktık... Ölümler, esirler üzerindeki malları aldık, aramızda doğrulukla paylaştık.

Öğle zamanı başka bir yerde konaklamak için göçü kaldırdık. Bu kere göçümüz çok büyümüştü. Zira bir gün evvelisi bize düşman olan dört bin kadar Taycigut, (Merkit) şimdi bizim bayrağımız altına sığınmışlardı. Yolda birçok kabile bizimle birleşmeğe geliyor, çok kere de önden koşan pîşdârlar ahaliyi zorla aramıza sokuyorlardı.

...

İki ay sonra (Karotal) Suyu kenarında kışladığımız vakit kabilemiz Taycigutlar'dan daha çokluk olmuştu. Yavaş yavaş biz de büyük bir ulus (millet) olmağa başlamıştık.

Önünde diz çöktüm.

Timuçin Han

Bu sene hiç oturmayarak yakındaki kabileler üzerine birkaç defalar baskın yaptık. Yalnız komşularımız olan (Kerait)ler Hristiyan Nasturi mezhebinde olup Karakurum kasabasında otururlardı. Keraitlerin başbuğuna (Tuğrul) derlerdi. Tuğrul'un bir adı da (Ong) Han olup büyük oğluna da (Sengün) adını koşmuşlardı. Kerait (Kara boran) demektir. Bunlar eskiden (Corças) ahalisinin yanlarında otururlardı. Bundan iki yüz sene evvel, gün batması çevresinden birkaç Hristiyan papası Keraitler'in diyarına gelerek bunlara İsâ peygamberin dinini öğretmişlerdi. Bundan yüz sene evvel, yani **523** senesinde (1125 Efranci) Çorşid kabilelerinden biri Çin ülkesini basarak Liyao hanlarını tahtından indirmiş ve kendileri taht kurmuşlardı. Çin beylerinden birisi bunların elinden nasılsa yakayı kurtarabilmiş olduğundan Türkistan'a gelip yerleşmişti. Bu beyin oğulları, küçük oğulları gün batması çevresine doğru ilerleyerek Gur Hanlar hanlığını kurmuşlardı. Bunlar bir aralık Sincar emiri ile kavgaya tutuşan Harezmsahlarına yardımda bulunmuşlardı. Sonra Yeluyı-Yutsaylar İran ve Turane'de padişahlık ettiler. Ulu Tanrı'nın muradı üzerine bunların hepsi Müslüman dinini kabul etmişlerdi.

Keraitler'e gelince: Bunlar Kara Çin ile Çorşid ülkeleri arasında yerleşmişler ve gitgide kuvvet kazanarak içlerinden çoğu göçebeliği bırakmış ve Karakurum şehrini kurmuşlardı.

Keraitler memleketinin yukarısında da Nayman denilen kabileler yaşarlardı. Moğollar bunların aralarına sıkışıp kaldıklarından daima Taycigut, Bordigin, Urban-Han ahalisiyle hiç durmamasıya çarpışarlardı.

Timuçin ile Ong Han hoşlukla geçinirlerdi. Diğer taraftan komşumuz olan Keraitler ile de sıkı sıkı görüşür ve ahablık ederdik. Keraitlerle bizim bulunduğumuz yer arasında yalnız bir ufak dere vardı. Bu derenin de suları gayet alçak olduğundan çok kere oranın delikanlıları bizim tarafa geçer, biz de onlara giderdik, hatta birçok kere Timuçin Han Keraitler'in başbuğu ile süren avına çıkmışlardı. Yalnız Keraitler'in başbuğu bizim yurda hiç de gelmezdi. Öteki beriki Timuçin Han pek yeni, pek ufak bir başbuğ olduğundan Ong Han onun ayağına gelmeği ağalığa yediremediğini söyleyip dururlardı. Bir takım kişiler de Kerait Han'ın oğlu Sengün'ün bizim hanı kıskandığını yaymışlardı.

Ne olduysa oldu, Timuçin Han büyük oğluna Sengün'ün kız kardeşini istediye de Ong Han vermedi. Timuçin fena bozulduysa da kızgınlığını göstermedi. Fakat Cebe hiç laf saklar mı; olanı, biteni dört çevreye yaydı gezdi. Ben Keraitler'den (Marguz) adında bir delikanlı ile tanışmış ve Alak'a da tanıştırmıştım. Hatta üçümüz birkaç kere kurt ve ayı avına çıkmıştık ve birinde Marguz canımı da kurtarmıştı. Onun için ölünceye kadar silah kardeşi kalacağımıza ant içmiştik.

Günün birinde Cebe bin iki yüz asker alarak ayaklanmış olan Coyratlar'a karşı gitmesi için emir aldı. Alak ve ben askerler içinde idik. Emrin geldiği günün ertesi güneş yeni batmıştı ki onar, on ikişer kişilik takımlarla Kartal Pınarları'na doğru ilerledik. Cebe bizi orada toplayacaktı. Coyratlar bizden altı gün ileride konaklamıştılar. Bunların hepsini bir zamanda basmak lazımdı. Böyle baskın yapılmak istenildiği zaman düşmanı kuşkulandırmamak için ufak takımlar, bölüklerle gidilir ve tam düşmanın yakınında bir yerde toplaşarak koşulur. Benim bulunduğum bölük Alak'ı da sayınca topu topu on iki kişi idik.

Hepimiz tepeden tırnağa kadar silahlanmıştık. Hele benim pusatlarım hepsinden güzeldi. Siyah kadife külahlı bir zırh, boyunduruklu bir tolga ve Hint demirinden büyük bir bıçağım vardı. Bundan başka da baltam, okum da eğrimin

kaşında sallanıyordu. Zırhımın üzerine Taycigutlar'dan çapul ettiğimiz mallardan bana düşen pamuklu işlemeli bir urba giymiştim. Sayın Boğrul'un üzerindeki eğer ise en güzel telatinden idi, bu eğer yağmada Alak'ın payına düşmüş, Alak da bana armağan etmişti. Doğrusu şimdiye dek Moğol ordusunda böyle güzel giyinmiş, böyle güzel takınmış delikanlı askerin çıkıp yağmacılığa gittiği hiç görülmemiş, işitilmiş şeylerden değildi.

Yolda düzüldük, ses etmeyerek ilerlemeğe başladık. Kar kuşbaşı yağıyor, önümüzü, ardımızı örtüyor böylece karanlık içerisinden yol almak artık güçleşiyordu. Bereket versin ki yanımızda Celayirli bir adam vardı ki Kartal Tepeleri'nde çok kere avlanmış olduğundan yolları biliyor ve bize kılavuzluk ediyordu. Yolda hiç canlı kişiye karşı gelmeden dördüncü günü akşamı Coyratlar'ın konakladığı ovaya indik. Bizimkilerin çoğu Kartal Geçidi başını tutmuşlar, bizi bekliyorlardı.

Geceyi orada geçirdik, bizim alaydan bir ikisi bir iki koyun uğrulamışlardı. Hemen koyunları boğazlayıp tezek ateşi üstünde püryan ettik. Otuz saatten beri ağzımıza lokma koymadık. Koyunları tez temizledik, yemeğimizi yedikten sonra olduğumuz yerde geceledik. Ertesi günü akşama kadar ve hatta gecenin bir vaktine kadar yol kestirdik. Şimdi kar dinmişti. Az daha ilerledikten sonra bembeyaz ovanın ortasında durduk. Cebe ateş yakmağı yasak etmişti. Beş on yudum kımızla karnımızı doyurduk. Tanyeri ağarıp önümüzü görmeğe başlayınca kar üstünde birçok izler bulduk ve hemen içimizden birkaçını etrafı kollamağa gönderdik.

Bunlar gün ortasına doğru gelerek solumuzdan beş altı fersah ileride büyük bir kışlağın dumanlarını görmüş olduklarını haber ettiler. Hemen hepimiz silahlarımızı hazırlayarak baskına hazırlandık.

Cebe bizi otuz otuz dizip büyük bir değirmi yaptı ve kendisi değirminin ortasına geçti. Alak ve ben sağ kolda idik. Böylece yavaş yavaş kışlağa doğru açıldık. Aramızda sözleşmiştik ki kavga naralarını işitir işitmez hemen önümüze doğru atılalım, sağdakiler sola ve soldakiler sağa çark etsinler, böylece üç çevrede kışlak üstüne çullanalım.

Biraz daha ilerleyince kışlağın dumanları gözükmeye başladı. Ovanın ötesinde berisinde sürü sürü koyunlar karı tırnaklayarak yiyecek ot bulmağa uğraşıyorlardı. Bu anda soldan kavga narası atıldı. Hayvanlarımızı ileriye saldı.

Zavallı Coyratlar neye uğradıklarını bilemediler, çobanları bağıarak kışlağa doğru kaçışmağa başladılar. Fakat biz kaçışanlara bakmayarak doğru köye uçtuk..

Bir taraftan; ileri Gök Moğollar, savulun bayrak geliyor!.. diye bağıyor, öbür taraftan önümüze çıkan okla yere seriyorduk. Biraz sonra sürüler ile kaçan köy ahalisine yetiştik ve sağa sola kılıç sallayarak birçoğunu doğradık, öyle sevinçle vuruşuyorduk ki... Kendimizi kavgaya değil ava çıkmış sanıyorduk.

Biraz sonra Coyratlardan birkaç bölük kışlaklardan uğrayarak önümüze çıktılar ve bir takım kurarak ellerinde kargı bizi beklediler. Hiç yâdımdan çıkmaz.. İri yarı bir reis bileğine sarmış olduğu kılıcına dayanarak meydan okuyormuşçasına bize bakıyordu. Arası çok geçmeden oklar başımıza yağmağa başladı. Bir tanesi yanımdaki atlının boynunu deldi geçti, atlıyı yere kapattı, bir de sağıma baktım ki kışlaktan bir alay atlı çıkmış, yanımdan basmak için çark ederler. Anladım ki bunları dağıtmazsak işimiz yaman!. Hemen ardıma yirmi, otuz kişi alarak kılıcım ucuyla; bizi çevirmeğe uğraşan takımı gösterdim ve alabildiğime ileri, ileri!.. diye bağıarak üzerlerine koştum. Fakat herifler tabansız imişler. Daha çatışmamıza beklemeden ok atıp kaçtılar ve bir tepe ardına girdiler, artlarını bırakmadık. Atım hepsinden artık kaçtığından en önde koşuyordu. Tepenin öbür tarafına eriştiğimiz vakit kovaladığımız adamlar hemen ters yüzü dönüp üzerimize koştular. Bir de baktım ki yanımda altı yiğit ile kalmışım. Düşman en azdan elli kişi kadardı. Ak bir ata binmiş bir reis bunların önüne geçmişti. Okuma bir yay yerleştirdim ve ak atlı reise nişan alarak çektimse de yay herifin tolgasına dokunarak düştü. Elimi sadağıma saldıgım sırada kalçama bir ok yapıştı. Hemen dizginleri bırakarak kılıcımı sıyırdım fakat ardımdan yetişen düşman askeri beni sarmağa başladılar. İçlerinden biri ardımdan bir kılıç salladı. Fakat tolgamı yaramadı. Yüzümü ardıma dönerek bir kılıç da ben savurdum, bu kere başka birisi bir vuruşta sadağımı yere attı, ben davranayım derken belime bir gürz indi. Yere kapandım. Biraz dizim üzerine doğrulunca yedi sekiz tane kadar Coyrat'ın kılıçlarını kaldırmış, etrafımı almış olduklarını gördüm. Biri kılıcı ile göğsümü dürttü ise de zırhı delememi. Anladım ki kelle elden gidecek. Hemen daha Gökçe'nin yanında iken gördüğüm rüyayı hatırlayarak:

-Allahü ekber... Ya Ali!.. Tanrı aslanı imdat!

diye bağırdım, bir de baktım ki iri bir ses Türkçe bana cevap veriyor:

-Dayan, yetişıyorum!..

Geceyi bu boğazda geçirdik.

Arası çok geçmeden aslan gibi bir atlı çevremi almış olan düşmanı yarmış, sağa sola kılıç savuruyordu. Koca kahraman bir vuruşta bir kelle uçurdu, bir kılıçta kocaman bir Coyrat'ı yere seriverdi. Ne de güzel, ne de gösterişli babayığitti. Kılıcı Ali'nin Zülfikâr'ı gibi şimşekler çakıyor, yüzü Yusuf-ı Kenan gibi parlıyordu. Altındaki at da İskender'in atı (Rahşi) gibi şahlanıyordu. Beni böyle ölümden çekip kurtaran bu yiğit, balık pulu gibi birbirleri üzerlerine bindirilmiş ve zırh parçalarından yapılmış bir gömlek giyinmiş ve ellerine çelik zihgir takmıştı. Altından üç yumru lu kalkanını ise eğerinin kaşına asmıştı. Yiğidin giyiminde, kuşamında en ziyade gözüme çarpan şey, yeşil kadifeden kenarları sırmalı kalçınları oldu. Ben öylesini daha hiç görmemiştim. Artık düşmandan ayaküstünde duranı kalmamıştı. Koca yiğit bir atılışta yedisini yere sermişti. Ben ne yapacağımı şaşırılmış, kalmış kadife kalçanlı yiğidin üzengilerini öpmeğe kalkışmışım ki o hemen attan indi ve beni kaldırdı, dayanamadım, ellerine sarılarak dedim ki:

-Ulu Tanrı'nın büyük adına canım kurban! Sen nesin? Esedullah mısın? Civan yiğit gülümseyerek cevap etti.

-Yok, ben Esedullah değilim, senin gibi sade bir Âdemoğluyum. Tanrı'ya şükür, ben de senin gibi Müslüman'ım.

-Eğer sen Esedullah değilsen yiğitlik meydanının kahramanı Hasan'sın!.. Yahut şehit-i Kerbelâ Hüseyin'sin...

-Yok oğul! Ben ne mert-i meydan Hasan'ım, ne de şehit-i Kerbela Hüseyin'im. Ben, Türkmen süvarilerindenim. Adım da (Hüdadad Tuğcu)dur. Kabilem bana (Timur Melik) adını koşmuşlardır. Hanım, başbuğum, Harzemşâhı Cihangir (Tekeş) ile aramızda dirliksizlik olduğundan yurdumu, bucağımı bırakarak: Ya devlet başıma, ya kuzgun leşime, diye yola çıktım.

Kaşgar'ı, Kumul'u, başka nice büyük memleketleri gezdim, tozdum. Nice adlı sanlı başbuğlarla, yiğitlerle silah tokuşturdum. En yavuzlarını tepe aşağı getirdim. Deminden at oğlanımla buralardan geçerken kavga naraları işittim, at oğlanımı, hizmetçilerimi şu tepemin ardında bırakarak ses işittiğim yere koştum. Silah, kılıç derneğini epeyce seyredeyim diye biraz daha yakına varınca bir Müslüman'ın "İmdat!" diye bağırdığını işittim, hemen koştum. Ötesini sen de bilirsin.

Canımı kurtaran bahadırı kucakladıktan sonra at oğlanlarını, hizmetçilerini bulmağa gittik. Tepeye çıktığımız vakit kavganın bitmiş olduğunu gördüm. Bizimkilerden bir bölüğü kışlağı yağma ediyorlar, bir bölüğü de tutsakları, sürüleri önlerine katmışlar, gidiyorlardı. İki üç yurt da alev alev yanıyordu. Cebe bayrağını köyün başına diktirmiş, yanına yirmi kadar atlı almış, yenilen beyleri önüne getirtiyordu. Bunların hepsi kılıçlarını, sadaklarını boyunlarına asmışlardı.

Biraz sonra borular, davullar çaldırılarak asker toplattırıldı. Alak ardında beş atlı süvari, öteye beriye at sürerek yaralıları, ölümler arasında beni araştırıyordu. Etrafına göz gezdirirken tepenin üstünde bizi görmekte gecikmedi. Bir iki düdük çalınca Alak benim sağ olduğumu anlayarak atını olduğum tarafa sürmeğe başladı. Timur Melik ile ben hemen Alak'ın önüne çıkarak yarı yolda karşılaştık ve Cebe'ye doğru yollandık.

Alak, bizimkiler Timur Melik'in mallarını yağma etmesinler, adamlarını incitmesinler diye tepeye bir atlı koşturdu.

Cebe yanımızda yabancı birisini görünce:

-Bu kimdir, ne ister?.. diye bağırdı.

Timur Melik baş keserek cevap verdi:

-Ben; başı bir yere bağlı olmayan bir cenkçiyim. Adım Timur Meliktir, kismet aramağa çıktım.

-Öyle ise oğul, istediğinden yahşi kismetler bulabilirsin..

-Hani ya öyle bir şey olsa!..

-Ne! Şimdi nerelere kismet aramağa çıktın bakalım?

-İşittim ki; şu yurtların yukarısında bir kabile yaşarmış ki yavuzluğu, kavgacılığı ile ün almış, bu kabilede de yiğitliği, mertliği ile kendini tanıttırmış bir yiğit varmış. İşte ben buna meydan okumağa varırım.

Cebe bu sözleri işitince gözlerinden ateş çıktı:

-Bu kabilenin, bu yiğidin adını bana diyebilir misin?.. diye bağırdı.

-Bu kabilenin adı Kerait'tir. Yavuzluğu ta bizim yurtlara kadar gelen bahadıra da (Sengün) derlermiş.

Bu sözler Cebe'nin hoşuna gitmedi. Fakat yine gülerek:

-Öyle ise Moğollar'ın adını hiç işitmedin?

-Gerçek işitmedim.

-Sen de bir şey bilmezmişsin ya, a oğul!. Sen Boğorcu adındaki yiğidi de işitmedin, Sebüktay, Baysungar'ın kavgacılarını da duymadın değil mi?

Baysungar'ın sözü geçince Alak kendini tutamadı:

-Baysungar benim babamdır. Baysungar, Sengün'den artık binicidir, diye bağırdı.

Cebe Alak'a dönerek:

-Oğul! Nerede olsa sersemliğini bildirirsin, sus ol, ses etme!..

Baktım ki Cebe kızışıyor, yüzü kıpkırmızı kesiliyordu. Bir han gibi giyinmiş, takınmış Türk beyi dimdik duruyor ve ufaktan gülümsüyordu. Karşısındaki Moğol başbuğu ise yırtık elbisesi ile atının üzerine eğilerek hırsını yenmek için o da işi gülmeğe vuruyor, alttan alta Timur'a bakıyordu.

Şimdi iki atlının etrafını almış olan atlılar bu sözleşmenin sonu nereye varacak diye merak ediyorlardı.

Cebe'ye olsun, Alak'a olsun ben Türkçe öğrettiğim için Timur Melikle konuşmalarından asker bir şey anlamıyordu.

Bir aralık Cebe Türk beyinin gözlerine gözünü dikerek dedi ki:

-Demek, sen bunların biriciğini duymadın ha! Demek sen bunları bilmiyorsun. Öyle ise bunca yavuzları tanımayan kişi Cebeciği, Noyan Cebe'yi, Gök bayrak başbuğu Cebe'yi tanımaz. Bu Cebe'ye çok kere de Şaklaban Cebe derler.

Timur Melik hiç yüzünü bozmadı ve yavaşça:

-Ben bu Noyan Cebe'yi de tanımıyorum. Belki sizlerde bu; büyük bir adamdır. Adına sanına bakılırsa bu Cebe sizin hanınızın şaklabanı, oyuncusu olacak...

Cebe olduğu yerde bir titreyiş titrediyse de kendini tuttu, zorla gülerek atının üzerine kalktı ve dedi ki:

-Tam da bildin oğul! Bu Cebe, hanın oyuncusudur. Öyle oyunlar bilir ki, bak sana onun oyunlarını söyleyeyim: Bir kere düşmanlar Cebe'nin çevresini almışlardı.

Cebe hemen atını dūřman bařbuęu, Būke ilger'in ūzerine sūrerek kellesini, gōvdesinden ayırıvermiř, Būke ilger senin Sengūn dedięini at oęlan diye yanında tařımazdı. Nasıl? Bu Cebe'nin oyunu, iyi oyun deęil mi?

-Çok iyi. Eęer gūnūn birinde bir hanlık kurarsam bu Cebe'yi yanıma alayım ki bōyle bana oyunlar gōstersin.

-İyi iř edersin. ūnkū bu Cebe bir kılıç dūrtūřū ile iki kat eęeri bařtanbařa deler. Bir bōlūk askeri ōyle dizer, ōyle takım kurar ki karřısına kimse dayanamaz. Eęer adını daha iřitmedięin (Timuçin Han) Keraitler'e bir kere kařını atsa Cebe ve Gōk Moęollar Keraitler'i de, Sengūn'ū de bařtanbařa kılıçtan geçirirler. Gōk Moęolların bayraęı ōnūnde topraęı ōptūrūrler.

Timur Melik yine gūlūmseyerek dedi ki:

-Ne gūzel laflar ediyorsun. De bakalım, bu Timuçin Han, bu Cebe dedięin kiřiler nicedir?

-Dur, ōnden sana Cebe'yi anlatayım. Bu Cebe benimki gibi meşinden bir kaftan giyer, belinde benimki gibi bir Hint kılıcı asılıdır. Benimki gibi alnının ortasında akıtması bulunan bir ata biner. Benim ardımdaki gibi ardından beyaz bir tuğ ve gōk bir bayrak taşıtır. O bayrağı gōreyim dersen nah!.. Gōr.

Cebe bunu der demez atını geri bastırarak bir elde kılıcı sıyırdı ve kılıcının ucuyla bayrağı gōstererek top gibi gūrledi.

-Davran.. Savulun bayrak geliyor!

Timur Melik de hemen kılıcını çekti ve kalkanını kaldırdı. Ūzengilerin ūzerinde doęrularak.

-Allahū ekber! Haydi ileri yavuz Tūrkmen... diye baęırdı. Az kaldı ki birbirleriyle atıřsınlar. İki bahadır ūzengilerini toplayıp birbirlerine sokulmaya bařlayacaklar idi ki ovanın bir ucundan būyūk bir gūrūltū koptu. Bařı açık, zırhı delinmiř atı kōpūk içinde bir sūvari atılarak Cebe'nin ōnūnde durdu:

-Davranın; Camuka Reis ardımızdadır. Dūřman ōn kollarımızı bastırdı. Nah!.. İşte gōzūktūler, diye bağırdı. Timur Melik, Moęol dilini bilmezdi. Fakat karşısındakilerin kavgaya çıkacaklarını anladığından atını tuttu ve yavaşça kılıcını indirdi. Bir de baktım ki Cebe kolunu germiş, kılıcıyla dūřmanı dūrtecek. Timur Melik ise kılıcını indirmiş, hiç tanımlıyor.

Cebe Timur Melik'i böyle görünce hırsından dişlerini sıktı. O da kılıcını aşağı aldı. Doğrusu Cebe istemiş olsaydı o sırada Timur Melik çoktan ölmüştü. Ne bahadır kişi, ölümün karşısında durduğu halde bile yüzünü bozmadı. Aslan gibi dimdik kaldı.

Şimdi Cebe bizi topluyor ve yollanmağa başlıyordu hemen Timur Melik'e dönerek:

-Timur Han! Biraz burada eğlen, beni gözle! Kavgadan sonra yine karşılaşırız, dedi.

Timur Melik yine ağacasına cevap verdi:

-Eğer istersen ben de sana yoldaşlık edeyim. Birlikte düşmana karşı koyalım.

Cebe omuzlarını silkerek:

-Sen bilirsin evlat!. dedi ve bize dönüp gür, parlak sesiyle emirler vermeğe başladı.

Tamam bir seneden beri her gün bölük düzmeği, iki üç sıra üstüne takım kurmağı, hep birden çark etmeği, ileri geri at kullanmağı idman ettiğimizden atlarımız ve hayvanlarımız bile bu idmanlara alışmışlardı. Öyle birlikte kımıldardık ki adımlar birbirlerine iple bağlanmış sanırdık. Cebe de ne güzel takımbaşılığı ederdi. Biz böyle sessizce, gürültüsüzce idmanlar, çevirmeler yaparken Timur Melik şaşkın şaşkın bakıyor ve yalnız ara sıra bir ah çekerek yavaştan bir iki dua okuyordu.

Bir aralık belinden boynuz boruyu alarak üç defa öttürdü. Hemen at oğlanları, adamları dağdan inerek yanına dizildiler.

Artık Coyratlar epeyce seçiliyordu. Bunların üç sıra üzerine ilerlediğini görüyorduk. Alayın ortasında bulunan iki bayrak Coyratlar'ın içinde dört başbuğ olduğunu gösteriyordu. Timur Melik hemen başına tolgasını geçirdi at oğlanının elinden kargısını aldı. Bu kargının ucunda altı yüzlü bir süngü ve biraz altında kırmızı bir bayrak vardı. Süngü ile bayrağın altında siyah at kılından bir top gözükmekte idi. Timur Han mızrağını ele alınca Cebe'ye sordu ki:

-Hangi sıraya gireyim?..

Cebe dişleri arasından mırıldanarak:

-Cehennem dibine gir!

Sonra yüksek sesle:

-Neresini beğenirsen oraya gir...

Timur Melik riayetle eğildi ve arkasına at oğlanını alarak on adım ilerimizde sağda yer aldı. Fakat yerini iyi seçemedi; çünkü Cebe bizi soldan geri ittirerek çift sıra ile düşmana hücum ettirince sol sıralarımız Timur Melik'ten evvel Coyratlar'a

çullandı. Bu kadar çabuk sert baskına düşman dayanamadı. Sağ takımlar yerinden sarsıldı. Beri taraftan da biz dört çevrelerini kuşatıp bunları köye doğru sürdük.

Timur Melik yaptığımız oyunu bitmezden evvel anlayamadı; çünkü o daha bir kılıç çalmamışken biz: Bir bayrak almış ve üç yüz Coyrat'ı yere sermiştik. Zavallı Timur Melik bir sıraya dizili olduğumuz halde düşmanın yanlarını, artlarını nice bastığımızı anlamağa çalıştığı sırada Cebe de rahatça düşmanı çeviriyordu. Coyratlar'ın art yüzü dönüp üzerimize yürümeğe güçleri yetmediğinden bozuldular ve üzerimize ok çekerek kaçtılar.

Biraz sonra ufak takımlarla yine hücum ettiler. Fakat bu kere Cebe bizi düşman arabalarının arkasına dört köşe dizerek ayakta kavgaya başlattı. Okla Coyratlar'ı püskürttük. Bu bizim yaptığımız oyuna (tuğlama) derlerdi ki Moğollar gibi bu kavga oyununu becerecek bulunmazdı. Bütün bu kavga arasında Timur Melik gözlerini dört açıyor ve bizim reislerimizin sözünü dinlememize, verilen emirleri sessizce yapmamıza şaşıp kalıyordu. İş düşmanı kovalamağa gelince, Timur Melik en önde uçmağa başladı. Öyle yiğitçesine çarpıştı ki... Cebe de yanında ondan aşağı kalmıyordu. Doğrusu yan yana kavga eden bu yiğitleri görenler, birini Rüstem, diğerini İsfendiyar sanırdı.

Fakat Camuka Reisi, kendinin tam er ve tam bizim karşımıza çıkabilecek başbuğ olduğunu gösterdi. Bir vuruşta Timur Melik'in at oğlanını yere serdiği gibi Melik'in atını da düşürdü. Cebe ve ben hemen Timur Melik'i atının altından kurtarmağa seğirttik ama biz varıncaya kadar o ayağa kalkmıştı. Camuka Reisi kendini çevreye alanları yararak ardındaki on kişi ile ortadan kayboldu, gitti.

Timur Melik hırsından gidiyor ve bağırıyordu:

-Bir at!.. Bana bir at verecek yok mu?

Cebe alaylı alaylı sordu:

-Ne edeceksin atı?

Davran, savulun bayrak geliyor!..

Timur bağırarak cevap etti:

-Bu yere batası adamı kovalayacağım. Şimdi çarpışırken tolgasının yüzlüğünü indirdim, kendini gördüm. Yüz bin kişi arasına girse bulur çıkarırım.

Cebe bu söz üzerine Timur Melik'in yüzüne karşı bir kahkaha kopardı. Dedi ki:

-Oğul! Kendi öz atımı versem Camuka'nın ardından yetişemezsin, çünkü o, senden artık binicidir.

-Korkma Cebe, ben Camuka'yı bulur ve canını cehenneme kaynatırım.

Cebe, Coyratlar'dan yağma edilen en cins atı Timur Melik'in önüne çektiler üzerine Melik'in ölmüş beygirinin eğerini vurdurdu. Türkmen beyi ayağını üzenkiye takıp atına binince:

-Allah'a ısmarladık Cebe Noyan. Hoşlukla kalasın. Elbet bir gün gelir, birbirimizle buluşur görüşürüz. Ben şimdi Camuka ardından gideceğim. Nerede olursa olsun tez yetişir, meydana çıkarırım!

Kurt Cebe yine lakırdıya girişti:

-Timur Melik! Beni dinle çok söz etmeyeceğim.

-De bakalım.

-Sen bana dedin ki kismet aramağa çıkmışsın, Sengün ile vuruşacaksın değil mi?

-Doğru.

-Şimdi de Camuka ile ölçüşeceksin?

-Öyle.

Cebe burada sesini tatlılaştırarak yarı alay, yarı doğru şu sözleri dedi:

-Öyle ise git benim öz yiğidim, yolun açık olsun! Türk beyi, Timur Melik, sen Sengün'ü, Keraitler'i tanıyasın da Gök Moğollar'ı bilmeyesin. Yazık! Ne ise var git, Camuka'yı yere ser. Uğurun bol olsun. Yine birbirimizle buluşuncaya kadar uğurlar olsun. Eğer Camuka reisi, Sengün senin canını bağışlasalar bile özüm hakkı için derim ki ben seni bir tek bağışlamam.

Timur Melik hemen atına atladı ve üzengileri üzerinde kendini tarttıktan sonra gür bir sesle Cebe'ye cevap verdi:

-Cebe Noyan, Gök bayrak beyi, nerede o gün ki sen de, ben de ardımıza bayraklarımızı, kabile uşaklarımızı alalım da birbirimize karşı çıkalım. İnşallah o güne erişiriz.

Bunu der demez Timur Melik yirmi adım kadar dörtnala koştuktan sonra durdu ve bizim alayla geçmemize baktı.

Biz de hemen tutsakları, yağma hayvanlarını bir yere yığdık. Alak Karagul takımıyla önden bastı, geçti. Tutsakları bölük ettik. Artlarına arabaları ve çapul mallarını sıraladık ve bu alayın yanlarına iki sıra asker dizerek yollandırdık. Arttan tuğ ve çapul takımı gözüktü. En sona kalan Ciyagul kolu ise bölük bölük sökün etti. Artık ardımızda kalan Coyrat köyleri alev alev yanıyor ve dumanı güneşin son ışıklarını örtüyordu. Moğol ordusu düzeni aşağıda yapıldığı gibi idi:

- 1- Pişdar kolu (Karagul)
- 2- Sağ cenah (Berangar)
- 3- Sol cenah (Cevangar)
- 4- Dümдар (Ciyagul)
- 5- Merkez (Tuğ veya Çapul)

Timur Melik atının üstünde dimdik durmuş, bizim alayla geçişimizi seyre dalmıştı.

Gök bayrak geçerken Timur Melik kımızı bayraklı kargısını eğdi ve elini tolgasına kadar kaldırarak riayetle Moğolların bayrağını selamladı. Cebe de kılıcını kaldırarak Türk beyinin selamını aldı. Şimdi Timur Melik atının üstünde kalkarak:

-Allah'a ısmarladık Cebe... diye bağınyordu.

Cebe...

-Hoşlukla kalasın Timur Bey; diyerek atını sürdü geçti. Hemen atıma dokundum, ve bir koşuda Türk beyine kadar gidip elini öptüm ve yine koşarak geldim, sırama girdim. Bu akşam yatsı namazından sonra iki rekât da nafil namazı kıldım.

Kışın sonuna kadar hiç boş durmadık..

Moğolistan'dan Türkistan'a

Yedi günde dört kere kavgaya giriştik. Her ne kadar yaralarım canımı pek incitiyorlarsa da dövüşlerden kaçınmadım. Alak da son kavgada baldırına bir ok yedi. Bu kereki çarpışmada epeyce bir kurban verdik; zira bin iki yüz kişiden kala kala beş yüz asker kalmıştık. Son kavgayı bitirmiştik ki yakaladığımız tutsaklardan bir ikisi Timuçin Han'ın dört bin kişi ile düşmanı üzerine koştuğunu, bunları iki defa tepelediğini ve Camuka Reisinin de aman dilemiş olduğunu söylediler.

Zaten birkaç günden beri kovaladığımız kabileler de dönüp bize sığındıklarından tutsaklardan duyduğumuzun doğru olduğunu anladık.

Artık dolaştığımız çevrelerde bayrağımız altına girmemiş ahali kalmamıştı. Biz de önümüze üç, dört bin tutsak, beş altı bin baş davar katarak ordu ile birleşmek için yola düzıldük. Kara kış idi, soğuk derileri çatlatıyordu. Fakat ben Coyrat köylerini yağma ederken elime koyun postundan eski bir kürk geçirmiş ve zırhımın, silahlarımın üstüne giyinmiştim.

Bildik kabilelere ilk rastladığımız günün sabahı Karagul takımı önünde başımı kürkün yakası içine sokmuş, zorlukla at sürüyordum. Bir de baktım ki bizimkilerden birkaç asker, biri atlı, ikisi yaya üç tutsak, iki at ve bir deve getiriyorlar. Bunlar kim diye ilerler ilerlemez atlı tutsağın arkadaşımız Marguz

olduğunu görmeyeyim mi? Zavallı Marguz'un pusatlarını, kürkünü almışlar, ellerini de atının dizginleriyle sımsıkı bağlamışlardı. Beni görünce Marguz hırslı hırslı bağırmağa başladı.

-Yetiş.. Can Bek, yoldaşım.. Yetiş de benim halime bak! Gök Moğollar, danışıklılarına, arkadaşlarına böyle mi yaparlar?

Doğrusu Marguz'u böyle incittiklerine canım sıkıldı, hemen dörtnele üzerine vardım, bıçağımı çekerek kayışları kestim. Sonra gönlünü almak için dedim ki:

-Yanlışlık olmuş ant kardeşim! Kılavuzlar yanılmışlar, kusura bakma.

Ben böyle söyleyince Marguz'u tutmuş olan kılavuzlardan biri yanıma gelerek:

-Tuğcu! Sen bizim onbaşımız, agramızsın. Biz sana tutsağı getiririz ki ona dilediğini yapasın.

Cevap vermedim. Hemen Marguz'un kürkünü, pusatlarını geri verdim ve hizmetçilerini de atlarına, develerine bindirdim. Biz böyle uğraşırken Cebe ardımızdan geldi çattı:

-Vay! dedi, bu kurbağa yapılı Marguz burada ne arıyor?. Hoş geldin koca şebek, nicesin?

Marguz Cebe'yi öteden beri tanır ve bunun olur olmaz birçok laflar ettiğini bilirdi. Bunun için Cebe'nin sözlerine tınmadı ve hoşlukla selamı alarak:

-İyiym şükür... başbuğ... cevabını verdi.

Cebe yine soruşturuyordu:

-Ey, adı, sanı yedi bin çevreye yayılmış Akıllı Sengün nicedir?

-İyidir, başbuğ.

-Ya, demek daha gebermedi, doğrusu buna canım sıkıldı.

Marguz yavaş yavaş kızıyordu.

-Neye canın sıkıldı?

-Neye mi? Atlı kurbağa, çünkü ben sizin kabilenizi severim, hepinizin rahat olmanızı isterim ama görürüm ki Sengün sizin en büyük düşmanınızdır Sengün, hepinizin yurdunu bucağını ateşe verecek bir kıvılcımdır.

-Başbuğ! Bizden ne istersin? Bize böyle niye düşmanlık güdersin, biz sana ne ettik?

-Oğul, ben sizden bir şey istemem. Eğer siz Sengün'ü, Tuğrul'u baştan atıp Gök Moğollar'ın bayrağı altına sığınaydınız ben de sizi severdim. Ne ise zarar etmez. Seyl gider, kum kalır.

Marguz hiç ses etmedi, Cebe de arkasını çevirerek ısıklık çala çala çekildi gitti.

Biraz sonra konaklamamızı emrettiler. Marguz ve ben bizim bölüğün kazganı başına geçtik ve kebelerimizin üzerine oturduk. Biraz sonra Alak da geldi, yanımıza çöktü. Yağmada çok hayvan ele geçirdiğimizden eti kısırganmıyorduk. Bol bol atıştırdık.

Karınlarımızı sıkça doyurup Alak da kavgalarını anlatmağı bitirince Marguz'a sordum:

-Ey!. Söyle bakalım Marguz, bu takımla nereye gidiyordun?

Marguz bir ah çekti ve parmağıyla günbatımı çevresini göstererek:

-Memleketimden, yurdumdan çok ırağa giderim. Belki de bir daha memleketimi görmeyeceğim.

dedi ve başını elleri arasına alarak hıçkırarak hıçkırarak ağladı. Elimden geldiği kadar gönlünü aldım. Nihayet Marguz gözyaşlarını sildi ve derdini dökmeğe başladı:

-Sen de, Alak da bilirsiniz ki babam (Zabe) Sengün'ün baş ağasıdır ve bizim hanın da gözü gibi sevgilisidir. Babam beş yüz Hıristiyan atlısı ile üç yüz Merkit'e başbuğluk eder. Bilirsiniz ki Merkitler kızak üstünde vuruşurlar.

-Biliriz.

-Babam dün adamlarını ardına alarak Timuçin Han ile birlikte Coyratlar üzerine varmıştı. Çünkü bizim Ong Han Timuçin Han'ın danışıklısı olduğundan ona yardımcı göndermişti.

-İyi ya! Gitmek borcu değil mi idi?

-Bundan üç gün evvel Camuka Reisi Timuçin'den aman diledi. Gök bayrak altına sığındı. Bilirsiniz ki Camuka'nın ardındaki kabile de çokluktur. Bu kadar kişinin Timuçin Han tarafına geçmesi nedir, hepiniz anlarsınız.

Alak söze karıştı:

Biz de Alak gibi yaptık.

-Akıllı Camuka'yı bilmeyen yoktur. Bunun yavuzluğu, akıllılığı dünyaya yayılmıştır. Öyle laf vurur imiş ki sözüne kimse koyamaz, öğüdüne herkes boyun eğermiş.

Biz böyle sözleşirken Cebe kendini duyurmadan ardımızdan gelmişti. Birdenbire bağırdı:

-Ben de derim ki Camuka kadar sersem bir adam yoktur. O kadar sersemdir ki bir bölük askeri dizip takım edemez. Öğütçülüğüne gelince: Bütün öğütleri kuru boş sözlerdir. Hem görürsünüz, bu Camuka Reis bizi çok kere ele verecektir.

Marguz sözüne devam etti ve dedi ki:

-Ne olursa olsun, Camuka aman dilediği akşam Timuçin Han'ın otağına gelmiş olan Sengünle konuşmağa başladı.

Cebe ellerini vuruşturarak birçok küfür savurdu. Hepimiz bilirdik ki Cebe sevinçli olduğu sıralar böyle küfürbazlık eder. Onun için şaşırdık, kaldık. Çünkü ortada sevinecek bir şey yoktu.

Cebe yine bağırdı:

-Söyle şebek,! söyle.. Sözlerin bana ne kadar hoş gelir bilsen?..

Marguz yeniden söze girişti:

-Babam Camuka ile gizlice görüştüğü için Sengün'e artık darıldı. Sengün de babama olmadık laflar dedi. Ben aralarına girmek istedimse de babam kızarak beni kovdu, tez otağdan çıkıp gitmemi söyledi.

Cebe'nin içi içine sığmıyordu:

-Yaşla!.. diyordu. İşte akıllı Camuka'nın işleri. Görürsünüz, uşaklar, bir seneye kalmaz; Camuka, Sengün ve Şeytan el ele verişerek Keraitler Hanlığı'nı yere sererler. Keraitler de Gök Moğolların bayrağına sığınırılar.

Marguz Cebe'den meydan bulunca söylenmeğe başladı:

-Dün sabah babam üç deveyi yiyecek, içecek, giyeceklerle donattı, yanıma şu gördüğünüz hizmetçileri vererek tez uzaklaşmamı emretti. Çünkü Sengün'ün hırsından korkardı. Ben de ağlaya ağlaya yola çıktım.

Cebe yine söze karışıp:

-Marguz! Bizimle kal.. Sağ cenahta ikinci bölüğün üçüncü sırasından bir adam eksildi. Seni onun yerine koyalım, kal, olmaz mı?

Marguz sertçe cevap verdi:

-Yok kalmam!. Ben ant içtim ki İsa peygamberin kabrine gideyim. Bu akşamdan tezi yok, yollanacağım.

Cebe hiçbir şey demedi ve yine ıslık çalarak uzaklaştı, gitti.

Yalnız kalınca Marguz'u bir kenara çektim, dedim ki:

-Marguz! Sen benim ant kardeşimsin. Bana söz ver ki ne dersem işleyeceksin.

-Ne olursa olsun, de, yaparım Can Bek.

-İsa peygamberin makamına ziyarete giderken nereye uğrayacaksın?

-Bilmiyorum, dediler ki önce Kaşgar' a gideyim. Orada papazlar varmış, bana yolu öğretirlermiş. Demek ki şimdi doğru Kumul'a, oradan Almalık, oradan da Kaşgar'a yollanacağım.

Bu yurt adlarını işitince gözüüm sulandı, dedim ki

-Marguz, bilirsin ki benim kabileme Bayan Avul derler. Bu kabile Almalık yakınında konaklar. Babamın adı (Öktülmüş), anamınki (Nigâr)dır. Eğer yolun Almalık'a uğrarsa babamın, anamın yurdunu aramağa söz verir misin?

Marguz hemen boynuma sarıldı, dedi ki:

-Tanrı adına söz veririm.

-Öyle ise git, onları gör, benim başıma gelenleri anlat ve sonra bir bitik (mektup) yazayım, onu da ulaştır, olmaz mı Marguz?

-Ulaştırıyorum, ant kardeşim, yolumun önüne ne çıkarsa çıksın, babanı, ananı bulur, görürüm.

Hemen çömeldim, dividimi çıkardım, beş on satırlık bir mektup yazdım, Marguz'a verdim.

Marguz nameyi eline alır almaz öptü ve koynuna koydu.

Alak ve ben hemen Marguz'un ellerini elimiz içine aldık. Üçümüzün de gözleri yaşarmıştı. Üçümüz de on yedi yaşımızda idik, üçümüz de güçlü, zorlu bahadırlar olmuştuk, üçümüz de kavgada boyumuzu ölçmüş, kendimizi göstermiştik.

Üçümüzün de damarlarından akan kan Türk kanı idi. Ve bütün bu şeyler üçümüzü birbirimize yaklaşıtıyordu. Fakat ben düşünüyordum ki Alak el'ân kitapsız, Marguz İsa peygamberin dininde, ben ise Müslüman'ım. Öbür taraftan Timuçin'in ve akıl hocası olan Gökçe'nin düşünüşlerini, yapacakları işleri de az çok bilirdim. Onun için yüzde seksen ayrı ayrı ordularda birbirimize karşı çıkarak, belki birbirimizle vuruşacaktık.

Bu düşünce o kadar beni üzdü ki dayanamadım, hemen Marguz ve Alak'a dönerek dedim ki:

-Ant kardeşlerim! Gelin, burada ne olursa olsun, hangi bayrak altında çarpışırsak çarpışalım, birbirimizle kardeş kalacağımıza, birbirimize karşı kargı kaldırmayacağımıza ant içelim. Bunu söyleyerek ben en önce Ulu Tanrı'nın adına verdim. Marguz da sağ elinin üç parmağını kaldırarak İsa dinince selam verdi. Alak hiç ses etmedi. Fakat çamçağına biraz kırmızı döktü. Sonra belinden bıçağını çekerek kolunu sıvadı. Bıçağıyla kolunu delerek kanını çamçağın içine akıttı. Biz de Alak gibi yaptık, zira böyle kan kardeşi olmak, Türk ve Moğollarca adetti. Hemen kanlarımızı çamçağın içinde karıştırdıktan sonra birer yudum içtik. Alak çamçakta kalanı havaya atarak:

-Üçümüzün de içtiğimiz kanın başı için ant eylerim.. diye bağırdı.

Bunun üzerine üçümüz de birbirimize sarıldık. Marguz atına bindi ve ardında uşakları, devesi günbatımının ateş gibi ışıkları içinde gözden ırak oldu gitti.

Biraz sonra borular "Ata bin!" emrini çaldılar. Biz de ağır ağır Moğollar Hanı'nın bulunduğu orduya doğru yollandık.

Orduya varınca bizi ağırlamak için büyük bir süren avı yaptılar. Çapuldan gelen mal bütün askere üleştirildi. Ertesi günü han büyük bir toy (ziyafet) çekti. Ne kadar bahadır varsa hepsi çağırıldı.

Camuka da dernekte bulunuyor ve hanın sağında oturuyordu. Boğorcu Reis hanın soluna düşmüştü. Dernek bitince herkes yerlerine dağıldı. Kışın sonuna kadar hiç boş durmadık. Çünkü Timuçin gibi bir han ve Cebe gibi bir başbuğ ile boş kalmak olamazdı.

Bir aralık Tatarları basarak içlerinden birçoğunu bize sığındırdık. Kavgasız kaldıkça da sabahtan akşama kadar Yasak* öğreniyorduk. Talimler yapıyor ve hayvanları iyi beslenebilsin için o otlaktan bu otağa gidiyorduk. Ne diyeyim, gün geçmiyordu ki işsiz kalalım. Evvel yaz geldi, biz yine az dinlenememiştik.

593 senesi Ramazan'ın on sekizinci günü Alakla birlikte oturduğum çadırın önünde pusatlarımı parlatıyor idim önüme bir yasavul† belirdi, beni Han'ın yanına götürceğini söyledi. Hemen kalktım, Han'ın yanına vardım.

Timuçin beyaz bir kepenek üzerinde oturmuştu. İçeriye girer girmez başımı keserek ayakta durdum. Han başını önüne eğmiş, derin derin düşünüyordu. Çadırın bir köşesinde de bir adam ellerini esvabının yeline sokmuş, duruyordu. Bu adamın giyinişi, kendisinin Çinli olduğunu gösterirdi. Timuçin Han'ın öz inakları (müşavir-i has) Akıllı (Mukuli), Yiğit (Kiluken) de yakında bağdaş kurmuş, oturlardı. Egerler, hamutlar, kâğıtlar, pusatlar darmadağınık ötede beride yatıyordu. Galiba Çinliler Timuçin'e bu kâğıtları okumuşlardı. Egerlerin arasında da iri bir tabağın içinde yiyinti kırıntıları vardı. Bir bakışta anladım ki yemek yenmiş, demek büyük bir iş söylenmiş.

Han hemen bir bardak kırmızı alarak bir dikişte içip bitirdikten sonra kalktı, gezinmeğe başladı. Benim orada bulunduğumdan haberi yok gibi görünüyordu. Başını önüne almış hep geziniyor ve ara sıra ayağının ucuyla yolu üzerindeki bir tabağı veya bir egeri öteye itiyordu. Han kızgınca görünüyordu. Birdenbire önümde durarak gözlerimin içine gözünü dikti. Şaşırdım, utandım. Bu aslan gözleri önünde başımı önüme eğdim. Kim bilir, şaşkınlığım, utangaçlığım halimden belli olmuş ki Timuçin Han gülümsedi. Benim de yüreğim genişledi.

Ne adamdı bu adam? Bir bakışıyla karşısındakinin ta yüreğinin içine girer, canını eline alır, onu istediği gibi kullanırdı. Şimdi Han söylüyordu:

-Sen, Cebe Noyan'ın bayraktarı Can Bek misin?

-Evet Han!

-Seni (Selenge) kavgasında gördüm, yiğitçesine vuruştun. Senden bir yardım isterim.

* Yasak; askerliğe dair usul, nizam ve kanun demektir.

† Yasavul; yaver, mübaşir yerinde kullanılan atlı asker,

Bu söz beni kendime büyük gösterdi. Kendime bir övünmek geldi, içim aldı verdi. Kulaklarıma kadar kıpkırmızı kesildim. Han yine söze girişerek:

-Can Bek! Tez hazırlık görmeli, Buhara'ya kadar gitmeli. Buhara'ya varınca (Mahmut Yalvaç) adında bir kişi vardır. Onu bulup bunu vermelisin, dedi bana bir Türk parası uzattı.

Bu para gayet tuhaftı. Çünkü ortasından kesilmiş ve kesik yeri dış dış edilmişti. Anladım ki bu paranın yarısı da Mahmut Yalvaç'tadır.

Hemen eğildim, parayı aldım. Han şimdi ağır ağır söylüyordu:

-Mahmut; senin, benim adamım olduğunu anlayınca; ona dersin ki: Altı aydan beri bekliyoruz ki bize bir haber uçursun. Ondan başka yine dersin ki, seni bir emin adam olarak onun yanına verdik ki bize söz verdiği işleri bitirmek için seni istediği gibi kullansın. Bu dediklerimi unutmazsın a?..

-Ölsem unutmam.

-Öyle ise haydi Can Bek, tez yola çık. Böyle yararlıklarla Moğollara büyük bir hizmet edilir, yolun açık olsun...

Ben diz çöktüm, Han'ın elini öpmek istedim. Fakat o âdeti üzerine elimi sıkarak dedi ki:

-Üç atla bir iki at oğlanı, bir de Gobi'yi (çölü) geçmek için lazım olduğu kadar yiyecek al. Nah; işte bir kese para. Bununla çok çetin yolları açarsın, haydi benim civan adlım durma!...

Han'ın yanından çıkar çıkmaz bir koşuda çadıra vardım. İçeri girince düşünmeğe vardım ki, benim alnımın yazısı da sevdiklerimden ayrı yaşamak olacaktır. Bir yandan Cebe'nin ordusundan ayrılmak pek gücüme gidiyordu. Zira ben yok iken çetin kavgalar olacağını, büyük baskınlar yapacağımızı ve bol bol çapul paylaşacağımızı düşünüyor ve acınıyordum. Fakat öbür yandan da hanın ben gibi ufak, küçük bir tuğcuya (bayraktara) bu kadar yüce işi yükletmiş olmasına da doğrusu kollarım kabarıyordu. Ondan başka da İslam yurtlarını görmek pek hoşuma gidiyordu. Ta küçüklüğümden beri işitirdim ki, bilgi bir ağaç imiş ki kökleri Mekke'de bulunur, yemişleri Semerkant ve Buhara'da devşirilirmiş. Ben bu kutlu, mübarek yerleri görecektim.

Asıl yüreğimi genişleten şey, (Almalık)'tan geçip anamın elini öpmekti. Bu son düşünceler üzerine ayrılık acısını unuttum. Yarı gülerek, yarı ağlayarak Cebe ile helallik diledim.

593 senesi Ramazanı'nın on dokuzuncu günü yola düzüldük. Yanıma yiyecek yüklü iki deve ile tepeden tırnağa silahlanmış iki atlı almıştım. Bu atlılardan biri (Gobi) Çölü'nü birkaç defa baştanbaşa geçmişti. Han'ın bana vermiş olduğu dişli parayı kayış şeritle boynuma taktım. Hizmetçileri Cebe seçmişti. Bunlardan biri pek az söylerdi. Adı Susur (Sansar) idi. Öteki hizmetçi ise sırtkan bir herifti. Buna da Kotak (At kuyruğu) adını koymuşlardı. Böyle yoldaşlarla çokça konuşup vakit geçirmek olmazdı. (Susur)a bir şey sorduğun vakit tek lafla cevap verir, (Kotak) ile konuşmak istesem sessizce gülmeğe başlar ve ağzını kulaklarına kadar açar, sonra çizmelerinin ucuna bakar dururdu. Zaten ben de o kadar şeyler düşünüyordum ki söz söylemeğe vakit bulamıyordum. Bulduğumuz yer (Cagban) Nehri'nin kenarında idi. Buradan Congan Ovaları'na varıncaya kadar on iki gün çölden geçmek lazımdı. Çöle girişmezden evvel lazım olduğu kadar su aldık ve Tanrı'nın ululuğuna sığınarak çölü baştanbaşa geçtik.

Susur yolda iki kuyu biliyordu, bunları buldu. Hayvanlarımızı güzelce suladık, kendimiz de içtik. Her ne kadar (Kumul) yolu düz ve rahat ise de kestirme olsun diye Congan Ovası'nı baştanbaşa yararak (Alato) Dağları'na tırmandık ve dik aşağı Almalık Ovası'na indik.

Çölden çıktığımızın üçüncü günü gözümüz önünde yeşil bir ova belirdi. Biraz sonra bir hayvan ağılına yetiştik. Bu ağılın dört çevresine kerpiç duvar çekilmiş, yanına da taştan bir yalak yaptırılmıştı. Ovanın ötesine berisine sürüleri salmışlar ve başlarına elleri kargılı çobanları dikmişlerdi. Çobanların başlarındaki beyaz sarığı, çember kesilmiş sakalları, geniş hırkaları görünce bunların Müslüman olduğunu anladım ve o kadar sevindim ki içim içime sığmadı. Önlerine doğru koşarak bağırdım:

-Elhamdülillâh la kuvvete illâ billâh!

Ben bu sözleri söyler söylemez Müslüman çobanlar atımı çevrelerine alarak selam verdiler ve selamımı aldılar. Sözleşmeğe, halleşmeğe başladılar. Nereden gelip nereye gittiğimi sorsalar da ben ne için yola çıktığımı söylemeyerek Çin Müslümanlarından olduğumu ve (Mâverâünnehir)deki evliyaların mezarlarını ziyaret

Bu bir şehir idi.

etmek için Buhara ve Semerkant'a gideceğimi anlattım. Çobanlar da (Karluk) Türklerinden imişler, beni o gece misafir ettiler.

Ertesi sabah kalktım. Beni misafir eden çobanlardan izin aldım. Ev sahipleri bana yolu iyice bellettikten sonra Türk göreneği üzere atımın ayaklarına bir kova su atarak beni uğurladılar.

Dört gün, dört gece Müslüman yurtlarından geçtim. Sonra yine bir kabileye rast geldim. Bunlar da (Karluk) kabilelerinden iseler de İsa peygamber dininde idiler. Daha tuhafı bir başka Karluk kabilesinin (Buda) dininde olması idi. Buradan Alato Dağları'na tırmandık. İki gün sonra Karaçam ormanlarından geçerek Almalık Ovası'na eriştik. Artık ben atalarım yurduna yaklaştıkça sabrım tükeniyordu, hiç durmadan atımı sürmeğe uğraşıyordum. Fakat ne kadar çabuk gitmeğe uğraşsam yine kımıldamıyoruz sanıyordum. Develer de bir türlü bayırlardan inemiyorlardı. İçim içime sığmıyor, sağa sola sanki kızıyordum. (Kotak) aptal aptal gülüyor, (Susur) ise laf etmiyordu. Ne kadar acele ettimse de işe yaramadı, zira gece olmuştu. Biz ancak dağdan inmiş, çay başındaki orman ağzına konmuştuk. Nerede bulunduğumuzu bilemiyorduk. Ben oralarda doğmuş, büyümüş isem de ne Almatı ve ne de Almalık'a ayak basmamıştım. Anamdan babamdan ayrılınca kadar kırlarda yaşamıştım. Şu halde yolumu bulabilmek için kabilemin hangi çevrelerde kaldığını öğrenmem lazımdı. Çaresiz indiğimiz yerde kaldık. Geceyi orada geçirdik. Düşünüyordum ki tanyeri ağarınca yola çıkıp çobanları önleyeyim ve onlara kabilem Bayan Avul'u nerede bulunduğunu sorayım.

Gece düşünce önünde birtakım ateşler gözüküyor gibi oldu. Sanırdık ki toprakların üstüne yıldızlar doğmuş. Susur yerden bir avuç ot kopardı ve ağzına atarak çiğnedikten sonra tekrar tükürerek:

-Bunlar çöl otları değil.. dedi.

Kotak bir aralık önümüzdeki yurdun ışıklarına baktıktan sonra rüzgârı iyice kokladı, dedi ki:

Bu gözükken ışıklar yurt ışığı değil. Gelen kokular da çöl kokusuna benzemiyor. Burnuma bir kasaba kokusu geliyor.

Beygirler de ürüyorlar ve durmayarak kişniyorlardı. Karanlıkta yirmi adım ileri yürüdüm, hayvanı kuru otlar içine sürdüm. Hemen bir avuç kopardım. Yoldaşlarımın yaktığı ateşin ışığında ne olduğunu anlamağa çalıştım. Bu; bayağı ot

değildi. Zira uçlarında tohum vardı. Çayırdan olmayıp belenmiş, sürülmüş topraklara saldığımızdan fena halde şaşırdım.

Sabaha doğru kulağıma bir çan sesi gelince kendimizi Hristiyan kabileleri toprağında sandım. Birdenbire Susur elini kaldırdı, sesleri dinlemeğe koyuldu:

-Siz İsa peygamberin dininden misiniz.? diye sordum, Susur cevap verdi:

-Yok!..

-Ey, bu sesleri hiç duymadınız mı?

-Duyduk. (Buda)nın evinde (ibadethane) bu çanlardan çok vardır. Burası Buda dininde olanların yurdu.

Susur bu sözleri diyerek sesini kesti. Gürültünün geldiği yerlere bakınca kara toprağın ortasında ak, kızıl lekeler gördüm. Bunların hepsinin arasında otlar, ağaçlar ve ara yerlerinde iri çadırlar gibi beyaz tümsekler vardı ki tepelerine sivri sivri şeyler dikilmişti. Ben bunları hiç de görmemiştim. Fakat aklımı toplayarak büyük bir kasabanın karşısında olduğumuzu anladım.

Bilmem neden? İçime bir sıkıntı geldi. Biz böyle bakınırken tarladan bir adam çıktı. Bu adam önüne bir sürü koyun katmış güderdi. Önümüze çıkan yerli, geniş bir elbise giyinmiş ve eline de bir mızrak almıştı. Bunu görünce hemen yanına vardım. Adam beni görünce durdu. Ben bağıryordum:

-Hey! Bana bak, tez de. Yedi ceddin kimlerdir?

Herif yüzüme baktı ve cevap verdi:

-Sana ne?

Ben kızdım ise de yine tanımadım, dedim ki:

-Ben Bayan Avullu Uygur'um, kabilemin yurtları buradan ırak mıdır?

Karşımdaki yine kabaca cevap verdi:

-Kabilen mi? Bizim Almatı Kasabası yanında senin dediğin kişiler yoktur. Hanımız (Gur Han) o yağmacı göçebeleri temizledi. Bu yurtlardan uğrattı.

Bu kere hırısından kan tepeme çıktı. Çoban gittikçe küstahlanıyordu. Zira kendi tarafına beş on tane arkadaşının geldiğini görüyordu. Fakat ben de on tane atlıya ne vakit olsa karşı çıkardım. Hemen üzerine vardım. Çoban kargısını

çevirdiyse de ben mızrağımın ters tarafıyla kargısını iterek herifi yere yıktım ve temiz bir kötek çektim. Sonra mızrağımı ileri sürerek çobanlara bağırdım:

-Gelin bakalım!..

Fakat köylüler ilerleyemediler. Susur ile Kotak da yanıma yetişerek yaylarını gerdiler. Kötek yiyen çoban yanını, belini ovuşturarak kalktı ve atımın önünde başını eğdi, durdu.

Ben şimdi hırslı hırslı bağıırıyordum:

-Kokmuş kasabalılar!.. Tez söyleyin. Adı sanı dört çevreye yayılmış olan Bayan Avullar ne olmuşlardır?

-Ağam, benim kabahatim yok! Başbuğumuz (Gur Han) Bayan Avullar'a kızdı, onları dağıttı. Nereye gittiklerini bilmem. Bir takımı Kaşgar'a atıldı, bir takımı da kaçtı... İnan ki doğru söylüyorum.

Bu haberi duyunca öyle kederlendim, öyle acındım ki yüreğimin dağıldığını duydum. Ben, sevinçle buralara gelmişim... Neler işitiyordum. Yolda atalarımın yurduna yaklaştıkça anamın, babamın kokularını alıyordum sanıyordum. Şimdi; kabilem, atalarımın bir daha birleşmemek üzere ayrılmışım. Kim bilir, Gur Hanla kavgada bizimkilerden de belki ölen vardır. Gözlerimden yaşlar akıyor, yüreğim yanıyordu. Fakat Tanrı'nın ululuğunu düşündüm ve içimden: "İnnallahe..." ayetini okuyarak hizmetçilerime işaret ettim ve artık bana zindan gibi gelen bu yerlerden ayrıldım, savuştum.

Ben uzaklaştım ama hizmetçilerim kımıldamıyorlardı. Bir de başımı döndürdüm, baktım ki (Kotak) bana yerdeki koyunları gösteriyor ve iri ağzını açarak bunları yememizin fena olmayacağını anlatmağa uğraşıyordu. Ben yüreğimin acısından karnımın açlığını unutmuştum. Fakat Susur ile Kotak unutmamışlardı. Bir koyun almalarına izin verdim.

Susur en semizini yakalayıp atının terkisine yerleştirdi. Çobanlar üzerimize atılmağa kalkıştılsa da mızrağımı savurunca sokulamadılar. Susur da okunu yerleştiriyordu:

-Köpekler!.. dedim. Siz sanır mısınız ki bizim gibi bahadırlar sizin koyunlarınızı uğrulasınlar? Kaç para isterseniz veririz. Bu koyun kaç kuruş?

Çobanların en ihtiyarı ilerleyerek:

-İki teneke, ağam! dedi.

Hemen kesemi aldım, içinden yirmi tenekelik bir para çıkardım. O yaşıma kadar daha ilk para veriyordum, onun için pek kabardım. Elimle altın parayı tutarak çobanlara sordum ki:

-Almatı kasabasında Müslümanlar var mıdır?

İhtiyar cevap verdi:

Burada yoktur beyimiz. Almalık'a giderseniz bulursunuz..

-Çok iyi, bana Almalık'ın yolunu göster bakayım?...

İhtiyar iyice yolu anlattı. Dört gün yürümek lazım geliyordu. Onun için Susur'a emrettim ki bir koyun daha kaldırsın, Susur iki dedirtmedi, hemen kavradı.

İhtiyar parayı almak için yine elini uzattı. Ben de altını atarak:

-İleri!.. dedim.

Hemen yola düzüldük. Biz geçerken Kotak kırbacını ihtiyar çobanın yüzüne indirdi. Fena incildim:

-Ne için bu adamı vurursun?.. dedim, sana ne yaptı? Hem senin dinindeki adamı neden incitiyorsun?

Kotak sırtarak:

-Kasabalı! dedi.

Susur gürlü gürlü söyleniyordu:

-Bilmem ki niye parayı verdin?.. diye bana şaşıyordu. Susurla arkadaşı gevezeliğe başlamışlardı.

Bir fasıl okudum.

Göçebe ve Kasabalı

Yolumuz iki sıralı ıhlamur ağacı dikilmiş bir caddeye düşmüştü. Şimdiye kadar böyle ağaçlıklı, düzgün yol hiç görmemiş olduğumuzdan biz de, atlarımız da, develerimiz de şaşırdık. Fakat develer çabuk alıştılar ve uzun boyunlarını uzatarak sağdan soldan, tarlalardan ağızlarına ne geçirebilirlerse koparıp yemeğe başladılar. Bir saat kadar yürüyorduk ki caddenin yanında taştan bir ev gördük. Bu evin damı kırmızı kiremitlerle örtülmüştü. Fakat dikkat ettik ki yolun ortasına iki çatal kakmışlar, bu çatalın üzerine uzun bir sırık uzatarak yolu kesmişler. Doğrusu yolun ortasına yalnızca bir sırık uzatmakla gelenleri gidenleri durdurmak isteyenlerin akılsızlıklarına güldük, durduk ve hemen sıırıgı kaldırdığımız gibi fırlattık attık.

Biz yaptığımızı gülüşürken evin yanındaki duvarın ardından bir atlı çıkarak üzerimize gelmeğe başladı. Atlı, başına bir tolga geçirmiş, güzel bir zırh giyinmiş. kılıcını yanına sarkıtmış ve eline de bir ok almıştı. Bu takımla yürüye yürüye önümüze kadar geldi ve sert sert:

-Dur, kimdir o?

diye bağırdı. Ben cevap vermeden hemen okumu aldım ve kertiğe bir yay yerleştirerek bağırdım:

-Yabancı değil!...Fakat herif söylediğim söz üzerine tatlılaşacağı yerde bütün bütün küstahlığı ele alarak:

-Köpek uşağı! Parmaklığı niye geçersiniz? Han'ın gümrüğünü uğramadan niye kaçmağa kalkışsınız, dedi.

Kan başıma sıçradı. Ne küstah adam! Benim gümrük bildiğim, gördüğüm var mı? Yavaşça ıslık çaldım. Kotak ile Susur'u çağırdım. Öbür taraftan da elimi atın yelesine gizleyerek okumu gerdim. Atlı yine bağıyordu:

-Haydi tez ol! Hele bir boy yürüyün de eşyanıza bakalım. Toprak bastı, bâc alalım.. Bir yol üstünde yürüyen insanlardan para aldıklarını o vakte kadar hiç işitmediğim gibi bunu bir türlü aklım almıyordu. O kadar ki herifin istediğini gülünç buldum. Fakat düşündüm ki belki böyle uydurarak beni yolumdan alıkoymak istiyor, ben kendimi kolay kolay yolumdan alıkoymayacağım. Herifi gözümden ayırmayarak hizmetçilerime:

-İleri!... diye bağırdım ve yine yola düştüm.

Atlı bizim durmayıp yürüdüğümüzü görünce:

-İmdat!.. diye bağırarak üzerimize koştu.

Hemen duvarın arkasından üç atlı ile odanın içinden beş piyade çıktılar. Atlılar temiz silahlanmış oldukları gibi askerler de ellerine kargılar ve uzun saplı tırpanlar almışlardı.

Fena hırslandım. Bir taraftan da beni ele geçirip hapse tıkmalarını diye korkuyordum. Çünkü ta küçük yaşımdan beri işitmiş idim ki kasabalılar fakir göçebeleri güya tutarlar, fareler, yılanlar, kurbağalarla dolu olan kuyulara atarlarmış.

Bu düşünce üzerine dayanamadım. Herifi nişanlayarak:

-Açıl!.. Açıl! Yoksa Tanrı hakkı için yıkarım, dedim.

Atlı bunu işitince atını yana çevirerek bana:

-Sakin!.. diye bağırmadan bir ok yolladı.

Fakat ben okla beni nişanladığını evvelce gördüğümünden eğilmiş idim. Ok başımdan üç endaze yüksekten vızlayarak geçti.

Nöbet bana gelmişti. Bir ok da ben yolladım. Artık ben de sayılır kemankeşlerden olmuştum. Yay zırhına saplandı ve ta sapına kadar göğsünün içine

girdi. Bana “Köpek uşağı!” diyen küstah bir iki defa ellerini salladı ve tepesi aşağı yere yıkılarak geberdi, gitti.

Beri taraftan Kotak piyadelerden birinin serpuşunu deldi. Susur da öteki atının koluna bir ok yapıştırıverdi. Bize de bir iki ok yolladılar. Şimdi sıra kargılara geldiğinden hemen mızraklarımızı kollarımıza sıkıştırarak heriflerin üstüne yürüdük. Önüme bir atlı çıktı. Hemen kargımı kaburgalarına yapıştırarak bir baştan bir başa deldim. Herif, kargı gövdesinde yuvarlandı gitti, ben de kargısız kaldım. Fakat hemen kılıcımı sıyırarak üzerime gelen ve başıma vurmak isteyen düşmanı yandan çalarak kolunu uçurdum. Askerden birisi gürzünü Susur’un başına doğru bir savurdu:

-Yazık!. dedim, Susur gitti.

Fakat hizmetçim öyle çabuk çabuk yere düşen şeylerden değildi. Hemen atını çabucak ileri sürerek gürzden kurtuldu ve birdenbire bedenini kırarak bir dürtüşte herifin karnını deldi. Ama bize çullanan piyadelerden biri de hayvanının diz kapaklarını kesti. Susur atının düştüğünü görünce kuş gibi sıçrayarak ayaküstü dikildi, kaldı. Şaşkın şaşkın bakınırken başka bir piyade üzerine vardıysa da Kotak yetişerek buna da bir kılıç çaldı ve üçümüz birlikte geride kalanlara saldırdık. Herifler dayanamadılar. Meydanı bize bırakarak tarlalar arasına vurdular, kaçtılar.

Vakit geçirmeden kaçanların atlarını yakaladık. Susur içinden en beğendiğini seçti. Üzerine kendi atının eğerini vurdu. Yola düzülmeden ölüleri araştırdık. Ne bulduksa develere yüklettik. Fakat Susur’un gözü doymamıştı. Evden iki üç torba erzak, iki yuvarlak kebe, bir sandık, üç demet kuru ot çıkardı. Kotak da büyük bir güğüm ve bir büyük tulum kımız getiriyordu.

Kavga meydanından çekilmezden evvel hizmetçiler, geri kalan kuru otları evin içerisine tıktılar ve kav çakarak evi ateşe verdiler. Pencerelelerden duman ve alev çıkmağa başlamıştı ki kaçanların gittiği çevreye ardımızı çevirerek tarlalara vurduk. Hepimizin yedeğinde bir de at vardı. Develer alışkın olduklarından arkamızdan koşuyorlardı. Beş yüz adım kadar ilerledikten sonra başımı çevirip baktım. Ev alev alev yanıyor ve yandaki tarlalardan birçok köylü koşa koşa geliyorlardı.

Biraz tezce yürümek fena olmayacaktı. Hayvanları dağa doğru sıkı sürmeğe başladık. Tanrı’nın ululuğuna bin şükür, gece olmadan dağa vardık ve iki gün yol aldıktan sonra çöle eriştik.

Artık insanoğlundan korku kalmamıştı. Fakat yolumuzu da bütün bütün şaşırmıştık. Yanımızda yiyecek içecek varsa da bunların ne kadar süreceğini bir türlü kestiremiyordum. Ondan başka da bir kasabaya varacak olsak yerliler bizi nasıl karşılayacaklardı. Gur Han'ın gümrükçülerine karşı geldiğim için kendi kendime kızmağa başladım.

Tamam on gün çölde dolaştık. Onuncu gün üzerleri karla örtülü dağlara tırmanmağa koyulduk ve altı günde zor bela kendimizi kurtarabildik.

Dağlardan aşağı inmeğe başlayınca yiyeceğimiz kalmamıştı. Atlardan birini kestik, yedik. Develerden biri de uçurumdan geçerken yuvarlandı, gitti. Dağdan indiğimiz günün akşamı atlardan biri yorgunluktan öldü. İki günden beri hayvanlara ot verememiştik. Bize gelince; artık gücümüz kuvvetimiz bitmiş, tutar elimiz kalmamıştı.

Bir taraftan, soğuk yüzümüzü yakmış, derilerimizi yol yol çatlatmıştı. Dağdan inince önümüze yeşil bir ova çıktı. Ovanın ötesinde berisinde çaylar akıyor, küme küme ağaçlar, yığın yığın yeşillikler görünüyordu. Bu yeşil kümelerin arasından çıkan dumanlar ise buralarda insanoğlu barındığını gösteriyordu. Öyle sevindim, öyle genişledim ki hemen atımdan inerek secdeye kapandım, Tanrı'ya şükrettim. Bellenmiş topraklar artık bana korku vermiyordu. Ne olursa olsun, bâc istesinler, toprakbastı parası istesinler tanımayarak vereceğime söz verdim.

Doğrusu ovanın görünüşü bizi ne kadar şaşırtsa yeri vardı. Her yan yeşil, her yan ağaçlık, her yan taze fidanlarla kaplı idi. Bu ufak fidanların üzerlerindeki kızıl, kara yemişler ise insanın isteğini kaldırıyordu. Yeşil çayırların ötesinde berisinde ak duvarlı, güneşlere, ışıklara batmış evcikler gözüktüyor, ötede beride ise semiz davarlar, iri öküzler, oldukça cins atlar otluyor, geziniyorlardı. Adım başında insanın önüne çıkan akarsuların kenarları kısa çimenlerle, her renkte bin türlü çiçeklerle donanmıştı. Suların iki kıyısı arasına tahtalar uzatmışlardı ki insanlar ayaklarını suya değirmeden bunların üzerinden geçsinler.

Hey Ulu Tanrım! Uçmağa (Cennet) mı erişmiştik. Ben doğup büyüüp adam oluncaya kadar çöl, dağ, kara ormanlar, engin çayırlardan başka bir şey görmediğimden insan eliyle düzeltilmiş, bellenmiş toprakların güzelliklerini bir türlü bilemezdim.

Kotak ile Susur gözlerini dört açıyorlar, atlarımız develerimiz sağı solu kokluyorlar, sert sert nefes alıyorlar, sevdikleri otları arıyorlardı. Şu belalı gümrükten alıp getirdiğimiz atlar ise alışkın yerde olduklarını sevinçleriyle gösteriyorlardı. İçlerinden birisi kaçmak da istediye de Susur bir seğırtişte atı yakaladı, getirdi. Biraz ilerleyince Müslüman diyarında olduğumu anladım. Zira tarlada çalışan köylüler biz geçtikçe selam veriyorlar ve selamımızı riayetle alıyorlardı. Biraz daha gidince yakışıklı, güzel yüzlü bir atlı gördüm. Atının ardında iki at oğlanı geliyordu. Bu şirin süvari başına dört çevrim bir sarık sarmış, önü açık ipekli bir esvap giyinmiş ve eline de bir doğan almıştı. İyice bakınca bu atlının yüce bir kişi olduğunu anladım. Ve hemen karşı gitmek üzere atımı yanına sürdüm, inerek selam verdim.

Bu defa da yanlış bir iş görmeyeyim diye koynumdan kesemi çıkararak dedim ki:

-Beyim işte eşyalarım! Dilerseniz hepsine bakın. Eğer isterseniz buranın padişahına gümrük ve bâc parası vereyim.

Atlı selamımı aldıktan ve şaşarcasına bana baktıktan sonra nereden geldiğimi sordu. Ben elimle yıldız yanını (şimal), arkamızdaki dağları gösterdim.

O, başını tatlılıkla sallayarak dedi ki:

-Bu korkunç yüzlü dağları aştıktan sonra biraz dinlenseniz, kendinizi toplansanız fena etmezsiniz. İn cin geçmeyen, kervan uçmayan bu ıssız yerlerden nice geçtiniz?

Hemen bir hikâye düzdüm. Bizlerin Uygur Türklerinden olduğumuzu, obamızın Kumul yakınlarında konakladığını, Buhara Semerkant'ı ziyarette çıkmış iken yolda uğruların baskınına uğradığımızı, bunların elinden kurtulmak için kendimizi çöllere, dağlara saldıığımızı anlattım.

Benim sözlerim karşımdaki yüce kişiyi acındırmış olmalı ki yine tatlılıkla cevap verdi:

Tanrı'ya bin şükür! Uğruların elinden kurtulmuşsunuz. Çünkü bize de haber ettiler ki bu düşmanlar Almatı yakınındaki çember karagullarının birisini basmışlar, içindekileri öldürüp karagulu da ateşledikten sonra kaçmışlar ama meraklanmayınız. Burası Müslüman toprağıdır. Kimse size ilişemez. Biz Tacik* Türklerindensiniz. İşimiz

* Evvelce İranlı iken Orta Asya'ya gelip Türkleşen kimselerdir.

gücümüz çiftçiliktir. Ben ve kabilem (İdi Kut) atlı başbuğun buyruğu altındayız ki bu da sizin hanınız gibi Gur Han'ın emrinde yaşar. Bulunduğumuz yer Kaşgar şehrine on iki iğaç (fersah) ıraktır. Gelin Müslüman kardeşler, gelin sizi evimde misafir edeyim. Siz benim konuğum oldukça evime barkıma uğur salarsınız...

Yarı sevinçli, yarı meraklı Tacik atlısının arkasından gittim. Almatı'daki karagulu basıp yaktığımızın haberi buraya kadar gelmesini pek beğenemiyor ve oradan biri gelir bizi tanır diye korkuyordum. Fakat konukçu (en sahibi) benim böyle alıklanmamı gençliğime, göçebeliğime veriyordu.

Yolda konuşurken Almatı baskınına bildiren habercinin Semerkant'a gittiğini anlayınca yüreğim genişlendi. Tanrı'nın ululuğuna sığınarak ev sahibim ardından, büyük bir kapıdan ve bahçelik bir yerden geçtikten sonra evin içine girdim.

Biz ayağımızı içeri atar atmaz birçok hizmetçi hemen çevremizi kuşatarak hayvanlarımızı aldılar ve eşyalarımızı yere yıktılar.

Heybeleri açıp içindekilerin Almatı karagulundan yağma edilen mallar olduğunu anlamasınlar için hemen hizmetçileri geri iterek ev sahibine dedim ki:

-Kusura bakmayın, biz göçebeyiz, hayvanların eğrelerini yıkmayı, eşyamızı indirmeği biliriz. Bırakın; hizmetçilerim bu işi temiz yaparlar.

Ev sahibi kuşkulanmadı. Önümüze geçerek bizi bir dam altına getirdi. Bu dam altı uzunca bir yol olup boydan boya kızıl, gök, ak direklerle çevrilmiş ve bu direklerin üzerine birçok çiçekler dizilmişti. Bu yol bitiğinine varınca önümüze bir kapı çıktı. Kapıyı itip içeriye girdiğimizde burasının büyükçe bir oda olduğunu gördüm.

Odaya dört pencereden ışık giriyordu. Yere renkli bir keçe yaymışlar ve kaba, yumuşak minderler sermişlerdi. Dipteki duvarda büyük harflerle hadis-i şerifler yazılmıştı. Ben hadisleri okuyunca başımı eğdim, salâvat çektim.

Kotak ile Susur eşyaları indirmiş ve sırtlayarak odaya taşımışlardı. Eşyalar yerleşince ev sahibi bizi ahıra getirdi. Bu nice ahır! Bizim kabiledaki çadırlar, yurtlar yanında bu ahır en yüce konak gibi görünüyordu. Ahırın damı üzerinde birçok şirin kuşlar uçuşuyor, tuhaf tuhaf ötüyorlardı:

-Bunlar nedir? diye sordum.

-Güvercin! dediler.

Ne bu kuşu görmüş, ne de böyle kuş adı işitmişim. Biraz durduktan sonra eve doğru döndük.

Eve girilecek yer bize verdikleri odanın önü gibi direklerle çevrilmişti. Her direğin başından aşağısına kadar iri yapraklı fidan sarılmıştı. Bu fidanların üstünde koyu, gök renkte salkım salkım yemişler sarkıyordu. Biz alık alık bakınırken yanımdakiler bunlara (üzüm) dediklerini ve bu üzüm denen yemiştten içkiler yapıldığını anlattılar. Odadan çıkınca ev sahibi yine atına binmiş ve bizimle ahıra kadar gelmişti. Bir de baktım ki attan inerken hizmetçiler ağalarının üzengilerini tutuyorlar. Ne tuhaf adamlar!.. Hiç ata binerken, attan inerken üzengi tutturulur mu? Öyle olsa insan kaç saatte ata biner.. Bizlerde hiç böyle yapmazlar, bir sıçrayışta hayvan üzerine otururlar, bir kalkışta yere inerler.

Ne ise, eve girdik. Bize dediler ki, önden odamıza gidelim, yüzümüzü gözümüzü yuyalım, serinleşelim, sonra yemeğe oturalım.

-Peki!.. dedim, hizmetçilerimle odaya vardım.

Biraz sonra evin adamları iki leğen su getirdi. Birisinin içerisinde soğuk ötekinin içinde ise ıssı su vardı. Bunları anladık ama herif yine bir şeyler taşıyordu, hiç görmediğimiz türlü biçimde kaplar, çanaklar bilmediğimiz bohçaların ardı arası kesilmiyordu.

Hizmetçiler bu kere yere uzun ve çiçek nakışlı bir yaygı serdiler ve üzerine üzümler ve şimdiye kadar hiç görmediğimiz birçok yemişler koydular. Bu da yetişmiyormuş gibi bıçaklar, su kapları, fincanlar, daha neler neler dizip çekildiler gittiler.

Biz şaşkınlığımızdan bir köşede büzülmüş, gözlerimizi dört açarak bakakalmıştık. Kapı kapanıp da üç kişi kaldığımızı görünce hiç ses etmeksizin birbirimizin yüzüne bakiştık, biraz da böyle geçti.

En önden Kotak'ın dili çözüldü, yerdeki çanakları göstererek:

-Bunlar ağı (zehir) dedi.

Ben dedim ki:

-Uşaklar, bunlar ağı değil. Hem niçin kuşkulanmalı ben sanırım ki bu cumru*ların getirdiği yesek ağılanmayız. Biz onların elindeyiz. Yirmisi otuzu birleşip üzerimize gelseler hepimizi temizlerler. Ağı gerekmez. Onun için hiç durmadan yemekleri atıştırılmalı. Bana gelir ki bu büyük tencerelerdeki sular ayaklarımızı yıkamak içindir. Önden ayaklarımızı yıkayalım. Yıkamazsak belki fenalık eyeriz.

Hamdolsun ben her vakit abdest alırdım. Lakin at oğlanlarım pek de suya alışkın değildiler. Benim yıkanmamı görünce ister istemez onlar da ürke ürke yıkandılar.

Odaya bırakılan eşyalar içinde bir iki de başmak (pabuç) vardı. Hemen bir çiftini ayağıma geçirdim, katılasıya gülmeğe başladım. Ömrümde ilk olarak çizme ile veya yalın ayak gezmekten başka türlü yürüyordum. Ne de şaşırdım, bilseniz. Her ayak atışta başmaklar ayağımdan çıkıyorlar, ta on adım öteye kadar fırlıyorlardı.

Arınıp (temizlenmek) silindikten sonra heybemi açtım, içindeki güzel elbisemi çıkarıp giyindim. Susur ve Kotak da üzerlerine birer elbise geçirdiler. Fakat birbirimizin kıyafetine bakınca bayılasıya gülüyorduk. Gülünmeyecek halde de değildik ki! Üzerimize geçirdiğimiz ağır süslü elbiselerin altında yırtık, delik deşik yol üstümüz görünüyor, meşin donlarımız, kemerlerimiz, pusatlarımız ısıldıyordu. Yoldaşlarım sadakla oklarını da asmak istedilerse de ben izin vermedim. Belki ev sahibini işkillendiririz, kabalık ederiz dedim.

Biz böylece giyimli kuşamlı sofra başına çöktük. Alayın büyüğü işte orada koptu. Yemeğe hangisinden başlayacağımızı düşünüyor bir türlü kestiremiyorduk. Uzun düşünceden sonra ben önden elimi üzüme sundum. Fakat bir iki tadınca kapıştırmağa başladık. Ömrümde böyle tatlı, şirin şey yememiştim. Bütün yüreğime o vakte kadar hiç duymamış olduğum tuhaf bir genişlik yayılıyordu. Ben o vakte yalnız karnımı doyurmak için yemek yedim. Şimdi ise karnım için değil damağım için yiyordum.

Çok sürmedi, üzümeleri sildik süpürdük. Yoldaşlarımın yüzlerindeki sırtıkanlığa bakınca üzümünden onların da artık hoşlandıklarını anladım. Nöbet öteki yemişlere geldi. Bunlara armut, şeftali deniliyor. Kotak bunların üzerine öyle atılış atıldı ki acelesinden bir ikisini çekirdeğiyle yuttu. Az kaldı gözümüz önünde

* Çumru fakir, rençber demektir ki göçebelerin kasabalılar hakkında kullandıkları bir tabir-i müstehziyanedir.

Herif içeriye girip Susurla Kotak'a bakınca, ağız dolusu gülmeğe başladı.

boğulacaktı. Çanaklardan birinin içinde kırmızı renkte boy boy kabarmış pidelerle kabuklu iri bir yemiş duruyordu. Bu yemişin adına (kavun) derlermiş. Bizim kabilelerde ekmek yerine çavdar unu bulamacından başka bir şey bilmezler. Kavuna gelince, içimizden bunun ne olduğunu bilen çıkmaz. Önce ekmeği ısırın ben oldum.

Hey Ulu Tanrım.. Cennet yemeği yiyorum sandım. Bir de baktım, Kotak iki eliyle kavunu yakalamış, kabuğuyla beraber ısıyor ve sonra pek hoşlandığından gözlerini kapayarak derin derin düşünüyormuş gibi başını sallaya sallaya kavunu yiyor. Fakat Susur daha akıllı davrandı, bıçağını çıkardı, kavunu keserek içini yedi. Yoldaşına da kendi gibi yapmasını işmar etti. Ben kavuna el sürmedim, yanımdaki çanakların birine göz attım. Beyaz bir su olduğunu gördüm. İçimden kıymız olacak diyerek hemen çanağı ağzıma diktim. Ne kadar da güzel kokuyordu. Ne de tatlı idi. Anladım ki bu bir şerbet imiş. Kâselerin içinden böyle güzel içecek şeyler çıktığını görünce yanımıza ne kadar çanak koymuşlarsa hepsini sıra ile içtik, bitirdik. Artık yiyecek, içecek bir şey kalmamıştı. Öteye beriye araştırırken Kotak beyaz, kaygan, peynire benzer bir şey gördü. Hemen alarak yemeğe başladı. Susur'a gelince o da eline bir kutu geçirdi. Kutunun içinde tereyağına benzer bir şey vardı. Susur hemen iki parmağını banarak ağzına götürdü ve sonra bana dönüp; hem güzel kokuyor hem de yağ gibi kayıyor dedi. Ben de bu kokulu şeyden tadacak iken ev sahibinin hizmetçisi sofrayı kaldırmak için içeriye girdi. Herif içeriye girip de Susur ile Kotak'a bakınca gülmesini tutmağa çalıştıysa da dayanamadı, ağız dolusu gülmeğe başladı. Herif bizimle eğleniyor sandığımdan kan başıma sıçradı. Kotak ve Susur'a gelince; hizmetçiye yan yan bakmağa koyuldular. Güçlkle hırsımı yenerek herifi bir köşeye çektim ve niçin güldüğünü sordum. Hizmetçi güle güle cevap verdi:

-Nice gülmeyeyim!.. Şu büyük ağızlı herif sabunu şapır şapır yiyor. Yanındakine gelince o da ıtırşahi süzmesini atıştırıyor. Buna gülünmez mi?

Ben yine kızdım, sert sert dedim ki:

-Sabun dediğin ne oluyor?.. Sabun yenmez mi ki... Comrular siz de! Sizin adetiniz budur. Birisini misafir ettiniz mi yiyeşi ile içişi ile eğlenirsiniz.

Hizmetçi zorla kendisini tutarak:

-Ağam!.. Sabun yenmez ki.. Sabun elleri yıkamak içindir. İtır yağı ise yemekten sonra güzel koku sürünmek için verilir.

Anladım ki görmemişlik etmişiz. Artık utandım, ses etmedim. Göz ucuyla yoldaşlarıma bakınca bunların rahat rahat sabunu, ıtır yağını bitirmeğe uğraştıklarını gördüm.

Hizmetçi çanakları götürürken kulağıma eğilerek dedi ki:

-Çanakların içindekilerini içmediniz ya?..

Nasıl içmemiştik... Silip süpürmüştük bile. Fakat ben renk vermedim, ağaca cevap verdim:

-Hiç o sular içilir mi?.. Onları döktük...

-Yazık! Hiç dökülür mü? O çanak içindekiler gül suyu gibi kokulu sulardı.

Bunda da kabalık etmiştik...

Hizmetçi dışarı çıkmıştı. Herifin avaz avaz güldüğünü işitiyor, fena hırslanıyordum. Şimdi başka şey düşünüyordum. Yanımdaki hizmetçiler Moğol dilinden başka şey anlamadıkları gibi Müslümanlık falan da bilmediklerinden namazı niyazı beceremezlerdi. Bunları Müslüman diye nasıl tanıtacaktım.

Odadan çıkmazdan evvel bunlara tekbir almağı öğrettim. Nereli olduklarını sordukları zaman (Kara Çin)'de doğduklarını söylemelerini buyurdum, sonra adlarını da değiştirerek Kotak'a (Abdullah) Susur'a da (Nureddin) adlarını verdim. Benim adım da kitapsız göçebelerin adlarına az çok andırıyordu. Bundan sonra beni (Hasan) diye çağırınız, dedim. Fakat Kotak ve Susur'un dilleri bir türlü dönemiyordu. Onun için (Timur) adını aldım. Bu Timur sözü hem Türk, hem Moğollar'da olduğu gibi Müslüman adı idi. Bir de bana söz söylerken ellerini kalpaklarına kadar götürerek (Peki tuğcu, hayır tuğcu) demelerini de yasak ettim. Bu düzenler de bitince odadan çıktık, ev sahibinin bulunduğu yere doğru düzüldük.

Ahırın önünden geçerken hayvanlarımızın havalı bir yere çekilmiş ve önlerine kucak kucak kuru ot atılmış olduğunu gördüm. Sayın Boğrul bağıni uzatarak geldi, yüzümü gözümü okşadı. Yanımızda kalan Moğol atı da sevinçli sevinçli kişnedi.

Büyük odaya girince ev sahibi, beni karşılayarak yastıklarla, minderlerle döşenmiş bir kerevetin üzerine oturttu. Hizmetçiler de at oğlanlarını alarak bizim biraz aşağıımızda bir yer gösterdiler.

Biraz oturur oturmaz çiçekler yazılmış büyük bir örtü getirerek önümüzde duran sofranın üstüne yaydılar. Biraz sonra sofranın üstü binlerce tabak, çanak, bardak ve daha birçok tanımadığım kaplarla doldu. Çin toprağından yoğrulmuş ufak, şirin çömllekler içinde yanan udlar, amberler ortalığı güzel güzel tütölüyor, yerlere avuç avuç atılan güller ve daha adlarını bilemediğim çiçekler misk gibi kokuyorlardı.

Odanın ta ortasında renkli mermerden sekiz köşeli bir kurna vardı ki ortasından çıkan fiskiyeinin suları ta tavana kadar yükseliyor, sonra sır sır fısıldaşarak yine kurnanın içine dökölüyorlardı. Ta dibe kıızıl ipekten büyük bir perde germişlerdi. Bu perdenin bir kanadı biraz açık olduğundan içindekini seçebiliyordum. O, ne güzel yastıklar, kalıeler, minderler... Ben böylelerini düşümde bile görmemiştim.

Odanın duvarları çiçek resimleriyle çepeçevre donanmış ve birçok renkli yazılar yazılmıştı. Gözlerim kamaştı. Ben doğdum doğalı böyle süsler, zenginlikler görmediğim gibi biri söylese de inanmazdım. Artık anladım ki ev sahibim ya bu yurdun beyi, veya Han'ın oğludur. Hemen baş keserek dedim ki:

-Bey! Dilerim Ulu Tanrı'dan ki sizi yüz sene yaşatsın, size nice iyilikler dirilikler versin.

Ev sahibi gülümseyerek cevap verdi:

-Delikanlı, yanılırsın. Ben ne han, ne de beyim. Ufak bir tarhanım* bu yakındaki toprakların sahibiyim. Tanrı'nın ululuğuna bin kere hamdolsun, malım zenginliğim arttı. Benim adıma (Niyaz) derler. Lakabım da Bay (Zengin)dır. Şimdi anladın ya! Benim olmayan bir adla beni çağırmağā kalkışma, Müslüman kardeşinin konuğū kal...

Ben bir şey diyemedim, şaşkınlığımdan selam verdim. Bu aralık ev sahibi yemeğē buyur etti. Ve önce kendisi yemeğē başladı. Ben de besmele çekerek lokmaya giriştim.

Bu kere bize ne yemekler çıkardıklarını söylesem çok uzun tutar. Hem de çoğunun adını hiç bilmediğimden saymak istesem de beceremem. Yalnız şu kadar derim ki; ne getirirlerse hepsi cennet yemeğē gibi tatlı idi.

* Tarhan, hanlar katında yüce olan bir mesnedin sahibidir ki onlardan vergi alınmaz. Daha başka imtiyazları da vardır.

Bir aralık önümüze kızarmış bir kaz koydular. Ben ömrümde kaz yemeği görmemiş olduğumdan nasıl yiyeceğimi bilmeyerek elimi çektim. Misafirim bunu görünce dedi ki:

-Buyur benim civan konuğum, buyur!.. Neden çekinirsin, bu haram değil ki.. Oğul burada yediğin şeylerin hepsi helaldir.

Ben kızarak cevap verdim:

-Bilirim ki haram değildir. Böyle hayvanı nice kesip paralarlar bilemem.

Ev sahibi yine gülümsedi ve bıçağı alarak kazı öyle bir ayırış ayırdı ki parmağım ağzımda kaldı.

Anlaşılan bu cömert kişi bütün ömrünü böyle toylar (ziyafetler), yemekler içinde geçiriyor.. Yemek bitiğininde ev sahibim bana:

-Şimdi biraz güzel sesler dinleyelim, diyerek ellerini vurdu. Ben ne olacak diye beklerken hemen karşıımızdaki perdeyi açtılar, perde açılınca birtakım kızların perde ardına toplanarak türkü söylemeğe başladıklarını işitmeyeyim mi?

Fenama giden yer, bu çalgıcıların perde ardına toplanarak türkü söylemeleri idi. Bizlerde kadınlar erkeklere karşı perde arkasına sokulup ötmezler. Lazım olursa bizimle kavgaya giderler. Erkeklerle iş görürler. Fakat perde arkasından türkü söylemezler.

İşte bu bizim göreneğimize uymuyordu. Uygur Türkleri böyle şeyler yapmazlar. Demek ki Taciklerin gidişi başka imiş dedim. Canım sıkıldı ama ne dersin? Konukçumuza (ev sahibi) bir şey demek olmaz.

Ben bu türlü düşüncelere vardığım sırada çalgı takımları perde ardından tıngırdamağa başlıyorlardı. Kotak ile Susur'a bir göz attım. Koca herifler! Dünyaya bakmak akıllarına gelmiyor, sofranın üstünde kalan son kırıntıları tez yok etmeğe uğraşıyorlardı. Birdenbire perdenin ardından bir seslerdir çıktı. Bu ne sesler idi hey Tanrım! Gökten mi iniyorlardı, yoksa elmaslar sırçalar birbirlerine mi vuruşuyorlar veya ay ışığında ağaçlık arasında çırpınan bülbüller mi ötüşüyorlardı. Sesler Acem dilinde okuduklarından bir şey anlayamıyordum. Fakat ev sahibinin yüzüne bakınca güzel şeyler okunduğunu anlıyordum. Doğrusu bu kadın sesleri güzeldi, şirindi ama benim hoşuma gitmiyordu. Kotak ile Susur, onlar bütün bütün şaşmışlardı. Susur

gözlerini perdeye dikmiş alık alık bakıyor, Kotak ise ağzını bir kulaktan öbür kulağa kadar açmış duruyordu.

Bu aralık ev sahibi elini vurdu. Gül rengi elbise giyinmiş üç hizmetkâr geldi. Bunlardan ikisi ince testiler, sürahiler getiriyor, üçüncüsü ise eline gümüş bir tepsi almış tutuyordu. Bu tepsinin üstüne dört sağrak (kadeh) dizilmişti. Bunlardan biri elmastıraş, biri som altın, ikisi de gümüş idiler. Köleler tepsiyi içindekiler ile sofraya üzerine koyup ortadan çekildiler. Yalnız kalınca Niyaz dedi ki:

-Kardeş, seni gördüğüm bu gün ne kadar uğurlu bir gün imiş. Al benim elimden şu süciyi (şarap) iç!

Oturduğum yerden bir sıçrayış sıçradım:

-Süci mi?. dedim. Ben böyle bir iş işleyemem

Ev sahibi sakalını sıvayarak gülümsedi:

-Oğul! Nice ulular, nice yavuz çeriler bu şarabı içmişlerdir. Ne demek, sen bir yüce ve genç bahadır olasın da bir kadeh şarap içmekten korkasın ha!.. Rüstem, İsfendiyar da nice içkiler içmişlerdir. [Bu adamın kim olduğu aşağıda anlaşılacaktır].

Ben şaşkın şaşkın karşımdakinin yüzüne bakınırken o, Farisi dilinde birkaç söz dedi. O saat çalgı durdu, fakat tek bir saz çalınmağa ve şen şakrak sesler, havalar çıkarmağa başladı...

Ben yavaş yavaş kendimden geçiyordum. Çünkü bu saz sesi bütün yüreğim içinde ötüyordu. Kendimi uçuyor sanıyordum. İyice seslemek için eğildim, baktım ki taze bir kadın sesi. Gökten inermişçesine eski bir Türk şarkısı okuyordu. Neler söylüyordu? Ben; kavgalarda titremiş, ölüme karşı göğüs açmış Can Bek!... Yüreğimin titrediğini, gözlerimin yaşardığını duydum. Lafları birer birer işitemiyordum. Fakat birkaç tanesi yüreğime yer ediyordu. Neler diyordu o şirin sesler bilir misiniz? Diyordu ki:

-Sakin bırakma ki kara günler gönül çırağın bulandırsın. Dünya acısını unut. Çevir sevinç destanının yapraklarını ki her gün yeni sevinç duyasın.. İç şarabı, iç... Zevk et ki kara toprağa kavuşacağın zamanlar tez gelip çatar..

Dayanamadım.. Kendimden geçtim. Ben artık ne yaptığımı bilmiyordum. O kadar güzel bir sesin benim dilimde okuduğu o yakıcı sözler yüreğimi sızlattı. Ben zaten bu lakırdılar ile ösrük (sarhoş demektir) olmuş gitmiş idim. Yakut gibi

Birdenbire perde açıldı.

ışıldayan o içkinin sağrağına elimi uzattım, ürküyordum! Fakat yavaş yavaş gücümün kuvvetimin elimden gittiğini duydum. Perdenin ardındaki ses ise yine başladı:

-İç civan yar iç! Ben sana kendim sunayım.. Şayet içmen delilik derlerse dünyada yaşayış da deliliktir.. İç ki hiç olmazsa o deliliği sevinçle geçiresin.

Bu kere aklım büsbütün başımdan gitti. Hemen kadehi elime aldım ve bir dikişte boşalttım. Ömrümde daha ilk şarap denilen şeyi içiyordum. Yüreğim, beynim alevlendi. Sandım.

Fakat o güzel ses durmayıp okuyor, şakıyordu. Bir, bir daha art arda üç kadeh boşalttım. Susur ve Kotak bana bakarlarmış. Çanakları ağızlarına dayayarak içmeğe başladılar. Ev sahibi gülümseyerek bizi seyrediyordu. Şimdi perdenin ardındaki sazlar hep birden çalınıyor, ben de yeşil yurtlar, rüyalar içinde uçuşuyordum. Ses yine başladı:

-Nereden gelirsin?.. Bucağın neredir ey yiğit kahraman? Ey benim serv boylu bahadırım, sen benim öz canımsın. Söyle yiğit civanım.. Seni ayrılık diyarına kim attı.. Sen hangi kismete gönlünü bağladın. Seni bekleyen kismet çoktan senin alnına yazılmıştır. O kismet ki nice bahadırları yok etmiştir. Ey benim aslanım, Karagözlü Begüm'e* bir söz yolla, vücudum esirdir ama dirilim† serbesttir. Senin uğrayacağın korkunç şeyleri düşünerek titriyor ve seninle uçmağa hazırlanıyor. İster ki sen ile yüce dağlara, gök kubbelere kadar uçsun...

Ne halde imişim bilmem... Birdenbire ev sahibi yerinden fırladı. Yüzü, gözü değişmiş, biraz evvelki tatlılık yerine korkunç bir sertlik gelmişti. Hırslı hırslı Farisi dilince bir şeyler söyledi. Fakat gözüm bir şey görmez olmuştu. Ne ölüm, ne kavga hiçbir şey gözüme girmiyordu. Bir civan kız, beni gel al diyordu. Artık durur muyum.. Bu kızcağız vücudum esir diyordu. Beni yardıma çağırıyordu. Ben er oğlu erim, birisi beni yardıma çağırırsa öleceğimi bilsem gider, kurtarmağa çalışırım. Türklerin görgüsü öyledir. Bir Türk düşmüşlere yardım eder. İniltiye koşar. Zavallıların elinden tutar.‡ Hemen kalktım, perdenin önüne koşarak ev sahibinin göğsüne durdum, meydan okudum. At oğlanlarım beni görünce hemen kalktılar, ellerini kılıçlarının sapına koyarak yanıma sokuldular. Ben bağıra bağıra dedim ki:

* Kara Gözlü Begüm. Türkmenlerde anılır bir kahraman kızdır ki Sultan Bayr'ın hemşiresidir.

† Ruha Türkçe (diril) denir.

‡ Türkçe'de "Türk"ün manası bahadır, yiğit, mert demektir.

-Ben bu sesleri işitince, bu gözyaşlarının aktığını görünce artık bir şey bilmem. Bu dilber kim ise onun etrafını kuşatanları yarar, yıkar, onu kurtarırım. Meydana çıksın, kim bana karşı korsa meydana çıksın.

Ben sözümü bitirmemiştim ki perde açıldı. On altı çağlarında melekler gibi şirin, çiçekler gibi ince, kuşlar gibi yosma bir kız ağlayarak gözümün önüne ıktı. Gideyim, ellerinden öpeyim diye fırlayıp perdenin ardına girdimse de odayı bomboş buldum. Sanırsın ki karagözlü kız yerin içine girmiş veyahut havaya karışmış!..

O vakit hatırıma geldi ki belki ev sahibi bir büyücü, ya sihirbazdır. İimin yanıklığından tekbir almağa başladım, sonra birdenbire kılıcı sıyrarak Niyaz'ın boğazından yakaladım ve bağıra bağıra dedim ki:

-Ulu Tanrı'nın pak adı başı için.. Ya alab'ın birliğine iman getir, ya senin kelleni uururum.

Bizi köşke götürdüler.

Tılsımlı Bıçak

Ev sahibi gırtlğından yakalamama hiç de kızmıyarak telaşsız, korkusuzca kelime-i şehadet getirdi. Ben bunu sıkı sıkı tutup salıvermedikçe Kotak ile Susur da ortada ufak tefek ellerine ne geçirebilirlerse koltuklarına, ceplerine tıktırıyorlardı. Niyaz'ın kekelemeksizin kelime-i şehadet getirdiğini görünce bu adam dinsiz olmamalı dedim ve özürler diledim. O, benim söylediklerimi işitmiyormuş gibi davrandı ve canavar gibi yüzüme bakarak omzumu bir sıkış sıkı ki kemiklerim birbirine geçti. Meğer ev sahibi çok güçlü kuvvetli imiş. Hemen silkindim ve davranmağa hazırlandım. Fakat Niyaz yine yüzünü bozmayarak gür bir sesle:

-Öktülmüş'ün oğlu Can Bek!.

diye bağırdı. Bütün kanım yüreğime çıktı, bu adam benim adım nereden biliyordu.

Niyaz söze girişerek dedi ki:

-Besed askeri, Kurt Cebe'nin bayraktarı Can Bek... Senin yanındaki yoldaşların kitapsız heriflerdir! Almatı karagulunu yağma eden, yıkan sizsiniz... Sen bir Moğol çaşıtısn!..

Tüylerim ürperdi, hemen bağırdım:

-Yıkıl.. İblis! Sen insan değilsin, şeytansın!.

Ev sahibi ağır ağır cevap verdi:

-Ben iblis değilim. Müslüman'ım. Seni bildiğime şaşma, ben her şeyi bilirim. Benim gücüm her yere erişir.. Kimse benim ellerimden kurtulamaz. Bundan böyle artık benim öz malım gibisin!..

Bunu der demez ayağıyla yere vurdu. O saat yirmi kadar asker odanın içine saldırdılar. Hepsi zırhlı olduğu gibi hepsinin elinde gürz, başında tolga belinde kılıç vardı. Birden üzerime çullanmağa kalktılar. Bir atladım ve duvara arkamı yapıştırarak kılıcı sıyırdım. Kotak ve Susur da biri sağıma biri soluma gelerek onlar da bıçaklarını çektiler. Kendimi iyice koruyunca kılıcı bir kere savurup:

-Haydi bakayım, içinizde en önce bana el kaldıracak kim imiş görelim, dedim.

Susur da bıçağını sallayarak:

-Gelin.. köpekler!.. diye bağırdı.

Kotak ise derinden bir ah çekti:

-Ne olurdu, dedi; çizmelerimi çekeydim. Yaya vuruşmak ne ise ama böyle başmaklarla çekişmek hiç işime gelmiyor!

Fakat ne şaşılacak şey. Ev sahibi kızacağı yerde gülümseyerek ilerlemeğe başladı. Yüzü gözü tatlılaşmıştı. Bana yavaş yavaş dedi ki:

-Can Bek yavrum, ben senin iyiliğini isterim. Almatı baskını yüzünden canın tehlikededir. İster misin ki ben o işi unutturayım.. Sen öz arkadaşından ayrılmışsın. İster misin ki (Marguz)la seni görüştüreyim?

Öyle şaşkınlaştım ki istemeye istemeye bağırdım:

-Bana Marguz'u göster, ben de sana inanırım.

Ev sahibi yine gülümsemeğe başladı. Bu kere gülümseyişi bile insana korku salıyordu:

-Başka bir kişi var ki onu da görmek istersin. O kişi bir kadındır. O; düşman eline esir düşmüştür. Karagözlü Begüm'ü* kurtarabilecek, yalnız bir Müslüman silhşorudur. Karagözlü Begüm'ü kurtarmak ister misin?

* Türklerde prensene "begüm" deniliyor.

-Peki, onu kurtarmak için ne yapmalıyım. Ne istersen yaparım. Yalnız dinime dokunmamalı. Söyle, ne yapmalı?

-Korkma, yapacağın çok şey değildir. Önce sana bir şey soracağım. Şimdi nereye varırsın!

-Sana ne?

-Sen bana dedin ki Semerkant'a gidersin.

-Evet Semerkant'a giderim..

Niyaz cebinden sapı mücevherli, altın kınlı bir kama çıkararak bana uzattı:

-Al bu bıçağı, korkma büyülü değildir, bak..

Kamayı kınından çektim, çıkardım. Bıçağın bir yüzünde altın yazıyla besmele, öteki yüzünde de Arap dilinde "İnna feth" yazılmıştı. Gayet keskin olan bu bıçağın suyu gümüş gibi parlıyordu. Doğrusu pek güzel, değerli bir bıçaktı. Ben elime almış, evire çevire bakıyordum ve hiç ses etmiyordum.

Misafirim sordu ki:

-Nasıl? Müslüman bıçağı değil mi?

-Evet, dedim.

-Öyle ise al bu bıçağı, beline as, fakat gizleme, bırak ki herkes görsün, bu bıçak öyle bir tılsımdır ki seni nereye istersen vardırır.

Semerkant'a gider gitmez (Hüseyin) adında birisi vardır. Bu Hüseyin Semerkant'ta en birinci ipek satan adamdır. Kime sorsan sana gösterir. Hüseyin belindeki bıçağı görünce; bunu sana kim verdi, diye sorarsa sen; Yüzü nikablı şeyh verdi dersin... Ama sakın bu lafları başka birisine söylemeyesin.. Hüseyin sana ne derse yap, nereye götürürse git.

-Ey gidersem ne olacak?

-Eğer gidersen Marguz'u bulursun, o Karagözlü kızcağızı kurtarmak için ne yapmak lazımdır, onu öğrenirsin.

-Vallahi giderim, diye bağırdım ve hemen kamayı kuşağıma soktum. Ev sahibi ayağını yine yere vurdu ve deminden koşup gelen silahlılar ortadan çekildiler.

Adamlar çekilip giderken ben de artlarından bakıyordum. Böyle bakınırken gözüm kaplamanın bir tarafından yazılı duran harflere ilişti. Biraz yaklaşıncı bıçağın ucuyla kabaca kazılmış olan bu harfleri okudum. Okur okumaz saçlarım dikildi kaldı. Nasıl dikilmesin, tahtanın üzerinde şu sözler yazılı idi:

“Ayşe - Marguz”

Kız kardeşim.. Marguz ile kız kardeşimin adları niye birlikte yazılmış, bu gizli şey nedir?..

diye bağırdım.

Ev sahibi yine ağırca cevap verdi:

-Semerkant'ta anlarsın! Yola düzölmeğe hazır mısın?

-Bu akşamdan tezi yok.

-Çok iyi, yolun açıktır, uğurlar olsun..

Niyaz bu sözleri söyler söylemez aramızda hiçbir şey olmamış gibi beni Kotak ve Susur ile yalnız bırakarak gitti.

Zavallı at oğlanlarım, şaşkınlıktan kendilerinden geçmişlerdi. Sersem sersem yüzüme bakıyorlardı. Biraz geçtikten sonra ilk düşünceme gelen şey, atlarımızın yerlerinde durup durmadıklarını anlamak oldu. Hemen ahıra seğırttim. Fakat hayvanlarımızın duvar önüne bağılı olarak rahat rahat yem kestirdiklerini görünce gönlüm açıldı. Susur ve Kotak'ın merakları daha gitmemişti. Pılı pırtılar içinden bir şey uğurlamışlar mıdır acep diye hurçları açıp içindekilerini birer birer elden geçirdiler ve her şeyin yerli yerinde durduğunu görünce içleri rahat etti. Hemen yola düzölmeğe niyetlendim. Niyaz'ın bana gösterdiği iz arkasından gitmemeğe bir sebep yoktu. Zaten Buhara'ya varmak için Semerkant'tan geçecek değil mi idim? Bundan başka da başıma bu gelenler kimin eliyle oluyor diye de soruşturmuyordum. Ben yalnız Marguz'u, kız kardeşimi bulmak ve Karagözlü Begüm'ü kurtarmaktan başka bir şey düşünemiyordum. Vakit geçirmeden giyindik, pusatlarımızı kuşandık, hayvanları, çözererek üzerlerine atladık; yola düşecektik ki ev sahibi önüne vararak dedi ki:

-Oğul, sana yolunu öğretelim: Beni iyi dinle, sakın Kaşgar'a uğrama, buradan doğru (Kızıl Çay)'a gidersin, çay boyu gidince (Pamir) yaylaklarını aştıktan

sonra ovaya iner ve oradan (Mitan) şehrine varırsın. Mitani şehrinde Ulu Cami şeyhinin evine iner ve nikablı adam tarafından geldiğini söylersin, iyi anladın mı?

-Anladım.

-Söylemesen de olur a! O, belindeki kamayı görünce işi anlayacak, senden bir şey sormayacaktır. Bu şeyh seni Semerkant'a kadar yollar. İşte sana yiyecek yüklü altı at veriyorum. (Pamir) yaylağını geçmek için bunları yanına al. Bilmezsin, oraları ne tenhalıktır?

Ben cevap verdim:

-Ben göçebeyim. Açlığa, susuzluğa alışkınım.. Issızlıktan korkmam, çekinmem.

-Aferin oğul! Haydi git yolun açık olsun.

Sokak kapısından dışarı çıkarken iki adam gördüm. İkisini de gözüm ısırtıyor idi. Bunlardan biri kolunu askıya almış, hasta gibi görünüyordu. Ötekini yüzünde ise kapanmış, büyük bir kılıç yaması vardı. Bu adamlar beni görünce bana arkalarını döndüler ise de ben her ikisini de tanır gibi oldum. Kolu sarılı adam Almatı dövuşünde kılıçladığım herif idi. Yüzü yamalı herif ise Timur Melik'in at uşağı idi ki bunu da geçen sene Camuka Reisi kılıçlamıştı. Nasıl tanımış olduğumu tez anladım. Fakat yine ev sahibimin sihirbazlığına, bilgiçliğine aklım ermiyordu. Beygirimi dürttüm ve Kızıl Çay'a doğru yol almağa başladım. Tamam on beş günde karlı yaylakları aşabildim. Yolda tuhaf tuhaf koçkarlara (yabani koyunu) rast geliyorduk. Gayet büyük boynuzlu olan bu koyunlar o kadar hoşumuza gidiyordu ki avlamadan geçemiyorduk. Her ne kadar bu mübarek hayvanlar insandan ürküp kaçıyorlarsa da ben kendi payıma on on iki tanesini düşürdüm.

Yola düştüğümüzün on altıncı Rebiülevvel'in dördüncü günü ovaya indik. Bu ovanın her çevresi belllenmiş, o kadar şirin, o kadar güzel donanmıştı ki insanın yüzüne gülüyor idi. Biraz sonra (Yar yaylak) denilen yere vardık. (Yar yaylak) geniş çayırların ortasındadır.

Bu yerde barınan kişilere (Kanklı Türkler) derler. Bu Türkler beni ve adamlarımı misafir ettiler. Bir gece kaldıktan sonra yine yola düştüm ve yemiş bahçeleri ile örtülmüş yerlerden iki yanı dut ağaçları dikili yollardan vurarak Şiraz

Hemen yanına oturdum.

şehrinin önünden geçtim. Bu Şiraz şehrinde (Sart)*lar ile (Tacik)ler barınırlar. Ben şehre girmedim ve biraz dışarısındaki ıhlamurlukta konakladım. Oradan yolum (Mesikey) Dağları'na düştü. Bu dağların her bir kayası üzerinde Farisi dilinde yazılar kazılmıştı.

İki gün sonra (Küllin) Suyu kenarındaki (Mitan) şehrine vardım. Tacikler bu suyun adına (Zerefşan) yani altın saçan derler.

Şehre girmezden evvel bir köprüden geçtim. Anamdan doğdum doğalı daha ilk kere köprü görüyordum. Bizim için köprü ne imiş? Atları suya vurduğumuz gibi öbür tarafa geçeriz. Su geçmek için köprü lazım olduğunu da yeni gördüm. Köprü bitince dar ve yüce bir kapıya geldim. Bu kapının iki yanına dört köşeli taş kaleler yapmışlardı.

Vakit gün ortası idi. Şehrin on dört kadar camisinde müezzinler, Müslüman kulları öğle namazına çağırıyorlardı. “La ilahe illallah” sesleri göklere doğru yükseldiği sırada ömrümde birinci kere ulu bir şehre ayak basıyordum. Bana dedikleri Ulu Cami’yi bulmakta güçlük çekmedim; çünkü namaza koşan Müslüman kardeşlerin yarısı oraya gidiyorlardı. Bir iki sokaktan geçtim. Ne karanlık, ne sıkışık, ne dar sokaklar.. Karşılıklı evlerin damları birbirine çatışıyor ve güneşi kapatıyorlardı. Burada barınan kişiler nice nefes alırlar acep? Biraz yürüdükten sonra geniş bir meydanlığa vardım, cami karşıma çıkageldi. Doğrusu bu cami, adı gibi pek ulu idi. Baş kapısının yanlarına çiniler yerleştirilmiş, minarenin çepeçevresine de yine renkli çiniler ile ayetler yazmışlardı. Yazılar o kadar büyük idi ki pek ileriden okunabilirdi.

Caminin kapısına vardığım vakit atlarımızı, develerimizi nereye bağlayabileceğimizi ötekine berikine soruşturdum. Yüzü nurlu, üstü başı pak bir adam:

-Müslüman! Görülüyor ki sen çölde barınır bir göçebesin. Gel, ben seni sıkıntıdan kurtarayım.. diyerek camiye bitişik güzel bir eve götürdü. Sonra anladım ki burası medrese imiş. Bu medresede hem hoca çıkacak kişiler okur, hem de hatırlı misafirler konuklanır. Medresenin mermer döşeli, kenarı çepeçevre ağaç dikili avlusuna girdiğimiz vakit kılavuzumuz bizi açık ahıra götürerek otla dolu yemlikleri, hayvanları bağlayacak demirleri gösterdi; atlarımızı tez bağlayarak abdest aldım,

* Orta Asya’da oturan Acemlerdir ki dilleri de Farsî’dir.

Kotak ile Susur'a ben ne yaparsam onu işlemelerini sıkı söyleyerek hemen camiye girdim, girmezden evvel çizmeleri pabuçlukta bırakıp son safa sokuldum. Namazdan sonra hafızlar güzel güzel Kur'an okumağa başladılar. Cemaatin ululuğu, hafızların güzel sesleri, hep bir ağızdan alınan tekbirler beni kendimden geçirdi. Doğrusu ben de o güne kadar bu gibi camilerde bulunmamıştım. Çocuk iken kabilece tutulan imamla çadırda ve su kenarları çayırliklarda gök kubbe altında namaz kılardım. Fakat bu kere dinimizin ululuğu, yüceliği yüreğimi o kadar kabarttı ki gözlerimden yaş geldi. Öyle yürekten bir Fatiha çektim ki herkesin yüzü bana döndü. Şimdi kürsüye çıkmış olan şeyh bile gözlerini bana dikmişti. Şüphesiz baktığı sırada Niyaz'ın verdiği tılsımlı kamayı görmüş olmalı ki adamlarından birine işaret etti. Adam kolunda bir seccade tutarak yerinden kalktı ve yanıma gelip:

-Al Müslüman kardeşim, dedi; bu seccadeyi al, şeyh yolladı.

Seccadeyi alıp serdim, üzerine oturdum. Namaz, vaaz bitince seccadeyi getiren kişi yanıma geldi ve:

-Ardımdan gel.. Şeyh seni çağırır.. dedi.

Adamın arkasından camiden çıktım. Kotak ve Susur ile yürümeğe koyuldum. Bir aralık Susur kulağımın yanında ürke ürke dedi ki:

-Biz gidiyoruz ama, ya atlarımızı uğrularlarsa...

-Korkma, dedim; atlar eminlik yerdedir.

Çiniler ile bezenmiş bir kapıdan geçtikten sonra caminin yanındaki çilehaneye girdik. Burası ufak bir oda idi ama burada da duvarlar yarı yere kadar gök ve kırmızı çinilerle döşeli idi. Bir iki pencere odaya bol bol ışık veriyordu. Yerler ise boydan boya kalıçeler, keçeler ile kaplı idi. Oda'nın ta dibindeki kerevetin üzerine kurulmuş olan şeyh, elli çağlarında bir yakışıklı kişi idi. Yüzü gözü düzgün ise de rengi biraz buğdaya çalıyordu. Beyaz sakalını epeyce uzun salmıştı. Elbisesi kara olup yalnız başındaki sarığı çok ince bir bürümcükten idi. Şeyhin en tuhafıma giden yeri elleri oldu. Sanırsın ki kadın elleridir. O kadar ince, o kadar beyaz, o kadar sevimli idi. Biz odaya girince, ağacasına bir yastığa yaslanmış otururdu. Beni görür görmez kılavuzumuza bir işmar etti. Herif çekildi gitti.

Şeyh bana dönerek:

-Yakın gel oğul.. Otur hele, dedi.

Hemen yanına oturdum. Şeyh benimle daha söze başlamadan Susur yavaşça:

-Çizmeleri alıp yok etmesinler, demez mi!.. Kaşımınla gözümle susturuncaya kadar artık güçlük çektim. Şeyh, benimle konuşmağa başlamıştı:

-Oğlum, dedi: Camide ne kadar aşkla ibadet ettiğini gördüm. Tanrı'ya bin hamd.. Senin gibi dinine kuvvetli adam az bulunur. Ayıp görme, bir şey soracağım oğul. Elbisene bakarsak, senin fakir bir yiğit olduğun gözüküyor. Belindeki bıçağa gelince o da hanlara mahsus bir bıçak! Bu bıçak üstüne bana bir şey diyemez misin?

-Derim.. Ben nikablı adamı görmek için yola düşmüşüm.. Şimdi Semerkant'a varıp orada İpekçi Hüseyin'i bulacağım.

Ben bu sözleri bitirince şeyhin yüzleri buruşmadı bile, yalnız iki elime dokunarak dedi ki:

-Öktülmüş'ün oğlu Can Bek, seni ben nice zamandır beklerim.

Ben adımın her yerde bilinip söylendiğini anlayınca titredim. Bu ne demek, bunlar nice kişiler ki daha görüşmeden, sözleşmeden insanın adını yüzüne söylerler.

Nice zaman geçtikten sonra öğrendim ki benim konukçum Niyaz, şeyhe haber uçurmak için bana yanlış yol göstermiş. Benim düz yolum "Yeke-Olang" İle "Kend-Kisak" çevrelerinde idi. Eğer bu yoldan geleymişim üç gün evvel varacaktım. Demek ki Niyaz beni elleri arasında oyuncak etmiş. Fakat şeyhle konuşurken ben buralarını daha bilmiyordum. Ben yalnız başımı kestim ve dinlemeğe koyuldum. Nice sözden sonra karşımdaki mübarek kişi dedi ki:

-Oğlum seni odaya götüreyim. Sen benim konuğumsun. Biraz yorgunluğunu geçir, dinlen. Bugün cumadır. Sen Semerkant'a varmak için pazartesi günü yola çıkar ve Perşembe günü oraya erişirsin. Ben sana ne lazımsa yanına katarım. Yolda iyice ibadet edesin, diye bu Mushaf-ı Şerif'i sana armağan eyliyorum. Doğru Mekke'den gelmedir.

Şeyh bana bir gümüş gılab içinde saklı bir Mushaf-ı Şerif verdi. Besmele çekerek baş kestim ve elini öptüm. Şeyh bana hayır dua ettikten sonra ellerini birbirine vurdu ve kapıda bekleyen bir bekçiye Acem dilince bir iki söz söyledikten sonra bizi yanına kattı, gönderdi. Bekçi önümüze düştü, biz de dışarı çıktık. Artık çizmelerimizi bulunca Susur ile Kotak'ın sevincini görmeli idi. Bekçi bizi medrese avlusundan geçirdi, biz de oradan hayvanlarımızı yedeğe alarak şirin bir bahçeye

girdik. Bu bahçe dil ile anlatılacak şeylerden değildi. Hangisini diyeyim, yalnız bahçenin üç yerinde ayrı ayrı yapılmış ufak köşkleri görünce dünya yüzünde böyle şey var mı imiş diye insan birbirine sorar. Bu köşklere biri Çin, öteki Fars ve üçüncüsü ise Garp düzeninde yapılmışlar idi. Bizi doğru Çin evine götürdüler.

Fars evinin önünden geçerken büyük bir araba gördüm. Bu arabanın üzerine kafesli bir tahtirevan oturtmuşlardı. Arabaya dört ak öküz koşmuşlar ve iyi atlara binmiş, tepeden tırnağa kadar silahlanmış on iki süvari de arabanın etrafını kuşatmışlardı. Süvariler arasında Niyaz'ın evinde rastladığım yüzü yamalı herif de vardı. Bunu görünce yüreğim çarpmağa başladı.

Biraz sonra Çin evine geldik. Üç gün üç gece bin düzen ile bizi orada alıkoydular. Bizi o kadar artık ağırılıyorlar, öyle bakıyorlardı ki sıkılıyor, adeta fenalaşıyorduk. Ondan başka da biz, engin çayırliklarda çadır içinde, çok kere de gök kubbe altında yatıp kalkmağa alışmış insanlarız. Bunun için perdelerle, keçelerle kaplı, örtülü olan odalarda iyi nefes alamıyor, boğuluyoruz sanıyorduk. O tatlı aşlara, yemeklere gelince; bunları hep fağfuri tabaklar içine koyuyorlarsa da yine gönlümüzü bulandırıyorlardı. Biz açık havayı, engin kırıkları, çavdar bulamacını, kımız içkisini, çayır otlarının kekremsi kokularını özlemiştik. Yavaş yavaş üzgünlüğe uğramağa, hastalanmağa başlamıştık. Bu eve tıklandığımızın dördüncü günü ev sahibi gelerek bize izin verdi, dedi ki; kafes olmuş devimizi, yorgun atlarımızı bırakalım.

Yalnız öz binek hayvanlarımızı alarak ötekilerini oraya bıraktık. Benim atım yine dünyada bir tek eşi bulunmayan “Sayın Boğrul” idi.

Şeyh bana yolu öğretti. Bu kere yolumuz dört konaklık idi. Şeyh bana hem yolu belletiyor, hem de diyordu ki:

-Her konakta falan falan çiftliğe gider ve yalnız adını vererek öz malın imiş gibi içeri dalarsın. Ben senin oralara varacağını haber etmişimdir. Onun için yanına yiyecek içecek alma, çünkü nereye varırsan seni misafir ederler. Önüne bir şey çıkamaz ki seni alkoysun.

Bu sözleri bitirir bitirmez şeyh Fatiha dedi, ben de elini öptükten sonra gün batı çevresinde kalan Semerkant'a doğru yol almağa başladım.

Ekin ile kaplı binlerce yemiş ağaçlarıyla örtülü birçok ovalardan geçtim. Ağaçlar, çayırarla donanmış, bu mübarek toprağın her tarafında bol bol sular akıyordu. Elmas gibi lekesiz olan bu suların kenarları zümrüt gibi çimler, bin renkten

çiçeklerle süslenmişti. Kendimi cennet bahçelerinde geziyor sandım. Yolda dört çiftliğe uğradım. Dördünde de beni konukladılar; ağırladılar, artık bol bol et, ak etmek, tatlı kavunlar yiyorduk. Birçok yerlerde bana şarap çıkardılar, baktım ki karşımdakiler de korkusuzca içiyorlar, yavaş yavaş ben de alıştım. Ne zaman sonra anladım ki bana ne için böyle şarap içirmeğe uğraşırlarmış... Yavaş yavaş Timuçin Han'ın bana yüklettiği iş başımdan çıkmağa başladı. Kendimi zevke, eğlenceye, böyle yeşil gölgelikler arasında yaşamak sevincine saldım. Güneş parlak, sular ak, yemek, içki bol, bundan yahşi kâr mı olur?..

Artık ben yolculuğu iş için değil, eğlence için arıyordum. Dördüncü günün akşamı Semerkant şehrinin köylerinden biri olan “Soğd-ı Kelân” dedikleri yere vardık. Buradan Semerkant gözükiyordu. Batan güneşin kızıl ışıkları içinde şehrin kubbelerini, minarelerini, kırmızı boyalı kale duvarlarını gök ve kızıl tuğladan yapılmış kalelerini görüyordum. Tevekkeli Semerkant “İyi kurulmuş şehir” dememişler. “Yeni Bahçe” ve “Aman” sularını geçtikten sonra gece üstü şehrin bir ok menzili yakınındaki tekkenin önünde durdum. Bu tekke, Abdulmuttalib'in oğlu Şehit Kasım'ın türbesi yanında yapılmıştır. Bu Kasım 91 senesinde halife Velid-i Evvel zamanında Semerkant'ı almağa gelen Araplar tarafından öldürülmüştü.

Mezarı görünce tanıdım. Çünkü Mitan'daki şeyh bana iyice anlatmıştı. Türbenin üzerinde koca bir kurşun kubbe vardı. Önünde ise dört köşeli taş direkler olduğu gibi bu direklerin yanında da mermerden sekiz ufak direk daha vardı. Bu mermer direklerden bir çifti yeşil, bir çifti kara, bir çifti ak, bir çifti kıızıdır.

Gece gelmiş ve ortalığa karanlık çatmıştı. Bunun için şehre giremediğim gibi tekke kapısını da çalamadım. Sabah oluncaya kadar Şehit Kasım'ın mezarı yanında durmağa niyet eyledim. Susur ve Kotak atları bir ağaca bağlayarak çayıra uzandılar.

Bana gelince; hemen namazı kıldım ve türbenin içine girdim. Türbenin duvarları renkli mermerden olup çok yerleri yaldızlanmıştı. Ta ortada duran tabut ise abanoz ağacından yapılmış ve üzerine altın ve elmas kakılmış ve üstüne üç gümüş çerağ asılmıştı. On iki kadar türbedar gece gündüz tabutun yanından ayrılmazlar, okurlar, dua ederler. Bu türbedarlar ötekinin, berikinin sadakası ile geçinirler. Ben içeri girer girmez içlerinden biri hemen kalkarak önüme bir keçe serdi ve oturup dinlememi işaret etti. Hiç söz etmiyorlardı. Anladım ki bunlar Kur'an'dan, duadan başka ağızlarına insan lafı almamağa nezretmişler. Çizimleri çıkardım, önümde

duran mermer havuzdan güzel bir abdest aldıktan sonra üç rekat namaz kıldım. Sonra başımı tabutun altındaki mermere dayayarak keçeye uzandım ve uyumağa davrandım.

Kendimden geçmişim. Gecenin bir eyyamında at şakırtısı, insan sesinden uyandım. Birçok kişiler konuşuyor, sözleşiyorlardı. Bunlar kimdir, diye doğruldum ve چراغın ışığında uzun boylu bir adamın türbeye girdiğini gördüm. Bu adam yürüdükçe üzerinden birçok şıkırtılar işitiliyordu. Anladım ki silahlı. Gelen adam bana ardını döndüğünden birdenbire tanıyamadım. Fakat şehidin tabutu önünde namaz kılıp da selam verince yüzünü, gözünü, mert alnını tanıdım. Hemen kalktım ve boynuna sarıldım. Nasıl sarılmayayım, önümde duran; Timur Han, yavuz, Kahraman Timur Melik idi.

Timur Melik alnımdan öptü, sonra birbirimizle selamlaşarak yan yana oturduk ve dualara, okumalara dalmış olan türbedarları şaşırtmamak için yavaş yavaş konuşmağa başladık. İlk önden Timur Melik söze başlayarak dedi ki:

-Ulu Hatun* ile barıştım. Düşmanlığımızı ortadan kaldırdık. Şimdi Buhara'ya varırım ki Han'ı göreyim... Ey sen burada ne ararsın, hangi yıldız seni buraya atmıştır?

Timuçin Han'ın verdiği işi ve şimdiye kadar rastladığım adamları Timur'a söylemeği akıllılık bulmadım. Önden de söylediğim gibi ziyarete çıktım, dedim. Timur Melik herkesi kendi gibi özü sözü doğru bildiğinden kandı gitti ve dedi ki:

-Tanrı'ya bin şükür.. Kendini dindarlığa vurduğun için çok sevindim. İnşallah ben de yakında Buhara'ya gideceğim. Birlikte türbelere, mübarek yerlere yüzümüzü, gözümüzü süreriz. O vakit gelinceye kadar kardeşim Can, Semerkant ve başka yerlerde beni de duadan unutma. Çünkü öz kardeşlerimin duaları şimdilerde bana artık lazımdır.

Timur Melik bu sözleri söyler söylemez sapsarı kesildi, gözleri yaşardı. Bunu öyle görünce ben de acıklandım:

-Bismillah dedim.. Başının üstünde bir fenalık mı geziyor. Yolda bir belaya mı uğradın, yoksa adına, yavuzluğuna leke mi sürüldü?

* Ulu Hatun, imparatoriçe demektir.

Üçüncü mektubu da bekliyorum, tez gönderin, olmaz mı?

-Hamdolsun, yüz bin kere hamdolsun.. Adıma, bahadırılığımı hiçbir leke sürülmemiştir. Eğer öyle bir şey olsaydı şimdi beni sağ görmez idin Can Bek! Fena bir ad ile yaşamaktan ise anılarak ölmek daha yeğdir. Korkma, Timur Melik'in yavuzluğuna karşı daha kimse bir şey diyememiştir. "Sengün'ü" tepeledim. Camuka Reisi kaçtı. En yüce yiğitlerle ölçüştüm, nam kazandım.

Şimdi sararmak sırası bana gelmişti. Cebe'yi düşündüm, titreye titreye sordum ki:

-Ey, Cebe... Cebe ile de vuruştun mu?

Timur Melik gülümsedi ve elimi sıkarak cevap etti:

-Sen; sadık, öz yoldaşlarını sever bir uşaksın.. Bayrağına, bayraktarına can verirsin, bilirim. Yüreğini rahat tut, Cebe ile vuruşmadım.

Hemen bir rahatlık nefes aldım. İşte o vakit Cebe'yi, bayrağına nice seviyor imişim, anladım. Timur yine söylüyordu:

-Evet! Karakurum'da bütün kabilelerin uluları önünde Sengün ile meydana çıktım, üç kere kargı tokuşturdum. Dördüncüsünde Sengün dayanamadı, attan düştü. Düşmanım beni ulucasına misafir etmişti.. Evinde tuz ekmek yediğimi düşündüm, bıraktım. Yoksa orada öldürürdüm. Sonra "Balıcuna Bulak" denilen bir yer var. Orada Timuçin Han, Yavuz Boğorcu, Yiğit Sebüktay, Baysungar, Cebe, daha nice kişiler vardı.

-Demek şimdi hepsini tanıyorsun ha?

-Evet. Hepsiyle tanışıklık ettim. Özüm hakkı için derim ki hepsi de dünyadaki kahramanlar içinde eşleri bulunmaz kişiler. Hep bu kahramanlar önünde Camuka Reis ile dövüştüm. Bir aralık silahlarımız kırıldı, hemen Camuka'yı atından alaşağı ettim, üzerine binerek aman dilettiler.

Yine titredim, korka korka sordum ki:

-Ey, Cebe.. Cebe ne dedi?

-Timur cevap verdi:

-Cebe mi?... Cebe bunların içinde en yavuz kahramandır. Kavgadan sonra beni çekerek her vakitki gibi güle güle:

-Timur Melik.. Senin benim gibi iki adam yalnız kavga meydanlarında silah şakırtıları içinde, orduları başında birbirleriyle ölçüşürler. Böyle ufak şeyler bize yakışmaz dedi. Cebe doğru söyledi..

Sordum ki:

-Han.. Boğorcu ne dediler?

-Han beni artık ağırladı. Boğorcu'ya gelince; bana en iyi atını armağan etti. Alak da geldi, elimi öptü ve: Her vakit seni düşündüğünü ve senin oraya dönmeni beklediğini söyledi. Sizinkilerden ayrılınca "Nayman" kabilesine uğradım. Hanları "Küşlük" de orada idi. Bu "Küşlük"ü sen tanmazsın, yaman silahşordur. Onunla çarpıştım, yaraladım ama doğrusunu diyeyim mi; bununla çok uğraştım.. Bilmezsin, bu kitapsız herif ne korkunç adamdır.

-Öldü mü?

-Yok! Ta göğsünün ortasına geniş bir yara açtım ama yaranın ağzı can çıkacak kadar büyük değil imiş!

-Anlıyorum ki acı, keder, silah içinden çıkmıyor.

Timur Melik bir ah çekti, dedi ki:

-Yok.. Yok.. Yurdundan çıktıktan sonra başıma öyle bir fenalık geldi ki onu sana diyemem. Ben o fenalığı temizlemek için kendimi yollara vurdum. Bütün acım da ondan gelir. Anladın mı Can Bek, bana dua edersin ya?..

Ben de ah çekmeğe başladım. Çünkü kız kardeşimi, Karagözlü Begüm'ü düşünüyordum, dedim ki:

-Ben de büyük bir iş ardından kendimi kaptırdım. Sen de beni duadan unutmazsın değil mi?

-Duada kusur etmem kardeşim.. Eğer iş zor oyununa gelirse bileğim, kılıcım sana kuldur..

Ne yiğit adam! Gözlerim yaşardı.. Hemen yine boynuna sarıldım:

-Tanrı adağını çıkarsın.. Tanrı seni yalnız bırakmasın.. diye bağırdım.

Şimdi yavaş yavaş ortalık ağarmağa, karanlık silinmeğe başlamıştı. Timur Melik kalktı:

-Ey oğul, dedi, işte gün oluyor.. Artık yola düşmeli.. Allah’a ısmarladık Can Bek! İnşallah yine buluşur, görüşürüz.

Timur Melik’in kederini anlamadan kendisinden ayrılmağı hiç istemiyordum. Sordum ki:

-Gitmezden evvel kederini bana desen olmaz mı?

-Yazık ki diyemem.. Başımda dönen belalar, benim öz canımı bitirmek isteyen bir kara düşmandan gelir. O öyle Tanrı’dan korkmaz bir melundur ki dört çevredeki yurtların başına bela kesilmiştir. Senin, benim diyarlarımızda nice kişiler varsa bu adam onları öldürmek ister.

-De o kişinin adını, de ki nerede önüme çıkarsa geberteyim.

-Adını kimse bilmez. Değil ben sen; tamunun dibine giresi bu şeytanın adını kendine kulluk edenler de bilememiştir. Sen çok ıraktan gelir bir zavallı göçebesin. Buradaki şeylerin birisini bilemezsin. Dinle beni: Bundan yüz elli sene evvel Hasan namında biri bir çığır açtı. Kim bu çığıra girerse canını da iblise tapşırır. Çünkü Hasan ile yanına aldığı yüreksizler her memlekette çıkan, yavuz, mert kişileri habersizce, kaltabanca öldürmeğe ant içmişlerdir.

Bu adamlara “Hasaniler” denir ki şeyhlerinin sözünü körü körüne dinlerler, birçok adamları yok ederler. Bu Hasan Horasan’daki “Alamut” Dağı tepesinde kendisine öyle sağlam bir kale yaptırmıştır ki dünyanın duvarları bir araya toplansa o kalenin taşlarını sökemezler. Hasan Suriye diyarlarında ve başka yerlerde nice böyle kaleler yaptırarak kanlı adamlarını oraya yerleştirdi, geberdi gitti. O öleliden beri adamları ve o çığıra giren canavarlar onun kanlı yolundan yürürler. Araplar bunlara “Şeyh’ül-cebel” “Dağ ağaları” derler. Bu adamların birkaçı bilinir, görünürse de başbuğlarını tanıyan yoktur.

Ben Moğolistan’a çıkarken Alamut dağındaki Hasanilerden ikisini nasılsa yakalayıp gebertmiştim. Bir sabah kalktığım vakit yatağımın başı ucunda bir kâğıt buldum. Açtım baktım ki Hasani şeyhi göndermiş. Benden öç çıkaracağını söylüyor. Ben hiç korkmam, ne vakit dilerse çıksın karşıma. Fakat onlar erkekçe iş görmüyorlar ki!. Benim başıma nice bela geldiyse bunlar yaptılar. Şimdiden sonra dört çevrem görünmez düşmanlarla kuşatılmıştır. Nereye gitsem bana karşı binlerce bıçak çevrilmiştir. Ben yine meydan okurum... Yine korkmam.. Hele birisi bana bir fenalık etmeğe kalksın..

Timur Melik lafını daha bitirmemişti ki dışarıdan bir taş geldi, ayağımız önüne düştü. Hemen yerden aldım. Taşın üstüne bir kâğıt sarılmıştı. Açtım baktım. Bir mektup, mektupta şu sözler yazılmıştı:

“Timur Melik’e selam!.. Sana üçüncü mektubumu bıçak üstüne yazacağım ve ta yüreğinin ortasına saplattıracağım... Şeyh ül-Cebel”

Mektubu titreye titreye Timur Melik’e uzattım. O da yavaş yavaş okudu, sonra hiç tınmayarak sanki ahababının tatlı sözlerini okumuş gibi telaşsızca bana dönerek:

-Bu ikinci mektup.. dedi, sonra türbeden dışarı çıkıp sabahın mai sisleri içine doğru sert sert bağırdı:

-Üçüncü mektubu da bekliyorum, tez gönderin, olmaz mı?!..

Hemen yanına koştum ve elimi kılıcıma götürdüm, fakat görünürde yalnız atlarımızla at oğlanlarından başka canlı Tanrı kulu yoktu. Ben biraz daha araştırdım. Kimse yok. Biraz sonra Kotak ve Susur gerinerek, esneyerek gözlerini ovuşturarak uyandılar.

Timur Melik yine kayıtsızca:

-Allah’a ısmarladık.. Yine görüşürüz. Tanrı her kârında yardımcın olsun. dedi ve atına bindi.

-Uğurlar olsun kahramanım, dedim. Tanrı yolunu açık etsin. Ölünceye kadar sana yoldaşlık, silahdaşlık ederim.

Timur Melik ardına adamlarını aldı ve atını dörtnala sürerek sisler, dumanlar arasında kayboldu gitti.

Ak sakallı adamın Hristiyan keşişi olduğunu anladım.

Semerkant

Güneş yeni doğmuş idi ki türbedarlardan birine biraz para vererek çıktım. Bir saat sonra demir kapının karanlık kubbesinden geçerek “Semerkant”’a girdim. Önüme göz alabildiğine kadar uzayan bir sokak çıktı. Sokağın her iki yanında sıra sıra dükkânlar dizilmişti.

Bu dükkânlarda kavunlar, üzümler, kayısılar, kuru balık, et, etmek satarlardı. Uca varınca başka bir sokağa girdim. Oradan çıkayım derken başkasına daldım. Bu çapraşık, dolambaçlı yolların, ormanlardaki ağaçlar gibi çatışmış evlerin arasında şaşırdım, kayboldum. Epeyce yürüdükten sonra bir meydanlığa çıktım. Bu meydanlığın üç çevresi yüce duvarlarla çevrilmişti. Duvarların arasında ise geniş geniş bahçeler, meydanlığın karşısında ise dağ gibi ulu bir cami görünüyordu. Bu caminin minaresi kadar yücesini, güzelini hiç rastlamamıştım. Yukarıdan aşağıya kadar çiniler ile kaplı idi. Caminin duvarları da bol bol kırmızı tuğla ve renkli çinilerle bezenmişti. Hele avluya açılan kemer, sanırım ki, dünyanın başka yerinde bulunmaz. Sivri olan bu kemer bir çam ağacından daha yüksek olduğu gibi iç çevresinde gök boya üzerine altın varak ile yıldızlar işlenmişti. Öyle ki başını kaldırıp da bakınca yaz gecesi gök kubbedeki yıldızları seyrederdin sanırdın. Böyle güzel, şirin cami iyice seyretilmeden geçilir mi? Saatlerce durdum, baktım, gönlümü ferahlandırımdı. Sonra köşedeki dükkânlardan birine saparak iki tarafı dükkânla dolu

bir sokaktan daha yürüdüm. Bu dükkânlarda at takımları, eğerler satıyorlardı. Yaya, süvari, katırlı, eşekli ahali içinde sökebilmek için ağır ağır yürüyordum. Bir taraftan da hiç alışmadığım bu nice gürültü patırtı başımı, beynimi dolduruyor, yapacağımı, işleyeceğimi unutturuyordu. Köşe başının birinde büyük çeşme yapmışlardı. Bu çeşmenin kubbesi kalemle işlenmiş ve iri mermer direklere bindirilmişti. Bu direklerin de başları ince ince oyulmuş ve çok yerleri altın ile yaldızlanmıştı. Çeşmenin karşısında tepesi kesik külâh biçiminde uzun bir kale gözüktüyordu. Bu kalenin dibi, renkli çinilerle döşenmişti. Kalenin yanlarında açık renkli, tahtadan yapılmış, insanın yüzüne güler gibi şirin duran salaşlarda birçok satıcılar, etmek, kavun, üzüm, kuruyemiş, şiş kebabı, köfte pişiriyorlar ve büyük ziyafetler içinde pilav, dolma aş ve daha nice insanın isteğini getirecek tatlı yemekler satıyorlardı. Aşırı susamış, acıkmış idik. Önden gidip sebilden kana kana su içtik. Bu sebinin taşları gümüş gibi parlak demir zincirlerle yukarı asılmıştı. Sonra atlarımızı dükkânın biri önündeki demir halkalara bağladıktan sonra keçelerle örtülü iskemlelere oturduk. Dükkâncının yüzü hoşuma gitti, hemen çağırdım. Ben çağırır çağırmaz dükkân sahibi sırtarak geldi ve Farisi dilinde konuşmağa, sözleşmeğe başladı. Semerkant'ta barınanların hepsi "Tacik" olduklarından bu dil ile konuşurlar. Ben herifin lafını kesince o da işi Türkçeye çevirerek selam verdi, dedi ki:

-Beyimizin kılığına bakınca Türk olduğunu anladım. Lakin beyimiz o kadar ağa yapılı ki İran dilini bilir sandım.

-Benim kılığımdan sana ne.. Sen bana söyle: Hayvanlarımız için biraz ot, kendimiz için biraz yiyecek bulabilir miyiz?

-Şimdiden tezi yok beyimiz.

Herif bunu der demez:

-Aş var, Hint kebabı var, şiş kebabı var, üzüm şerbeti var, helva var, pastırma var, mantı var... diye yemekleri saymağa başladı. Aşçıyı zor bela susturdum.

-Bunlar çok yemekler, dedim. Sen atlara saman, bize de biraz ekmek, birkaç tane de şiş kebabı ver..

-Aşçı kölesini çağırarak dükkân içerisine koştu. Biraz zaman sonra biz de, atlarımız da istekli istekli yemeğe başladık.

Yemeğimiz bitince bir altın verdim. Aşçı paranın artığını verirken yine söze girişerek, yediğimiz yemeklerin değerlerini anlatarak gevezeliğe başladı. Artık bunca sözden içim sıkılmıştı. Artan parayı saymadan keseme koydum ve kalkıp gitmeğe davrandım ise de kalabalığın içinde Niyaz'ın evindeki yamalı kişinin çirkin suratını gördüm. Bu kere yamalı ağır elbiseler giyinmiş ve bir katır yedeğine almış giderdi. Katırın üzerine bütün Semerkant'taki kadınlar gibi sımsıkı örtünmüş bir hatun binmişti. Yamalıyı görür görmez kendimi saklamak istedim, çünkü bu herifin yüzü beni kuşkulandırıyordu. Susur da yamalıyı görmüştü. Kulağıma eğilerek dedi ki:

-Bu adamı gördün mü? Camuka'nın kılıçladığı herif.

-Gördüm.. cevabını verdim..

Yamalı, oturduğum iskemleyi sürçerek geçti ise de beni görmemezliğe gelmek için başka yerlere bakındı. Fakat mutlaka beni güzelce seçmiş ve görmüştü. Nereden geldiğini anlayamadığım bir çarpıntı yüreğimi sarsmağa başladı.

Acaba ardından gideyim mi diye oturduğum yerden indimse de yamalı kalabalığın içinde kayboldu gitti. Benim gözlerim engin ovalarda ormanlık içinde en ufak şeyi seçer ise de şehirlerdeki o insan karışıklığına alışkın değildir. Yamalıyı bulmak için öteye beriye bakındığım sırada kulağımın ardından bir ses:

-Can Bek! Yamalı ile geçen kadın senin kız kardeşin Ayşe'dir, diye fısıldadı. Bunu söyleyen herifi yakalamak için hemen yüzümü döndürdüm, Niyaz'ın evindeki Almatı gümrük baskınında kolunu uçurduğumuz çolağı gördüm. Lakin tam yakasından tutacağım zaman yandaki evlerden birinin önündeki direkler arasından sıvıştı, kaçtı. Kendi kendime dedim ki:

-Haydi Can Bek. İşte uğraşma çıktı. Sıkı davran. Tanrı'nın yardımıyla bütün bu tuzakları paralarsın.

Vakit geçirmeden ata bindim, üzengilere sıkı basarak aşçıdan ipek pazarının yolunu öğrendim ve yarım sesle Fatiha çekerek sokaktan inmeğe koyuldum.

Gideceğim yeri çok aramak istemezdi. Aşçının dediği sivri kemerden geçince solumda birinci sokağa daldım ve dükkânların önüne asılan göz kamaştırıcı ipeklileri, renklerin, diba toplarının, Şam kumaşlarının arasında oturan han gibi giyinmiş, kuşanmış satıcıları görünce ipekçiler pazarına gelmiş olduğumu anladım.

Bu dükkânlardan en güzeli önünden geçtiğim sırada dükkâncı, içeride oturan bir Habeş köleye işmar etti, köle hemen dükkândan dışarı fırlayıp geldi ve üzengimi öptükten sonra önümde eğildi, durdu. O vakte kadar daha ilk kere bir kara yüzlü kişi görüyordum. O kadar şaşıtm, Sayın Boğrul da kölenin renginden ürkmüş olmalı ki sağa sıçradı. Kara kişi güzel Türkçe ile dedi ki:

-Beyimiz!.. Ağam Hüseyin, belinde altın kınlı kama olan atlıya selam eder.

Bir de baktım ki ipekçi de yerinden kalkıyor ve dükkânından çıkıyor. İpekçi, beyaz üstüne sıрма işlemeli Bağdat kumaşından uzun bir elbise giymiş, üzerine de zerduva kaplı, altın dökmeli bir cepken geçirmiş ve başına dört dönüm sarık sarmıştı. Bu ağacasına kuşanmış kişi sakalını sivri kesmiş ve kızıl renge boyamıştı. Bütün kılığından ağalık akıyordu. Bana karşı gelerek:

-Esselamü aleyküm civan atlı! Canım sana kurban.. Fakir evime inip dinlenmeden seni yola çıkarmam, dedi. Hemen cevap verdim:

-Aleykümselam.. Sen İpekçi Hüseyinsin sanırım.

-Ta kendisi.. Sen de Can Beksin. Yüzü nikablı adamı arıyorsun değil mi?

-Tamam, dedim ve attan indim.

Hüseyin beni dükkânının içine alarak ellerini birbirine vurdu hemen içeri üç köle girdi. Hüseyin kölelere dedi ki:

-Beyin at oğlanlarını, hayvanlarını evime götürünüz. Ne isterlerse hemen veriniz:

Kızarak cevap verdim:

-Kusura bakmayınız. At oğlanlarım Türk diliyle konuşmağı bilmezler. Bunun için yanımdan ayrılamazlar.

Hüseyin gülümsedi:

-Çok iyi; dedi; at oğlanları burada kalsınlar. Haydi siz atları alın, ahıra çekin..

Kotak ve Susur birtakım yabancıların atları alıp götürdüklerini görünce yüzlerini ekşittiler. Ben de biraz kederlendim ve Sayın Boğrul'u öptüm.

Hüseyin ellerimi tutarak tatlılıkla söze girişti:

-Can Bek, dedi; sen çok uğurlu yıldız altında doğmuşsun. Dünyaya geldiğin gün yıldızları okuyanların sana ne kısmet biçtiklerini bilmem, ama içime doğuyor ki sen ileride yüce yerlere erişeceksin. Artık mallar, zenginlikler bulacaksın. Dediklerimin doğru olduğunu tez zamanda anlarsın. Bu akşam Ulu Camiye varırsın. Şeyh Necmettin orada vaaz edecek. Bu Şeyh Necmettin gibi mübarek kişi az bulunur. Şurasını da bil ki Hanımız “Sultan Tekeş Cengâver”in haremi “Turhan Hatun” uğurlu ayağını Semerkant’a basacak. Tanrı her ikisini de yüz sene tahtında koysun.....

Turhan Hatun camiye gelecektir; çünkü Mâverâünnehir göreneğince kadınlar pazartesi, perşembe, cuma günleri camiye gelirler. Semerkant ahalisi dünyaları kılıcı altına alan “Tekeş Han”ın haremi “Turhan Hatun”u ağırlamak için büyük hazırlıklar görmektedir. Şunu da bil ki konuğum, Turhan Hatun senin lafını işitmiş. Belki seni yüce tahtına yüz sürmeğe çağırır.

Hatun’un beni bilip tanıdığını işitince şaşırdım:

-Nasıl? diye bağırdım. Bu yüce hatun benim gibi ufak bir adamın adını işitmiş, bellemiş?

Hüseyin cevap verdi:

-Allahü’l-âlim. Ben hiçbir şey bilmem. Ben yalnız işittim ki bir Marguz varmış, başı sıkıntıda imiş.

Bu kere bütün bütün şaşaladım, yine bağırdım:

-Marguz mu?.. Marguz nerededir?

İpekçi bu soruşuma soğukça şu cevabı verdi:

-Bilmem... Benim bildiğim iki kadın var ki Can Bek’i yardıma çağırırlar. Bu kadınlardan birinin adı Ayşe, öteki kadın da Karagözlü Begüm imiş.

Bu sözleri işitir işitmez bütün erliğim, mertliğim uyandı:

-Haydi, dedim. Tanrı’nın muradı bu imiş.. Ben bu çalımsızlığım ile Hatun’un yanına çıkarım. Saraya ne vakit gideyim?

-Bu akşam camiye gidince haber alır anlarsın. O vakte kadar dinlen, tazelen. Bu akşam ibadete girdiğin vakit özünü Tanrıya bağla. Uğurun açıktır Can Bek, korkma.

-İnşallah... diye bağırdım.

Akşam namazı zamanı gelinceye kadar ardıma Kotak ile Susur'u alarak şehrin görülecek yerlerini gezindim. Hüseyin bana Melki Hıristiyanların tapındığı kilisenin baş direği altındaki Göktaş'ı görmemi söylemişti. O zamana kadar hiç de kilise görmemiş olduğumdan çok merakta idim. Hüseyin yanıma bir köle kattı. Ben de kölenin ardından sokakları gezmeğe başladım. Köle yolda bana öteberi anlatıyordu. Melkilerin kilisesine vardım sa Nasturiler kilisesinin önünden geçtim. Bu kilise dört köşe bir yer olup üzerine yuvarlak bir kale bindirmişlerdi. Marguz da Nasturilerden olduğundan bu kiliseyi gezmek istedim. Kapının önünde ak saçlı, aksakallı, uzunca boylu, tatlı yüzlü bir adam duruyordu. Bu adam devetüyünden kaba bir elbise giymiş ve beline de ipten bir kuşak sarmıştı. Ayakları ise çıplak idi.. Aksakallı adamın Hıristiyan keşişi olduğunu anladım. Bizim Türk âdetince selam verdim, keşiş bir zaman tozlu pusatlarıma, kaba saba esvaplarıma bakıp dedi ki:

-Civan silahşor! Sen Müslüman mısın?

-Tanrıya bin hamd Müslüman'ım.

-Benim Hıristiyan olduğumu bilir misin,

-Sanırım ki Hıristiyan'sın. Çünkü kilise kapısında durursun.

-Oğul, kıyafetine bakarsak çok ırak yerden geldiğin görülür.

-İyi bildin. Çok ırankan gelirim. Ben ta Çin sınırındaki memleketten gelirim. Bizim komşularımız Keraitler de sizin gibi Nasturilerdendir.

-Sen Keraitleri tanır mısın, oğul? Sen bana emniyet edersen evime gel, sana Keraitli birisini söyleyeceğim

Ben bunları işitince dilimin ucuna Marguz'un adı geldi. İhtiyarı bileğinden yakaladım, gözlerinin içine kadar baktım. O eliyle işmar ederek beni susturdu, sonra telaşla dedi ki:

-Yavaş konuş. Senin de taptığın bir Tanrı başı için bana doğruyu söyle, adın nedir?

Mertçesine cevap verdim:

-Can Bek... Keraitler içinde bir de ant kardeşim vardır.

Keşiş lafımı bitirmeden dedi ki:

-Marguz değil mi? Gur Han kabileni basıp kestiği vakit Marguz kız kardeşini baskından kurtardı. Fakat buraya gelir gelmez Gur Han'ın casusları Marguz'u tanıdılar, haber verdiler. Zavallıyı zindana attırdılar. Kız kardeşine gelince onu da kaçırdılar. Fakat kim kaçırdı, kim kaçırttı belli değil.

-Allahü ekber diye bağırdım.. Eğer ben de bu gizli işi açığa çıkarmaz, ant kardeşimi ve kız kardeşimi kurtarmaz, anamın babamın ve bütün kabilemin kanını almazsam etlerimi parça parça doğrasınlar, bana da Can Bek demesinler.

Keşiş korka korka dedi ki:

-Sus... Dünyada en özge sevdiğin başı için ses etme.

Ben yine sertçe söze girdim:

-Dinle beni. Siz, bütün kasabalarda, şehirlerde barınanlar nice kişilersiniz, hiç bilmem. Ben göçebe bir Uygur askerim. Aslım Türk'tür, Gök bayrak adamıyım. Beni dinleyen varmış, yokmuş düşünmem.. Bizim hanımız Timuçin'dir. Başbuğuma da Kurt Cebe derler. Kılıcımı sorarsan en iyi Hint çeliğindendir.

Bütün bu kasaba ve şehirlerde barınanların düzenbazlıkları, kaltabanlıkları beni o kadar hırslandırmış. Acıklandırmış idi ki bağırmağa, elimle gelene geçene meydan okumağa başlamıştım. İhtiyar bir şey demiyor, fakat öyle yalvarırcasına yüzüme bakıyordu ki zorla ateşimi yendim. İhtiyar şimdi yine yalvarıyordu:

-Kız kardeşinin, Margoz'un başı için sesini çıkarma.

-Peki dedim. Sen nerede barınırsın? Ben şimdi camiye gideceğim. Bu akşam seni gelir, görürüm.

Keşiş kilisenin yanındaki ufak, yıkık bir kulübenin kapısını göstererek:

-Burada seni beklerim, dedi.

Şimdi çarşılarda bağışıyorlardı:

“Namaza ya Müslimin!...”

Keşişe döndüm:

-Allah'a ısmarladık, yine sözleşiriz.

diyerek camiye doğru yürümeğe koyuldum. Türkler, Moğollar bir işi sonuna erіştirmeğe ant ettiklerini göstermek için boyunlarına bir yağlık sararlar. Ben de

torbamdan bir vakitte Marguz'un bana armağan etmiş olduğu yağlığı çıkardım. Boynuma doladıktan sonra kılavuzuma:

-Haydi yollanalım, dedim; beni camiye götür.

Köle önden yürümeğe başladı. Biz de ardından yollara düştük. Kotak Moğolca:

-Marguz ne olmuş? diye sordu.

-Zindana atmışlar. dedim.

Susur bu sözü işitince ıslık çalarak kılıcının üzerine vurmağa başladı. Susur'un hali hoşuma gitti, duramadım:

-Ah ne olaydı da Cebe burada bulunaydı, diye bağırdım:

Kotak:

-Gelir, dedi.

Susor arkadaşının sözünü bitirdi:

-Gelir de ekmek yer..

Kotak yine lafa karışarak:

-Gelir de şarap içer, dedi.

-Elbette gelir dedim. Elbette Moğollar gelip bu kasabalıların fenalıklarını ortadan kaldıracaklardır.. Bu edilen fenalıklar dünyada kimsenin yanına kâr kalmaz.

Kotak bu söz üzerine ağzını bir kulaktan öbür kulağa kadar açtı. Susur da çizmelerinin ucuna bakakaldı.

Biz böyle söyleşirken Ulu Cami'nin önüne varmışız. Tanrı'ya canım kurban! İnsanoğulları neler yapmıyormuş! Ulu Cami'ye şaşkın şaşkın bakakaldım.. Caminin kapısı baştan aşağıya kadar renkli çinilerle döşenmişti. Bu çiniler çiçekli yazı biçiminde kesilmişti; kapının üstündeki yüce kubbenin tepesine de beş yuvarlak oturtmuşlardı. Bu yuvarlakların üçü altından ikisi gümüşten olup birbirlerine gümüş çiçeklerle çatışmışlardı. Bu kubbenin yanında yüz dirsek boyunda bir kale görülür ki bu; caminin minaresidir. Bu minareye biri gün doğusu, öteki gün batısı çevresinde bulunan iki merdiven ile çıkarlar öyle ki merdivenler, tırmananlar ta yukarı

Katırın üzerine, sımsıkı örtünmüş bir hatun binmişti.

varmaksızın birbirlerini görüp bilemezler. Minarenin dışı, yerden ta tepeye kadar süslerle, yıldızlarla dilber, şirin yazılarla donanmıştı.

Caminin boyu altı yüz yirmi ve eni ise dört yüz kırk ayaktır. Yapının bir parçası kubbesiz olduğundan gökyüzü görülebilir. Caminin içinde on dokuz mahfil olup bu on dokuzunun da üzerleri kubbeciklerle örtülüdür. Uzun, geniş taş direklerin sayısı binden artık olduğu gibi mum yakmak için demir şamdanların sayısı da yüz on üçtür. Bu şamdanların büyüklerinin üzerinde bin tane kandil ve mum yakarlar. Ya mihrabı görseniz gözleriniz kamaşır. Dünyada neler varmış da biz bilmezmişiz. Bütün mihrabın taşları renkli ve altın yıldızlı ufak taşlarla bezenmiş, çiçeklenmişti. Bu ufak taşlar Konstantin isimindeki imparatorun armağanı imiş. Mihrabın önünde yedi tane kemer vardır. Bu kemerlerin hepsi parlak, cilalı taşlardan yapılmış ve üzerine demir kalemle örümceğin ağı gibi işlemler kondurulmuştu. Bu kemerleri de (Tekeş Cengâver) Farisi memleketinde barınan kitapsızlar başbuğunu bastığı zaman oradan almış getirmiş. Caminin bir yanında yekpare mermerden kocaman bir su küpü görülür. Bu küpün üzeri de gök boyalarla, yıldızlarla işlenmiş, yazılmış ve önü değerli ağaçlardan çekilmiş parmaklıklarla çevrilmişti. Bu parmaklıkların orta yerleri ışıltıyorlardı. Şöyle iyice baktım ki üzerlerine birçok değerli taşlar kakmışlar. Bu küpün sağ çevresine baş çevrildiği vakit göze üst katta uzun bir divanhane çarpar. Bu divanhanenin yanları abanoz, şimşir, ûd ve sandal ağaçlarıyla döşeli, ortalarında bütün parlak taşlar kakılıdır. Divanhanenin dibinde bir kapı vardır ki Han'ın sarayına açılır. Bu kapının üstüne kadife diba ve sırmalı kumaştan büyük sayvan germişlerdir. Ben bir yer görmedim ama yemin ederim ki bu sayvanın bir eşi daha yedi çevrede bulunamaz. Sayvanın solunda kürsü bulunur. Kürsü de başka yerler gibi kalemle ince işlenmiştir.

Ben bu gördüğüm şeyleri aklımın alabildiği, dilimin dönebildiği kadar söyledim. Fakat göz ile gördüğümün yarısını bile diyemedim. İpekler, kürkler içine gömülmüş, başlarına ipekli bürümcük veyahut diba ve tüy kalpaklar giymiş Semerkantlıların akın akın bu Ulu Cami'nin içine girişlerini göz önüne getirin. Nice kandiller, şem'alar, çırağlar varsa parıl parıl yanıyor.. Binlerce Çin ve Farisi işi buhurdanlıklardan amber, misk kokuları etrafa yayılıyordu. Her şey zengin, her şey parlak.. Yoksul olan yalnız ben ve at oğlanlarım. Benim gibi zavallı bir göçebenin bu güzellikler içine girdiği vakit nasıl şaşalayacağını, nice ferahlanacağını, gözleri nice kamaşacağını anlayan anlar.

Ben kendimden geçmiş, başka bir dünyada imişim gibi bakıyorum, duruyordum. Bir de gördüm ki caminin altmış kadar müezzini, hademesi, kayyumu iri yeşil sarıklar ile kıblenin bir yanına doğru oturdular. Şeyhler, mollalar, hafızlar da mihrabın az aşağısında birbirlerine karşı oturarak halka oldular. Biraz sonra Şeyh'ül-Meşâyih (Necmettin) kürsüye çıktı. Bu Şeyh Necmettin Semerkant'a vaaz etmek için ta (Ürgenç)ten* gelmişti. Buharalı Şeyh Mecdeddin ise mihrabın önünde şeyhlerin, hafızların, mollaların başına geçti ve yüzünü camidekilere çevirerek oturdu. Bu Buharalı Şeyh Mecdeddin Ulu Hatun'un en artık gözdesidir.

Artık namaz vakti gelmişti. Sandım ki tezden namaz kılınıp namaz başlayacak meğer aldaniyormuşum. Nice zaman geçti, yine başlamadı. Anladım ki birisini gözlüyorlar. Bir aralık ipek taciri Hüseyin'e bakındım. Nerede!.. Böyle insan denizinde adam bulmağa insanın gücü yeter mi? Vazgeçtim, bulunduğum yer, bir direk dibi idi. Susur ve Kotak da solumda oturmuşlardı.

Gözümü kaldırdığım vakit söylediğim yukarı kat divanhanesinde bir alay yüzleri örtülü kadınlar gezindiğini gördüm. Semerkant kadınları da Tacik, Farisi ve başka Müslüman yurtlarının kadınlar gibi yüzlerini örterler. Yalnız saray kadınları yüzleri açık gezerler. Ben bu alaya bakarken ellerinde dört boru münadi, abanoz ağaçlı divanhanede durdular. Biraz sonra bunların başı gibi olan bir münadi daha geldi, önlerine geçti. Bu münadi başına tepesi sorguçlu büyük bir külah geçirmiş, arkasına kenarları sıрма işlemeli, yenleri yırtık bir elbise giyinmiş, eline de gümüş topuzlu bir asa almıştı.

Bu telli pullu kişi gelip yerinde durur durmaz divanhanenin altından bir gürültüdür koptu. Dışarıda ziller, davullar dövülüyor, borular ötüyordu. Ben daha Harezmîlerin divan havalarını, boru seslerini tanıyamıyordum ama gümbürtüleri, patırtıları işitince bir ulu kişinin geldiğini anladım. Aradan çok geçmedi, abanozlu divanhanenin ardındaki mahfilin perdesi açıldı. Mahfil binlerce şem'aların, kandillerin ışığıyla gündüze dönmüştü. Şimdi dört münadi borularını alarak dışarıdaki selam seslerine karşılık verdiler. Çalgılar susar susmaz münadilerin başı, aşağıdaki sözleri bağıra bağıra ortalığa yaydı:

-Ey Semerkant ahalisi!.. Sedef-i dürr-i Kutbeddin, Sâye-i Hüdâ, İkinci İskender'in zevcesi, Hâmiye-i hûde-i din ve dünya, Türklerin müstakil melikesi,

* Bu tarihte Ürgenç Diyar-ı Harezm'in payitahtı idi. Harezmîlerin bir aralık makarları olan Hive şehri 782 tarihlerinde inşa edilmiş ve neden sonra payitaht ittihaz olunmuştur.

Rab'-i meskûn nisvânından Ser-tâcî Turhan Hatun geliyor... Ey Semerkant halkı!.. Başlarınızı itaat ve riayetle önünüze eğersiniz.

Caminin içinde nice kişi varsa hemen baş kestiler. Yalnız benim başım eğilmedi. At oğlanlarım da benden gördükleri şeyden başkasını yapmadıklarından onlar da dimdik kaldılar. Doğrusu fena oldum. Bunlar nice Müslümanlardır ki bir Tanrı kuluna bu derece baş eğerler. Hem de Ulu Hatun camiye gelecek diye namaz vaktini geçirmek gerek midir? Tanrı bucağı olan camide bay ve gedâ herkes birdir, aralarında en ufak ayrılık, küçüklük, büyüklük yoktur. Öyle oldukta Ulu Hatun böyle yüce lakaplarla anılır mı? Hem bir kadın geçiyor diye davul dövülür, borular çalınır mı? Hey gidi yerler... Boru, davul dediğin bayrak ardında, yahut düşmanı basmış yavuz başbuğların önünde çalınır. Biz göçebe Türk'üz ama yüreğimiz yücedir. Biz yalnız yavuzluğu, yavuzları yükseltiriz.

Bütün bu düşünceler beni artık derecede üzüyordu. Onun için başımı dimdik abanoz divanhaneye doğru kaldırdım ve Ulu Hatun'un girişini iyice gördüm. Ulu Hatun'un* başında cevahirli bir taç vardı. Bu cevahirden öyle ışıklar çıkıyordu ki dört çevreye ateşler saçılıyor sanırdık. Hatunun sağında solunda asker başbuğları yürüyordu. Bu başbuğlar da başlarına cevahirli tolga geçirmişler, kılıçlarını sıyırmışlar ve göğüslerine de Hint çeliğinden altın kakmalı zırh takmışlardı.

Hatun'un ardından saray kadınları yavaş yavaş yürüyorlardı. Hepsi İran ve Harezm düzeninde giyinmiş olan bu hanımların elbiseleri kızıl dibadan yapılmış ve yeni biçilmiş idi. Bu elbiseler üzerindeki kuyruklar kat kat ayaklara dökülüyordu ve etekleri o kadar uzun idi ki her hanımın ardından dört genç halayık bu etekleri taşırlardı. Ulu Hatun'un ardında altı halayık vardı. Hanımların bilekleri açık olup Multan, İsfahan, Şam, Venedik cevherleri, taşları parıl parıl parlıyordu. Kızıl atlas elbise boyuna kadar yukarı varırdı. Hanımlar omuzları üzerine ince ipek örmeden yapılmış kılaptanlı carlar atmışlar ve başlarına kızıl dibadan bir hotoz oturtmuşlardı. Bu hotozun üstü yine ipek örme ile çevrilmiş inciler, yakutlar ile bezenmiş idi. Hotozların tepesine de iki tarafa salkım salkım düşen tüller koymuşlardı.

* Hatun; Moğol lisanından alınmadır. Büyük bir adamın zevcesine denilir. Tacikler buna (Bânû) Özbekler (Bay Bece) derler. Garp Türkçesi'nde bu makamda bazen (Kadın) bazen (Hanım) sözleri kullanılır. Fransızca'nın (Matmazel)i mukabilinde Şark Türkçesi'nde (Hatuncuk) denilir. Osmanlı Türkçesi'ndeki (Kadın), (Hatun)dan alınmış olduğuna şüphe yoktur. Yine Şark Türkçesi'nde (Karı) mutlaka dişi insan demek değildir. Karı, kocamak, yaşlanmak manasına olan (Karımak) masdarındandır, (Yaşlı Kadın) manasına gelir.

Ulu Hatun ellilik bir kadın ise de yüzüne pek hoş düzgün sürmüş olduğundan yaşı pek belli olamıyordu. Bununla beraber yine pek güzel, boylu poslu bir kadın olup yürüyüşünde bir büyüklük vardı. Fakat yüzü vakarlı, ulu idi. Bütün görünüşü, kılığı kendisinin kibirli ve azametli olduğunu anlatıyordu.

Ulu Hatun gelir gelmez bendelerinden olan Şeyh Mecdeddin'e bir işaret etti ve namaz kılındı. Namazda güzel sesli müezzinlerin tekbir almalarını ve namazdan sonra hafızların şirin şirin Kur'an okumalarını duyunca özümü Tanrı'ya bağladım. Kendimden geçercesine dua ettim. Günahlarıma tövbe ettim. Fakat bir aralık abanoz mahâline göz atıp da Ulu Hatun'un akli başı başka yerlerde olarak elindeki yelpazeyi daima salladığını görünce yine yüreğim bulandı. Ulu Hatun bir düziye yanındaki yaverlerine emir veriyordu. Biraz da Şeyh Necmettin'e bakınca gördüm ki o da benim gibi Ulu Hatun'un haline kızıyor. Bu Şeyh Necmettin güçlü kuvvetli, orta yaşlı bir kişidir. Uzun, kara sakallı, büyük gözleri, sivri burnu, uzunca ve zayıf vücudu, yanık yüzü kendisinin Arap atalardan geldiğini gösteriyordu. Şeyh Necmettin yünden sade bir elbise giyinmiş ve başına bir keçe külâh geçirmişti. Fatiha'dan sonra kürsüye çıktı ve ince kuru ellerini abanoz mahfile uzatarak bağıra bağıra vaaza başladı, dedi ki:

-Tanrı'nın dediği saat gelince en akıllılar gözsüz, akılsız kalır..

Ben de başımı Ulu Hatun'a çevirdim. Koca hatun bu sözler üstüne sapsarı kesilmişti. Şeyh gözüyle hatuna çakınlar (şimşek), yıldırımlar yağdırarak vaaza girişti. Yalandan sofuluk edenlere, yalandan kendilerini Tanrı kişisi gösterenlere hayli attı.. Öyle sert söylüyordu ki her sözü yüreğimi ateş gibi yakıyordu. Bir aralık şeyh kürsüsünün aşağısında ipek seccadeler üzerinde kurulmuş olan Mecdeddin'e doğru sert sert bağırırdı:

-Riyakârlığı kendilerine iş eden adamları ortadan kaldırmalı.

dedi. Mecdeddin bu lakırdıyı işitince artık bozuldu, korktu, başını önüne eğdi. Ulu Hatun ise hırsından elindeki yelpazeyi mahfilin kenarına öyle vurdu ki yelpaze iki parça oldu. Fakat mübarek Necmettin hiç korkmadı? Kekelemeksizin, titremeksizin söylemeğe başladı.

Harezm Şahı Kutbeddin'in kavgalarını anlattı. Bu kavgalardan nicesini övdü, nicesini batırdı, Kutbeddin'in Farisi diyarındaki kitapsızlar ve Şeyh'ül-Cebel (Batinîler) çığırındaki adamları bastığını anlattı.

Ellerini abanoz mahfile uzatarak bağıra bağıra vaaza başladı.

Fakat Kutbeddin'in can yakıcılığını, kan dökücülüğünü ayıpladı. Bundan başka da Kutbeddin'in, Türkleri, Uygurları vurup kesen (Gur Han) ile de danışıklık ettiğini meydana vurdu. Artık fenalıklar geleceğini söyledi. Ulu Hatun'un yüzünde çok kırgınlık görünüyordu. Bir aralık yüzünü astı, şeyhi korkutmak istedi. Fakat Necmettin kürsüsü ile:

-Kibirli olanlar Tanrı'yı tanımazlar..

dedi ve Fatiha çekerek ağır ağır kürsüden indi. Yüreğim öyle kabardı ki yerimde duramadım, kalktım, ahaliyi yararak şeyhin yanına vardım ve bir dizimi yere çökerek elbisesinin eteğini öptüm. Necmettin bana hayır dua etti ve önünde korka korka yol açan ahali arasından çıktı gitti.

Artık vaaz bitmişti. Camidekiler de birer birer çıkmağa başladılar. Ben de gidecek idim ki tepeden tırnağa kadar pusatlanmış bir asker omzumu dürttü ve dedi ki:

-Ardımdan gel! Dünyalar melikesi Ulu Hatun seni bekler..

Gözümün önüne ışıklı ve nurlu bir divan odası çıktı.

Ulu Hatun

Zırhlı askerin ardından yürürken yüreğim aşırı çarpmağa başladı. Camide yaptığım üzerine Ulu Hatun'u hırslandırımdı diye ürküyordum. Diyecek yok, çaresiz herifin ardından yollandım. Kotak ile Susur ise çizmelerimi getirdiler. Kendileri de çizmelerini çektikten sonra arkam sıra sessiz sessiz geldiler. Cami avlusundan çıkarak alçak bir kapıdan girdik. Nerelerden geçtiğimizi diyemem. Ne karanlık sofalar, ne dolambaçlı, çapraşık geçitler. Birdenbire kendimi üzeri gümüş kakmalı tunç bir kapının önünde buldum. Kapının başında ufak bir çırağ soluk soluk ışıldıyordu. Kapının yanlarında cilalı zırhlar giyinmiş, ellerinde çelik gürz iki nöbetçi duruyordu. Beni getiren asker, dururken yok oldu gitti. Ben biraz bekledim. Bir iki besmele, çekesi oldu olmadı; kapının iki kanadı hızla açıldı ve gözümün önüne gözleri kamaştırırcasına ışıklı ve nurlu bir divan odası çıktı.

Öz canımı Tanrı'ya tapşırdım ve mertçesine içeri daldım. At oğlanlarım da ses etmeksizin ardından geldiler. Koca vurdu tınmazlar: Sanki atalarının evlerine giriyorlarmış gibi hiç yürüyüşlerini, sallanışlarını bırakmıyorlardı.

Girdiğim oda geniş, hem de dört köşe olup her dört köşesinde ufak birer oda bulunuyordu. Arada kalan yer ise büyükçe bir divan odası idi. Divan odası ile odaların arasında kalan yere üç mahfil yapmışlardı. Bu odanın dördüncü yüzünde ise yüksek bir divanhane vardı. Girdiğim kapı bu divanhanenin altında idi.

Kapıdan içeri girince karşıya gelen yerde ayakları som gümüşlü bir taht görünüyor ve bu tahtın üstünde ise Ulu Hatun kurulmuş, oturuyordu. Yerlere değerli, yumuşak halılar döşemişler, duvarlara, öteye beriye oyulan ufak raflara som altın gümüş kâseler, çini çanaklar, sırçalar dizmişlerdi. Hatunun önünde ufak dört köşe minderler üzerine bir alay civan, şirin kızcağızlar oturmuşlar, gergef işlerler ve tahtın yan sıralarında ise on altı civan kul kızlar ellerinde tavus kuşu tüyünden yelpaze veya gümüş taslar tutarlardı. Bundan başka odanın bir tarafında duran on iki kavas da Ulu Hatun'un buyruğunu işlemeğe hazır dururlardı. Bu kavasların hepsi sırmalı diba kumaştan elbise giymişler, başlarına uzun külâhlar geçirmişler ve omuzları üzerinede kıvılcık renkli güzler oturtmuşlardı. Kılıçlar kadife kınlara sokulmuş idi. Kalkanları da gümüş savatlı idi.

Odaya bir girince ürkekliğim falan kalmadı. Üç adım ileri yürüdüm ve ellerimi kulağımın yanına kadar kaldırarak Moğolca bir selam verdim ve sözlerini dinlemeğe hazır olduğumu anlattım. Ulu Hatun eliyle yanına yaklaşmamı işaret etti. Ben de adet olduğu gibi dokuz adım yürüdüm ve dizimi yere koydum. Kotak ve Susur biraz ardımda diz çöktüler.

Ulu Hatun biraz bana baktıktan sonra dedi ki:

-Bahadır! İşittik ki Mâverâünnehir'deki Müslüman evliyasının kabirlerini ziyaret etmek için ta ıraklardan gelirsin.. Biz, yanımızda, öz hizmetimizde senin gibi Tanrı adamı, yavuz delikanlılar arardık. Seni çağırttık ki yüce bir iş için görüşelim. Gel, ayaklarımın dibine, şu yastık üstüne otur da sözlerimizi dinle..

Baş kestim, kalkıp dizi dibine oturdum. Bir de şöyle üstüme başıma bir göz attım. Doğrusu benim yırtık elbiselerim, aşınmış çizmelerim diba ve kadife yastık üzerine hiç de yakışmıyordu sessiz Susur, sırtık Kotak da ben ne yaparsam onu işlemeğe ant içmişler gibi Ulu Hatun'un dizi dibine oturmak için ötede beride yastık aramağa koyuldular. Hiç tınmıyorlar, aldırıyorlar, yalnız ellerine iyisinden kaba bir yastık geçirmeğe uğraşıyorlardı. Fakat nice yastık ve minder varsa şirin hanımların altında olduğundan at oğlanlarım aradıklarını bulamıyorlar ve buram buram ter dökerek dört köşeye bakınıp duruyorlardı.

Saray hanımları, Kotak ve Susur'un alık salık yüzlerine baktıkça bir gülüş kopardılar ki oda cıvıltı ile doldu. At oğlanlarım kızların güldüğünü görünce sol elleriyle kulaklarını ele alıp çekerek kendi göreneklerine ortalığı selamladılar.

Kotak ve Susur görmemişlik etmeyelim diye olanca kuvvetleriyle kulaklarını asılıyorlardı. Zira onlarca kulağı ne kadar kuvvetli çekerek selam verirsen karşındakini o kadar ağırlarsın.

Bir aralık Susur yavaşça:

-Tuğcu, dedi..

Kotak hemen sözü bitirdi:

-Nereye oturalım? diye sordu.

Yoldaşlarımın kabalığından gözlerimin akına kadar kıpkırmızı kesildim. Bereket versin ki Ulu Hatun yardıma yetişti:

-Bu yiğitler kimdir? dedi.. Hallerine bakılırsa ta çöllerden geldikleri anlaşılıyor, at üzerinde artık yavuzluk gösterecekler gerek..

Hemen cevap verdim.

-Canım size kurban!.. Bunlar at oğlanlarımdır. Fakat Ulu Hatun'un buyruğuna kurbandırlar.

Kotak ve Susur baktılar ki kendilerine otur diyen yok, biraz ardıma çöktüler. Yalnız Kotak hanımlardan birinin yelpazesi üzerine oturdu, yelpazeyi beş bölük etti. Susur ise kılıcını başka bir hanımın şiltesine takarak bir baştan bir başa yırttı. İçimden: "Hay yerin dibine batasınız" dedim. Fakat biçare oğlanlar öyle utandılar, öyle kızardılar ki acıdım. Kotak utangaçlığını saklamak için hemen külâhını çekti ve yüzünü içine soktu. Susur ise hart hart başını kaşıyarak şaşı şaşı etrafa bakınıyordu.

At oğlanlarımın duruşları, oturuşları Ulu Hatun'un hoşuna gidiyordu. Biraz bunlara baktıktan sonra bana dönerek söze girişti:

-Bahadır, dedi. At oğlanların çok şaklaban kişiler. Fakat biz sizlerden şaklabanlıktan başka şeyler de bekleriz. Bizim öz kullarımızdan biri seninle Kaşgar önünde konuşmuş...

Baş kestim, bu kere dört gözle dinlemeğe koyuldum. Çünkü bu kere anlıyordum ki bu gizli, karışık işler biraz güne çıkacak. Ulu Hatun yine sözleşmeğe başladı:

-İşittik ki iki civan kişi varmış. Bunlardan birisini anasından, babasından ayırmışlar, birtakım kişiler bunu esir etmişler. Salıvermek için çok para isterlermiş, doğru mu?.

Boğazıma bir yumru tılandı. Boğula boğula:

-Doğrudur... dedim.

Ulu Hatun benim telaşımı anladı, fakat tavrını hiç bozmayarak ellerini birbirine vurdu. Odada kim varsa hemen çıktı. Ben de Ulu Hatun ile yalnız kaldım. Ulu Hatun söze devam ederek dedi ki:

-Bundan başka bir de senin yoldaşlarından Merguz mu, Marguz mu, birisi varmış.

Yine bağırdım:

-Marguz.. dedim. İşittim ki Marguz'u zindana atmışlar. Elbette Marguz'u zindana atmağı emir buyurmamışsınızdır.

-Ses etme.. Yalnız dinle. Ben ant ettim ki senin dokuz kusurunu bağışlayayım. Yalnız bu akşamdan beri üçüncü defadır ki kusur işliyorsun. Eğer başında biraz akıl varsa birinci kusurun ne olduğunu bileceksin.

Şeyh Necmettin'in adı ağzıma geldi. Fakat kendimi tuttum, hiç ses etmedim.

Şimdi Ulu Hatun ateşli ateşli söze girişmişti. Diyordu ki:

-Delikanlı.. Bana kolaylıkla meydan okunmaz. Benim karşımda eğilmeyip de dimdik duran baş, bir işaret ile yerlere yuvarlanır. Buyruğumun altındakilerin gösterişleri, yapışları benim eteğimin ucuna bile değmez, Me'mûn Halife der imiş ki: "Bir sultan her kusuru bağışlar. Yalnız tahta leke sürmek isteyenlerle, sır saklamayanların kusuru bağışlanmaz". Benim birçok düşmanlarım var ki yüce tahtımı sarsmak isterler, ben yalnız onlardan ürkerim. Bunlardan biri gece ve gündüz uğraşır ki beni yitire! Şeyh Necmettin'in kızışları, öğütleri beni hiç üzmez. Onun kârı vaazcılıktır. Fakat bana çıkıştığı camide yine adıma hutbe okunuyordu. Benim sana diyeceğim düşman ise yalnız bana karşı söz söylemek, halkı bana karşı ayaklandırmakla kalmaz. Adımı hutbelerden de kaldırtmak ister. Can Bek! Beni bu adamdan kurtarır mısın?

Ulu Hatun bunu diyerek titreye titreye yerinden kalktı. Ben de riayet için kalktım. Ulu Hatun, Necmettin'in kusuruna bakmayacağını söylemiş ise de ben anlıyordum ki içinden çok kinlenmiş ve evvelden de ona kızgınmış. Ulu Hatun, acısını biraz yenerek çabuk çabuk dedi ki:

-Burada nice kişi varsa canlarını, mallarını bildiğim gibi kullanırım. Şunu da sana diyeyim ki Marguz, Ayşe, Karagözlü Begüm benim elimdedirler, anlıyor musun?!.. Bir hain kişi var ki gizliden gizliye beni yok etmeğe uğraşiyor. Ben de gizliden gizliye onu gebertmeğe çalışacağım. İşittim ki; sen güçlü, yavuz bir bahadırmışsın. Can Bek, bunca Müslüman yurtlarını bu kanlı düşmandan kurtarır mısın? Sen bu işi görürsen ben de yoldaşını.. kız kardeşini.. Karagözlü Begüm'ü sana bağışlarım, veririm. Anladın ya.. Sen bana düşmanımın başını getir, ben de sevdiklerinin başlarını bağışlarım.

Eğer yapmam desem belki karşımdakini kızdırırım diye hiç ses etmedim. Çünkü Ulu Hatun'un hiç çekinmeyerek Marguz'u, kız kardeşimi, Karagözlü Begüm'ü öldürteceğini biliyordum. Ne yapıp yapıp Hatun'u oyalamalı, sonra kilise kapısında gördüğüm keşişten öğüt almalı idi. Biraz düşündükten sonra mertçe cevap verdim!

-Hazırım... Kime karşı çıkacağım?

Ulu Hatun dedi ki:

-Kim ise... sana ne.. Yoksa korkuyor musun?

Korku mu.. Can Bek mi, Uygur Türk'ü mü korkuyor! Artık Ulu Hatun'u falan unuttum, hemen bağırdım:

-Korku mu? Ben babamın oğluyum.. Dünyada hiçbir şeyden ürkmem. Hele dediğin adamın eline, bir kılıç ver de karşıma çıksın... Korkup korkmadığımı anlarsın!..

-Çok iyi.. Eğer bu yüce işin üstesinden gelersen seni artık ağırlar, kanadımın altına alırım. Seni şimdilik burada alıkoyarım ki alayımıza giresin. Yarın Buhara'ya kalkıyoruz. Sen de birlikte geleceksin. Buhara'ya varınca yok edeceğin adamı sana gösteririz. Yarına kadar burada kal, saray içinde sana yer hazırlattık.. Şimdi yanına adam katar, göndeririz.

Ulu Hatun sözlerini bitirince ellerini birbirine vurdu. Saray hanımları, halayıklar, kavaslar ağır ağır içeri girdiler. İşittiğim sözlerden, başım, beynim sersem olmuştu. Bir taraftan da vakit kazandım, diye seviniyordum, öbür taraftan da Hristiyan keşişle görüşemiyorum, diye üzüliyordum. Fakat karşımdakiyle uğraşmağa gücüm yetmez idi ki..

Belki Ulu Hatun’u kandırır da biraz dışarı çıkabilirim, diye:

-Yüce hanım! İzin verir misiniz ki gidelim, atlarımızı bulalım.. dedim.

Turhan Hatun cevap verdi:

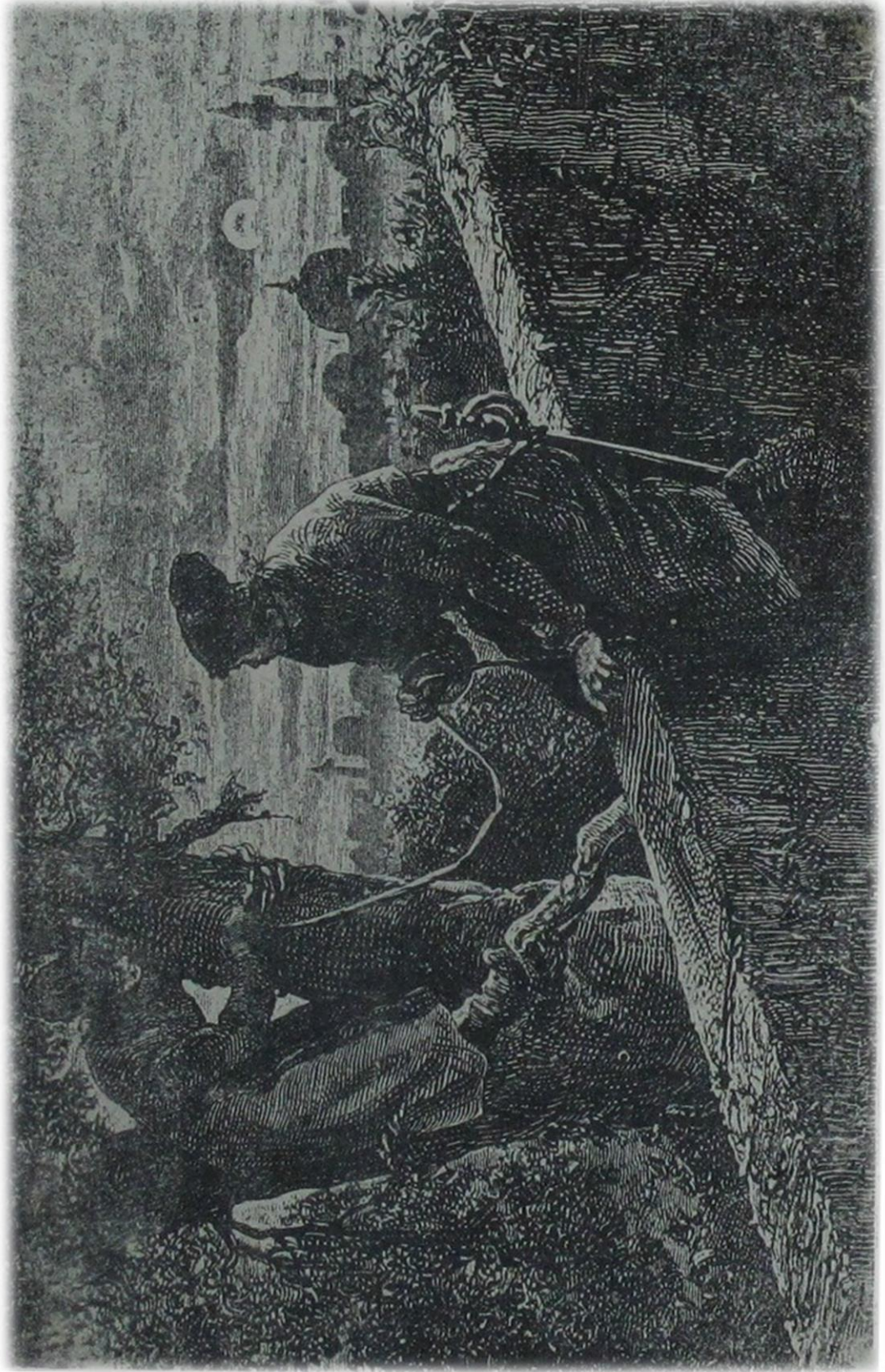
-Atlarınız buradadır. İpekçi Hüseyin atları buraya getirdi.

-Marguz’u görebilir miyim?

Ulu Hatun bu soruşum üzerine parmağını ağzına götürerek susmamı işaret etti ve sonra yine eliyle kapıyı göstererek artık söyleşmenin bittiğini bildirdi.. Anladım ki ellerinde esirim.. Hatun’un buyruğu olmayınca saraydan çıkmak yok! Hatun bana kapıyı gösterir göstermez elinde fener ile iki kavas önüme çıktılar. Hiç ses etmedim. Ulu Hatun’un önünde bir baş kestikten sonra artlarından yürüdüm. Kotak ve Susur peşimi bırakmadılar. Kavaslar bizi uzun ve karanlık bir divanhane den geçirdiler. Ne bitmez, tükenmez yollar!. Divanhane bitince dik bir merdivenden indik. Orada dört çevresi ağaçla kaplı bir bahçeye daldık. Bu bahçeye biter bitmez bir ufak bahçeye daha girdik. İçimden daha gidecek miyiz, diye soruyordum, Fakat dikkatli bakınca bu son bahçede bir ufak köşkle bir ahır gördüm. Atlarımızı bu ahıra çekmişlerdi. Kavaslar bizi köşkün alt odasına soktular. Bir de ne görelim? Odada öyle bir sofraya kurulmuş ki dil ile söylenemez. O ne yemekler, ne yemişler. Bizi içeri sokan kavaslar sessizce baş eğerek çıktılar ve kapıyı kapadılar.

Vakit geçirmeden yemeğe başladık. Zira göçebe kişiler yemeğe karşı isteksizlik bilmezler. Doğrusu bir vakitten beri çok yemekler yiyordum ama böylesini daha görmemiştim. Sofra çepeçevre türlü kebaplar, aşlar, tatlılarla donanmıştı. Fakat yanımda Kotak ile Susur var iken yemek artacak diye korkulur mu? Tezden sildik süpürdük. Son lokmayı yutmuş, son kâseyi de kurutmuş idik, söze giriştim:

-Yoldaşlar dedim.. Dilim varmıyor ama.. Yine söylemeden duramayacağım. Bizi burada hapis ettiler. Oturduğumuz köşk iyi hoş, yemekler bol ama yine bir

Kemendini ilmikledi, ağacın gövdesine bağlayarak boş ucunu duvardan aşağı sarkıttı.

hapis, bu kasabalıların bunca düzenleri arasında benim aklım çileden çıkıyor. Ne yapacağımı bilemiyorum. Onun için lazımdır ki gideyim, ak sakallı bir kişi var, ondan öğüt alayım. Buradan gitmeden bununla görüşeyim.

Ben buradan çıkıp onu görmeğe uğraşacağım. Siz beni beklersiniz ki kimse görmeden içeri girmeme yardım edesiniz.

Susur, hemen elini kalpağına götürdü:

-Buyur tuğcu, dedi...

Kotak'a gelince, o hiç ses etmedi. Koca ağzını bir kulaktan bir kulağa açtı.

Biraz böyle durduktan sonra:

-Acaba neredeyiz? Bir görsek, dedim, yavaşça kapıyı açarak dışarı baktım.

Ay ışığı olduğundan ortalık aydınlıktı. Her taraf iyice seçiliyordu. Hemen kapıyı açtım, dört çevreye bakındım. Gördüm ki bahçelerde kimse yoktur. İndim, köşkün dışını dolaştım. İki katlı olan bu köşk hemen önündeki duvardan biraz yüksekti. Köşke iyice baktım. Pencerelede ufak bir ışık bile görünmüyordu. Demek ki yapayalnız idik. Köşkün yanında ulu bir ağaç vardı ki duvarın boyunca uzamış gitmiş idi. Hatta dallardan biri de sokağa doğru iniyordu. Ağaca tırmandım, dalın üzerine çıkarak duvara kadar uzandım. Duvarın dibinde oldukça geniş ve ıssız bir sokak vardı. Yavaşça ıslık çaldım.

Susur hemen ağaca bindi ve yanıma geldi Kotak ise gözcülük etmek için aşağıda kalmıştı. Sesimi çıkarmaktan korkarak yoldaşıma dedim ki:

-Susur! Ben duvardan akıp sokağa ineceğim, oradan mahut keşişi aramağa çıkacağım. Sen dallar arasına gizlenir ve beni beklersin. Geri dönünce ben duvarı görür bulurum. Ben, gün doğmadan buraya varırım, geldiğimi haber vermek için ufaktan ıslık çalarım. Kemendin üzerinde mi?

Susur belinden, kıldan vurma bir kement çıkararak:

-İşte.. dedi.

Moğollar kementlerinden ayrılamazlar. Attan indikleri vakit kemendi Kotak gibi bellerine sararlar.

-Çok iyi, dedim. Kemendi tut ki ben ineyim. Sokağa varınca kemendi yukarı çekersin. Geldiğimde yine uzatırsın. Ona tırmanarak çıkarım.

-Tuğcu, gelmeyecek olursan?..

-Tanrı'ya sığınacaksınız, becerebildiğiniz gibi yaparsınız.

-Çok iyi tuğcu! Sen hiç merak etme, onlar bizi bitirinceye kadar ben ve Kotak on, on iki tanesini yere sereriz.

diyerek kemendi ilmikledi, ağacın gövdesine bağlayarak boş ucunu duvardan aşağı sarkıttı. Bu iş de bitince Susur yüzünü garipleştirerek bana bakmağa başladı:

-Ne istersin yoldaş? diye sordum. Yiğit oğlan, gözleri yaşara yaşara:

-Ver elini öpeyim tuğcu.. Belki birbirimizi bir daha görmeyiz, dedi.

Benim de gözlerimden yaş gelmişti. Susur'un alnından öptüm.

-Seni de, Kotak'ı da Tanrı'ya ısmarladım, dedim ve hemen kendimi aşağı salıverdim.

Ayağım yere değince Susur kemendi yukarı çekti. Geri döndüğüm vakit kolaylıkla bulayım diye duvara bir işaret çektim ve تنها sokaklara daldım. Yolumu o kadar iyi hesap etmiştim ki güçlük çekmeden Ulu Cami meydanına vardım. Fakat gündüzün kiliseye gittiğim yolu buldum sanarak dar bir sokağa girdim. Bu sokakta yirmi adım yürümemiştim ki bir silah şakırtısı işittim. Çok geçmedi, bir fener ışığı gördüm. Bir alay pusatlı kişiler... Önde fener, bana doğru gelirlerdi. Gizleneyim dedim ama uzun ve düz bir bahçe duvarının dibinde olduğumdan kendimi sokacak bir kovuk, bir delik yoktu. Anladım ki saklanmak olmayacak, yoluma yürümeğe koyuldum. Silahlı kişilerin önüne varır varmaz içlerinden atlı birisi bana “Dur!” diye bağırdı. Biraz keskince bakınca karşımdakilerin asker, ve atlı herifin de bunların başbuğu olduğunu anladım, durdum. Atlı bana sert sert çıkışmağa başladı:

-Bu saatte sokaklarda ne işin var. Sen kimsin, nereden gelirsin? Tez de! Hayvan göçebe...

Hemen cevap verdim:

-Bana bak Tacik.. Kötü kasabalı, biraz daha şirince söz söyleyemez misin?

Atlı kahkaha ile gülmeğe başladı:

-Hahay!.. Anlaşılr ki sen uzaklardan gelirsin. Anlaşılr ki beni tanımazsın?

-Seni şeytan tanısin... Bana ne gerek. Sen kimsin? Haydi kuzum, eğer Müslüman kişi isen bırak yoluma gideyim, yok kitapsız isen seni tamunun dibine sokarım, zorla geçerim.

Ben söyledikçe herif gülmeği arttırıyor, güldükçe omuzları kalkıp iniyordu:

-Hahay.. Zorla geçersin ha! Oğul benim adım “Koca sakal Salama”dır. Semerkantlılar derler ki “Hiçbir gece geçmez ki Koca sakal Salama birisini asıp, dövüp paralamayınca rahat etsin”. Bugün kısmetim kapanık, daha kimsenin kemiklerini kırmadım. Sen de gece vakti karşıma çıkmış, bana karşı gelirsin.

Öyle kızdım ki kendimi tutamadım ve kılıcı sıyırarak:

-Harami, dedim. Ya sen ve yanındaki iblisler açıktan geçersiniz, ya ben sizi haklarım. Ben senin gibi uğrulara şikâr olacak adam değilim. Anladın mı?.

Koca sakal bu kere böğrünü tutarak katıla katıla gülmeğe başladı:

-Hahay! Aklınla yaşa, orman kedisi kılıklı göçebe.. Sen beni hırsız mı sandın?. Aklını başına al. Ben kollukçuların başıyım. Şimdi kim olduğumu anladın ya?! Haydi uşaklar şu herifi bağlayın da zindana atın, keyifli keyifli sorgu altına alayım..

Baktım ki iş fenaya sarıyor, duvara dayandım ve kılıcımınla siper alarak dedim ki:

-Ha kollukçular başı olmuşsun, ha uğrular başı olmuşsun.. İkisi de bir. Şimdi ben de sana bir şey söyleyeyim, ama iyi dinle, kim bir adım ileri atarsa bilsin ki kılıcımı gövdesinin bir taraftan sokar öbür taraftan çıkarıveririm.

Kollukçular üzerime atılmağa davrandılar. Fakat tam bu sırada sokağın alt başından elinde fener iki hizmetçi ve bunların ardından ağaca giyinmiş birisi görüldü. Bu adamın arkasından da birçok kavas hizmetçi yürüyordu. Bu adam yavaş yavaş ilerliyordu. Fakat şaşılacak şey; üzerinde bir silah dahi yoktu. Bu alay bizim yakınımıza gelince ağa kişi Salama’ya bağırdı:

-Hey Salama! Yine ne oluyor, bu patırtı, bu gürültü nedir?..

Koca sakal, riayetle baş kesti, dedi ki:

-Ağamız! Bu delikanlı göçebe, Hanımızın yasağını dinlemiyor. Gece yarısı fenersiz sokaklarda geziyor. İzniniz olursa tutup zindana atacağım.

Şimdi ağı kişi ağır ağır söz söylüyordu. Diyordu ki:

-Salama... Belki bu Türk delikanlısı bilmeyerek bir kusur işlemiştir. Sen de kim bilir, onu ne kadar üzmüşsündür, ben seni bilirim.

Salama yüksekçe ses ile:

-Efendim! Şunun kılığına baksanız a... Uğrudan başka birisine benziyor mu? Hem de bütün göçebeler gibi o kadar pervasız ki doğrusu ben şimdiye kadar nice kişiler astım, onlar bundan daha uslu idiler.

Yeni gelen adam Salama'yı susturmağa çalıştı:

-Sus, sus Salama! Dedikten sonra bana dönerek:

-Söyle bakayım genç Müslüman, nereden geliyor, nereye gidiyorsun, eğer doğru dürüst cevap verirsen ben (Mahmut Yalvaç) söz veririm ki seni bıraktırırm.

Ben; bu adı işitince yerimden sıçradım.

-Mahmut Yalvaç mı? Buharalı Mahmut Yalvaç mı?.

diye bağırdım. Karşımdaki adam biraz şaşaladı:

-Evet, ta kendisi, dedi. Buharalı Mahmut Yalvaç.

-Öyle ise benim aradığım sensin, sana bir lafım vardır.

Mahmut Yalvaç bütün bütün şaştı, yüzüme dik dik bakarak:

-Sen beni niye ararsın?

Ben de Mahmut Yalvaç'ın yüzüne baktım:

-Evet, seni ararım. Nereden geldiğimi sorarsan derim ki: Ben (Deligün Buldak) ve (Onon)un çıktığı çevreden geliyorum.

Salama dayanamadı, güle güle:

-Deligün Buldak mı?.. Bu ne demek.. Mutlak uğrular, haramiler yeri olacak!.

diye bağırdı. Mahmut Yalvaç koca sakala sert sert bakarak susturdu ve sonra dedi ki:

-Salama! Bu kere iyi şikâr yakalayamamışsın? Sanırım ki bu gece elin boş dönecek. Ben ne zamandır bu civan kişiyi bekliyordum. Beraber saraya götüreceğim.

Mahmut Yalvaç bunu der demez elimden tuttu ve yanına alarak alayıyla yürümeğe başladı. Salama ağzından kemiği alınmış köpek gibi ardımızda kendi kendine hırslı hırslı söyleniyordu.

Biraz yol yürüdükten sonra sarayın önüne vardık. Mahmut Yalvaç dış kapıda durarak kapıcıya adını verdi ve içeri girdi. Ben de arkasından girdim. Evvela bir bahçeden geçtik ki bunun dibinde şirin bir köşk görünüyordu. Mahmut, beni bu köşke soktu. Fener çeken adamlar fenerlerini kapının önüne koyarak bizi yalnız bıraktılar. Hemen Timuçin Han'ın bana vermiş olduğu kesik parayı boynumdan çıkararak Mahmut'a gösterdim, Mahmut da kesesinden paranın yarısını çıkardı. Bu iki parçayı ekleyince birbirine uyduğunu gördüm. Bunun üzerine Mahmut ellerimi sıkarak dedi ki:

-Çok iyi, Timuçin Han nice dir?

-Tanrı'ya şükür, iyidir.

Şimdi karşımdakine bakmağa başladım. Baktıkça yüzü gözü hoşuma gidiyordu. Mahmut'un başı iri, alnı dört köşe gibi düz, çenesi sivri, gözleri keskindir. Sakalı seyrek ve bıyıkları düşükçe idi. Rengi ise güneşten yanmıştı. Yüzüne bir bakınca kendisinin bir Türk, hem de halis bir Türk olduğu anlaşılıyordu. Tevekkeli Timuçin Han doğru beni bu adama göndermemişti. Demek ki buna emniyeti vardı. Doğrusu da tam bana öğüt verecek kişi idi. Ben riayetle söze girişerek:

-Ata* dedim. Önden şunu diyeyim ki ben de şimdilik bu sarayda oturuyorum.

Mahmut Yalvaç tiz tiz cevap verdi:

-Moğol dilince konuş, söyleştiklerimizi anlamasınlar. Burada duvarların bile kulağı vardır!

-Çok iyi.. At oğlanlarımı odada bıraktım. Gidip onları bulayım ki meraklanmasınlar.

-Tamam. Daha iyisini istersen gidip senin odanda görüşmeliyiz. Orada oldukça biraz olsun gizli gözcülerden yakamızı kurtarırız. Sen nerede oturuyorsun?

Bize verdikleri köşkü gücüm yettiği kadar anlattım. Mahmut Yalvaç sarayın her köşesini, bucağını pek iyi bildiğinden oturduğum yeri güçsüzsüzce tanıdı.

* Türkler yüce kişilere (ata) adını verirler.

-Bildim, yıldız çevresindeki ahırlı köşk, gel gidelim...

diyerek fenerin mumlarını söndürdü ve cebine koydu. Sonra kapıyı açtı, ses etmeyerek dışarı çıktık. Oturduğumuz köşkün yanına varır varmaz yavaşça ısıklık çaldım. Kotak hemen seğırtti, yanıma geldi. Susur ise nöbetten çıkıp kendini topladı, ağaçtan indi, üçümüz de alt kattaki odaya girdik. Mahmut üzerimizdeki hırkaları çıkarttı ve pencerelerin önüne gerdi ki dışarıdan ışık görünmesin. Kotak'ı da dışarıda gözcü diktik. Sonra cebimden çakmaktaşını çıkararak mumları yaktım. Bu işler bitince keçe üstüne oturup Mahmut'un sorduklarına cevap vermeğe başladım, Kaşgar yanında rastladığım adamdan şimdiye kadar başıma ne geldiyse kısaca anlattım.

Ben anlattıkça, Mahmut ara sıra başını sallıyor ve sonra bir vakitler derin derin düşünüyor. Biraz böyle daldıktan sonra söze girişti:

-Oğul! dedi. Başına gelen bütün bu şeyler birbirine öyle uyuyor ki hepsini güçlük çekmeden anlıyorum. Evvela şunu bil ki (Türkân Hatun) insan yüzlü bir iblistir. Başında taç olan bu canavar hani ya sana Timur Melik'in anlattığı İsmailiyye taifesi başbuğu Şeyh'ül-Cebel'in danışıklısıdır. Şeyh'ül-Cebel hem kendi kârı, hem başkasının kârı için adam öldürür. Kaşgar yakınında gördüğün ihtiyara gelince; o da Şeyh'ül-cebel'in bir adamı olacaktır. Belki de Cellât Şeyh'ül Cebel'in ta kendisidir. Türkân Hatun ile bu adam, kendilerini rahat bırakmayan bir kişinin vücudunu kaldırmak isterler. Kaşgarlı adam Almatı işi üzerine senin yavuz ve güçlü kuvvetli bir bahadır ve seninle görüştüğü zaman da senin günahsız, düzensiz bir civan olduğunu görmüş, anlamış, seni elinde oyuncak etmek istemiştir. Onun için seni Türkân Hatuna göndermiştir.

Meraklı meraklı sordum:

-Marguz, kız kardeşim, Karagözlü Begüm?..

-Çok saf kişisin! Timur Melikle konuştuğun vakit yüzü çizgili bir adam vardı değil mi? Timur'un hizmetçisi idi. O; senin kimlerle kalkıp görüştüğünü, sevdiklerin kimler olduğunu biliyordu. Bunlara söyledi. Seni bildikleri gibi kullanmak için Marguz ile kız kardeşini yakaladılar.

Karagözlü Begüm'e gelince; bunun kim olduğunu bilemem. Belki Şeyh'ül-Cebel ve Ulu Hatun'un ellerine düşmüş bir yüce kadındır. Bu Tanrı düşmanları kitapsız herifler, zavallı kadıncağızı da ellerinde tutarlar ki çıkacak işe göre onu kullansınlar....

Baktım ki iş fenaya sarıyor, duvara dayandım ve kılıcımınla siper alarak...

Ne fena kişiler! İçimden bir ateş uyandı, bağırdım:

-Aldanıyorlar! Özüm hakkı için aldıyorlar. Tanrı'nın yardımıyla ben; hepsini de, Karagözlü Begüm'ü de bunların elinden kurtarırım.

-Sabret oğul! O kadar tez davranma, dur bakalım, önden seni kurtaralım. Sanırım ki bunun için de epeyce güçlük çekeceğiz.

Anlayamıyordum. Birçok şeyleri bir türlü aklım almıyordu. Sordum ki:

-Fakat yüzünde kılıç yarası olan herif ne oluyor? Bu adam, Timur Melik'in adamı idi. Timur Melik ise şimdiye kadar gördüğüm adamların en namuslusudur. Sanmam ki Timur Melik böyle çirkin işlere girişsin.

-Timur Melik'i neylersin oğul! Buralarda namuslu, özü pak adam on kişi kadarsa Timur Melik de bunların birincisidir. Bundan başka da Kutbeddin Şah'ın küçük oğlu olan Celaledin'i de unutma. Bu da bahadır kişidir. Daha on beş çağında ise de tez vakitte yüce bir kahraman olacaktır. Şeyh Necmettin de, ben de özleri pak adamlarız. İşte Can Bek! Bu saydıklarımın başka buralarda namuslu adam rastlayamazsın.

-Öyle ise yüzü yamalı bu fenalara nasıl karışıyor?

-Bu da başka... Timur, yeryüzündeki insanların en doğrusu, en yavuzudur. Yalnız, doğruluğu çokça sevdiği gibi sertliği de elden bırakmaz. Onun için ona karşı koymağa gelmez. Kim bilir, at oğlanı, Timur'un hoşuna gitmeyecek bir şey yapmıştır, onun da âdetini bilirsin a! Herife temiz bir kötek çekmiştir. Timur eline hiç üşenmez.. At oğlanı da yediği köteğın öcünü çıkarmak için Şeyh'ül-Cebel'in hizmetine girmiştir. Zira Şeyh'ül Cebel Timur'a öyle kin bağlamıştır ki onu öldürtmek için dünyayı verir.

İştiklerim beni artık kızdırıyordu:

-Bunlar ne fena şeyler! dedim, bu adamların hepsi canlarını iblise mi tapşırılmışlardır? Sizin mübarek dediğiniz şehirler kızıl cehennemden başka bir şey değildir.

Mahmut Yalvaç bu sözüm üzerine öyle bir gülüş güldü ki bu adam hiç eğrilik bilmiyor, özü ne duyarsa hemen söylüyordu:

-Doğru dersin Can Bek! Buraları tam kızıl cehennemdir. Burada herkes saman altından su yürütür, karışıklık çıkarmağa bakar. Ahali hanını, han ahalisini, başbuğlar hanlarını, hizmetçiler ağalarını, kardeş kardeşi, oğul babayı bitirmeğe uğraşır! Şehzade Muhammed babasına karşı, bizzat Han ise ona bağlı beylerden olan Gur Han'a karşı, dünyanın en yakışıklı adamı Buhara ve Semerkant Şahı Osman, hem buraların hanına, hem de Gur Han'a karşı halkı ayaklandıрмаğa çalışırlar. Türkân Hatun da oğlu için kocası Han'ı, hatta Gur Han'ı ortadan kaldırmak ister. Alamut Dağı üstündeki kalesinde duran İsmaililer başı Şeyh'ül-Cebel de dünyada ne kadar bahadır adam varsa hepsini yok etmeğe çalışır..

Bunları iştikçe içim sıkılıyordu. Hemen dedim ki:

-Fakat bunların içinde sanırım ki Timur Melik kimseye karşı fenalık gütmmez, kimseye karşı düzen kurmaz.

-İşte bunda yanıyorsun Can Bek! Timur da böyle işlerden kendini koruyamaz. Mâverâünnehir'de anasından süt emen çocuklar bile düzenbazlık düşünürler! Sen bile Can Bek, buraya ayak basalıdan beri gizliden gizliye iş görmekten başka ne kâr işliyorsun. Buranın havası böyledir oğul!.

Şaşaladım, Mahmut'a:

-Sen de mi gizliden gizliye uğraşırsın? diye sordum.

Mahmut Yalvaç hiç yüzünü gözünü değiştirmeyerek cevap verdi:

-Ben mi? Zaten sekiz seneden beri şurada başka bir iş görmem ki...

Neler işitiyordum hey Ulu Tanrım! Dibi olmayan öyle bir bulaşık çukuruna düşmüşüm de bilmiyorum. Bunları düşününce kolum, kanadım kesildi, düştü. Öyle acınsandım ki ağlayacağım geldi. Allah'ım! Doğruluk dünya yüzünden çekildi mi?

Mahmut hiç benim halime bakmıyor, yine söylüyordu:

-Evet oğul! Ben bir Türkmen göçebesiyim. Harezm Hanlığı'nı kuranlar benim obamı basıp yağma ettiler. Ben de ant içtim ki onlardan öç alayım. Sen de göçebesin.. İyi bilirsin ki bir göçebe bu türlü antları can çekişir de, ölür de yine unutmaz!

Şimdi Mahmut'un neye çalıştığını anlıyordum. Bütün mertliğim, yiğitliğim başıma sızdı.

-Bismillah! Ben de senin gibi ant içtim, diye bağırdım.

Mahmut, çok iyi etmişsin, dedikten sonra hikâyesini bitirdi ve düşüncelerini yüzüstü çıkarabilmek için hangi yollardan gittiğini anlatmağa koyuldu:

-Kendi kendime verdiğim sözü tutabilmek için tüccarlıkla “Kanglı” Hanı’nın, Harezmi Şahı (Cengâver Tekeş) ile hareminin yanlarına sokuldum. Ben onlar için bir memleketten öbür memlekete gider, dibalar, ipekliler, cevahirler, değerli fağfuriler, kâseler, kadifeler arar bulurum. Kostantin şehrinden, Roma kayserinin olduğu yere kadar uzanırım. Oradan Hint’e, (Manzi) dedikleri Çin diyarlarına gelirim. Çok kere de Çipangu (Japonya) Adası’na geçerim. Bir kere de böyle Çin ülkelerinde dolaşırken Timuçin Han ile tanışıklık ettim. Ve hemen kendisini kabul ettim. Çünkü oğul! Şimdiye kadar şehirlilerin, kasabalıların göçebelere ettikleri fenalıkların öcünü çıkaracak ancak Timuçin Han’dır. Evet, ben burada gizli düzenler kuruyorum ama kendim için değil. Kaşgarlı Gur Han’ın ben göçebelerin, İranîler ile Taciklere galebe çalmalarına, Timuçin’in Karahıtay Hanı’nı, Kaşgarlı Gur Han’ı, Mâverâünnehir Şahı’nı, Herat ve Dehli hanlarını yenmesine çalışıyorum.

-Desene bütün dünyayı bitirmeğe çıkmışsın?!

-Elbette! Ben sana alını açık, gözleri süzük, sakalları seyrek, yani senin gibi göçebeler ile uzun burunlu, sık sakallı kasabalılar kavgasını söylüyorum. Bu benim dediğim kavga, çöl ile kasaba kavgası olacaktır.

Benim gibi göçebelerin bu düzenbaz kasabalılarla çarpışacaklarını işittikçe yüreğim kabarıyordu:

-Celle şâne! diye bağırdım. Çöl çocukları üste geleceklerdir, görürsünüz. Yere batsın bu düzenbaz kasabalılar. Bunca gördüğüm fenalıklara karşı derim ki dünyada bizden artık Müslüman yokmuş!..

-Evet! Bana kalırsa ben; Timuçin ve Boğorcu gibi kişileri, kendilerine iyi dedirtenlerden, hali şanına uymayanlardan yüce tutarım.

İkimiz de bir zamanlar düşünmeğe vardık. Önce ben söze girişerek sordum ki:

-Sanır mısın ki Ulu Hatun, İsmailî denilen Batınî mezhebi başı Şeyh’ül-Cebel ile danışıklıdır?.

-Oğul; yalnız sanmak değil, böyle olduğuna kalıbımı basarım.

-Demek ki... Timur Han'ı...

Sözümü bitiremedim. Yukarıdan aşağı titremeğe başladım. Fakat Mahmut Yalvaç aklımdan geçeni tez anlamıştı.

Dedi ki:

-Evet oğul! Senin kolunla, bileğinle Timur Melik'i öldürtmek isterlerdi.

Bunu işitince beynimden vurulmuşa döndüm, ellerimle yüzümü kapadım. Kendi kendimden utandım. Şimdi Mahmut yine anlatmağa başlamıştı:

-Dinle Can Bek! Burada ne olup ne bittiğini iyi bilmelisin ki sersemcesine iş görmeyesin. Timuçin seni bana gönderdi ise o da senin ahmak olmadığındandır. Çünkü Timuçin Han gibi insanı iyi tanıyan, anlayan bulunmaz. Şimdi kulaklarını iyi aç, bütün bu karanlık işleri çabuk anlarsın. “Niyuçe” kabilesinden olan “Karahıtailler” büyük bir hanlık kurmuşlardı ki bu hanlık da çok geçmeden ikiye ayrıldı. Bunlardan birinin payitahtı “Beş Balık” ötekinin ise “Kaşgar”dır. Kaşgar Hanlığı'nın başında Gur Han bulunur ki sizin Uygurlar başbuğu bu Gur Han'ın boyunduruğu altındadır.

Demek ki “Niyuçe”ler, “Uygur”lar, “Karluk Türkleri” bu Gur Han'ın tebaasıdır. Bu Karluklar'ın içinde Hristiyan dininde bulunanları ve hatta kitapsızlar da vardır.

-Bunların hepsini bilirim.

-İyi ama hepsi Müslüman olan “Kanglı” Türklerinin “Harezm”de ve “Ürgenç”te pek ulu bir hanlık kurduklarını bilemezsin.

Bundan yüz sene evvel Harezm Şahı “Atsız” Sancar Sultanı ile kavgaya girdi. Bu Sancar Sultanı da Horasan'dan gelme bir Selçûkî'dir. Harezm Şahı (Atsız) ölünce yerine geçen (Arslan Şah) son Selçukî şahını da tahtından indirdi ise de sonra da Gur Han ile muharebe ettiğinden yenildi ve Gur Han'ın bayrağı altına girdi.

-Bunları da bilirim. Bu dediğin **560** senelerinde olmuştu (**Milad 1164**). Bu kavgada Uygurlar, ordunun en özge askeri idi. Babam da bu muharebede bulunmuştur.

-Çok iyi. Şimdiki Harezm Şahı (Tekeş) çok kavgalarda üste geldi ve “Padişah” mertebesini kazandı. Öyle ki Cengâver (Tekeş)in* toprakları ta Hint'ten

* Alaettin Tekeş

Basra Körfezi'ne, Fırat'a, İdil (Volga) sularına kadar uzanır. Böyle olmakla beraber yine Gur Han'ın cizyedarıdır. Yalnız ne var.. Tekeş Horasan'da Şeyh'ül-Cebel ile çok uğraştı. Birçok kere de Şeyh'ül-Cebel'i ve adamlarını tepeledi. Bunun içindir ki Şeyh'ül-Cebel bu acıları hiç unutmaz ve mutlak öç çıkarmak ister. Bundan başka da Ulu Hatun Tekeş Cengâver'in büyük oğlunu hiç sevmediği gibi bu çocuğa çok kin besler ve yerine küçük oğlu Muhammed'i (Kutbeddin'i) tahtına geçirmek ister. Şimdi biraz anlamağa başladın mı?

-Anladım! Demek ki Ulu Hatun ile Şeyh'ül-Cebel Sultan Alaettin Tekeş'e fenalık etmek için sözleşmişlerdir. Böylece Muhammed'i tahta çıkarmak için yoldaki engelleri kaldırmak isterler.

-Doğrusu bir Moğol için bu kadar tez anlayış fena değil! Fakat hepsi bu kadarla bitmiyor Can Bek! Bağdat'taki halife Nasreddin Tekeş'e yenildiğinden düşmanına pek ziyade kin güder. Bunun içindir ki Ulu Hatun'un yanına kendi adamlarından biri olan (Şeyh Mecdeddin)i yerleştirmiştir. Bu Şeyh Mecdeddin Ulu Hatun'un beynine iyice girmiştir. Mecdeddin'in aslına gelince: Bu adam Gur, Herat, Hint'teki Delhi Sultanı olan ve Harezm'e göz diken Şehabeddin'in adamıdır. Şehabeddin ise alttan alta Şeyh'ül-Cebel ile de sözleşmiştir. Şimdi bu dolaşık karışık işi anlamağa başladın mı? Ulu Hatun gerek kocası olan Tekeş Cengâver'e, gerek büyük oğluna karşı Mecdeddin ile, Şeyh'ül-Cebel ile sözü bir etmiştir. Beri taraftan da Şeyh Mecdettin hem Ulu Hatun'a, hem de küçük oğlu Muhammed'e karşı Halife-i Bağdat ile Gur Sultanı ve Şeyh'ül-Cebel ile danışıklıdır. Anlıyor musun bu politikayı?

Ne entrikalar, politikalar içinde kalmıştım. Bütün bu düzenleri, sözleşmeleri işitince gönlüm bulanıyordu.

-Lanet olsun, bu yüreksiz kişilere... diye bağırdım.

Mahmut dedi ki:

-Sabret oğul! Hepsi bitmedi. Timur Melik aslan kadar yavuz olduğu gibi çok da akıllıdır. Muhammed'in küçük oğlu Celaleddin'e de pek sözü geçer. Bu Celaleddin'in pek mert delikanlı olduğunu söylüyorlar. Timur Melik'in Türkistan'da birçok toprağı ve Hoçent'de de büyük bir malikânesi olduğundan Gur Han'ın buyruğu altındadır. Hem de öyle ötekiler gibi kaltabanlık etmez. Sen de bilirsin ki özü sözü doğru, hanına sadık bir silahşordur. Bir taraftan da (Muhammed) tahta

çıkınca Gur Han'ın emrinden kurtulmak ister. Bunun için de babası Tekeş'in ölümünü gözler. (Tekeş)e gelince: Gur Han'ın memleketine kavga açılmasını hiç istemez. Çünkü onun fikrine göre Gur Han'ın toprakları yıldız çevresindeki putperest “Naymanlar” ile Hristiyan “Keraitler”e karşı bir duvar gibi durur. Gur Han Timur Melik'i Tekeş'in yanına göndermiştir ki dostluğunu sağlamlaştırsın. Şimdi Timur Melik, Ulu Hatun'u, Şeyh'ül-Cebel'i, Şeyh Mecdettin'i ne için rahatsız ediyor anladın mı? Görüyor musun bu Mâverâünnehir, Harezm, İran diyarları ne çürümüş ülkedir. Ey Can Bek! Bunlara sen ne dersin?

-Ne mi derim. Bundan böyle yalnız; yaşasın Moğol yurdu! Yaşasın Gök bayrak!.. diye bağıracağım. Başka diyeceğim yoktur!

Mahmut; hiçbir şey söylemeksizin elimi sıktı. Biraz durduktan sonra dedi ki:

-Benim işime gelince: Ben Timuçin'e silah gönderirim. Şimdi seni bana yollamıştır ki ona verdiğim söz üzerine bir kervan düzeyim ve kavga makineleri, silahlar, bu makineleri kullanacak, kuracak adamlar göndereyim. Şimdi Marguz ile kız kardeşini ve öteki prensesi kurtarmak kalır. Onları kurtarınca hemen Suriye'ye ve Roma yurduna gidersiniz. Orada kavga makineleri takımları yapmağı, kurmağı bilen adamlar vardır. Sen Müslüman kişiler içinde, Marguz da Hristiyanlar içinde iş becerirsiniz. Orada bildiğim, tanıdığım birçok adam vardır ki ben onlara sizi ısmarlarım. Ulu Hatun'un alayında olduğunuzdan yolda ben kız kardeşini, Marguz'u ve öteki kadını da kurtaracak bir çare bulur ve sizi yola koşarım. Şimdilik, seni Tanrı'ya ısmarladım. İki üç saat sonra görüştüğümüzde beni görmemiş ve tanımamış ol.

-İyi ama, ardındaki adamlar beni gördüler, tanırlar.

-Zarar yok. Onlar; benim obam adamlarındandır. Sağlam, özleri doğru uşaklardır. Birisi ağzından bir laf kaçırılmaz.

-Saray kapıcısını ne yapalım? O da gördü.

-Ona gelince; benim adamlarımın içinde seni nereden belleyecek. Görmemiştir bile. Sen yalnız emniyetli ol ve sabaha kadar rahat et.

Mahmut, bu sözleri diyerek elimi bir daha sıktı ve benden ayrıldı. Bir dakika sonra, ben de uzandım, at oğlanlarımın derin horultuları bana ninni gibi gelerek uyumuş kalmışım.

Tetik davran, ardımıza düştüler.

Semerkant'tan Basra'ya

Sabahleyin erkenden davul, düdüğü, boru sesleriyle uyandım. Yataktan henüz kalkmıştım ki kapı açıldı ve iki köle en âlâ yemeklerle donanmış bir tepsi getirdiler. Yemeğı yer yemez atlarımızı eğerlememizi tembih ettiler. Bir saat geçti geçmedi, Türkân Hatun'un bostancıbaşı odama girdi ve bana bin dinarlık bir kese ile bir samur kürk getirdi. At oğlanlarıma da ayrıca yüzer dinar ile sincap kürkleri verdiler. Biz kürkleri giyinip de sallanmağı başlar başlamaz bostancıbaşı önümüze düşerek bizi sarayın kale üstüne açılan bir kapısına getirdi. Taş bir köprüden geçtikten sonra Necef kapısına geldik ve kıra çıktık.

Kapının dışarısında beş yüz kadar atlı yığılmıştı. Bundan başka da çayır üzerine ayrıca arabalar dizilmiş ve her birine otuz manda koşulmuştu.

Bu arabalardan biri gayet değerli, gök çuha ile kaplanmış olduğu gibi dört çevresi de bayraklarla, sancaklarla donanmıştı.

Biraz sonra çalgılar çalınmağı başladı. Anladım ki bir yüce kişi gelir. En önce Semerkant ve Buhara Şahı Emir Osman'ı gördüm. Dünyanın en yakışıklı delikanlısı denilen emir, ak bir ata binmiş, önüne dört davullu katmış, ardına da dört bayraktar almıştı. Bundan sonra Ulu Hatun'un nişancıları söktüler. Bunların başında

Murdar Salama'yı tanıdım. Kollukçular kapı önünde birikmiş olan halka sopalarla, küfürlerle girişerek ortalığı açtılar ve seyre gelmiş olanları iki sıraya dizdiler. Bu iş de bittikten sonra ta kapının başından gök çuhalı köşkün kurulu olduğu arabaya kadarki yola ipek ve diba keçeler serdiler. Biraz sonra Ulu Hatun, ardında otuz civan kızla kapıdan göründü. Türkân Hatun'un üzerindeki bol ağır elbisede üstünden aşağıya kadar şeritten ilikler vardı ki civan kızlardan kimi bu ilikleri tutarlar, kimi de elbisenin eteklerini kaldırırlar ve böylece Hatun daha ulucasına gezer yürürdü.

Kızların hepsinin başında uzun hotozlar vardı. Bu hotozların üzerlerine birçok cevahir takılmış ve devekuşu, tavus tüyleri sokulmuştu. Hatun ise başına her tarafı cevahirli bir taç koymuştu. Biraz arkadan köleler Türkân Hatun'un atını götürürlerdi. Yeryüzünde insanoğlu neler görüyor! Bu atın üzerindeki şeyler bizim kabilenin beş onunu satın alır! Hayvanın üzerine sırma işlemeli bir örtü örtmüşler, dört ayağına altından halkalar geçirmişler, boynuna da cevahirli gerdanlık takmışlardı. Atın ardına da Ulu Hatun'un bostancıları sıralanmışlardı. Bunların önünde de kollukçular başı olan iri bir herif giderdi; yanımdakiler bunun "Lulu" adlı İranlı bir köle olduğunu söylediler.

Bu iki keçeli bostancı ve kollukçuların ortasında da bin türlü renkten carlar giyinmiş, yüzlerine ak nikaplar örtünmüş otuz kırk kadar civan kız daha yürürdü. Kızların ardında yine bir alay atlı hademe, develer üzerine kondurulmuş iki köşkün (mahve) sağında ve solunda giderlerdi. Bu köşkler sımsıkı kapanmıştı. Ben bu kapalı köşklere görünce yüreğim atmağa başladı. Ya bu ak nikaplar arasında veya bu köşkler içinde belki kız kardeşim, Marguz ve Karagözlü Begüm bulunuyordu.

Emir Osman, Ulu Hatun'un ilerlediğini görünce diz çökerek eteğini öptü. Ulu Hatun da tacını Emir'in başına koydu ve böylece Emir'i buyruğu altına aldığını anlatmak istedi. Sonra yanındaki on kızla gök çuhalı köşke oturdu. Öteki kızlar da başka köşklere yerleştiler.

Bir de solumuza baktım ki; çobanlar inekleri, develeri, koyunları, atları sürü etmişler, ardımızdan yola katmağa uğraşırlar.

Bir aralık (Lulu) "yürü" işaretini verdi. Davullar dövmeğe başladılar. Hemen atlılardan bir takımı pişdâr alayına geçti. Bunun ardına, gök çuhalı köşk ve daha ardına yanlarındaki askerleriyle öteki köşkler sıralandılar. En arkaya benim de bulunduğum atlılar dizildi. Mahmut Yalvaç da kır bir ata binmiş ve bizim takıma

girmişti. Hemen bana çabukça bir göz işareti ederek yanıma geldi. Biraz sonra atlılar, hayvanları tırısı kaldırdılar ve alay toza dumana katarak yola düzüldüler.

Semerkant'tan Buhara'ya günde on iğaç (fersah) yürümekle on günde varılır. Önce (Zerefşan) Irmağı'nın bir ufak kolu olan (Karasu) boyunca yürünür, sonra da bidüziye birbirine bitişik bahçeler ortasından ve belllenmiş tarlalardan, ağaçlıklar içine gömülmüş köylerden, kenarları söğüt ve dutlukla donanmış sulardan geçilir. Mevsim güz olduğundan ağaçlardan çoğunun yaprakları sararıyordu. Nereden vursak önümüze yemiş dolu öküz arabaları, köylüler çıkıyordu. Buralarda çok erik olur, bu vakitte devşirilerek kurutulur, sonra da dünyanın dört tarafına gönderilir. Buhara, yemişler ile tanınmıştır. Bu memlekette yetişen kavunlar, her ne kadar Semerkant'ta çıkanlara yaklaşılamazsa da yine pek meşhurdurlar. Bir de buralarda pek çok kayısı yetiştirirler. Bu kayısıların çekirdeğini çıkararak kuruturlar.

Yol da “Zernuk” ve “Tur”^{*} kasabalarından geçer. Yolumuz herhangi kasabaya düşerse hemen kadı, ak sakallar, asker başbuğları ve kasabanın ileri gelenleri bizi karşılamağa çıkıyorlar ve Ulu Hatun'a armağanlar, peşkeşler getiriyorlardı. Yolda bulunduğumuz zamanca Mahmut Yalvaç, bana tek laf söylemedi. Onuncu günü iki suyun birleştiği yerde bir çukur çayıra konduk. Bu iki su, bir iki fersah ileride “Zerefşan” Irmağı'na katılırdı.

Bulunduğumuz çayırıktan Buhara'nın köyleri, dış mahalleleri, ağaçlar, tarlalar ortasına serpilmiş, iki katlı evleri pek güzel seçiliyordu. Biraz ileride ise yüce Buhara şehrinin bin dört yüz camisinin kubbeleri, şirin minareleri, yeşil çitlerin, sarı yapraklı ağaçların ortasında gök ile yer arasına asılmış gibi duruyorlardı. Mevsim, kuş geçimi olduğundan gökyüzünde binlerce leylek uçuşuyordu. Büyük bir taş köprüden, küçük ve ta şehrin kapılarına kadar uzayıp giden bir çukur ovaya girdik.

Burası Buhara'nın namazgâhıdır. Her sene bayramlarda, başka mübarek günlerde Buharalılar burada toplanırlar, ilahi okurlar, alay kurarlar.

Namazgâhın ortasındaki ufak bir tepenin üstünde (Bahaeddin)in türbesi görünür. Bu türbenin, bir büyük, beş ufak kubbesi, bir de minaresi vardır. Büyük kubbe altından yaldızlı olduğu gibi beş kubbecikler de gümüş kaplamadır. Minare ise ta dibinden tepesine kadar renkli çinilerle ve yine renkli yazılarla bezenmiştir. Emir (İsmail Samanî) bu güzel camiye **689** senesinde yaptırmıştır (**901 Milat**)

^{*} Elyevm, bu şehirler mevcud değildir. Moğollar tarafından tahrib edilmiştir.

Bahaeddin'in türbesine karşı gelen tarafa da boyalı ve işlemeli tahtadan kerevetler, kürsüler yapılmıştır. Kurban bayramı ve başka mübarek günlerde bu kürsülerde vaaz edilir.

Buhara ahalisi, yaz günleri namazgâha çıkıp serinlenirler, hava alırlar; alaylar kurarlar. Vaaz dinlerler.

Bunun içindir ki çayırın ötesinde berisinde bin türlü renklere boyanmış salaşlar, dükkâncılar, gölge altlarına dizilmiş uzun uzun sıralar görülür.

Şehrin kapısı önünde ulu bir çadır kurulmuş ve Harezmi Sultanı Cengâver Tekeş çadırın içine oturmuştu. Ulu Hatun mahfesinden inip de çadıra girince ben de ardındakilere karıştım.

Çadırın etrafına depdeğirmi sayvanlar, bez perdeler çevirmişler ve orada nice emir, başbuğ varsa önlerine, artlarına hizmetçilerini dikerek bu sayvanların altındaki kürsü gibi yerlere gelip kurulmuşlardı. Çadırın dışındaki kerevetlere de birçok askerler oturmuşlar, silahlarını önlerine çatmışlardı. Şahın yanına girdiğim vakit bunun bir vaaz kürsüsü gibi bir yere yerleşmemiş olduğunu gördüm. Bu kürsünün üstü sırma işlemeli ipekli kumaşla kaplanmıştı. Şah'ın oğlu Muhammed ise babasının sağına geçmişti.

Çadırın içi, tavanı yine sırmalı ipeklilerle kaplanmış ve sultanın bir dirsek yukarısına inci, cevahir kakılmış bir taç asılmıştı. Sultan'ın kendisi ise çok kalendercesine giyinmiş ve üzerine yalnız yeşil Kudüs kumaşından bir entari geçirmiş, başına da yine o kumaştan bir takke oturtmuştu.

Emirlerin, başbuğların ileri gelenleri, şahın sağını solunu almışlar ve birçok hanzâdeler ise ellerinde sineklikler önde oturmuşlardı. Kapının yanında, Şah'ın başyaveri, veziri, mühürdarı bulunuyordu. Alay içeri girince şah tahtından inerek Ulu Hatun'u elinden tuttu ve yanına çıkardı. Sonra, eliyle bir işaret etti, hemen çalgılar çalmağa başladılar. Biraz sonra çengiler, cambazlar ortaya çıkarak birçok marifetler, yaptılar. Bir aralık meydana pehlivanlar geldiler ve peşrev kurmağa başladılar.

Ardımda bir mırıltı oldu. Başımı çevirdim, bir de ne göreyim? Susur ve Kotak oldukları yerde soyunmağa kalkışmıyorlar mı? Koca uşaklar! Pehlivanlarla kapışmağa, boy ölçüşmeğe hazırlanıyorlardı. Yerlerinde oturtuncaya kadar ak ile karayı seçtim.

Pehlivanlar, greşlerini bitirip de çekildikleri vakit başserbetdâr ve başsâkî artlarına elli köle alarak bütün orada olanlara altın ve gümüş taslar içinde şarap gezdirdiler. Bu içme âdeti de pek tuhaf! Önce şah içiyor, sonra münadi şahın içmiş olduğunu dört çevreye bağılıyor, herkes de tasını dikiyordu. şah, üç tas içtikten sonra ahali de kanabildiğı kadar içebilir. Elverir ki sâkîlerden birine bir işaret edin, herif; hemen gelir, elinizden boş tası alır ve ipek peşkir üstünde bir dolu tas tutarak getirir verir.

Yavaş yavaş kafalar kızışmağı başladı. Ben de kendimi içkiye kaptırmıştım ki ardımdan birisinin:

-Dikkat et!... dediğini işittim.

Mahmut Yalvaç'ın sesini tanıdığımın bütün gücümü, kuvvetimi elime aldım. Çünkü anladım ki büyük bir şey olacak. Aradan çok geçmeden davullar vurmağı başladılar. Büyük bir başbuğ geldiğini davulla haber verirdiler. Bu gelen; Timur Melik idi.

Timur Melik; silahlarının üzerine altın kakmalı bir zırh geçirmiş ve başına da Çin sadakorundan bir sarık sarmıştı. Koca bahadır; aslan gibi ortaya çıktı ve tahtın önünde dokuz defa eğilerek bir dizini yere vurdu, sonra oradaki emirlerin arasına girdi durdu. Ben; Timur'la Ulu Hatun'un arasında geçeni bildiğimden ikisini de gözümün ayırmıyordum.

Bir aralık Türkân Hatun eğildi ve eliyle beni göstererek şah'ın kulağına birkaç laf dedi. şah bana bakarak gülümsedi ve kavaslarından birini çağırıp bir emir verdi. Biraz sonra kavas yanıma geldi ve tahtın yanına yaklaşmamı tembih etti.

Mahmut Yalvaç ikinci kere: Dikkat et!.. dedi. Ben çıkmağı davrandım, fakat Kotak ve Susur da hiç tınmayarak her vakitki gibi iki adım geride ardımdan yürümeğı koyuldular. Tez emir verdim, at oğlanlarımı yerinde bıraktım ve hemen meydana atılarak dokuz kere eğildim ve bir dizimi yere koydum.

şah; bana bir zaman baktıktan sonra dedi ki:

-Bahadır! Senin lafını işittik. Dediler ki; sen. civanlığına göre yavuz, güçlü bir silahşormüşsn, kılıç oyununda da artık idmanın varmış. Emrediyoruz ki şurada bulunan bahadırların biriyle huzurumuzda ölçşesin! Burada da Timur Melik'ten daha namlı bir silahşör tanımadığımızdan onunla vuruşmanı isteriz. Hazır mısın?

Ulu Hatun'un ilerlediğini görünce, diz çökerek eteğini öptü.

-Canım canınıza kurban! dedim. Ben her vakit hazırım.

Şah sakalı altından gülümseyerek ve ellerini birbirine ovuşturarak sözü yürüttü?

-Çok iyi dersin.. Sen, Timur Melik!. Gücünü, zorunu bu civan Türk'te denemek hoşuna gelir mi?

Timur Melik, ilerleyerek cevap verdi:

-Tanrı murat etmişse yoldaşım Can Bekle bir iki kılıç savururuz.

Timur Melik yoldaşım lafını der demez Ulu Hatun hırsından dudaklarını ısırıldı. Artık açık açık anlamıştım, Türkân Hatun, Timur Melik'i öldürtmek istiyor ve benim gücümü denemeğe uğraşıyor.

Beri taraftan şah, kavaslarından birine bir iki söz söyledi. Hemen bana bir Tibet kalkanı getirdiler. Bu kalkan gergedan derisinden olup üzerine yol yol savatlı çelik kakmışlardı. Timur da yumrulu kalkanını aldı. Şahın, saray adamlarından biri kadife bir yastık üzerinde bir kılıç getirdi. Bu kılıcın dünyada eşi bulunmaz sanırım. Yukarıdan aşağıya kadar necef taşlar ile süslenmişti.

Şah; bana dönerek dedi ki:

-Can Bek! Sana, bu Tibet kalkanını armağan ediyorum. Hazineimde bunun gibi üç kalkan daha vardır. Kılıç ise Mahmud-ı Gaznevî'den kalmadır. Ben civanlığımda bu kılıçla bir demir direği ikiye bölerdim. İçinizden hanginiz ötekini alt ederse kılıç da onundur.

Hemen, at oğlanlarıma bir işaret ettim. Koştular, tolgamı getirdiler. Timur da tolgasını taktı. Birbirimize bir eyyam gülümseyerek bakındık Timur, sevinçli sevinçli dedi ki:

-Eğer ortaya bu kılıç konmasaydı, kahramanlığı sana bırakırdım Can Bek!.

Hemen cevap verdim:

-Eğer Cihangîr Şah'ın buyruğu olmasaydı ağam Timur'a karşı çıkamazdım.

Bu aralık Şah:

-Haydi er meydanına... bahadırlar!..

diye bağırdı. Sonra elini üç kere vurdu. Biz de birbirimize saldırdık.

Bir vakitler, kılıçların tolgalara, zırhlara inerken çıkardıkları sestten başka bir şey duyulmuyordu. Ben; hem vuruyor, hem kendimi koruyor, hem de kimse görmeden Timur Melik’e bir iki laf demeğe çalışıyordum. Fakat Timur Melik, bana görüşme çarelerini buldurdu. Çünkü, artık iyice kızışmış, daralmış olduğundan bileğine kayışla bağlamış olduğu kılıcını yanına sallandırdı ve üzerime atılarak belimden kavradı. Ben de kalkanı attım, Timur’u kollarımın arasında sıkmağa başladım. Biraz böyle boğuştuk. Ben, hemen eğilerek dedim:

-Timur Melik! Kendini koru.. Ulu Hatun, seni bitirmek ister.

Bunu söyler söylemez, Timur Melik’in kollarını gevşettiğini duydum. Ben de bıraktım. Nefes alıyormuşuz gibi birbirimizin karşısında bir zamanlar durduk. Bir aralık etrafıma bakındığım sırada Mahmut Yalvaç’ın gözü gözüme ilişti. Mahmut Yalvaç tez işmar ederek çadırların kapısını gösterdi. Başımı o tarafa çevirince at oğlanlarımın yerlerinde olmadığını gördüm, anladım ki Mahmut Yalvaç’ın adamları, yoldaşlarımı kaçırtacaklar. Vakit kaybetmeğe gelmezdi, kalkanımı, kılıcımı ele alarak Timur’a:

-Ne vakit istersen başlayalım, dedim. Timur Melik cevap vermedi, hemen üzerime saldırdı. Çok geçmeden, yine birbirimizi bellerimizden kavradık. Biz böyle gövde gövdeye boğuşurken Timur Melik’in kulağına fısıldadım:

-Timur!. Bir çare bul, beni çadırdan çıkar, atıma kadar götür.

-Peki, Can Bek.

Timur, bunu söyler söylemez bir adım geri çekildi. Ben, daha kalkanımı kavramağa vakit bulamadan Timur’un kılıcı başıma öyle bir iniş indi ki şeritler koptu ve tolgam yere yuvarlandı. Timur, ayağını kalkanıma koyarak sol eliyle de kendi kalkanını kaldırdı. Ben; baş açık, sipersiz kalmıştım. Timur Melik ise, tepeden tırnağa kadar silahlı idi. Fakat silahlılığına güvenip beni alt edeceği yerde kılıcını yere dikerek şirincesine durdu, sonra şaha dönerek:

-Şahımız, dedi, civan düşmanımın başına gelen kaza benim ustalığımdan değil, zırhının bozuk olmasındandır. Çünkü, bu kadar uzun yolculuk üzerine tolgasının şeritleri eskimiş, kopmuştur. Benim zırhım ise sağlam kalmıştır.

Bizden daha eski, daha bilgiç bir silahşor olan şah, bu söz üzerine gülümsedi ve:

-Sen babayığitçesine söz söylersin Timur Melik!.. Çekişmenin sonunu başka güne bırakalım, dedi.

Timur Melik cevap verdi:

-Canım kurban! Sanırım ki Can Bekle yalnız silahla ölçüşmemiz yetmez. Bir de atlarımızı deneyelim.

Bu söz, şahın hoşuna gitti. Gür sesle dedi ki:

-Çok iyi dersin Timur Melik. Şimdiden tezi yok, koşu yapmanızı isterim. Can Bek! Kılıcı Timur Melik hak etti. Fakat sen de gocunmayasın diye tam sana layık bir tolga vereceğim.

Şah, sözünü henüz bitirmişti ki tepesi altın menevişli bir tolga getirdiler. Bana verdiler. Hemen başıma geçirip bağladım.

Şahın bir emri üzerine çadırın kanatlarını kaldırdılar ve has ahırcılar atlarımızı alıp getirdiler.

Şah yerinden kalktı ve ilerleyerek hayvanları seyre daldı, dedi ki:

-Doğrusu çok yahşi hayvanlar! Hangisine bahis koyayım, şaşırdım. Hangisi çabuk kaçarsa o kazanır.

Oğullar! Şimdi beni dinleyin. Buradan üç iğaç (fersah) ileride bir bahçe vardır ki orada daha dünyanın başka yerinde bulunmayan laleler yetiştirirler. “Lale sultanı” denilen bir nev’i lale vardır.. Gök üstüne kızıl, ak çizgiler, tahrirler ile işlenmiştir. İçinizden hanginiz ilk önce, bu lalelerden getirirse askıyı o kazanacaktır.

Biz; eğilip baş kestik. Fakat bu vakitte Mahmut Yalvaç ardıma gelerek tezce dedi ki:

-Buradan ayrılıp da bir iğaç kadar koştun mu, sağa vur, Nahşeb yolunu tut... Adamlarımdan biri at oğlanların ve sevdiklerin ile seni orada bekler.

Yüreğimin çarpıntısını zorla tuttum. Hiç tınmayarak atın eğeri düzelttim. Okum, sadağım eğerimin kaşına asılmış olduğu gibi kürkümü de top sarmış, eğerin ardına yerleştirmiştım. Bu düzenle dünyayı alt üst etmeğe hazırdım.

Ulu Hatun biraz işkillenir gibi oldu. İki üç defa:

-Bunlara bugün koşu yaptırmak neye yarar?

dediğini işittim. Fakat ihtiyar cengâver hoşlanıyordu, ellerini ovuşturarak cevap verdi:

-Artık eğerlerini vurdular. Alıkoymak olmaz. Hem de görmek isterim; kır beygir mi, yoksa doru beygir mi ilk gelecek!

Şahın bu sözü üzerine Ulu Hatun'un Hintli (Sümbül)e tez işmar ettiğini gördüm. Hemen Timur'un ayağına bastım. Timur da Ulu Hatun'un işmarını görmüştü, bana bir göz attı. Fakat, ikimiz de tınmıyorduk. Ben, kalkanımı bağladım ve bir sıçrayışta atıma bindim.

Ulu Hatun, bütün bütün kuşkulanmıştı, dedi ki:

-Canım, böyle silahlı silahlı koşu yapılır mı? Hayvanlar boşuna yorulacaklar.

Tekeş Sultan o kadar şen idi ki Ulu Hatun'a şu cevabı verdi:

-Siz, kavga işlerinden hiçbir şey anlamazsınız. Bahadırlar her vakit silahlarıyla ata binerler.

Ulu Hatun, hırsından dudaklarını ısırıldı. Fakat bir de baktım ki Sümbül, ardına yirmi kadar adam almış, atlara binip yola düzülürdü. Kan, başıma sıçradı. Nasıl sıçramasın? Atıma binmiştim.

Biraz ileride anamdan doğalıdan beri içinde yuvarlanmış, büyümüş, adam olmuş olduğum çayırların, otların o gönül açıcı kokuları burnuma geliyordu. Yine, kuş gibi başıboş olacaktım. Gökkubbenin altında, engin ovalarda at koşturacaktım Sümbül'ün haddine mi düşmüş; Timur Melik, at oğlanlarım ve ben gibi bahadırların yolunu kessin.

Şah, kendi eliyle gideceğimiz bahçeyi gösterdi, sonra ellerini vurarak gitme işareti çekti. Biz de hayvanları bir dürttük, dörtlüye uçuşa başladık.

Çok zaman geçmeden saray takımını kaybettik. Fakat; tam çadırlar, adamlar gözden ırak olduğu sırada kalabalığın arasından birçok kişilerin çıktığını ve bize doğru koştuklarını görür gibi oldum. Timur da bana bağırdı:

-Tetik davran! Ardımıza düştüler, nereye gideceksin?

-Doğru Nahşeb ve çöl yoluna gideceğim.

-Öyle ise, buradan vur.

Bir zamanlar, ses etmeksizin koştum. Şimdi, çayır ortasından akan bir dere boyundan gidiyorduk. Uzaktan baktım ki birtakım atlılar giderler. Hemen okumu yakaladım ve kertiğe bir ok yerleştirdim. Timur da benim gibi yaptı. Şimdi; o takımın içinden iki süvari çıkarak yolumuzu kestiler. Biz davrandık ama çok geçmeden tanıştık. Çünkü üç yüz adım kalınca süvariler oldukları yerde durdular. Ve yüksek seslerle bağırdılar:

-Orcan!.. Savulun bayrak geliyor..

Bu bağıranlar, at oğlanlarımdı. Yine o esnada bir üçüncü atlı üzerimize doğru koşmağa başladı. Bu atlının zırhı yoktu. Üzerinde yalnız pamuklu bir hırka ve başında ise tilki postundan bir kalpak vardı. Fakat, uzun bir kılıç atının karnını dövdüğü gibi belinde de bir sadak şakırdıyordu. Attan inmeden bu yeni geleni kollarımın arasında sıktım. Kimdi bilir misiniz? Ant kardeşim Marguz!..

-Elhamdülillah külli şeyin kadir. diye bağırdım.

Marguz da hıçkıra hıçkıra cevap verdi:

-Ulu Tanrı'nın birliğine bin şükür. Can Bek, kardeşim.. Sen, benim canımı kurtardın. Ben, borcumu nice ödeyeyim?

İkimiz de, buluştuğumuza o kadar seviniyorduk ki ne diyeceğimizi bilemiyorduk. Fakat, Timur Melik bizi uyandırdı:

-Uşaklar! dedi, hallenecek, dostluk gösterecek zaman değildir. Bakınız ardımızdan birtakım kişiler geliyor, vakit geçirmeden çöle vurmamız. Buradan bir günlük ötede bir Türkmen obası bulunur ki adına Salur Konağı derler. Bu obanın adamları bana sadıktırlar. Bir kere oraya kendimizi atarsak kenara çıkmış sayılırız. Bunun için burada çene çalarak vakit geçirmeyelim. Atlarımız daha yorgun değildirler. Tez vakitte Salur Konağı'na varalım. Orada, hem bizi saklayacak kişiler, hem de yardımcı buluruz.

Timur, böyle konuşurken bir at şakırtısı duydum. Kim olduğunu görmeden yüreğim atmağa başladı. Bir de ne göreyim: Kız kardeşim Ayşe, dört nala koşup ağlayarak ellerime sarılmaz mı? Ah benim şirin kardeşçığım. Bağıma bastırdım. Babamı, anamı hatırlayarak ağladım.

Bu aralık bir atlı daha çattı. Bu da (Karagözlü Begüm) idi. Timur Melik bunu görünce yüzü değişti. Karagözlü Begüm'ün yüzünde nikap yoktu. Elbisesi, gök

ipekli kumaştan olduğu gibi başına da gül renkli sarıçiçekli bir çevre geçirmişti. Karagözlü Begüm'ün üzerinde mücevher, süs yoktu. Fakat atının üstünde kibarcasına duruyordu ve beline de ensiz, uzun bir kama takmıştı.

Timur Melik Karagözlü Begüm'ü iyice görünce, atından aşağı indi ve dizini yere koyarak riayetle selamladı. Karagözlü Begüm Timur'u kaldırdı. Fakat, Timur yerden kalktığı halde yine ayakta selam duruyordu. Ben de yaklaştım, selamladım. Karagözlü Begüm, açık bir sesle benimle söze başladı ve:

-Bahadır! Hıristiyan mısın? diye sordu. Yukarıdan aşağı bir irkildim ve yüksek sesle cevap verdim:

-Elhamdülillah Müslüman'ım, dedim, kelime-i şehadet getirdim.

Karagözlü Begüm bir göğüs geçirdi. Kim bilir, ne düşünüyordu. Allah'ül-alim.. Şimdi karşımdaki hanım, yine açık Türk dilince dedi ki:

-Bahadır! Beni bilir misin? Adım Reymonda dö Şatıyon'dur. Babam Montreal beyi Reno dö Şatıyon idi*. Bundan sekiz sene evvel, yani İsa peygamberin doğuşunun **1187**nci senesinde Hıttin Kavgası sonunda Montreal'i aldılar. Babam öldü, ben de Selahaddin Eyyûbî'nin esiri oldum. Selahaddin, beni Bağdat Halifesi'ne gönderdi. Bağdat Halifesi de Şeyh Meceddin ile birlikte beni Ürgenç, Türkân Hatun'un yanına gönderdi. Ulu Hatun beni hoşlukla tuttu. Hatta, dinimce tapınmama izin verdi. Bir gün, Ulu Hatun'dan bir papaz istedim. Beni Kaşgar'a, Gur Han'ın yanına yolladı. Orada bir kilise vardır. Sonra oradan beni Müslüman kadınlarının yanına koydular. Ben, geri dönmeği bekliyordum ki bir gün Kaşgar'da bir silah oyunu yaptılar. Bu silah oyununda Müslüman bir bahadır gördüm.

Karagözlü Begüm bunu der demez yine bir ah çekti. Timur Melik'in gözleri yaşardı. Karagözlü Begüm sözünü yürüttü:

-Bu bahadır, şimdiye kadar gördüğüm kahramanların en yiğidi, en merdi idi. Ben; çok silahşorler gördüm. İngiliz Kralı Rişar'ı, Selahaddin Eyyûbî'yi, babamı... Bu yiğitlerin hepsini yakından bilirim...

Reymonda yine ağlamağa başladı. Ben, bunun ağladığını görünce yüreğim parçalanıyordu. Fakat, şirin kadın sözünü kesmedi, dedi ki:

* Meşhur Şatıyon ailesinden Reno, İkinci Ehl-i Salib Kavgalarına karışmıştı, Antakya'yı idare etmiş, 1160 senesinde esir edilmiştir.

Bir vakitler, kılıçların tolgalara, zırhlara inerken çıkardıkları sestən başka bir şey duyulmuyordu.

-Evet, ben bunların hepsini bilirim. Fakat, Timur Melik gibi yiğit dünyada hiç bulunmaz.

Timur yine yere eğildi:

-Hanım, dedi, ben size söz verdim ki sizi alıp adamlarınızın yanına götüreyim. Tam bu sözümü yerine getirip aferininizi kazanacak iken sizi elimden kaçırdılar.

-Evet, Şeyh'ül-Cebel kaçırdı, evine hapsedti. Ben kendimi kıyacak idim ki günün birinde yavuz yapılı bir bahadır gördüm. Şurasını biliniz ki Şeyh'ül-Cebel bana türküler belletir, zorla söylettirirdi. Dediğim bahadır, evimize geldiği günü bana yine türkü söylettiler. Ben de yüreğimden kopup gelen acılarımı türküye uydurarak söylemeğe başladım. Bahadırdan yardım istedim. Beri taraftan, olandan bitenden haberim olduğundan kendisinin başını yakacaklarını anlattım. Bugün; Timur Melik, Can Bek gibi iki kahramanın elindeyim. Demek ki canım kurtuldu.

Frenk kadınının söyledikleri yüreğimi yakmıştı:

-Celle şâne diye bağırdım! Evet Hanım, Timur Melik ile Can Bek'in yanında bulunursunuz. Fakat, Marguz'u unuttunuz. O da yüce bahadırıdır.

Ben, bu sözleri söyleyince Marguz Karagözlü begümün atının önüne yattı.

Reymonda, çok mahzun görünüyordu. Bir zaman sessiz durduktan sonra dedi ki:

-Bahadırlar! Yemin ediniz ki içinizden biriniz beni Suriye'ye adamlarımın yanına götürsün.

-Vallahi.. dedim.

Marguz da yemin etti.

Yalnız, Timur Melik ses etmedi. Biraz sonra ağır ağır şu sözleri döktü:

-Ben, Gur Han'ın buyruğu altındayım. Yakında Han kavgaya çıkacak. Ben de onun ardında bulunmalıyım. Ey yüce prenses! Sizden ayrılmak, yüreğimi parça parça ederse de ben de bayrağımın kuluyum. Onun için duramam. Bilirim ki Şeyh'ül-Cebel, sizi almış kaçırmış, lakin sizi Can Bek gibi biri korursa hiçbir şeyden korkunuz olmaz.

Karagözlü Begüm gözü yaşara yaşara elini Timur’a uzattı. Timur, Reymonda’nın elini sıktıktan sonra atına bindi ve başını döndürmeksizin, atını dörtnala kaldırdı, dumanlar içinde kayboldu gitti.

Yiğit Timur! Yüreğinin ateşine erkekliğini üst etmişti. Çünkü, belli idi ki Karagözlü Begüm’e sevdalanmış...

Biz, kendi kendimize kalınca kılavuzumuz Mahmut Yalvaç’ın adamının gösterdiği yola vurduk ve bütün gün yol aldık. Gece; çöl kenarındaki çay ile “Ulang” Köyceğizine vardık. Ardımıza düşen Ulu Hatun’un adamları izimizi kaybetmişlerdi.

Mahmut Yalvaç’ın bizim yanımıza kattığı adamın adı “Yusuf” idi. Biz, köyün epeyce uzağından geçerken Yusuf yalnız başına gidip köyden yiyecek içecek aldı getirdi. Sonra bizi çalılık derelerden götürerek tam bir kum tepesine kadar çıkardı ki buradan, bütün memleket görünüyordu. Derenin birine gizlendik ve geceyi orada geçirdik. Fakat etrafı gözlemek için sabah oluncaya kadar sıra ile kalktık, nöbet bekledik.

Ertesi günü yine yola vurduk, iki gün kadar çölden geçtikten sonra “Teke” Türkmenlerinin barındıkları yere geldik. Kılavuzumuz, obasının adamlarını tanıdı. Bu adamlar, bizi konakladılar, dinlendirdiler.

Buradan, yolumuz (Kala-Ata) Çölü’ne düşmüştü. Koca Türkmenlerin yardımı ile Buhara’dan kaçtığımızın on birinci günü (Amuderya) Suyu kenarına gelmiştik ki tam (Merv) yolu üzerinde bulunuyorduk. Bütün bu yolları geçerken Türkmenlere uğruyorduk. Nereye uğradık ise Türkmenler, bizi seve seve konukluyorlardı. Yusuf da hiç söz eden takımdan değildi. Fakat ben yolda kendisini konuşturdum. Beni, yoldaşlarımı nasıl kaçırtmış olduğunu öğrenebildim. Yusuf bana dedi ki:

Şeyh’ül-Cebel’in hapsedmiş olduğu kişilerin hangi arabada olduklarını bilirdim. Ağam Mahmut Yalvaç’ın emri üzerine o gün, yola düştüm. Ulu Hatun’un alayı, çok ağır ağır yol kestirdiğinden güçlük çekmeden, sizden iki gün evvel Buhara’ya vardım. Ne ettim, ne işledim, iki gün içinde Marguz ve iki kadının hapsedildikleri arabanın eşinde bir araba daha yaptırdım. Bu arabanın içine silah yerleştirdiğim gibi ardına da iki hayvan kattım. Ulu Hatun Buhara’ya gelince ortalık birbirine karıştı, kimsenin kimseyi görececek hali kalmamıştı. Ben bu kargaşalık içinde arabamı öteki arabaların içine karıştırdım. Bütün arabalar gelip durunca, yasakçılar sultanı iyice seyretmek için yerlerini bırakıp gittiler. Yanıma aldığım yoldaşlardan

birini de hapislerin arabacısı ile lafa tutmağa gönderdim. Yoldaşım, herifi öyle lafa tuttu ki arabasının başından ayırdı ve cambazları, köçekleri, pehlivanları seyrettirmeğe götürdü. Biz; hapislerin bulunduğu arabayı geride bıraktırdık. Bulduğum boş arabayı da ta çadırın yanına kadar sürdük, sokuşturduk. Arabacılar, yasakçılar oyunları, güreşleri seyrederken ben, rahat rahat geride kalan hapis arabasını çektim. Ardındaki atlara da Marguz için zırh, silah yüklettim. Nöbetçiler birkaç vakit evvel arabamı yoklamışlar, boş olduğunu anlayınca bırakmışlardı. Bu kere de yine o arabayı görünce hiçbir şey demediler. Ben de çadırdan böylece çıktım, gözden irak olunca arabaya girerek Marguz'un zincirlerini kestim, hanımlar fena korkmuşlardı. Yanlarına vardım, korkmamalarını, benim düşman olmayıp dost olduğumu iyice anlattım.

Bu iş de bitince kaçakları, birlikte getirmiş olduğum atlara bindirdim ve hapishane yapılan o arabayı da boş kuş kafesi gibi çayırın ortasından apaçık bıraktım.

İşte; bütün düzen budur. Görüldüğü kadar güç değişmiş değil mi? Biçare arabacı ise kuşu salıverdiği için elbette bir temiz kötek yer. Yoldaşım ise daha biz kaçmadan ortadan yok olmuştur. Ağam Mahmut Yalvaç'a gelince: Ondan kimse kuşkulanmaz, herkes sanır ki, Timur Melik yine bir oyun etti.

Yusuf bu sözü der demez gönlünün hoşluğundan ellerini ovuşturmağa başladı. Yusuf'un, çumrulara, kasabalılara oynadığı oyun, o kadar hoşuma gitti ki güle güle bayıldım.

Yusuf'un sözü bitince kız kardeşim hikâyesini anlatmağa başladı ve kabilemin Gur Han'a karşı nice ayaklandığını anlattı.

Gur Han, kabilemi bastırmak için bir takım asker göndermiş, kavga başlamış, Marguz da ayaklananlarla birlikte yani bizim kabile tarafında vuruşmuş. Birkaç ateşli kavgadan sonra Gürhan'ın takımı üste gelmiş, hem Marguz, hem kız kardeşim esir olmuş. Bir aralık ant kardeşim Marguz hem kendini, hem kız kardeşimi kaçırrı, doğru Kaşgar tarafına giderler ve benim de gördüğüm adama konarlar bu adam, Şeyh'ül-Cebel'in ta kendisi imiş! Marguz, herifi özge kişi sanır da dilini tutamaz ve başlarına geleni anlatır, doğrusu da artık sersemlik eder.

Çünkü; Semerkant'ta bunları yine deliğe tıkarlar. Babama, anama gelince, kardeşim Ayşe'den yalnız şu kadar öğrenebildim. Bizim Uygurlarla Gur Han'ın adamları kavgaya giriştikleri günden bir akşam evvelisi babam ve anam da sağ

imişler, kavgadan sonra da bunları tutsaklar arasında bulamamışlar. Demek ki, kaçıp yakayı kurtarabilmişler. Bunları işitince, yüreğime su serpildi ve ümitlenerek, genişleyerek yoluma düştüm. Mahmut Yalvaç Yusuf'a bir iki mektup vermişti. Üzerleri balmumlu olan bu mektupları, ben alıp Bağdat, Şam, Halep ve Akka'daki tacirlere götürecektim. Artık boynuma aldığım işi hayırlısıyla sonuna kadar erİştireceğime gönlüm yatmıştı.

Amuderya Suyu'nu bir sal üzerinde geçtik. Bu suyun (Seyik-Arık) adındaki yerinde, karşıdan karşıya adam, yük taşıyan bu salı Türkmen kayıkçıları kullanırlardı. Oraya varınca Ürgenç Hanı'nın topraklarına ayak basmaktan ve Harezm'e girmekten benim için çekinmek lazımdı. Çünkü orada beni mutlaka tanıyan bulunurdu. Ne yapacağımı Yusuf'a sordum. Yusuf (Merv)den vurarak Horasan'a geçmemi ve sonra (Tus)a varmamı söyledi.

(Tus)tan kalkınca Yusuf bizi Acem ilinden dolaştırıp Basra'ya götüreceğini söylüyordu. Şehirlerin içinde en ulusu olan Bağdat'a erişmek hiç idi. Bir kere Bağdat'a geldik mi, artık keyfimiz neresini isterse oradan vurur, Suriye'ye giderdik.

Gönülleri ferahlandıran Şam-ı Şerif mi, Haleb'üş-Şehba mı.. Neresi olsa işimize gelirdi. Ziyade düşünmedik, (Merv) yolunu tutturduk.

Başımıza pek büyük bir şey gelmeden üç ayda Acem ilini baştanbaşa geçtik. **596** Koyun (Hamel) yılının ilkbaharında mübarek Basra şehrine gelmiştik. Bu Basra şehri pek eski, pek yücedir. Tanrı, insan kullarına İslam dinini ihsan ettikten sonra en önce yapılan şehir bu Basra şehridir. Yüreğim kabardığı halde Arap toprağına ayağımı bastım ve ulu Tanrı'ya şükrettikten ve peygamberimizin ruhuna dua eyledikten sonra Sûre-i Feth'i ezberden okumağı başladım.

Susur ve Kotak, yarı çıplak, kendilerine yakın gelenlerin kaba etlerine kılıç tersi kapıştırırlardı.

Arap Diyarı

Basra şehri, Fırat suyunun ağzındadır. Dünyadaki şehirlerin en yücelerindendir. Burası, tuzlu su ile tatlı suya karışmış bir deniz gibidir. Bizim gibi çayırıklarda, ovalarda yaşamış, büyümüş adamların, durmacasına kabarıp inen yeşil suyu, beyaz yelkenli kayıkların deve gibi sallanarak ileri geri gidişlerini, bu yüce su çölünü görünce nasıl şaşırıp kalacakları çabuk anlaşılır. (Reymonda) denizi çok görmüştü. Bu deniz denilen şeyin Gobi Çölü'nden de büyük olduğunu anlattı. Deniz öyle geniş imiş ki insan günlerce üzerinde gezermiş ve toprak görmezmiş. Marguz ve ben atlarımızı göğüslerine kadar suya saldık. Ben; Reymonda'ya dedim ki:

-Moğolların atları nereye giderse kendileri de ancak oraya varabilirler.

Hayvanları, şehre doğru sürdük. Yanımıza çadır almamış olduğumuzdan barınacak bir yer araştırıyorduk. İran iline girdiğimizden beri hemşirem ve Reymonda esvaplarının üstüne ak bezden bir car geçirmişler ve Reymonda da kız kardeşim gibi yüzünü sıkıca örtmüştü. Ben ve yoldaşlarım da zırhlarımızı çıkarmış, başımıza birer çevre sarmış giderdik. Çünkü; buraları o kadar sıcak idi ki insan zorlukla yürür, nefes alırdı. Şimdi; yıkık yurtlardan geçiyorduk. Bir vakitler dünyanın en zengin şehri olan Basra, şimdi çok düşmüştür. Bu yıkık sarayların, evlerin arasında bahçeler ve hurma ağaçları ve ağaçların arasında yüksek, kaleye

benzer bir saray gördüm. Bu sarayın sonunda ise şehrin ak kaleleri görünüyordu. Biz, bu yeri yüce bir beyin sarayı sanıp bizi konuklarlar diye ümit ettiğimiz için oraya doğru yol alıyorduk. Atlarmız; taş, tuğla yığıntıları, yabani incirler basmış olan bu yerlerden zorlukla yol alırlardı ki duvarın ardından yirmi kadar atlı çıktı ve etrafımızı kuşatmak için dağılmağa, yayılmağa başladılar. Bu adamlar, acı acı bağışıyorlardı. Kılık-ları, kıyafetleri çirkin olduğu gibi yüzleri de kupkuru idi. Baş-larına bağladıkları sarıklarının arasından uzun uzun saçları dökölüyordu. Bu adamların ne ellerinde silah, kalkan ve ne de üzerlerinde zırh vardı. Yalnız gövdelerine kaba yünden, uzun bir elbise ve üzerine de ak, siyah çizgili bir hırka geçirmişlerdi. Silah olarak, yalnız gürz, kargı, kılıç görölüyordu. Bundan başka da kuşaklarına eğri kamalar sokmuşlardı.

Bu adamlar ne kadar korkunç iseler altlarındaki hayvanlar o kadar güzeldi. Sanırsın ki dünyada bunlardan güzel hayvan bulunmaz. Hepsinin tüyü parıl parıl parlıyordu. Hepsi de ince, şirin, güçlü şeylerdi. Gerek adamlar, gerek hayvanlar sıırım gibi kuru olup çeliğe benzer idiler.

Ben; bu korkunç adamları görünce kendimizi korumak lazım geldiğini anladım ve hemen başa geçtim, emir vermeğe başladım. Önce kadınları ve yük hayvanlarını ardımızdaki değirmi bir duvarın altına, sipere koydum ve adamlarıma dönerek Moğolca bağırdım:

-Tetik davranın! Geriye basın, duvara yaslanın!.

Sanki Cebe gelmiş de kavgada takım düzüyormuş gibi, herkes dediğini yapıyordu. Yalnız Reymonda, duvarın ardından başını kaldırarak bağırdı ki:

-Eyvah! Bu gelenler haramilerdir. Dünyada kimseye aman vermezler. Arapları bile keserler.

Sert sert cevap verdim:

-Sus, dedim, burada kadın telaşı istemez.

Çünkü bir kere kargıyı, oku ele alınca yine Moğol oluverdim. Artık, Gök bayrak kahramanı, Cebe'nin bayraktarı, Moğol askeri Can Bek önünde Türk olsun, Frenk olsun, hiçbir kadının ağız açıp erkek işine karışmasını çekemezdim.

Şimdi; bize saldıranlar yarım çember biçiminde ovaya yayılmışlar, üzerimize koşarlardı. Yirmi adım kalınca, kargıları indirdiler, bize doğru diktiler. En

Biraz sonra çoklukla gelerek dört çevreden bizi kuşattılar.

yakındakini nişanladım. Marguz, Yusuf, Susur, Kotak oklarını gerdiler ve her biri bir haramiyi nişan aldılar. Ben durmadım, bir ok çektim, birisini yuvarladım. Yoldaşlarım da oklarını yolladılar. Üç harami daha düştü, ikisi yaralanmış, birisi ölmüştü.

Haramiler, ellerindeki kementlerle ölülerini kendi taraflarına sürükleyip çektiler. Bunlardan biri, yaralılarından birini terkisine aldı, öteki yaralı da kalkıp kaçmağa davrandı ise de Susur'un beygiri, bunu yere yıktı. Yaralı, kamasını alarak yine dirildi, fakat Susur, bu kere herifi ensesinden yakalayıp silahlarını aldı ve esir etti.

Ben; vakit kaybetmeden bizimkileri siper altına aldım ve attan indirdim. Sonra, yerdeki taşları toplatarak duvarın deliğini deşigini tıkattım ve böylece göğ'e kadar yükselen kale gibi yerin arkasında, elde ok düşmanı bekledik. Haramiler gözümüzü yolda koymadılar. Biraz sonra çoklukla gelerek dört çevreden bizi kuşattılar. İçlerinden biri, ileri vararak bir şeyler söylemeğe başladı. Ben; Arap dilince konuşurlarsa anlamam. Yalnız, Kur'an-ı Kerim'i, namaz surelerini okumağı bilirim. Bunun için, karşıma gelen adamın lafını hiç anlayamıyordum. Bana fenalık etmeğe geliyor sandım ve ta göğsünün ortasına bir ok yollamağa davrandımsa da Reymonda bana seslenerek dedi ki:

-Bizimle sözleşmek isterler. Ben bunların dilini anlarım. İzin verir misin ki tercümanlık edeyim?

-Çok iyi, dedim. Gel buraya, yanımda dur. Sakın ayrılma.

Reymonda nikabını kaldırdı ve yanımda duran taşların üstüne çıktı. Sözleşmeğe gelen kimse, Reymonda'yı görür görmez bir bağıştır bağırdı ve arkadaşlarını yanına çağırdı. Bir de, Reymonda'nın olduğu yerden inerek sevinçli sevinçli onlara doğru yürüyerek söze girdiğini görünce şaşım kaldım. Şimdi; düşmanlarımız Reymonda'nın etrafını almışlar, ona hoşlukla bir şeyler söylerlerdi. Biz; şaşkınlığımızdan alık alık bakınırken, Reymonda gördüğümüzü anlatmağa koyuldu:

-Can Bek, dedi, bu adamlar Beni Selam Kabilesi'ndendirler. Harami değillerdir. Babam Montreal Beyi iken bunlar buyruğumuz altında bulunurlardı. Selahaddin, babamı kavgada öldürünce bunlar da dağıldılar. Bu gördüğün adamların başbuğı Zebîr, beni elinde büyötmüştür. Hatta, zevcesi bana süt analığı etmiştir.

Şimdi beni tanıdı, artık bundan sonra biz, bunlara emanetiz ve bütün kabile bizi korumağa ant içti.

Reymonda'nın sözleri hoşuma gitti:

-Elhamdülillah, diye bağırdım.

Zebîr sözlerimi işitip de benim de Müselman olduğumu anlayınca hızlı hızlı Reymonda ile konuşmağa başladı. Reymonda bana Zebîr'in sözlerini anlattı, dedi ki:

-Zebîr, senin Muhammedî olmana çok hoşlanmıştır. Yoksa, öldürdüğümüz adamların kanını almak için hepimizi bitirmeğe söz vermiş imiş. Şimdi, arada kan falan kalmamıştır.

Ben sordum ki:

-Çok iyi ama, bu adamlar niye bize saldırırlardı?

Reymonda cevap verdi:

-Bunlar, çöllerde otururlar. Çok vakit, kervan basarlar, ele geçirdikleri mallarla geçinirler..

Doğrusu, harami falan densin ama benim gibi çölde yaşayan bu adamları çok sevmeğe başlamıştım. Hemen başbuğlarına elimi uzattım. O da benim elimi sıktı, sonra elini ağzına götürdü. Bunların selam âdeti böyledir. Reymonda'ya dedim ki:

-Bu adama söyle ki, biz de onlar gibi göçebeyiz, biz de kasabalılara saldırırız. Ben, bu adamların doğruluğuna inanmışım. Özümü onlara bağlarım. Göçebeler, birbirlerini öldürürler ama birbirlerine kaltabanlık etmezler, aldatmazlar.

Başbuğ gülümsedi. Sonra Reymonda'ya birçok şeyler söyledi.

-Nedir? diye sordum.

Reymonda, cevap verdi:

-Bir hikâye söylüyor: Tanrı, dünyayı yoktan var ettiği zaman kulların her biri başka bir kula yapışmış. Akıl demiş ki, ben Bağdat'a varırım. Bilgi, ben de senin ardından oraya gelirim, demiş. Zenginlik, Suriye'ye yerleşeceğini söylemiş. Kavg, dövüş de ardını bırakmamış. En sonra; dinçlik kalmış, bakmış, herkes bir yer beğenmiş almış.. O da demiş ki: Ben de çöle varırım. Doğruluk, mertlik hemen dinçliğin yanına sokulmuş, ağam seni bırakmam, demiş.

Bu hikâye, göçebe yoldaşlarımın o kadar hoşuna gitti ki Kotak, dinçliğin göçebelerle birlik olduğunu göstermek için karnının boşluk tarafına, iki üç yumruk indirdi, Susur da göçebelerin özü, sözü doğru olduğunu göstermek istedi ve badiyelilerden birini sıkı sıkı belinden kavrayarak herifi bağırıncaya kadar burnunu burnuna sürüştürdü.

Bunun üzerine Araplar bizi önce bir kale sandığımız yere götürdüler. Halbuki burası Esedullah'ül-Ali bin Ebu Talib'in camisi imiş. Bir zamanlar bu cami şehrin ortasında imiş. Şimdi ise, şehrin kale duvarlarından iki mil ırakta kalmıştır. Zebîr, bizi caminin dibinde konukladı. Çünkü, bazı işlerden ötürü onu arıyorlarmış, şehre girmeğe cesaret edemiyordu.

Hayvanları köstekledikten sonra çayıra saldı. Bedevîler, hemen bizim için bir koyun getirip pişirdiler. Sonra; hurma ve bal suyuyla yapılmış bir şerbet içirdiler. Bu şerbet Basra'da çok güzel yapılır. Çünkü; Basra tam hurma diyarıdır (Sekiz kilosu yirmi santime). Hurmanın, altı okkası bir dirheme satılırdı. Geceyi, caminin yanında geçirdik. Bu cami, yalnız cumadan cumaya açılır. Cuma günü akşam namazı kılınca Cami, ta öbür cumaya kadar kapalı kalır. Camiyi görmek isterdim. Hemen, duvarı tırmanarak aştım ve avluya atladım. Zebîr de ardımdan yetişti. Bu avlu, çok güzel olup bütün kızıl çakıl ile döşenmiştir, caminin içerisine giremedim. İki kapısı sıkı sıkı kapanmış ve üzerine bir asma kilit takılmıştı.

Zebîr, bana dedi ki:

-Hazret-i Osman, şehit edildiği zaman, okumakta olduğu Mushaf-ı Şerif bu caminin içindedir. Hazretin okuduğu ayetin üzerine bir kan damlası dahi düşmüştür.

Cami-i Ali'den, sabahleyin kalktık, yanımızda, Zebîr ile adamları vardı. Bizi (Aslan Çöl)ünden götürdüler. Bu Aslan Ovası o kadar tenhalıktır ki, buradan yalnız Bedeviler geçebilirler. Doğrusu, bu adamlar da çok yiğit kişilerdir. Üzerlerine ne bir zırh, ne de korunacak bir şey alırlar. Derler ki: İnsanın ömrü tamam olunca nerede olsa ölür. Aslan Ovası'ndan geçip iki gün sonra, yüce bir şehir olan (Kufe)ye vardık. Şehir görününce, Zebîr ve adamları bizi bıraktıkları gibi Fırat suyunun kenarındaki sazlıklar içinden vurdular, savuştular.

Biz yalnız kalınca, bir eyyam yürüdük. Bir de uzaktan büyük bir alev gördüm. Sandım ki bir yerde yangın vardır. Belki evler yanıyor, ben de yardım edebilirim veya ateşten bir iki insanoğlunu kurtarabilirim diye hemen o taraflara

seğirttim. Yangın, alev alev göğe doğru yükseliyor ve ortalığı kızılığa buluyordu. İyice bakınca bana geldi ki, birçok kişiler ateş uyandırıyorlar, parlatıyorlar. Biraz daha yaklaşıncı türküler, bağrışmalar işittim. Fena meraklandım. Fakat, bir tepciğı iner inmez tuhaf bir seyir gördüm. Bulunduğum yerin sonunda, Fırat Suyu vardı. Suyun kenarları hurma kümeleri ile kaplı idi. Gözümün önünde ise, dört çevresinde bir tek kale görölmeyen Kufe şehri dururdu. Yalnız, şehrin üstünde yüce bir sarayın yıkık duvarları göğe doğru yükselirdi. Bu sarayın, İran ilini alan (Sa'd ibn Ebû Vakkâs)ın olduğunu sonradan öğrendim. Sağımda ise, evliyadan birinin türbesi görünüyordu. Türbenin aşağı çevrelerinde çorak ve geniş bir ova uzardı ki ovanın ötesine berisine ak taşlı mezarlar serpilmiş, saçılmıştı. Bu mezarlığın bir köşesinde yüce bir odun yığını kurmuşlar ve altından ateşlemişlerdi.

Bu odun yığınının etrafında koyu bir kalabalık bağırır çağırır, lanetler okurdu. Ateşin karşısına gelen tarafa, yüksek bir kürsü kurmuşlar, bu kürsüye çıkan büyük sarıklı, uzun sakallı altı tane şeyh, ateşin bulunduğu tarafa lanetler, beddualar yağdırıyorlardı. Ben de kalabalığa karıştım. Gördüğüm şeyden bir şey anlamıyor ve çok meraklanıyordum. Etrafıma göz gezdirirken başı tıraş, bıyıklı bir adam gördüm. Bu adamın Türk olduğı kıyafetinden belli idi, hemen yanına sokuldum ve:

-Esselamü aleyküm Müselman kardeşim!.. dedim. Adamcağız başını çevirdi ve, Aleykümesselam, dedi. Ben sözü yürüttüm:

-Ben, çok ırak yerlerden gelirim. Buranın göreneklerini bilemem. Böyle ateş başında ne işleriniz var, bana anlatır mısın?

Yanımdaki adam söze girişti. Günbatımı çevresinde barınan Türkler, çok eski vakitten beri Fergana ve Mâverâünnehir'den çıkıp buralara göç ettiklerinden bizim ana dilimizi söyleyemezler, söylesele de birçok Arap, Acem dilinden söz katarlar.

Türk dedi ki:

-Oğul! Şunu bil ki, burası, dördüncü halife İmam-ı Esedullah-ı Ali bin Ebu Talib'i şehit eden İbn-i Mülcem habisinin gömüldüğü yerdir. Her yıl, Ramazan'ın yirmi birinci günü Kufeliler buraya toplanırlar. Zira bu vakit, hicretin kırkınıcı senesinde Esedullah-ı Ali'nin şehit edildiğı güne rastlar. Kufeliler, İbn-i Mülcem'in medfeni başına toplanırlar ve mel'unun, Ali'yi şehit ettikten sonra, kendisinin de diri diri yakıldığını, hem de tamunun kızıl ateşleri içinde kebab olacağını anlatmak için burada, bu odunluğu ateşe verirler.

Uzun sakallı altı şeyh, ateşin bulunduğu tarafa lanetler, beddualar yağdırırlardı.

Esedullah-ı Ali'yi özümnden ziyade sevdiğimden, İbn-i Mülcem'in canına, ben de lanet ettim. Şimdi şeyhin en ihtiyarı bağıırıyordu:

-Lanet olsun İbn-i Mülcem'e!

Ahali de cevap veriyorlardı:

-Lanet olsun!..

-Lanet olsun İbn-i Mülcem'in yoldaşlarına!

-Lanet olsun!..

-Lanet olsun Hazret-i Ali'yi şehit ettirene!..

-Lanet olsun!

-Lanet olsun yürekleri yiyen Hint'e!...

-Lanet olsun!

-Rahmet olsun İbn-i Mülcem'i döven Muğîre'ye!..

-Rahmet olsun!..

Bunlar da bittikten sonra, ihtiyar şeyh, Esedullah'ın yoldaşı tarafından o mübarek şehit için söylenen sözleri okuyordu:

“Bu gece şehit olan insanoğlu, yalnız yücelik, mübareklik bilirdi. Bu bahadır kişinin yerine gelecek kimse yoktur. Resulullah, Hazret-i Ali'yi gazaya saldığı vakit, Hazret-i Cebrail sağında, Hazret-i Mikail solunda bulunuyordu. Ali ibn Ebu Tâlib düşmanı kaçırtmadıkça, kavga meydanından açılmazdı. Esedullah-ı Ali, şehit olduğı vakit oğullarına dört gümüş para, bir Mushaf-ı Şerif, bir kılıçtan başka bir şey bırakmamıştır. Lanet olsun İbn-i Mülcem habisine, lanet olsun İbn-i Mülcem'in yoldaşlarına, lanet olsun onu şehit ettirene, yürek yiyen kadınlara...”

Müselman kişiler, bir ağızdan aldıldılar:

Lanetullahi aleyhim ecmain*

Bu da bittikten sonra halk, akın akın süzüldü çıktı. Yalnız ateş alevlendirenler kaldı. Ben de yola düşen ahali ile gittim. Bana söz diyen Türk beni aldı, evinde misafir etti. Burada, iki gün kaldım, dinlendim. Bu zaman arasında Ulu Cami'yi gezindim. Bu cami, pek yüce ve büyük olup üst üste dokuz kubbe ve kemeri vardır.

* Müellif, bu garip âdeti, İbn Battuta'dan nakletmiştir.

Bu kemerler, iri taş direkler üstüne konmuştur ve birbirlerine kurşun kenetlerle tutturulmuştur. Bu direkler kadar yüksekini pek az gördüm. Kiblenin sağ tarafında Ali bin Ebu Talib'in itikâfa girdiği hücre bulunur. Bu hücrenin kapısında, kılıç yerleri vardır. Bu yerler, Hazret-i Ali'yi şehit ettirenlerin savurduğu kılıçlardan kalmıştır.

İki gün sonra, Kûfe'den kalktım, biraz yürüdükten sonra “Bir-Mahalla” denilen yere geldim. Burası da çok şirin bir şehir. Dört çevresi hurma ormanlarıyla örtülmüş. Sabah olunca “Hille”de konakladık. Bu Hille şehri büyük bir yer olup Fırat suyu, ortasından geçer. Suyun bir kenarından öbür kenarına dek kayıklardan bir köprü yapmışlardır. Köprünün iki başına iri kazıklar dikmişler ve iri zincirlerle köprüyü kazıklara sıkıca bağlamışlar.

Hille'de barınan kişiler, yarı yarıya Kürt ve Iraklı'dır. Bu iki takım ahali, bütün gün birbirleriyle kavgalaşırlar. Yalnız Çarşamba günleri kavga olmaz. Benim de geldiğim gün Çarşamba idi.

Hille'den, Şehit Hazret-i Hüseyin'in yattığı Kerbelâ şehrine vardık. Bu şehir, çok küçük olduğu gibi yıkık döküktür. Yalnız, dört çevresi hurmalıklarla kaplıdır. Hazret-i Hüseyin'in mübarek türbesi şehrin ortasında bulunuyor. Yusuf ile oraya gittim ve ulu şehidin ruhuna okudum. Türbenin yanında bir de zaviye vardır. Buraya kim gelirse yedirirler, içirirler. Bizi de konukladılar. Oradan ayrılmazdan önce, bir kere daha türbeye gidip gümüş eşiğine yüzümü gözümü sürdüm. Türbenin üstünde altın ve gümüş çırağlar, şem'alar vardır. Kapıda ipekli perde görünür. Bura ahalisi de ikiye ayrılmıştır. Birbirleriyle durmamacasına çekişirler, şehir de bu yüzden böyle yıkık kalır.

Kerbela'dan çıktığımızın üçüncü günü, Medinetü'l-Selam denilen İslam payitahtını, halife ve ulema yeri Bağdat şehrine girdik. Bağdat'ın kale duvarları, zift ile tuğladan yapılmıştır. Onun için, uzaktan bakılınca, kızıl ve kara çizgili görünüyor. Bu kale duvarlarının üstünde dört köşe ve üstleri mazgal delikleri ile çevrilmiş kaleler yapılmıştır.

Biz; akşama doğru, Debbağlar Kapısı denilen yerden içeri girdik. Bu kapıdan doğru gidilirse, Fırat Suyu'nun sağındaki yeni yurtlara varılır. Bağdat'ın eski yerleri günbatımı tarafında kalır ki oraları, gayet yıkıktır. Biz; enli bir yoldan tutturduk. Bu yolun etrafındaki evlerin aşağıki katlarında yerle beraber birçok dükkânlar vardır. Bu

sokaktan da çıkınca büyük bir pazara giriliyor, bu pazarın etrafındaki evlerin kapıları, dört köşe avlulara açılıyordu.

Bu pazarların yolları bir evden bir eve uzanmış bezlerle örtülmüştür. Her bir sokakta ayrı ayrı esnaflar, dükkân açmışlardı. Ben; önce kuyumcular, sonra sirâclar sokağını gezdim ve dört köşe bir meydanlığa çıktım. Bu meydanlığın ortasında Nizamiye Camisi ve caminin yanında yine o ad ile bir medrese vardır. Bu caminin ta karşısında düz ve geniş bir yol açılmıştır ki bu yolun iki yanı Halife El-Mustansır-Billâh tarafından yapılmış cami ve medrese duvarları ile çevrilmiştir. Bu cami ve medreseye de “El-Mustansiriyye” derler. Bu yol da bitince, bu sefer bizi girintili çıkıntılı sokaklardan dolaştırarak geniş bir meydanlığa çıkardı. Meydanlık çepeçevre enli mermer taşlarla döşenmişti. Bu mermerlerin her biri birçok para ile ta uzaklardan getirilmiştir. Meydanlığın bittiğinde “Hülefâ Camisi” vardır. Bu caminin yanında Halife-i Müslimin’in sarayı bulunur. Ne şirin, ne güzel yurtlar. Sağda, solda, duvar üstünde bahçeler yapmışlar ve içlerini hurma ağaçlarıyla doldurmuşlar. Ne tarafa göz atsak insanın içi açılır. Yıldızlı kubbeler, ince minareler, camiler, neler yok...

Hülefâ Camisi’nin art duvarı Fırat Suyu’na dayanmıştır. Şöyle ki; insan camiye bir dolaşınca suyun kenarına çıkıverir. Suyun taş döşeli kenarına varınca Fırat, boylu boyunca önümüze çıkıverdi. İki taraftaki ağaçlar ormanlıklar suyu kara, yeşil, ak çevreye almışlar gibi idi. Hille’de gördüğümüz köprünün tam eşi bir kayık köprü bu yüce suyun ortasından geçer. Yalnız bu köprü Hille’dekinden daha uzundur. Zira; en aşağıdan on bir bin adım boyu vardır. Bu köprü, Bağdatlıların seyir yeridir.

Günün her saatinde yaya, atlı birçok kişiler, tahtirevan içinde yaslanmış ağalar köprünün üzerinde gezinip dururlar. Biz; olduk olalı böyle böyle seyir görmemiştik. Ağzım açık kaldı. Marguz kendini tutamadı:

-Özüm için, dedi, ne yahşi, ne şirin yerler.

Susur bile lafa karışarak:

-Buranın suyu ne bol.. dedi.

Susur söz söyleyince, Kotak duramaz; hemen atıldı:

-Bana gelir ki, bütün kişiler kışlaklardan yaylaya çıkarlar.

Bu aralık, zengin bir takım geçti. Susur artık derece şaşırdı:

-Buradakiler hep han gibi...

Fakat, tam Moğol olan Kotak, atsız gezenlere bakarak sözü bitirdi:

-O kadar zengin değillerdir. Çoğu yaya yürür. Atlılar içinde de güzel hayvanı olan yoktur ki...

Bir Moğol göçebesi, yirmi adımlık yere gitse atına binmeden edemez. Onun için, Moğollara göre yalnız atı olan zengindir.

Biz; öteye beriye bakacağız diye kendimizden geçtik. Fakat Yusuf, bizi uyandırdı, dedi ki:

-Haydi yürüyelim, vakit geçiyor. Evine konacağımız kişi buradan ırak oturur.

Yusuf'un sözü üzerine köprüye daldık ve kalabalığın içinden vurduk geçtik. Uzaktan bir tahtirevan gelirdi. Kotak bunu görünce, gözlerini açarak dedi ki:

-Bu kocaman sandıklar içinde ne götürürler?

-Yüce kişiler bu sandıklar içinde sokağa çıkarlar.

Kotak bu cevabı hiç beklemiyordu. Fena şaşırdı:

-Demek burada insanları sandık içine tıkarlar ha! Ne biçim kişiler? dedi.

Bundan sonra at oğlanlarını yine çenelerini kilitlediler, daldılar gittiler. Koca herifler! Dünyaya başıboş gelmişler, başıboş yaşamışlardı. Doğrusunu isterseniz, şehrin duvarları arasında kendilerini darlaşmış görüyorlardı. Böyle, kutu içine giren kişiler memleketinde bulunduklarını anlayınca söz demeğe istekleri kalmamıştı.

Köprünün karşı tarafında, yine birçok ufak sokaklardan geçtik. Bu sokakların ekserisi bahçelik, ekserisi de harabelik idi. Biraz da böyle yol aldıktan sonra kara zifte boyanmış yüce bir evin karşısında, önü bahçelik bir eve daha rastladık. Yusuf bu evi iki sözle anlattı. Mahmut Yalvaç'ın yoldaşı silahçı Süfyan bu evde barınmış. Biz de onda konaklayacaktık. Yusuf kapıya varınca, içeriden birisini çağırdı. Biraz sonra ak elbise giyinmiş, siyah bir köle bahçenin kapısını açtı. Kölenin ardından da Süfyan gözüksü. Doğrusu Arap kişilerinin en şirini olan Ebu Süfyan, uzun boylu, iri kara gözlü, uzun sakallı olup başına ak bir külâh geçirmiş ve üstüne de kırmızı renkte, üzeri çizgili pamuktan bir elbise giyinmişti. Süfyan'a Mahmut Yalvaç'ın mektubunu verince silahçı, hemen bana sarıldı, öptü ve doğruca bizi evin alt odasına götürdü ve

orasını bize göre hazırlattı. Biraz sonra, yüzü gözü sıkı sıkı örtülü bir hanım gelerek Ayşe ile Reymonda'yı kadınlar tarafına götürdü.

Arası çok geçmeden, önümüze en nadide yemeklerle kaplı bir sofra kurdular. Buranın yemek yiyişi de tuhaf! Hey Can Bek! Dünyaya geldin geleli neler gördün. Daha neler göreceksin bakalım. Biz sofra başına çöküp de yemekleri göçürmeğe başlar başlamaz ardımızdan birisi, önümüze konan yemekleri sayar, adlarını söylerdi. Bu da tamam değilmiş gibi bizim için getirilmiş bir âşık da birçok beyitler okuyor ve yediğimiz yemekleri nasıl pişirdiklerini anlatıyordu. Ev sahibine gelince; o bizimle oturmadıktan başka ardımızda ayakta durarak kölelerin nasıl hizmet ettiklerine bakıyor ve bir düziye de bize buyur ediyordu. Bağdat'ın göreneği de bu imiş!

Önce, etrafı nane ve kokulu otlarla döşenmiş bir keçi kızartması, sonra yine kızarmış piliçler, keklik, Hint tavuğu, et ezmesi, kızıl yumurta, zeytin getirdiler. Bundan başka da üzerlerine misk amber ekilmiş tatlı limonlar, sert yakıcı peynirler, sirke içinde durmuş ham hurmalar, patlıcan dedikleri kara kara şeyler, helvalar, daha adını bile beceremediğim nice şirin yemekler varsa hepsini bir bir getirdiler.

Yemekten sonra, dondurmalar, şerbetler dağıttılar. Biraz sonra çalgıcılar, okuyucular bizi eğlendirdiler. Bizim olduğumuz yerde çalgı çalınırken dışarıdan da çalgı sesleri bize cevap etmeğe başladılar. Bunun üzerine, ev sahibimiz bizi pencere yanına çağırttı. Gittim dışarı baktım, dünya yüzünde olduğumu hemen unuttum! Rüyamda periler, yıldızlar memleketinde uçuyorum sandım. Bu ne şirin şeyler hey ulu Tanrım? Çırağlar, meşaleler donanmış, yüzlerce kayıklar altına batmış, Fırat suyunun üstünden kayarlar, ağaçlıklar arasına doğru kaçarlardı. Birdenbire bu kayıklar durdular. Aralarından, birbirine bitişik üç büyük kayık geçti. Bu üç büyük kayığın içinde çok şirin havalar çalınıyordu. Kayıkların en büyüğünün ışıkları, içindekilerin zırhlarına, ipeklerine çarpıyor ve binlerce alevler, ateşler saçıyordu. Ben; şaşkın, bakakalmışken ev sahibi Bağdat'ta geceleyin serinlenmek ve biraz eğlenmek için böylece su üstünde gezinmek adetleri olduğunu ve küçük kayıkları yarıp geçen büyük kayığın içinde Halife oturduğunu söyledi. Dünyada bir eşi bulunmayan bu seyre doya doya baktıktan sonra odalara gidip yattık. Sabahleyin erkenden, ezan sesinden uyandım, Yusuf ve ev sahibi ile birlikte yanımızdaki camiye vardık. Namazları kılıp çıktıktan sonra ev sahibi bizi, duvarları kara zift ile sıvalı bir yere götürdü. Burası hamam dedikleri yer imiş ki, insan burada arınırmış. İçeri girdik, hepimizi ufak ufak odalara götürdüler.

Taş yapılı bu odaların her birinde iki musluk vardı ki birinden sıcak, öbüründen soğuk su akardı. Bizi, bu ısı yerlere soktular. Sabun, havlu, kokular, daha birçok şeyler getirdiler. Ben o yaşıma girinceye kadar derelerden, akarsulardan başka hamam bilmezdim. Zaten iri bir köle de gelmiş, beni ovar, yıkardı. Oradan çıktım, giyinmeğe başladım. Daha yarı giyinmemiştim ki, içeride bir gürültü işittim. Hemen fırladım koştum. Bir de baktım ki, bir alay köle öteye beriye kaçarlar, yunuculardan birçoğu odalarından çıkarlar, ne oluyoruz diye bağırırlar! Beri taraftan da hamam sahibi, sakallarını, saçlarını yoldu. Ben de meraklandım, içeri seğirttim. Bir de ne göreyim: Susur ve Kotak, yarı çıplak, ellerine kılıçlarını almışlar, kendilerine yakın gelenlerin kaba etlerine kılıç tersi kapıştırdılar. At oğlanlarım, bir taraftan ortalığa kötek atıyorlar, öbür taraftan Moğol kimselerin kendilerine el sürülmesini bırakmayacaklarını söylüyorlar ve kim kendilerini uğrulamağa gelirse karnını deşeceklerine yemin ediyorlardı. Ben meydana çıkınca at oğlanlarım, biraz yatıştılar. Ev sahibi de işe karıştı, ortalık basıldı. Meğerse Susur ve Kotak odaya girince bunları soymağa, ovuşturmağa iki köle gelmiş, at oğlanlarım, hiç tanımadıkları bu iki adamı yanlarında görünce bir kere huylanmışlar. Herifler çizmelere yapışınca Susur ve Kotak bunların çizmeleri uğrulamağa geldiklerini sanmışlar ve artık kimseyi dinlemeyerek kılıçlarını sıyırmışlar, heriflerin üzerine yürümüşler. İş anlayanca fena utandım. Ne ise; kötek yiyenlere bir iki dirhem gümüş dağıttık, işi kapattık ve evimize döndük. Göçebelik kolay değil..

Bağdat'ta iki günden ziyade durmadım. Bu iki gün içinde ev sahibimiz hazırlanmış bir kervan buldu ki, bu kervan Şam'a yollanacaktı. Kervancı ile sözleştik. Bizi de beraberine almağa razı ettik. Biz kendi payımıza donanmış, düzülmüş bir kervan bulduğumuza hoşlanıyorduk. Biraz para verdik mi, yolda yiyecek, konaklık aramaktan kurtuluyorduk. Öbür taraftan, kervancılar da sevinmişlerdi. Çünkü; kendi yanlarına demir gibi sağlam, tepeden tırnağa kadar silahlanmış, temiz hayvanlara binmiş altı tane bahadır giriyordu. Bağdat'tan Şam'a giden yol haramilerle doludur ki bunlar; gördükleri kervanı basıp yağma etmeği hiçten sayarlar. Bunun içindir ki; kervancılar Bağdat-Şam yoluna titreye titreye girişirler.

Bu taraflarda kadınların ata binmeleri âdet olmadığından devenin biri üstüne, Ayşe ile Remonda için bir mahfe kurdular. Hazırlıklar da tamam olunca, Sefer ayının ikinci günü kervancımız yola düzüldü, başımıza bir bela gelmeden çölü baştanbaşa

geçtik ve Zilhicce ayının altıncı cumartesi günü cennet kapısı olan Şam-ı Şerif'e eriştik.

Önce; Şam-ı Şerif'in dört bin fersah ırağındaki "El-Mamuniye" Kasabası'na vurduk, oradan da gündoğuşu çevresindeki çöl ile Kudüs-i Şerif ve Mekke-i Mükerrreme'ye giden yolun ayrıldıkları yerdeki (Kadem-i Şerif) Camisi'ne uğradık. Derler ki; bu caminin içerisinde, Hazret-i Musa'nın ayaklarının izi görünürmüş. (Kudüs-i Şerif) Camisi'nin bitiğinde Şam-ı Şerif'in dış yurtları başlar. Artık bahçeler, portakal, nar, incir, hurma ağaçları, asmalar, bağlar, birbirine sarılmış yasemin fidanlarıyla çevrilmiş yerlerden geçiyorduk. Tevekkeli Şam-ı Şerif'e cennet dememişler. Bütün bu şirin ağaçlıkların, her vakit çiçek döken yaseminlerin arasından temiz, parlak sulu çaylar geçiyor ve bütün bu çayların üstü çiçeklerle, yeşilliklerle kaplı bulunuyordu.

Bu eşsiz bostanlardan çıkınca, şehrin hendekleri görünür. Bu hendeklerin ardında da temelleri mermere benzer ak taştan yapılmış, kırmızı tuğlalı kale meydana çıkar. Bu kalenin üstünde mazgallar ve yan taraflarında değirmi kaleler, nöbetçi kulübeleri, sivri kemerler, mazgal delikleri bulunur. Bütün bu kemerlerin, mazgal deliklerinin etrafında birçok oymalar, ince, narin direkler yapılmıştır. Böylece, kale bedeninin ağırlığı kalktığı gibi bu şirin süsler korkunç delikleri göze hoş gösterir. Şam-ı Şerif'e (Babüssaade)den girdik. Bu kapı günbatısı çevresindedir. Önce, hendek üstüne kurulmuş tuğla köprüden geçtik. Bu köprünün ortası eğretidir. Köprü bittikten sonra, asıl kalenin asma köprüsünden yürüdük ve iri kemerin altından geçerek şehre girdik. Kervandaki tacirler ve başka yoldaşlar, hanlara veya evlerine inmek için dağıldıkları sırada Yusuf bizi dar sokaklardan geçirerek silahçı Ganem'in evine kondurdu. Mahmut Yalvaç bizi bu Ganem'e göndermişti. Şam-ı Şerif'in sokakları da tuhafçadır.

Sokağın her iki tarafında, taş döşeli kaldırımlar vardır ki piyadeler buradan geçer. Sokağın ortası atlılar içindir. Şam'ın sokakları gibi dünyanın başka yerinde sokak görülmez. Bir alay adam, omuzlarında su tulumları, tozları bastırmak için sokakları bir düziye sulayıp geçerler.

Birdenbire bir sokağı dönünce Emeviye Camii karşımıza çıkageldi. Şaşkınlığımdan lal oldum kaldım. Dünyada böyle yüce, süslü, ustaca yapılmış hiçbir

camii olmasa gerektir. Ne de şirin, ne de büyük Allah'ım! Bu cami eski bir kilisenin yerinde kurulmuştur. Hatta duvarda gök üstüne altın yazıyla şu sözler çizilmiştir:

“Tanrı, mabedimizin sahibidir. Biz, yalnız bir Allah' a ibadet ederiz. Tanrı kulu, Müslümanlar başbuğu Velid 87 senesinin Zilhicce ayında, burada bulunan kilise yıkılıp yerine bu cami kurulmasını emretmiştir.”

Camide, tez bir namaz kıldıktan sonra çıktım. Minarelerini, hücrelerini, elli dört ulu direğini, dört köşeli direk diplerini, bin türlü renkli camlarla döşenmiş kemerlerini, altın çiniyle bezenmiş duvarlarını; otuz üç kemerli avlusunu doya doya seyrettim. Bu avlunun ortasında öyle bir fiskiye vardır ki dünyada bir eşi daha bulunmaz. Avludan çıkınca kurşunlu kubbeyi seyre daldım. Bu kurşunlu kubbe de direk üstüne tutturulmuştur ki bu direklerden altısı, üzeri çini kakmalı ve sekizi de alçı üzerine oymalı mermerden yapılmıştır.

Bu kubbeye, Kartal Kubbesi derler. Doğrusu, tam da ismini bulmuşlar. Çünkü, kubbe o kadar yüksektir ki şehre uçacak sanırsın. Buradan sonra Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i Ayşe'nin adına yapılmış olan kubbeye iki rek'at namaz kıldım. Bu kubbeye başka bir şey; sekiz direği, dört köşe renkli ufak cam parçalarıyla süslenmiştir. Caminin hazinesi bu kubbe içinde saklı imiş. Caminin, senede 25 dinar geliri olduğunu söylediler. Sonra, avludaki sekiz köşeli mermer kubbeyi seyrettim. Bu kubbe de, gayet ince işlenmiş, mermer direkler üzerine kondurulmuştur. Bu kubbenin altında işleme demirden yapılmış bir kafes görölüyor. Bu kafesin içinde fiskiye vardır ki suyu gümüş ok gibi sıçrar, dökölür. Namaz kılmağa gelenler, dudaklarını bu fiskiyeye yapıştırarak o billur gibi suyu kana kana içlerler.

Ben, camiye günbatımı kapısından girdim. Bu kapının adına, Bolluk Kapısı derler ki yanlarında eskici dükkânları, karşısında da süvariler için bir yer vardır. Kapıdan çıkıp da sola vurunca kazancılar, dökmeçiler içine girilir. Kapının üstünde Velîd'in oğlu Suriye fatihi, Hâlid'in bayrağı asılıyor. Caminin bundan başka da üç kapısı daha vardır ki bunlardan en büyüğü gündoğu çevresindeki Babüssaât'tir. Bir de bu kapıdan sokağa çıktım ve yandaki yüksekçe odanın önünde biraz durdum. Sivri kubbe biçiminde olan bu oda içinde bir günde ne kadar saat varsa o kadar ufak, ince işlemeli yuvalar vardır. Ondan başka, buranın kapıları, içten yeşil, dıştan sarı renkle boyanmıştır. Günün bir saati tamam oldu mu kapının yeşile boyalı iç tarafı dışarı ve sarıya boyalı dış tarafı kendiliğinden içeri döner. Babüssaât önündeki taşlıgın

etrafında değirmi iki divanhane vardır ki direklerle çevrilmiştir. Bu direklerin üstüne bezler gererler ve direklerin arasında, kumaş tacirleri dükkân açarlar. Divanhanenin her biri üzerine de yine uzun divanhaneler daha açılır. Burada da cevahirciler, kitapçılar, cam, bardak, sürahi yapanlar yerleşmişlerdir. Ortasında fiskiyeli bir havuz bulunan taşlığın önünde kadılar, yazıcılar için kerevetler yapılmıştır.

Kardeşim Ayşe'yi, Remonda'yı ve ötede berideki yaymacıların sattıkları tuhaf şeyleri seyre dalan Marguz'u, at oğlanlarımı buldum, sonra kâğıtçılar içine vurdum. Oradan da Ganem'i aramak için silahçılar çarşısına geldim, Ganem'in evini sordum. Yandaki dar sokağa sapmamızı ve orada gök kafesli bir ev bulunduğunu ve bu evi bulmakta güçlük çekmeyeceğimizi söylediler. Ben; hemen dedikleri sokağa daldım. At oğlanlarımla burnumu havaya kaldırarak gök renkli kafesleri ararken sokakta, iki kişiye daha rastladım. Bunların da bizim aradığımız yeri aradıkları belli idi. Bu adamların kılığına, kıyafetine iyice bakınca yabancı olduklarını kolayca anladım. İkisi de, yanlarına uzun ve düz birer kılıç sallandırmışlar, bellerine de birer kama sokmuşlar, ihtiyarcası da eline oluklu bir ok almıştı. Reymonda, bu adamları görünce heyecana düştü ve kendisi için kiraladığım katırdan bir atlayışta yere indi:

-Can Bek! Bu oluklu ok ile gördüğün adam, hem atamın eski hizmetkârı, hem de benim milletimde, benim dinimdedir. Sana yalvarırım; izin ver ki gideyim, biraz söyleşeyim.

Ben cevap olarak dedim ki:

-Reymonda! Ben, seni milletin, kabilen adamları içine götürmeğe ant içtim. İstedğini yapabilirsin.

Reymonda tatlılıkla oklu adamı adıyla çağırdı:

-Jan Lermenî... Buraya geliniz.

Reymonda bana yolda Frenkçe öğretmiş olduğundan oklu adama kendi dilince söylediğini oldukça anlıyordum. Zaten, bilmem ne için? Şirin Reymonda bana ne dese, ne öğretse yüreğime yer eder, aklımdan bir daha çıkmazdı. Reymonda söze girişirken nikabını da kaldırmıştı. Jan Lermenî Reymonda'nın sesini işitip yüzünü görünce sapsarı kesildi, efendisinin kızına doğru koşarak yere diz çöktü ve:

-Tanrı'ya şükür! Hanımımız Reymonda sağ imiş, diye bağrdı.

Reymonda hıçkıra hıçkıra ağlayarak cevap verdi:

-Evet Jan ben sağım.. Ayağa kalk benim hakikatli Jan'ım. Benim karşımda diz üstü çökmek yakışmaz.

Jan Lermen'i ayağa kalkar kalmaz yoldaşını çağırdı:

-Sir Hugo!* Çabuk gelin, hanımımız Reymonda dö Şatyon'un önünde diz çökün. Siz, bu yüce Hanım'ın kim olduğunu, belki işitmemişsinizdir. Fakat öğreniniz ki Hanım'ım Reymonda, Şeria Suyu'nun öbür yakasındaki Montreal Beyi Reno'nun kızıdır.

Jan Lermen'in çağırdığı delikanlı, durmamasıya ağlamakta olan kadının önünde diz falan çökmeden dimdik geldi, Reymonda'nın elini aldı öptü. Doğrusu yabancı bir adamın, Reymonda'nın elini öpmesine fena oldum. Boğazıma bir şey tıklır gibi oldu. Yavaş yavaş kızmağa başladım. Herif hiç tınmıyor ve yiyecek gibi de yüzüme bakıyordu. Dayanamadım, Frenk dilince hızlı hızlı dedim ki:

-Reymonda! Bu adamın kim olduğunu bilir misiniz? Acaba yüce kişi midir, bey midir? Belki elinizi öpecek adam değildir.

Sir Hugo, bu sözlerim üzerine bir irkildi ve elini kılıcına koyarak sert sert:

-Hey bana bak! diye bağırdı. Ben senin kim olduğunu öğrenebilir miyim? Benim kim olduğumu öğrenmek istersen sana derim ki: Benim adım (Hugo dö Vaysenfels)tir. Ben yüce beyim! Ben, Alman beylerinin başbuğu Meter (Helmernih İstadkenberg)'in bayrağı altındayım. Benim memleketim Almanya'dır. Lakabım da konttur. Kara üzerine gümüş kuşlu bayrağım vardır. Anladın mı? Böyle adam, kendisine laf edilmesine dayanamaz.

Bana böyle dik dik laf eden kişiyi bir süzdüm. Herif dev gibi boylu, kırmızı saçlı, mavi gözlü ve kızıl yüzlü, küstah bakışlı idi. Doğrusu yapılışı, bakışı hiç hoşuma gitmedi. Ben, Öktülmüş'ün oğlu Can Bek, öyle kaba saba kişilerden korkacak adam mıyım?

Hugo lafını bitirdi, kabarak bana bakardı. Ben de, hemen sözüne söz yetiştirdim, dedim ki:

-Bilmem nenin Hugo'su!.. Doğrusu adın o kadar uzun ki, dünyada aklımda tutamam. Benim adım Can Bek'tir. Başbuğum Kurt Cebe, memleketim ise engin

* Sir, Kurûn-ı Vustâ Frenklerinde asalet unvanı idi. Elyevm İngilizler, bu kelimeyi isti'mal etmektedir.

  llerdir. Ben tu cuyum. Armam ise gök üstüne altın kartaldır, anladın mı? Karşıma geçip de kendini öven adamlardan hiç hoşlanmam.

Fakat, hasmım pek kaba imiş, bana:

-Senin kıyafetin Türk'e benziyor. Beraber kalkıp oturmana izin veremem. Şekil buradan... demez mi?

Kan başıma çıktı, ortalık yine gözüme kızıl g r nme e başladı. Ba ırarak dedim ki:

-Kıyafetim Türk'e mi benziyor? şunu bileydin. Sen beni ne sandın. Ben Türk' m. Hem de Türkoğlu Türk' m! Buradan  ekil git diyorsun öyle mi? Haydi boyunu göreyim de beni buradan uzaklaştır. Sana doğru bir şey söyleyeyim mi? Sen kendin buradan yıkılıp gitsen fena etmezsin, anladın mı, Hugo! Ben Türk' m.. Hem de Uygur kabilesinden bir Türk' m.. Eğer be enmedin ise kendini sakın. Haydi, şuradan palamarını   z bakalım. Senin gibi kendini öven şeytan ile d ş kalk, arkadaş ol!..

Bu Tötonyalı Alman hemen bir cevap bulamadı. Biraz bozuldu. Sonra, kızara bozara, dilini dolaştırarak dedi ki:

-Eğer  st mde zırhım olsaydı, gösterirdim..

Me erse bunların yavuzlu u zırh ile imiş! Fakat, Türk oğlu zırhsız da çarpışır. Hemen cevap verdim:

-Eğer zırhımdan  rk yorsan, ben şimdi onu çıkarır atarım. ř odur ki, hem er meydanına girelim.

Kavga kızışıyordu. Reymonda aramıza girdi, Türkçe dedi ki:

-Can Bek! İstemem ki sen vuruşasın..

Sonra Frenkçe'ye dökerek:

D v şecek yeri iyi bulamadınız. Size yalvarırım. Beni, Hıristiyanlar memleketine götürünceye kadar d v şmeyiniz...

sözlerini söyledi.

-Çok güzel Reymonda! İstediğin gibi olsun.. dedim.

Koca Tötonyalı hiç ses etmedi ve somurtarak omuzlarını silkti. Biraz sonra, gök kafesli eve girdik. Bizimle beraber, iki yabancı da Ganem'in evine girmek istedi. İçeri girince Jan Lermen, Suriye'deki Hristiyanlarla Şam Sultanı arasında dostluk olduğunu anlattı. Bu dostluk da, Şam Sultanı'nın Mısır Sultanı'ndan korkması imiş. Bu korku üzerine Şam Sultanı, Kıbrıs Kralı (Amuri dö Lozinyan) ile bir muahede yapmış. Bu Amuri (Konrad dö Mongran)* ve (Hanri dö Şampayen)den dul kalan (İzabel) ile evlenmiş olduğundan Kudüs-i Şerif Hanı lakabını almıştı. Doğrusunu isterseniz, bu lakap kuru laftan başka bir şey değildir. Zirâ, Kudüs-i Şerif Selahaddin Eyyûbî'nin kardeşi Melik Adil'in elinde idi ki asıl Kudüs Sultanı da o idi. Yalnız, ne var ki bu Kudüs Hanı, lakabı üzerine Amuri, Suriye ve Antakya'daki Hristiyan beylerini ve Trablus Kontu'nu buyruğu altına almıştı. Jan Lermen, Kudüs Hanı Amuri'nin tuğcubaşısı olduğundan Şam'a, Ganem'in evine gelmişti ki ok yapmak için aranılan öküz boynuzu alsın. Tötonyalı ise, Şam'ı görmek için geldiğini söylüyorsa da, doğrusu, belki casusluğa gelmişti.

Ganem, bizi hoşlukla karşıladı, konukladı. Müselman konuklarını ile Hristiyan konukları ayırmaksızın ağırladı ve o günü iyice dinlenmemizi ve sonra rahat rahat iş göreceğimizi söyledi. Doğrusu biz de rahatı pek isterdik. İyice oturduk, dinlendik. Biz Ganem'in evinde dinlendiğimiz vakit Jan Lermen de Reymonda'ya on seneden beri Suriye'de ne olup ne geçtiğini anlatıyordu. Ben de Jan Lermen'in sözlerini dinleyerek Suriye'de olanları, bitenleri güzelce anladım.

* (Konrad dö Mongran) Ehl-i Salib ile Suriye'ye gelmiş serdarlardan olup Şeyh'ül-Cebel tarafından katledilmişti. Hanri dö Şampayen İngiliz kralı Rişar'ın yeğeni idi. Bu zat, Şeyh'ül-Cebel ile hüsn-i münasebette bulunmuş ve Şeyh'ül-Cebel'i ziyaret etmişti.

Başımı çevirdiğim vakit at oğlanının kafası yarılmış ve uşaklarından ikisinin yere serilmiş olduğunu gördüm...

Araplar ve Almanlar

Şam'da, dört gün kaldık ve iş için bol bol görüştük. Ev sahibi, Mahmut Yalvaç'a iki okçu ustası ile kavga avadanlıkları yapabilecek dört işçi göndermeği boynuna aldı. Ustalara altı ve işçilere de iki dirhem gündelik verilecekti. Bundan başka da, işçiler hangi beye hizmet edeceklerse Mahmut Yalvaç bunları oraya kadar kesesinden gönderecekti.

Timuçin Han'ın bana ısmarlamış olduğu işi bitirince yalnız Reymonda'yı Hristiyanlar içine götürmek kalıyordu ki ondan sonra serbest serbest Moğolistan'a dönebilirdim. Bunun için, hangi şehre gitmek istediğini Reymonda'ya sordum. "Jan Lermen" in öğüdü üzerine Trablusşam'a gideceğini söyledi. Çünkü, orada akrabası vardı. Trablusşam'a varmak için en kısa, hangi yol olduğunu sordum. Bana anlattılar ki, Hristiyan ilinin sınırına varınca önce "Frak Hospitalye" diye bir yere geliriz, orada Reymonda'yı kendi dininden, kendi memleketinden olan adamlar korurlar, yurduna kadar götürürler. Sultan Selahaddin Eyyûbî, Trablusşam'ı kuşatmış iken, askerini çekmiş ve Kudüs'e doğru yürümüştü. Demek ki, Suriye'nin bütün üst tarafları boştu. Biz de sıkıntı çekmeksizin Şam'dan Kerak yerine kadar

yollanabilirdik. Reymonda'yı bir kere Kerak'taki Hristiyanlara teslim etsem artık Suriye'de işim gücüm kalmazdı.

Tötonyalı, Reymonda'yı Trablus'tan vazgeçirip Akka'ya götürmek için çok çalıştı. Şam'dan Mongor Kalesi'ne kadar yolun az ve bu kale kendi obasının olduğunu ve amcası oğlu Hanri Valpo kaleyi koruduğunu anlattı, durdu. Herif, Reymonda'yı kandırmak için ne diyeceğini bilemiyor, Şam'dan Kerak yolu çok çetin, uzun olduğunu ve Akka'da birçok Alman barındığını ve bunların kendisine riayet ettiklerini ve Trablusşam'a gitmek mutlak lazımsa Akka'dan vurmak daha uygun düşeceğini anlatmağa uğraşüyor, fakat Reymonda da bir türlü kanmıyordu. Diyordu ki: “Kendisi Fransızdır, Almanlarla işi yoktur. İsterse başkasının buyruğu altında bulunsun, isterse keşişler elinde olsun, mutlak Frenklerin barındığı yere gidecektir”. En yakın Frenk yeri Kerak Kalesi idi ki bu da “Hopital” çıkırına giden Frenk keşişlerinin elinde idi.* Hugo, bunları işitince ses etmedi ve yol hazırlığını görmeğe koyuldu.

Şam'a geldiğimizin beşinci günü Baalbek'e, oradan da Kerak yerine varmak için yola düzüldük. Kervanımızdaki kişiler; Sir Hugo, Jan Lermen, Marguz, Türkmen Yusuf, ben ve at oğlanlarım idi. Bundan başka, Baalbekli birisini de kılavuz almıştık, aynı zamanda kervanımıza Sir Hugo'nun at oğlanı, üç silah oğlanı da katıldı. Bunlar ne türlü silahşör! Kendilerine de bir rütbe verdikleri vakit artlarına kaç at oğlanı alabileceklerini söylüyorlar. Öbür taraftan da Jan Lermen de yanına Etiyen adlı okçusunu almıştı. Öyle ki; kervanımız bayağı bayağı çoğalmış, kabarmıştı. Bu Etiyen, tetik, şaklaban, yavuz yüzlü bir delikanlı idi. Ben; dünyada böyle şen adam görmedim, ne olursa gülerdi. Sanırsın ki anasından doğalı, ağlamak öğrenmemiş. Fakat, Sir Hugo, zavallı oğlanı hırpalar, birçok kötü sözler söylerdi. Hugo'nun oğlanları da ayrıca delikanlı ile kaba kaba şakalaşırlardı. Fakat Etiyen hiç de aldırılmaz, onların kabalıklarına karşı eğleniverirdi. Öyle de akıllıca söz atardı ki kaba herifler bir saatte anlayamazlardı. Fakat bu sözlere kervanda kırılmayan kalmaz, yalnız Tötonyalı ve adamları söz etmezlerdi.

Sabah, erkenden Şam-ı Şerif'in çevresindeki yeşil tepeler boyu yürüyerek yola düştük. Hugo, gövdesine zırhını takmış ve üzerine de kumaştan bir gömlek

* Elyevm, harabelerine Kal'atül-Hüsn nâmı verilen Kerak Kalesi 1102 senesinde Frenkler tarafından zabt ve 1125 senesinde tevsi' olunmuştur. Kale, 1145 senesinde “Hopital” ruhbanına hibe edilmiş ve 1271 senesine kadar bunlar elinde kalmıştır. Sene-i mezkûrda Mısır Sultanı Baybars Bundukdarî tarafından fethedilmiştir.

geçirmişti. Bu gömleğin üstündeki arma işlenmişti. Hugo kabara kabara iri tolgasını silah oğlanlarından birine verdi ve kargısı ile kalkanını at oğlanına taşıttı. Biz, başımıza yalnızca bir takke geçirmiş iken o, demir bir külâh koydu. Hepimiz atlı idik, yalnız Etiyen yaya kalmıştı. Bunu görünce yüreğim acındı, zaten delikanlıyı da sevmeğe başlamıştım. İki yedek atım vardı. Etiyen'i çağırdım ve atlarımdan birine bindirdim. Çocuk, nasıl teşekkür edeceğini bilemedi, ve o günden sonra benden ayrılmaz oldu.

Şam-ı Şerif şehrinden geçen Barada Suyu'nun kenarı boyunca giderdik. Bu su, yukardan aşağı ormanlarla kaplanmış, yırık tepeli dağlarla çevrilmiş bir ova içinden akar.

Akşam olunca bir şehir yıkıkları içinde bir Müselman köyüne indik. Bizi orada misafir ettiler. Orada bulunduğum vakit, bu yıkık yerin pek eski bir İslam şehri olduğunu öğrendim. Ertesi günü Barada Ovası'ndan çıkmak için yamaçları tırmanmağa başladık ve "Litani" Suyu'nun aktığı yüce ovaya girdik. Bu ova, Baalbek'e varır.

Kılavuzumuz başta, ben ardında ve benim ardımda Etiyen yürürdü. Bunların arkasından ise at oğlanlarım gelirlerdi. Hemşirem ile Reymonda, Marguz ile Jan Lermen'in arasında biraz ırakta idiler. Tötonyalı ise, en sonda kalmıştı. Bir aralık, kılavuzumuzun atı, çalılıklardan ürkererek bir sıçradı. Kılavuz gülmeğe başladı, atına dedi ki:

-Neden korkarsın? Bu çalılığı Aslan Yürekli Rişar mı sanırsın?

Ben, bu Rişar'ı tanıımıyordum. Etiyen'e kim olduğunu sordum:

-Efendim, dedi. Bu, bir İngiliz beyidir ki bundan dört sene önce buraya gelmiş ve yavuzluğu için adına Aslan Yürekli denmiştir. Bu, öyle işler etmiş, öyle kanlar dökmüştür ki şimdi buralarda yaramazlık eden çocukları ürkütmek için "Rişar geliyor!" derler.

-Demek ki, çok yerler almıştır?

-Çok yer almadı. Frenkler beyi ile yalnız Akka'yı bastı. Sonra, aralarında dirliksizlik çıktı, Frenk beyi geri döndü ve sonra da Rişar Kıbrıs'ta dövüşmeğe gitti, bizim işimizi bozan bu dirliksizliklerdir. Eskiden, bizim Frenk beyleri üste gelirlermiş, şimdi ise Araplar bizi titretiyorlar. Kim bilir, ne günah işledik.

Ben sordum.

-Ey, Tötonyalılar Frenklerle birlik mi çalışırlar?

-Evet, fakat ben onları bir türlü sevedim.

Bunları söyler söylemez, Etiyen başını bana eğerek şu sözleri söyledi:

-Efendim! Tötonyalı, Reymonda'yı neye Akka veya Mongor'a götürmek isterdi, bilmek ister misiniz?

-De bakalım.

-Efendim, Reymonda'nın babası, Montreal ve Şeria'nın öbür yakasında birçok yerlerin beyi idi. Ondan başka da birinci karısı tarafından, Antakya Beyliği'ni de almış ve Fransa ilinde Şatyon toprağını eline geçirmişti. Reymonda'nın üvey anası, yani beyin ikinci kadını "Etiyenet dö Mili" adında bir kadındır ki bütün bu toprakların, beyliklerin Hanımı'dır. Bu Hanım ölünce bütün bu yüce adlar, topraklar, beylikler Reymonda'ya düşecektir.

-İyi ama, senin "Etiyenet" dediğin Hanım yaşıyor, hem de Trablus'tadır. Jan Lermen'in deyişine bakarsak canı da eminlikte imiş.

-Evet, Jan Lermen öyle dedi ama, o hepsini bilmiyor. Halbuki Sir Hugo, çok şey öğrenmiştir. Bundan üç gün evvel Hugo'ya mektup geldi. Bu mektupta Reymonda'nın üvey anasının öldüğünü yazmışlardı.

Şimdi Hugo ister ki, kesesini açmaksızın, dövüşmeksizin Şatyon, Antakya Beyi olsun. İşte, bunun içindir ki Reymonda'yı Akka'ya, Almanların arasına götürmeğe çalışır. Bir kere oraya vardı mı, Almanlar kendine çok itibar ederler, ona yardım eyleyerek kızı alırlar.

-Çok iyi, dedim. Elverir, başka bir şey deme.

Fakat Etiyen susar mı, bana sordu ki:

-Beyim! Siz konuşmağı sevmez misiniz?

-Severiz. Fakat sen, ikimiz için konuşursun da onun için.

-Siz, ıraktan mı gelirsiniz? Sizin yurdunda barınanlar Arap kişiler midir?

-Yok, ama bizde her çeşit adam vardır. Hristiyan da vardır.

Etiyen, birdenbire yere atıldı:

-Bu Hıristiyan kişiler, Roma'daki keşişin buyruğu altında mıdır?

-Biz, öyle şey bilmeyiz. Bizdeki Hıristiyan keşişler Tuğrul'un buyruğu altındadırlar. Buna, Ong lakabı da verirler.

Etiyen, bir iki kere Tuğrul ve Ong sözlerini söylemeğe yeltendi ise de dili bir türlü dönmedi. Belli idi ki bu sözler, onun ağzına göre değildir. Şimdi, Etiyen bana birçok Hıristiyan düzenleri sormağa başladı. Ben ister istemez gülmeğe başladım; Marguz'u çağırdım, dedim ki:

-Hey Marguz! Bu adam sorar ki, Keraitler içinde yavuz silahşör çıkar mı?

Marguz, hemen cevap etti:

-Oğul! Eğer sizinkiler içinde bir kimse, Ong Han'ın oğlu Sengün'ün karşısında beş dakika durabilirse, ben, yaşadıkça o er kişinin kalkanını, kargısını taşıyım.

Etiyen, yine dedi ki:

-Demek, Rişar Han'a karşı çıkacak adam var ha?

Marguz, kabilesinden söz açıldı mı, çok kabarır, taşar. Bunda da doğrusu haklı idi. Hemen fırladı, dedi ki:

-Dinle oğul! Ben, senin yurdundaki Hıristiyanların kim olduğunu bilemem. Yalnız şu kadar derim ki daha kafamı ağrıtırın sizinkilerden bir ikisinin kafasını yarararak bizim taraflarda yetişen er oğullarının ne olduklarını anlatırım.

Etiyen kızmadı, hemen söz yetiştirdi:

-Silahşör! dedi, eğer buradakilerden biri üzerinde gücünü denemek istersen Tötonyalı'ya çat, doğrusu bu seyri seve seve görürüm.

Bu söz üzerine delikanlı daha ses etmedi ve Marguzla bana daha ziyade bağlandı. Biraz da böyle yol aldıktan sonra Marguz'a sordu ki, Jan Lermen izin verirse onu yanına at oğlanı alır mı?

Marguz peki, dedi ama okçu Lermen bundan hoşlanmadı, dedi ki:

-Etiyen, benden sonra, en usta okçudur. Bütün avadanlıkları bilir, tanır.

Marguz bunu işitince dayanamadı, dedi ki:

-Böyle usta çocuğu nasıl tutarsınız? Bizim Hanımız görse onu en baş yere çıkarır.

Okçu ustası Keraitleri dinleye dinleye onları sevmiştir. Etiyen'i Marguz'a at oğlanı olarak vermeğe razı oldu.

-Elbet Etiyen, sizin Hanınıza kolluk ederse çok bahtlıdır. Alınız, onu size verdim, diyerek kendi dinince haç çıkardı. Marguz da cevap etti:

-Bir Tanrı başına, Etiyen'i yanıma aldım.

Jan Lermen sözü bitirdi.

-Ben de ona izin verdim ve size ısmarladım.

Etiyen, bu sözleri işitince atını sürerek Sir Hugo'ya kadar koştu ve bağırdı:

-Şimdi, Töton Beyi! Ben de serbestim. Demek ki, sizinle birim. Eğer bir kere küstahlık eder, bana karşı kabalık gösterirseniz kozumuzu paylaşıyoruz.

Hugo bağırdı.

-Hani ya kargım, Hani ya kalkanım! Şu herifi geberteyim.

Hugo bağırır bağırılmaz silah uşaklarından biri Etiyen'in ardından sokularak zavallı oğlanın kafasını yarmak için gürzü kaldırdı. Fakat Susur, her ne kadar söylenen sözleri anlamamış ise de herifin ne yapacağını iyi görmüştü. En yakında kendisi olduğundan iri herifi Moğolvâri bir kavradı ve eğerinden kopararak atının ayakları önüne, yere çaldı. Hugo ise kalkanının kayışını boynuna takmış, eline kargısını almış, Susur'u nişanlamıştı. Baktım ki Tötonyalı Susur'u bir yandan öbür yana delecek. Çünkü Susur'da ne zırh vardı, ne bir şey. Hatta oğlan yalnız bir ufak bıçakla kendini korurdu. Hemen koştum Tötonyalı'nın beygirini geminden yakaladım ve olduğu yerde durdurdum. Hugo hırslandı ve kargıyı gem tuttuğu ele aldı ve atımı şaha kaldırmak ve kendini benden kurtarmak için elindeki ince sancı değneği ile hayvanın kafasına bir indirdi. Bir Moğol'un atının başına vurmak, kendisine vurmaktır. Kan başıma çıktı. Başıma gelenin ne olduğunu bilemiyordum, şaşkın şaşkın duruyordum. Nihayet boğuk boğuk bağırdım:

-Köpek! İkimizden biri burada kalacaktır, kendini koru, göreyim.

Beri taraftan da hemen kılıcı sıyrarak üzengilerim üstünde doğruldum. Tötonyalı hemen atını geri bastırarak kargısını indirdi ve kalkanını kaldırdı.

Biz birbirimize saldıracak idik ki, Reymonda önüme atıldı. Marguz ise elinde ok, ikimizin arasına sokularak sert sert bağırdı:

-Geri, koca kargılı adam! Görmüyor musun? Can Bek'in başında bir ipekli mendil, elinde de bir kılıç var, kalkanı da at oğlanlarının eğerine asılmıştır. Senin başında demir külâh, kolunda kalkan, elinde kargı vardır. İkiniz bir değilsiniz.

Jan Lermen de atıldı:

-Çok iyi dersiniz. Sir Hugo! Bırakmalısınız ki karşınızdaki de silahlansın. Eğer beklemeyerek saldırırsanız kaltabanca iş görmüş olursunuz.

Bu kere de Reymonda söze girişti. Tez dedi ki:

-Can Bek! Sana yalvarırım. Sen bana söz verdin ki vuruşmayacaksın. Kuzum Can Bek, kavgaya girişme.

Reymonda'nın bu sözüne öyle hırslandım ki hemen yüzüne karşı sert sert bağırdım:

-Dövüşmeyeyim mi? Bu köpek; benim Sayın Boğrul'unun başına vursun da ben dövüşmeyeyim ha? Gökçe'nin bindiği, Cebe'nin beğendiği, Selenge Muharebesi'nde beni üzerinde koşturmuş olan hayvanın başına vursunlar da ben durayım ha? Beni dinle Reymonda! Bu Tötonyalı ve arkadaşlarının hepsini bir araya getirsen, atımın bir kılına bile değmezler anladın mı? Sakın bir daha böyle sözler deme!. Sen, bana bak Tötonyalı! Dur da sana biraz Moğolları öğreteyim.

Ben, böyle konuşurken Kotak elime kargıyı, kalkanı uzatarak dedi ki:

-Demiri unutmayınız.

Moğol göreneği üzere ben kargımın ucunu kuşağımdaki kılıfa sokar ve kavga olacağı vakit sapına yerleştirdim. Demir, altı burgulu olduğundan kolayca kargıya girer. Ben demiri kargıya takmadım.

Yavaş yavaş, biraz evvelki hırsım gitti, kendime geldim ve Kotak'ın uzattığı kalkanı geri ittim. Öbür taraftan Türkmen Yusuf da tolgamı koşturdu. Ona da işmarla istemez, dedim ve yalnız kargıyı elime alıp bağırdım:

-Bunlar bana yeter! Ben, meydan kavgasına girişeceğim vakit tepeden tırnağa pusatlanırım. Böyle oynaşacağım zaman ise yalnız kargımı alırım. Haydi görelim Sir Hugo!

Benim kargım ise, dosdoğru iki gözü ortasına girmişti.

Tötonyalı biz konuşurken, demir külâhını çıkararak tolgasını giymiş, kafasına bağlatırdı. Bu tolga, Frenk düzeni üzere yapılmış olduğundan bütün kafasını örterdi.

Bu Frenkler, bizden daha ağırcasına silahlanırlar ve bütün demir içine girerler. Yeryüzündeki bahadırlar içinde en az zırh giyen Moğollar, bir de Bedevilerdir. Çünkü, bizler deriz ki, korunmağa yarayan silahla üste gelinmez, saldırma silahlarıyla üste gelinir.

Jan Lermen'in, bana sevgisi var görünürdü. Yanıma gelerek yavaşça dedi ki:

-Silahlanmadığına kabahat işledin Can Bek! Bu Hugo, Tötonyalılar içinde yüce silahşördür. Bunlarda çok iyi silahşör çıkar.

Ben cevap vermedim, yalnız Reymonda'ya baktım. O da kargımın uçsuz olduğunu görünce sapsarı kesilmişti. Fakat ötekiler bir şey görmemişlerdi. Çünkü, onlar bilmezlerdi ki Moğollar kargı uçlarını gılafta taşırlar. Yalnız Marguz haberli idi.

Tötonyalı birdenbire bir nara bastı:

-Hazır mısınız? diye sordu.

Dedim ki:

-Hazırım, ne vakit istersen çarpışırız.

Düşmanım, Reymonda'ya dönerek dedi ki:

-Hanım! Şu herifi gebertince, ben kendi elimle sizi millettaşlarınız yanına götürürüm.

Reymonda, hiç cevap vermedi. Lakin yüzüne bakınca gördüm ki bütün beni gözler ve Tötonyalı'nın sözlerine hiç aldırmaz. Şimdi, ben de Tötonyalı'ya dedim ki:

-Elverir, çok görüştük. Dilimizi yoracağımız yerde biraz da silahlarımızı deneyelim. Haydi bakalım; bekliyorum..

Tötonyalı, hemen kargısını bana doğru eğerek üzerime koştu, fakat kargısını Frenkvâri tutar ve doğru önüne dikerdi. Ben ise, kargımı Moğolvâri kullanır, yani adamakıllı çevirebilmek için atımın başının solunda tutardım. Önce, bıraktım ki Hugo bana doğru gelsin. Tam çatacağı vakit şöyle baktım ve yanından geçerek kargımın sapıyla tolgasına vurdum, fena vurmuşum ki, herif sendeledi, fakat hemen yine dengini alarak ikinci kere üzerime koştu. Ben, yine çattırmadım ve yanından

geçerek çenesi ile boynu arasına sıkıca bir dürttüm. Bu kere de kuvvetlice dürtmüşüm ki tolgasının şeritleri koptu, ve Hugo baş açık kaldı. Marguz, hemen tolgayı yerden alarak Susur'a uzattı ve dedi ki:

-Can Bek! Mallar bütün senindir.

Hugo, hırsından köpük saçıyordu:

-Ne olacaksa olmalı, kendini koru lanet herif!

diye bağırarak, yirmi adım gerileyip meydan aldı. Ben de öyle yaptım. Hayvanı doludizgin saldıracaktım ki Reymonda bağırdı:

-Kargı demirini unutma. Tanrı seni korusun.

Aklım başıma geldi. Hemen kuşağımdan demiri çıkardım, kargının ucuna taktım ve:

-İleri Gök Moğollar!.. Savulun bayrak geliyor!..

narasını basarak hayvanı düşmanın üzerine saldı.

Tötonyalı'nın kargısı iyice idare edilemediğinden zırhımın üzerinden gıcırdayarak sürçtü, fakat beni yaralamadı. Benim kargım ise dosdoğru iki gözü ortasına girmişti. Tötonyalı kütük gibi yere yuvarlandı, öldü gitti.

Doğrusu, ben bu türlü kargı vurmağı Cebe'den öğrenmiştim. Bu vuruştan kurtulan yoktur.

Yalnız iş bununla bitmemişti. Biz saldırdığımız vakit Marguz, Etiyen, Kotak da dayanamamışlar, Tötonyalı'nın at oğlanına, silah uşaklarına saldırış etmişlerdi. Üçüncü uşağın ehemmiyeti yoktu. Susur onu atından aşağı almış ve kaburga kemiğini çökertmişti. Jan Lermen araya girip bunları ayırmağa çok çalıştı ise de beceremedi. Ben Alman'ı hakladıktan sonra başımı çevirdiğim vakit at oğlanının kafası yarılmış ve uşaklarından birinin göğsü delinmiş olduğunu gördüm. Öteki ikisi ise yere serilmişti.

Marguz dedi ki:

-Ne yapalım? Onlar çanak tuttular. Yoldaşlar! Haydi yürüyelim.

Fakat Jan Lermen:

-İyi ama, bunları böyle apaçık bırakmak olmaz, dedi.

Marguz da:

-Doğrudur, cevabında bulundu.

Almanları temizce gömdüler. Etiyen içlerinden birinin zırhını çekti aldı. Bizim Hristiyan yoldaşlar bir şeyler okudular. At oğlanlarım da yaralı herifleri terkeye bindirdiler. Ölenlerin atlarını yedeğe alarak yola düzüldük.

Ertesi günü Baalbek'e vardık. Doğru bir zaviyeye indik. Müselman olsun Hristiyan olsun bu zaviyeye kim konarsa, yedirirler, içirirler. Baalbek'te çok yüce saray yıkıkları görülür. Bu yıkıklar ta, putlara tapanların zamanından kalmadır. Şehrin etrafında birçok göçebe Araplar konaklamışlardır. Bunların çadırlarını gezdim. Fakat bu çadırlar, bizimkiler gibi üzerleri kepe keçe örtülü kafeslerden yapılmayıp kazıklar üzerine gerilmiş kalın yün kumaşlardır.

Baalbek'ten çıktığımızın ertesi günü Hristiyanlar ile İsmaililer memleketinin ortasındaki Nehr'ül-Asi ovasına geldim. Bu İsmaililer, Şeyh'ül-Cebel'in adamlarıdır ve Şeyh'ül-Cebel ne derse hemen yapıverirler. Fakat birçok kavgadan sonra Hristiyanlar'dan (Tampel) silahşörlerine haraç verirler. Bu İsmaililer'in başbuğu, Aleyka adındaki yüce kalede barınır. Bu adam da tıpkı Kaşgar'da gördüğüm herif gibi kendisine Şeyh'ül-Cebel adını verir. Bulduğum yer, Humus Sultanı'nın toprakları ucunda idi. Hristiyanlar bu sultan ile durmamacasına kavga ederler.

Jan Lermen, bir düziye bana tetik yürümemi söylüyordu. Zira, o taraflarda Frenklerin Tampel silahşörleri, Müselman topraklarını altüst ettiği gibi Humus sultanının askeri de Hristiyan memleketine basarlardı. Öbür taraftan da Şeyh'ül-Cebel'in adamlarından korunmamı söylüyordu. Şeyh'ül-Cebel, o yakınlarda fena hırslanmış görünüyordu. Askeri durmamasına öteye beriye saldırış ediyorlar, ta Şam sınırlarına kadar giderek adam öldürüyorlarmış.

Jan Lermen hikâyesini bitirince dedim ki:

-Usta Jan! Sanırım ki Şeyh'ül-Cebel'den artık korkarsınız.

Jan Lermen, bağırarak cevap verdi.

-Nasıl korkmam. Ben, kendi payıma ufak bir kişiyim. Onlarla alışım veriğim yoktur. Onlar, benden yüce kişilerle uğraşırlar. **(1192)** senesine kadar bunların eliyle ne kadar bey ölmüştür bilmezsiniz, benim korkum başkasından değil yanıımızdaki hanımları, bunların elinden alıp kurtarmışsınız. Şimdi herifler, tekrar hanımlarımızı

almak istemesinler. Bunlar, yalnız adam öldürmekle kalmazlar, Hıristiyanlarla da vuruşurlar, Araplarla kavgalaşırlar.*

Ben, bunun üzerine sordum ki:

-Lâkin, nasıl oluyor da Şeyh'ül-Cebel, Tampil çığrındaki Frenklere haraç veriyor. Çünkü bunlar işlerine gelmeyen adamları bıçakla bitiriverirler.

Jan Lermen cevap verdi:

-Bunlar, Tampil silahşörlerine karşı bir şey yapamazlar. Şeyh'ül-Cebel adamları başbuğlarının sözlerini körü körüne dinlerlerse de, Şeyh'ül-Cebel'in kendisi iyi bilir ki Tampil beylerinden birini öldürse yerine, tez başkası gelir, yine onunla çarpışır. Onun için ki haracı verip kurtulmak işine yarar.

Biz; görüşe sözleşme çıplak bir yaylanın üzerinden geçiyorduk. Birdenbire yaylanın tepesinde, sağımızda üstü başı zırh içinde, eli kargılı bir atlı görüldü. Bunun ardından bir süvari daha belirdi, bir daha çıktı. Biz, ne oluyoruz, diye bakınırken, kılavuzların arkası sıra tepeleri tırmanan iki bölük süvari sağdan soldan koşarak bizi kuşatmağa başladılar. Adamakıllı baskına uğramış ve kaçmak hatırıma gelmeden demir çember içine girmiştik.

Bir de baktım; Jan Lermen okunun kertiğine bir yay yerleştiriyor, Etiyen de elini kılıca salıyor. Hemen bunlara çıkıştım:

-Rahat durun, dedim. Daha çarpışma sırası değildir. Biz, sekiz kişiyiz, onlar iki yüz. Hem, bakalım ne isterler, bilir miyiz?

Jan Lermen bağırarak cevap verdi:

-Ne mi istiyorlar? Ne istediklerini bilemezsem de bizim işimiz bitti. Çünkü bunların ilk yapacağı şey, ya bizi boğazlamak, ya esir etmek olacaktır. Bu süvariler Humus sultanının askeridir. Aralarındaki uzun külâhlı Kürtleri, başlarına borulu

* Bu tarihte Şeyh'ül-Cebel adamları tarafından katlolunan beylerden bazısının esamisi şudur: Nizam'ül-Mülk; Hasaniler müessesesi ve İran mülk-i Selçukiyyesi'nden Melik Şah'ın veziri olan bu zat 1052 senesinde katl olunmuştur. 1102 senesinde Humus Sultanı Meşarülyeh Ulu Cami'de öldürülmüştür. 1113'te Musul Beyi Mevdûd, 1114'te Meraga Beyi Ahmet Yıl, bu da İran Meliki'nin huzurunda, Bağdat'ta katledilmiştir. 1121'de Mısır Veziri Emir Efdâl, 1126'da Musul ve Halep Beyi Kâsım Aksungur, 1127'de Sultan Sencer'in veziri Muiniddin 1129'da Emir Billah Mısır Sultanı, Şam Emiri Tac'ül-Mülk Böri, 1131'de bunun oğlu Şems'ül-Mülk, 1135'ten 1138'e kadar Halife Müsterşid, Halife Reşid, Azerbaycan Emiri Dâvûd, 1149'da Trablus Kontu Raymond, 1191'de Azerbaycan Beyi Kızılarslan, 1192'de Kudüs Kralı Kuzad dö Monkra, Şeyh'ül-Cebel'in adamları 1174 ve 1176 sene-i miladîyelerinde iki defa Salahaddin Eyyûbî'yi de katle kalkışmışlardır.

siperli tolga geçirmiş Türkmenleri ben iyice tanırım. Müselman beyi! Siz bunların dinindesiniz, siz yakayı kurtarabilirsiniz..

Jan Lermen, canımı sıktı, sertçe dedim ki:

-Benim ile yoldaşlık eden adamları bırakıp gitmek âdetim değildir. Sesini kes ve yayını çıkar. Sana gelince Etiyen, sen de kılıcını kınına sok. Burada emir veren ben, benden sonra da Marguz'dur.

Jan Lermen, bunun üzerine bir şey demedi, beni dinledi. Etyen, yine lafa karışmak istedi. Marguz dik dik bağırdı:

-Susun uşaklar!..

Yoldaşlarımı susturunca, bizi çevirenlerin başbuğu gibi görünen adama doğru yalnızca ilerledim. Bu adam, uzun boylu olup gayet cins bir hayvana binmişti. Üzerine tel örme bir zırh giyinmiş ve tolgası ise burnuna kadar inmişti. Öyle ki, yalnız gözleri gözüktüyordu. Başbuğun sağında, solunda dev gibi iki Kürt dururdu ki bunlar, gövdelerine içi doldurulmuş kolsuz kavga hırkaları geçirmişler ve başlarına da uzun bir külâh koymuşlardı. Külâhın altında demir tel bir takke vardı.

Kürtlerin ellerinde iri, çelik gürzler vardı. Başbuğun ardında., bayrağı gelirdi. Bu bayrak kıızıl olup üzerinde karşılıklı iki sırma aslanlı arması vardı.

Ben, başbuğun üç adım önüne kadar vardım ve tekbir alarak dedim ki:

-La kuvvete illa billah.. Ey Müselman kişiler, ne istersiniz?

Ben tekbir alınca başbuğ duramadı, cevap verdi:

-Tanrı'ya çok şükür ki bizi Müslüman yaratmıştır. Esselamü aleyküm, nereden gelirsin Müselman kardeşim?..

Başbuğ günbatımı çevrelerindeki kişilerin Türkçe dili ile görüşüyordu. Ben de o dil ile cevap verdim:

-Ardımda bıraktığım yoldan gelirim ağam!

-Nereye gidersin?

-Doğru, ileri.

-Ben bunu bilirim.

-Bilseydin sormazdın.

Kumaş, Sultan'ın ayağına değdi.

Başbuğ, bu son sözüm üzerine kızgın kızgın cevap verdi:

-Küstahlanıyorsun oğul! Şurasını bil ki ben, seni bu dünyadan ayırır, kızıl ateşe kadar gönderirim.

Ben de kızdım, dedim ki:

-Senin elinden böyle bir iş geleceğini bilseydim, senden başka Tanrı'ya tapmazdım.

Başbuğ, benim serbest serbest konuşmama şaştı, üzerime doğru gelerek, elini yüreğimin üstüne koydu ve sonra yanındakilere şu sözleri söyledi:

-Doğrusu, bu delikanlı çok yavuz. Yüreği, her vakitkinden artık vuruyor. Bana bak civan Müselman! Zırhına, elbiselerine bakarsak çok ıraktan geldiğin anlaşılır. Ben senin gibi adam görmedim. Yalnız, yanındakilerin Hristiyan olduklarını anlamışımdır. Onları bana vereceksin!..

Başbuğ, böyle diyerek usta Jan'ı, Etiyen'i ve Almanları gösteriyordu. Ben cevap verdim:

-Bunlardan ikisi esirlerimdir. Ben bunları kılıcım hakkıyla kazanmışım. Üçüncüsü kervan adamıdır. Dördüncüsü ise ahabımdır. Bunların birisini veremem.

Başbuğ kızdı:

-Köpek oğlu; dedi, bil ki; ben Humus Sultanı Nureddin'im. Geldim ki Hristiyanların toprağını yağma edeyim. Ta ileride dört esir ile üzerleri mal dolu seksen devem vardır. Hey oğul! Hristiyanları şimdi ver, yoksa anan sana rahmet okur.

Dedim ki:

-Ne şimdi, ne de yarın veririm. Peygamber demiştir ki: Kişi dilediği yere gider, kazandığını dilediği gibi yer. Ben dilerim ki şu Hristiyanlarla gideyim. Ötekiler ise has malımdır. Sen bana istersen saldır. Senin gücün benden artıktır. Sen ölürsen doğru kızıl tamuya gidersin, ben ölürsem şehit olurum.

Şimdi, Sultan Nureddin gülmeğe başlamıştı. Dedi ki:

-Oğul, sen hoca mısın? Ta ıraktan bize ders vermeğe mi gelmişsin? Öyle ise, rahat ol, bildiğin gibi okuyamayacaksın. Çünkü, seni esir ettim.

Sultan, lakırdısını henüz bitirmişti ki, ardındaki adamlar arasında bir kargaşalık çıktı. Tepede üç atlı belirerek, bulunduğumuz yere geldiler, çattılar ve hemen attan inerek sultana doğru ilerlediler, Sultan, bunları görünce şaşaladı ve kendi de atından indi. Bu yeni gelenlerden birincisi açık bir ses ile sordu ki:

-Humus Sultanı Nureddin, biz seni ararız. Bizi dinlemeğe hazır mısınız?

Sultan titredi ve tolgasını geri iterek dedi ki:

-Ne istiyorsunuz, söyleyiniz.

Bir de baktım ki sultan sapsarı kesilmiş. Şimdi; gelenlerin ikincisi dedi ki:

-Humus Sultanı; Şeyh'ül-Cebel bizi sana gönderir. Sen, ona küstahlık etmişsin, kusur dilemelisin. Sen, (Masyav) Kalesini almış, hakkın olmayarak hala elinde tutuyorsun, onu geri vermelisin.

Sultan kükredi:

-Hiçbir vakit! dedi. Ben sağ oldukça Şeyh'ül-Cebel de Masyav'ı eline geçiremez.

Bu kere, Şeyh'ül-Cebel'in adamları, yavaş yavaş şu sözleri ortaya attı:

-Hepimiz Tanrı kuluyuz. Hepimiz günün birinde Tanrı'ya kavuşacağız. Hey çocuklar! Siz, hizmetinizi görünüz.

Biraz geride kalan adamları, hemen Sultan'a doğru ilerlediler. Sultan, elini kılıcının sapına götürerek geri çekildi. Herkes titrerdi. Bu karışıklık içinde gördüm ki, akıllı Marguz yaralı Almanları yük atlarına yerleştirir, ötekilerini de yavaş yavaş uzaklaştırır.

Şimdi, Şeyh'ül-Cebel adamlarının biri uzun bir balta çıkarıp ortaya dikti. Baltanın sapı üzerine birçok bıçaklar kakılmıştı. Ötekinin kolunda ise, ak bir kumaş vardı. Baltayı tutan adam, bıçaklardan birini alıp Sultan'ın ayağı ucuna fırlattı. Kumaşlı herif ise, kumaşı açtı ve bıçağın yanına koydu. Kumaş, Sultan'ın ayağına değdi. Baktım ki Nureddin hala titriyordu. Evvelce lakırdıya girişmiş olan cübbeli bağırdı:

-Humus Sultanı Nureddin! Tıpkı bu bıçak gibi bir bıçak senin yüreğini delecektir. Bu kumaşı sakla. Efendim yollar ki, kendine kefen yapasın.

Bunu söyleyince üçü de atlarına bindiler ve hiç de acele etmeyerek, mevta dualarını okuyarak yavaş yavaş uzaklaştılar. Askerden biriciği bunların ardına düşemedi.

Baktım ki vakit bu vakit. Sultan şaşkınlığından ayılıp da atına binmeden uzaklaşıp kaçmak lazım. Hiç düşünmedim, hemen bir hopladım hayvana bindim ve dörtnala saldıım. Allah'a ısmarladık bile demedim. Biraz böyle koşunca, epeyce ileriden yol almış olan arkadaşlarıma bağırdım:

-Basın! Atlarımız iyidir. Koşalım ki bizi tutmasınlar. Sonra Nureddin acığını bizden çıkarır.

Susur ve Kotak, kavgada ele geçirdiklerini toplamağa başladılar.

Hıristiyan İli

Biraz sonra, yaylanın öbür tarafına vardım. Önüme çıkan dar bir ovanın üstünden vurdum geçtim.

İyi olmuş ki acele etmişiz. Zîrâ, ardımızdan beş on tane atlının sökün ettiğini gördüm. Derken atlılar yirmi oldu. Ardımızdan sıkıca koşuyorlardı.

Bulunduğumuz yerden bir fersah ileride ova yokuşlanıyor ve sonra dar bir geçide varıyordu. Benim de varmak istediğim yer orası idi. Çünkü; ben, Marguz, at uşaklarım, Jan Lermen, Etiyen geçidi tutar ve oradan kimseyi geçirmezdik. Daha ilk patırtıda, kılavuz bizi bırakıp kaçmıştı. Benim niyetim, yanımızdaki kadınları Yusuf'a katıp ileriye salmak idi. Onlar, epeyce uzaklaşınca kadar biz de düşmanları durdurabilirdik.

Fakat, bize saldırış edenler iyi atlara binmiş olduklarından ardımıza çatmakta gecikmediler. Biraz sonra, oklar kulaklarımız yanından vızlayarak uçmağa başladılar. Ben de durmadım. At üstünde Moğolvâri, ardıma ok çekmeğe başladım. Marguz ve at oğlanlarım da benim gibi yaptılar. Biz, böyle hem koşup, hem de durmamacasına

ardımıza ok atarken Jan Lermen ile Etiyen'in şaşkınlığını görmeli idi. Etiyen dayanamadı:

-Bakınız, bakınız! diye bağırdı. Bizim beyler artlarına da ok çekiyorlar.

İhtiyar Jan Lermen de:

-Koca aslanlar! Bu ne ok çekiş. Doğrusu biz, gözümüzün doğrusuna bu kadar iyi ok atamayız... dedi.

Marguz beri taraftan cevap verirdi:

-Haydi tembeller! Çene çalacağınıza yaylarınızı kullansanız a:

Zavallı Jan Lermen acemiliğini saklayamadı:

-Beceremeyiz ki... dedi. Biz, ok atabilmek için atları durdurup düşmanlara karşı dönmemiz lazımdır.

Marguz pek tatlılıkla konuşmak bilmezdi:

-Budala siz de, acaba ne becerirsiniz.. dedi.

Marguz, sözünü bitirmemişti ki bir ok geldi, tolgasına vurdu. Bir tanesi de Kotak'ın meşin gömleğine saplandı. Fakat, ikisi de bir zarar vermediler. Düşmanlarımızın yaylarının ucu yassı demirdendir ki çabucak eğrilir. Her ne kadar okları çok uzun ise de sert olmadıklarından çok gidemez.

Marguz oku yiyince akıllandı, o da bir tane gönderdi. Ben de bir ok çektim, düşmanlarımızdan birisini yuvarlayıverdim. Sadağımdan bir ok daha çıkarıyordum ki zırhım üzerine bir ok geldiyse de zırhı delememi. Ardımızdan bir ses işittim, bir de baktım: Etiyen, küreği üstünden yaralanmış, atından yere yuvarlanıyor. Bizim Kotak ve Susur da boş durmamışlar ve iki kişiyi de onlar yere yatırmışlardı. Marguz, yaralanıp yere düşen at oğlanını yalnız bırakmak istemediğinden Etiyen'i bir yere çekti, kılıcını sıyırarak yürüdü. Bunu görünce, kargıma süngüsünü taktım ve:

-Ardımdan gelin uşaklar! Savulun bayrak geliyor..

diyerek karşımdakilere saldırdım. Önümüzde on beş kadar atlı, kargıları aşağı dikmişler, fakat kılıcı ve gürzü havaya kaldırmışlar, üzerimize koşarlardı. Doğrusu ben de dindaşlarıma karşı silah çekmekten artık mahzun oluyordum. Fakat çare yok!

Düşmanlarımız bizi ele geçirince, sağlam öldürecekler, öldürmeseler bile bana yoldaşlık eden Hıristiyanları keseceklerdi.

Bana yoldaşlık eden kim olursa olsun, bırakmam! Bunu, erkekliğime, terbiyeme, Türklüğüme yediremem. Ne yapalım, kader bu imiş!

Fena çatıştık. Suriyeliler çok güzel kargı ve gürz kullanırlar. Fakat, kılıçları ince demirden dövülmüş olduğundan çok hafif, çok fenadır. Bu kılıçlar çıplak eti veya ince kumaşları delip kesmek için elverişli iseler de demir veyahut meşin zırhlara vurunca körleşirler, kırılırlar. Bu kavgada Cebe'nin bir sözüne hak verdim. Cebe der idi ki: "En özge silah kılıçtır. Kargı, balta, gürz yalnız bir yeri ezerler, kılıç ise bir adamı baştan aşağıya kadar yaralayabilir." Ben; atımı ileriye sürmüştüm. Bir kargıda önüme çıkanı devirdiğim gibi hemen kılıcı sıyrarak yanıma yaklaşan birisine bir indiriş indirdim. Öyle de sıkı vurmuşum ki tolgası, beyni yarılıverdi. Kılıcı kurtardığım sırada sırtıma bir kılıç tersi geldi. Sol kolumu uyuşturdu. Fakat, tenime kadar gelemeden herifin kılıcı iki parça oldu. Ben, hemen atımı ayakları üstünde döndürerek çark ettirdim ve düşmanımın koluna bir kılıç da ben vurdum. Kılıç zırhın kolçağı altına indi ve ta kolundan el ayasına kadar etlerini sıyırdı attı. Adam kaçıp kurtulmak istediye de kılıcım ile omuzları ardına dürttüm. Zırhı delindi ve süvari de atının boyunca düştü kaldı.

Yoldaşlar, canlarını pahalıya satmak için adamakıllı dövüşüyorlardı. Kotak, birisiyle çatışmış, boğuşurdu. Bir aralık düşmanını boğazından yakalayarak boğdu. Susur da yanına iki kişiyi sermişti. Birdenbire Yusuf, başına bir gürz yedi, afalladı, olduğu yere yığıldı kaldı. Karşımızdaki askerden birisi de esir ettiğimiz Almanlardan birinin kellesini uçurmuş, öbürünün de belini kırmıştı. Etiyen, yere yıkıldı. Jan Lermen koluna bir gürz yedi, silahını elinden düşürdü, yere yuvarlandı. Bu Frenklerin kılıçları iyi ise de pek ağır olduğundan güçlkle kullanılır. Bunun için de kavgada beş para etmez. Frenk'in biri o kılıcı kaldırdığı zaman atik ve gözü pek birisi hemen yaklaşıp kılıç inerken veya kalkarken herifi haklayabilir.

Artık kılıcı koluma sardım, bıraktım ve oku yakalayarak sağa ve sola yay uçurmağa başladım. Kotak, sersem sersem yerde yatan Yusuf'u kaldırarak atının üstüne yerleştirdi. Marguz da yanına kimseyi yaklaştırmazdı. Susur da yaralılarımızı geri çekiyorlardı. Hemen yere bırakmış olduğum kargıyı kavrayarak ayakta kalan düşmana koştum. Fakat, onlar bizi beklemediler ve meydanı bize bırakarak kaçtılar, gittiler.

Zırhım üzerine bir ok geldiyse de zırhı delememi.

Vakit kaybetmeğe gelmezdi, yaralılarımızı sırtladık ve bize kalan sekiz atı da alarak yukarıda dediğim geçide uçtuk. Biraz yürüdükten sonra oraya vardık. Bu geçit, o kadar dar idi ki yan yana ancak iki kişi zor geçebilirdi.

Geçidi tuttuk. Marguz dedi ki:

-Tam vaktinde gelmişiz, bir kere bak Can Bek!

Şimdi, ardımızdan otuz kadar atlı kaçakları da almışlar, bize doğru gelirlerdi. Ben hemen emir verdim.

-Doğrusu, tam vaktinde gelmişiz. Haydi attan inin, oklara sarılın. Jan Lermen, fena bozulmuştu. Aldık, duvara dayadık. Biçarenin başı göğsüne doğru sallanıyordu. Yusuf'un da hali harap idi. Ağzından, burnundan oluk gibi kan geliyor ve dizi üstünde duramıyordu. Geçidi korumak için kala kala beş kişi kalmıştık. Susur ile Etiyen'i bir kayaya çıkardım. Kotak'ı da gönderdim ki geride atları tutsun. Marguz'u yanıma aldım, geçidi kestim ve okları gererek, bir adım bile geri basmamak üzere söz vererek düşmanı bekledik.

Şimdi, üzerimize ok yağmağa başladı. Biz de durmadık, karşılık gönderdik. İlk çarpışmada atlarımızdan birisi öldü. Fakat, düşman tarafından da iki kişi yuvarlandı. Kavga bir çeyrek kadar sürmüştü ki bizden iki at daha gitti. Etiyen koluna bir ok yemiş olduğundan işe yaramazdı. Gönderdim ki atlara baksın, yerine Kotak'ı çağırdım. Kotak'ın da hazır tarafı imiş, geldi, kavgaya girişti. Etiyen anadan doğma kasabalı olduğundan bir Moğol göçebesi gibi ata bakmağı bilmezdi. Hayvanlar ok vızıltısından, kavga gürültüsünden ürkererek kaçtılar gittiler. Yalnız Sayın Boğrul ile Susur ve Kotak'ın atları öteden beri alışkın olduklarından kımıldamadılar.

İşimiz sarpa sarmıştı. Çünkü; ben, Marguz ve at oğlanlarımdan başka işe yarar kimse kalmamıştı. Bu da yetmiyormuş gibi yanımızda üç de kadın vardı. Karşımızda ise bir alay düşman! Şaşalamağa başladık! Düşman ise bizim şaşkınlığımızı, atların ürküp kaçtığını gördüklerinden tekrar saldırmağa kalkıştılar.

Ata sıçradım ve dedim ki:

-İşte kılıç kullanmak vakti gelmiştir. Ömrümüzü biraz pahalıya satmalıyız. Artık kimseyi beklemedim, doğru ileri sürdüm. Kotak ve Susur ardımı bırakmadılar. Marguz ile Etiyen geçidi korumağa kaldılar. Ben yokuş üstünde olduğum gibi güneş

de düşmanın ta alnına çarpıyordu. Zaten bir saatten beri karşımızdakiler bir düziye ok attıkları halde bile bizden kimse ölmediğinin sebebi bu idi.

İlk çarpışta kargımı iri bir herifin karnına sokarak yere yuvarladım. Sonra, sağa sola kılıç savurup üç kişi bir olduk, epeyce adam kaçırttık. Fakat düşman, dörtnele biraz ileri kaçtıktan sonra imdat aldılar ve yeniden saldırış ettiler.

Fakat ben, dövüşe dövüşe iyi kızışmış olduğumdan onların tekrar gelmesini bekleyemezdim, Marguz ise süvarisi yere düşmüş bir atı yakalayarak üzerine atladı.

Ben, Marguz ve at oğlanlarım doğruca hücum ettik. Düşman da karşımıza çıktı. Biz, vakit kaybetmeyerek hemen geçide doğru çark ettik. Ve arttan ok çekmeğe başladık. Oklarımızdan birisi, düşman bayraktarını yere yatırdı. Ve yanındakilerini biraz karıştırdı. Ben bunları darmadağınık görünce yüzüstü döndüm. Kılıçla giriştim. İyi dövüştük. Kotak'ın altındaki hayvan öldü, Susur ise yere düşen bayrağı aldı. Ben de bir iki atlıyı tepeledikten sonra bunları emreden başbuğla karşı karşıya geldim.

Bu başbuğ zebella gibi uzun, iri bir şeydi. Hemen başıma bir kılıç çaldı. Kalkanımla siper aldım. Kılıç kalkanımı, tolgamı yardı ama başımı zedelemeyen parçalandı, kırıldı. Başbuğ eğerinde asılı olan diğer bir kılıca sarıldı. Suriye'de ne kadar silahlı gördüm ise kılıcsız kavgaya çıkmıyorlar, bunlardan birini bellerine, ötekini de atlarının yanına sarkıtıyorlar. Başbuğ da eğerindeki kılıcı sıyırmak için eğildiği vakit hemen boynu ile omzu arasına bir kılıç çaldım ve göğsüne kadar ayırdım. Şimdi kaşımızda kala kala sekiz on kişi vardı. Bunlar da bayraklarının alındığını, başbuğlarının öldüğünü ve Yusuf ile Jan Lermen'in sürüklene sürüklene ok atmağa çalıştıklarını görünce geri dönmekten başka çare göremediler.

Onlar biraz uzaklaşmıştı ki yaylanın üstünden bir gürültü koptu. Başımı döndürdüğüm vakit toz duman içinde bir alay süvarinin bize doğru koştuklarını gördüm. Düşman bunları görünce birbirlerine:

-Komandör geliyor!..

diyerek çabuk çabuk kayboldular.

Etiyen komandör sesini işitince:

-Kurtulduk, kurtulduk. Bunların komandör dedikleri Tampil beyleridir. Diye sevinmeğe, bağırmağa başladı. Jan Lermen de usta Etiyen gibi bağırıyordu:

-Tampil beyleri, imdat, imdat!..

Fakat, bundan başka bir şey diyemedi, çünkü gücü, kuvveti bitmişti. Olduğu yerde bayıldı, kaldı. Tampil beyleri sesimizi duyunca kargılarını kaldırarak dörtnala koşmağa başladılar. Ben o kadar kızmıştım ki dünyayı gözüm görmüyor ve bu gelenleri de düşman sanıyordum. Tolgam başımdan uçmuş, kalkanım yuvarlanmış olduğu halde atımı sürdüm ve ta karşılarına dikilerek kılıcı kaldırdım:

-Savulun bayrak geliyor!..

diye bir nara bastım. Marguz ve Etiyen dindaşlarının tarafına seğırttiler. Ben, at oğlanlarımla yalnız kaldım. Tampil beylerinin pişdarları geldiler, önümüzde durdular. Artlarında ise bir sıra esir ve sürü sürü koyunlar vardı.

Şimdi, karşımıza gelenlere şaşkın şaşkın bakıyordum. Ne tuhaf silahşörler! Kendileri de, hayvanları da demir içine girmişlerdi. Silahşörler bu demir zırhlar üzerine ak bir câr geçirmişler ve sağ omuzları üzerine kırmızı bir haç işletmişlerdi. Kalkanları sivri olduğu gibi bellerinde uzun bir kılıç vardı. Tıpkı bu kılıç gibi bir tane de eğer kaşlarına asılmış idi. Kargılarının üstünde ise hiç bayrak görülmüyordu. Ekserisinin, başına giymiş olduğu değirmi tolga yüzlerine kadar geçiyordu. Birçokları da kenarı çıkık demirden bir külâh giymişlerdi. Kimisinin başında ise, yalnız bir mendil vardı. Yüzleri açık olanların gözleri parlak, tüyleri sarı, sakalları kumral idi. Kır sakallı olan başbuğlarının yanı başında ise orta yaşlı, güçlü kuvvetli bir atlı daha görülmüyordu. Bunların her ikisi de Jan Lermen'i tanıdılar. Fakat, Reymonda'yı görür görmez pek fena şaşırdılar ve hemen yere inerek Reymonda'nın etrafını aldılar ve artık riayet ettiler.

İhtiyar başbuğ sordu ki:

-Düşmanınızın elinden nice kurtulabildiniz?

Reymonda cevap verdi:

-Jilber Eryal! Görünüşe göre siz Tampil Frenklerinin en yüce beyisiniz. Ne kadar yüce olursanız olunuz, bu civan bahadıra şükretmek borcunuzdur, çünkü bizi kurtaran odur.

Reymonda sözünü bitirince beni Tampil beyine gösterdi. Şimdi Tampil beyi arkadaşına dönerek şu sözleri söylüyordu.

-Piyer dö Mirozand kardeş! Şu karşımıza dikilen bahadır Müselman, giyinmiş, silahlanış; fakat ne olursa olsun, eğer Montreal beyinin kızını kurtaran,

demincek bozduğumuz askeri kaçıran bu ise, bütün dünyadaki bahadırların en büyüğü imiş gibi kendisine riayet etmeliyiz.

Etiyen bağırdı:

-Evet beyimiz! Bu gördüğünüz bahadır yalnız dört yoldaşıyla bir bölük düşmanı kaçırdı. Ben de beraberdim, Marguz Bey de beraberdi.

Tampel beyi sertçe dedi ki:

-Ne yaygara ediyorsun? Bunca yüce beyler karşısında biraz dilini tut.

Reymonda da lakırdıya karışarak dedi ki:

-Canımı kurtarmış olan Can Bek, beni pek ırak memleketlerden getirir. Bu memleketlerde Hıristiyan kişiler de vardır. Marguz da onlardandır.

Marguz, kendisinin Hıristiyan kişilerden olduğunu işittiği vakit yüzü sarardı, şaşaladı. Böyle lakırdı işitmek istemiyormuş gibi göründü. Hatta Tampel beyleri dindaşlarını öpmek istedikleri vakit Margoz bırakmadı, çekindi. Tampel beyleri, benimle de öpüştüler. Sonra, beyleri bana dedi ki:

-Bizim ile kavgaya yürüyen Müselman kişiler de vardır. Biz bunlara “Türkopol” deriz. Türkopol alayının başbuğuna Baş Türkopolcü denir. Bizler arasında baş Türkopolcü rütbesi kadar yüce rütbe yoktur. Ne kadar Tampel beyi varsa baş Türkopolcüye artık riayet ederler. Bizimle kalınız Can Bek! Sizi baş Türkopolcü yapalım.

Ben hemen cevap verdim:

-Hayır! Ben dediğinizi yapamam. Ben, Hanımızın ve bayrağımın kuluyum. Lazımdır ki gideyim, bayrağımın altına gireyim.

Tampel beyi şaştı, dedi ki:

-Burada kalınız, rahat edersiniz. Büyük büyük topraklar ele geçirebilirsiniz. Yüce beylerden olursunuz.

İçimden güleceğim geldi. Ben mi toprak sahibi olacağım, ben ha! Moğol askeri, Cebe'nin bayraktarı Can Bek, göçebeliği bırakıp da kasabalı olacak ha! Ben; Timuçin Han'ın nice niyeti varsa hepsini bilirdim, ben Timuçin Han'ın ne demir gibi bir adam olduğunu görmüş ve öğrenmiştim. Doğrusu Suriye ilinde kulübe, toprak sahibi olmak işime gelir idi ya!

Bir aralık bu Frenk'e diyecek oldum; bir gün gelecek bütün Moğollar Suriye'yi baştanbaşa basacaklar. Fakat kendimi tuttum ve yalnız halife Muaviye'nin sözünü tekrarladım:

-Hubbu'l-vatan mine'l-îman!

Bu söz üzerine Tampil beyi baş kesti ve dedi ki:

-Hanınız, çok bahtlıdır ki buyruğu altında siz gibi bahadırları vardır. Bizim de gözümüzde mal falan yoktur.

Ben sonra cevap verdim:

-Reymonda'yı sizin elinize bıraktığım için gönlüm çok rahattır. Reymonda, şimdi emniyetliktedir, benim de işim bitmiştir. Şimdi gidip bayrağım altına girmeliyim.

Bir de Reymonda'ya baktım ki sapsarı kesilmiş, Margoz da fenalaşmıştı. Yavaş yavaş dedi ki:

-Demek şimdi bizi bırakıp gideceksin?

-Elbet, sen de benimle gelmeyecek misin?

-Hayır, ben bir sene kadar Suriye'de kalacağım. Bir iki işim vardır.

-Çok âlâ, sen kal. Ben, kız kardeşimi alıp giderim. Şimdi, Reymonda'yı görüp Allah'a ısmarladık diyeyim.

Marguz, yüzüme mahzun mahzun bakıyordu. Bir aralık beni bir kenara çekerek elini omzuma koydu, dedi ki:

-Can Bek, ant kardeşim! Şimdi sana bir şey söylemek sırası gelmiştir. Ben, Müselman dinine girmişimdir.

Marguz'un, dinine kuvvetli olduğunu bildiğimden bu söz üzerine şaşırdım, dedim ki:

-Sahih mi söylüyorsun Marguz?

-Sahih Can Bek. Ben, altı aydan beri Müselman'ım. Hemen Marguz ile birlikte tekbir aldık, kelime-i şehadet getirdik. Baktım ki, Marguz pürüzsüz şahadet getirir, gönlüm kandı. Sevincimden, Marguz'a sarılarak bağırdım:

-Hamdolsun, ulu Tanrı'ya bin şükür!

Reymonda sözünü bitirince beni Tampil beyine gösterdi.

Fakat Margoz, yere bakarak yavaşça dedi ki:

-Can Bek kardeşim, ben senin kız kardeşin Ayşe'yi sevmişim. İzin verir misin ki onu kendime nikâh edeyim?.

Bu sözü işitince biraz düşünmeğe vardım. Acaba Marguz, kız kardeşimi almak için mi bana Müselman olmuşum dedi. Ben, Marguz'u ta eskiden tanırdım. Onun öyle yalan söylemeyeceğini, ortalığı kandırmak için dinini değiştirmeyeceğini bilirdim. Fakat bir kere Ayşe'ye de sordum. Ayşe dedi ki: Marguz, pek çok zamandan beri Müselman'dır.

Ayşe'ye, Marguz'un kendisini nikâh etmek istediğini söyledim, ne diyeceğini sordum. Kız kardeşim, ben ne yapar, ne dersem razı olacağını anlattı. Evvela Marguz'a din telkin ettim. Adını da Sıtkı koydum. Gitmeden, nikâhlarını da kıymak istediğimden yakın köylerden iki Müselman kişi çağırarak şahit ettim. Allah'ın emri, peygamberimizin göreneği üzere kız kardeşim Ayşe'yi Sıtkı'ya nikâhladım.

Bu iş de bitince, yüreğimde bir yalnızlık, bir boşluk duydum. Babam, anam çoktan ölmüşlerdi. Kız kardeşim de ayrılmış demektir. Çünkü, o da artık başka bir erin buyruğu altına girmişti. Kendi kendime diyordum ki:

-Hey Can Bek! Dünyada nice yerler gezdin, nice şeyler gördün. Bir kız kardeşin için gezmediğin yer kalmadı. Fakat, işte onu da bırakıyorsun! Kim bilir, belki bir daha yüzünü göremeden öleceksin!

Yüreğime bir mahzunluk düştü, fakat Sayın Boğrul başını omzuma doğru uzattı ve yüzünü benim yüzüme sürmeğe başladı. Mübarek hayvan! Beni mahzun görünce gözleri yaşarmıştı. At oğlanlarım ise bana baka baka o kadar kederlenmişlerdi ki biri dokunsa mutlak kavgaya girişirlerdi. Ben; atımı, benim hakikatli at oğlanlarımı görünce Suriye'de bulunduğumu unuttum. Uçtum, ta günlerce, aylarca geride kalmış olan dumanlı dağlı memleketime, engin çayırliklarım doğru uçtum. Gökçe, Timuçin Han, Şakrak Cebe, Yiğit Boğorcu, çayırliklar gözümün önüne geldiler, bu çayırlikların ortasında Gök bayrak, bir kavga akşamı gibi kendini rüzgâra vermiş, şanlı şanlı sallanıyordu.

Sıtkı'ya dedim ki:

-Allah’a ısmarladık kardeş! Kız kardeşim sana emanet. Eğer bizlere doğru gelirsen, sana bir yurt buluruz. Cebe’nin bayrağı altında ben ile Alak arasında sen de yaşarsın.

Sıtkı boynuma sarıldı ve ağlaya ağlaya beni sıktı. Kardeşim de geldi, elimi öptü. Ben de onun alnından öptüm ve ikisine de hayr-dua eyledim. Tampil beyleri uzakta kalmışlardı. Vardım, yanlarına gittim ve karşılıklarına çıkarak tekbir aldım, Sûre-i Feth’den biraz okudum. Hepsini bana hürmetle bakiştılar. Tampil beyi yanındakilere dedi ki:

-Bu bahadır, tam yavuz bir Türk, ah ne olurdu, bizimle kalsaydı...

Ben, rahatça hazırlığımı gördüm. Kotak ve Susur kavgada ele geçirdikleri atları bir araya topladılar. İçlerinden üç tane seçip Tampil beylerine vermelerini emrettim. Tampil beyleri, bu ağılıma şaşılar kaldılar. Sonra, kavgada ölenlerin silahlarını denk yaptırdım. Bunlardan birkaç değerlisini Tampil beyine, Jan Lermen’e, Etiyen’e armağan ettim. At oğlanlarım, yerdeki okları da topladılar. Ben, kendim için yaptırdığım yayları toplattırıp sadağıma yerleştirdim. Bütün bu hazırlıklar, bize akşamı indirdi.

Şahitleri getirdiğimiz İslam köyünden biraz nevale aldırarak. Vakit gecikmiş olduğu gibi, Yusuf da yola çıkacak halde değildi. Doğrusu ben de biraz rahatlanmak isterdim. Tampil beyi beni o akşam kendi yanında misafir etti. Ben de razı oldum. Tampil beyleri bana o derece riayet gösterdiler ki ben şaşıtm. Altıma ipekli halılar sererek kendi aralarına oturtular. Birlikte yemek yedik ve birçok konuştuk. Bana, Ong Han’ı sordular. Ben de onlara Ong Han’ın kim olduğunu, gezdiğim, işittiğim yerleri anlattım. Bunlar Hıtay’ı (Çin), Hint, Tibet illerini hiç bilmezler, adlarını bile çokluk işitmemişlerdir. Hepsini güzelce anlattım. Çinlilerin Moğollar, Türkler, Uygurlar’dan kurtulmak için yaptırmış oldukları yüce kaleyi de anlattım. Her ne kadar bunlar, Araplar’dan bu kaleyi işitmişlerse de yine şaşkınlıklarından ağızları açık kaldı. Sonra, Tampil beyleri Frenk diyarından lakırdı açtılar, memleketlerinin güzelliğini, beylerinin akıllılığını övdüler. Böyle sözleşme konuşa gecenin bir eyyamına vardık. Biraz sonra herkes uzandı, yattı, ben, yalnız kaldım. Ateş başında atımın eğerine yaslanarak çadırın açık kalan kapısından ortalığa baktım ve başıma gelen işleri, işlediğim halleri düşünmeğe başladım. Ne de güzel, ne de parlak gece idi. Ay çıkmış, ortalığa ışıklar yağdırırdı. Herkes uyuyordu. Yalnız üç dört nöbetçi

ayakta idiler, bunların da kargılarının ucu parıl parıl parıldardı. Birdenbire çadırın eteği açıldı ve Reymonda yavaşça salına salına içeri girdi. Reymonda, Frenk düzenince giyinmiş idi. Anladım, bana diyecek sözü var. Kalktım, karşıladım. İkimiz, hiç ses etmeden birbirimize baktık. Reymonda söze başlayarak dedi ki:

-Demek ki Can Bek, bizi bırakıp gideceksin ha?..

-Evet Reymonda, gideceğim.

-Hangi yoldan vuracaksın?

-Geldiğim yoldan, sabah karanlığı yola düzüleceğim. Önce Şam'a, oradan Bağdat'a gideceğim.

Reymonda, ateşli ateşli atıldı, dedi ki:

-Tanrı başı için Can Bek, Semerkant'a uğrama, Ulu Hatun seni öldürtür.

Ben cevap verdim:

-Reymonda! Alnımın yazısı Ulu Hatun'un kurbanı olmaksız ne yapsam nafile... Mutlak hatun beni bitirir. İnsanları, kılıçtan ziyade yazıları öldürür. Hem ne telaş ediyorsun, hepimiz Tanrı kuluyuz. Elbet bir gün Ulu Tanrı'ya kavuşacağız.

Şimdi Reymonda, acısından, kederliliğinden ağlayacak hale gelmişti. Yine dedi ki:

-Can Bek! Kuzum Can Bek, Semerkant'tan geçme! Söz ver, Tanrı başı için söz ver ki, Semerkant'a uğramayacaksın!

Ben ses etmedim. Fakat Reymonda, hırslı hırslı ayağını yere vurarak bağırdı ki:

-Hayır! Gitmeyeceksin, gidip de orada kör körüne kendini öldürtmeyeceksin! Can Bek, ben istemem ki sen ölesin.

Şaşırdım. Reymonda'nın şirin yüzüne baktım, sonra cevap verdim:

-Reymonda! Ben ölmüşüm, sağ kalmışım, bundan sana ne! Artık bir daha birbirimizi göreceğ miyiz sanırsın?

Reymonda, yavaşça, tatlılıkla dedi ki:

-Can Bek! Senden ayrılmak bana ne kadar güç geliyor bilsen.. Senin öleceğini düşündüğüm vakit o kadar kederleniyorum ki..

Ben, tatlılıkla cevap verdim:

-Bana da senden ayrılmak güç gelir Reymonda.. Dünyada oldukça seninle birlikte yaşayamayacağıma kederleniyorum. Fakat ne yapayım? Yer pek, gök ıraktır! Herkes alnının yazısını çekmelidir.

Reymonda içini çekerek dedi ki:

-Ah, ne olurdu, sen de bizlerden olaydın, bizler içinde kalaydın!..

-Ey, sizler içinde kalırsam ne olacaktı?

-Ne mi olacaktı Can Bek! Bayrağının, zırhının, silahlarının üzerine benim beylik armalarımı da işlettirir, benim de yüce beyim olurdun,

Reymonda, yüreğindeki derdi döker dökmez utanmasından yüzünü örttü. İçimde bir yanıklık çıkmıştı. Montreal beyliğinde gözüm yoktu. Fakat, Reymonda yüreğimde yer etmişti. Düşünmeğe başladım. Hemen kendimi toplayarak özümü Tanrı'ya bağladım, Esedullah-ı Ali'yi yardıma çağırdım. Böyle, yine bahadırılığımı, erkekleğimi ele aldım, hemen başımı kaldırarak şahadet getirdim, tekbir aldım. Şimdi Reymonda, hüngür hüngür ağlıyordu. Ben de fena olmuştum. Hemen bir dizimi yere koyarak Reymonda'yı riayetle selamladım. Ulu Hatun'a bile bu kadar riayet göstermemiştim. Sonra, dedim ki:

-Reymonda! Canım sana kurban olsun. Ben seni acıklandırmak istemem. Fakat ne yapayım, memleketim buradan çok ıraktır. Bizlerde derler ki; kimin bir memleketi varsa o, memleketinin malıdır, kuludur. Ne yapalım, alnımızın yazısı ayrılmak imiş Reymonda!.. İnsan, yurdundan, kabilesinden uzak olduğu vakit dünya malına girse yine gönlü rahat edemez..

Bir zaman daha söz demeksizin birbirimize bakiştık. Sonra Reymonda'nın ellerini aldım. O, yine ağlıyordu. Birdenbire dedi ki:

-Hakkın var Can Bek! Sen gitmelisin, ben de burada kalmalıyım. Yerli yerinde gerektir. Birkaç saat sonra, ben de Trablus'a doğru yollanacağım. Sen de, Bağdat'a gideceksin. Tanrı, yolunu açık etsin..

Şimdi, yavaş yavaş tanyeri ağarıyordu. At oğlanlarım kalktılar, hayvanları topladıktan sonra Sayın Boğrul'u bana getirdiler. Ben, kimseyi görmeden yola düşmek isterdim. Kardeşime, Tampil beyine, yoldaşlarına, Sıtkı'ya selam bıraktım. Reymonda'ya baktıkça, gözlerim yaşla doluyordu. Fakat, kendimi tuttum, dedim ki:

-Tanrı seni korusun Reymonda. Yüce Tanrı, hepimizin sahibidir. Sana uzun ömür versin.

Reymonda hiç cevap vermedi. Sayın Boğrul'a atladığım vakit, kendini tutamadı ve bağırdı:

-Allah'a ısmarladık mert bahadır! Yüz sene yaşasam seni unutmam, gece gündüz sana dua ederim...

Artık durmak olmazdı, hemen Sayın Boğrul'a bir dokundum, dörtnala koşmağa başladım. Başımı bir kere çevirmedim bile.. Kim bilir, artık Reymonda'yı bir kere daha görebilecek mi idi. Tanrı günahını bağışlasın..

Birçok zamanlarda denize çıkar, balık tutardık.

On Beş Sene Seyahat

Özümü Tanrı'ya ısmarladıktan sonra günbatımı çevresine doğru düzıldüm ve Şam yolunu tutturdum. Yola düştüğümüzün ikinci günü, ufak bir çam ormanına vardık. Buraya, epeyce kalabalık bir kervan göçmüş. Yolcuların kimi yemeklerini pişirir, kimi de rahatlanırdı. Kıyafetlerine bakınca, bunların Frenk bezirgânları olduğunu anladım. Hiçbirisinde zırh yoktu. Fakat, kılıç, kama ve ok bulunuyordu. Biraz ileride ağaçlara kırk kadar katır bağlanmıştı. Yerde yatan denklere bakılırsa, katırların adamakıllı yüklü olduğu görölüyordu. Fakat, bezirgânların binek hayvanları pek kötü olup, eşek, katır ve cılız atlar idi. Bezirgânlar beni görür görmez fena korktular. İçlerinden birisi baştan aşağı yazı ile dolu bir tirşe çıkararak temiz Türkçe ile söze girişti. Ben bunun, bizim dilimizi pürüzsüz konuştuğunu görünce şaşkınlığımdan bağırdım.

Bezirgân bana dedi ki:

-Yüce bey! Halinize, kıyafetinize bakınca, sizin Türk olduğunuzu anlayıverdim. Ben sizin dilinizi ta küçük yaşımdan beri öğrenmişimdir.

Ben cevap verdim:

-Doğrusu, Fars ilinde, Suriye’de, Cezayir’de rastladığım Türklerin söyledikleri bozuk Türkçe ile konuşaydınız yine şaşmazdım. Fakat siz, tam yukarı Türklerin, asıl Uygur, Kırgız Türklerinin dilini kullanırsınız. Yoksa bu uzak illere vardınız mı?

Bezirgân, gülümseyerek cevap verdi:

-Ben; bu dediğiniz yerlere hiç gitmemişimdir. Yalnız, Rus ilinde alışveriş ettim. Oradan Kuman, Poloçi, Başkir memleketlerine geçtim. Buralarda barınan kişiler, sizin dilinizi söylerler ve tıpkı sizin gibi giyinip kuşanırlar. Sanırım ki, siz de oralardansınız.

Dedim ki:

-Tanrı’ya bin şükür ki, Türk milletini bunca yerlere yaymıştır. Ben, ne Kumandan, ne Poloçiler’den, ne de Başkirler’denim. Ben; Bayan Avullu bir Uygur’um. Gök Moğolların sancağı altında yaşarım. Bu sizin bezirgân dediğiniz Türk kardeşler nerelerde barınırlar?

Bezirgân sordu ki:

-Siz, Yayık Suyu’nu bilir misiniz? Ruslar bu suya Ural derler.

-Evet, bu suyu içtiğim.

-Kafkas Dağları’nı, İdil Suyu’nu da bilir misiniz? Bu İdil Suyu’na Ruslar Volga derler.

-Kafkas Dağları’nı bilirim ama İdil’i tanımam.

-Öyle ise siz, Karadeniz’i de bilmezsiniz. O yüce Karadeniz’e iki büyük nehir dökülür ki, bunlardan birine Türkler Tın, Ruslar Don; ötekine de Tuna yahut Danüb derler.

Bunlar nice yerler, nice memleketlerdi. Ben, bunca yerler dolaştığım halde bile hiçbirini duymamıştım.

-Vallahi ben bunları bilmem.

Şimdi bezirgân, bana anlatıyordu:

-Öyle ise dinleyiniz, buradaki milletleri ben size söyleyeyim: Yayık ve İdil suları arasında Bulgarlar barınırlar. Poloçiler İdil ile Tın Suyu arasındaki engin ovalara yerleşmişlerdir. Bu ovalara Türkçe Deşt-i Kıpçak (Çöllük) derler. Başkirler,

Yayık Suyu'nun üstündeki yamaçlarda, Kumanlar da Poloçi ile Tuna ortasında yerleşmişlerdir.

-Çok alâ. Şimdi bunların hepsini anlamağa başladım. Sizin Poloçi, Kuman dediğiniz göçebelere biz, toptan Kıpçak der, çıkarız.

-Doğrusu, bunların kendi kendilerine verdikleri ad da budur. Kıpçakların altında ve Kafkas Dağları ile Karadeniz yanında Alanlar vardır. Öbür tarafta da Polaklar yaşar ki bunlara Leh derler. Rusların bulunduğu yerlerin günbatımına gelen tarafında Kureller barınırlar ki, bunlar birbirlerine Doyç veya Töton adı vermişlerdir. Biz bunları Alman adı koymuşuzdur. Kumanlarla Polaklar'ın arasında da Macarlar bulunur. Bunların memleketleri, ta Konstantin beyinin topraklarına bitişiktir.

-Biz; bunları da biliriz. Konstantin şehrine biz Roma deriz. Beyine de Roma Kayseri, ya Altınbilek İmparatoru adını koymuşuzdur. Siz bezirgânbaşı, siz neredensiniz?

Bezirgân cevap verdi:

-Ben Hıristiyan'ım, yoldaşlarım da benim gibi Hıristiyan'dırlar. Benim adım Mafyo, memleketim Venedik'tir. Ah bilseniz, bu Venedik ne yüce, ne serbest bir yerdir. Burada herkes deniz ve gemi işlerini öyle anlar, öyle bilir ki, bütün Venedikliler denizi ele geçirmişlerdir. Ben şimdi Laya şehrinden gelirim. Bu şehre sizler Lazkiye dersiniz. Lazkiye'de Venedikli hemşehriler ile buluştum. Ve yanıma şu gördüğünüz beyaz sakallı bezirgânı da aldım. Bu adam Katalonyalı'dır. Adı da Bartolome'dir. Biz, birbirimizle ortak olduk. Şimdi Fars iline ve Hindistan'a gidip alışveriş edeceğiz. Koynumdaki tirşeyi de Şam Sultanı verdi. Bunu, nerede göstersem bana ilişmezler, yollar açıktır.

-Tanrı'nın ululuğuna canım kurban. Hamdolsun, ben Müselman'ım. Fakat, Türk kardeşler ilinde gezmiş bir adama rastladığım için yine bahtlıyım. Size bir şey soracağım: Tibet, Hint yanında değil midir?

-Elbet, denizde, karalarda gezdiğim vakit Hindistan'ın üstünde Tibet denilen bir yer olduğunu işitmiştim. Misk denilen koku buradan çıkar. Bu misk, çok pahalı bir şeydir.

-Öyle ise bezirgânbaşı, ben size Hindistan'a kadar yoldaşlık ederim. Hint'ten Tibet'e gitmek pek kolaydır. Tanrı izin verirse Tibet'ten de memleketime geçerim. Çünkü bu Tibet bize pek yakındır.

Bezirgân hoşlandı, hemen dedi ki:

-Sizin, bize yoldaşlık etmeniz kadar bizim için hoş bir şey olamaz. Halinize bakılınca gücünüz, kuvvetiniz yerinde olduğunu ve hep Türkler gibi adamakıllı silah kullanmağı bildiğiniz görülüyor. Ondan başka da yanınızda aslan gibi üç arkadaşınız vardır. Sıraf* şehrine gitmek için çokluk değiliz. Siz de korursunuz. Tanrı da sizin iyiliğinizin sevabını yazar.

Mafyo beni hemen öteki bezirgânlara tanıttırdı, bunlar da benim yoldaşlığımdan pek hazzettiler.

Bezirgânlar alışveriş ede ede yedi ayda Şam'dan Basra'ya vardık. Yolda büyük bir kazaya uğramadık, yalnız bir iki yağmacı herifle çarpıştık. Bezirgânlar kârlı iş gördüler. Birçok para kazandılar. Çünkü; yolda ikisini haramiler kesmiş ve biri de hastalıktan ölmüştü. Ölenlerin mallarını aralarında pay ediverdiler.

Tanrı'nın yardımı ile 597 senesi Rebiülevvelinin onuncu günü Basra'ya vardık. Basra'dan Sıraf'a gitmek için altı ay gemi bekledik. Buraya karadan da gidilirse de, yollarda pek çok harami bulunduğundan yanımdaki bezirgânlar korktukları gibi, hiç kimse de bize hayvan vermek istemedi. Bizim atlardan çoğu da ölmüştü. Yalnız benim özge Sayın Boğrul'um sağ kalmıştı.

Cemazielevvel'in son günü büyük bir inci kayığına yerleştik. Cemazielevvel ve ahir aylarında inci toplamak zamanı olduğundan birçok gemiler bulunur. Gemi ustası, Farslı biri idi. Bizden öyle para aldı ki... Birçok vakit de Sayın Boğrul için çekiştim. Çünkü; herif bir türlü benim mübarek hayvanımı gemisine almak istemez ve at için gemide yer olmadığını söylerdi.

Biz Moğol Türkler, denizde hiç yolculuk etmediğimizden çok ürküyorduk. Çare yok, ötekliye, ötekliye gemiye bindik, yerleştik. İş bu kadar da kalsa iyi! Gemi sahibinin halinden şüpheleniyor ve bize bir fenalık etmesin diye çekiniyorduk. Herifi sıkıştırdık ve gemide bizim için bir yer ayırmasını söyledik. Farslı razı oldu. Mafyo ile yoldaşları, ömürlerinin çoğunu gemilerde geçirmiş olduklarından, deniz işlerine

* Sıraf şehri elyevm mevcut değildir. Yalnız Basra Körfezi üstündeki Koncan şehri kurbunda harabeleri görülür.

alışkın idiler. Tuttular, geminin art tarafında uzun iki direğin önünde bize yer yaptırdılar. Bu direklere dümen derlermiş. Mafyo'ya dümenin ne olduğunu sordum. Anladım ki, atın gemi ne ise geminin de dümeni o imiş. Dümeni kim yakalarsa geminin ağası o olurmuş. Biz de tepeden tırnağa silahlı sekiz kişi idik, dümeni de tutmuştuk, artık korkacak bir şeyimiz kalmamıştı. Bereket versin ki gemiciler içinde Beni Sefalı Müselman birisi var idi. Bana, fırtına, deniz duaları öğretmişti. Bu duaları okuya okuya yola düzüldük.

Tanrı'nın yardımıyla, yolda başımıza bir kaza gelmedi. Fakat deniz bidüziye kabardığından gemiyi salıncak gibi oynatıyor, bizi de ölesi hasta ediyordu. Ben, Yusuf ve at oğlanlarım öyle fenalaştık ki ta deniz yolculuğu bitinceye kadar yorganlarımıza sarılı olduğumuz halde ölü gibi yattık kaldık. Tanrı günahımı bağışlasın! Öyle fena olmuştum ki atımla uğraşacak zaman bile bulamamıştım. Eğer Mafyo, Sayın Boğrul'a bakmamış olsaydı, zavallı hayvanım, çoktan ölmüş olacaktı. Böyle epeyce zaman deniz üzerinde gezdikten sonra gemimiz durdu. Bizim de keyifsizliğimiz hemen bitti. Önümüze, yeşillikler içine gömülmüş olan Siraf şehri çıkıverdi. Bu Siraf şehri hep kızıl tuğladan yapılmış olduğundan uzaktan ateş gibi görünüyordu.

Artık sabırsızlıktan duramıyorduk. Tez bir kayığa atladık ve karaya çıktık. İçleri, birçok şirin, güzel kokulu çiçeklerle bezenmiş olan bahçeler arasından geçerek yassı taşlarla döşenmiş bir sokağa vurduk. Bu sokak bizi doğrudan doğruya çarşıya vardırdı.

Bu memlekette dayanılmaz derecede sıcak vardır. Biz de üzerimizdeki kalın paltarlarla bunaldık, bayıldık. Bunun için, çarşıdan hafif elbiseler almak ve eskilerimizi atmak isterdim. Bezirgân Mafyo Türkçe'yi iyi bildiği gibi Arap ve Farsi dillerini de iyi konuşurdu. Bize tercümanlık etti ve önce ben ve yoldaşlarıma barınacak bir yer aramağa koyuldu. Birçok dolaşıp araştırdıktan sonra bize büyük bir kervansaray buldu.

Bu kervansaray sahibine biraz para verildi mi bezirgânlar ve başka yolcular barınmak için yer bulabilirler. Kervansaraylar, dört köşe, büyük bir avlu etrafında kemerler üzerine yapılmış odalarla doludur. Avlunun ta ortasında bir kuyu vardır. Odaların altında da hayvanlar için ahırlar, eşya için büyük ambarlar görülür. Mafyo ve öteki bezirgânlar, eşya denklerini yerleştirmekle uğraştıkları zaman, biz de Sayın

Boğrul'u tımar ettik. Zavallı hayvanım, iyi üzgünlük çekmişti. Bu da bittikten sonra Yusuf'la camiye gittim. Denizde iken adağım vardı. Beş rekât namaz kıldım. Fakir gedâ kişilere yüz dirhem gümüş dağıttım. Fakirler, gedâlar kendilerinden daha yırtık, yamalı elbiseler giyinmiş kişinin bu kadar sadaka verdiğini görünce artık şaşırdılar.

Akşama doğru, kılıçlarımızı, kamalarımızı aldık ve Mafyo ile birlikte çarşıya vardık. Çarşıda bizi öyle kıyafetsiz gördükleri vakit uğru sandılar. Birçok adamlar Mafyo'ya sordular ki:

-O kadar mallı bezirgân olduğu kıyafetinden belli iken yanına bunlar gibileri neye katmıştır?

Mafyo, bunu işitince gülmeden katıldı.

Pazar, hıncahınç kalabalıktı. Başlarına ipek veya bez çevre sarmış Araplar, kırmızı sarıklı Farslılar, bürümcük elbise giyinmiş Hintliler, yüzü kara, yarıya kadar çıplak Maldiv Adalıları, bellerinde iri keseleri sarkan satıcılar, bezirgânlar, ellerinde terazi ile gezen para bozucular, omuzları kumaş ve başka mal yüklü tellallar, atik gemiciler, daha neler neler! Ötede beride inci toplayıcıları da görünürdü. Bunlar; bellerine enli deniz kabuğu asarlar ve suya daldıkları vakit bu kabuğu yüzlerine tutarlar, bütün bu ahali bağırır çağırır, itişir koşuşurdu. O kadar ki, insanın adeta başı beyni dönerdi.

Pazarın dar, ensiz sokaklarında yaya yürüyenlerden başka kimse görünmez. Ötede beride, sokak başlarında güçlü kuvvetli hamallar, arkalarına saz örme küfeler almışlar, beklerlerdi ki çağırınsınlar da kendilerine yük taşıtsınlar. Bu kadar kalabalığın içinde sucular, şerbetçiler önlerindeki karınlı testileri, ellerindeki bakır taslarıyla insan kümelerinin içine sokulurlar ve taslarını şakırdatarak sağa sola sıvıştırlardı?

İtile kakıla yürüyor, zorla yol açıyorduk. Bin bela ile Mafyo bizi bir Farslı elbisecinin yanına götürdü. Bu Farslı yaltaklana yaltaklana söz söyler, lüzumlu lüzumsuz gülümser birisi idi. Ben; içerideki elbiseler içinden bez tumanlar ince bürümcekten gömlekler, yarısı bez, yarısı ipek elbiseler seçtim. Dükkâncı bize kadife takkelerle sarık ve renkli kuşaklar buldu. Sonra bir paşmakçı çağırarak bize ucu sivri kırmızı paşmaklar getirtti. At oğlanlarımı yırtık yırtık çizmelerinden ayırıncaya kadar ak ile karayı seçtim. Koca adamlar, analarından doğduklarından beri dünyada mal olarak bir atları, silahları ve bir de çizmeleri vardır. Para vermek sırası gelince kesemi çıkardım, fakat Mafyo gülümseyerek kolumdan tuttu ve yavaşça dedi ki:

-Bu işi bana bırakınız. Bilirim, siz Türk bahadırları yalnız aldanmağı, paranızı boşu boşuna kaptırmağı bilirsiniz. Ben bu adamlarla çoktan beridir alışveriş ederim. Hem biz Venedikli bezirgânlarız. Paranın nasıl verildiğini sizden iyi anlarız. Bakınız, görürsünüz; sizden istedikleri paranın yarısını veririm, herif yine bize dua eder.

Ben, peki dedim, Mafyo da elbiseci ve paşmakçı ile pazarlığa girişti. Ama çekiştiler ha! Mafyo, heriflerin istediği parayı çok bularak bağırıyor, onlar da haykırıyorlar ki istedikleri azdır, kâr bile etmiyorlar; yalnız, mal dükkânda kalmasın diye veriyorlar.

Farslı dükkâncılar sakallarını tutarak birbiri üzerine bin yemin ediyorlardı. Venedikli hiç aldırıyor ve gözünü kırparak bildiğinden şaşmıyordu. En sonunda iki taraf da birbirini iyice anladı. Mafyo, yarı yarıya paralarını kesti, heriflerle yine ahbap olarak ayrıldık. Ne biçim adamlar! Para için bunca nefes tüketilir mi? Benim, başım beynim tutmuştu. Hemen kervansaraya döndük.

Mafyo'nun yoldaşı bize güzel yemekler pişirmişti. Sofraya oturmadan evvel eski püskü esvaplarımızı attık, yenileri giyindik, yemek başına çöktük. İyi acıkmışız, atıştırdık. Yemekten sonra da hasırlar, keçeler üstüne serildik yayıldık. Yorgunluktan duracak kuvvetimiz kalmamıştı. Biraz sonra güzel bir uykuya daldık.

Ertesi günü uyandığım vakit aldığım haber çok canımı sıktı. Her sene Siraf'tan Hint'e giden gemiyi kaçırmış olduğumuzu ve böylece bütün bir sene beklemek lazım geldiğini öğrendim. İlk düşüncem, Venediklileri bırakıp kendim karadan gitmek oldu. Fakat, Siraf Hanı deniz işlerini ele almış olduğu gibi her gemiden çok çok para da aldığından karadan kervan çıkmasına izin vermezdi. İş olup da yolculuğa çıkacak olanlar mutlaka gemi ile gitmeli idi. Ne çare, katlandım. İki üç defa alıp başımı kaçmak istedi isem de hanın korkusundan kimse bize at satmadı. Benim atım var idi, sürüp gidebilirdim ama at oğlanlarımla Yusuf'u yalnız bırakmak olamazdı. Zaten Kotak ile Susur'un da sabırları tükenmişti. Ne olursa olsun, bu ıssı memleketten kurtulmak için at uğrulamağa kalkıştılar. Fakat, tam iş başında yakayı ele vermişler, biçareleri aldıkları gibi zindana tıktılar. Han, iki bir demeden bunların darağacına çekilmelerini emretti. Fena şaşırdım. Benim sadık yoldaşlarımı ipe çektirmekten ise kendim ölmeğe razı idim. Bereket versin ki Mafyo, bura göreneklerini bilirdi. Han'a ağırca peşkeş çekti, at oğlanlarımı bağışlattılar. Fakat, kelleyi kurtardılar ama temiz bir meydan dayağı yediler. Falakacılar öyle sıkı

Mafyo gülümseyerek kolumdan tuttu.. Bu işi bana bırakınız, dedi..

kötek çekmişlerdi ki Kotak ile Susur'u arka ile kervansaraya getirdiler. Zavallı çocuklar, bir ay sırtüstü yattılar. Ben, can sıkıntısından fena üzüliyordum. Ekser zamanlarımı ibadet etmek, fıkıh kitapları okumakla geçiriyordum. Birçok zamanlarda Mafyo ve yoldaşlarıyla denize çıkar, balık tutardık. Venediklilerden yaman gemici çıkıyor! Bizi de denize alıştırdılar. Yavaş yavaş deniz bizi tutmaz oldu. Sabrın sonu selamettir derler. Fakat bu selamet bize geç erişti. 598 senesi Recep'inin yedinci günü nice zamanlardan beri gözlediğimiz gemi geldi.

Geminin Siraf'a geldiği günü Kulan-Boyra Kavgası'nda Ong Han, Keraitler basılıyorlar ve Sengün, Cebe'den bir kargı yiyerek babası Ong han ile kaçıyormuş ve böylece Keraitler Hanlığı yere devriliyormuş. Ben, bunları hep sonradan işittim. Daha neler olmamış! Alak'ın babası koca Baysungar Keraitler'den bir bayrak aldığı sırada kahramanca ölmüş. Tanrı, taksiratını bağışlasın. Alak da boş durmamış, o kadar bahadırlık göstermiş ki Timuçin Han kavga meydanında onu hezar*başı yapmış.

Gemi limana gelince biz hemen atladık. Doğrusu, Süraf'a gelen Çin gemisi gibi gemiler olduğunu duysaydım inanmazdım. Gemi, deniz üstünde durdukça ben, iri karnını, binlerce gemicilerin koşuştuklarını seyrediyordum. Şaşkınlığımdan ağzım açık kalıyordu. Bu; gemi değil, bir şehir idi. Bunlara Çinliler “jonk” diyorlar. Bu jonklardan biraz küçük teknelere sao ve hoa-hang demişlerdir. Jonkun üstünde üç direk ve on iki parça yelken vardı. Bunların yelkenleri başka gemilerdeki gibi bezden olmayıp sık örülmüş kamış sazlardan yapılmıştır.

Bu yelkenleri hiç indirmezler, rüzgâr nereye dönerse o tarafa çevirirler. Jonklardan her biri bin adamla kullanılır. Bunlardan altı yüzü gemici, dört yüzü askerdir. Askerin içinde ise okçular vardır. Okçulardan bir bölüğü kalkanlarla ok çekişirler, bir takımının yayları ucunda ise yanar bezir bulunur. Bu beziri alırlar, karşılarındaki gemiye atarlar ki yaksınlar. Geminin iki yanlarında uzun, divanhanemsi yer vardır ki burada hem gemiciler barınırlar, hem de kürekler dizili durur. Bu küreklerin her biri gemi direği gibi iri ve uzun olup her birinin başında yirmi otuz kadar adam vardır. Bunlar, karşı karşıya iki sıraya dizilirler. Küreğin ucundaki sağlam iki halata asılarak bir sıra gemici, halatı kendine doğru çeker bırakır, o bıraktı mı öbür sıra alır kendine çeker ve böylece akşamlara kadar hep bir

* Hezar, bin kişilik bir fırka demektir. Avrupalıların hafif süvari alaylarına verdikleri (Husar) buradan gelse gerektir.

ağızdan (la la) (la e la) diye bağışarak gemiyi yürütürler. Bu gemilerin her birisinde dört kat ambar vardır. Bundan başka da odalar, divanhaneler, bezirgânlar için geniş yerler de vardır. Her odanın bir anahtarı bulunur. O da sahibi anahtarı üzerinde taşır. İsterse çıkar, isterse ortalığa gözükmaz. Gemicilere gelince; onlar da çoluklarını çocuklarını birlikte taşırlar. Bunlara mahsus da ayrı odalar vardır. Her biri, odasının önündeki tahta fiçılar içinde çiçek, sebze, zencefil yetiştirir. Gemi ağası adeta yüce bir beydir. Karaya indiği vakit birçok okçular, asker etrafı kuşatarak gezerler. Nereye gitse önünde boru çaldırarak yürür.

Bu gemi ağası kervansaraya kondu mu yanındaki asker kapısının önüne iki sıralı kargı dikerler ve ta oradan ayrılacağı zamana kadar öylece kapısında nöbet beklerler. Çinliler içinde pek çok kişi vardır ki böyle gemilerden iki üç tanesine sahiptir. Bunlar, bu gemileri mal ile doldurarak Frenk iline gönderirler. Dünyada Çinliler kadar zengin kişiler bulunmaz. Tanrı'nın ululuğuna canım kurban. Bu kadar mallı, zengin Çin ağaları biz gibi fakir Moğolların buyruğu altındadırlar.

Çin jonkunun yanında üç dört tane ufak kayıklar daha vardır ki bunlar limana girince iri gemiyi çekerler ve lazım olduğu vakit karaya gidip gelirler. Çünkü, jonklar pek büyük olduğundan çok defa kara kenarında yüzecek kadar derin su bulamaz.

Gemi ağası mallarını epeyce satıp bitirdikten sonra artık yolculuk zamanının geçmiş olduğunu ve ta ki iyi rüzgârlar çıkıncaya kadar çaresiz bir sene daha bekleyeceğini söylemez mi? Herifi az kalsın gebertecektim. Tanrı canını cehenneme göndersin. Bir sene daha kaldım. Can sıkıntısından ne yapacağımı bilmez idim. Yine fıkıh kitapları okudum, yazıya çalıştım. Öyle uğraştım ki bir sene içinde yedi türlü yazı öğrenmiş ve hepsini de güzel yazmıştım. Ne ise, bereket versin, 599 senesi Cemaziyelevvelinde Siraf'a yeni bir Çin gemisi geldi, ben de rahat bir nefes aldım. Çünkü sabrım tamam idi. Fakat, Siraf'ta ne pahalılık! Bir sene içinde elimdekini avucumdakini bitirmiştım. Sıkıntıda olduğumu Mafyo'ya açtım ve bana ödünç para vermesini söyledim. Venedikli bezirgân bana dedi ki:

Canım parasızlıktan neye üzülyyorsun? Ben sana istediğin kadar ödünç para veririm. Fakat buna lüzum ne? Eğer belindeki kamayı bana satarsan ben çil çil bin dinar sayarım. Eğer zırhlarını ve yanındaki kumaşları da satacak olursan beş yüz dinar daha! Hem bunlar yağma edilmiş şeylerdir, sana yaramaz ki...

Doğrusu ben, üzerimde bin beş yüz dinarlık hazine taşıdığımı bir türlü inanamazdım. Mafyo'nun söylediğine bayıldım, hemen razı oldum. Korkuyor idim ki geri dönmesin. Fakat Mafyo vakit geçirmeden beni kadiya götürdü. Orada, şahit huzurunda paraları birer birer saydı. Bir de aradan biraz zaman geçince anladım ki öz ahabamız bezirgân Mafyo beni dağ başında harami baskınına uğramış adam gibi soymuş, aldatmış! Kamayı Şeyh'ül-Cebel vermişti. Yalnız onun üstündeki taşlar iki bin dinardan fazla edermiş. Zaten biz göçebelerin talihi kasabalılara soyulmaktır.

Cemaziyelahir altıda gemiye bindik. Ben, Yusuf ve at oğlanlarım için bir oda ayırmışlardı. Sayın Boğrul'a da güzel bir yer yaptılar. Venedikli Mafyo her işi becermiş, bitirmiş ve yol parasını da kestirmişti.

Her şey hazır olup bittikten sonra gemi çalgı, davul, türkü gürültüleri arasında denize açıldı. Ben ne kadar denize az çok alışmış isem de yine üzerime ürkeklik geldi. Artık ne kadar dua biliyorsam hepsini okudum.

Yolculuğumuz rahat geçti. Rişm Adası'na ve Mekran taraflarına uğradıktan sonra üç ayda Hint ilindeki Kambay şehrine geldik. Gemicilerin âdeti orada altı ay kadar durup alışveriş etmektir. Altı ay daha mı bekleyecektik? Ben Hint'e çıkar çıkmaz hiç durmaksızın karadan Tibet'e gitmeği tasarlıyordum. Fakat yanımdakiler Çin yoluyla gidersem daha çabuk varacağımı söyleyerek beni vazgeçirdiler ve altı ay yine orada kaldım. Mafyo ve yoldaşı Bartolome yalnız alışverişleriyle, kârlarıyla uğraştıklarından vakti uzun bulmuyorlar ve benim sıkılmamla eğleniyor idiler.

Sene sonlarına doğru jonk demir aldı kalktı ve **600** senesi başında “Kalküta” şehrine vardık. Bu şehir, Malabar Hanlığı'nda olup Hint'in en büyük, en zengin yerlerinden biridir. Çin, Cava, Serendib, Maldiv taraflarının adamları buraya gelip ticaret ederler. Kalküta'nın limanı da dünyadaki limanların en büyüklerinden biridir.

Püsküllü örtülerle kaplı olan filler üstünde bey ve adamları gelir idi. Bu beye (Samurn) adı verirler. Samurn kuşağından aşağısına uzun bir entari giymiş ve başına bir dolam ince bürümcük sarmıştı. Sakalı tıraş olan bu bey filin üstünde yaslanmış ve yanında duran kölesi başına büyük bir güneşlik asmıştı. Bu güneşliğin üstü de sırma işlemeli ve elmas kakmalıdır. Doğrusu doyulmaz bir seyir. Hele bu fillerin ağır ağır yürüyüşleri o kadar hoş ki!..

Samurn bizi görüp sordurdu ve kim olduğumuzu anladıktan sonra bize barınacak yerler verdi. Sonra benim ok atışımı, at kullanışımı görünce beni yanında

alıkoyup yasakçıların başbuğu yapmak istedi. O kadar uğraştım, istemem dedim olmadı. Beş ay da burada kaldık. Bizi oralara getiren jonk kalkmış gitmişti. **601** senesinde bir daha geldi. Çok yalvardım. Samurn beni alıkoyamayacağını anlayınca izin verdi.

Limanda on beş kadar gemi vardı ki bunlardan üçü Çin'e gidecekti. İçlerinden birinin ağası Müselman idi. Ben, buna binmek istedim. Suriyeli Süleyman adında olan bu gemi sahibi jonkta nice oda varsa Çin bezirgânları tarafından tutulmuş olduğunu ve yalnız bir boş yer olduğunu söyledi. Ben, mutlak Müselman adamın gemisiyle gitmek istediğimden bununla gideceğimi söyledim. Yusuf, at oğlanlarım, Venedikli bezirgânlar, jonkun yanında bulunan öteki gemilerde yer buldular ve Sayın Boğrul'u da yanlarına aldılar.

Gemiye bineceğimiz gün, bir perşembeye geliyordu. Fakat, bugün gemi yalnız demir alacak ve geceyi biraz ötedeki ufak Faderne limanında geçirecek. Ben, önümdeki vakti boş geçirmeyeyim diye çıktım. Kalküta'daki Müselmanlar orada yeni bir cami yaptırmışlardı. Niyet eyledim ki, Cuma namazını orada kılayım. Geceyi şehirde geçirdim. Ulu Tanrı'ya özüm kurban ki benim yüreğime öyle iyi bir niyet vermiş. Çünkü o gece bir rüzgâr, bir bora çıktı. Deniz; Süleyman'ın o koca gemisini kaptığı gibi kayalıklar üstüne atıp parçalıyordu. Ertesi günü zavallı Süleyman'ın ölüsünü deniz kıyısında buldular. Tanrı rahmet eylesin.

Biz böyle uğraşa uğraşa bir sene daha bitirdik. Samurn beni o kadar sevmeğe başlamıştı ki bir türlü bırakmak istemezdi. İster istemez kaldım. Biraz sonra, beni neye alıkoyduğunu da anladım. Çünkü, Honavar Şahı'yla kavgaya girişecekmiş. Kavgaya girdik. Hanover Şahı'nı yendik, öldürdük. Ben; kavgayı iyi özlemiş olduğumdan öyle çarpıştım, kendimi öyle gösterdim ki Samurn beni ordusunun başbuğu yapmak ve bana da Hind begümlerinden olan yeğeni bir hatunu almak istedi. İş fena! Ben buralarda nasıl kapanır kalırdım. Yalvardım, ayaklarına düştüm ki beni bıraksın. Ne ise, razı oldu ve benim için ayrıca gemi donatıp denize çıkardı, birçok hediyeler verdi. Ben; bu hediyelerin çoğunu Şeyh Şehabeddin'e, Emir Fahreddin'e armağan ettim. Şehabeddin, Kalküta'da Müselman zaviyesi şeyhidir. Fahreddin ise Müselman kadısıdır.

Nihayet, **603** senesi Receb-i şerifinin beşinci günü gemiye bindim ve Çin'e doğru yollandım. Ulu Tanrım, ne yüce işlerin vardır! Ben, delikanlı iken Çin ilinden

ayrılmışım. Şimdi ise, adeta ihtiyar dönüyordum. Memleketime kavuşacağım diye yüreğim yana yana yolculuk etmeğe başladım.

Hamdolsun, başımıza bir kaza gelmedi. Önce Serendib adasına yanaştık. Bu Serendib adası uzaktan görülür. Zirâ, üzerinde yüce bir dağ vardır ki ta ıraklardan gök duman gibi deniz üstünde yükselir. Serendib beyi her ne kadar puta tapar ve haydutlukla geçinirse de bizi hoşlukla tuttu. Orada da üç ay bekledik ki iyi bir rüzgâr çıksın da bizi götürsün. Bu üç ay içinde sıkılmadım. Çünkü sık sık fil avına çıktım. Ah özüm! Gördün mü avcılığı, tam Türkler için! Ne olurdu, bu hayvanlardan bizim taraflarda da bulunaydı... Fil avına çıkmadığım zamanlar gezinirdim. Bir kere de yüce dağa çıktım. Âdem babamız cennetten çıktığı vakit buraya inmiştir. Hala mübarek ayağının izi görünür. Gittim ziyaret ettim. Bu ayak izinin bulunduğu kayalığın yanına ziyarete gelenler iki gün burada kalır, kayalık oyuklarına para bırakırlar; memleketin fukarası da gelir, bu parayı alırlar. Ben de üç gün kaldım. Dua ettim, yüreğimi biraz ferahlandırdım.

Serendib'den kalktık, otuz dört gün yolculuk ettik Sumatra Adası'na eriştik. Daha yarım günlük yerden küme küme Hint cevizi, karanfil, portakal ve Kâfur ağaçları görülür. Limana varınca ada ahalisi ufak kayıklara binerek bizi buldular ve bize taze balık getirdiler. Bunların, hep Müselman kardeşlerden olduklarını görünce çok sevindim. Buradan bender ağası (liman reisi) benim geldiğimi Sumatra Sultanı'na yazıp bildirdi. Biraz sonra, Sultan'ın has binek atlarından bir hayvan getirdiler ve beni büyük alay ile adanın payitahtına götürdüler. Sultanın sarayına yaklaşınca yere kakılı birçok kargı gördük. Bu kargıların olduğu yerde attan inmek lazımdır. Biz de indik ve doğru divan odasına girdik. Bu odada, Sultan'ın başyaveri vardı. "Mektay Saltanat" Adını taşıyan bu yaver bizi görünce ayağa kalktı ve selam verdi. Sonra bizi oturtup pirinç çorbası, tatlılar ikram etti. Sonra gözü önünde bana ağır bir haftan giydirdiler ve başıma bir sarık sardılar. Bunlar divan kılığı imiş. Giyinip kuşanmam tamam olunca önüme düştüler ve bahçenin ortasında bulunan küçük bir eve götürdüler. Tamam dört gün dört gece yanıma gözcü koyarak bizi tuttular. Dördüncü günü bir Cuma idi. Sultanın adamlarından biri yanıma gelerek:

-Bugün namazdan sonra Ulu Cami'deki kafesli mahfilde Sultan'ı gör, kulluk göster, dedi.

Ben, camiye gittim ve Sultan'ın mabeyincisi yanında namaz kıldım. Sonra, kafesli mahfile girdim. Sultan, hocaların, fakihlerin ortasında oturmuştu. Beni görünce musâfaha etti ve soluna oturarak nereden geldiğimi, nereleri gezdiğimi, ne gördüğümü sordu. Ben de başıma gelenleri birer birer anlattım. Hikâyem tamam olunca fıkıh üzerine sözleşmeğe daldık. Ta ikinci namazına kadar yanındaki hocalarla konuştu. Namaz bitince Sultan üzerindeki hoca elbisesini çıkardı, beylik kılığını takındı. Sultan camiden çıkınca kapıya filler, atlar getirdiler. Yasakçılardan biri yanıma sokularak ardından gelmemi söyledi. Beni doğru saraya götürdüler. Sarayda bana mahsus bir köşk hazırlamışlar ve hizmetime bir de köle vermişlerdi.

Ben; ne olacak diye bakınır, düşünürken akşam oldu. “Mektay Saltanat” geldi, dedi ki:

-Sultanın önünde ettiğin kabahatleri, işlediğin günahları söyledin. Sultan seni çok sever, onun için ister ki üç sene burada kalasın ve bütün vaktini tövbe ve istiğfar ile geçiresin, her gün nafile namaz kılasın. Günde iki kere fıkıh derslerine gelesin.

Bu da ne! Yalvardım, işim var dedim, dinlemediler ve anlattılar ki daha çok söylersem tezden canımı cehenneme gönderecekler. Bu üç sene çektiğim sıkıntıyı helal etmem! Üç sene içinde ben de Sultan gibi bunayacaktım. Adada barınan birtakım yabancı kişiler var ki bunlar, adam eti yiyorlar. Bereket versin ki ara sıra bunlarla kavgaya giriştik ve ben, kendi payıma iyice dövüştüm; Sultan'a yararlıklar gösterdim. Bu da olmasaydı, sağlam divane olmuştum.

Üçüncü sene sonunda, vaktim tamam oldu. İzin istedim. Sultan:

-Oğul! Senin fıkıh ilmine aklın çok eriyor. Gel seni vezir yapayım.. demez mi!

Aklım başımdan sıçradı. Çare yok, yalan söyledim. Dedim ki:

-Mekke-i Mükەرreme'ye gitmeğe nezr etmişim..

Tanrı taksiratımı bağışlasın. Başka türlü elinden kurtuluş yoktu. Sultan, benim Mekke'ye gideceğimi işitince hoşlandı ve Hint'e gidecek olan bir gemiye binmemi emretti. Bak şu benim alnımın yazısına! Biz yine geri döndük, Hint'e geldik. Biraz da orada bekledikten sonra Çin'e kalkan bir gemiye atladım. Üç sene fıkıh dersi beni öyle sindirmişti ki bir ders meraklısı sultana çatarım diye gemiden dışarı çıkmadım. Nereye uğradık ise uslu uslu gemide kaldım. Böylece yine

Bir alay herif üzerime atıldı. Silahlarımı aldı...

Serendib'den, Sumatra'dan geçtik, Java'ya girdik, sonra aşağı Çin elindeki Siton şehrine vardık. Siton'dan gemimiz Sin-Kalan (Kanton) kasabasına gitti. Ben, karaya çıkmak istedimse de memleket ahalisinin ayaklanmış olduğunu öğrendim. Gemi ağası bunu duyunca çarçabuk demir aldı, uzaklaştı ve biz, doğru yine Sumatra'ya geldik. Ben; Sumatra Sultanı'ndan öyle korkmuştum ki geminin ambarına saklandım. Biraz da öyle oturdum. Yukarı Çin taraflarına giden bir gemi buldum, hemen oraya atladım. Bin zahmetle **611** Seferi'nin ikinci günü Hang-Çeo şehrine çıktım.

Bu Hang Çeo Şehri Kara Çin'in payitahtı ve dünyanın en yüce şehridir. Doğrusu şehre alay ile girmedim. Karaya ayak basar basmaz yoldan geçen birine barınacak bir han sordum. Ben, Hintçe konuşturdum. Herif anlamadı. Kara Çin'in Moğollara yakın olduğunu bilir idim. Belki Moğolcadan anlarlar dedim ve bizim dille konuştum. Doğrusu iyi anlamışım! Daha ağzımdan Moğolca üç kelime çıkmıştı ki karşımdaki herif avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmağa başladı. Ahaliyi başıma topladı. Ben, ne olduğumu anlamadan bir alay herif üzerime atıldılar, silahlarımı aldılar, yere yıktılar ve sürükleyerek bir kemere doğru götürdüler. Bu kemerin önünde asker dururdu. Herifler beni buradan da alarak büyük bir odaya soktular. Bu odanın dibinde yüksek bir kerevet ve kerevetin üstünde birtakım adamlar oturmuştu! Oturanların somurtkan yüzlerine ve yanlardaki eli kargılı heriflerin kılığına bakınca beni mahkemeye sokmuş olduklarını anladım. Kargılı heriflerin ikisi benim yakamdan tuttular, ötekiler de beni getiren herifleri öteye beriye iterek kapının yanına tıktırdılar.

Önünde diz çöktüm.

Karagul Noyan

Bir zaman Çinli hâkime ve çömezlerine baktım. Çömezlerin kıyafetleri de kendileri gibi bed idi. Başlarına uzun külâhlar geçirmişler ve bu külâhın ardından bir döküm yapmışlardı. Böylece, külâhlarının ardında iri kanatlı bir kelebek var sanılırdı. Bundan başka da saçlarını bağlamışlar, örmüşler, avratlar gibi artlarına sarkıtmışlardı. Esvapları ise bol ipekli cübbeler olup üzerlerinde canavar resmi işlenmişti. Bu canavar, Çin Hakani'nın armasıdır. Hâkim bana, bozuk Moğolca diliyle söz söyledi, bağırarak dedi ki:

-Yabani göçebe, diz çök!

Bu kadar küstahlığı ben nasıl yedirir idim. Hemen cevap verdim:

-Bana bak Çin hâkimi! Ben hamdolsun Müselman'ım. Ben Tanrı huzurundan başka bir yerde diz çökmem, bir de Timuçin Han'ın önünde riayet gösteririm.

Ben bunu der demez hâkim yerinden hopladı ve:

-Bakınız, saklamıyor, söylüyor, hepiniz işittiniz ya! diye bağırdı.

Yanında put gibi duran herifler ise:

-Evet işittik, kârı tamamdır, dediler.

Bunun üzerine hâkim kurula şu sözleri söyledi:

-Moğol haramisi! Yarın erkenden meydana dayağına çekileceksin, sonra işkence göreceksin, öbür gün ise öğle üstü darağacına sallandırılacaksın.

Hemen hâkimin oturduğu kürsünün dibinde çömelmiş duran kâtip altı siyah mühürlü uzun bir kâğıt çıkardı ve fırça ile bir şeyler çizdi. Bu da bittikten sonra iki çömez kalktı ve cırtlak bir sesle anlamadığım bir şeyler bağıştılar, bağırmaları tamam olunca hâkim adımı sordu. O kadar alıklaşmışım ki düşünmeyerek:

-Öktülmüş'ün oğlu, Cebe'nin bayraktarı Can Bek! dedim.

Cebe'nin adını söyler söylemez bir çığlıktır koptu. Otuz kırk kişi bana yumruklarını göstererek üzerime atılmağa yeltendiler. Çömezler zorla bunları zapt edebiliyorlardı. Mahzarlar birkaç şey bağıştılar ve nihayet ortalık sustu, kâtip hım hım sesiyle kâğıttakini okudu. Ben, yalnız Can Bek ve Cebe sözlerini anlayabiliyordum. Kâğıtta benim için pek fena şeyler yazılmış olmalı ki ahali sevincinden tir tir titremeğe başladı. Nihayet hâkim kâtibin elinden kâğıdı alarak Çince yazılı olan şeyleri bana Moğolcaya çevirdi. Kâğıtta şöyle yazılmış idi:

“Ben ki Altun Hakan'ın yüce buyruğu üzerine Hang Çeo şehrinde hâkimlik ederim ve üçüncü sıra hâkimlerdenim, üç pençeli canavar nişanını almışım. Emrediyorum: Kulluk gösteriniz, titreyiniz. Yarın değil, öbür gün Moğol haramisi Cebe'nin kulu, murdar göçebelerin casusu Can Bek öğle üstü meydanlıkta ipe çekilecektir. Kulluk gösteriniz, titreyiniz.”

Hâkim okumasını bitirince kalktı ve mahkemenin bitmiş olduğunu anlattı. Kan tepeme sıçradı, avazım çıktığı kadar bağırdım:

-Köpek kitapsız! Sen böyle yalanları nice ağzına alırsın? Bana nice casus diyorsun! Ben Hint'den geleli daha bir saat oldu. Sen nasıl küstah kişisin ki yüce Cebe'ye harami ve Moğollara murdar göçebe diyorsun? Sözümü dinlesene Tanrı'dan korkmaz!..

Fakat özünü tamu oduna ısmarlamış olan bu putperest, sözüme kulak bile asmadı. Çömezler beni çektiler, köpekler gibi uluyan ahalinin içinden aldılar. Kimisi belime yumruk indiriyor, kimi yüzüme tükürüyordu. Çömezler, yasakçılar ise kırbaç, sopa ile vurarak beni sürüklüyor idiler.

Önce bir bahçeden ve karanlık bir divanhaneden geçtikten sonra bir merdivenden indik. Merdivenin altında karanlık bir kapı gelirdi. Beni getirenlerden biri kapıyı açtı. Omuzlarımdan kakarak, sille yumruk ile itişirmeğe başladılar, en sonra da üç ayak merdivenden aşağı yuvarladılar. Zifiri karanlık bir zindana girdim, sırtüstü düştüm. Davranayım kalkayım derken kapıyı kapayıp kilitlediklerini ve çömezlerle yasakçıların gülüşe gülüşe uzaklaştıklarını duydum. Ben, zindana girmiştim.

Bulduğum zindanın tek penceresi, kol kalınlığında demir çubuklarla donanmış idi. Buradan biraz ışık giriyordu. Bir zaman aptal gibi kaldım. Başıma gelenin ne olduğunu anlamağa çalışıyordum. Ulu Tanrı'ya yalvardım, her başım sıkıldığı zaman benim yardımına yetişen Esedullah-ı Ali'yi çağırdım.

Ben böyle dua ederken zindanın karanlık köşelerinden doğru alaycı bir ses çıktı, beni şaşkınlığımdan kurtardı bu ses Moğolca bağırıyordu:

-Hey bana bak! Yeni yoldaş! Biraz pencere altına gel ki yüzünü görelim.

Bu sesi duyunca sıçradım:

-Vah! diye bağırdım. Bu, okçu Etiyen ustanın sesi.

Ses sahibi de atıldı:

-Vay! dedi. Bu, Can Bek'in sesi! Kara bahadır Can Bek'in sesi..

Hemen birbirimizin kolları içine atıldık. Şu kara zindan içinde bana yoldaşlık edecek bir ahabap bulunca kendimi kurtulmuş sandım. Ulu Tanrı'ya şükrettim ki beni burada da yalnız bırakmamıştır. Tekbir aldım, Fatiha okudum. Duam bitince Etiyen'e sordum ki:

-Şimdi Etiyen, de bakalım, nasıl oldu da buraya düştük? Eğer bilersen beni de zindana niye tıktıklarını söyle. Çünkü; Tanrı hakkı için benim bir şeyden haberim yoktur.

Etiyen beni pencere dibine çekerek dedi ki:

-Nasıl bir şey bilmiyorsunuz? Çok şaşılacak şey gördüm ama sizin burada bulunmanızı bilmeyişinize dünya durdukça şaşarım. Neden buraya düşmüşsünüz, bilmiyor musunuz?

-Hayır! Daha dün sabah buraya geldim. Sokakta birisine, konacak bir han sordum.

-Ne dil ile konuştunuz?

-Ne dil ile olacak, Moğol diliyle. Ben Moğol dilini ağzıma alır almaz halk başıma birikti.

Etiyen şaşş şaşş sordu ki:

-Bu halk hemen sizi parçalamadı mı? Doğrusu Can Bek! Uğurun iyi imiş.

Cevap verdim:

-Uğurum neden iyi oluyormuş? Ben kimseye ilişmedim. Bana temiz kötek attılar. Mahkeme önüne sürüklediler. Sonra da bana işkence edecekler, asacaklar, bu nasıl uğur? Sen divane mi oldun?

-Can Bek! Moğollar üç aydan beri Çin payitahtını sarmışlar, kuşatmışlardır. Şehrin içindekilerin dayanacak halleri kalmadı. Döve döve pastırmalarını çıkardığımız adamlar içine sokuluyorsunuz, sonra Moğolca konuşuyorsunuz... Sonra da sizi niye dövdüklerini soruyorsunuz ha! Can Bek, Çinlilerin hâli bitik. Bugün yarına aman dileyebilecekler. Siz gibi bir yüce Moğol Beyi'ni ele geçirirlerse asmazlar da ne yaparlar?

-Ulu Tanrı hakkı için adamakıllı konuş. Sen diyorsun ki biz Çin payitahtını kuşatmışız. Biz kim?

-Nasıl biz kim.. Biz... Gök Moğollar, biz Timuçin Han'ın sadık kulları.. Ben de kendi payıma sizlerdenim. Çünkü ben de Gök bayrak askeri ve Kurt Cebe'nin okçubaşısı oldum.

İçimden öyle bir sevinç uyandı ki gözlerim yaşardı. Kollarımı kaldırdım ve avazım çıktığı kadar bağırdım:

-Elhamdülillah!

Artık sevinçten içim içime sığmıyordu. Kapıya atıldım. Elimle ayağımla vurarak bağırmağa başladım:

-Köpek Çinliler, Kaltaban Çinliler! Ben Gök bayrak askeriyim. Ben Cebe'nin bayraktarıyım. Yaşasın Gök Moğollar!

Etiyen kakhaha ile güldü:

-Ha şöyle yüce bahadır. Şimdi kendine geldin. Görüyorsun ya, ben de Moğol oldum.

-Çıkalım, dedim.. Kapıyı devirelim, duvarı delelim. Bu köpek Çinlilerin karnından yürüyerek orduya girelim.

Etiyen şaklabanlığı bıraktı:

-İyi ama dedi, sevincimiz yerinde, lakin nerede olduğumuzu unutuyoruz. Bunun üzerine dışarıda gök gürliyormuş gibi bir ses duydum. Tuhaf tuhaf sesler, gürültüler ortalığı kaplıyorlardı. Her yer çatırdıyor, kırılıyordu. Zindan penceresine yaklaştım, gördüm ki gökyüzü yangın varmış gibi kızılık içinde. Etiyen'e sordum ki:

-Bu ne... Ne oluyor Etiyen? Sanırsın ki kıyamet kopmuştur.

Etiyen cevap verdi:

-Ne olacak, bizim mancınıklar işe başladılar. Kalfam Pervaneci Ahmet, ustası ortadan kayboldu diye boş durur mu? Bizim avadanlıklar Çinlilerin evlerine neler fırlatıyor bilseniz. Ufak fiçilerin içine katran, zift dolduruyoruz, üstten ateşliyoruz. Mancınıklarla atıyoruz. Bunlardan başka da iri kaya parçaları, çakıllar da yağdırmağı unutmuyoruz.

Bunları işittikçe hazzımdan bayılıyordum. Sordum ki:

-Bunlar iyi ama sen, nasıl oldu da yakayı ele verdin?

-Mancınıklar iyi işliyor mu diye biraz etrafı gezmeğe çıktım. Bir de lağım açmak için yerleri bilmek istiyordum. Birdenbire önümüze bir alay Çinli çıktı. Yanımda üç kişi vardı, epeyce dövüştük. Çinlilerden biri üzerime kemendi atınca beni yere yıktı. Hemen üzerime çullandılar... Bunların zararı yok beyim. Kalfam Ahmet lağımı iyice açar ve benim yakalandığım kale de yarın yere göçer. Kaleye de büyük bir delik açılmış olur. İşin içinde Cebe ile Alak oldu mu bu dediğim şeyler çok sürmez.

-Demek ki Alak burada?

-Evet! Pişdar hezar kollarını idare ediyor.

Bütün askere buyuran Cebe beydir. Bundan bir hafta evvel Altun Hakan'ın oğlu, en işe yarar askerinden kırk bin kişi kadar alarak şehre tıkıldı. Biz şehri

adamakıllı kuşatınca işin fenaya varacağını anlayarak barışmak istedi ve Cebe'ye şöyle bir mektup gönderdi:

“Bilirim ki sen çok gedasın. Eğer şehri çevirmekten vazgeçersen seni Manzi Beyi yaparım.”

Buna karşı Cebe ne cevap verse beğenirsin? O da bir mektup yolladı, dedi ki:

“Bilirim ki sen çok mallıydın. Eğer şehri alırsam seni darağacına çekeceğim.”

-Aşk olsun Cebe'ye diye bağırdım. Sonra yine sordum:

-Sıtkı ne oldu?

-Etiyen anlamadı. Dedi ki:

-Sıtkı kim?

-Canım Marguz. Şimdi onun adı Sıtkı'dır.

-Vallahi beyim Bahadır Marguz'un yeni adını daha öğrenemedim. Fakat, Alak'ın taburları içinde bir bölükbaşısıdır. Yalnız şimdi çok hastadır.

Merak ettim, sordum ki:

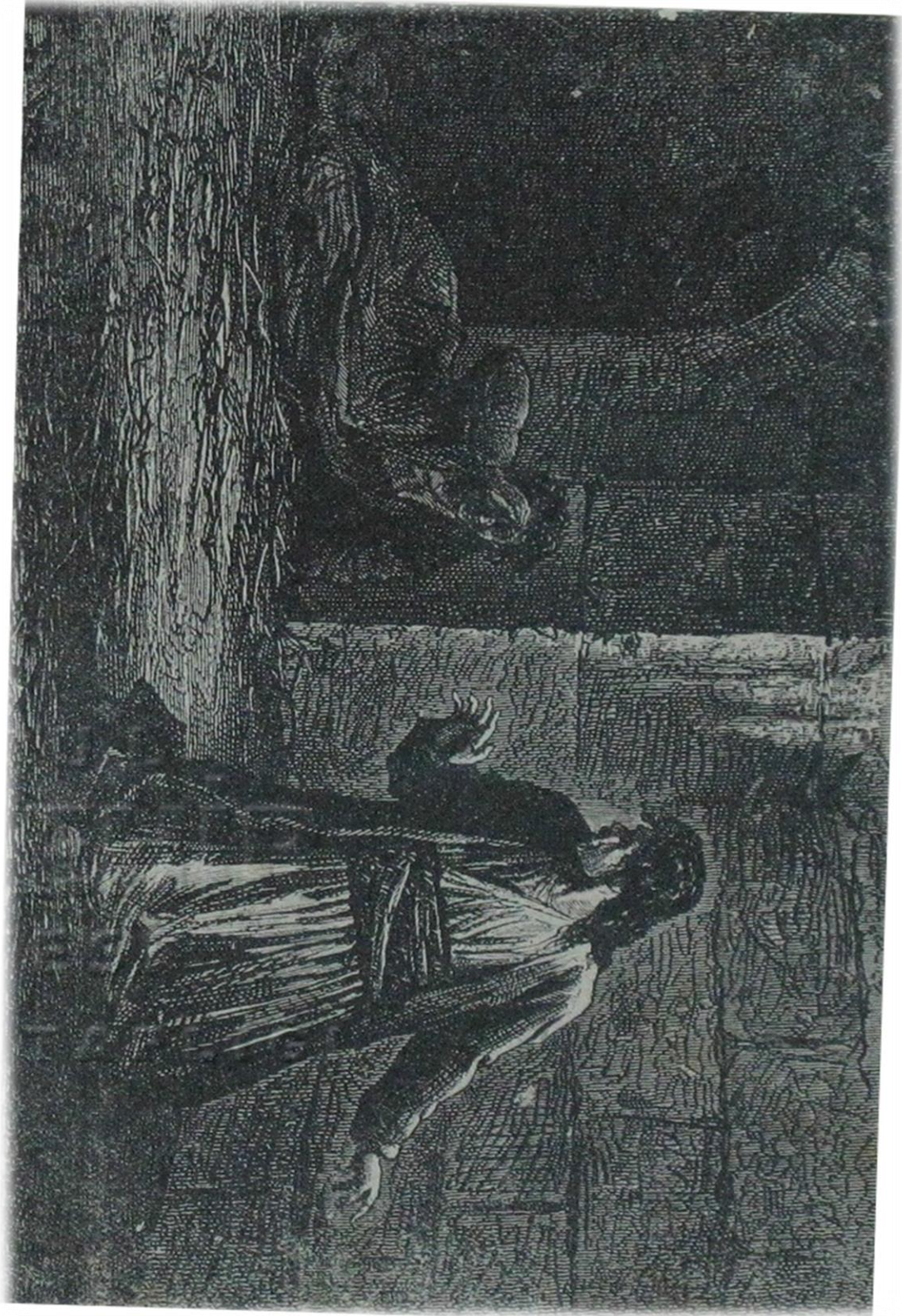
-Ne oldu, başına bir bela mı geldi?

-Bela gelmedi. Kaburgaları üstüne iri bir ok, başına da bir balta geldi. Merak etmeyiniz, iyi olur. Alak, hekimbaşayı çağırdı. Marguz'u göstererek, bunu mutlak iyi etmeli, dedi. Hekimbaşısı sakalını eline alarak düşünmeğe vardı. Sonra, gözüyle kaşıyla Cebe'ye işmâr ederek “Bu iyi olmaz” diyecek oldu. Cebe Reis şöyle cevap verdi: “Eğer bu hastayı iyi etmezsen kendi elimle senin boynunu koparırım.” Hekim bu sözü işitince mutlak iyi edeceğine söz verdi.

-Keraitler ne oldu?

-Keraitler bizden oldular. Bizim ile beraber Çinlilere karşı kavgaya giriştiler. Şimdi Timuçin Hanın, Keraitlerden daha sadık adamları yoktur. Hey Can Bek! Meğer sizin bir şeyden haberiniz yokmuş! Timuçin hanın karşısında kim durabilir. Arolatlar da, Konfratlar da, Naymanlar da, Uygurlar da bizden oldular.

İşittiklerime inanamıyordum, sordum ki:

Zindanın karanlık köşelerinden doğru, alaycı bir ses çıktı.

-Naymanlar, Uygurlar, bütün bu sert kahraman kişiler bizim bayrağımıza mı girdiler? Demek ki yüce Tuğrul, oğlu Kibirli Sengün de bize sığındılar ha!

Etiyen cevap verdi:

Hayır! Tuğrul ve oğlu bize sığınmadılar. Onların ikisi de öldü.

-Öldüler ha... Etiyen! Bana bunları anlatsan a.

-Peki..

Biz böyle konuşurken dışarıda gürültü, patırtı çoğalıyordu. Yer titriyor, biz tınmıyorduk ve böylece evler yere göçer, alevler gök kubbeyi kızıla boyarken Etiyen hikâyesini anlattı.

“Beyim! Sizden ayrıldıktan sonra gezmediğimiz, dolaşmadığımız yer kalmadı. Evvela Kudüs-i Şerif’e gittik, oradan Laya memleketine vardık. Laya memleketinden gemilere bindik, Konstantin şehrine geldik. Konstantiniyye’de epeyce vakit geçirdikten sonra Kıpçaklar içine düştük. Bulgar, Kırğız, Merkit illerini gördük. Biz Merkit ilinde iken neler olup neler geçtiğini öğrendik. Kerait ağalarından Akıllı Camuka’nın öğüdü üzerine Moğollarla Keraitler kavgaya girişmişler. Önce bir kere çarpışmışlar, öyle sıkı çarpışmışlar ki ovadaki otlar bütün ateş almış. Fakat, bu muharebede yenilen belli olmamış. Timuçin han bunları bırakmış, Konfrat kabilesini alt etmiş, onları buyruğu altına aldıktan sonra ardına almış, Keraitlerle bir kavgaya daha girişmiş, Konfratlar’ın Beyi Keraitler’i çevirdiği gibi Cebe Reis de Sengün’ü yüzünden yaralamış, bunun üzerine Tuğrul dayanamamış, eski düşmanları olan Naymanlara kaçmış, Naymanlar da hemen Tuğrul’un kafasını kesmişler, Sengün de Tibet taraflarına sığılmış ise de haramiler bunu da öldürmüşler. Bunun üzerine Keraitler de Han’ın buyruğu altına girmişler. Timuçin Han Sengün’ün kız kardeşini büyük oğluna almış.

-Eh, siz ne yaptınız?

-Ne yapacağız! Kendine yeni ad takmış olan Marguz Moğol bayrağına girdi, Timuçin Han, beni aldı, okçubaşı yaptı. Ben de Moğolların evvelden tanımadıkları kavga avadanlıklarını yaptım. Sonra Merkit-Solongolar üzerine yürüdük. Bunların başında Camuka Reis bulunuyordu. Kanlı bir kavga yaptık ve Merkitler’i yendik. Bizim Frenk yılınca **1206** senesinde Timuçin Han Deligün Buldak Tepesi’nde

kendini bütün Moğolların, Tatarların, Türklerin Han'ı tanıttı. Gökçe orada idi. Han'ı ahaliye gösterdi, büyüklüğünü bildirdi.

-Avazım çıktığı kadar bağırdım:

-Yaşasın Timuçin Han! Demek Gökçe'yi gördün, şimdi nerededir?

Etiyen cevap verdi:

-Gökçe gelmezlere karıştı.

Sonra beni zindanın köşesine çekerek:

-Timuçin Han, kardeşi Kasar'a Gökçe'yi öldürttü.. sözlerini söyledi.

O vakit, Timuçin Han'ın ne kadar demir gibi bir adam olduğunu ve kim olsa, buyruğu altına aldığını öğrendim. Kara zindan içinde olduğumuz ve bir gün sonra öleceğimizi bildiğimiz ve Han'ın ordusundan epeyce uzak bulunduğumuz halde bile Etiyen, yine Han'ın korkusundan yavaş yavaş söz söylüyordu. Ben de düşünmeğe başladım. Ta çocuk iken Deligün Buldak'taki mağarada bir gece Gökçe ile Timuçin Han arasındaki sözleşmeyi hatırlıyordum. Timuçin Han Gökçe'ye sormuştu ki: "Sen kendi payına ne istersin". Gökçe de "Sonra görüşürüz" demişti. Anlaşılan Gökçe Timuçin Han ile ölçülmeğe kalkmıştı.

Timuçin Han, yalnız Gökçe'den biraz çekinirdi. Onun için ortadan yok etti.

Gözlerim yaşardı. Çünkü; Gökçe'nin çok iyiliğini görmüştüm. Ne çare, alınının yazısı o imiş.. Biraz böyle düşündükten sonra Etiyen'e:

Sonunu anlat:

dedim. Etiyen yine söze girişti:

-1207 yılında Naymanlar'a karşı yine kavga açtık. Naymanlar Camoka'yı içlerine almışlar, bize vermek istemezlerdi. Doğrusu, en zorluklu kavga bu oldu. Çünkü; Naymanlar'ın Beyi, Tayang oğlu Küşlük Han, kendisi de kavgaya girişmişti. Bu Küşlük, Hint beylerinden bir kadın almıştır. Ne ise, Cemir Dağı'nda kavgaya giriştik. Dünya yaratılalı sanırım ki böyle kavga hiç görülmemiştir. Camuka, Coyratlarla Oyratları ayaklandırmıştı. Ongut Beyi Ala-Kuş Tekin bizim en büyük düşmanımız olan Merkitler'i de ardına takmıştı. Bütün bu asker, kanlı Tayang oğlu Küşlük'ün buyruğu altında idi. Eğer bu kavgada Cebe ve Alak olmasaydı hepimiz bitmiştik!

Cebe ile Alak'ın böyle yararlık gösterdiklerini duyunca yüreğim kabardı:

-Yiğit yoldaşlarım! Gök bayrak ortalığı titretmeğe başlamış, şükür olsun Tanrı'ya ki beni böyle bir bayrak altına sokmuş.

diye bağırdım. Etiyen de Cebe ve Alak'tan söz geçti mi kendisini tutamazdı, o da dedi ki:

-Doğrusu, Cebe Bey, pek eşsiz bir kahramandır, Alak da öyle. Bunlar, pişdarlık ettikleri sıra ile öyle ustaca iş gördüler ki düşman bizi bir türlü çeviremedi ve ta ki biz takım düzünceye kadar Cebe Reis, Alak düşmana karşı koydular. Timuçin Han da bunca yararlık üstüne Cebe'yi Moğol milletinin dokuz ulu ağaları* içine aldı. Alak'a da yarlık ve payza† verdi ve Karagul Noyan yaptı. Cebe'nin bayrağına gelince, Timuçin Han emir verdi ki bayrağın başına bir kurt kafası konsun ve içine de altın üstüne bir yılan işlensin.

Bayrağımın bu kadar parlak bir hale geldiğini duyunca içimden büyük bir istek kalktı, dedim ki:

-Ah! Ne olaydı da ölmeden bayrağımı bir kere koklayıp öpseydim. Etiyen, kavga nice oldu der misin?

-Ah efendim, o kavga görülecek bir şey idi. Naymanlarla danışıklıları kaplanlar gibi dövüştüler ve hanları Küşlük canavar gibi etrafa saldırdı. Timuçin Han kendisi de kavgaya girişti ve sol kolda vuruşan büyük oğlu Cuci ise öyle kılıç saldı ki... Çok geçmeden Naymanlar bozuldular, işe yarayacak bir avuç asker kaldı. Onlar da Tayang Han'ı beraberlerine aldılar, dağa çıktılar. Bu Tayang Han ölesiye vurulmuştu. Timuçin Han askeri açtırdı ve bunlara haber gönderdi ki yolları açıktır, nereye isterlerse gidebilirler. Fakat bunlar istemediler ve:

-Can üstünde olan Hanımızı, yurtlarımızı, karılarımızı, çocuklarımızı bırakıp savuşmak ve yüzsüz, arsız yabancı memleketlerinde sürünmekten ise ölmeği daha severiz..

cevabını vererek dağdan indiler ve yeniden kavgaya giriştiler.

-Bahadır kişiler! diye bağırdım.

* Cengiz Han, dokuz örlük yani müşirlik ihdas etmişti. Bunlar; milletin en ileri gelen zevatı olup reisleri Buğurcu idi.

† Yarlık, berat-ı sultanî demektir ki münasip refi' ashabına verirlerdi. Payza ise kumandanlık alameti bir nişan idi. Bu payza nişanı iki olup biri, altın zemin üstüne şahin suratlı diğeri ise altın zemin üstüne aslan suratlı idi. Karagul Noyan-pişdar beyi demektir.

-Evet Can Bek! Çok bahadır kişilermiş. Timuçin Han'a bunların yavuzluğuna hayran oldu, yedi kere kavgayı durdurarak bunlara dedirtti ki:

-Canınız sağdır! Mallarınızı da size bağışlayacağız. Mert kişiler böyle davranır. Fakat, yavuzluğunuzu gösterdiniz, memleketinize olan borcunuzu ödediniz. Oklarınızı bırakınız, benim buyruğuma geliniz...

Bunlar, yine istemediler ve silah elde vuruşa vuruşa öldüler.

-Hepsi mi?

-Hepsi diye bilirim. Zira; iki kişi kurtuldu. Ulu buyruk ile Küşlük. Küşlük, babasının ölüsünü atının boynuna bağladı, ikisi de kendilerini çevreye almış olan askeri yarararak vurdular, ova içinde kayboldular, gittiler.

-Camuka ne oldu?

-Camuka diri tutuldu ve Timuçin Han'ın önüne getirildi. Han sordu ki:

-Eğer sen üst gele idin ne yapardın? Camuka:

-Seni tutar, lokma lokma doğrardım.. cevabını verdi. Han da bunu öldürttü. Fakat Can Bek! Camuka'nın ölümüne gidişini görseydiniz! Bütün kavga, bahadırılık türküleri söylüyor, ortalığa meydan okuyordu.

-Öyle yaptığına bakma. Camuka kaltaban bir herif idi. Etiyen yine hikâyesine girişti:

-Ertesi sene, Tangutlar* üstüne yürüdük, sonra Küşlük yine bizi rahat koymadı, yeniden başımıza bela kesildi. Küşlük ve Buyruk Merkitler'e sığınmışlardı, bunları ayaklandırıdılar. Timuçin Han hemen üzerlerine yürüyerek bunları bozdu dağıttı. Hem de öyle çabuk yetiştik ki, düşmanı kavga hazırlığında bulduk. Bu kere Buyruk öldürüldü ama Küşlük, Merkitler başı Tokta-Bek ile kaçtı. Bu sene de, Kırgızlar başbuğu bütün kabilesi ile gelerek hana sığındı. Ertesi yaz Küşlük Tokta-Bek ile İrtiş Suyu kenarında toplandılar, kutlu ordu kurdular. Yine yürüdük, bu kere de yendik, Tokta-Bek'in oğlunu öldürdük.

-Küşlük'ü ne yaptınız?

-Küşlük yılan gibi elimizden kaydı, bu kere de Gur Han'a gitti. Orada önce dediğim gibi Gur Han'ın kızını aldı. Küşlük oraya varınca ne kadar kitapsız herif

* Tangutlar Tibet'in şimalinde sakın olurlardı.

varsa başına toplayıp Kaşgar'da büyük bir beylik kurdu. Gur Han'ın memleketi parça parça gidiyordu. Küşlük bunu böyle görünce kılıca sarıldı, o memleketin büyükçe bir parçasını kendine aldı. Öyle de canavarcasına iş görüyor ki herkesi titretiyor. Geçenlerde Araplar şeyhini minareye astırmış. Birkaç gün sonra Hristiyanlardan birkaç kişiyi kilise kapısında çarmıha gerdirmiş. Böyle kitapsız olmaz ki...

Bu kadar kanlılığı işitince fena oldum, dedim ki:

-Ahali de bu yeni Nemrud'a, bu Zohak'e boyun eğiyor ha!

-Herkes değil! Uygurlar bu kanlı heriften kurtulmak için Timuçin Han'a sığındılar. Kuvvet de bayrağımız altına geldi. Baban, Han'ın veziri, akıllı Yeloy Çotsa'nın kâtibidir. Kardeşin Bele'ye gelince: Ona da yayık payza verdiler, noyan yaptılar. Şimdi Bele, yiğit Sebüktay kolunda hezar başıdır.

Babamın, kardeşimin sağ olduktan başka yüksek yere eriştiklerini duyunca gözüm yaşardı:

-Ulu Tanrı'ya bin şükür!

diye bağırdım ve sonra diz çökerek bana bu kadar nimet veren Allah'a dua ettim. Şimdi Etiyen yine söze girişmişti, dedi ki:

-Timuçin Han Uygurları çok sever. Sizin beylerinizden birine kızını verdi. Uygurları da bize aldıktan sonra Karluk Türklerine çullandık. Bunların beyi Arslan Han bize kafa tutmak istediye Sebüktay öyle bir gözüktü ki zavallı hemen gelip okunu teslim etti. Arkasından da kabilesi geldi, buyruğumuza girdiler.

-Şimdi bana anlat! Bu yüce Çin beyi ile nice kavgaya giriştiniz?

-**1210** Frenk senesinde Altun Hakan öldü. Onun yerine geçen Otubu, Hanımıza haber gönderdi ki ona haraç göndersin. Çünkü; üç yüz seneden beri Moğollar Altun Hakan'a haraç verirlerdi. Timuçin Han adama haraç mı verir, hemen başbuğları kurultaya topladı ve dedi ki:

-Altun hanlar, nice yıllardan beri atalarımıza binlerce fenalık etmişlerdir. Bugün sanırım ki Tanrı bana epeyce kuvvet vermiştir. Ben de bu kuvvetle gider, Çin hakanını tepeler, tahtını başına geçirir ve atalarımın hıncını çıkarırım..

Herkes, yahşi dedi ve han, Altun Hakan'a şöyle bir mektup gönderdi:

“Gökler, topraklar sahibi ulu Tanrı bana dünya hanlığını vermiştir. Adım sanım yedi ile yayılmıştır. Sen ki Altun Hakanı’sın! Sana buyuruyorum ki mektubumu elinize alır almaz tez koşasın, buyruğum altına giresin. Eğer dediğimi tutmazsan gelir karşı karşıya kozumuzu pay ederiz. O vakit görürüz, bakalım ulu Tanrı hanlık tacını hangimizin başına layık görür, krallık hırkasını kime giydirir!”

Altun Hakan bu mektubu okur okumaz hırsından köpürür, bağırır ki:

-Bu ne demek? Bir hırka altı yedi gedayı örter de koca dünya iki hana yetmez mi? Timuçin Han sanmasın ki ben başka Türklere benzerim. Acaba o beni buyruğu altındaki ufak beylere mi benzetiyor? Yalnız benim has buyruğum altındaki Çorçalar, istediğim vakit çifte eğerli zırhlı yüz bin atlı göndermeğe borçludurlar. Atalarımın kalmış olan bu Kara Çin memleketi, ha dediğim vakit zırhlı, gergedan göğüslüklü beş yüz bin Türk atlısı çıkarır. Benim buyruğum altında bulunan Manzi Beyi, kargılı, oraklı, oklu yüz kere yüz bin asker getirir. Yine bana kulluk eden Kora Hanı yüz bin piyade ile yüz bin atlı gönderir. Hem de bu atlılar Timuçin Hanın kiler gibi yarı çıplak adamlar değildir. Her birinin zırhı balık pulu ile işlenmiştir. Benim, üzeri sırma örtülerle kaplı dört bin kavga film vardır. Ben, yalnız bu filleri meydana salsam dünyada ne kadar asker varsa bozar, kaçırıyorum. Ben Ulu Han’ım! Altın Hakan’ım, yüz binlerce yüz bin kişiler benim buyruğumun altındadırlar! Bana kulluk ederler. Timuçin Han ne kişidir ki bana böyle haber, böyle mektup gönderir? Benim adımla, kuvvetimi hiç de duymamış mıdır?

Benim kavga avadanlıklarım büyük kaya parçaları atarlar, yıldırım gibi gürleyerek ateşler yağdırırlar. Benim, bin iki yüz gemim vardır ki her birinin içinde bin kişi durur. Bütün memleketim binlerce fersah uzunluğunda kalelerle kuşatılmıştır. Yine bu memleket içerisinde üç yüzden ziyade başka kale vardır ki en ufağı sizin en yüce şehirlerinizden de büyüktür. Ardımda kırk bin okumuş âlim vardır. Başka da binlerce sihirbazım vardır ki dünyayı elleri içine almışlardır. Ben sizin geda Timuçin’inize yalnız iki söz derim, onlar da: **Bana kulluk et, benden titre!** sözleridir.

Ben, bu kadar küstahlığı işitince yüreğim titremeğe başladı, hemen sordum ki:

-Timuçin Han, ne dedi?

Etien riayetle külâhını çıkararak anlattı:

-Timuçin han şöyle cevap verdi: “Ey Altın Hakan! Sen benimle çarpışma mı istersin? Öyle mi? Çarpışalım, görelim.. Artık senin ile benim aramdaki davayı kılıçtan başka kesecek bir şey yoktur..”

-Eh, sonra ne oldu.

-Ne olacak. Bir ay sonra Cebe Reis, Gok ve Magok kalelerini kuşatıyor, Çorça memleketine çullanıyor ve Altın Hakan’ın sekiz başbuğunu tepeliyordu. Gök Moğollar durur mu? Birbiri üzerine kırk iki şehri aldılar. Kırk ikinci şehir alındığı sırada öğrendik ki Timuçin Han kendisi gelmiş, Altın Hakan’ın tutmuş olduğu geçit başına geçmiş. Altın Hakan ardına altı yüz bin kişi almıştı. Timuçin Han altı yüz bin kişiyi dağıtmış ve Dayming* şehri üzerine yürümeğe başlamış.

-Hamdolsun. Aman Etien, sonunu söyle.

-Altın Hakan en yarar askerini başbuğlarını alarak han üzerine yürüdü. Öyle bir kavga oldu ki şeytan dünyaya geleli böylesini görmemiştir. O kadar Çinli öldü ki sayısı dil ile söylenmez.

-İyi olmuş! dedim.

-Bu muharebede Hanımız üste geldi. Altın Han da Dayming şehrine kapanmaktan başka çare bulamadı. Düşündü, taşındı, barışıklık diledi. Bununla da kalmadı, kızını Timuçin Han’a verdi. Bu begüm o kadar güzel imiş ki güneş, ay bunun güzelliğini kıskanırlarmış. Altın Hakan bununla da kalmayarak Hanımızın buyruğu altına girmek ve birçok para ve mal vermek istedi. Fakat buyruğu altındaki Çin beyleri bir türlü uzlaşmayı istemediler ve Altın Hanı zorladılar ki kavgayı bitirsin. Beylerinden birçoğu da yanından ayrılarak sancak kaldırdılar ve kendi paylarına vuruşmağa başladılar.

Fakat, Kara Çin’deki Türkler bizden ayrılmadılar. Cebe bunları ardına takarak Çorçalar’ı, Koralılar bastırdı. Altın Hakan da tekrar şehrine kapandı ve dört çevreden kuşatıldı. Biraz da böyle uğraştı, başa çıkamayacağını anlayınca ağı içti ve sarayını ateşe verdi. Başbuğlar başka birisini tahta çıkardılar. Bu da bizimle pek çok çarpıştı. Bir keresinde bizi aşağı bile sürdü. Az kalsın, topumuzu kılıçtan geçirecekti. Fakat kavganın ertesi günü öyle bir kar fırtınası çıktı ki Çinliler şaşırdılar, biz de bu fırsatı

* Dayming, Pekin şehrinin eski adıdır. Moğollar buna “Han Balık” da derler.

Etien'in omuzlarına binip parmaklıklara asıldım ve dışarıya bir göz gezdirdim.

kaçırmayarak üzerlerine düştük, hepsini temiz tepeledik. Çinliler bunun üzerine bütün bütün sindiler ve dediler ki “Bizim han öyle kuvvetli sihirbazdır ki rüzgârı bile eline almıştır”. Nihayet, dört sene geceli gündüzlü uğraştıktan sonra Kara Çin, Corcid, Kore illeri bize sığındılar. Manzi ilinin birçok yerlerini de ele geçirdik. Bu Hang Çeo şehri en ziyade dayanıklılık gösterdi. Çünkü, şehrin deniz tarafı açık, istediği gibi yardım görüyor, yiyecek alıyor, bundan başka da Altın hakanlarından en yiğidi, en yavuz askeriyle şehri koruyor. Fakat, elbet bir gün gelir, bize aman der, şimdi hanımız Dayming şehrinde taht kurmuştur. Yemek yerken hanlar, beyler, kendisine hizmetçilik ederler. Timuçin Han, ele geçirdiği malları başbuğlarına verir, ulu beylik gösterir.

Etiyen lakırdısını yeni kesmişti ki başımızın üstünde bir kıyamettir koptu. Merak ettim, Etiyen’e dedim ki:

-Etiyen oğlum! Şöyle pencerenin altına gel, duvara yapış. Ben omzuna çıkayım da bu olanlar nedir görmeğe uğraşayım...

Okçu Etyen’in omuzlarına binip parmaklıklara asıldım ve dışarıya bir göz gezdirdim. Zindanın dış avlusu askerle dolmuştu. Bunlar korka korka dört tarafa kaçarlardı. Başbuğları, becerebildiği kadar bunları toplayıp bir araya getirmeğe uğraşıyordu. Nihayet önüne katabildiği adamlarla karşımızdaki kapıdan dışarı uğradılar. Avlunun duvarı üstünde alevler çıkıyor ve ortalığı duman bürüyordu. Birdenbire iri kaya parçaları avlunun üstünden uçuşmağa, bizim üstümüzdeki kaleye vurmağa başladılar. Her vuruşta kale kökünden sarsılıyordu. Taşlarla beraber içi zift dolu fıçılar, ateşler de gelmeğe başladılar. Fıçılar yere düşünce yıldırım gibi patlıyorlardı. İçlerinden biri ortalığı altüst ederek parmaklıklara çattı, parladı. Parmaklıkları bıraktım ve hemen yere atladım. Biraz geçmedi, kıvılcımlar, akarsu gibi alevler, bulunduğumuz zindana giriş ettiler.

Etiyen, bir köşeye çekilmiş bağıırıyordu:

-Kârımız tamamdır. Bizim asker kalenin bir tarafını almışlar, mancınıkları yaklaştırmışlardır, şimdi kaleyi ateşe tutuyorlar, bulunduğumuz yerde kebab olacağız.

Ben de köşeye savuldum. Etiyen yüzükoyun yere yapışmış, dinince bir şeyler okurdu. Baktım ki vakit ölüm vaktidir. Secdeye kapandım, tekbir getirdim. Yerden bir avuç toprak alarak gömleğimden içeri attım ve:

-İnnallah..... Ulu Tanrı'm! Canımı sana ısmarladım. Kusurumu, günahımı bağışla Tanrım!...

diyerek vaktimi beklemeğe koyuldum. Birkaç dakika sonra Tanrı'nın hikmeti, alevler kendi kendilerine basıldılar. Fakat iri bir taş parmaklıklara öyle bir çatış çattı ki demir çubukları kırdı. Ne de iyi olmuş. Çünkü; bu delikten içeri hava girdi. Biz de tütünden, boğulmadan kurtulduk. Hemen deliğe koştum. Gördüm ki bir adam geçecek kadar büyüktür. Parmaklığa tutundum, kendimi çektim. Avlu silahlı Çin askeri ile dolu idi. Birçokları, başlarına bir taş yemişler, kaskatı yerde yatarlardı. Birçoklarına da alev yetişmiş, can acısından kıvrım kıvrım kıvranırlardı. Ben delikten ayrıldığım sırada yine korkunç bir gürültü koptu. Birçok bağrışmalar, yuhalar duydum. Etiyen ayaküstü doğrularak:

-Kale yıkıldı, baskın başlıyor. Kaleyi aldık! diye bağırdı.

Ben de öylece bağıırıyordum:

-Kaleyi aldık, Cebe Reis kaleyi aldı. Savulun bayrak geliyor!

Ben sözümü bitirmemiştim ki zindanın kapısı hızla açıldı. Çinli bir hâkim, benzi atmış, titreye titreye merdivenden indi, yanında birçok asker vardı. Hâkimin ardında, kızıl gömlek giyinmiş, ellerinde eziyet, işkence avadanlıkları tutan beş tane kanlı yüzlü cellât yürüyordu.

Hâkim titrek bir sesle bağırdı:

-Kulluk ediniz, titreyiniz. Altın Hakan buyurmuştur ki, siz Moğol yabanileri işkence göresiniz ve sonra öldürölesiniz.. Çünkü siz Cebe'nin adamlarısınız.

Yumruklarımı sıktım, hâkime doğru yürüdüm. Fakat asker, kargılarını önüme tutarak beni bırakmadılar. Hâkim de merdivenlerden çıktı. Şimdi elimden kurtulup da yukarı varınca daha yüksek sesle bağırmağa başladı:

-Cellâtlar! Göçebenin işini tez bitiriniz!.

Herife doğru bir kere daha fırladım. Fakat hâkim durur mu, kaçtı. Zaten cellâtlarla askerini yakalamıştı. Etiyen de ötekiler içinde çırpınırdı.

Köpekler! diye bağırdım. Yoldaşımla helalleşmeğe, iki rekat namaz kılmağa bırakmayacak mısınız?

Çorçalar'ın başbuğu olan kırmızı, yamalı yüzlü, sarkık bıyıklı bir adam beni kurtararak, iterek Türkçe dedi ki:

-Bırakınız, kavgaya girişmezden evvel bunların işini bitiririz, öldürmezden evvel bırakmalı ki dua etsin.

Beni Etiyen'e doğru kaktılar. Birbirimize sarıldık. Etiyen:

-Can Bek, benim yavuz silâhşörüm! Size bir emanet vardı şimdiye kadar veremediğim için üzülüyordum. Fakat unuttum. Reymonda memleketine gitmezden evvel size bunu bıraktı.

diyerek koynundan eski bezlere sarılmış bir şey çıkardı. Ben bezleri çözdüm. Etiyen'in bana verdiği şey, ufak bir altın bilezik idi. Ben bu bileziği çok kere Reymonda'nın kolunda görmüştüm.

Etiyen yine söze girişti:

-Reymonda size bu bileziği vermemi tembih etti ve dedi ki: Ne vakit başınız sıkıntıya düşerse bu bileziğe bakasınız ve Reymonda'yı hatırlayasınız, çünkü o da sizi hatırlayacaktır.

Bileziği elime alınca öptüm. Gözlerim yaşarmıştı. Fakat, düşman askerine karşı ölüme giderken ağlamağı mertliğe yediremedim, kendimi tuttum, içimden Reymonda'ya dua ettim. Şimdi; şirin Reymonda gözümün önünde belirmişti. Bir aralık, anamdan doğalı beri başımdan neler geçtiğini şöyle bir düşündüm. Ne yazısı çok adam imişim. Tanrı'nın muradı bu imiş.

Davrandım, başımı kaldırdım ve Etiyen'i bir kere daha öptükten sonra Çorçalar başbuğuna mertçe bağırdım:

-Haydi hazırım!..

Fakat, bu vakit dışarıda bir gürültüdür koptu. Davullar dövülmeğe, borular çalınmağa, oklar uçuşmağa başladılar. Avlunun kapısı kakılıyordu. Bir aralık oklardan birisi geldi, bizi tutan askerden birinin göğsüne saplandı. Cellâtlar korkularından kaçtılar. Çorçalar başbuğu hemen kılıcı sıyrarak ardındakilere:

-Davranın.. Moğollar kaleye girdiler! dedi ve yürüdü.

Askerden biri bana bir kargı savurdu. Fakat ben, geri atıldım, kurtuldum ve kargının sapını yakalayarak herifin silahını aldım. Etiyen ise öteki askerin elinden ucu oraklı bir sopa almıştı.

Şimdi, dört taraftan yuhalar, bağrıışmalar çıkıyordu. Ben de delikten fırladım ve elimizde kargılar Etiyen ile meydana atıldık. Avlunun kapısına bir alay adam birikmişti. Borular, davullar, Gök Moğolların divan havasını vuruyorlardı. Başımı kaldırdım. Kalenin bir burcu üstünde Gök bayrak, tozdan kirlenmiş, delik deşik olmuş, rüzgârda sallanırdı. Meşin zırh giyinmiş bir adam da kale üstünde durmuş, ellerini kılıca dayamıştı. Binlerce ses Moğolca bağırıyordu.

-Hanımız şehri bastı... Yaşasın Hanımız, Cebe Reis ileri!...

Kılıçlar, kargılar, baltalar iniyor ve indikçe Çinliler, Çorçalar vurulup düşüyorlardı. Önümde ise Gök bayrak kendini rüzgâra vermiş, sallanıp duruyordu.

Tez Moğollara doğru koştum. Şimdi, büyük kapıdan atlı bir başbuğ girmiş, Moğolların “Yaşa!” sesleri arasında ağaca yürürdü. Bu yüce atlının zırhı üstünde sırmalı payza olduğu gibi başındaki tolga gümüş savatlı idi. Başbuğ, tıkız hayvanı üstünde dimdik dururdu. Yanındaki adamlar ise bir düziye:

-Yaşasın Karagul Noyan!...

diye bağrışırlardı. Başbuğ önümden geçerken atından aşağı atlayarak boynuma sarıldı. Şöyle dikkatli baktım, bana sarılmış olan yiğidin, Alak, benim sevgili yoldaşım Alak olduğunu gördüm.

İkimiz de sevinçten ağlıyorduk! Bir zaman böyle öpüşüp koklaştıktan sonra ayrıldığımız vakit ardımızdan iki kişi mırıldanıyor ve iki el de ellerimi alıp öpmeğe uğraşıyordu. Başımı çevirip baktığım vakit Kotak ile Susur’u tanıdım, hemen alınlarından öptüm. Hakikatli oğlanlar ellerimi öpüyorlar, gözyaşlarıyla ıslatıyorlardı. Biraz sonra şakrak bir ses bağırmağa başladı:

-Tuğcubaşı Can Bek! Seni bir işe saldıkları vakit tez gelmiyorsun, de bakalım!.. Sana kaç sopa vurayım?..

Bu ses, Cebe’nin sesi idi. Şaklaban Cebe, egeri üstüne kurulmuş, âdeti olduğu üzere alaylı alaylı bana bakardı. Hemen boynuna sıçramak istedim, fakat bu yüce kişi önünde sıkıldım, ürttüm. Cebe benim sıkıldığımı görerek atından indi:

-Haydi oğul, dedi... Haydi gel öpüşelim...

Duramadım:

-Savulun bayrak geliyor, diyerek Cebe'nin boynuna atıldım...

Kimisi cilâlı kovalar içine arpa doldurmuş, kimisi de altın yıldızlı tunç güğümlele atlarına su taşırdı.

İnsan Avı

Şimdi Cebe, ardındakilere emir veriyordu:

-Onbaşı! Can Bek'e bir at çekin. Bir zırh, bir ok, bir kılıç, bir kargı getiriniz. Benim mallarım içindeki gergedan kabuğundan zırh ile Hint tolgasını verin.

Adamlar koştular. Biraz sonra bana değerli bir zırh getiriyorlardı. Ben zırhı giyecek idim ki Cebe iki kulaklarımdan yakalayarak başımı öteye beriye çevirmeğe başladı:

-Bu ne kafa Can Bek! Başını yasağa uydurmamışsın, git değiştir...

Bu sözden bir şey anlamadım, aptal aptal Cebe'ye bakındım. Şaklaban Cebe beni meraktan kurtardı. Dedi ki:

-Oğul! Han'ın yasağına göre askerler kafalarını tıraş ettirmeli, yalnız tepede bir turam saç bırakmalıdırlar. Reisler, yüce kişiler sakal salıverirler. Asker olan yalnız bıyıkla gezer. Haydi tez koş, kafanı, çenenı yasağına uydur. Eğer burnun da yasağına göre olmasa onu da değiştiririm, anladın mı, durma...

Askerlerden biri berberlik ederdi. Çaresiz önüne oturdum. Sakalıma, ve güzel saçlarıma kıydım. Bu zaman içinde Cebe emirler veriyor ve aklının erdiği gibi hakemlik ediyordu.

Askerden biri sordu ki:

-Başbuğ! Altın Hakan'ın oğlu sarayında yakalanmıştır, ne yapmalı?

-Oğul! Benim bir özüm, bir sözüm vardır. Altın Hakan'ın oğlunu devesinin eğer kaşına asın!

Bir başka asker de geldi, dedi ki:

-Reis! Altın Hakan'ın hazinesini bastık. İçi mücevher, inci dolu, on iki sandık ile elli küp külçe altın bulduk. Bu külçe altınlar tartılmış, damgalanmıştır.

Cebe cevap verdi:

-Bu malları yazdırın. Mücevherleri ve altının onda birini Timuçin hana gönderirsiniz. Kalanı da yasağa göre askere ulaştırırsınız.

Bir üçüncü asker sordu ki:

-Noyan! Moğollara birçok eziyet etmiş olan Çin hâkimini yakaladık. Ne yapalım?

-Ok kirişi ile boğun gitsin!

Cebe bu emirleri verdiği sırada kan tere batmış bir Tatar geldi, dedi ki:

-Noyan! Daybo* Reis'in piyade askeri liman yanındaki evleri bastılar. Ecnebi bezirgânlara eziyet ederler. Daybo reis diyor ki kendine emir verilmemiştir, bir şey yapamaz.

Cebe bunu işitince:

-Allah hepsinin belasını versin.

diyerek atına atladı ve bağırarak, söylenerek yürümeğe başladı. Cebe Reis kızmıştı, gözlerinden çakınlar fırlıyordu...

* Daybo Miçin namındaki kumandan, sırf Tibet, Nepali Butan dağlılarından mürekkep olan taburlara kumanda ederdi. Bu piyade alayı vahşet ve gaddarlığı ile kesb-i şöhret etmişti...

-Haramiler, diyordu.. Bu Tibet haramileri bizim namusumuzu bir paralık ediyorlar. Sessiz, zararsız kişilere eziyet etmek, yabancı bezirgânlara dokunmak olur mu, durun, yarın ben onların hepsini haklayayım da görsünler.

Cebe hem böyle söylüyor, hem de atlıları ile koşuyordu. Tam büyük kapıdan geçeceği sırada döndü ve bağırdı ki:

-Can Bek! Alak ile Altın Hakan'ın sarayına gidiniz. Ben Dayboları haklayınca gelir, orada sizi bulurum.

Ben bir bağaltak ile zırhımı giyindim. Altıma güzel bir doru at çektiler. Alak ardıma on kişi verdi. Bunların içinde de benim hakikatli Susur ile Kotak'ım vardı. Sevincimden titreyerek ata bindim. Alak beni alay başı yapmıştı. Yola düzüldük. Ben kılıcımı sıyırdım ve Alak ardından yürüyerek kapıdan ve sonra da şehrin sık, dolambaç sokaklarından geçmeğe başladım. Önümüzde ellerinde ok iki pişdar gidiyordu. Sokaklar, ölülerle, kırık dökük eşyalarla dolu idi. Evlerden birkaçı tutuşmuştu bile... Her köşe başında askere, nöbetçilere rastlıyorduk. Bu nöbetçiler ellerine kargı almışlar ve oklarını germişler hazır dururlardı. Büyük bir meydana geçerken fakir, zengin, bezirgân, asker, karı, çoluk çocuktan bir alay tutsak gördük. Bu tutsakları iki sıraya dizmişler ve iki yana atlı koşmuşlardı. Biz bunlarla uğraşmadık, doğru saraya vardık. Atlarımızla ta divan odasına kadar gittik, orada indik. Ardımızdaki askerler, hayvanlarını, divan odasındaki üzeri sedef kakma direklerle bağladılar ve kadife, ipek keçeler üzerine hayvanlarının önüne yem döktüler. Kimisi de cilalı, değerli koğalar içine arpa doldurmuş, kimisi de ala çini çömlekler, yahut altın yaldızlı tunç güğümlemlerle atlarına su taşır idi. Merdivenden çıktım. Moğollardan birçoğu tozlu zırhları, çamurlu çizmeleri, yağlı hırkalarıyla renkli somaki döşenmiş odalarda gezerlerdi. Biraz evvelisi kimsenin ağzını açmağa korktuğu bu yerlerde şimdi eğerlerin, kılıçların, baltaların takırtısı ve ökçesi demirli Moğol çizmelerinin gürültüsü işitiliyordu. İpek perdeler, sedef kabukları yerlerde sürünürdü. Ben; Ulu Altın Hakan'ın odasına, oradan da oturduğu yere girdim. Duvarları altın varakla işlenmiş, boyanmış odalar, türkû, çalgı, gülüşme sesleriyle doluyordu. Kanatları sökülmüş kapılardan bir bakınca, uzun uzun divanhaneler, odalar, altın kafesli pencereler görülüyor ve kırılmış sökülmüş işlemeli çerçevelerden içeri giren son gün ışıkları bu gizli saraylara biraz kızıl aydınlık salıyordu. Hezar dümbelekçilerinden biri gümüş ayaklı, fildişi işlemeli bir masa üstüne bağdaş kurmuş, dümbeleğini döver, yanında bir borucu ile bir düdükçü Moğol çobanları

havası çalardı. Masanın biraz ötesinde iki asker ayaklarını sallandırarak oturmuşlar, ellerindeki sazları çalarlardı. Bizim atlılar katılasıya gülerler ve yirmi kadar hezar da zırhları üstüne kadın elbiseleri giymişler ve başlarına hotoz kondurmuşlar “Tülügüm.. Heydülüm” diye bağırarak oynarlardı. Başkaları da aşka gelmişler, çini, fağfur kâseleri, billûr buhurdanlıkları havaya atarlar, işlemeli sedef kakmalı koltukları pencereden aşağı fırlatırlardı, birçokları da ellerine kadın yelpazeleri, şemsiyeleri, koku kutularını, alırlar, şaşkın şaşkın ellerinde evirirler çevirirler, birkaçı da Çinli ağaların salına salına yürüyüşlerini yaparlardı. İzbandut gibi bir Moğol atlısı elinden kaçırdığı dudu kuşunu yakalamağa çalışır, odanın bir köşesinde ise iri Keraitler, sessiz Arolatlar bunca süslü, değerli şeylerin içinde ellerindeki tahta çamçak içindeki arpa haşlamasını, at pastırmasını yerler ve kırık dolaplar, delik deşik eşyalara bakarlar, seyrederlerdi.

Asker Alak’ı görünce ayağa kalktılar ve riayetle ellerini kalpaklarına kadar kaldırdılar. Gürültü hemen kesildi, Alak askere dönerek dedi ki:

-İyi, çok iyi... Bugünlük bu kadar patırtı elverir. Haydi şu odayı toplayın, bize yiyecek hazırlayın, sonra beni rahat bırakın!

Az zaman içinde oda toplanıverdi.. Asker, diba kaplı koltukları sıra ile dizdiler. Önümüze cilalı, üstü sedef kakmalı, ayakları yaldızlı bir ortalık getirdiler. Ortalığın bir ayağını kırmışlardı. Hezarlardan biri oradaki elbise dolaplarının birinin direği önündeki değerli taştan yapılmış bir direği tuttu, kopardı ve ortalığın altına soktu. Biz, sofranın başına geçince hezarlar, işlemeli altın tasların içinde bulgur lapası, üstü mineli gümüş buhurdanlıklar içinde süt getirdiler. Başka bir asker de öteden beriden buluşturduğu billur bardaklarla bize kımız verirdi. İçimden güleceğim çıktı. Altın taslar, çini, fağfur kâseler; sonra içlerinde bulgur lapası! Kısrak sütü! Bu kâselere bakan da yok. Hezarların elleri doldu mu altın tasları, çinileri fırlatıp atıveriyorlar. Akşam olmuş, karanlık çökmeğe başlamıştı. Hezarlar; altın, çini, renkli billur fenerler içine ellerine geçirebildikleri mum, şem’a parçalarını tıkıyor, yakıyorlardı. Mumlar yanmış, sofrada donanmıştı. İştihali iştihali yemeğe oturduk. Biraz geçmeden başbuğlardan bir ikisi de geldiler. Bizimle oturdular. Çok geçmedi, yemekleri süpürdük. Biz sofradan kalkmak üzere idik ki Cebe top gibi içeri girdi ve yemeklerin bittiğini görünce bir gürledi:

-Tamuya gidesiniz. Bensiz yemek yediniz ha? Doğrusu iyi...

Bunu der demez sofraya üstünde duran tası aldı ve boş olduğunu görünce fırlattı, pencereden attı. Cebe, şimdi gülmeğe başlamıştı. Hem gülüyor, hem diyordu ki:

-Çok iyi! Bugün ne öğle, ne de akşam yemeği yedim. Dün akşam da yemek yemeği unutmuşum! Haydi, Çin hanlarının payitahtlarını alın, sarayını, hazinesini basın, yağma edin, sonra karnı aç yatın, doğrusu çok yahşi!..

Cebe bunları kızgınlığından söylemiyordu, tuhafına gidiyordu. Bu Moğol askeri için aç durmak, kuru taş üstüne yatmak, uyku uyumamak hiçtir. Koca herifler! Bunca yüce şehirleri aldıkları halde bile yine bulgur lapasından başka yiyecek aramak akıllarına gelmezdi.

Cebe lakırdısını bitirince kapıda nöbet bekleyen bir süvari elini kalpağına kaldırarak Cebe'nin karşısında dikildi, dedi ki:

-Noyan! Altın Hakan'ın aşçılarını yakaladık. Söyleyelim, elbet size yiyecek bir şeyler bulurlar.

Cebe hoşlandı, dedi ki:

-Aferin oğul! İşini bilen asker böyledir. Çabuk Altın Hakan'ın aşçıbaşısını alın gelin.

Bir dakika sonra aşçı zangır zangır titreyerek geldi ve Cebe'yi görür görmez hemen yüzükoyun yere kapandı kaldı. Cebe herife dedi ki:

-Haydi ayağa kalk köpek oğlu. Bana biraz yiyecek bulursan sana on altın verir, azat ederim.

Aşçı; alnı, başıyla yeri dövmeğe başladı. Çinlilerin ulu kişilere riayetleri böyledir.

-Beyimiz! Yüce beyimiz, dedi. Kilerler tıklım tıklım duruyor. Sizin özge askeriniz kilerleri basmadılar.

Cebe bunu işitince bağırdı:

-Altın Hakan'ın sarayını basan Karagulbaşına yirmi beş sopa vurun. Çünkü; kilerleri, mahzenleri basıp yağma etmeği unutmuştur.

Sonra, yanındaki onbaşılardan birine dönerek:

-Anladın mı Kupkuru? İçi, kim bilir nice güzel şeylerle dolu olan kilerleri yağma etmeği unutan bu aptal Karagul başına yirmi beş sopa..

Kupkuru; gülerek çıktı..

Şimdi Çinli azat olacağını işitir işitmez rahatlanmıştı. Şımarık şımarık dedi ki:

-Beğimiz! Size kırlangıç yuvası* yahnisi, sülün, tavus kuşu kızartması, misk ve amberle pişmiş yaldızlı balık pişireyim.

Cebe bunca yemek adlarını işitince fena kızdı, yumruğunu sofraya indirerek bağırdı, dedi ki:

-Yerin dibine batasın! Kes sesini oburlar kölesi. Köpek oğlu, ben yemek isterim, pisboğazlıktan patlamak değil!

Şimdi, Çinli aşçı yine titremeğe başladı. Durmamacasına alnıyla yere döğerek dedi ki;

-Yüce aşbuğ! Yüce bey! Benim gibi bir gedanın kusurunu bağışlarsınız! Tez gider, sizin için daha yahşi, daha bulunmaz yemekler hazırlarım. Yalnız bana buyurun, yüce gönlünüz ne ister?

Cebe yine güldü:

-Ne mi isterim, dedi. Biraz pastırma, biraz peynir elverir. Tamunun dibine giresin!

Çinli yine yeri öptü ve korkudan beti benzi uçmuş olduğu halde kapıdan çıktı.

Alak dedi ki:

-Bu herif, daha Türk, Moğol göçebesi nedir bilmiyor. Bu, şehirlerde oturanlara alışkındır. Onun için bilmez ki bir lokma pastırma, bunların yiyeceklerinin hepsinden daha iyidir. Elverir ki bu baskın olsun da iştihalar kabarsın!

Öteden bir başbuğ da:

-Bu herifler, kavgaya giriştikleri vakit para için, yemek için çarpışırlar! dedi.

Cebe söze karışarak dedi ki:

* Çin sahillerinde bir nevi kırlangıç kuşu bulunur ki bunun yuvası Çin ağniyâsının en makbul, en nadide yemeğidir.

Yirmi kadar hezar da kadın elbiseleri giymişler ve başlarına hotoz kondurmuşlardı.

-Bize gelince, biz keyfimiz için vuruşuruz.

Ben de bağırdım:

-Hamdolsun Ulu Tanrı'ya ki bunca zenginlikleri gören, bunca şehirleri alan Moğolların huyu bozulmamıştır.

Biz böyle konuşurken Çinli aşçı ardına on iki aşçı yamağı katmış, mineli tepsilerle, altın sahanlarla yemekler taşıtmağa başladı. Cebe bunu görünce başını çevirdi, hemen sahanın birinden bir iki lokma bir şey alarak ayaküstü yemeğe başladı. İlk lokmayı daha yutmamıştı ki dışarıda bir at şakırtısı, bir gürültü oldu. Biraz sonra biri sert sert basarak merdivenlerden çıktı. Çıkanı görünce açıldılar, kılıçlarıyla selam verdiler. Üstü başı toz içinde bir atlı, Cebe'nin önünde durarak üstü kırmızı balmumlu bir kâğıt verdi ve:

-Yayık Han'ın buyruğu! dedi.

Cebe kâğıdı eline alarak riayetle alnına götürdü. Herkes kalkmıştı. Şaklaban Cebe mührü bozup kâğıdı okumağa başladı. Cebe eliyle yazıların üstünden giderek kekeleye kekeleye zorla okurdu. Çünkü Moğollar daha beş sene evvelisi yazı öğrenmiş olduklarından çoğu hurûfu pek tanıyamaz idi. Bundan başka da Timuçin Han Uygur yazısını almış olduğundan ne kadar kâtip, yazıcı varsa hep Uygurlar'dan idi.

Atlılardan biri divan odasından vurduğu som gümüş yazı takımını getirdi. Hokkaların mürekkebi daha kurumamış idi. Birisi elime bir fırça verdi. Çinliler kâğıt kalem bilmezler, onlar yazılarını ucu sivri fırça ile yazarlar. Bir başka asker de elime etrafı çiçekli bir kâğıt sıkıştırdı, ben de yere oturdum, dizimi büktüm. Besmeleyi koydum ve yazmağa hazırlandım. Ben; şahlara, yüce hanlara kâğıt yazılınca üzerine konulan lakaplardan birini bekliyordum. Fakat Cebe bana, yaz, diyerek söylemeğe başladı:

Sotu Boğda Moğol'un tatosu Timuçin Cengiz Han'a* Başbuğ Cebe yazar ki:

“Sen bize buyurdun ki, Hang Çeo şehrini alalım. Bu gün, sabahtan üç saat sonra şehri bastık. Altın Hakan'ın oğlunu devesinin eğer kaşına astık. Frenk bezirgânlarının mallarını koruduk. Mallarına, gemilerine dokunulmasın diye buyruk verdik. Şimdi bize yazarsın ki sınırın Kumul çevrelerini korumağa gönderdiğin

* Timuçin Han'ın unvanı olan bâlâdaki lafzın tercümesi şudur: Hüdâverdi Timuçin Han Moğollar başı...

Konfrat Togaçar yirmi bin adamıyla Küşlük'e yenilmiştir. Biz Küşlük'ü tanırız. Şimdi Hang Çeo'ya Barlas Karaçar ile Ahmet Pervaneci'yi bırakırız. Ardlarına da bin iki yüz adam veririz ve doğru Küşlükle çarpışmağa gider ve buyruğun üzere onu tepeleriz.”

İçimden: İnşallah dedim. Cebe sözünü bitirince:

-Ver mührümü basayım! dedi.

Sonra mülazımlarına dönerek şu sözleri söyledi:

-Bu gece kalkıyoruz. Etiyen usta, avadanlıkları toplat, Ahmet'e ver. Sen, Kupkuru, bir takım düz, Hanımıza yağmadan payına düşen malları götür, götüremeyeceğin şeyleri yaktır. Bize sığınmak, başlarını kazanmak istemeyen tutsakları hiç bakma, öldür. Davulcular, borucular, haydi çalın ki asker toplansın, kurultay olsun.

Etiyen ve Kupkuru çıktılar. Biraz sonra borular, davullar ötmeğe, gümbüremeğe başladı. Cebe hiç keyfini bozmayarak peyniri yedi bitirdi ve çıkmğa davrandı:

Ben, güzel değerli yazı takımını unuttu sandım, sordum ki:

-Yazı takımını ne olacak?

-Yer varsa heybene sıkıştır, yer yoksa at pencereden...

Üç saat sonra bölüğümün başına geçtim ve hezarları ardıma katarak hayvanları tırısı kaldırdım, kırılık içine vurdum. Sabah oluyordu. Gökkubbede elmas parçaları gibi ışıldayan yıldızlar birer birer sararıp solmağa, sönmeğe başladılar. Bir aralık ardıma baktım: Koca Hang Çeo şehri alev alev yanıyordu. Hamdolsun Tanrı'ya, ben yine asker olmuştum, yine kavgaya, baskına karışmışım, sevinçli idim. Tevekkeli Ulu Peygamber “Cennet kılıçların gölgesi altındadır” dememiştir.

613 senesi kışı sonunda Billûr Dağları'nın sarp tepelerini tırmanmağa başladım. Bu dağlara dünyanın damı derler. Doğrusu bu kere çetin sefer etmiştik. Timuçin Han Merkitleri bozduğu vakit Cebe ile Kaşgar'ı almış ve Küşlük'ü tepelemiştik. Ben bu muharebede bir ok üç kılıç yarası ile yüzbaşılık ve gümüş payza kazandım. İyi kâr ettim. Çünkü kılıç yaraları çabuk unutulur ama yüzbaşılık, gümüş payza beni yüce kişiler arasına sokmuştu.

Şimdi bütün işi bırakmış, Küşlük'ü kovalamağa koyulmuştuk. Çünkü Timuçin Han bu Küşlük'ü en çetin düşmanı sandığından ölü diri yakalayıp getirmemizi buyurmuştu.

Han'ın ordugâhından geçtiğim sırada birkaç gün kaldım. Ulu Tanrı'ya bin şükür! Bu ordugâhta geçirdiğim vakit benim en uğurlu vakitlerimden oldu. Zira Alak'ın kız kardeşi Çağan'ı Müslüman ettim, nikâhla aldım. Fakat bizim düğünümüz pek tuhaf oldu. Nikâh olduğumuzun ertesi günü hezarlarımın başına geçip kendimi engin ovalara, yüce dağlara salmıştım. On aydan beri dünyadan, insanlardan ayrılmıştık. Küşlük'ü Kaşgar'dan ta Pamir Yaylaları'na kadar kaçırmıştık. Fakat, orada da rahat vermedik, Himalaya, Badahşan Dağları'na kadar kovduk. Artık izini bırakmıyorduk. Bu donmuş, karla örtülmüş enginlerde çok zorlukla yürür idik. Biz, soğuğa, yorgunluğa kanıksamış olduğumuz halde bile bu kere sıkıntı çekiyor ve titreşe titreşe zırhlarımız altında donarak yol alıyorduk. İlle yol açmak ne güç oluyordu. Atları geçirebilecek ufak bir yol açmak için karları kazmak lazım geliyordu. Birçok kere de yiyecek bulamadık, atları yedik. Ara sıra da yabani keçileri rastladığımızda bir ikisini vuruyor idik. Küşlük'ü kuşkulandırmayalım diye hiç ateş yakmıyorduk, çünkü, ardını basıp Hint yolunu kesmek istiyorduk. Biz böyle hem avcılık ediyor, hem de kendimiz avlıyorduk ve bizi basmasın diye son derece dikkat eyliyorduk. Bu kere Küşlük bizi çok uğraştıracaktı. Çünkü; yanına değerli atlılarını, en usta okçularını almıştı. Aramızda hiç kavga eksik olmuyordu.

Bir gün, Billûr Dağları'nın çetin, buzlu yamaçlarında pişdar koluyla at koşturduğum sırada birdenbire yolu kaybettik. Önümüzde, arkamızda karlı ovalar engin engin uzuyorlar ve bir tane olsun hayvan izi görülmüyordu. Başımız üstünde gökkubbe lekesiz, dalgasız dört çevreyi kaplıyor ve güneşin ışıkları ise dağların kıvrımlarına, girintilerine vurduğu vakit cam gibi parlatıyor, kör edecek kadar insanın gözünü alıyordu. Gözlerim yanıyordu. Birdenbire bir yayladan geçerken, önümüzde bir bölük atlı belirdi ve “tokta tokta” diye bağırarak üzerimize çullandı. Tokta, varda, savulun demektir ki Küşlük'ün kavga narası idi. Öyle sert çatmışız ki ardımdaki asker hemen ikiye yarıldı ve birbirinden ayrıldı gitti. Okumu çekmeğe vakit bulamadım, hemen kılıcımı sıyırdım. Düşman etrafımı kara boran gibi sarmış, beni sürüklerdi.

Gele gele bir kayalığa dayandık. Altımdaki atım öldü. Ben hemen attan kurtularak kendimi korumağa başladım ise de kılıcım kırıldı, iki parça oldu, tolgam

da yarıldı, yere yuvarlandı. Baltadan başka bir şey kalmamıştı. Hemen sarıldım ve atlı, yaya etrafıma gelen adamları baltalamağa başladım. Düşman da beni boş bırakmıyordu, o da bana vuruyordu. Kavgadan, karışmadan, etrafta karınca gibi kaynaşanlardan büküm, sersem oldum. Böylece ne kadar çarpışmışım bilmiyorum. Son kere baltamı iki elimle kavradım ve başımı öne dikerek sağı solu biçmeğe giriştim. Birdenbire birisi bağırdı:

-Hey Can Bek! Kendine gel!

Bu ses, Alak'ın sesi idi. Zavallı oğlanın koluna bir balta savurmuşum. Bereket versin ki kolluğu dayanıklı imiş, balta tutturamamış, kaymış. Şaşkın şaşkın bir zaman baktım. Hıstan o kadar fenalaşmışım ki bir zaman kendime gelemedim. Etrafımdakiler hep bizden idiler. Küşlük bizi bitirmeğe çalıştığı sırada Alak ile Cebe bunu arttan basmışlardı. Şimdi artık her şey bitmişti. Küşlük de yenilmişti.. Yayla üstünde küme küme serilmiş kalmış olan yaralılar, ölüler içinde bir adam can çekişiyordu. Bu adam, başını at oğlanının dizine dayamış, karşısında ise bir adam dikilmiş duruyordu. Kılıcından kan akmakta olan bu adam kavgada üst gelenlerin yüzündeki sevinç ile sevinçli duruyordu. Yenilen Küşlük, yenen ise Cebe idi.

Bir aralık Küşlük kendini zorladı. Boğuk bir sesle şu sözleri söylemeğe başladı.

-Cebe Noyan! Biraz yakın gel! Ölmeden sana birkaç sözüm vardır.

Her vakit yüzü gülen Cebe bu kere biraz acıklı gibi duruyordu, bir parça yaklaştı.

-Söyle Küşlük... dedi.

-Küşlük ağır ağır sözünü bitirdi.

-Bir isteğim vardır. Ben ölünce kellemini Timuçin Han'a gönderin. Timuçin Han Keraitler başı Ong Han'a yaptığı gibi benim de kellemini gümüşletsin.

-İstedığın yerine gelir.

-Bundan başka, isterim ki benim askerimden sağ kalanlar bağışlansın, aman verilsin. Onlar da sizin bayrağınıza hizmet etsinler. Cebe, bilirsin ki onlar da yavuz, sadık uşaklardır.

Cebe o kadar acıklanmıştı ki sesi titriyordu, yine:

-İsteğin yerine gelecektir Küşlük.. dedi, askerini öz bayrağım altına alırım.

Şimdi, Küşlük'ün ağzından oluk gibi kan boşandı, yüzü gerildi, fakat bir kere daha davrandı, beli üstüne doğruldu:

-Ey oğullar! Canımın çekildiğini duyuyorum, tez tuğumu getirin...

Alak koştu, kendi eliyle Küşlük'ün tuğunu getirdi. Küşlük tuğunu görünce öyle gayret etti ki elleriyle tuğunu yakaladı, sonra Cebe'ye dönerek şu sözleri söyledi:

-Kurt Noyan! Nice zamandır seninle çarpışırım, benim yenilmem sana öyle yüce paye bırakır ki bütün dünya seni söyler. Buna karşı sen de bir şey yapmalısın.

Cebe bağırdı ki:

-Ne istersen de.. Tanrı başı için dediğini yaparım.

Küşlük boğuk boğuk:

-Bayrağımı benimle beraber gömersin, benim ile.. Anladın mı Cebe. Bayrağımı benden başka kimse eline alamaz.

Bunu işitince tüylerim ürperdi. O vakit, dünyada ilk kere bir şey gördüm: Cebe ağlıyordu. Gözlerinden yaş aka aka Küşlük'ün yanına diz çöktü, bayrağını kolları arasına koydu. Sonra başını ardına döndürerek yavaşça:

“Dilerim Tanrı’dan ki benim de canımı, bayrağımı öperek alsın” dedi.

Şimdi, Küşlük'ün yüzüne bir tatlılık yayıldı, gülümsedi ve Cebe'ye:

-Sağ ol.. dedi. Ve yine dalar gibi olduysa da bu hali çok sürmedi. Kesik, kesik söze başladı:

-At uşağım Ağaç nerededir, yoksa ölümler içinde midir?

Şirin bir ses cevap verdi:

-Hayır Bey! Buradayım.

Bu sözleri kim söyledi diye yanımıza bakınca, civan bir askerin Küşlük'e yaklaştığını ve ihtiyarın elini öptüğünü gördüm. Bu asker, başını iri bir külâh ile örtmüştü. O kadar ki, yüzü iyi seçilemezdi. Şimdi Küşlük yine aldırdı:

-Kurt Noyan! Bu yaşıma gelinceye kadar bir silahşör gördüm ki beni cirit oyununda alt etti, yaraladı. Bu silahşör, dünyadaki silahşörlerin en yücesidir. Adı da Timur Melik'tir. Eğer onunla çarpışacak olursan benim başım için aman verme.

Cebe cevap verdi:

-Sen demesen de ben Timur Melik'i bitireceğim. Benim de onunla görüşeceğim vardır.

Bu söz Küşlük'ün hoşuna gitti. Tekrar söze başlayarak dedi ki:

-Ağaçe! Neredesin... Gözlerim kararıyor. Seni seçemiyorum.

At oğlanı, tatlı bir sesle cevap verdi:

-Yanınızdayım Bey'im! Ürmeyiniz, yanınızdan hiç ayrılmam.

Küşlük bu kere bütün dinçleşti. Sanırdık ki iyi olmuş, dirilmiştir. Şöyle dirseği üstüne doğruldu ve bağıra bağıra şu sözleri söyledi:

-Kurt Noyan! Bedenimdeki canın beni bırakıp uçtuğunu duyuyorum... Buyur ki, davullar çalsın, borular ötsün... Herkes anlasın ki bunca senedir dünya hanlığı etmiş Küşlük ölüyor.

Cebe başıyla bir işaret etti. Borular öttüler, sancaklar ve bayraklar selama durdular. Küşlük birdenbire bir sıçradı, bir eliyle sancağını bağrı üstüne bastırdı. Öbür eliyle at uşağının omzuna yapıştı. Ve bağıra bağıra şu kahraman sözlerini fırlattı:

-Kurt Noyan! Kurt Noyan! Hanınız yalnız kellemi, yurtlarımı alabilir. Sancağım ile karıma gelince, onlara el uzatamaz, anladın mı, bayrağım....

Küşlük sözünü bitirmeden at oğlanı başından külâhını atarak:

-Küşlük'ün karısına kimse el uzatamaz dedi.

Hey Tanrım, acaba kahraman destanlarında okusaydım buna inanır mıydım. Önümüzde ne görüyordum: Küşlük'ün at oğlanı külâhını atınca bunun bir kadın olduğunu gördük, hem de nasıl hanım: Ben bunca yerler dolaşmış, bunca şirin hatunlar, yüce begümler rastlamıştım, fakat Küşlük'ün eşi olan bu kadın kadar dilberini görmemişim. Bu hatun da yüce begüm idi. Hint memleketlerinden birinin sahibi idi. İşte bu kadın Küşlük'ün üstüne kapandı ve bir daha:

-Anladınız mı zırhlı silahşörler! Küşlük'ün karısına kimse el uzatamaz..

Sancağı bağıında olduğu halde can verdi.

diye bağırdı ve biz, aman diyinceye kadar belinden hançeri çıkararak yüreğinin üstüne sapladı, ta sapına kadar soktu, ağzından başka bir söz çıkmadan erinin yanına yığıldı.

Kadın düşerken Küşlük, derin bir ah etti ve bir eli eşinin elinde, sancağı bağrında olduğu halde can verdi. Bilmem ama, sanırım ki etrafımızda nice taş yürekli asker varsa hepsi de ağlıyorlardı. Küşlük ölünce Cebe eğildi, alnından öptü ve selam verdi. Sonra bize dönerek!

“Küşlük, yüce adına şan vererek öldü. Eşi de tam bir yüce begüm gibi can verdi. Elbet adları unutulmaz.”

Sözlerini söyledikten sonra kendi eliyle Küşlük’ün kafasını kesti, sonra büyük bir mezar kazdırdı, Küşlük’ü bağrındaki sancağı ile mezara yatırdı. Karısını da yanına gömdürdü. Mezar daha yeni kapanmış idi ki büyük hanların yattıkları yere yaptığımız gibi mezarın üstüne taş yığmak için uğraştığımız sırada ardımızı bir bölük atlı bastı. Bunlar: “Orcan! Orcan!” diye nara atınca Moğollardan olduklarını anladık. Başta Sıtkı vardı. Biraz sonra yanımıza geldi, hemen:

-Küşlük nerede? diye sordu.

Cebe mezarı göstererek:

-İşte burada.. cevabını verdi.

-Demek Küşlük öldü. Öyleyse Hanımızı şimdi kimse yenemez. Zira Timuçin Han yalnız Küşlük’ten korkardı... dedi.

Cebe Sıtkı’ya sordu ki:

-Hanın buyruğu nedir! Elbet sen bizim ardımızdan boşuna at koşturmazsın...

Sıtkı nefes nefese cevap verdi:

-Buyruk mu, buyruk mu? Herkes birbirine giriyor, herkes toplanıyor, herkes silahlanıyor, Hanımız Timuçin Han herkesi sancağının altına çağırıyor Harezm Şahı Yüce Sultan Muhammed’e kavga açtık!

Ben bunu işitince, şaşkınlığımdan bağırıverdim:

-Cengâver Tekeş ve Turhan Sultan’a mı? Dünyanın en yüce beyine kavga açıyoruz ha!

Evet ona.. Celaleddin Şah’ın babasına.. Timur Melik’in beyine...

Bu kere Cebe atıldı, bağırdı ki:

İşte şimdi dünyayı bir baştan öbür başa yıkıp basmak zamanı gelmiştir. Şimdi, kılıç savurmak, canımızı sakınmamak zamanı gelmiştir. Böyle iş her vakit ele geçmez. İşte şimdi tam savulun bayrak geliyor narasının zamanıdır. Savulun bayrak geliyor!..

Hepimiz bir ağızdan:

-Savulun bayrak geliyor! diye haykırıştık.

Şimdi Sıtkı sözünü bitirdi:

-Hanımızın büyük oğlu Cuci Bey, Muhammed Şahla çetin bir kavgaya girişti. Bunları yendik. Fakat, şahın oğlu Celâleddin ve Timur Melik akli durduracak kadar yavuzluk göstermeseydiler Muhammed Şah'ın ordusundan bir şey kalmayacaktı.

Cebe, Timur Melik adını işitince deli gibi oldu. Bağırdı ki:

-Haydi atlara uşaklar, atlara... Çakırgözlü Han'ın uşakları. İşte şimdi tam kendimize göre düşman bulduk.. İleri!..

Herkes atına koştu. Cebe Küşlük'ün mezarına dönerek ölü ile konuşuyormuş gibi:

-Naymanlar kahramanı... Sen bana vasiyet ettin ki Timur Melik'ten öcünü çıkarayım. Merak etme, çok beklemezsin.

Sözlerini dedikten sonra atına sıçradı. Biraz sonra davullar, borular gidiş havasını çaldılar ve hepimiz yıldız çevresine doğru at sürmeğe başladık.

Bir ay kadar yolda gittik. Bir aydan sonra, Han'ın konakladığı Kaşgar şehrine geldik. Yolda Sıtkı bize anlattı ki Turhan Hatun'un er kardeşi İtalçin kendine Gabir Han adını koşturmuş ve ilk işi bir Moğol kervanındaki bezirgânları kestirmek olmuş. Timuçin Han hemen Mahmut Yalvaç'ı Sultan Muhammed'e göndermiş ve kendisinin kusur dilemesini söylemiş.

Harezm Sultanı o yakınlarda giriştiği kavgalarda üst gelmesinden kabarmış, söz dinlemez olmuştu. Öbür taraftan da anası Han Hatun ve gözdesi Mecdettin Sultan'ı hiç durmamacasına bize karşı kışkırtırdı. Harezm Sultanı bunca öğüde dayanamayarak Mahmut Yalvaç'ı zindana tıkmıştı. Fakat Mahmut Yalvaç bir kolayını bularak zindandan kurtulmuş ve bunun üzerine kavgaya meydan okutmuştu.

Harezmi Sultanı önce düşmanlığa girilerek Almatı üzerine yürümüş ve bizim Hanımızın büyük oğlu Cuci Bey Merkitleri o tarafa koğarken Harezmi Sultanı'nın askeriyle çatışmıştı. Bizimkiler, kavga açıldığını bile bilmezlerdi. Bunun için hazırlıksız çıkmışlar. Hatta Cuci Bey'in yanında bulunan öteki beyler geri dönmek lazım göründüğünü söylemişlerse de, bey onları dinlememiş, demiş ki: "Babam, düşmanı görüp de üzerine yürümediğimizi duyarsa hepimize lanet eder". Bunun üzerine iki taraf kavgaya girişmişler. Bizimkiler, düşmanın beşte biri kadar iken yine bunları bozmuşlar. Fakat, bereket versin Celaleddin ile Timur Melik'e... Bu iki yüce silahşör, Sultan'ın ordusunu kurtarmışlar. Hem de nasıl kurtarış! Gece yarısı çayırılığı tutuşturmuşlar ve bizimkiler, yangından şaşırarak sıra vurup kaçmışlar. Şimdi her iki taraf asker topluyor ve böylece iki yüce beyler yakında birbiriyle çatışacaklardır.

612 Bakar senesinin yedinci Cemazievvelinde, Kaşgar'daki Han'ın ordugâhına eriştik. O akşam Cebe'nin kâtibi olduğumdan Timuçin Han'ın kurultayında bulunuyordum. Hanımız, çadırın en gerisinde üzeri keçe kaplı bir at eğerinin üstüne oturmuş, vücuduna meşinden bir zırh giyinmiş ve dizlerine de yine deriden çizmeler çekmişti. Tolgası ayağının dibinde dururdu. Han'ın kardeşleri Yiğit Kasar ile Çevik Beliktay yanında ve dört oğlu Cuci, Oktay, Çağatay ve Tuluy da ardında dikilirlerdi. Has inaklar, başbuğlar, Boğorcu Yelus Yutsay, Karık Hanı, Yavuz Sebükta, Mahmut Yalvaç, Akıllı Mukuli, Kore Noyanı, Kaplan öldüren Celme, Kırgızlar Hanı, daha birçok yüce beyler, hanlar Timuçin Han'ın önünde yere oturmuşlardı.

Önce Timuçin Han Tanrı'ya dua etti, duasını bitirince oradakilere kavgaya çıkışında haklı olduğunu söyledi ve dedi ki: "Eğer ben haksız yere kan dökmeye çıkıyorsam Tanrı benim ve benim milletimin başına binlerce bela yağdırsın". Sonra herkese emirler verdi. Her bir başbuğun geçecekleri yerleri, tutacakları geçitleri eliyle koymuş gibi saydı. Anlattı, sanırdın ki bu adamın gözleri uzaktaki yurtları ve Kaşgar'da oturduğu vakit dünyanın ta öbür ucunu bile görür, seçer.

Buyruklar tamam olup herkes yerli yerine çekildi. Sabah olunca Kaşgar Ovalığı seslerle doldu.. Dört yüz bin kişi gün batımına doğru akın ediyorlardı. Cebe'nin ardından atla giderdim. Göz alabildiği yere bakılınca, askerden, silahlı insandan başka bir şey görülmezdi. Moğol hezarları, elde ok, kargıları kalçalarına dikili Kerait silahşörleri, naralar atarak, bağırarak, türkü söyleyerek ilerlerdi. Bir aralık Korkunç Merkitler de sükun ettiler. Bunlar da mallarını geyik koşulu hafif

arabalara yüklemişler ve yanlarına kurt gibi köpekler almışlardı. Bütün bu askerin ardından ise kavga avadanlıkları gözüktü. Bunları da öküz koşulu arabalara yükletmişler ve yanlarına zırhlı Uygur ve Karluk süvarileri katmışlardı. Bunlar da geçip bittikten sonra çevik Tibet piyadeleri omuzda orak, belde hançer geçiş ettiler. Sürü bitmemişti, en geride sivri külâhlı Kırgız atlıları, Çinkârı zırh giyinmiş Çorça bahadırları yürür idi. Bu ordu değil, dünyayı kaplamağa giden coşkun bir su idi.

Atını caminin avlusu ortasına sürdü.

Tanrı Cezası

Ne kavgalara girişmiş, ne yerler basmış idik! Şimdi Buhara önlerine gelmiş, oralarını da kılıçtan geçirmiştik. Kavga meydanı ölüler, yaralılarla örtülmüştü. Ben meydanın bir kenarında namaz kıldıktan sonra bunca Müselman şehitlerinin ruhlarına Fatiha okudum. Bu ne kavga yeri idi. Yüzden ziyade kavgada bulunduğum halde bile böyle korkunç meydan görmemiştim. Ben düşünceye daldığım sırada Cebe yanıma geldi ve tatlı sesle:

-Can Bek! Orada ne yapıyorsun?.. diye sordu.

Ben cevap verdim:

-Gök bayrak beyi! Gözlerim yaşla doldu. Bu cellâtlığa ağlıyorum... Dindaşlarımın ruhuna Fatiha okuyorum. Cebe Noyan! Bu ne haldir! Bu ne öldürüştür!..

Cebe elini omzuma koydu ve beni kendine çekerek keramet diyormuş gibi bir hal ile bağıra bağıra şu sözleri söyledi:

-Elde silah, muharebe meydanında ölen kişiye ne mutlu! Böyle erce ölenlerin diktikleri ve kanlarıyla suladıkları yavuzluk ağacının yemişlerini oğulları düşürür. Yüz bin yürekli insan gölgede, rahatta çürümekten ise açık meydanda başı kılıçla yarılıp yere düşenler memleketlerine daha çok yararlık ederler. Yurtlarını, karılarını, çocuklarını korumak için ölenlere acınmaz Can Bek! Sana sorarım: Bu dindaşların hiç kılıç çekmeksizin bizim buyruğumuz altına giriverselerdi acaba sen bundan hoşlanır mı idin?

Düşündüm. Cebe haklı idi. Ben de bağırarak cevap verdim:

-Azametullah, hakkın var Cebe Noyan! Fena, kaltaban bir adla yaşamaktan ise yavuzca, ün ile ölmek evlâdır. Öz yoldaşlar yanında ölmek düğün, bayram gibi tatlıdır.

Ben böyle söylerken tanyeri ağardı ve güneşin şirin, sevinçli ışıkları kavga meydanına nurlar yağdırdı.

Bizim süvariler Buhara etrafındaki bahçelerde, ovalarda karınca gibi kaynaşıyorlardı. Biraz sonra şehrin kalesi üzerine bir beyaz bayrak açıldı ve kalenin inme kapısı eğildi. O vakit ne gördüm bilir misiniz? On yedi sene evvel Turhan Hatun'un, Harezmi Sultanı'nın etrafında yüce beyler, ağalar olduğu, taht ve divan kurdukları Buhara namazgâhında şimdi, uzun ve acınacak halde bulunan bir alay, bize doğru ilerliyordu. Bunlar, Buhara uluları idi ki bize sığınmağa geliyorlar ve şehri Timuçin Han'a veriyorlardı. Buharalıların en değerli yirmi bin atlısı bir çıkış yapmış ise de bizimkiler onları geri teptirmişler ve hepsini kesmişlerdi. Her ne kadar kaledeki otuz bin asker dayanmağa çalışıyorlarsa da şehir, kapılarını açmıştı.

Ben ata bindim ve hezarımın başına geçtim. Ben, hezarbaşı olmuştum. Alaybeyim de Alak idi ki o da tümen*başı olmuştu. Benim hezarım tümenin baş bölüğü idi. Şimdi önümüzden ulema, esnaf ağaları geçiyorlardı. Alaylardan sonra Mâverâünnehir başbuğları sökün ettiler. Bunların geçişine acıdım. Hepsi, oklarını boyunlarına asmışlar ve beyleri, hanları yanına almış olan Timuçin Han'ın önünden zavallı zavallı geçerlerdi.

Bunların ardından ise bir alay ahali yalınayak başıkabak yürüyorlar ve “aman aman” diye bağırişiyorlardı. Timuçin Han elini bir kaldırdı, alayı durdurdu. Sonra sert bir sesle şu sözleri söyledi:

* Tümen, on bin kişilik fırka demektir.

-Mâverâünnehir kişileri! Yurtlarınıza dönünüz. Sizi buyruğumuz altına aldık ve canınızı bağışladık. Kale içinde olup da bize sığınmak istemeyenlere aman yoktur.

Sonra ardına döndü, en yakında biz olduğumuz için bize emir verdi:

-Ön takım hezarları! Ardımdan geliniz.

Ben, dünyaları almış olan Han'ın ardından ilk yürüdüğüm için hazzımdan kızardım. Ve en gevrek, açık sesimle beşer beşer sıralanmış olan hezarlara emir verdim.

-Takım ellışere ayrılın. Sağa çark arş... İleri arş... On adım ileri. Bölüğü sıklaştırın.

Ardımdaki asker dörtnala çark edip takımı sıklaştırmaya kadar ben de tırısı yürüdüm. Sonra bir de atımı dörtnala kaldırarak Hanımız ve başbuğlar ardından meşe ağacından yapılmış olan kalkar iner köprüden geçtim. Ben bu köprüyü evvelceden de bildiğim için yüzden on kişiye yol verebileceğini bilirdim. Bölükler yıldırım gibi kapıdan geçtiler. Han elli adım ileride gelişigüzel ilerlerdi. Timuçin Han bir şehri aldı mı, bölüklerin elli adım önünde yalnızca içeri girmeği adet edinmişti.

İki üç kere Han'ın büyük oğlu Cuci yanına yaklaştı ve böyle, içinde silahlı otuz bin düşman bulunan ulu şehir içinde tek başına ilerlemenin fena olacağını anlatmak istediye de Timuçin Han hiç laf dinlemedi ve son kere oğlunu tersledi bile.. Cuci Bey ses etmedi. Ve geldi bizim yanımıza, sıraya girdi. Sokaklar تنها idi. Bütün kapılar kapanmış kalmıştı. Birdenbire Timuçin Han durdu. Ben neye durdu diye bakındığım sırada Buhara'daki Ulu Cami'nin karşısına geldiğimizi anladım. Caminin içinde dua sesleri işitilirdi. Ben, dindaşlarımın bir ağızdan tekbir aldıklarını duyunca içim öyle garipleşti ki bölüğümü sıralamağı unuttum. Sıtkı, bizim bölüğün bozuk düzen olduğunu görmüş. Benim yerime "Yüzer yüzer ileri arş" emrini verdi. Doğrusu aranılırsa, ben önde olduğum için ben emir vermeliydim. Asker, yine takımı düzemedi. Bu aralık benim sersemliğimden haberi olmayan Cebe Sıtkı'ya çıkıştı:

-Budala! dedi.

Biçare Sıtkı sesini çıkarmadı. Hakkını isterseniz azarı ben yemeliydim. Birdenbire Timuçin eliyle işmar ederek beni yanına çağırdı, sordu ki:

-Can Bek! Sen Buhara'ya geldin değil mi?

-Evet Hanımız!

Cebe, elini omzuma koydu.

Timuçin han Ulu Cami'yi gösterdi:

-Bu yüce ev nedir?.. Acaba Sultan Muhammed'in sarayı olmasın.

-Hayır Hanımız. Bu gördüğünüz camidir.

Timuçin Han bu cevabı alınca atını kapıya doğru sürdü ve kamçısının sapıyla vurdu. Kapı hemen açıldı ve Timuçin Han, yanında beyler, başbuğlar olduğu halde içeri girdi. Ardından da Moğol askeri içeri yürüyüş ettiler. Bir dakika içinde koca cami sesler, patırtılar, gürültüler ile doldu. Cemaat korkusundan titremeğe başlamıştı.

Şimdi, Timuçin Cengiz Han atını caminin avlusu ortasına sürerek elini kaldırdı ve ahaliye söz söylemeğe başladı. Önce, Buhara ve Mâverâünnehir kişilerinin Tanrı'nın buyruklarını unutmuş, fenalık yollarına sapmış olduklarını söyledi, azarladı. Sonra dedi ki:

-Ben sizi cezalandırmak için geldim. Ben Tanrı belasıyım.

Timuçin Han sözünü yeni bitirmişti ki yaverlerden biri gelerek kaledeki askerin hücum etmiş olduklarını söyledi. Timuçin Han hemen atını kapıya doğru sürdü ve şu emri verdi.

-Şehri yağma edin. Ne var, ne yoksa ateşe verin.

Ben bu emri işitince acığımı yenemedim.

Yanıma gelen Alak'a dedim ki:

-Talihsiz şehir...

Alak bana şaşkın şaşkın baktı ve şu cevabı verdi:

-Adam sen de. Asker bu kadar zahmete girdi. Lazımdır ki biraz yağma etsin.

Moğol askerine yağma emri verilince işin neye varacağını anlarsınız. Ben duramadım, avludan dışarı çıktım. Kapının yanında genç bir seyit gözlerinden ateşler saçar, yumruklarını sıkmış, bizim askerin üstüne atılmak isterdi. Fakat yanında duran ihtiyarca bir adam bunu bırakmazdı ve der idi ki:

-Sus seyit! Bizim başımıza gelen Tanrı cezasıdır.

O akşam, namazgâhın bir tarafında alev alev yanan koca Buhara şehrine bakıyordum. Alak ile Cebe sökün etti. Cebe bana ve Sıtkı'ya dedi ki:

-Hemen bu akşam yola çıkacaksınız. Kaybedecek vakit yoktur. Sebüktaý Hoçent'te yenildi, Alak ona yardımcı gidecektir.

-Çok iyi dedim, burada durmaktan ise orada dövüşmeği daha severim.

Cebe gülümsedi, cevap verdi:

-Oğul! Meraklanma, hepimiz de istediğimiz kadar kavga ederiz. Celâleddin iki yüz bin kişi ile kavgaya çıkmış. Hem bilirsiniz ki, Celaleddin sert bir düşmandır. Önce Semerkant şehrini alacağız. Bu şehri yüz elli bin kişi korur. Başlarında da otuz kadar han, bey vardır. Oktay Han, Çağatay Han Otrar üstüne yürürler. Sultan Muhammed'in amcası Gayır Han da elli bin demir zırhlı askerle bunları bekler. Hem bu kere düşmanlarımız da usta okçular vardır ki etrafa ziftli bezler atarlar. Sanırım ki bu kere zorluk çekeceğiz. Yalnız nesi var ki eğlencenin en büyüğünü siz göreceksiniz.

Alak anlamadı, sordu ki:

-Ne eğlencesi Cebe Noyan!

-Ne eğlencesi mi oğlum? Orada öyle birisiyle dövüşeceksiniz ki ta nice seneden beri benim ile paylaşacak kozu vardır. Ben gidemiyorum. Ey oğul! Günün birinde: Ben Timur Melik'i yakaladım, diyebilecek adam az ün kazanmış olmaz.

Ben birdenbire bağırışım:

-Timur Melikle mi çarpışacağız?!...

-Evet, Timur Melikle çarpışacaksınız. Can Bek, Hoçent şehrini Timur Melik korur. Görüyorsunuz ya, eğlencenin büyüğünü göreceksiniz dediğim vakit yalan dememişim. Çocuklar size bir öğüt vereyim mi? Yanınıza bir iki yedek silah alsanız fena etmezsiniz, çünkü Timur Melik denilen bu arslanı ele geçiresiye kadar korkarım ki elinizdeki silahlar kırılır, körlenir.

Alak cevap verdi:

-Çok iyi Cebe Noyan, ben, Timur Melik'i yakalamağı boynuma alırım. Herkes desin ki Timur Melik'i alt eden Karagul Noyan'dır.

Cebe Alak'a bir baktı, dedi ki:

-Oğul! Çalış ki Timur Melik demesin, ben Karagul Noyan'ın boynunu kopardım. Timur Melik öyle bildiğin kişilerden değildir. Onun kolu kol değil kara

borandır. Tolgasının altında biraz beyni olsa dünyanın en birinci kişisi olur. Zîrâ; yavuzlukta, zorda Timur Melik gibi adam yoktur. Yalnız Timur Melik'i bitiren şey akılsızlıktır.

Alak, sabırsızlanmıştı:

-Görürüz bakalım, dedi.

Biz yola düzölmek üzere idik ki Cebe beni bir yana çekerek şu sözleri söyledi:

-Can Bek! Sen beni seversin.. Sen benim için bir oğulsun değil mi?

-Elbet Cebe Noyan.

-Can Bek, senden bir iş beklerim.

-Söyle Cebe Noyan!

-Hoçent'i almalı. Çünkü Timuçin Han'ın buyruğı böyledir. Fakat, ben istemem ki Timur Melik'i benden başkası bitirsin. Bunun için Timur Melik'e dokunmamalıdır.

Benim gözlerim yaşla dolmuştu. Bağurdım ki:

-Sen bilirsin ki Timur Melik'in canı benim için kıymettardır. Benim ile Timur Melik arasında gelip geçeni yirmi defa anlatmadım mı?

Cebe şimdi düşünüyordu. Ağır ağır dedi ki:

-Ben, böyle bir kahramanın ölmesini istemem. Mutlak öldürmek lazım gelirse benden başka el onu bitiremez.

Timur Melik'in ismi geçtikçe benim kederim kalkardı. Yavaş yavaş cevap verdim:

-Sen korkma, ben bakarım. Ben Timur Melik'in canını korudukça dünyanın bir ucunda yaşayan başka bir kişi bana hayır dua eder.

Bunu diyerek koynumdan Reymonda'nın bileziğini çektim. Hang Çeo zindanında Etiyen bu bileziğı vereliden beri koynumdan çıkarıp bakmamıştım. Bir aralık kederimi yenemedim. Küçük altın bileziğı bakarak hüngür hüngür ağlamağı başladım.

Cebe burnunu kaşımağa başladı. Kurt Noyan'ın çok kederlendiği burnunu kaşımından belli olurdu:

-Oğlum! dedi, sen bu acıklı hikâyenle her vakit benim derdimi kaldırırsın, madem ki Karagözlü Begüm'ü bunca seversin, niye almadın?

-Nasıl alayım? O, pek yüce bir hanım ve yüce begüm!

Cebe yüzüne bir baktı, sonra başını çevirerek dedi ki:

-Düşündüğün şeye bak! Eline bir değnek alırdın, ta ki yüce begümlükten çıkıncaya kadar döverdün, ortada ne yücelik, ne begümlük kalırdı. Oğul! En ufak güçlük, seni yarıda bırakıyor.

Lâhavle, dedim. Cebe ve nice Moğol varsa onlar için insanlar ulu bir asker ordusudur ki orada herkes başbuğunun emrini dinler. Orada karı, kadın söylenmez. Söylenen yalnız bayrak, yasak, buyruktur. Orada söz dinlemeyene bir şey yapılmaz, yalnız güzel bir sopa çekilir. Cebe de bu ahaliden idi. Bunlardan başka bir şey dinlemek istemezdi.

Akşamüstü kalktık. Etiyen kavga avadanlıkları ile, bizim ile birlikte gelirdi. Bir aralık okçu ustası yanıma geldi, Ben de Cebe ile benim aramdaki konuşmayı söyledim. Etiyen dinledi dinledi, sonra dedi ki:

-Ah beyim! Siz Timur Melikle karşı karşıya gelseniz Yüce Reymonda sizin üst gelmenizi ister, sizin için dua eder.

Biz böyle konuşurken Alak Sıtkı'ya anlatıyordu:

-İş nerede bilir misin! Timur Melik'i öldürmek için acaba kafasına kılıçla mı vurayım, yoksa doğru mu dürteyim. Bir de balta savurmak var. Ah bilsen ne güzel çarpışacağız.

Ben hemen at oğlanlarımı çağırdım, dedim ki:

-Kimin üzerine yürüyoruz, biliyor musunuz? Hani ya bir kere Ulu Hatun önünde bir bahadıyla silah çatıştım idi. O bahadır sonra acıklı acıklı Karagözlü Begüm'den ayrıldı idi. Hatırladınız mı?

Kotak yalnız:

-Ha!.. diye bağırdı.

Susur ise akıllılık göstermek için gözünü kırptı:

-Tanımaz mıyım! dedi.

At oğlanlarım başka bir şey söylemediler.

Sekiz gün sonra Hoçent önüne gelmiştik. Hoçent şehri Siri Derya suyu üstünde siyah ve korkunç kaleleriyle insanın içine ürkeklik verirdi. Etiyen bu yüce kaleleri, bu coşkun suyu, bu korkunç kayalıkları görünce şaşırıp bağırıyordu ki:

-Ben, böyle kale hiç görmedim. Biz burasını nasıl ele geçiririz.

Şehrin önüne vardık ve Sebüktaý'ın baskın ederken yaralandığını öğrendik. İki aydır kaleyi çevirmiştik. Fakat bir gün geçmez idi ki bir kavga olmasın Timur Melik her yere yetişiyor, her yerde yararlık gösteriyordu. Hatta o kereye kadar kimsenin yapmadığı bir şeyi de yapmıştı: Demir zırhlı kayıklar içine asker doldurur ve bununla gelir bizi basar idi. Kavga aletlerimiz o kadar taş atmışlardı ki artık taş kalmamıştı. Bunun için ağaçları yıkmak lazım geldi. Biz, dut ağacı kütükleri ile kaleyi yıkmaya uğraşıyorduk. Bir saat sonra Alak asker başına geçti ve hücumla başladı. Birinci hücumda geri püskürtüldük. Önce Timur Melik bir çıkış çıktı. Ve bizden beş yüz kişi öldürdü. Ertesi gün yine hücum ettik, bir şey yapamadık! Böylece üç hafta çarpıştık Alak, o çevrelerdeki köylüleri topladı ve suyu çevirmek istedi. Tam köylüler iş ortasına gelmişlerdi ki Timur Melik bir göründü, köylü işçi ne varsa darmadağın etti. Biz zırhlı gemileri gezindirmemek için iri bir zincir ile Siri Derya Suyu'nu kestik, yavaş yavaş Hoçent'i dört çevreden sarmağa başladık. Hoçentliler bu kavgalarda birçok adam kaybediyorlardı. Fakat biz de şehre giremiyorduk. Artık hırslımız, acığımız beynimize çıkmıştı. Öbür taraftan, bizimkilerin Semerkant'ı, Otrar'ı aldıklarını işitince bütün bütün kederleniyorduk, çünkü, Hoçent içindeki bir avuç adam koca Moğol ordusunu tutuyordu.

Bir gün Alak dedi ki:

-Artık ne olacaksa olmalı, ya Hoçent'i almalıyız, yahut hepimiz ölmeliyiz.

Ertesi günü üç bölük Hoçent üstüne yürüdük. Alak, orta takıma, ben ve Sıtkı da sol ve sağ bölüklere kumanda ediyorduk. Bölüğüm, yağmur gibi yağın taşlara bakmayarak kaleye tırmandı. Ben, kalkanımla başımı örttüm ve hemen nöbet yoluna çıkarak önüme geleni kılıçladım, epeyce vuruştuktan sonra bir kaleye girdik, orada durdum. Bizimkiler ne oldu, diye etrafa bir göz gezdirdiğim sırada Alak'ın çıktığı taraftaki merdivenlerin kırıldığını ve Alak'ı da baygın götürdüklerini gördüm. Ben,

hemen kale üstüne gök bayrağı çekerek ne olursa olsun, bulunduğum yeri korumağa hazırlandım.

Birdenbire önümde uzun boylu, elinde balta bir silahşör belirdi. Arkasında on kadar atlı var idi. Bu gelen silahşörün başı açık idi. Timur Melik'i tanımakta güçlük çekmedim. Timur Melik'i gören bizim asker hemen oklarını gerdiler ve "Nişan alın" diye bağıştılar.

Timur Melik bu bağışmaları duyar gibi bile olmadı. Ardındaki adamlara durmalarını işaret etti ve tek başına bana doğru yürümeğe başladı. Ben, bir işmar ettim. Bizim taraftan atılacak okların önüne durdum. Kendim de kılıcı kınına soktum. Timur Melik'in yüzünde hırslılığa, kızgınlığa benzer bir şey yoktu. O, her vakitki gibi tatlı yüzlü olup sanki kendini öldürmeğe hazırlandıklarını bilmiyormuş gibi idi. Önüme gelince şu sözleri söyledi:

-Çoktan beri seni görmedim idi Can Bek! Nice şeyler olup bitti, nice bahadır öldü, söyle bana! Reymonda'yı eminliğe çıkardın mı?

Ben, cevap verdim:

-Evet Timur Melik. Tanrı'nın izniyle Reymonda'yı eminliğe çıkardım. Sanırım ki şimdi rahattır.

Timur:

-Allah kadir! Dedikten sonra azıcık gülümseyerek sordu ki:

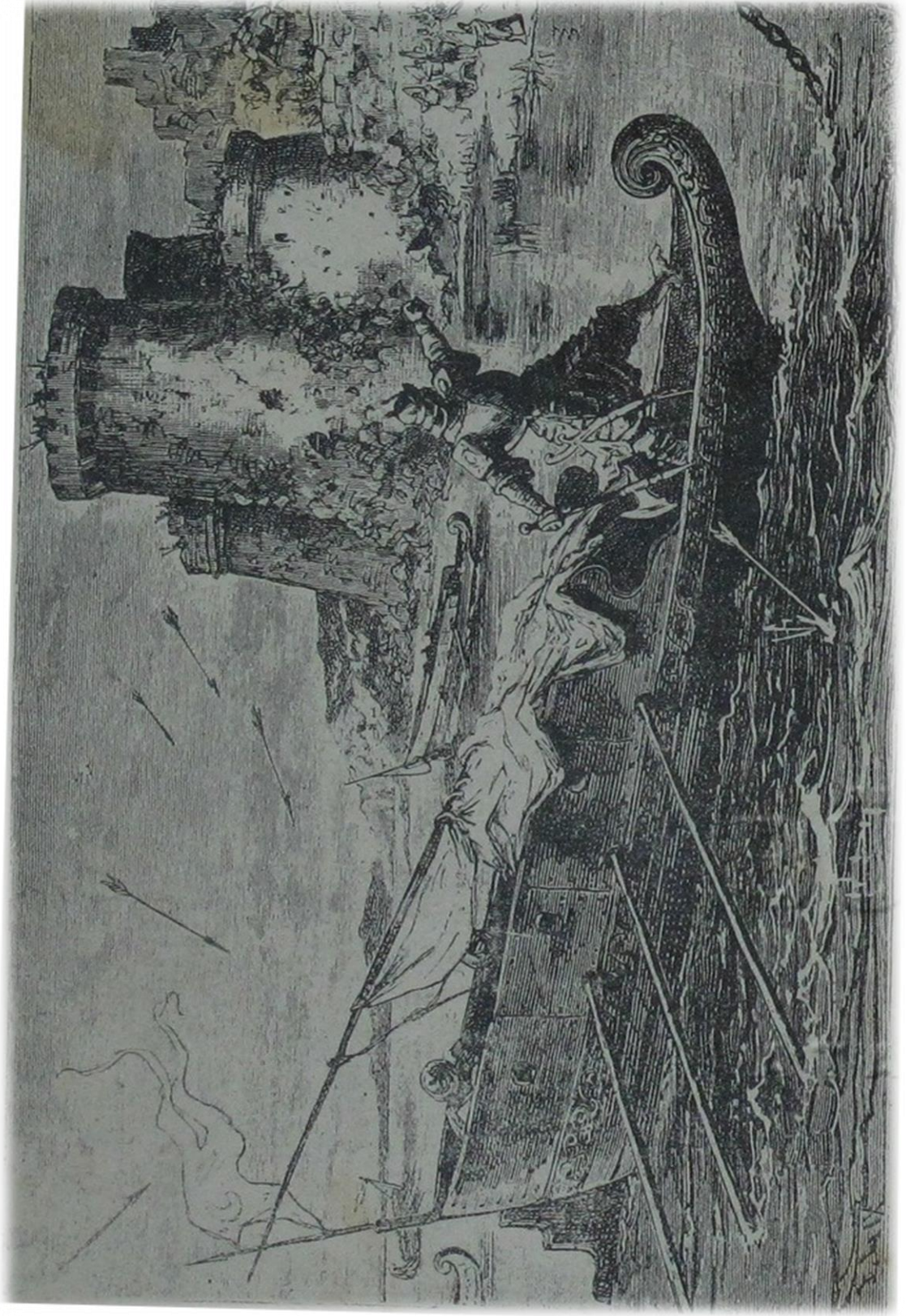
-Ey, şimdi buraya ne yapmağa geldin?

-Önce Hoçent'i alacağım. Sonra seni düşmanlarının elinden kurtaracağım!

Timur yine gülümsedi ve:

-Hoçent'i almak güç değildir. Yanımda kala kala yüz kişi kaldı. Siz ise en aşağıdan kırk bin kişisiniz. Beni kurtarmağa gelince: Ona merak etme, ben kendi kendimi kurtarırım. İnanmazsan bak!.. diyerek eliyle nehri gösterdi. Suyun üstüne on iki zırhlı kayık indirmişler, içine de acele acele asker binerdi. Fakat, karşı kıyıda Moğol süvarilerinin karınca gibi kaynaştıklarını ve bir bölük Moğol'un da yüze yüze suyu geçmeğe uğraştıklarını gördüm. Ben bu süvarileri ve sonra suyu kesmek için karşıdan karşıya gerilen zinciri gösterdim, dedim ki:

-Sen bu zinciri kırıp geçemezsin.

Bizimkilere, meydan okur gibi baktı, altındaki kayıkla suyun üzerinden aktı, gitti.

Timur yine gülümsedi, elimden tuttu:

-Tanrı'ya emanet ol Can Bek! Siz Hoçent'i aldınız, fakat Timur Melik'i ölmeniz elde edemezsiniz!

sözlerini söyleyerek merdivenden aşağı koştı, kayboldu gitti. Tam bizimkiler nehrin bu yakasına geçtikleri vakit Timur Melik de kayığa bindi.

İki kıyıda yağmur gibi oklar yağıyor, fakat kayıklar zincire doğru yaklaşıyorlardı. Birdenbire Timur Melik ayağa kalktı, iri baltası şimşek gibi parladı, indi, su köpüklendi, havaya kalktı, kayıklar yıldırım gibi geçtiler. Timur Melik bir balta indirişte zinciri iki parça etmişti. Bir parça daha ayakta durdu. Şaşkınlıklarından ok atmak bile akıllarına gelmeyen bizimkilere, meydan okur gibi baktı, bir aralık da böyle durdu, altındaki kayıkla suyun üzerinden aktı, dumanlara karıştı gitti. Kayık gözden kaybolunca bizimkilerin akılları başlarına geldi. Alak baygınlıktan ayılmış atına biner ve başı, kanlı sargılarla bağlanmış olan Sebüktay ise hırslı hırslı bağırır idi.

-Dörtnala arş! Bu şeytanı yakalamalı, canlı cansız ele geçirmelidir.

Üç bin adam Timur Melik'in ardından koştı. Bize gelince, Hoçent'i almış olduğumuz için işimiz bitmişti. Vakit kaybetmeksizin hanın oğlu Cuci Beyle Harezm'i basmağa giden orduya yetiştik. Bu esnada Timuçin Han, en sevgili oğlu Tuluy ile Horasan'ı almağa gidiyordu.

Celâleddin, yanındaki Türkmen, Farsi, Afgan askeriyle oralarını epeyce koruduktan başka son kere de Kâbil yanında Hotuftu Noyanı'yı tepelemişti. Artık kavgadan baş alamıyorduk. Ürgenç Muharebesi'nde bulundum. O kadar kanlı oldu ki yalnız Ürgenç şehrinin alınması yedi ay sürdü. Bizim askerden yakayı kurtarmış olan Timur Melik tamam yedi ay Amuderya Suyu boyunda Moğollarla çarpıştı. Kat civarında bizden birçok kişiyi tepeledi. Ürgenç alındığı vakit Şeyh Necmeddin'in öldürülmesini de gördüm. Bu Şeyh Necmeddin bir vakitler bu belaların geleceğini haber vermişti. Oktay Han Ürgenç'i aldığı vakit Şeyh Necmeddin'e bir kâğıt göndermişti ve izin vermişti ki kendisi ve çoluğu çocuğu şehirden serbest serbest çıksınlar. Bunun üzerine Şeyh Necmeddin haber gönderdi, dedi ki; yalnız değilim, akrabam, hizmetçilerim vardır. Oktay Han on kişiyle şehirden çıkmasına razı oldu, fakat Şeyh istemedi ve yanında on kişiden fazla bulunduğunu anlattı. Beyler, hanlar Şeyh Necmeddin'e o kadar riayet gösterirlerdi ki yüz kişiyle çıkmasına izin verdiler.

Necmeddin yine istemedi. Yanımda bin kişi vardır, diye haber gönderdi. Oktay Han ve yanındaki beyler Şeyh Necmeddin'e: Bin kişi ile çıksın, dediler. Buna karşı Şeyh Necmeddin mertçe şu cevabı verdi:

-İyilik, rahatlık vakitlerinde ben bu ahaliyi tanırdım ve herkesin dostu idim. Bugün kara gündür. Ben eski dostlarımı nasıl bırakırım? Hayır istemem. Şehir ahalisine ne olursa bana da olsun..

O vakit asker Şeyh Necmeddin'in evine girmek isterler. Necmeddin yalın kılıç bunların üzerine yürür, iyice dövüşüp birkaç asker öldürdükten sonra kendi de düşer, ölür.

Ürgenç şehri de alınıp bittikten sonra bütün Harezmi buyruğumuz altına girdi ve Timur Melik de gözden kayboldu.

Biraz vakit sonra öğrendik ki Timuçin Han Horasan'ı almış ve Celaeddin'i Hint sınırlarına kadar sürmüş. Harezmi kahramanı Sind Suyu kenarında kanlı bir muharebeye girişmiş ve yalnız başına kalınca, zırhıyla, silahlarıyla suya atılarak yüze yüze karşı kıyıya geçmiş. Timuçin Han Durbay Noyan ile kardeşim Bele Noyan'ı Harezmi Sultan'ın ardından saldırdı. Bunlar ta Hint ilinin göbeğine kadar girdiler.

Emir aldık ki Kutbeddin Muhammed'e karşı yürüyelim. Timuçin Han, bu kere Sultan Muhammed ile adamakıllı kesişmek istiyordu. Ordu başbuğluğunu Cebe almıştı. Yanında da Yavuz Sebüktaş, Konzad, Togaçar var idi. Hiç güçlük çekmeksizin Herat ve Nişabur'u aldık bastık ve oradan da Sultan Muhammed'i koğarak Mazenderan'ı almağa gittik. Epeyce yerlerde çarpıştık. En nihayet Gilan iline kadar girdik. Bu kere de alınmaz diye adı çıkmış olan İlâl Kalesi'ni basarak Sultan Muhammed'in hazinesini yağma ettik. Karısını çoluğunu çocuğunu götürdük. Sultan Muhammed bunu işitince kederinden öldü. Hem de nasıl ölüş! İran'da, Turan'da hüküm süren, Hint, Arap illerini buyruğu altına alan, Bağdat'daki halifeyi titreten Kutbeddin yalnız, kimsesiz olduğu halde Kuzgun Deniz (Bahr-i Hazer) kenarında öldü. Öldüğü yerde bunu saracak kefeni bile bulunmamış da kürküne sarıp gömmüşler.

Artık önümüze kimse duramaz olmuştu. **618** senesinde Kafkas ile Bulgarlar memleketini zapt etti. **619** senesinde ise Kalka meydanında şanlı bir muharebe ettik, Rusları tepeledik. Bu Kalka Muharebesi binlerce sene geçse yine kimsenin hatırından çıkmaz. Bu kavgadan sonra bütün Kıpçak ili buyruğumuz altına girdi. Kavgaları

bitirdik, rahat rahat Karakurum diyarına geldik. Timuçin Han orada konaklamıştı. Bizi alaylarla, derneklerle karşıladı. 623 senesinde Han ile Tangut ve Tibet'e karşı yürüdük. Ne eyleyelim ki o sene sonunda Timuçin Han bu dünyayı bizlere ısmarladı, gelinmez diyara gitti.

Ben, cenaze alayında bulundum. Han'ın en özge yoldaşı Yavuz Kilüken'in düzmüş olduğu destanı dinledik, hepimiz ağlaştık. Timuçin'in büyük oğlu Cuci Bey, yoldaşı Boğorcu Reis daha iki sene evvel ölmüşlerdi, onun için Moğollar tahtına Oktay, sonra da 1233 Frenk yılında büyük oğlu Gayuk geçti. Ben, Gayuk'un buyruğu altında kalmış olan Mâverâünnehir'de bir vakit eğlendim. Sonra Cuci'nin oğlu Kıpçak Padişahı Batu Han'ın yanına gittim. Cebe de tümenbaşılıkla Batu Han'ın bayrağına hizmet ederdi.

Daha sonra, Moskova baskını, Leh, Macar kavgaları çıktı. Cebe'nin yavuzca bir kavgadan sonra Almanları darmadağınık ettiği Liyeginç Kavgası'nda bulundum. Bu muharebeden sonra Frenkleri de elimiz altına almıştık.

Reymonda'nın elini öptüm.

Merhametli Hanım

1244 Frenk senesinde Moğol Hanı, Karakurum Hakanı'nın izni olmaksızın yeryüzünde bir köpek havlayamazdı. Bu sene Batu Han, Suriye'deki Frenklere, Bağdat Halifesi'ne, Mısır Sultanı'na elçiler gönderip bunlardan haraç toplanmasını emretti. Bu işi bana buyurdular. Ben de artık iyiden iyi kocamış olan can yoldaşlarım Kotak ile Susur'u yanıma aldım. Sıtkı ve kardeşim ile helalleştim, yola düzüldüm.

Alak, Macaristan'da vurulmuş, muharebe meydanında kalmıştı Mahmut Yalvaç'a gelince, o da çoktan bu dünyadan göçmüştü. Yavaş yavaş ben yalnız kalıyordum. Kim bilir, bu yıllar belki sıra bana gelir...

Ulu Tanrı'nın ihsanına bin şükür, yolculuğumu kolaylıkla bitirdim. Nereye vardım ise herkes Hanımızın adını işitir işitmez titremeğe başlardı. Timuçin Han'ın rüyası çıkmıştı: Çin denizinde Kurel ve Nemiş diyarına (Almanya) yıldız çevresinin karanlık, donuk ovalarından, nurlu, parlak Hint'e, Arabistan'a, Suriye'ye kadar ne kadar yurt, memleket varsa Karakurum Beyi, Moğollar Hanı önünde boyun eğdi.

Bütün Kafkas çevrelerindeki diyarları gezdikten sonra Frenklerin Laya dedikleri Lazkiye limanına eriştim. Burası bütün Asya memleketlerinin alışveriş yeridir. İçerideki diyarlardan, baharat, ipek, altın getirirler; Venedik, Ceneviz ve başka taraf bezirgânları da gelirler, bunları alırlar.

Ben, gemiye bindim ve dört günde Akka'ya geldim. Akka gayet iyi korunmuş büyük, güzel bir şehirdir. Fakat, ne kadar olsa Çin'in o ulu şehirlerine, Semerkant'a, Buhara'ya, Moskova'ya, bizim basıp, baştanbaşa yakıp yağma ettiğimiz o yüce şehirlere benzemez. Akka'ya varır varmaz, limanın sol yakasındaki Patrik Kalesi yanına çıktık. Ben, birçok kapılardan geçtim, meydana geldim.

Şehir, yortuda idi. Bütün evler sancaklarla donanmış, en başlıca cadde ipek halı ile döşenmiş ve Müselman Frenk ahali de evler kenarına dizilmişlerdi. Ben Moğol tümenbaşısı, Ulu Han'ın elçisi olduğum için mertebeme göre şehre girdim. Altımda Hakan'ın ahırlarından çıkma doru beygir olduğu gibi üzerime Çin dibasından bir elbise giymiş ve onun üstüne de gergedan derisinden bir zırh geçirmiştım. Bundan başka da göğsümde yaldızlı payza vardı. Kalka Muharebesi'nde Ruslar başbuğu Sitislad'ın elinden bir bayrak almıştım. Bu yararlığım üzerine Timuçin Han'ın emriyle Cebe Noyan payzayı kendi eliyle göğsüme takmıştı.

Şehrin sokaklarında yürürken önümde iki davulcu, iki borucu gidiyor ve Moğolların divan havasını çalıyorlardı. Ardımdan gelen Kotak ise Batu Han'ın bana vermiş olduğu akkuyruklu tuğu taşırdı ki ben bu tuğu Liyeginç Muharebesi'nde kendi elimle Krakoya Lehistan dukası Hanri'yi öldürdüğüm vakit kazanmıştım. Susur'a gelince, o da bayrağımı götürürdü. Bu bayrak da Cebe'nin bayrağı olup gök üstüne benim armalarım ve altın şahin, işlemeli idi. At oğlanlarımın elbiseleri de ağır idi. İpek kaftan, savatlı zırh, zırhlarının üzerinde de bunca senelik hizmetleriyle kazandıkları gümüş payzaları ışıldar idi.

Ardımızdan on iki atlı gelir ve ellerinde Moğol hakanının Frenk beyine gönderdiği armağanları tutarlardı. Frenk Padişahı önce armağan göndermişti. Doğrusu Türkler, Moğollardan sonra dünyanın en özge beyleri Frenklerdir. Frenk Beyi, Moğollar Hakanı Hanımız Gayuk'a elçiler göndermiş ve kanadının altına kendisini de almasını yalvarmıştı. Hanımız da beni bunları buyruğu, himayesi altına aldığını anlatmak için yollar idi. Şehrin meydanına geldiğim vakit ahali bağırır dururdu. Meydanın ta öne gelen yerinde ise mızraklar, orman ağaçları gibi

birbirlerine çatmıştı. Ahali yarı Arapça, yarı, Frenkçe: “Yaşasın Humus Sultanı, yaşasın Melik Mansur” diye bağırırdı. Mızraklılar ve bayrakları yerlere kadar inen bayraktarların önünde Arap usulü zırh giyinmiş bir adam, atla ilerler ve elini göğsüne vurarak sağa sola selam verir idi. Bu adamın yanında Tampil Hopital beyleri, birçok hanlar, Frenk beyleri yürüyorlardı. Ahali bunları görünce bir düziye “Yaşa!” diye bağırır idi. Ben, Müselmanlarla Frenklerin birlikte gezindiklerini ve Müselman beylerine bu kadar riayet gösterildiğini görünce şaşıtm. Nasıl şaşmayayım. Suriye’de Müselmanlarla Frenkler birbirlerine artık düşmandırlar, bu kere ise Melik Mansur’un atının altına ipek halılar döşemişlerdi. Ben, meraktan kurtulmak için orada duran Frenk’e bunların ne olduğunu sordum.

Bu adam bana cevap verdi, dedi ki:

-Be adam.. Nereden geliyorsun? İşitmedin mi ki Fars Şahı Korkunç Barbakan on bin kişi ile Suriye’yi basmış. İşitmedin mi Araplar, Suriyeliler el ele vermişler. Bu şeytanları memleketten çıkarsınlar. Dinle: şurada gördüğün Humus sultanı Melik Mansur Arap emirlerinin içinde en yavuzudur. Melik Mansur Barbakan’a karşı bizle ittifak etmiş olduğundan ona riayet gösteririz. Doğrusu Barbakan, Melik Mansur’la, bizim yüce beyimiz Gotye dö Briyen ile çok uğraşacaktır.

Ben bütün bütün şaşıtm:

-Barbakan dediğin de kim oluyor? Farsi Hanı yoktur. Tanrı’nın ihsanıyla bütün Fars ili bizim Çağatay Bey’indir. Bu Çağatay Bey de Dünya Hakanı Timuçin Han’ın oğlunun oğlu Gayuk Han’ın buyruğu altında yaşar. Bu Han’ın önünde dünyanın en yüce beyleri solucan gibi kalır.

Frenk gülmeğe başladı, dedi ki:

-Bizim ile eğleniyorsunuz... Barbakan Fars Hanı’dır diyorum... Bunun kim olduğunu belki bilmezsiniz. Araplar bu Barbakan’a Timur Melik derler. Ne derlerse desinler, ben şunu bilirim ki Melik Mansur ile beyimiz Gotye dö Briyen Timur Melik’ten çok yüce silahşörlerdir.

Kanım dondu, hemen kamçıyı kaldırarak herife yürüdüm, bağırdım:

-Yalan söylüyorsun köpek! Dünyada Timur Melik’ten yüce bahadır yoktur.

Ahali benim bu sözlerimi işitir işitmez üzerime atılmak istedi. Ortalık birbirine karıştı. Kotak kavgaya girişiyoruz sandı ve tuğumu sallayarak “Baskın

Reymonda'nın ellerini ellerime aldım, yüzüne daldım kaldım.

var... Baskın var.." diye nara atmaya başladı. Susur ise yavaşca yanına geldi, sordu ki:

-Bey! Bu şimdiki aldığımız şehrin adına ne derler?

Susor'un bu soruşuna güleceğim çıktı ise de oğlana hak da verdim. Zira şimdiye kadar, o kadar memleket zapt etmiş idik ki, artık nereye girsek orasını basıyoruz, alıyoruz sanırdık. Hem de öyle olmuştu ki bazı kereler bir avuç adamla koca bir şehri alıp zapt etmiştik. Hiç hatırımdan çıkmaz: Bir kere yedi cisud atlısı ile keşif kolunda gezindiğim sırada bir Fars kalesindeki askeri kaçırtmıştık. Cenâb-ı Hak günahımı bağışlasın.

Yine gülmeğe başladım. Fakat ahali etrafımı sarıyordu. Hemen kılıcımı sıyırp bağırdım:

-Diz çökün köpekler, Gök bayrağın önünde diz çökün! Hemen deyiniz, deyiniz ki Gök bayrağın adamlarındansınız!..

Ben sözlerimi yeni bitirmiştik ki bir kargaşalık oldu. Ahali riayetle sağa sola yarılırlardı. Yüreğim kabardı, gözlerim yaşardı, hemen atımdan indim ve fukaraca giyinmiş bir şirin kadının önüne diz çöktüm.. Reymonda'nın eline sarıldım.

Reymonda beni ayağa kaldırarak şirin sesiyle:

-Ah Can Bek! Seni bir daha görebileceğim yüreğime doğmuştu.

sözlerini söyleyerek ahaliye döndü, dedi ki:

-Ey ahali! Biliniz ki dünyadaki silahşörlerin en bahadırı ne Humus Sultanı, ne de Gotye dö Briyen'dir. En özge, en yavuz silahşör, işte önünüzde duran Can Bek'tir.

Sesim titreye titreye Reymonda'ya cevap verdim:

-Reymonda! Bilirsin ki Timur Melik benden iyidir. Cebe Noyan ise hem benden, hem de Timur Melik'ten üstündür.

Doğrusunu ararsanız ne söylediğimi bilmiyordum. Kekeliyor, ağlıyordum, Reymonda'nın ellerini ellerime aldım, yüzüne daldım kaldım. Hey Ulu Tanrım!.. Reymonda fidan boyuyla önümde duruyor, gözlerinden ise tatlı, sıcak nurlar çıkıyordu. At oğlanlarım Reymonda'nın ellerini öptüler. Ahali de bizi böyle görünce "Yaşa!" diye bağışıyordu.

Melik Mansur'un yanındaki atlı beyler, hatta Sultan bile yaklaştılar ve Reymonda'nın önünde attan indiler. Melik Mansur'a Müselmanca bir selam verdim ve yanındaki Tampil beylerine de riayet gösterdim. Tampil beyleri arasında yüzü yama içinde bir ihtiyar var idi ki Nureddin'i kaçırttığımız vakit yanımızda imiş. Frer Edistaş adında olan bu Frenk beni görünce bağıra bağıra dedi ki:

-Yüce baronlar, silahşörler! Biliniz ki burada gördüğünüz Can Bek öyle kahraman kişidir, öyle yavuz beydir ki Şarlamam, Rolan türünden başka bu bey gibi kahramanlık gösteren olmamıştır.

Reymonda beni övmeğe başladı:

-Doğru söylersin Free Edistaş. Bu Can Bek beni nice kurtların, nice kartalların pençesinden kurtarmıştır. Hem de canını ortaya atarak yapmıştır.

Ben, bu kadar övüldüğümü işitince utangaçlığımdan kızarıyor ve başımı önüme eğiyordum. Şimdi Frenk beyleri etrafımı almışlar, beni öperler, ziyadesiyle riayet gösterirlerdi. Sonra beni aldılar, konaklarına götürdüler ve sofraya buyur ettiler. Beni, başbuğları Yafa Kontu Gotye dö Briyen'in sağına oturtular. Benim sağımda ise Reymonda vardı. Reymonda, dünyadan çekilmiş, bütün malını mülkünü fukaraya dağıtır idi. Bütün ahali buna "Merhametli hanım" derlerdi. Bunları duyduğum vakit gözlerim yaşarıyordu. Ne kadar Frenk beyi varsa sofraya oturmuşlardı. (Budoin), (Ki Dibelen) de bu sofrada bulunanlar içinde idi. Bu beyler Arap dilini iyi bilenlerdendir. Hatta daha ne yüce beyler vardı. Hristiyanların en iyi silahşörü Rono de Vişiye... Kudüs-i Şerif Patriği, bundan başka da birçok Arap başbuğları vardı. Bütün bu beyler, Gotye dö Briyen'in kumandası altında Timur Melik'e karşı çıkmışlardı. Timur Melik Hicaz'dan gelir gelmez yanına Harezmîleri toplamış ve Celâleddin'i de başına almış, Frenklere sataşmağa başlamıştı. Doğrusu bunlar Suriye'de adamakıllı muharebe etmeyip kavga çıkarmak, dövüşmek için muharebe açarlardı. Timuçin Han, Boğorcu ve başka Moğol silahşörleriyle durmamacasına kavga eden bu askerin, Timur Melik ve Celâleddin buyruğu altındaki Frenkleri bir baştan bir başa kesip biçecekleri belli idi.

Ziyafetin akşamı Taberiye Kalesi'nden kurtulup gelen birisi bize Timur Melik'ten haber verdi. Timur, Taberiye'yi aldıktan ve Mon Bilyar Beyi'ni tepeledikten sonra bütün memleketi yağma ediyormuş. Frenk beyleri meclis kurdular. Hemen Timur Melik'e karşı yürüyüp niyeti ne olduğunu, kavgaya girişip

girişmeyeceğini anlamak için bir elçi gönderilmesine karar verdiler. Bu karar üzerine elçilik bana verildi. Bugünkü işi yarına bırakmağı pek seven bu adamların şaşkınlığı içinde kalktım, yola düzöldüm.

Bir eyyam deniz kenarından yürüdük. İki günde Pelerin Kalesine vardık. Oradan kalktık, Arsur'a giderken gece yarısı idi bir ordugâh gördüm ve memleketimin yurtlarını tanıdım. Biraz ilerledim. Nöbetçiler "Uyuklama" diye bağrışırlardı.

Askerin, yıldız çevresindeki Türklerin diliyle konuştuklarını işitip Harezm askerinin ordugâhı önünde bulunduğumu anlayınca hızla bağırdım:

-Hey bana bak!.. Timur Melik nerededir?

Karanlıklar içinden iri bir ses cevap verdi:

-Bu Türk kim.. Yedi ceddin kimlerdir, de bakalım?

-Sen söyle ceddini!

-Ben Kırgız, Kazak'ım.

-Ben de Uygur'um.

Ses bütün bütün dikleşti, dedi ki:

-Tamunun dibine varasın... Hey uşaklar! Silah başına... Davulları vurun... Bunlar yıldız çevresinde yaşayan Moğollar'dır. Bu köpekler ta buraya kadar ardımızı bırakmamışlar.

Ben cevap verdim:

-Köpek sensin... Ordu kaçkını!. Senin milletin bizim bayrağımız altında yaşar. Eğer kendine güveniyorsan çık göreyim.

Herifin bağırması üzerine ortalık birbirine girdi. Ben, vakit geçirmeden oka bir yay soktum. Bu esnada bir ses işittim. Biraz sonra önümde bir atlı belirdi. Ben bu sesi işitip bu atlıyı görünce Timur Melik'i tanıdım. Aksiliğe bak ki bu kere de yine Timur Melikle karşı karşıya gelmiştik.

Timur Melik beni görür görmez dedi ki:

-Vay Can Bek! Yine sen misin? Gel yanıma.. Seni gördüğüme memnun oldum. Yaklaş oğul!

Yaklaştım. Ay ışığında Timur Melik'i iyice gördüm. Biçare kocamış, çökmüştü. Aksakalı zırhının üzerine dökülüyordu. Bu haliyle Timur Melik Firdevsî'nin Şehnâme'sinde söylediği Zâloğlu Rüstem'e veya Roma Kayseri'ne ve Fars Şahı Dara'ya benzer idi.

Timur Melik'e dedim ki!

-Canım kurban.. Seni göreceğimi hiç ummuyordum, Timur Melik!

-Allahül alîm.. Tanrı her şeye kadirdir. Bizim birbirimizi buluşumuz da yine Tanrı'nın emri üzerinedir. Tanrı'nın muradı iki sadık yoldaşı başka başka ordularda bulundurmak imiş..

Timur bunları söylerken uzun, ince boylu birisi daha geldi. Bu, Celâleddin idi. Önünde baş kestim. Timur Melik Celâleddin'i tanıtmak için dedi ki:

-Can Bek! Bu gördüğün, Celâleddin Harezmşah'tır. Hatırlar mısın, biz bunun büyükbabası Muhammed Tekeş ve büyükanası Turhan Hatun önünde kılıç oynamıştık..

-Nasıl hatırlamam Timur Melik.. O vakit, dinç, zorlu, civan silahşörler idik. Hey gidi dünya hey.. Nerede o görüp tanıdığımız erler.. Nerede o kahramanlar.

Yavaş yavaş söz yürüttü!

-Evet dedi.. Sengün nerede, Naymanlar beyi Tayang, oğlu Küşlük nerede.. Kara toprak altında değil mi.. Ya benim en eski düşmanım Şeyh'ül-Cebel nerelerde acaba?..

Ben Şeyh'ül-Cebel adını işitince dedim ki:

-Bunun için merak etme Timur Melik.. Onun hakkını verdik.. Düşün ki Şeyh'ül-Cebel Cebe'yi öldürtmek için adam yolladı. Fakat Cebe şaka tanır mı? Şeyh'ül-Cebel'in Alamut Dağı'ndaki kalesini sildi süpürdü. Şeyh de başına geleceği bildiğinden kendisini asıverdi.

Celâleddin Şeyh'ül-Cebel'in encamını dinledikten sonra dedi ki:

-Siz Moğollar, dünyaya çok fenalıklar etmişsiniz, fakat, Şeyh'ül-Cebel'i ezip ortadan kaldırdığınız için çok sevaplı iş yaptınız. Bana bak Can Bek! Timuçin Han beni sıkıştırdığı vakit benim, zırhımla, esvabımla Sind Nehri'ne atıldığımı görünce

oğullarını çağırması ve beni göstererek: “Moğol hanları oğullarını Celâleddin gibi bahadır görmek isterler” demiş, doğru mudur?

-Evet! Timuçin Han bu sözleri söylemiştir. Hem de size artık riyeti vardır Harezmi kahramanı!

Timur Melik düşünür dururdu. Bir aralık yavaşça sordu ki:

-Karagözlü Begüm ne oldu Can Bek?

Timur’un gözlerine baktım, ateş gibi parıldardı. Cevap verdim:

-Tanrı, Karagözlü Begüm’ü saklasın. İyidir, rahattır. Üç gün evvelisi Akka’da gördüm, görüştim. Fakat sen nasıl oluyor da bilmiyorsun Timur Melik? Bundan üç gün evvel Safed Kalesi’ni aldın. Bilirsin ki bu kale Reymonda’nındır.

Timur bu sözü işitince bir haykırış haykırdı:

-Başıma lanet etsin.. Ben ne yapmışım? Acaba Safed Kalesi ve bütün dünya malı artık bana kâr eder mi? Yarından tezi yok, kaleyi de, içinde yağma ettiğim malların üç katını da Reymonda Begüm’e veririm. Canım kurban! Ben onun yaşadığını, Safed’in de kendisinin olduğunu hiç bilmezdim.

Timur bunu söyleyerek uşaklarını çağırdı ve hızlı hızlı şu emirleri verdi:

-Çabuk.. Bir sandık alın, içine cevahir doldurun.. Sonra sandığı donanmış bir beyaz katıra yükleyin.. Alay hayvanımı süsleyin.. İçinizden birisi binsin, doğru Frenklerin ordusuna gidin ve deyin ki Harezmi kahramanı bu armağanları Karagözlü Begüm’e gönderir...

At oğlanları emri alınca durmadılar. Biraz sonra katırı gelin gibi donattılar, askerden biri Timur’un hayvanına binerek gözden kayboldu.

Bunlar gidince Celâleddin sordu ki:

-Cebe yaşıyor mu?

Cevap verdim.

-Evet, yaşıyor.

Timur’a baktım. Hiddetinden gözlerinden çakınlar fırlıyordu. Bağıra bağıra şu sözleri söyledi:

-Timuçin Han öldükten beri dünyadaki insanlar içinde yalnız Cebe'ye kin güderim. Fakat doğrusu kıskanırım da... Ölmeden evvel Cebe'yi bir daha görüp içimdeki kini yüzüne karşı söylemek isterdim.

Ben ve Celâleddin ikimiz birden:

-Allah esirgesin, dedik.

Timur yine sözünü yürüttü:

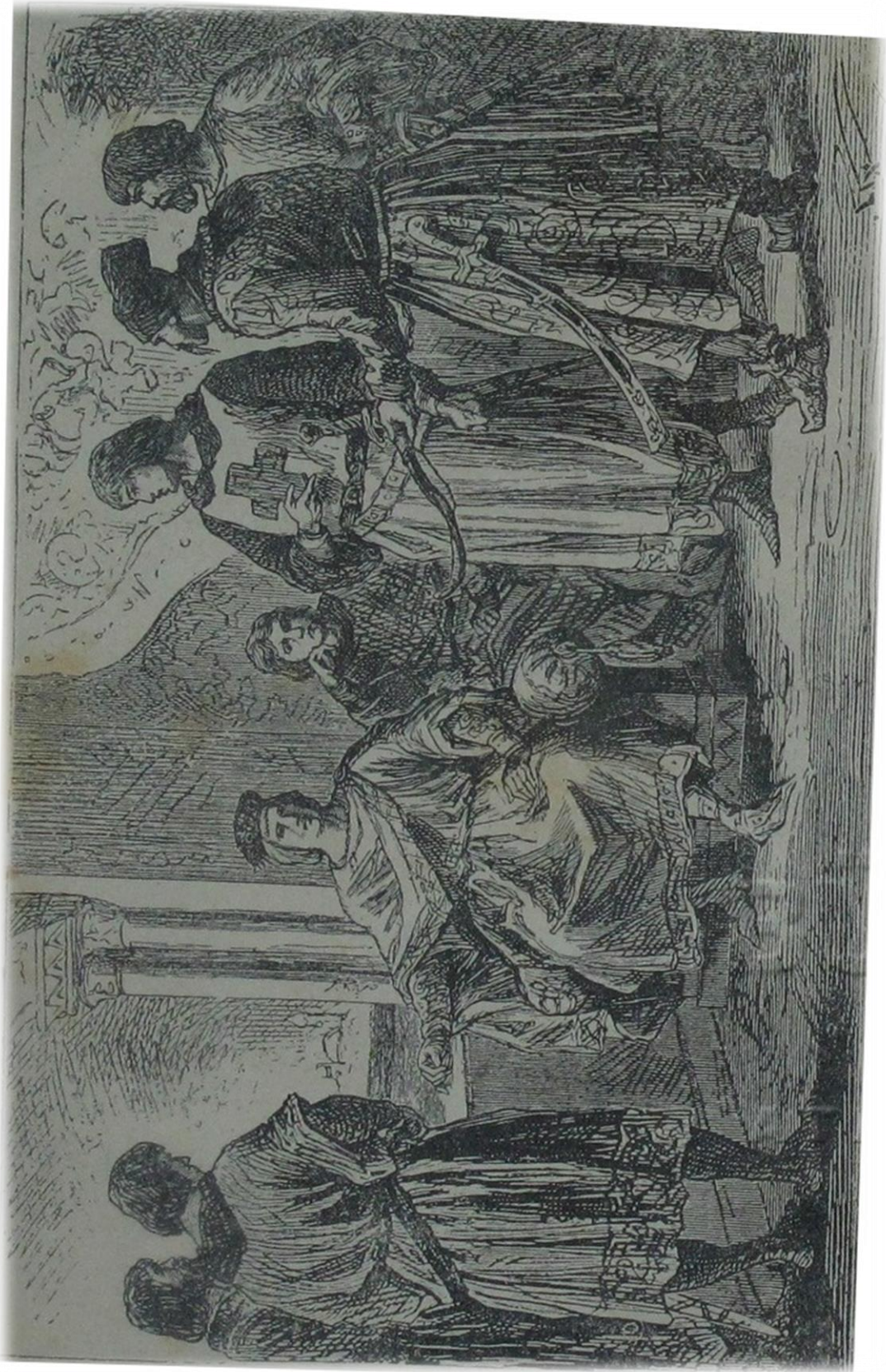
-Evet, mutlak içimdeki kini, garezi söyleyeceğim Harezmîleri gördüğüm vakit elimden gelse yerim. Fakat sana hiç dokunmam Can Bek. Zırhının her teli benim için mübarektir.

Bunun üzerine Timur Melikle iki kardeş gibi öpüştük. Giderken Timur Melik, Moğolları aşağı düşürmek için yazılan Farsî beyitlerini okuyordu.

Ben hemen ordugâha girdim. Ertesi günü muharebe açıldı. Frenkler öyle fena bir yer tutmuşlardı ki hemen bozulup yenileceklerini anladım. Gotye dö Briyen de işin fenaya varacağını anladı. Birkaç defa yine yoldaşlarına bağırdı ki: “Beyler! Düşmana karşı koyalım, böyle dura dura bunlara vakit kazandıracağız”. Fakat beylerden hiçbirisi Gotye'nin sözünü dinlemedi. Gotye bunu görünce patriğe söyledi ki günahlarını çıkartsın. Yafa Patriği şehirdeki bir kaleyi Gotye'nin elinden alamadığı için bunun günahını çıkartmak istemedi. Fakat başka bir papaz bunların dinince Gotye'nin günahını çıkarttı.

Bunun üzerine kavgaya giriştik. Frenk beylerinden biri: “En özge kahraman benim” diyen önden yürüsün, diye bağırdı. Ben hemen bayrağımı kavradım ve “Savulun bayrak geliyor” diyerek ileri atıldım. Biraz sonra iki ordu birbirine çatıştı ama yaman çatıştı. Tampil Beyi öldü. Hopital Beyi ile Gotye esir edildi. Humus Sultanı aslan gibi vuruştu. Öyle çarpıştı ki kavgaya soktuğu iki bin Türk askerinden kala kala iki yüz kişi kalmıştı. Bu kadar azlık kalınca Timur Melik ordugâhı bıraktı gitti. Ben yalnız Timur Melikle kaldım. Reymonda da kavgada idi.

Timur Melik muharebe bitince yanıma geldi. Ben gözlerime inanamadım. Çünkü önümde, parlak zırhlı, tolgalı, silahlı, bahadır Timur Melik yerine arkasına bir aba geçirmiş, eline bir asa almış, yalınayak, uzun sakallı bir derviş duruyor idi. Timur Melik'i ta eskiden beri görüp bilmesem bunu bir fakir sanırdım. Timur Melik yaklaştı, Reymonda'nın elinden öptü ve ağır bir sesle şu sözleri söyledi:

Önce armağanlarımı verdim.

-Bu kavga, benim son kavgamdır. Bundan böyle dünyadan çekiliyorum.

Sonra bizden bir cevap beklemeksizin ve ardına bakmaksızın, Batı güneşinin ateş ışıkları arasında, ovalar içinde kayboldu gitti... Kahraman Timur!

Frenk ordusu bozulmuş, azalmış, kımıldayacak hali kalmamıştı. Artık durmakta fayda yoktu. Akka'ya döndü. Ben buralarda dört sene daha kaldım, Hicaz'a gittim. Kudüs-i Şerif'teki mübarek yerleri ziyaret ettim. Bir aralık Mısır'a kadar uzayarak Kahire'yi, Nil-i mübareği gördüm. Suriye'de olduğumun dördüncü senesi işittim ki Frenk Lui, Mısır Sultanı ile kavga etmek için Kıbrıs'a gelmiş. Moğol Hakanı'nın mektuplarını vermek için Kıbrıs'a geçtim.

Frenk beyi, Kıbrıs'taki Famatmoşa şehrinin deniz kenarındaki saraylarından birinde otururdu. Yanında beş kadar silahşör vardı ki bunlardan birini pek sever görünürdü. Sonra bunun adını öğrendim, Jan Sir dö Jovanvil imiş. Lui, pencere kenarında yastıkla beslenmiş bir iskemle üstünde oturmuş, sarı saçları üstüne tavus tüylü bir külâh geçirmişti. Doğrusu, Kral Lui'nin yüzü pek sevimli idi.

Ben önce armağanlarımı verdim. Bunlar içinde Batu Han'ın kullanmış olduğu bir ok da bulunuyordu. Frenk Beyi bana bazı şeyler sordu. Ben oldukça cevap verdim ve boynuma aldığım işi bitirmek için hanımızın kendisini kanadı altına aldığını söyledim. Bu söz üzerine Lui'nin yanındaki beyler artık kızdılar. Ben tınmadım. Hanımızın kırmızı mühürlü, yarlıklık mektubunu çıkardım okudum. Mektup şöyle yazılmıştı:

“Armağanları aldık. Bu, senin bize vermeğe borçlu olduğun haraç olduğundan kabul ettik. Dünyada insanlarla kavgasız yaşamak çok iyidir. Kavga olmadığı zamanlar dört ayaklı canlılar rahat oturlar ve iki ayaklı canlılar ise rahatça çift sürerler, ekin ekerler. Sana şunu söyleriz ki, eğer bizimle beraber olmazsan rahatlık yüzü göremezsin.. Senin dininden olan Papaz Jan, yani Ong bize karşı çok defa ayaklanmıştı. Fakat biz, onun bütün memleketlerini aldık, askerini kılıçtan geçirdik. Onun için sana deriz ki, borçlu olduğun altınları çabuk gönder, bizimle dost kal. Eğer böyle yapmazsan seni ve ne kadar yoldaşların varsa yok ederiz. Nasıl ki, şimdiye kadar bize karşı gelmek isteyenlere öyle yaptık..”

Frenk Beyi bu mektup okunup bitinceye kadar ses etmedi. Yalnız, öpeyim diye elini bana uzattı. Ben, elini alıp öptüğüm vakit parmağında gayet değerli bir zümrüt olduğunu gördüm, sonra dışarı çıktım.

Beni, Frenk Beyi'nin yanına götürenler kendisinin fena hırslanıp kızdığını ve Hanımıza armağan gönderdiğine pişman olduğunu söylediler. Şaşkın şaşkın çıktım ve bir zaman bizim Timuçin Han'ın divan formasını gözümün önüne getirdim. Divan odası bir çadır, taht ise üzeri keçe serili bir at kaltağı idi. Hanın başında tüy, parmağında zümrüt yoktu. Başında posttan bir kalpak, ayağında tozlu çizmeler ve elinde ise kırbacı, yahut kılıcı vardı. Yemeği ise çavdar haşlamasından başka bir şey değildi. Böyle olmakla beraber Timuçin Han'a Hint, Çin hakanları, yüce beyler hizmetkârlık ederlerdi. O gün Akka'ya döndüm. Bir ayak evvelisi gözümde tüten Moğol iline varmak isterdim. Fakat bu kere Reymonda beni yalnız bırakmadı. Frenk Beyi Lui'nin Çin iline papaz gönderdiğini duyunca bana dedi ki:

-Can Bek! Ben de gideceğim.. Bilirim ki artık dünyada yaşayacak çok zamanım yoktur. İsterim ki, bu kalan vaktimi de seninle birlikte geçireyim.

O kadar sevindim, o kadar sevindim ki anlatamam. Hemen Reymonda'yı aldım, Lazkiye'ye geldim. Oradan Karakurum'a yollandık. Ne eyleyeyim ki zaten zayıf olan Reymonda yol zahmetine dayanamadı, Semerkant'ta hastalandı. Reymonda'nın hasta döşeğindeki halini görmeliydiniz! İnsan değil peri sanırdınız. Uzun saçları başının iki yanlarına dökülmüş, şirin elleri incelmış, o kadar beyazlanmıştı ki... Ben başından ayrılmazdım.

Hey Can Bek! Nice kavgalara girdiğin, nice acılara düştün, acaba böylesi yüreğini yaktı mı? Reymonda'nın günden güne ölüme yaklaştığını görünce yüreğime ateşten bir bıçak sokuyorlar gibi gelirdi. Fakat şimdiden? Reymonda öleceğini bildiği halde gülümsemeyi, tatlılığı bırakmazdı. Bir gün fenalaştı, kendi dininden bir papaz istedi. Gittim, buldum. Reymonda papaz ile birçok konuştu, sonra ayağa kalktı ve papaza dönerek şu sözleri söyledi:

-Frer dö Berol! Duyuyorum ki birkaç vakte kadar öleceğim. Frer dö Berol beni dinle! Dünyada yalnız bir muradım kaldı, ondan başka bir şey istemem... Ben, Can Bekle evlenmek istiyorum. Bu dünyayı Allah'a ısmarlamazdan evvel nice seneden beri ateşini yüreğimin içinde taşıdığım Can Bek'e varmak istiyorum.

Frer dö Berol birden bağırdı:

-Ne diyorsunuz Reymonda!.. Bu Can Bek dediğiniz bir Müselmandır. Siz onunla nasıl evlenirsiniz? Olmaz..

Fakat, ardımızdan iri bir ses yavaş yavaş şu sözleri söyledi:

-Neden olmuyormuş! Reymonda kızım, Can Bekle evlenebilirsin..

Hepimiz başımızı çevirdik. Aksakallı, beli iki kat olmuş bir ihtiyar keşiş çadıra girmiş, bize bakardı. Çadırın dışarısında kalan birçok adamlar buna riayet gösterirdi. Dikkatlice bakınca, ta bilmem kaç sene evvelisi Semerkant'ta Sıtkı zindanda iken gördüğüm papazı tanıdım..

Keşiş, izin verdi. Ben de hemen iki Müselman çağırdım. Reymonda'yı dinim üzerine kendime nikâhladım.

Reymonda şimdi sevinmiş, yüzüne meleklere mahsus bir nur yayılmıştı. İnce kollarını boynuma doladı, başını omzuma dayadı. Saçları, bütün göğsümü örtüyordu. Bana baka baka gülümseyerek of demeksizin öldü, gelmezler diyarına gitti. O kadar ağladım ki sabaha kadar yastıklarını, çarşaflarını yaşlarımla ıslattım. Ertesi günü cenazesini kaldırdım. Biz tabutu götürürken arkasında uzun aba, elinde asa, bir yüzü külâhıyla örtülmüş bir derviş geldi, bize katıştı. Reymonda'yı kendi elimle gömdüm. Cenazeden dönerken Kotak yanıma geldi, şimdi acele acele uzaklaşan dervişi göstererek:

-Tanıdım! dedi.

Susur hemen yetişti:

-Timur Melik! sözlerini yürüttü.

Yüreğim fena halde çarptı, çünkü Cebe o günü Semerkant'a girmişti. Dervişi aradım, bulamadım. Doğru camiye girdim, niyaz ettim. Ateşli yüreğime biraz su serptirdim.

İkinci namazını da kılıp camiden çıkınca sokakta davul, boru sesleri işittim, anladım ki Cebe geliyor. Camiden çıktım ve sokakta beni bekleyen askerlerimin önüne düşerek yürüdüm.

Mahmut Yalvaç'ın oğlu Mesut Bey Mâverâünnehir valisi idi, o akşam Cebe'ye büyük bir ziyafet çekti. Gönlüm kırık olduğu halde ziyafete gittim. Cebe

beni görünce yanında oturttu. Yemek yenmiş, bitmiş idi ki sarayın ışıkları arasında abası yırtık bir derviş geldi, Cebe'nin önüne dikildi.

Cebe bunu görünce:

-Sen kimsin, ne istiyorsun? diye sordu.

Derviş cevap vermedi, hemen başından külâhını indirdi. Orada olanlar Timur Melik'in yüzünü görüp tanıdılar.

Cebe tatlılıkla:

-Timur Melik, dedi, ben sana kin taşımam. Gel yanıma otur. Gök bayrak her yerde üstün gelmiştir. Artık kin, düşmanlık kalmamıştır. Söyle, istediğini söyle, seni yüce bey yapayım, memleketlerini vereyim..

Timur Melik bir irkildi, dedi ki:

-Ben buraya niye geldim bilir misin?. Ben buraya şunu demek için geldim: Dünyaları dolaştım.. Her yerde yığın yığın insan kemikleri, yangın yerleri gördüm. Anladım ki buralardan hep Gök Moğollar geçmiştir. Anladım ki bunların atı nereye çiğnese orada ot bitmez.

Cebe yavaş yavaş kızdı:

-Sus! dedi, buraya bize fena lakırdılar söylemeğe mi geldin?

Timur yine cevap verdi:

-Susayım mı.. Sen kim oluyorsun ki bana sus diyorsun? Ben, senden özge kahramanım. Ben bilir misin kimim?

Sonra Cebe'nin yüzüne dik dik bakarak:

-Uğru, dedi.. Uğru.. Sen benim memleketimi çalmışsın..

Cebe bağırdı:

-Han'ın başı için sus Timur!.

-Hangi hanın başı için, sizin Hanınız mı? O da senin gibi bir uğru..

Cebe kendini zorla tutuyordu. Bir aralık yanında duran gök bayrağı göstererek:

-Han'ın başı için kim bu bayrağa dokunursa hali yamandır.

Timur Melik bunu işitir işitmez o kadar çabuk kalktı, bayrağı yakaladı ki kimse tutamadı ve bayrağı yakaladıktan sonra ayağıyla çiğnemeğe başladı.

Herkes bir bağıştır bağırdı.. Cebe yumruklarıyla Timur Melik'in üstüne yürüdü.. Fakat daha Timur'a dokunmadan bir ok tınladı, Timur Melik sallandı, yanı üstüne düştü, öldü. Cebe'nin at uşaklarından Kaldak-Oğlan, Timur Melik'in ardından bir ok atarak yüreğini delmişti.

İşte, dünyada en özge kahramanların yücesi olan Timur Melik böyle öldü. Rahmetullahi aleyh..

Timur Melik yumuşak söylerdi, fakat pek vuruşurdu.

Bana gelince: Bunca dünya kavgalarında bulunmuş, bunca kahramanlar içinde yaşamış, bunca acılar çekmiş olan Can Bek, artık kocamıştım.

İhtiyarlığımı Karakurum'da, Hanımızın sarayında geçiririm.. Benim sadık at oğlanlarım da beni bırakmamışlardır. Hanımız bunlara buyrultu verdi, hepsini tarhan yaptı. Yalnız kaldığımız vakit birbirimize, gördüklerimizi anlatırız.. Gün geçmez ki Karagözlü Begüm'ün, Timur Melik'in adları, sanları dilimizden düşsün.

ÖZ GEÇMİŞ

01.12.1989 tarihinde İstanbul, Beykoz’da doğdu. İlköğrenimini Beykoz Hacı Numan İlköğretim Okulu’nda, ortaöğrenimini Beykoz Fevzi Çakmak Lisesi’nde tamamladı. 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde başladığı lisans öğretimini 2012 yılında tamamladı. 2013 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı yüksek lisans programına kabul edildikten sonra, 2014 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programını başarıyla tamamladı. 2010-2016 yılları arasında çeşitli kurumlarda öğretmenlik yapmış olan Seda Öztürk, ileri düzeyde İngilizce; başlangıç düzeyinde Fransızca ve Farsça bilmektedir.